

ס פ ר

יוסף אומץ

כולל דינים ומנהגים לכל ימות
השנה ובפרטות מנהגי פרנקפורט
ע"נ מאין ועניני מוסר ומדות

אשר חיבר הרה"ג החסיד איש האלקים מהור"ר
יוסף יוזפא האן נוירלינגן זצ"ל
ראש לדיינים ולבני הישיבה דק"ק פרנקפורט ע"מ

הוצאה חדשה

עם תיקונים והערות. תולדות המחבר ומפתח הענינים

פראנקפורט ע"נ מאין תרפ"ח
בדפוס „חרמון" פרנקפורט ע"מ

ועתה נדפס מחדש

בעיה"ק ירושלם תובב"א

שנת תשכ"ה

כל הזכויות שמורות
נדפס בישראל
Printed in Israel

קצת מתולדות המחבר ודרכי חייו.*

רבי יוסף יוספא האָן נויירלינגן נולד בפראנקפורט ע"נ מאין בערך שנת ש"ל (1570). הוא היה נצר ממשפחה מיוחסת בישראל. אביו ר' זעליקסון היה תלמיד חכם ודורש ברבים ולוקח לב שומעיו בשיעוריו בספר האלפסי. ואמו גם כן מנוע קרש, בתו של הרב ר' ישראל ריינסטאל. אבותיו שמו כל מעינם לחנך את בניהם לתורה ויראה וד' הצליח בידם. בהיות ר' יוסף יוספא כבן י"ד או ס"ו שנים השיאו לו אבותיו לאשה את בתו של הפרנס ר' אברהם כרייסינגען והיה שוקר על התורה ועל העבודה בבית חותנו והוא הספיק לו ולביתו כל צרכיו. ובעת אחיא אשר עמל הפרנסה לא העיק על צוארו למד ולימד ויקנה לו חברים והעמיד תלמידים עד אשר יצא שמו לתהלה בתוך אמוני עדת קהלתו.

עברו שנים ופתאום נהפך הנלול על הקהלה הקרושה פ"פ ענ"מ לרגלי העלילות אשר שמו הצוררים על היהודים יושבי העיר. ובעת אשר רפו כל ידים וגמנו כל לב וחיל ורעדה אחזה את כולם כראותם את הסכנה הנשקפת להם מהצוררים ואנשי בריחם וזה גם כי פקירי המושל הטו אונם למלשינים, בעת ההיא דרש ר' יוסף יוספא האָן ברבים וריבר על לב עדתו כי ישימו מבטחם בר' כי לא יטוש ר' את עמו כמאמר המשורר „חוק ויאמץ לבך וקוה אל ד'", וכשעת חירום כזו יסר חברא ללימוד ברבים למסור וטרוח ואליה נספחו מיר שמנה עשרה איש, וישם לחוק כי ביום החמישי לשבוע האחרון בכל חודש וחודש יתאספו החברים לאספה ויוכיחו זה את זה בלי משוא פנים על עותחם ויקבלו מוסר איש מחברו ויטיבו דרכם וישוכו מחסא ועון אשר עשו כורון או בשנגה במשך כל החודש, וגם מחוץ להחברא ההיא העיר את אוון בני עדתו בעת צרה ליעקב הלזו ליראה חסא ומעשי צדקה וחסד לרוב.

את אשר פתרו בני עדת פראנקפורט הגיע עליהם ביום כ"ו לחודש אלול בשנת שט"ד (1614) ביום אשר יצאה עליהם נזירת הגירוש אחרי הבהלה לרגלי המרד של ווינצענץ פעטסילך. על הצרות והנזירות של היום ההוא הוא מספר בפרטות בספרו סימן החקני"ג, עין שם.

לא ארכו הימים ויועצי העיר ראו את אשר עותו בתתם אוון קשבת לקול התמון לגרש את היהודים מהעיר ונוכחו מהנזק אשר יצא מזה להמסחר והתעשיה בעיר המרכלת. וביום כ' אדר שט"ו באו אל המנוחה ואל הנחלה

* (ע"פ התישבות בספר - פראנקפורטער ראבבינען - של הרב הגאון ר' מרדכי הלוי הירדן זצ"ל אב"ד דק"ק מעזריס).

ממקומות נדרים כסביכות העיר ובשלום הובלו מסעם הרשות לבתיהם בחמץ וקול חונן.

ובכן עשרת הראשונים אשר שבו לעיר מולדתם היה גם רבי יוסף יוזפא האן, ובספרו סימן תשנ"ז וסימן תשנ"ח יספר מזה בפרטות ובכירור דברים, עין שם.

רבי יוסף יוזפא האן ה' מלוסר, ומשכיל על דבר אמת גם בחכמות חיצוניות ויכתוב גם על חני העמים וקביעות הלוח לפי חשבונם על פי ספר כלשון רומי אשר ממנו העתיק את הדברים, אבל עיקר מעיניו ה' בחכמת התורה וראשית חכמתו יראת ה' מהורה ואותה הוא משתלל למען כלב תלמידיו חבריו וקוראי רביו.

בני דורו ובפרט בני עירו כבדוהו מאד. ורבינו וחכמי פראנקפורט ובראשם הגאון החסיד הידוע רבי ישעיה הורוויץ וצ"ל כעל השליה אשר ישב בפ"פ על סמא הרבנות שנים אחדות עד שעת הגירוש, העריצו אותו כפי כבודו. ושנים רבות עד יום מותו היה ראש לדיינים ומורי צדק רב"ק פראנקפורט ולפעמים בין "מלכא למלכא" היה גם ממלא מקום האב"ד וראש הרבנים. וגם מחוץ לשערי עירו היה שמו מפורסם בין חכמי וגאוני הומן ככתוב בשער הספר להמהרורא הראשונה אשר את חכנו העתקנו במבוא הספר הזה.

דרכו בלימוד היה דרך הפשט והשכל הישר, וירחק את עצמו מלימוד הקבלה, כי לפי דעתו מעטים הלומדים בארץ אשכנז — בניגוד לארצות המזרח וא"י אשר שם פרחת חכמת הקבלה בעת ההיא — המבינים והראויים לחכמה הנסתר ורבים ישנו בה מקצת הכינה בדברים. אבל בקרב הימים נגש לאט לאט גם אל החכמה ההיא ע"י השפעת שלוחים מצפת אשר הראו אותו לדעת כי אין לנו להניח ירינו גם מן הענף ההוא בין ענפי עץ החיים הכל לפי כח שכלנו ותשנתנו. ובכל אלה לא היה נבהל לפתוח שערי קהלתו כלפני מנתנים חרשים לא שערום אבוהינו אף אם בקבלה יסורם (עין ירא ס' תת"ן).

את הפוסק "לכת דורי" אשר חובר ע"י שלמה הלוי אלקבץ בצפת ויסעף לו בעת ההיא מהלכים גם בקהילות אשכנז הוא מזכיר לשבח ולתהלה ומסכים לומר, מלבד תחרו השני שלפי דעתו אין לו מקום בארצותינו אחרי שאין אנו יוצאים תורה לקבל את השבח. וכדי למלאות את החסר חיבר תורה אחת תחת הנהגת אצילנו (עין ירא ס' תקפ"ח). השינוי הזה אמנם לא נתקבל אצילנו אבל שיר לנר שכתב אשר חיבר בעברית ואשכנזית בתור ומירה לשעורית ליל שבת ה' נהוג ורגיל בפי תלמידיו ואוהביו ימים רבים.

מלבד חתברא הנ"ל יסר גם חברה. נוטל חסר בער נמילות חסר של אמת למתים ובפרט למתי מצוה והוא היה אחד מהעסקנים התמידיים והיותר חרצנים בתחברא ההיא. וגם היה מהעושים והמעשים ככל דבר שבצדקה, ומאד מאד תפלינ בשבת מתן בסתר ותמעלה הראשונה בצדקה היא תמיכה עניים בני סוכים תבושים לששום יד.

ובעת ההיא המלחמה גברה בארצות המערב, המלחמה אשר בתולדות העמים יקראוה בשם „המלחמה של שלשים שנה“, ופעמים לרוב פשטו אנשי הנדוד כעירות וכפרים וגם ברחובות היהודים וישללו שלל ויבזו בו וכצביאיהם שמו עליהם מסים כבדים מנשוא. מהמלחמות האלה לא סבלה קהלת היהודים בפ"ס יותר מראי, ובספרו זה יספר המהבר כי אנשי החיל חסו על סמנתם של ישראל יותר מעל ממונם של אנשי העיר עד שלפעמים לרוב טמנו את רכושם בבתי ישראל עד יעבור זעם, כירעם כי לא יבא המשחית אל בתי בני ישראל לנגוף (עין ח"כ פרק הבטחון צד 292).

את ספרו „יוסף אומץ“ סיים בשנת ש"צ וינתן ויאסף אל עמיו כיום ט' לחודש ניסן שנת שצ"ו (1637).

בפנקס הקהלה כתוב עליו: „הנאון החסיד אשר שמו נודע בשערים וכו' — שהיה אחד מן החסידים הראשונים, כפי בכל תררי התורה, אבד חסיד מן הארץ“.

ועל מצבת קברו נחרתו הרבנים:

„החסיד ההר"ר יוסף האן ז"ל

חצב פה קבר — לראש כל נבר —

נמר וסבר — יוסף איש משביר וכו' —“

הכתב יד של הספר יוסף אומץ נתפרסם בין תלמידיו ואוהביו של המהבר ורבים העתיקוהו ושימו דבריו לקו ולמשקל ככל הענינים הנוגעים להרח והסנהגה ונמסרו בכתב ובפה להרור הבא במשך מאה שנה. עד שקם חתן נכרו הר"ן ר' משה רארום בפ"ס וננש אל המלאכה להביא את הספר לרפוס מנוף הכתב של המהבר*) ועל ידו יצא הספר לאור בשנת תפס"ג (1723) בבית הרפוס שי יוהאן קעלנר בפפע"ם. ומאז נחפשת הספר בפ"ס והסכיבה והוא אהוב וחביב בעיני קוראיו עד היום הזה.**)

ש"ץ.

*) ועד כ"אחד של המהבר בבית העקי באוקספורד בשני נוסחאות חרב דרד יעקב תורדין נ"י ונתן בקיץ תע"ז חתימתו מראשו ועד סוף וברטנו לתע"ז לאור בקרב ח"מים עם תגות חסידות ח"סונים. ***) רמאי לחזק כי גוד מיוצאי חלציו תר"ד יוסף קומן חיבר על יסוד חכ"י של תר"ס ספר המנגנים לידה פ"ס בשם „נחנח כנאן יוסף“ ותרסם כחצוני בשנת תע"ח.

לזכר עולם.

הספר יוסף אומץ לא נרשם כי אם פעם אחת לסדר ולפרט את הברכה אשר תשמעו. וזה זמן רב אשר רבים מהוגי תורתנו הקדושה וחובבי ספרותנו העתיקה השתוקקו להשיגו ולא מצאוהו. וכדי לקיים מאמר חז"ל - מכבדו בחייו ומכבדו במותו - קמו והתנדבו בני המנוח הנעלה אוהב תורה ומוקיר רבנן ומדקדק במצות כבוד

החבר ר' אליעזר בן ר' יעקב אברהם מיכאעל זצ"ל

— אשר הלך לעולמו ביום ר"ח סיון בשנת ה' תרפ"ז — להוציא לאור פעם שנית את הספר היקר הזה לזכות נשמת אביהם וכדי להציב ציון לנפש ח"י. ויען שהספר הזה ה' חביב מאד על אביהם והגה בו כל ימיו בחבה יתרה. לכן נתנו לו משפט קדימה. לחלקו עוד הפעם ביעקב ולהפיצו בישראל.

גם העשירו את התוצאה הזאת בהערות והגהות אשר מצאו על גליון הספר מעשה ידי אבי אמו של אביהם ה"ה הרבני הגדול חריף ובקי בחדרי תורה וצדיק תמים כבוד מריה משה מיינץ זצ"ל — נפטר כ"ב סיון תרמ"ז—אחד המיוחד מיקירי קהלתנו ספרים המעטירה אשר אביהם נתגדל בביתו ונתחנך על ידו.

פרנקפורט ע"נ מאין ר"ח סיון בשנת זכר צדיק לברכה לפי.

הקדמה מהמחבר עצמו.

מר המלך לקס שכחה ופאה שהניחו לי אבותי להתגדר בו הפרצות והפריצות ולסקל המסלה להרים סכסול מורד עמי כמומי הזמן אשר אנו יחסי ריחמי בו ירעתי גם ירעתי כי ברור האחרון הזה לא רבים יחכמו לעשות להם כשם הגדולים אשר בארץ המה בעשות ספרים ומה גם אני הרל כאלפי אשר אנכי יורע וסכיר בעצמי כי בער אנכי מאיש ולא כינת אדם לי ולכן אין להתפלא אם רבים קמים עלי רבים אומרים לנפשי שרק מנאות ומרום לכך נפשי שמתני ללכת בגדולות ובנפלאות מסני, ומפני כי יגדתי מפני האף והחמה אשר המה מקציפים ומלינים את חלונת בני ישראל עלי אמרתי כל כי האי צריך לאורתי נפשי לאפוקי מחשדא בהרשום בכחכ אמת קשט אמרי אמת שה' אלקים הוא יורע וישראל ירע שלולי ה' שהיה לי לא עלה מעולם על רעתי לעשות קסמה או גדולה סלבי רק אחרי רואי כי מאת ה' היתה זאת כמת שממש הראה אותי באצבע לפי רעתי כזה ראה וחרש על ידי כל גלגולי החכרים וסבתן אשר סכב נגר פני כי רבים המה כאשר יתבאר המה הרהיבוני והלהיבו את לבי באש ה' מאהבתו ואש דת תורחני הקדושה יש אמרתי ונעשה רצוני ועצתי תנחני כמעגלי צדק למען שמו תגדל ותגדל. ואלו הם הסבות לפי סדר הוסינם אחת לאחת למצוא חשבון הגדול.

סבת ראשונה, מעולם נתגדלתי על ברכי אבי מורי החסיד דיל מהורר פנינחם ועלינמן גיירלינג בן אדוני מורי זקני החסיד המופלג מהורר יצחק אייזיק דיל שהיה פה קיץ פ"ס רמ"ן שיץ לחסידותו ולא מפני נעימות קולו אשר ריהו הטוב שם אס"ו דיל נדף למרחוק לקצוי ארץ וימים, כאשר כל מעשיו היו לשם שמים ובתורתו ובמצותיו חפץ מאד והכל ברקדוק גדול לא במצות אנשים מלומדה ועל ידי שיעצתי מים על ידי כחניכתי ואמרי לה בהכנתו אותי לתורה ולמעשים טובים כי זה היה נגודתי עמי כל הימים לריבות בלילות על משכבי אי אפשר שלא נאצלו עלי סעם סועיר מסרותיו תתרוסיות על ידי ההרגל הנעשה סכע שני ומפני שראיתי דיל סנענע וסשהעשע חסיד בספר הנחמד הוא ספר ראשית חכמה כאשר באהבתו ישנה חסיד לא יחשה יומם ולילה ועל ידי כן קצר לו כמה מרביו הננועים למעשה זה אחר זה כמה פעמים ובאחרונה לא ישרו בעיניו הקיצורים ההם הקצרים מאוד וסידר חרש קצח באריכות ומפני שבעונותי לא הספיקה לו השעה לנמרה בחייו נסרתי

על פי דרכו וקראתי שמו בישראל **יראת ה'** למעם שכתבתי בהקדמותי וכראות איוה יחירי סגולה קיצור ההוא נכספה גם כלחה נפשם להעתיקו ואף שגרסם קיצור אחר הלא אין לו ערך ויחס לקיצור הנ"ל כאשר ביארחי בהקדמה ההיא ולכן נחפססו פה איוה העתקות ממנו.

סבה שנייה, בימי חורפי נחפצתי ונהפייסתי לאיוה מתלמידי או שעתה נעשו חשים בעלי קרנים מנהיגים בהלכה ושם טוב עולה על נביהן ללקט ולסדר לתם דרך תשובה על חסא החסור ההוצאת זרע לבטלה פיתני ואפח לתם ולהורות נתן כלבי הפותח יד בתשובה להציב ציונים וכללים רבים לכל בעל תשובה מאיוה חסא שיהיה, ואף שבעת ההיא לא הייתי בלכר בער מאיש רק תיחתי נער ממש הדרך בשנים סכל מקום הועתקו דברי הלמה לבית המרחק על ידי הפצרת אנשי מעשה אשר חשקה נפשם לשנות בצמא את מי המערה.

סבה שלישית, נמשכת מסכות הנ"ל שבשעת שהיינו שרויים פה ק"ק ט"ס רס"ן בצע"ר בת רבים רהיינו אחר סמוך לבחירת הקיסר מסיאוס יריה ז"ל ואשר ניתן כתר סלכות בראשו שהיה או ברחובותינו או והי על ידי שכינינו הרעים או עניתי ואמרת לאחוזות רעי ותלמידי מי לה' נחשו עושו חושו חסו רחצו הזכו הסירו רתע מעלליכם מנגר עיניכם לסרו היטב דרכיכם אולי יתעשה האלקים לנו ולא נאבד, ככן נקהלו אלי ועמר על נפשם ונשטחם כשמתו עשר בני אדם גם בני איש רבים וסובים חשובים נשואים נשאו לבניהם אל כפיהם אל אל בשמים.

ואז כאשר אלי יאספו כל חדר לב תקנתי לתם איוה נדרים סררכי התשובה על זמן מת, הלא המה כתובים על ספר כמס בירי איוה יחירי סגולה סכנסיה לשם שמים הנ"ל, ולא אכתוב מהם פה רק התקנה הראשונה הכוללת כמעט כלל התשובה, וזה לשונה, ראשונה כל יום ה' לפני ערב ראש חודש או יום אחר המקובל עלינו עד חשון שע"ר נעשה יום קדוש ולילו שאחריו עמו כמו שכתוב בחיקוני התשובה של האר"י ז"ל ונפסיק התענית מבעוד יום ואז נחייב אנחנו החברים ליסר איש את רעהו על כל מעשיו שראה או שמע ממנו תוך תחרש במעמד חברים סלבר החיוב המוסל על כל אחר ואחר להוכיח את חבירו תיכף לראייה או שמיעה וחבירו לא יענה לו להתנצל את עצמו עד עבור ג' ימים כתקנת חברים בצפת שכתב כתצאות חיים בשסם, עד כאן לשון התקנה הראשונה מיום הראשון לאסיפתנו ואשר קבלותינו והרינים שחרשתי לתם ביום ההוא ובימים שאחריהם שתוך זמן נדרנו הנ"ל ושאחרי זמן הנ"ל שנם בתם נאספו אלי אנשי חסר מחבורתנו מנרבה לבם תשוב שכלולם לא היה בית המדרש בלא חידוש כולם המה רשומים בכתב אמת אצל יחידים תנ"ל החרדים לדבר השם ויותר מה שכתוב לפניהם הלא לא ניתן ליכתב מה רבו מעשי התשובה שנעשו על ידי כן מיחידים שבערה קרועה ההיא ושאר אנשי מעשה אשר גלו לי פשעם והודו אלי חסאתם להורות לתם דרכי

התשובה הן בסינופין וכיוצא הן כחורח סמך שהיה בו שמץ חשש רלא בהיתירא אחא לירידיהו ובכל אלה אנכי אנכי הייתי המוציא והמביא למען לא חכסותו בושא פניו של המחזיר ועל ידי שראיתי שסה שליסק יוסף באמריים מאמרות ה' סהורות לאינשי שסמע לחרוש עד שעשו רברי רושם בלכותם כמעשה רב נתתי אל לבי שכל מה שיעלה עוד ברעיוני שיאמר עליו ראה זה חרש הוא בעיני ההמונים גם אותו אעלה על ספר הליקוסים למזכרה, וכראות יירדי אוהב סהור לב שארי ותלמידי כהר"ר זנוויל הו יציו בן שארי הפרנס בער הו ז"ל אשר אותי יום יום ידרוש ברבר ה' ובמצותיו שחפץ מאד בכל דקרוקיהן העתיק גם הוא אותם.

סבה רביעית, אשר ה' נתן חן שפתותי בעיני אוהב סהור לב הנ"ל ולא היתה קריא"ה אשר שנבה בעיניו להקל בה יען היו רברי בפיו כרובש למחוק עד שמרוב חוקף אחבה עזה שהיתה לו עליהם היה מרגלא בפומיה שאם יעבור על רברי רומה בעיניו כעובר על לאו רלא חסור, ואף שעל זה פקחתי עיני להוכיחו על רבריו אלו כתוכחת מגולה מאהבה מסתורת בלבבי אף על פי כן כל הרהרות שבעולם לא יכלו להזיז מאהבתו שאהב את רבריו, לכן אחרי שהעתיק רברי הנ"ל בא אלי עם מגילה ספר כתוב עליה כשלושים כללים מרינים וסרות והנהגות אשר ררש ררש אותי עליהם לכתוב על הספר כריו כליו חתמה לדעת מה יעשה האדם וחי בהם. וכה רברו אלי האיש הנ"ל, הן בעורך חי עסנו כתוב את הרברים האלה למען יעמדו ימים רבים ויחמך דברך לבי לשמר דרך סצותיך וזיה אלף שנים פעמים אחרי גמר התורה והמצוה אשר כתבת להורוחינו את הדרך אלך בה זאת המעשה אשר אעשה. ויהי כשמעי רבריו כי נעסו מפני שיראת שמים חכה וראות רכות סבות הנ"ל שהאלקים שסבב פני הרבר אנה לירי לבוא במגילה ספר אמרתי אל לבי מה זאת עשה האלקים לי ליסול עסרה שאינה ראויה לי ולכן היה לבי גרון כקרבי אם יכתוב מילי אם לאו, ובאמת ואמונה מראש בסתר רברתי וכחבתי רבריו ולכל שואל אותי כמה אני עוסק לכתוב כחשתי הרבר עד שלאורך הימים עלו ברעיוני רברי המקובל הגדול סהור"ר הירץ סריוש ז"ל שהיה פה ש"ץ שכתב בהקדמת ביאורו לחפלה הגרפסת קודם ברכו וזה לשונו בקצרה, נחתי ללבי את דפירש רש"י במגילת אסתר כ' צריקים ניתן להם רמו וחשו, רוד וסררכי, רוד אסר גם את הארי ואת הרוב הכה עברך אסר לא בא לירי רבר זה אלא לסמוך עליו להלחם עם זה, וכן סררכי אסר לא אירע לצרקה זו שחלקה למשכב אינו נימול אלא שעתירה להחשיע את ישראל, עד כאן לשון רש"י, ואני צרה אורה למשל ולשנינה ואומר לנפשי לא אירע לצרקה זו הק"ק פרנקפורט בת גריב שיעסור איש מין בהמה בעזרת אדם לדרב מלה לצר עילאה להתציא רבים בחפלה אלא לסמוך עליו להלחם עם איש הבא להרף אותו לאסור מי תביאך הלום, עד כאן לשון הש"ץ המקובל הנ"ל. והתנצלותו זו היא שעמרה לי שחמכתי גם אנכי על הסבות הארבע החזקות הנ"ל והאחרונה

היא על כלנה לכן הרהיבוני והלהיבוני והיה לי למשיב נפשי ששמתני לייבנם במלאכתי מלאכת השמים הזאת ומצאתי אות לי כי על ידי שראיתי מעשים האלו נזכרתי להלכה שאמרו חכמינו ז"ל בויקרא רבה וסים תכן במדה אמר ר' יודן אפילו דברי תורה שניתנו למעלה לא ניתנו אלא במדה יש וזכה למקרא ויש וזכה לחלמוד ויש וזכה לאגדה ויש וזכה לכולן, גם אמרתי בלבי מה שכתב בספר אילת אהבים בפסוק אני חבצלת השרון שלכל אחר יש לו חלק בתורה ולזה הלומד מרב אחר אינו רואה סימן ברכה כי לא יוכל ליתן לו כי אם חלקו, עד כאן לשונו. ובספר החסידים סימן תק"ל כתב הקדוש ברוך הוא נזר מי יעשה חכם ומה חכמתו ויש שנוזר עליו שעשה ספר אחר או ב' או ג' וכל מי שנילה לו הקדוש ברוך הוא ואינו כותבם הרי נוזל מי שנילה לו שלא נילה לו אלא שיכתוב וזה שאמר הכתוב יביא במשפט על כל נעלם שגורם שנעלם, עד כאן לשונו בקצרה. ולכן אחרי רואי סבות החזקות הנ"ל והרכבים והאמת האלה מסאמרי חכמינו ז"ל על חלקי מה' אמרה נפשי שאפשר שמלאכתי מלאכת שמים הזאת היא מכל עמלי בעולמי שבאמת היא רק מלאכה ואינה חכמה, ואף שאני נבזה בעיני ונמאס שאפילו למלאכה כזאת אינני כראי מכל מקום אחרי רואי סבות הנ"ל שנתגלגלו על ידי כמה מעלות טובות למקום מאהרים כנ"ל מאז הייתי לאיש רך בשנים לזכות בהן את הרבים מלבד שאר עניינים גדולים ונפלאים שהאלקים אנה לידי להצדיק בהן יחירי סגולה כגון לחזור ולמול גדולים ורכי הלכב שלא נמלו בקטנותם כראוי או שחזר עור הפריעה למקומו בקצת ואף שיש מהם מפונקים מנוער וכיוצא, גם כל הכחות של חלמוד תורה שבעירנו אשר שלמים וכן רבים הסה כן ירבו וכן יפרעו על דעתי כי לא אכזב אני אני הוא הממציא ראשון לכהן הראשונה לדבר שבקדושה היא כת גוסלי חסידים טובים עם המחים אשר מאז קודם לקישור כת ההיא היו הרבה סתים מוטלים כמה מצוה שאין לו קוברין כגון בימי היריד וסמוך לשבת ויום טוב ואותם העוסקים שנמצאו שמה לא ידעו כרח מה לעשות שאני חוקתי אותם ברכבים כמסמרים כל ימוטו וימנעו מחמס בעלי הלשון האוילים המלצים אשם עליהם, ואחרי שכת וז נמשכה בקדושתה ובלימודה זמן מה אחריה כל ישרי לב ימשכו בכת אחר כת עד כי רבו למעלה ראש תהלה לאל שאין רי בא"ר למעלתם כמו שכתבתי אמרתי אל לבי אולי אין כל זה רק לסעם הנפלא שכתב הדין המוסמך מהר"ר משה גלאנטי ז"ל מצפה תוביב אחי החכם מוהר"ר אברהם גלאנטי ז"ל בעל קול בוכים כביאור לקהלת הנקרא קהלת יעקב בפסוק יש רבר שיאמר וזה לשונו בקצרה, ולמה ששאלוני כמה ידוע ויכיר למה בא לתקן קצת סמעישי ויכחו לרעת לאיזה דבר לבו רוזף כי כל עכירה שלכו רורש אותה זו היא שנכשל בה וצריך הרחקה גדולה ממנה ובאיזה מצוה שישתדל יותר מאחרות שמש יוכיח שלזה בא. ולעיל מיניה כתב, והצדיקים חוזרים אלף פעמים להרריך בני רון, עד כאן. ולכן ספני שכל הגשמות שבאו לעולם אחר החורבן הסה מגולגלים

אמיתי אני בלבבי שגלגולי הסבות הארבע הנ"ל ושאר עניינים הנפלאים אשר נחלגלו על ידי לזכות את השרירים אשר ה' קורא אליהם יעמדו יחריו כנ"ל אפשר המה לאות ולמופת על שכחתי דבר זה או בגלגול זה או בגלגול אחר ושכחתי כעל כל הון ברורונא רשרר לי הקדוש ברוך הוא לזכות רבים ולהשיבם מאר אשר האריך מאוד במעלתו כוונה ובאילת אהבים ובחרידים ואף אם אומרת אשמרה לפי מחסום לא אוכל עצרה כי יגדתי מפני האף והחמה חמת המלך הוא העונש שכחתי לעיל בשם ס"ח למי שאינו כותב על ספר מה שגלה לו הקדוש ברוך הוא כרי לכתוב, לכן אחר כל הרברים האלה אמר לי לבי לעשות לה' ולסדר כל הליקושים שכחתי לשם שארי הנ"ל בסדר נאות למען יוכל כל איש בר לבב שואל ברבר ה' למצוא מבוקשו ולא אשארים כמו למבראשונה שבאו על צד הקרי וההורמן ואנב רורי אותם ראיתי להוסיף על לקוטי הראשונים דבר שכתב בשכחו וטועדו כיוצא מה שהיה לרעתי צורך מה בו וראיתי לחלק דברי לג' חלקים, חלק ראשון הוא סדר ההנהגה מראשית השנה עד אחרית השנה חרשה חנה שכתה מראש חורש ניסן עד סוף חורש ואדר, ובסדר הזה דרכו נאזני עולם מהר"ל ומהר"א סירנא וז"ל. ומפני שהנאון בעל הסורים קבע סדר היום ראשונה בארבע טוריו גלל כן אני הקטן דרכתי בעקבותיו להיות חלק זה ראשונה וראוי לקרותו **שער העליון**. חלק שני באו בו איוה פרקים ממצות ומעלות המרות שלא הומן גרמא אשר עליהם נדרשתי משארי הנ"ל כבאו עם הספר הרשום בכתב אמת תורתנו והנהגותינו באיוה פרטים לחזה לו רעי עליהם ולחוק בספר מילי ההמה, ולכן אין לחסוה עלי למה בחרתי באלו הרברים ולא בוולחן, ואלו הפרקים פרק החורה, קדוש הספרים, נירול בניס, תנהגת האדם עם בני ביתו, כסחון, צרקה ומעשר, הליאה לעני, נמילה חסר, ואנב מבוארים אופני לרון לכף זכות, הכנסת אורחים, ביקור חולים ואנב ביאיתי דיני החולה והקבורה ואבילות והגלות לזה, הכנסת כלה, פרק התפארת האסור והסתור בו. וזה שמו אשר יקראו לחלק זה **שער התוך**. חלק שלישי העבתי בו ב' פרקים שאין להם סדר כלל, פרק א' מהם אינו רק ליקוטים ממצות עשה ולא חעשה פרטיות קראתי פרק ה מצות, פרק שני הוא מסעלות סמרות טובות ואחרות שיכור לו האדם ולסבה זו שאין להם סדר חלק זה לאחרונה יסע ושמו **שער התחתון**. וכלל דברי בחיבורי זה בכל חלקיו אינם רק מה שראיתי בהם הצורך לי ולבני נילי ולפחותים מערכי אבל הדינים הפשוטים והידועים או מה שרגילים להסתפק ולשאל לחכם והרין ההוא מפורש בספר בפשיטות לא בחבתי, רק עיקר דברי והגורם להם הוא מפני שאני הנכר רואה מומי הומן ונגעי בני אדם בגלילות אלו שהם שלש על שלש רהינו ג' מוסין וג' סבות להם. המוסין הלא המה אלו: א' איוה עניני מצות שנכשלים הרבה לבטלם ככלל או שאינם עושים אותם רק בסקרה והורמן ולכן בסבה קלה מבטלים אותם וכן כיוצא בזה באזהרות

דלא תעשה. ב' שמקיימים עיקר המצוה אכן נכשלים מבלי ששים לב בדקדוקיה רק עושים אותם כמצות אנשים מלומדה שאו מעלה עליו הכות"ב כאלו לא עשאו כלל ודבר זה שייך ברוב המצות ועיקריהן הלא ראה תראה מצות תפילין שמעלתה הגדולה ידועה עד דלאינשי משמע להו רמי שאינו מניח תפילין לא בשם ישראל יכונה ואף על פי כך יש ויש כמה גדולים וטובים בעיניהם שאינן מרדקים בכל דקדוקיהן כראוי וכן בציצית הכל כאשר ימצא המעיין במקומם. ה' שיש איזה מצות שלא זו בלבד שעל ידי הדקדוק בתן שלא כראוי מבטל המצוה אלא אף גם זאת שמוסיפין חטא אחר על פשע קיומם שלא כראוי וענין זה שייך בפרטות במצות שמברך עליהם שהברכה היא לבטלה ועונשה כבר מאור. ועל ב' ענינים אחרונים האלו פירש האלשיך כונת המקרא דאין צריך בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא דהיינו מצד הדקדוקים. ונ' הסבות הם אלו: סבה ראשונה היא העלם הדבר מפרטי רינים מתורשים טחמם שלא נכתבו בספר הגלוי והמפורסם. הב' אף מה שמפורש להדיא בתלמוד ובכל הפוסקים יש הרבה מהם שרובא דעלמא לא מזהרי בהו בכל דקדוקיהם מצד ההרגל שנעשה להם כסבע שני עד שנעשו כאינם יודעים, כענין מקום הנחת תפילין בנובה הראש למעלה מהמצח ומקום תליית הציצית וארכן, איסור הישיבה וההעברה לפני המתפללים, איסור הריכוך בין קריאת שמע שעל מטהו להשינה ופרטים רבים מדיני שבת ויום טוב וחמץ ומריני נטילת ידים וכיוצא, שאל זקניך ויאמרו לך שאינם יודעים הרבה ממה שכתוב לפנייהם בספר הזה עד שיחפשו בספר. ה' בהרבה דברים יודעים רבונם ומכונים למרוד בו מפני שלרוב הרגלם בכלשונם דומים להם כקלות אף על פי שהן חמורות מאד עד שנעשו להם כהיתר, כביטול תפילה בעשרה ושיחה בבית הכנסת ונטילת ידים להם ומכנה שם ומחככר בקלון חבירו וכיוצא, ועל אלה לא באחי אלא להלהיב לב העם בזכרון שכר ועונש הגדול. וקרוב לדברי אלו כתב החסיד רבינו יונה בש"ח שלו וזה לשונו בקצרה, וחובה על המוכיחים לחפש דרכי העם ולחקור כמה יכשולו כי יש אוהרות רבות אף על פי שהם שומרים מקצת האזהרה מבטלים קצתן תחת אשר תורה לא יבקשו מפי חכמים ויש פושעים יכשלו בהם כי לא הורגלו ליוהר בהם ולא ישמעו לקול מורים ואלה עושים בזרון וכתב שם לזכרון מכשול בני דורו והזהיר מאד על הקלות שכעשחת פעמים רבות יהיה עונשם גדול ממהמורות דהיינו עבודה זרה גילוי עריות שפיכת דמים ושעמו וגמקו עמו שם, גם כתב שם טעם נכון על חיוכ המיתה לעובר על דברי חכמים. ואם כדורות ראשונים היו צריכין אזהרה אחר אזהרה וזכר לכל המעשים אשר לא יעשו וזירזו אחר זירזו למעשים טובים כל שכן לנו הרוד האחרון הזה יחסי דוחמי דלא כאשר דר, לכן גם אנכי הצעיר באחי לזרז ולהזהיר על מומין אלו הנ"ל שלשתי המצטרפים בגלילות אלו בזמננו זה, ואנכי כתבתי טעמים לקצת מנהגים אשר אפילו חכמים כאשר ראו כן תמהו על מה ארניהם הסבעו,

גם כתבתי איזה רבירים מרכזי המקובלים בשגם שלא כתבתי חיבורי זה רק להמונים וגם יריעתי היא מעט מועיר בחכמה ההיא מכל מקום אחרי שענינים תהמה רומזים לדברים גדולים ונפלאים יש לעשותם אף אם לא ירעו כלל מרמיוחן כמו שכתוב בספר חרדים פרק ב' ממצות החשובה וזה לשונו בקצרה, והמקובל האלקי כמוהו ירא י"ל כאשר הופיע עליו רוח הקדש למד לימד לשכילים החזיקו אשר יעשו בצמות ובכונתם הגדולה על ידי שמות הקדש וכי' אך נכתוב מספר התעניות והפסוק שיאמר השב ונגיח הכונה להשם יחברך שמו, עד כאן. וקראתי לחבורי זה שם חדש אשר פי ה' יקבנו **יוסף אומץ** לנ' פעמים: הא' מפני שלא באתי לכתוב כל הרגעים רק להוסיף אומץ במה שהעולם מחרשלים בהם ולזרזם ולהזהירם וליראם על כך. הב' כי יריעתי שפלות ערכי שמי שאיננו חרד לדבר ה' מעצמו לא יחקן מעשיו על ידי דברי אלה כי יבז לסכול אליו אף שהעתיקים מעל ספר ה' רק למי שחשקה נפשו להעיר לו אותן בלמורים ובא לטהר אסיע לו ועליו נאמר ואחז צדיק וטהר ידים **יוסף אומץ**. הג' שרררתי בעקבות רועי הצאן קרמונינו נוחי נפש י"ל שקראו שמותם על ספריהם או על ידי הנימסריא של שמותם כמו שהאריך בזה הרחק בהקדמתי ולכן הצבתי ציונים למלאכת הקודש הזאת שעל הטוב יזכרו כל שמות המסייעים לה והם אלו: הראשון כוונן וכמעלה לכל דבר שבקדושה הוא א"מ החסיד מהור"ר פנחס זעליקמן וי"ל שהכניסני לעולם הזה ולעולם הבא ולמעט שיהיה לו בו שמלכד לימורו עמי בעצמו ובכבודו ושהוציא שבר גדול להמלמדים הטובים שהיו באפשרות להמציא לי ואף דהוה רחיקא ליה שעמא עור כביר מצא און לי במה שיעצתי מים על ידי קדש וראיתי הנהגותיו שהיו כולם על צד רקדוק הנמור במדות חרומיות ופרישות כאשר היה שמו הטוב נודף לקצוי ארץ וימים ולכן קיצר לו ספר ראשית חכמה אשר אני נמנתי אותו אחרי הלכת ארון האלקים ממני כמו שכתבתי לעיל ולכבודו י"ל בא השם הזה שנימסריא של **יוסף אומץ** הוא גימטריא של **זעליקמן** חושבנא רדין כחושבנא רדין. גם **יוסף** מרמו על שמי, **אומץ** חסר ראשי חיבות אב"י מור"ה צד"ק. המסייע השני הוא שארי כמר **זנוויל הא"ז** הנ"ל שהוא הוא המסייע שיש בו סמך ועיקר גדול שלולי הוא שהיה לי והוסיף לי אומץ לא עלה על לבי מעולם לחבר חיבורי זה. והנה מספר מספר של **זנוויל האז** הוא בגימטריא של **אומץ** עם המלה. והמסייע האחרון החביב עלי הוא אחי הגדול בהר"ר אייוק שיהיה לי עזר גדול בהעתיקות רבתי וסידורם על נכון גם כמה ענינים כאו בהם אשר הוא היה הגורם לסוכה לזכרם ומבלעדי נשמטו מלכותם לכן האלקים אנה לירי שחשבון **אייזיק** וחשבון **אומץ** מלא כו"ו עם המלה הוא שות. ואקיה שיהיה נזעם ה' עלי ומעשי יר"ו זה כוננו עליו במה שנורקו לחוך פי השמות מנ' שערי ספר זה **עליון תוך תחתון** שעולה ראשי חיבות שלהן כחשבון השנים של המשכן וכית ראשון ושני שיהיה סימנא מילתא שאותה ה' שערים האלה כשערי ציון ובית ה'. לכן אני טרם אכלה לדבר

הקדמה

אומר לשערים האלה שאו שערים ראשיכם, ויחזק ה' בריחיכם, לתן חן העם עליכם, שישמו לאבני אקדח שעריכם, ויבא כי נוי צדיק שומר אמונים לחבב דבריכם, שאתם השערים לא יסגרו דלתותיכם, ואתם הקוראים תקבלו האמת ממי שאמרו לפניכם, אף אם קטן הוא במחשבותי ומחשבותיכם, ועל ירי כן רחצו הזכו הסירו רוע מעלליכם, ותסיכו דרכיכם ומעשיכם, כי זה כל פרי מחשבותי חסר חסאתיכם, ולזכותכם בהרבה מצות להנחיל ולהאדיר וכיאותכם, שעומדות יהיו רגלינו בשערי ירושלים בחייכם וביומיכם.

דברי נבזה בעיניו נמאס הקטן יוסף בן אימ החסיד
מוחרר פינחס וציל גוירלינג.

הקדמה מהדיין חתנו של המחבר.

יען שספר יוסף אומץ כרוכה ומונחת בקרן זיוות כתיבת יד של המחבר מורי חמי ז"ל ואין דורש ואין מבקש זה כמה ימים ושנים ומהקדמתי נראה שרצוני להביא לרפוס ספר הלז שהוא כרכא רכולא ביה הן רינים הנהוגים בכל השנה מרי חורש בחרשו שבת בשבתו וכל דיני רגלים וימים נוראים והרבה נוסחאות של חפלה נהרא נהרא ופשטיה וריני ברכות ושאר דינים היאך ינהג אדם כל ימיו ושניו וגם מנהגיני פה ק"ק ס"פ רמ"ן וגם הכריע בין הפוסקים לפי שכלו והעתיק כל ספרי מוסר וגם מוסריו ומדות טובות בין אדם לחבירו ועברונות בקיצור נמרץ חסר חרש לליל שבת קורס ברכת המזון וסדר קריאת שמע שלו. וזה גלוי ומפורסם לכל יושבי ארץ וליושבי קהלתנו שמחבר ספר הלז מורי חמי זקני ז"ל היה אחד מיוחר ראש לדיני ובני ישיבה בקהלתנו והיה אחד מעיני הערה על פיו יצאו ועל פיו יבואו הן בחוראת איסור והיתר הן בעניני הקהלה וגם היה מפורסם בכל העולם שהחליף חשוכות עם הנאון מוחרר ישעיה סג"ל בעל המחבר שליח כנראה מתוך הספר הלז וגם הביא חרש הביא אותו בהלכות מיאון וקראו בשמו החכם המופלא והמופלג מוחרר יוסף גוירלינג סק"ק ס"פ רמ"ן וניכר שהוא בר סמכא וראוי להעלות על הרפוס כמותו ירכו ספרים בישראל כי מצות לקיים דברי המת בפרט לגדול כמותו שהיה מופלג ומפורסם בחסידות ובפרישות לעשות נחת רוח לעשמו בוראי שפתוחיו דובכות בקבר ובסוח אני כד שכיבנא נפק לאנפאי שאני גורם ומחפסק בקרשים שיפוצו מעינותיו חוצה ואקזה שילמרו ספר הלז בכל חברותו מישראל כדי שיוכלו לנחם המוני עם בהנהגה ישרה מרינית ואלקות סחרי במרומים וערי בשחקים שאין כונתי לחרכות הן ולצבור כסף הנמאס חס ושלוש כי לא

כן עמרי כי כל ימי שבתו באוהל תורה יוחר מעשרים וחמש שנים ולא נהניתי משום ארס רק שהיטיב חמי עליו השלום בכל מה ראפשר לו וכל ימי אני מספיק את עצמי ובני ביתי כמועם כדרכה של תורה כי לא ניתנה התורה אלא לאוכלי המן שהיה כסחונם על ה' כי טוב מרורין כוית מִיך הקדוש כרוך הוא ולא סחוק כדבש מתחת ירי בשר ורם עכשיו שנהפך עלי הנגלל ויר ה' ננעה כי ובקהלחנו שתי פעמים, בשנת תע"א שנשרפה כל קהילחנו והיה ביתי גם כן בחוכם וכל כלי חפצי וכל מחמר עיני ולא נשאר לי מעט מועיר וביתי לא נבנה עד היום הוה והוה על הוה ושבר על שבר באו יושבי קהילחנו עד משבר בשנת תפא"ל נשרף חצי קהלחנו ונשארת ממש ערום בלי לבוש ריקן מכל והיה חלו בי ספלא עוללים שאלו לחם ואין פורש להם מחך כך באתי לרקדוקי עניות ואין לי אפילו מזון שלש סעודות רק אנשי קהלחנו הם רחמנים בני רחמנים וגומלי חסדים הסילו חן עלי והיו לי לעזר ולסער בגופם וממונם לפרנס את בני ביתי ובגרונית שתי בנות במחנות גדולות ובפרס האלופים הקצינים פרנסים ומנהיגי קהלחנו הסיכו עמי בכל מיני טובות שבעולם הן כממונם הן שנחנו לי רשות להרפס ספר חלו ולכבד ליחירי סגולה אנשי חסד, אחה ה' תשמרם סכל שמן ופנע רע וישלח ברכה והצלחה בכל מעשה יריהם ויאריכו ימיהם ושנותיהם בנעימים, עד עמוד הכתן לאורים וחומים, וגם ברכות לראש משביר להאלוף הראש והקצין **כהר"ר אייזיק שייאר** יצ"ו שהלוח לי מעות הרפוס וחנייר לשלם לו כפרעון זווי זווי בלי ריוח שוה פרוטה ישלם ה' פעלו יראה ורע ויאריך ימים. בכך אל תחוסו על כספכם המועט עשו נשו וחשו וקנו במקח השוה כי הוא שוה לכל וכל הקורא בו ישמח לבבו. כה דברי המעתייר אל ה' בשבילכם גדולים וקטנים, שתוכו לעלות לציון ולירושלים ברגלים, ותוכו לבנים ובני בנים, שיעסקו כתורת ה' אשר היא סמא רחיים למיימינים.

חקטן משה רייש דארום

ותונה על ידי בני יחירי הבח' מבחורי חסד רק"ק פיפ דמיין

כ"ה אברהם דארום ש"

חלק ראשון

אשר שמו

ש ע ר ה ע ל י ו ן

ראשונה אסדר סדר התפילה למוצאי שבת וכל ערבית
וסדר בית הכנסת והליכה וציאה.

א

אד צריך לדקדק בנסילות ידיים לתפילה אפילו אם הוא וידיו נקיות, שהרי לפי פירוש אחד ראובן רמב"ם מלין לתפילה צריך לילך ר' מלין כרי ליטול ידיו לתפילה, מכל שכן העומד על מים רבים שלא יולול בהן. והמולול בהן וראי עונן גדול מנשוא כי אין זה רק מודין ורוע לבס לבנות את המצוה חס ושלום כי אין כזה שום טרחה והוצאה בעולם אם לא זרזו לבו שהשיאחו שלא חס על כבוד קונו שראוי לו שלא בא לעולם. ורבינו יונה בשערי חשובה שלו קרא לאיש זה פורק עול ומומר לדבר אחד וחשב אותו במדרגה האחרונה החמורה מכל אפילו מחייבי מיתות ב"ד. ולדבר הזה צריך קצת זירזו לכל מי שעומד חוץ מביתו בשעה הליכה לבית הכנסת שאז כרי שלא יבטל אסן ישיר הולך במרוצה וברגש לבית אלהינו בטרם ילך לביתו ליטול ידיו והוי מצוה הבאה בעבירה גדולה, וזאת תקנתו ילך לבית הקרוב אל מעמדו ליטול ידיו ואל ישא פני איש יותר מפנים המאירים של מסיה הקביה ואז שכר שניהם בירו. אכן טוב מזה שיהיה חרד לדבר ה' ומצותיו שכשיראה שהזמן ללכת לבית הכנסת ממשמשש לכזו יקרים עצמו ליטול ואל ימחין עד שעת הליכה מסש. וביותר צריך זירזו כזה לאוחס המשיחין בין מנחה למעריב בשיחות יושבי קרנות שרגילים לילך משיחתן לתפילה בלי נסילה שאף אם נטלו ידיהם כשהולכים מביתן לשיחתן לא יצאו ידי חובתן אם הוא זמן מה קודם התפילה.

ב

לכתחלה לא יתפלל עד שיברוק עצמו תחילה יפה. והקינות ביר שמאל, אפילו איטר יר צריך לקנח ביר שמאל רעלמא כרבא רנחן טעם מפני שהחזרה יתחנן ביטין שנאמר מימינו אש רח למו ולא כאירך טעמים מפני שביטין מראה טעמי חזרה ועור טעמים בנסמא כידוע, ולפי הנך טעמים אסר צריך לקנח בשמאל ידית שהוא ימין רעלמא. אף על פי רכולתי תנאי לא סיל כזחיה ררבא אפילו הכי אגן קיימא לן כרבא טעמי שהוא בחרא. ואם התפלל ואינו יכול לעמוד על עצמו לנסביו עד כרי הילוך פרסה אינו יוצא.

ג

כתוב הכון לקראת אלהיך ישראל, וכתב בסור ובש"ע סי' צ"א וראוי הוא שיהיה לו מלבושים נאים מיוחדים לתפילה, אלא שאין כל אדם יכול

לכבו על זה, מכל מקום טוב שיהי לו מכנסים מיוחדים לחפילה, ער כאן. מזה מוכח רמה שאפשר לו בלי הוצאה כלל מחוייב לעשות. גם כתב הסוד וש"ע סימן צ"א בפשיטות שיש לעמוד בחפילתו במלבושים שרגילים לעמוד בהם בפני חשובים. לכן אם אירע שמחפיל בכיתו ילכש סרבילו וכ"ש שלא יעמוד במצנפת קטנה שרגיל לילך בכיתו או בלא בתי שוקיים, רק ילכש כל מלבושיו כאילו הולך לגדולים ונכבדים באופן שלא יהיו תלויים למטה ויהיו מחוברים היטב בקרסים או לולאות כנהוג. וזכורני כימים הראשונים שהיו מובים מאלה שהיה לרוב בעלי בתים סרבל מיוחד לכ"ה העשויה בקמטים והעשיר נותן לכנו סרבל כזה בשעת חופתו, וכן עטיפת המטון שקורין קאפא שהנחיתו קרמונים. באשכנו ובפרט פה ק"ק ורגנקבורט ובק"ק ורמיוזא הוא מתוקן ומקובל טוב ויפה וגם במהר"ל בהלכות נשואין מוכח שכך היה מנהגם, וגם מאחר שכתבו הפוסקים שמצוה להתפלל דרך עיוף בראיחא בוהר ואחחנן מאן ראאים בצלוחא בעי לכסוי רישיה ועיניו בנין רלא יסתכל בשכינתא, אם כן הקאפא הווי עיוף. ואסור ללבוש בשעת החפילה בתי ידים שקורין הענטשור, ומי שעושה כן עליו נאמר אל תביאני רגל גאון ויר רשעים אל תגירני.

ד

בס"ה כתב שיהיה לו ווג מנעלים מיוחדים ללכת בהם לכ"ה כרי שלא יהיו מלוכלכות ביותר. ונהגו בקהלות קדושות לעשות ברזל סמוך לבה"כ לקנה בהם לכלוך המנעלים.

ה

בשירצה לילך לבית הכנסת יאמר אלך לכ"ה כרי ליהר שכינתא עם קורשא כריך הוא ולהקיסה מנפילתה כן הוא בראשית חכמה. וכן מחוייב לומר קודם כל עשיית מצוה על דרך הקבלה, ומרויח כזה ג"כ שעל ירי כן יתכון לצאת ידי מצוה דלמ"ד מצוה צריכות כונה אין יוצא אם לא יתכון לצאת. ואפילו למ"ד מצוה אין צריכות כונה, מ"ם ההפרש שבין מחכוין לאין מחכוין פשוט, ולא יהא אלא ספק וספק ראורייתא לחומרא, וכן כחוב בספר חרדים. ומי שאינו מבין לשון זה יאמר לפחות אני הולך לכ"ה כרי לקיים מצוה בוראי וקוני.

ו

מצוה גדולה לרץ לבית. ואפילו אם הוא באמצע לסודו כשקורין לב"ה כמנחה ובערבית אל יאחר כלל ואל יבוש מפני מלעיגים שאומרים עליו שהוא חסיד שוטה, ועכ"פ לא יתקוטט עמהם, ואם יפגעו בו בני אדם וירצו לדבר עמו ירחם ער לאחר יציאתו בת הכנסת.

ז

צריך להשתדל ככל האפשר להתפלל בעשרה שהרי ההולך בדרך סמוך לחשיכה ורעתו ללון במקום אחר צריך לילך עור ר' מילין אם אפשר לו לבא

במקום עשרה ולאחוריו ילך מיל, גם אין לאדם לצאת קודם התפילה לדרך ממקום שמהפללין עשרה אם לא שלא יוכל למצוא חפצו אם יאחר תליכתו או שעל ידי כן לא ימצא עוד לוויה. גם קראו חז"ל מעוות שאינו יוכל לחקן מי שאינו קורא ק"ש בעשרה מפני שאינו יכול למלאות ג' חיבות תחטירם בק"ש ממנין רמ"ח לאפוקי בעבור ממלאם בנ' אוחיות ראמן אם מסיים הברכה קודם לש"ץ כמ"ש כס"י י"ו לרידן בני אשכנז דלא נהנינן שהש"ץ חוזר ואומר ה' אלהיכם אמת וא"כ פשוט ומבורר שמי שמבטל תפילות בעשרה משום משהה י"ן או משום שיחות יושבי קרנות או משינה שעונם נרול מנשוא, ואפילו מחמת ד"ח אין לבטל תפילה בעשרה ובעניי חילול חשם נרול תלמיד חכמים שאינם מרדקים בכך שחוטאים ומחטאים את הרבים היושבים אצלם ויש כרצונם לקום ולילך לב"ה רק שבשים מהם ודנין ק"ו מהם. לכן כל בעל נפש שאין לבו כריא כאלם נגד המלענינים יעשה לו נדר שאל ילך לשום סעודה עד אחר הברלה או יקבל עליו בקנס לעמוד מהסעודה קודם ברכו ואפילו אם על ידי כן יצטרך לפסוע על ראשי עם קרוש לא יבוש מפניהם. וזה כלל נרול בעבורת הש"י שאל ימנע מעשות מצוה או להמנע מהעבירה מפני המלענינים, ותיקון לזה שיחשוב שעל ידי חטאו יבוש בעולם הנצחי וישב בין הצדיקים כאכל בין החתנים ויראה ויבין שבושת העה"ז כאין נגד בושת העה"ב ומלכר התפילה בעשרה ירויח כזה שלא יבוא לידי מכשול איסורי שבת קודם הברלה כמו שאירע כמה פעמים ע"י שכרות, גם שלא יצטרך לראוג שע"י שכרותו יבטל תפילה והברלה מכל וכל. ועוד הביטא וראה מעלה הנדולה של תפילה בעשרה שהרי התירו חז"ל לבטל מ"ע דאורייתא בשבילה דהיינו לשחרר עבר כנעני כדי להשלים למנין עשרה אע"פ שעובר בעשה דלעולם כחם תעבורו.

ח

ומי שירצה להקל בתפילה בעשרה ומפני ראגות הנ"ל מתפלל חיכך אחר ברכו סמוך לשלחן יבא עוד להכשיל רבים בישיבת ר' אמות של תפילה כדלקמן סימן י' ואם עומד על מקומו ממש בשולחן יבוא עוד למכשול שלא יוכל לברוע ולהשתחוה כראוי ולא לפסוע ג' פסיעות רעושת שלום וגם ביטול הכוונה פשוט מפני שהמקום רחוק וכשתו מפני המסובין, ועל הרוכ נכשל שמתפלל בלי נטילה, וכל שומר נפשו ירחיק מהסעודה אם לא שילך בוראי לב"ה לערבית או שירע בכירור שיחפללו בעשרה אחרי הסעודה.

ט

הרבה והירות ודיקדוק צריך האדם שיהיה נקי בתפילתו ובתורתו מצד הקינות כי אחז"ל במקומה נפיש וזהמא, וכן נקיות המלכתים וכן צריך והירות להיות המקוב נקי, ולרידן כל הרחוב מלאה קיא צואה בלי מקום נקי כרחובות העיר, וכן על הצצר ביה"כ אפילו המלריא שאחורי הרחוב שקורין חאל

ובשעת קידוש הלכנה צריך זהירות גדולה בזה ולפחות יעשה מחיצה של בני אדם וצ"ע גדול אם הוא חיקון. ובהחררים שהקטנים מנוללים ברעי ומי רגלים יש לישמר מהן וממלבושיהם וכריהם וכסתותיהם וכל הנלוים להם אם אוכלים כוית ממין חבואה בזמן שגדול יכול לאכול אכילת פרס רהינו כשיעור ר' כיצום. וראיתי מא"מ החסיד ו"ל שהיה מקפיד בזה בבני שנה וכ"ש בחררי משכבות ומושבות ואומרים דבר שבקדושה שלא בנקיות עליהם נאמר כי דבר ה' בזה וזה מצותיו הפר הכרת תכרת וגו' עונה בה, וכתב ת"ח בשם רבינו יונה דבשאר כריחות הכרת מכפר ובוה אינו מכפר אעפ"י שנכרת עונה בה רחמנא לעיל. גם יזהר שלא ליגע במקום טינופות בחפילה או ברה"ח וכ"ש שצריך לזהר בזה בשעת האכילה שלא יצטרך נטילה במים ובכרכה. ומקום הטינופות היינו כל המקומות המכוסין בגוף האדם והיכוך בראש וכל שכן נגיעה בכינה או ליחה סרוחה בחושים ובאזנים, ואם נגע בשונג באלו בשעת החפילה לפחות ישפשף ידיו בכותל או במימי רמניק.

י

תפילה ערבית דמ"ש ו"ס יש לאחר כי גם תוספות שבת וי"ט כיציאתה: ג"כ דאורייתא. ואחר שיראו ג' כוכבים לא גדולים הנראים ביום י"ט עוד להוסיף זמן מה לתוספות אכן אין לתוספות שיעור. ובימים המעוננים שאין יכול לראות הכוכבים יש לדרקק להמתין עד שיהיה כרי לו לגמרי שהוא זמן מה אחר שהיה ראוי לראות ג' כוכבים בינונים אם לא היה מעונן.

יא

כשמתחיל החזן והוא רחום יאמר הקהל אל רחום ה' אליקנו לא ירפנו ולא ישחיתנו ולא ישכח את ברית אבותינו כמו שכתוב אל רחום ה' אליק לא ירפך ולא ישחיתך ולא ישכח את ברית אבותיך אשר נשבע להם.

יב

איסור ועונש ההפסקה ברבור מהתחלה מעריב ערבים עד אחר תפילה שמונה עשרה ידוע לכל אדם, אכן בין פרק ופרק מותר לשאול בשלום. י"ל מקום שאסור לדבר אסור אפילו בלשון הקודש ואפילו ברה"ח, גם אסור להפסיק לוטר תהליכ או שאר שבחות.

יג

ליהא שמיא רבה ולקדושה ולברוך ה' המבורך לעולם ועד מפסיק אפילו באמצע הפסקה, ורואי לעיקר החיוב אבל לא לועתה יגדל ויתברך וישתבח וכיוצא רק מפסיק בשתיקה עד אחר קריש וברכו. וכן במורים לא יאמר בהפסקה רק מורים אנהנו לך ולא מורים רבנן. ולאסן רהאל הקדוש ושומע תפילה יפסיק. ואם ברברי קדושה החסירו חז"ל כ"ש בשוחה בסילה. ועל הרוב נכשל בא' מר' כחות שאין מקבלין פני שכינה שסימן חשמ"ל חנפים שקרנים

יוסף אומץ

מוציאי לשון הרע לצנים, וישא האדם ק"ו בעצמו מהעומרים בכית הרפוחם שנאלמו דומיה, גם אילוי היה עומד לפני מושל כ"ו שאין לו רק ממשלה קטנה לא היה פונה להאזין לקול אדם אחר כל זמן שהוא עומד בפניו לצרכיו וכ"ש שהוא לא יוציא דבור אחד מפיו בעורנו עסוק בעניניו.

יד

המקובלים הנדולים מהר"ם קורדואריו ומהר"ר יצחק לוריא אשכנזי ז"ל אסרו דבור חול בכה"ה אפילו שלא בשעת חפילה כ"כ בספר חרידים משמש ובכ"ה האריך מאד בזה ולכסוף כתב וז"ל לפחות בעלי תורה לא יתחילו לדבר בעסקיהם אפילו שלא בשעת חפילה ואם אחר ידבר עמהם ישיבו להם בקיצור.

טו

כתוב בספר היראה בחפילה רמיושב אל יסמוך לאחריו ולא יהא מוטה לצדדין דרך נאווה אלא ישב וראשו כפוף שלא יראה פני היושב נגדו חוץ לרי אמותיו ואל יפשיט רגליו אך יהיו שוקיו על עמרם למען יהיה יוחר ברערה ויראה.

טז

בכל הברכות צריך שיסימו הקהל קודם לש"ץ כדי שיענו אמן, שאם טסימין עם הש"ץ אינם רשאים לענות אמן ומבטלין מצוה גדולה הריא חוץ מאמן דנאל ישראל דלפני י"ח כמ"ש בס"י רס"ב ועל אמן דלפני ק"ש יש לדקדק ביותר כדי להשלים רמ"ח חיכות דק"ש כמ"ש סי' ז'.

יז

אל תלך נאמן אין לומר, וכן כתב מהרש"ל בתשובותיו סי' ס"ד וכן ראיתי מאבותי ז"ל. ואפילו מהרמ"א שכתב שיש לאמרו ביחוד מכל מקום כתב בדעבור אין נכון לאמרו וא"כ נכון בעיני שלא לאמרו כלל שאם יאמר אותו ביחוד איכא למיחש דגם בדעבור סירכיה נקט ואחא לומר אותו גם כן והוי הפסקה בין ברכה שנייה לק"ש.

יח

כתב השתדלן הגדול הר"ר יוולמן רוסהיים ז"ל מי שיוכה בהתעוררות לקבל עליו עול מלכות שמים שלימה חפנה אח לכך מכל עסקין שעה קטנה עד שחכוין כראוי רק בפסוק רשמע ישראל וזה תעשה זמן אחר זמן עד שיעלה בידך כונותיך חמיר בקריאותיך ואז תוסיף בדרך הזה עד פרשה ראשונה של ק"ש ואחר כך תוסיף בדרך ההוא לגמור ק"ש כולה בכונה ואחר כך כל מה שתקרא ותלמוד ואחר כך תיחד לבך לשמים חמיר בכל עת הקצותיך כלילה ותמצא חן ושכל טוב בעיני אלקים ואדם.

יט

צריך לדקדק לקרות ק"ש מלה במלה ולא להכליעה אות בחברתה, וראה זה מצאתי חרש הוא לא היה לעולמים מי שקרמני בזה ואני נסיתי בחוש שלא לכר באותיות הדומות צריך לדקדק בזה כמו שהוא בדפוסים רק ככל אותיות אהח"ע או שהם אחר אותיות שאין נעים בנקודה אם לא יפרידם זה מזה בדקדוק נמור וכן ו' במלאפוסים שהכרת המלאפוס היא בהכרת האליף ראהח"ע שאם לא יפרידם בדקדוק נמור אז יקרא אות הנח בנקודה ראהח"ע ואהח"ע יכליע הן שיהיה אהח"ע בראש כגון ברא כאתה מל כעולם או כולם הן שיהיה באמצע חיבה כגון כרשעתו כמפעלו כי לעולם חסרו כלו מחסרו. אחרי כותבי מצאתי שכתב בספר באר מים חיים הפרדה ה"א כמו שכתבתי ולא כתב הפרדה הח"ע ומלאפוס ולא ידעתי למה השמים. לכן יקרא ק"ש בדקדוק נמור כאילו מונה זהובים שיש בחוכם רעים שבזראי יפריד כל אחר מחבירו בדקדוק נמור ואם ח"ו יקח איוה רעים אין לו היוק רק בגופו השפל שהוא כצל עובר וכאבק פורח ק"ו בן בנו של ק"ו שירקדק בדקדוק נמור כתפילה שלא יהיה לו ח"ו היוק כנשמחו שהיא חיה לעולם, ובפרט בק"ש הוהירו ביותר רק"ש ראוריחא, ואמרו שהמרקק באותיותיה מצננין לו ניהנם. ואם לא קרא ק"ש בטעמים הכתובים בחזרה לא יצא ואע"ג דכמה רעות מחולקות יש בזה עכ"פ מצוה לקרותה בטעמים.

כ

אנו האשכנזים רובנו אין קוראים הנקודות כרינן כי עושין הקסץ לחולם והצירי לסגול כגון אמן קוראין אומן, והנה מעלה אמן אין לה ערך ובענין זה הם מוציין המלה לנסרי משמעותה וכן המבורך וישיר מבורך קוראין מברך שאין לו משמעות כלל לפי הרקדוק, קדוש קוראין קודש שגם הוא שינוי משמעות. והנה הצבתי לך ציונים מעט מועד שהן עקרים גדולים בשבחי יתברך והמעין יבין כהנה וכהנה חרבה מאד, לכן יש לדקדק בכל נקודה ונקודה כמו שהארכתי בסיסן כ"ו.

כא

אכן בקריאת הח' שאנו האשכנזים קוראין כמו ה"א נ"ל דהרין עמנו, ואעידה לי שלשה ערים נאמנים תרא דהמרקקים חברו הח' בטוצא ראהח"ע והכ' בטוצא דניכ"ק ואין לחלק דהיינו דקא בכ' דנושה שהרי ידוע שהגרנשוה והרפיון הם סמוצא אחר. הב' שהרי הקליר שהיה תנא כמ"ש תחום' בפ"ב דהניגה נבי רנלי החיות כנגד כולן וכן שועיב כתב שהוא ר"א בן ערך וכמה פייטנים חברו כמה קעמים במליחה ה' לח' ואחת מהם אוכיר בפיוס רפורים וחשא וחבא באלוה ולא ידעה כי זאת עשתה יד אלוה ויבער תנף בכל גבול לשלוח וכו' עד סוף הבית של התרויים חיתין. גם במליחה ראלין נקרא יסר כחרון תא' לסלוח ואלוה ותחום בה נרשון בר יתורה שהוא רבינו

יוסף אומץ

גרש"ם ואחרי שקרא מאור הנולה ה' וח' לחרו אחד ראוי לילך אחרי ככל הפועות ישראל כאשר הקנותיו קבועות וחקועות כאלו נתנו מסיני. גם לא מצינו בשום מקום שחברו ח' וכו' לחרו אחד. גם כתב הרא"ש בהלכות ס"ת בריף על הה"ק וחתי"ן שאלו רוסין בקריאתן וכתיבתן, ולכן נ"ל שא"ץ פולניא שנתישבה בגרולים אחר אשכנזי כמפורסם בפוסקים ברו ענין קריאת חתי"ן מלבם.

כב

יש מדרקין בחיבה שאות שבסופה רומה לאות שכתחילת החיבה שאחריה שקוראין אה האות שבסוף חיבה ראשונה בנקודה כמו ככל לבבך, ולא שפיר עברי, חרא רצריך להפריד כל חיבה מחברתה, ועוד שמניד"ן אות הנח שאסור כמ"ש בש"ע סי' ס"א, גם נחנין נקודה שאינה ראויה.

כג

בפסוק הראשון רק"ש כונתו הפשוטה ה' שהמליכותו כל העולם קודם דור אנוש ועתה הוא אלהינו בלבד שאין האומות סורים ביחורו יהיה לעתיד אחר לעבדו שכב אחר. באל"ף ראחר יכוין על יחודו יח' ב"ה כי הוא מושל על השמים ושמי השמים שהם ו' ועל הארץ שמנין כולם הוא ח' ובר' מושלו יח' על ר' רוחות. ואין להפסיק בין א' לח' ובין ח' לר' בנין אריכות כונתו אלו וכן אין להאריך בקריאת הר' מפני שאו צריך לקרואה כאלו יש לה נקודה ואז לא יהיה לאחר שום משמעות, רק אחר גמר מלת אחר יכוין. כשתיקה כנ"ל. כתב בספר החרדים בשם הוהר יכוין בר' ראחר שאם יבא לירי גסיון ח"ו יתחזק וימסור נפשו בשמחה ונחשב לו כאילו מוסר נפשו בפועל ממש וקיים מצות עשה רונקדשתי וכן בככל לבבך ובכל נפשך ובכל נפשכם יש לחשוב כן. וכחוב עוד בספר הג"ל שענף מצות עשה הוא כשקרא זשםחם אח דברי אלה על לבבכם שמקבל עליו עול מצות יח'.

כד

כשמניע הש"ץ בקריש סמוך לאיש"ר יאמר ויאמר כי יר על כס יה מלחמה לה' בעמלק. מרר רר כרי שיענו אמן גם על פסוק זה, כי כ' בס' חררים.

כה

לענות איש"ר בקול רם ותקיף בכל כחו וכונתו ע"פ הוהר. וכתב בס' חררים שהוא סגולה למחול עונות למי שיש בו שמץ מינות. בין אמן ליהא שמיא רבא יפסיק מעם כי אמן קאי ארלעיל אקריש ויש"ר בפני עצמו.

כו

אע"פ שאין רצוני בעת לפרש התפילה ער כי יהיה הוסן גורם ברחמי ובחסדי האל ובטובו הגדול שיערה רוחו סמרום עלי, מכל מקום אכתוב

איוה רקרוקים בשננו הנוסחאות גם איוה רקרוקים בהפררה חיבה מחברתה או בחיבורם אותם שראיתי הציור בהם גדול, ועכ"פ חיוב גדול לכל אדם מי שיועד רק מקרא ללמוד כל החפילה בפירושה ברקרוק גדול מרב מובהק ובפרם בומנינו שנחרבו הרפוסים בהרבה מקומות באשכנז והרפסו כמה טעיות שיש בהם חירופים וגרופים מלכר שאר טעיות ועונש המהפלה בטעוה וראי גדול מנשוא, ואפילו לא יהיה חשש לטעוה מ"מ איך יתפלל לפני מ"ה הב"ה ולא ידע מה ידבר, ואף שאנן יחמי דחמי אין לנו כונה כראוי מפני טרדותינו מ"מ לפחות צריך שיבין מה ידבר אם לא היה לו טרדא, על דרך כל הראוי לבילה אין בילה מעכבת כי ראונם רחמנא פסריה, אבל מי שיש לו לב להבין רק שעצלותו גרמה לו שאינו מבין כראוי הלא זה פושע הוא שאינו רוצה לכוין והוא קרוב בעיני למעמיד צלם בהיכל כי הלב הוא היכל ה' כמ"ש המקובלים. והנה ראיתי כמה חכמים גדולים בעיניהם שכששאלתי אותם ביאור על איוה ענינים בחפילה היו צריכים לעיין מעומק הלב אחר הביאור ואף אם לפעמים מכונים אל האמת הלא על ידי טורח עיונם מוכח שמעולם לא נחקו מורשי לבניהם להבין ענין ההוא בחפילה, ורע עלי המעשה איך יאמרו אחר החפילה והניון לבי לפניך ויהתלו התל בבוראם כל אנוש חלילה שלבם כל עמם מבלי אונם. וכן בחהלים אמרי ה' האוינה כינה הניני רהיני מחשבות הלב וכיוצא בזה. לכן פשוט חל חובה ביאור החפילה על כל אדם בטרם ילמוד שאר לימוד בעולם. גם אותם האומרים שבחזות וההיגוה יותר מהחיוב ואינם מכינים אותם על אותם קראתי מי בקש זאת מידם רמוכ חצרי וחפילות הם כנגד קרבנות ומי שאינו מבין מה שירכר הוא פיגול ופיגול לא ירצה ועל אותם קראתי למה לי רוב ובחינם יאמר ה' כי במקומות רבים יבואו לחירוף וגירוף. ואחת מהם אוכיר, אם תקסלני אלוה רשע, דמי שאינו מבין ריבורו אם יקרא אלוה אדלעיל מינה או ארלמסה מינה יהיה חירוף וגירוף שאין כסוהו, וכן בכמה מקומות שאין יורעין בין ימין לשמאל ובין רגש לרפא או טועין. לפחות בשאר נקודות ובקלות הפירוש משתנה, ואפילו אינו משתנה מ"מ לכל קוץ וקוץ ונקודה יש כמה וכמה סודות ואפשר שבשננו מועט מחריב עולמות ח"ו. וכן כתב מהרש"ט בסוף חפילות י"ח וז"ל וירקק בכל אות וחיבה כי לכל אות יש מלאך וכשטרלנ נמצא חסר אותו מלאך, וכתב עוד אוי לאותה בושח מי שאינו מרקק באותיות השם ובנקודותיה, וזראה לי דטעות הוא שם מה שכתב באותיות השם שמשע שאר אותיות אין צריך לכיין ולדקק והרי כתב ברישא רכל אות יש לו מלאך.

כז

רוב פוסקים ס"ל שיש לומר באיש"ר לעלמי ולא לעולמי בוי"ו, והמקובלים וכלבו כתבו שצריך שיהיה מנין אותיותיו כ"ח ע"ד הסוד ואם יקראו מברך חסר

יוסף אומץ

וי' יש לו במנן זה, ועל כל פנים צריך לקרוחו מבורך ולא מברך שאו משמע שהקבי"ה יברך אותנו וחלילה לא שהוא מברך.

כח

קריאת ג' הרפוי קבלתי מחזנים מובהקים שהוא קרוב למוצא כ"ף רפויה והוא ממש בקריאת היע שבלשונם ע"פ קריאתה רבני גליל החתון. וכן שמעתי מהחסיד חכם עירנו מהר"ר משה מענדלן ז"ל קריאת הג' רמנן אברהם ורבענלא כשהיה מתפלל בימים הנוראים וכן נכון על פי הרקרוק וע"פ הסיד נסתר. והנה אכתוב איזה רקרוקים בניסוח התפילות י"ח.

כט

כתוב בעמך הברכה שחיבר החסיד מהור"ר אברם שעפטלש ז"ל אביו של החסיד מהור"ר ישעי' סג"ל ז"ל שהיה פה מרא ראחרא ונסע לירושלים חב"ב ש"ש לחבר בברכת מעריב ערבים במשמרוחיהם ברקיע כרצונו ולא יחבר כרצונו לבורא יום ולילה. כתב המקובל מהור"ר הירץ טרויש שהיה ש"ץ בביאורו לתפילה שאין לומר בהשכיבנו כי אל שומרנו רק כי שומרנו ע"פ מנן החיבות שכחב שהוא ע"פ הרוקח ז"ל וכמרומני אני שכן גורסין בק"ק וירמ"ש שמנוח כבודו של הרוקח ז"ל שם. אכן פה ובשאר מקומות הסתג פשוט לומר אל ואין בירי לשנות בניסא שהנחילו לנו אבותינו ז"ל. בברוך ז"י לעולם אמן ואמן יש לומר אלוהינו שבשמים יחר שמך וקיים מלכותך ל' תפילה ולא יחיד וקיים שהוא לשון שבת. מלה חמיר שבברכה המלך בכבודו דיראו עינינו יש לחברה ארלעיל מינה ושמעתי שניהם מחזנים ושניהם כתיבים בביאור מהר"רס הג"ל. ולי נראה רשפיר ספי לחברה ארלעיל מינה ע"ד אני ה' לא שניתי.

דיני תפילות י"ח

ל

צריך שיהיה לו מקום קבוע לתפילתו והיינו שלא יעמוד פעם במקום זה ופעם במקום אחר שאצלו אפילו אם שניהם סמוכים זה לזה ומכ"ש שיהיה לו בית הכנסת קבוע ללכת בה חמיר.

לא

כל מקום שחיבין לעמוד והיינו בתפילת י"ח אפילו אם הש"ץ אומר בקול רם י"ח מחוייב היחיד לעמוד, וכל דבר שבקדושה כגון קריש וברכו ובשעה קריאת ס"ת ובפרס בשעת ברכות רלפניהם ולאחריהם החיוב לעמוד בכל מקומות אלו כארז בלבנון בלי סמיכה כלל וכ"ש שאין לשכוב על אצילי ידיו או יניח ידיו על סנסרו כי זהו דרך נאות, וכ"ש שצריך החזן לעמוד בלי סמיכה. ואיסור גרול כעיני לחזנים שנשענים על העמוד, סימן לדבר יפריח כאר"ז בלבנרין ס"ת חזן. ע"כ ראוי להשגיח על זה מי שיש בירו

יוסף אומץ

למחות ובפרט פה עומד אב"ד וחשובי הקהל אצל העמוד וירוע מי שיש בידו למחות ואינו מזהה וכו' והמשניה ע"ז תע"ב.

לב

צריך שלא יפסיק כינו ובין הקיר דבר שנבהו י' טפחים ורחבו ר' ובוה צריך אזהרה יהירה המהפלים בסעורה גדולה בבית החורף שרגילין לערוך השלחן מקצה לקצה ובשלחן שהוא חלול למטה ע"פ כולו איכא לאסחפוקי.

לג

המקובל הנדול מהר"ם קורדאיר"ו היה מנהגו שבשעה תפילת י"ח היו עיניו סגורות ע"פ קבלה, כ"כ בחרדים בשם הזהר, ובספר ח"ח בשמו אם עיניו המיר אל ספר התפילה להתפילה מתוכה די בזה, וכ"כ בתוצאות חיים בשם המקובל הנ"ל ובעלי מעשה חושבים לאיסור גמור להסתכל חוץ לר' אמות, לכן לכל הפחות בשעה התפילה דמומור ומיושב יזהר כל אדם בזה.

לד

כשמתפלל אדם תפילה י"ח צריך שיהיו ידיו כפותים זו ע"ג זו הימניה על השמאלית, וישימם נגד לבו, כן כתוב בספר היראה וש"ע ומשמע דגם באמצעיות ודלא כספר חרדים שכתב דרוקא בשלשה ראשונות ושלשה אחרונות אבל באמצעיות יהיו כפיו פרושות כדל שואל, וגם אני נהגתי כמו שכתוב בספר חרדים אבל לאחר שמצאתי בש"ע ובספר היראה שכתבו סחמא אלמא אין חילוק חורתי ממנהגי.

לה

אנשי מעשה מנענעים עצמם בשעה תפילה י"ח ע"פ המדרש רכל עצמותי תאמרנה, ונ"ל שאם יש חשש שע"י כן תתמעט כוננתו או כוננה שכניו המהפלים אל יעשה כן. ומצאתי בחשוכה הרא"ש סי' קי"ג שאסור לנענע עצמו רק בשבחו של מקום ולא בתפילה י"ח *) ומנהגו ותיקון לנוע מעט כחומתי ברכות בלבר ע"כ.

לו

ירוע תפילה בלא כונה כגוף בלא נשמה, אכן אנן דורות האחרונים כמעט אי אפשר לנו לכיין כמ"ש הסור מ"ס באבות ובחתימת כל ברכה וברכה רש"ע יפנה לבו בכל עזו ממחשבות חוץ לכיין בהם לפחות, ואם לא כיון באבות מחוייב לחזור לראש רק שאין אנו חורין מפני חסרון כונה מטעם הנ"ל.

לז

אסור להתפלל תפילה י"ח בכ"ה קורם שיחפלה הקהל י"ח. ודוקא בשעה שהציבור בכ"ה. ואסור להתפלל תפילה י"ח בקול רם דהיינו בקול מה שאם היו אחרים אצלו היו יכולים לשמוע את קולו והוא מקטני אמונה.

(*) בהגות דר' משה מיינץ: עיין מ"א סי' מ"ח.

אכן אם על ידי חפילתו בקול יכול לבזוז יותר ממה שיזכיר אדם מחפיל בלחש מותר להגביה קולו אם מחפיל ביחיד אבל לא בציבור מפני שמבטלים מכוונתם. ובר"ה וי"ב שכולם מחפילים מחוץ החפילה שרי אבל לא ינביתו יותר מראי.

לח

אסור לנהק ולפהק בחפילה י"ח אם לא לאונס, ואעפ"כ יניח ידיו על פיו שלא תחראה פתיחתו כשמפהק. ובספר הכונות הזהיר מאד שלא לנקות האוזן בשעת החפילה.

לט

בשעת חפילה י"ח אסור לרוק כלל אם אפשר לו, ואם ע"י אונס צריך לרוק יבליע בכסותו, ואם מחמת איסמנית אין יכול להבליע בכסותו וזרקו לאחריו אם אפשר, ואם אי אפשר זרקו לשמאלו ודורסו חיקו, ובשבת ראסור לשמשך הרוק אם הוא על גבי קרקע כמ"ש הסור בס"י שי"ו ובצפת אבנים מספקא לי אם גזרו מרופא אטו שאינו מרופא כמו בכיבור לחד מ"ד כסמ"ס של"ו נראה לי ריעמוד רגליו בנחת על הרוק כדי לדרסו לפי חוסו, וע"ג נסרים שאינם מחוברים פשוט דשרי או ידרסנו דרך הליכתו, ועכ"פ לא יניח הרוק להריא בב"ה משום קרושתה ואפילו שלא בב"ה דרשו חז"ל כי על כל אלה יבא האלקים במשפט זה הרק בפני חבירו ונמאס בו, ע"ן כח"ג ס' קנ"ו.

מ

כתוב בספר חסידים כפ' רנ"ב אם אדם אוסר השבחות והברכות וגורמן לו רוק בפיו ישחוק כדי הילוך ר' אמות אבל בציבור הרי זה אונס כדי שיוכל להתפלל עם הציבור ושרי לרוק.

מא

עוד שם כתב אסור להביס ברוק או בדבר מאוס בשעת החפילה מפני שע"כ יעלה הוא רוק בפיו.

מב

עוד שם כתב ס' רנ"ב הרוצה שלא ירוק תריר ילעוס קורם שילך לב"ה שורש לקרי"ץ דהיינו לקרי"ץ גיבליך ובלילה ילעוס קורם שינה אבל ביום התענית לא ילעוס מפני שהמתיקות יהיה בפיו, וכן בע"כ ובעס"כ לא ילעוס שישאר הטעם בפיו וכשבולע הרוק בולע המתיקות.

מג

כי שם ה' אקרא קורם חפילה י"ח הוי הפסק בין נאולה לחפילה, ואפילו בחפילה מנחה דלא שייכא שם הפסקה אין לאמרו ראיכא למיחש שגם בשאר חפילות שייכא שם הפסקה סירכיה נקם ואתאי לומר נ"כ והוי הפסקה.

יוסף אומץ

מד

בואחה נבור גורסין בני פולין ורב להושיע ורוב שאר הנוסחאות רב, ואין בירי לשנות לנו האשכנזים מנהג אבותינו רב להושיע אף שמהרה"ט ז"ל כתב ורב גימטריא יצחק מ"מ ז"ל רב הוא עיקר מפני שמהרה"ט כתב שם בעצמו שנתקן מטבע זו על שם הכתוב מרכב בצדקה רב להושיע וכן בואחה חונן מקדימין ברפוסין פולין רעה לבינה והשכל ובעיני נראה שגרסחנו להקדים בינה לרעה היא עיקר כי עיקר הברכה נקראת על שם הבינה כדמייתי הטור ממגילה מה ראו לומר בינה אחר קדושה וכו' וגם בתחילה הברכה ומלמד לאנוש בינה בלבד, ואם כן העיקר הוא הבינה ולכן ראוי להקדימה, אכן לא מפני הכרעתי הקטנה והחלושה אני אומר לבני פולין לשנות מנהגם, רק בדרך כלל אני אומר שאין למדינה לשנות גרסחה וכן כתוב בספר הכונות וזה לשונו בקצרה, יש חילוקים רבים בין אשכנז וספרד וקטלוגיא ואיטליא וכיוצא בהם שהם מנהג קדמונים שלהם בסידורי תפלות היה אומר שיש י"ב שערים ברקיע כנגד י"ב שבטים וכל אחד עולה דרך שער אחר והם השערים הנזכרים ביחזקאל, ואמר שוראי לא היו השערים ודרכיהם שוים ולכן גם התפלות משונות לכן צריך כל אדם להתחזק במנהג תפלתו, כי כיון יודע אם הוא משבט יהוא, ואין תפלתו עולה אלא על סדר ההוא, ער כאן. לכן חזי מאן גברא רבא מסהיר על ראש לא לשנות גירסות אבותינו, ואפילו בשום ניגון אין לשנות, כן כתוב במהרה"ל וכתב שם שמהה בתו על ששינה כרענשפורג סליחה אחת כמה שנהגו שמה.

מה

בראה כתב מהרה"ט ז"ל שאין לומר נא על פי מנין התיבות שכתב שם בשם הרוקח שאינם אלא י"ג, גם ראיתי שנחקק נא בתפילה ישנה עם ביאור יפה שנראה לי שהוא מהרוקח על פי מנין התיבות שכתב מהרה"ט בשמו בכמה דוכת, עיין במטה משה. ועל כל פנים מלכנו אצל וגאלינו הוא טעות נמור.

מו

ברפאנו גרפס ברוב דפוסים ה' אלקינו והוא טעות שצריך להיות על דרך הפסוק רפאני ה' וארפא. בברכת השנים כתב מהרה"ט שש גורסים ושבענו מטובה כרי שהיה השם המיוחד בסופי היבות דפני הארמיה ושבענו מטובה ולא הכריע, סכל שכן שאין בירי קטן כמוני להכריע, אף שסברתי לומר מטובך כמו ושסחנו בישועתך רשבה ויום טוב וגם בביאור תפילה ישנה הנ"ל פירש מטובך מפהיחה ירך שמנין חיבות דברכה זו מיוסר על פסוק פותח את ירך ויפתח ה' לך וגו'. אחרי כותבי מצאתי במטה משה שכתב כן בשם מהרה"ל וכשם הרא"ם כלל ר'.

מז

בעל הצדיקים גירסת אשכנז ולעולם לא נכוש, וגירסת פולין לעולם ולא נכוש ואין בירי להכריע והררינו לכללן שכל מדינה לא תשנה גירסתה.

יוסף אומץ

מח

ברצה נסחפק מטהר"ט ויל אם לומר מהרה, ופה אין לנו לזוז ממנה
אבותינו שאמרו מהרה, ומשמע קצת שם שמהר"ט הכריע כן, ואף רשם
כתב כהנ"ה שמהר"י הלוי מיחה בק"ק וירמ"ש לומר מהרה, ולמלאות חשבון
רלי"ד חיבות שכתב מהר"ט שם גרס בעל ההנ"ה את העבודה, מכל מקום
גם שם כתב שהרוקח גרס מהרה וגם בעל ההנ"ה לא ידעתי מי הוא אם י"י
לסמוך עליו.

מט

אופן הכריעות הוא שבכרוך יתחיל לכרוע בברכיו כריעה בדרך ישועות
לפני שריב ואחר כך יושב נופו וראשו שניהם יחד וכשיגיע לה' יוקוף
בנחת כרי שלא יראה עליו כמשא.

נ

בואה חוננתנו איכא פלונתא אם להתחיל אהה חונן אי אהה חוננתנו
ולא לומר אהה חונן כלל, ואני בעניי נהנתי להתחיל אהה חוננתנו רובא
רמנכרי מפוסקים סבירי להו הכי וגם מאחר שהוא ספק יותר מו"ק הפסקה
באמצע החפילה כמה שהוא יחור מחסרון ה' או ו' מלות בפרט בפולים.

נא

אחר סיום עמו ישראל בשלום מותר להפסיק לכל דבר שבקדושה
אפילו מה שאסור להפסיק בפרקים דקריאת שמע שכתבתי בסיומן י"ג.

נב

קורם יהיו לרצון שבאלקי נצור כתב הסור שיאמר מלכנו ואלקינו יחד
שיבך בעולמך בנה עירך יסר כיחך שכלל תוכלך קרב קץ ביאת משיחך
פרה עמך שמח ערחד עשה למען שמך עשה למען חורחך עשה למען
קרושתך עשה למען מלאכי מרומים עשה למען ימינך עשה למען צדקתך עשה
למענך אם לא למענני למען יחלצון ירירך הושיעה ימינך וענינו אלקי עד שלא
ניצרתו וכו' עד יהיו לרצון כמו שאומרים בחפילה יום כפורים ואחר כך
יאמר וירוי שכתבו המקובלים כל תפילה שאין בה וירוי אינה תפילה, בלשון
יחיד אלקי ואלקי אבותי תבא לפניך תפילתי ואל תתעלם מתחנוני שאין אני
עו פנים וקשה עורף לומר לפניך צדיק אני ולא חסאתי אבל אני חסאתי אשמתי
וכו', וכן כולם בלשון יחיד ויפרסם חסאיו הירועים לו בדרך א"ב כגון
אם נגב דבר מה יאמר אצל נולתי נגבתי לפלוני סך פלוני במקום פלוני
וכן כל כיוצא בזה כמו שכתוב ברי"ח כשער היראה בפרק א' מסכת
גיהנם שעל ידיו כן יבא לו התעוררות גדולה לחשובה, אחר תעניתו והיורוי
יאמר סרתי ממצותיך וכו' הכל בלשון יחיד עד ואני הרשעתי. אחר היורוי
יאמר והגני מתחרט ומחנחם על כל עונותי ופשעי ואני מבקש ממך סליחה
וסחילה וכפרה עליהם כרוב רחמך וחסדיך ומול אח לבבי ולבב זרעי ולבב

יוסף אומץ

כל עמך בית ישראל ליראתך ולחשובתך ולחוררתך, ער כאן. בקשות אלו כחובים סוף ספר היראה. הוידוי ער וסול וכו' אין אומרים ביום שאין אומרים תחנן מצד קדושת היום.

נד

בעושה שלום ילך לאחריו הג' פסיעות בכפיפת קומתו ויעקור רגלו השמאלית תחילה ואחר כך רגלו הימנית וכעורנו כפוף קומתו יטה ראשו לצד שמאלו תחילה ואחר כך לימינו ואחר כך לפניו ואז יוקף קומתו וישתה שם שהיה מועטת רהיטו כומן שיוכל להתפלל מתחילת י"ח ער קדושה קודם שיחזור למקומו כרי שלא יראה ככלב ששב על קיאו ואין קפירא אם יחפיל שם מה שהוא צריך, וכן עשה מהר"ל כשהתחיל החזן ויהי נועם במוצאי שבת או תחינות בימי חול קודם שחזר למקומו היה אומרים שם.

נה

כשמתפלל תבירו תפילה שמונה עשרה אסור לישוב תוך ר' אמותיו אם לא שעוסק גם כן בשבת המקום ב"ה אבל כדברי תורה אסור. גם אסור לעבור לפני המתפללים. ובוה צריך לדקדק כשהולכין לבית הכנסת שלא ילך לפני מי שמתפלל שמונה עשרה. ושמעתי שבק"ק אמשטרדם מרקרים האנוסים שכל מי שנכנס לבית הכנסת בשעה שהציבור מתפללין שמונה עשרה עומדים בפתח בית הכנסת ער גמר שמונה עשרה. מטעם זה אסור לעקור רגליו בעושה שלום אם העומר אחריו תפילה שמונה עשרה לא סיים ברכת שים שלום אפילו אם אותו שאחריו התחיל להתפלל אחר שהתחיל הוא. אכן נראה לי אם התחיל להתפלל שמונה עשרה אחר שסיים הראשון ברכת שים שלום קודם שעקר רגליו שרי לעקור את רגליו אבל לא לעבור לפניו.

נו

בויהי נועם שאומרים במוצאי שבת משום שיר של פנעים יש לכפול פסוק ארץ ימים מפני השם היוצא ממנו, כן כתוב בטור אורה חיים ומהרה"ט.

נז

כשהוא אומר ברוך הוא שהבדילנו מן החושים ונתן לנו תורה אמת וכו' יאמר בכונה רצויה כאדם שכחות להשליכו לכבשן האש אשר לפניו וניצל ונתנו לו ממשלה גדולה, ואיוז אש אוכלת כמו השקר ואיוז ממשלה גדולה כתורת אמת. וכן יעשה כשיברך אשר בחר בנו כשעלה לספר תורה, כן כתוב ברי"ת. ונראה לי שגם בברכת התורה רשחית צריך לכיון כן.

נח

תר מתלחא דגרמין בישא לגרמיהו הוא מי שמרליק נר במוצאי שבת קודם גמר סדר קדושה של ובה לציון. ונראה לי שהקריש שלאחריו שיין

(*) המספר ג"כ חסר בנתיביניצל

ג"כ לסדר קרושה לדין זה וכן משמע בחולעת יעקב. וכתב עוד שם שנענשים מאור ומאור בניהם אותן שמרליקים נרות בטוואי שבת קורם ומן ומקלל אותם מאור. ואם המתין מקיימין עליו כל הברכות שבתורה.

דקדוק עלינו

נט

מהרה"ט ז"ל כתב בביאור התפילה שלו שאין לומר ואנו כורעים רק ואנחנו, גם בכרכת המזון שלא לומר ואנו מודים רק ואנחנו, דאנו משמע לשון אנינות. רוב המפרשים הסכימו לומר ומושב יקרו, וכן לדבר, יקרו י"ה קרוש רם ונשא ולא כסא כבודו. ומצאתי בספר הנקרא דרך חיים הנדפס בקונסטנטינא ואיננו מצוי בארץ אשכנז שיש להפסיק בין ועל הארץ מתחת לאין עוד, כי היכי דלא לשחמע שבשמים ממעל ועל הארץ רוקא אין עוד הא באור אי במים יש עוד ח"ו, רק יכין באין עוד שהוא ענין בפני עצמו שאין עוד מלכרו לא כשום מקום. ואם כן חונוי ימים גוראים שמנגנין מתחת לאין עוד כנינון אחר לא יפה הם עושין מטעם הנ"ל וראוי להשניח על זה חשובי העיר ח"ו שלא יבא חירות גידוף. וכחוב עוד בספר הכונות ריש לומר אחר סיום עלינו והיה ה' לסלך על כל הארץ וגו', ואפשר רלפי מנהגנו פה ק"ק ורנקבורט שאין אומרים קריש אחר עלינו אין לאמרו, כי קבלתי שלכן אין מסיימין פה ככתוב בתורתך וגו' כי היכי דלא נסיים בפסוק. ונראה לי ריהיר האומר כ' פסוקים אלו לא הפסיר.

ס

נהגים לומר אחר כל תפילה יגדל בארץ אשכנז כי הוא שיר משוכח ומיוסר על פי י"ג עקרי אמונתנו, לכן טוב ללמוד פירושו בדקדוק ולאמרו בכיוון.

סא

כתוב בסדר קריאת שמע יש לומר אחר כל תפילה ערבית ג' מוסורים אלו, כ"ו ח' כ"ט, ופה אין המנהג לאמרו רק למעריב בוסנו.

סב

ראיתי רוב העולם מרקרקים להתחמסר שסוברים בדעתם שמוצוה עושים להביא ילדיהן לבית הכנסת אף קסן שלא הגיע לחינוך, והנה טועים מעות גדול, כי לא זו בלבד דלאו מצוה עבדי אלא אף זו שעבירה גדולה היא ביום שהחינוקות מבלבלין אותם ואת כל העולם בצעקתם והאב טרור מאד בהשגחתו על החינוך עד שאינו יכול להתפלל אפילו בלא כונה וכל שכן שאי אפשר לו לכון כלל מלכר שיש לראוה שילכלך החינוך את עצמו כמי רגלים ואו צריך יהיה לכל העוסרים ב' אמותיו להפסיק בתפילה ומכשול עז זה גדול מאוד הוא. וראיתי בספר קסן הנקרא דרך חיים הנדפס בקונסטנטינא שהביא מאמר הכמינו ז"ל במסכת חגיגה הטף למה באין כדי ליתן שכל

למביאיהם, וכתב המחבר שהוא כחיי ראשי הסף שמביאים עתה לבית הכנסת נותנים עונש למביאיהם, והאריך כעצמים על זה.

סג

ומי שרעהו להרגיל ילדיו בקסנוחם לבית הכנסת ירגיל אשתו שתביאם עמם לבית הכנסת של נשים כי אין קפידא כולי האי בלכול כוזנה הנשים ובלכלוך מי רגלים בבית הכנסת של נשים שאין שם חזן וארון הקודש וספר תורה. אבל קסניב היורעים לענות אמר ויהא שמה רבא וקרושה יורעים לעמוד באימה בלי שעשוע ונענוע אביהן אותם מחויב האב להביאם לבית הכנסת או לשאר רבר מצוה כדי לחנכם ברברי קרושה בלדוחם, אכן ידקדק שלא יפסיק בשבילם במקום האסור, ומה שירצה לצוץ להם או ללמדם מה שיחפילו ביום טוב או בפיוט יאמר להם במקום חיתר הפסקה.

סד

אסור להושיב או להעמיד התינוק על השמענר"ר שמשמין עליו מחזורים ותפילות שמייוחד לקרושה. וכתב ר' אליעזר סמין אותן הספסלים שמושיבין עליהם נערים בבית הכנסת שאין הבעלים רשאים לחזור ולחוליקן לבתיהם לישוב עליהם ואף על פי שנותנין אחרים המוסיבין מהן תחתיהן אין לשנותן מקרושתן וחממיר חבא עליו ברכה, ואפילו על השלחן שאוכלין עליו כתב בספר חסידים שאסור.

סה

ובספר חסידים כתב שאין לנשק ילד בבית הכנסת כדי שלא יראה אדם אהבת שים אדם נגד אהבת המקום כ"ה בבית תפלתו. אחר כך מצאתי כן גם כש"ע סימן צ"ה.

סו

לא יצא אדם מבית הכנסת אם לא לצורך גדול ואף אם יהיה ערל בכיתו שיצטרך אליו ימחין מלכת ער גמר התפילה אם לא שפשוט לו שעל ידי כן ילך הערל לדרכו ולא ישוב עור ויהיה לו על ירי כן הפסד מכורר. ואפילו אם יהיה הדיבור צורך גדול מאוד על כל פנים לא יפסיק מיוצר אור ער גמר תפילת שמונה עשרה. ואם עוסד באמצע פסוקי דומרה לא יפסיק לפחות עד סיום ישבתה, ואם ימחין עור ער גמר קרושה ואמן שאחריו מה טוב ונאמן הוא בעל מלאכתך שישלם לך שכר פעולתך והפסדך.

סז

כשהולך אדם לבית הכנסת לצרכי הריגות כגון לרבר עם אדם בבית הכנסת ממלי דעלמא או לקרוחו שילך לחוץ או יקרא פסוק אחר קודם רבונו. ואם אינו יודע לקרוח יאמר לחינוק לקרוח פסוק אחר או ישב מעט בבית הכנסת קודם רבונו.

סח

קודם הציאה יושב מעט ויאמר פסוק אך צדיקים יורו לשמך ישבו ישרים את פניך.

סט

כשיוצא מביח הכנסת ילך בנחת ויצרר עצמו כאופן שלא יחזור אחוריו לארון הקודש ח"ו, וילך בנחת שלא תראה עבודה ה' עליו למשא.

ע

מנהג ותיקין לברך בכניסת שבת יום טוב ובשחרית וביציאתו את בני וקרוביו, והטעם נראה לי שענין ברכת הצדיקים הוא כמו שכתוב בספר דברי שלום אצל ברכת יצחק ויעקב שהמברך הוא כעמ"ר ("להמשיך הברכה על המסביר ובהיותו שמה יהיה יותר מוכן להמשיך השפע כי אין הנבואה שורה אלא מתוך שמחה, עכ"ל בקצרה. ונראה לי שמה שהמנהג הוא לברכם אחר התפילה לפי שאז בודאי הוא יותר מוכן להמשיך השפע מתוך קרבתו על ידי התפילה שראויה להיות בהפסחת הנשמות ואף כי אין לי עסק בנסתרות מכל סוגם נראה לי ששוב לברך בעשר אצבעותיו לרמוז נסתר ועוד שהמברך רק בידו אחת נראה שענינו צרה בברכה, וראיה מפורשת ממש רבנו ע"ה במה שפירש רש"י שסמך ליהושע בכ' ידיו ועשאו ככלי מלא ונרש בחכמה ומנחנו לומר בשעה הברכה נ' פסוקים דברכת כהנים ומצאתי אח"כ בספר המוסר כמנהגי. ובראשית חכמה כתב שיש ביד ס"ו אברים כמנין ס"ו חיבות שבברכת כהנים יחולו על ראשן ס"ו חיבות שבברכת כהנים אלו כמנין אברי היר.

דיני מוצאי שבת השייכים בשבת

עא

כתב בצירה לדרך יש להרליק במוצאי שבת גר יפה יותר משאר ימות החול ולהקין השלחן ולומר פסוקים של שמחה.

עב

חייבות המשרתות לומר קורס שירליקו הנרות במוצאי שבת ברוך הסבריל בין הקודש ובין החול. ובמוצאי שבת והוא יום טוב דהיינו הבא יום טוב ביום א' ברוך הסבריל בין קודש לקודש, הכל בלי שם ומלכות. ודבר זה מחויב אדם ללמד לבני ביתו.

עג

מה טוב להאריך בומירות ולחזוכי בהם אליתו הנביא מפני שאינו בא בערבי שכחות, לכן חיקף שעבר שבת מוכיח אותו שיבא. ובמסור כתוב שהוכרח שמו במוצאי שבת טוב לשכחה וכל דבריו מעליהן. גם כתבו המקובלים הטעם לאריכות הומירות כדי ללוח המלכה בשירות ותשבחות. לאחר הומירות יבריל ולא קורס, ראפוקי שבת מאחרין לית.

עד

בומר דאריך איום ונורא נהנו רובא רעלמא לכפול כל החרוים האחרונים מכל הבתים דא"ב. ואני ראיתי מאבי מורי החסיד שכפל רוקא כל החרוים (* אולי ד"ל בעד).

הראשונים מפני שבכל האחרונים יש בהם שם ואם יכפלים יאמר כמה שמות לבסלה.

עה

כתוב בחיקוני שבת שאחר הומירות יאמר ק"ל פעמים אליהו הנביא, ועין שם כונתם. עוד כתב שם לומר כמה פסוקים ובקשות גם פיתום הקמורה שהוא סימן העלחה. גם בסדר היום כתוב לומר פיתום הקמורה וכן כתוב בת"ח בשם חוהר כדי להעביר רוח הטומאה.

סדר הבדלה

עו

חייב לשטוף כוס של הברלה מבית ומבחוץ ומקבלו בשתי ידיו. ונראה לי דאם המברך בעצמו ממלא הכוס ריניחנו על נבי השלחן או על דבר אחר ומסקום שהוא יקבלנו כבי ידיו.

עז

יאהזו הכוס בידו הימנית עד שיסיים בורא פרי הנפן, אחר כך יקח הכוס בידו השמאלית והכשמים בידו הימנית עד אחר ברכתן ואז ישאיר הכוס בידו השמאלית ויכוף מצבעות יד ימינו לחוך כף היד כרי שלא יראה פני האצבעות כשיברך בירא מאורי האש ואחר ברכת בורא מאורי האש יחזיר הכוס ליד ימינו עד גמירא.

עח

וצריך לזהר שלא ישפוך מן היין לארץ רק עם סוף הברכה של בורא פרי הנפן, שלא יהא נראה ככוס פנום, ולא אחרי הברכה רהוי ביווי מצוה וברכה.

עט

חייב אדם לרקד בשחית הכוס של קירוש והברלה שישתה כשיעור או לפחות אחר מן המסובין וזולת זה איננו יוצא כלל. והשיעור הוא מלוא לוגמיו שהוא רובו של רביעית. אכן בברכה אחרונה איכא פלוגתא אם די בזה השיעור או צריך רביעית שלם רהינו כשיעור כיצה ומחצה והיינו כמלוא שתי קליפות של כיצה. לכן לא יברך ברכה אחרונה על פחות משיעור זה, וגם בכוס של ברכת המזון לא יברך ברכה אחרונה אם לא ידע בכירור ששתה כשיעור הנ"ל. ולהפוסקים דסבירי להו דברכת המזון טעונה כוס מחויב לשחות שיעור הנ"ל למען לא יהיה עליו עונש ברכה לבסלה כי רב הוא.

פ

בברכה אחרונה ירקד בנוסחא ויראה להזכיר בה מעין מעין המאורע קודם כי אתה טוב ומטיב וכו'. בשבת וי"ט ור"ח רהינו בשבת יאמר ונחמנו ביום שבת זה וביום טוב ושמחנו בחג פלוני זה ובר"ח וזכרנו לטובה ביום ר"ח זה כי אתה טוב. ונראה לי שאם לא הוזכרו אין מחויב לחזור.

פא

כתוב בסוד וש"ע בלי שום חולק לעולם יסדר אדם את שלחנו במוצאי שבת כדי ללחץ את השבת אפילו אינו צריך אלא לכזית, עד כאן. מלשון הוה משמע דאינו יוצא אם יאכל דרך עראי רק יסדר שלחנו דרך חשיבות כמשמעות צרה לדרך הנ"ל סימן ס"ו. ואני דקדקתי שאכלתי דוקא דבר מבושיל ואף אם מצער היה לחסרון בריאותי מצד רוע מוג אסטמוכתי ותחי נפשי בו.

דיני סעודה

פב

צריך תאדם לבדוק נקביו קודם אכילה על פי חכמינו חכמי החלמוד וחכמי הקבלה וחכמי הרפואה כאשר כתבו בעל חולעת יעקב ועמק ברכה, ובסדר היום האריך בזה. ויש לו לחשוב חשבונותיו בבית הכסא כדי שלא יבוא לידי הרהור תורה. וברוך חיים כתב אפילו חשבונות של מצוה אסור דחינו הוצאת הלסוד הורה או התצאה הכנסת כלה, ונתן טעם הנזכר.

פג

מי שנצרך לנקביו סמוך לאכילתו נוטל ידיו ומברך אשר יצר תיכף אחר שפיכה ראשונה ואחר נמר שני השפיכות האחרונות יברך על נטילה ידים. ובסדר היום כתב דטוב יותר ליטול שתי פעמים כדי שתהא נטילה האכילה לשמה.

פד

ירקרק עצמי כשיצא מבית הכסא לסעודה שלא יהיה בו שום לכלוך וטינוף בנופו ובמלבושיו שאז יעבור פעמים רבות על כי דבר ה' בזה שענשו הכרת חכרת רחמנא לצלן. והקינות יהיה גם כן ביר שמאל אפילו שלא כשעה תפילה מטעם הנ"ל.

פה

צריך כל אדם להתפלל על מונו קודם האכילה, והרשבי"א הלוי סידר התפילה וזו היא, אחה הוא האלקים הון ומפרנס ברחמינו ובחסדיו כל הברואים מקרני ראמים עד כיצי כנים כאמור עיני כל אליך ישברו ואחיה נותן לחם את אכלם בעתו פותח א"ת יר"ד ומשביע לכל חי רצון, עד כאן. סופי תיבות דפתח את ידך הוא חת"ך והוא מלאך הממונה על הפרנסה. ובספר הדרים כתוב שכשאומר עיני כל אליך ישברו ישא עיניו למרום כרל שואל.

כאן אבית תפילת תהייר רבינו יונה ססידר לבעל תפילה שיש לומר אותה בודרש אהל קודם אכילתו.

פו

אנא השם חסדתי עייתי ופשעתי כואה וכואה עשיתי (רצונו לומר שיפרט החסא הירוע לו אשר חסא ואשם, ויפרט באיזה מקום ובאיזה זמן ובאיזה אופן כדלעיל סימן ס"ח) מיום היותי על הארמה עד היום חזו ועתה נשאני לבי ונרבה אותי רוחי לשוכ אליך כאמת וכלב טוב ושלם בכל לבי

ובכל נפשי ומאורי ולהיות מורה ועובד ולהשליך מעלי כל פשעי ולעשות לי לב חרש ורוח חרשה ולהיות והיר ווריו ביראתך ואתה ה' הפותח יד בחשובה ומסייע הבאים לסהר פתח ירך וקבלני בחשובה שליטה לפניך וסייעני להחזוק ביראתך ועורני נגד השטן הנלחם אלי בתחבולות ומכשך נפשי להמיתני לבלתי ימשול בי ותרחיקהו מרטיה אברים שלי ותשליכהו במצולות ים ותנער בו לבלתי יעמוד על ימיני לשמני ועשיה את אשר אלך בחוקיך והסירות את לב האבן מקרבי ונתח לי לב בשר. אנא מלקים שמע אל תפלה עבדך ואל תחנוניו ואל יעכב שום חסא ועון את תפילתי ותשובתי ויעמרו לפני כסא כבודך מלצי יושר להליך בערי ולהכניס תפילתי לפניך ואם בחסאי הרב והעצום אין לי מליץ יושר תתור לי מקום מתחת כסא כבודך וקבל תשובתי ולא אשוב ריקם מלפניך כי אתה שומע תפלה.

פז

כחוב כריח שיש לסרר השלחן כאוכל לפני מלך מפני כבוד הלחם כי אין על הלחם שום ממנה אלא הקב"ה. וכחוב עוד כריח כל מי שאוכל סעודתו באקראי ללית מווסנת שם, וכן שועיב כתב שאוכל ואין מחשבתו לאכילה רק מחשב ומעיין ברכרים אחרים אכילתו מוקת לו. ובמעלת המדות כתב שלא יהא עומד או מהלך ואוכל שמעם שהוא אוכל כשהוא מסב מסתפק יותר כפלים כשהוא עומד או מהלך, והשתייה היא סכנה כשהוא עומד או מהלך.

פח

חיכך אחר כסוי שלחן במפה יהיה מנח עליו כראיאתו בחוספת פרק כיצד מברכין בשם הר"ר מנחם, ראיאתו כשירש ישראל יושבין על השלחן וממחינן זה לזה ער שיטלו יריהם והם בלא מצות השמן מספרנ עליהם ובירת מלח מגין עליהם. על כן כל בעל בית ראה להשגיח על זה.

סדר הנטילה

פט

נטילה ידים לאכילה צריך לערות על הידים נ' פעמים סכלי שלם שיוכל לעמוד שיש בו יותר מרביעית מצומצם ולא ישכשך ידיו בכלי כנון בתוך צובייר וישפוך על שתי ידיו כאחד לאפוקי שיאחו הכלי בידו האחת וישפוך על השנייה או שיפתח את הכיור ויהיה ההענקיין בידו בכל עת ששפך על השנייה רק יוונם יחד בעת הנטילה וישפשף אותן זו בזו, ואם הכיור מקולקל שלא יכול ליסול ידיו ממנה אם לא שיקח ההענקיין ביד אחת יהא נזהר לכל הפחות שלא תגע יד אחת בחברתה קודם הנגיב שלא תטמא ידו האחת את חברתה ולזה צריך והירות וזרירות גדולה. כשסוערין בסעודות גדולות שרגילים ליסול יריהם על השלחן שצריך ליסול יד אחת מחברתה ואין לו חיקון אם לא שישפוך רביעית כאחת על ידו האחת רהיניו שיעור ביצה ומחצה והוא קרוב למילוי כ' שפופרות של ביצה וכראשון

יקח הכלי בירו השמאלית לשפוך על הימנית ואחר כך יקח הכלי בירו הימנית וישפוך על השמאלית או שיאחו הכלי בראשי אצבעותיו ויכוף אותו כרי שיוכל לשפוך על ב' ידיו כאחת, אכן לזה צריך זהירות גדולה שכמעט אי אפשר שיוכל ליטול באופן זה עד מקום הראוי רהינו לפחות עד מקום חיבור אצבעותיו עם היר. ומהרמאי כתב בהנהגתו לש"ע ריש להחמיר ליטול עד הקנתה של הורוע וזה אי אפשר כלל אם יטול בכפיפות ידו כג"ל לכן טוב משניהם שלא יבוש בעבורה הקביה ויאמר לאחר ממשרתי השלחן או מהמסוכין שישפוך על ידיו. ואם יורע בעצמו שאי אפשר לו לבקש שירות זו מאדם אחר מפני הבושה יטול ידיו קודם שישב או קודם הליכתו מביחו יטול כראוי ויבצע שם חיכה על רעת שיאכל במקום אחר רהינו בסעודה ואין בזה חשש איסור שינוי המקום מפני שהיה רעתו לכך מחחילה. עין לקמן סימן קל"ט.

ג

צריך לזהר בנסילה מחצצה כגון הסכעת בירו או ריו יבש וכיוצא. ואם לא הסירם לא עלתה לו נטילה. וצריך לזהר שיהיו סי הנטילה נקיים ושלא נעשו בהן מלאכה ואם ציננו בהם יין או הריחו בהם כלים פסולים.

ד

צריך שינבית ראשי אצבעותיו למעלה בשעת נטילה, ואם לא הנבית ובאו מים מאצבעותיו חוץ ליד ואחר כך חורו, ליד אז לא יצא, ומלכר סעם זה נראה לי רטוב להנביתם כרי שבכוראי יבואו המים על כל היר לאפוקי אם משהו ירו או אפשר שישאר מקום פנוי בלי מים ומפני הרגילות לא ידקק בכך על כן צריך שיאמץ שיבואו המים על כל היר. וצריך לזהר שאחר הנטילה יוחג וירביק ידיו זו בזו וינביתם כלפי מעלה ויאמר הברכה קודם הניגוב לכונה ידועה על פי הקבלה ועל פי המקרא שאו ידיכם קודש וברכו את ה'. וכן יאמר מקרא זה קודם הברכה וינגבם היסב, ואם לא ינגבם היסב ואוכל כאילו אוכל לחם סמא.

ה

מפני שיש הרבה דקדוקים ברין נטילת ידים וראיתי כמה גדולים וטובים בעיניהם שאינם מרדקקים בכולם וההמונים אינם מרדקקים ברובן ואיסור זה איננו רק פעם אחת בשנה או בחודש רק בכל יום חמיר פעמים ושלוש לכן כרי לעורר לב הישן מתנומתו בעבורה ה' אעתיק מה שכתב החסיד רבינו יונה כשערי השובה שלו וז"ל, כי הראה אנשים מאזלים בנטילת ידים וישבו לאכול לחם ואינם מברכים לפני אוכלם ולאחריו כהנה רבות אשר פרצו גדרם כזאת יבחנו כי המה רעים וחטאים לה' מאור יאחריתם ערי אובר ועליהם אמרו כי העובר על דברי חכמים חייב סתה כי המעללים האלה לא יכירי היצר עליהם ולא תחקפם התאוה לחטא בהם, אין זה כי אם רוע לב ופוסק עול שמים מעל צוארם, והנה הם ככל כח הודים האומרים לאל סור

יוסף אומץ

ממנו ודעת דרכיך לא חפצנו ער כאן לשוננו. ראה חומר עון זה ועונשו, גם אמרו חכמינו ז"ל*) כל המולול בנטילה ידים נעקר מן העולם, ולישנא רמולול משמע שנוטלם רק שלא ברקדוק ומי שלא שח לבו גם לזאת ישים אל לבו מה שאמר רב חסדא אנא משיאי ידי מלא חפנאי ויהבו לי מלא חפנאי סיכוחא, ופירש הסור רבריו שנתעשר מפני שרקק שלא נטל ידיו ברביעית מצומצם, ואם כן סי' הוא זה ואיהו שיועד להתעשר בלי טורח ויהיה הכסף נחשב בעיניו למאומה אם לא מפני בוחו ולענו על רברי חכמים ועונשו גדול מאוד שהרי אמרו חכמינו ז"ל בעירובין הלווענ על רברי חכמים נידון בצואה רוחחת. לכן אם בעל נפש אחת אל תחעצל במצוה זו בהיותך בסעודה כנ"ל או גם ברביעית אל לעתים שהמים אולו מן הכלי שקורין ניספאס שאפשר שאין בו רביעית אל תורה היתר לעצמך שיהיה בו רביעית רק חזק ואמץ למלאות הכלי שקורין ניספאס במים וליטול בשפע ברכה ה' היא תעשיר כנ"ל. גם שלא ליטול מכלי אשר ההענכין מקולקל כנ"ל. וחזקון בעיני לכל אלו שיעשה גדר לעצמו בקנס מסון או בתעניות ובפרס כשהולך לסעודה צריך זירו ויתר בקנס הנ"ל.

גג

גם כשהארס הולך בדרך אל יקל בנטילה שאין היתר אפילו בדרך לאכול בלא נטילה אם לא שאין מים לפניו ער יותר מארבע סלין ולאחריו ער יותר ממיל שאז יש לו היתר, ודוקא לאכול במפה או בכף בענין שלא יגע במאכל.

גד

וגם כשמגיע בדרך למים מכונסים אין היתר ליטול על ידי שכשוך בהם רביעין כח נכרא אם לא שהמים באים ממעין שאז מותר לשכשך בהן מכה טבילה ומכרך על טבילה ידים, ואף שכתבו הפוסקים חזקון ליתצא בדרך שיטול ידיו שחרית ויתנה עליהם לצאת כל היום כזה הלא הם אמרו והם אמרו גם כן ובלבד שלא יסח רעתו מהם ולא יסנפם ודבר זה כמעט אי אפשר. לכן צריך זהירות וזריזות גדולה להולכי דרכים כיבשה ועל פני המים בספינה גדולה שאין ידיו יכולים ליגע בנהר. וזכור ואל תשכח מה שאמר ר' עקיבא כשהיה בבית האסורים ליהושע הנרסי* על מה שאמר לו לשחות אין מניעין ליטול ידים מניעין אמר לו ומה אעשה שחייבים עליהם מיתה מוסב שאמות מיתה עצמי ואל אעבור על דעת חבריי. האוכל פחות מכביצה יטול ידיו בלא ברכה.

זה

כל פעם שעשה צרכיו הן גדולים או קטנים צריך ליטול ידיו ואינו מברך על נטילה ידים רק אשר יצר אפילו אם הולך חיכף לבית הכנסת להתפלל.

זו

איתא בשלחן ערוך סימן ז' וזה לשוננו, אלו דברים צריכין נטילה במים (רצונו לומר שאין ר' במה שיקנה אותם כצורך או בקיוםם או בכל מירי

(*) בתנתינא ר' משה מיינין: ציין מס' מטה ר' ע"ש ברש"י.

רמנקי כמו שמועיל בחפילה בשעת הרחק) הקם ממנה והיוצא מבית הכסא (נראה לי אפילו לא שפשף ולא קנה) ומסרחץ והנוטל צפרניו והחולץ מנעליו והגונע ברנליו והחופף בראשו ויש אומרים אף ההולך בין המחים ומי שננע במח ומי שמפלה כליו והמשמש מטחו והגונע בכנה והגונע בגופו בירו וכל אלו בלא ברכה, ומי שעשה אחר מכל אלו ולא נטל ידיו אם תלמיד חכם הוא תלמודו משתכח ואב אינו תלמיד חכם יוצא מדעתו. גם פירות הלחים על ידי מרק כגון קועסעשעץ והוצלין גם תפוחים ואגסים מבושלים וכיוצא צריכין נטילה ובלא ברכה. כן כחוב בטטה משה ומטילא צריכין נטילה נמורה כמו ללחם.

דיני בציעה.

צא

צריך ליוהר שלא להפסיק בין נטילה להמוציא אפילו בלשון הקודש. לכן מהנה שבעל הבית נוטל ידיו באחרונה שלא יהא לו למשא שישב כדר וידום. ובסעודה גרולה שיש הפסקה גרולה בין נטילה להמוציא אל יבוש ויבצע מהלחם אשר לפניו קודם שיבצע על הסעודה כי שהייה כרי חילוק כיב אמות אפילו בשחיקה מקרי הפסקה.

צח

לעולם פת חמיסין קודם לשעורין ונקייה קודמת לקיבור שבאותו מין וגרולה קודמת לקטנה ושלימה קודמת לחתיכה והמובחר שבמין קודם לחבירו שבאותו המין, פת ישראל קודם לפת גוי שלימה מקיבור וחתיכה מנקייה אפילו שהיא גרולה משלימה אף על פי כן השלימה קודמת לה, שלימה משעורין וחתיכה מחמיסין אף על פי שהיא קטנה מהשלימה רהשעורים מניח הפריסה תחת השלימה ובוצע משחיהן יחד.

צט

פת של גוים נקייה ופת קיבור של ישראל אם אינו נזהר מפת של גוים מברך על איזה מהם שירצה, ואם הוא נזהר מפת של גוים מסלק פת נקייה מעל השלחן; עד לאחר המוציא, ער כאן לשון שלחן ערוך סימן קס"ח, ונראה לי שהוא הרין אם אינו נזהר דאז יש לו רשות לברך על איזה מהם שירצה ראם רוצה לברך על פת קיבור של ישראל דגם צריך לסלק פת נקייה של גוי מעל השלחן, רמאי שנא.

ק

צריך עיון גדול כמה שנחן רשות לברך על איזה מהם שירצה, שהרי המחבר בעצמו כתב בכ"י שלו הרין דסילוק מעל השלחן בשם הר"ר שמשון שהוא הש"ר מקוצי שהביאו מרדכי וחוספוט והגהת מייסוני ומכל הני מוכח דסבירא ליה לשר הנ"ל סילוק הנ"ל אפילו מי שאינו נזהר, ועליו כתב התרוסת הרשן שכן נהנו והביאו בית יוסף, אם כן למה סתם הוא כשלחנו דמי שאינו נזהר אינו צריך להסיר ויש לו הכרירה. לכן טוב בעיני שאפילו מי שאינו

נוהר יסלק פה של גוי מעל השלחן ויכרך על של ישראל וינצא בזה רעה שלחן ערוך שהרי נתן לו רשות לברך על איזה שירצה. גם צריך עיון אם של גוי הוא מחויב או שלמה של ישראל הוא משעורין או פרוסה אם גם כן הדין כמו בנקי וקיבור או לא, ולפי דעת שלחן ערוך דהביריה בירו אם כן אם יקח הביריה לכרך על של גוי בזה ינצא ירי ספק, אכן במה שכתבתי שהשיר חולק גם במי שאינו נוהר צריך עיון גדול כדת מה לעשות שינצא ירי ספק.

קא

ואם בעל הבית נוהר מפת של גוים ואחר מיסב עמו שאינו נוהר ולבעל הבית חביב עליו פה של גוי הנקי רק שמונע מלאכלו מפני איסורו דרביע עליה מצוה לבצוע מן הנקיה של גוי וכיון דהוהר לו לבצוע עליו מותר לו לאכלו בכל הסעודה ההיא.

קב

כל מיני קרימות הנ"ל אינם אלא כשרוצה לאכול משניהם אבל כשאינו רוצה לאכול משניהם אין שום קרימה מפני חשיבות או מפני חביבות, על כל פנים אף אם אין שליטה מכל מקום מחויב לבצוע על החתיכה באופן שאם נמר הברכה יפרוס מהחתיכה ההיא פרוסה הברכה ולא כאותן שלוקחים חתיכות קטנות ומברכין עליהן בלי פרוסה כלל ואיסור גדול הוא.

קג

ואם אירע במשנה שעל ידי חתיכתו מהלחם לבצוע עליו נפרד ממנו, כתב ברוקח ואנור לחכרם בעץ ושפיר רמי אפילו כשבת. ונראה לי שיחברם בענין שאם יאחו כפרוסה יעלה שאר הפת עמה.

קד

הלחמים מסלת שרגילים לרבק יחד מוטב לבצוע עליהם כשהם רבוקים משתם מפורדים, אכן אם חתיכה רבוקה באחר שהוא שלם יסיר החתיכה ויבצע על השלם ולא במקום שהוא רבוק רק במקום שהוא נאפה יפה על ידי קרום.

קה

כשרוצה לבצוע יחזוק כפת במקום שנאפה היטב מצד העליון והתחתון מעט בענין שאם יאחו כפרוסה יעלה שאר הפת עמה ולא יחזוק מעט מועיר שאז צריך טורח גדול להפרידה מהפת ואז הוי הפסק בין ברכה לאכילה, ואחר נמר הברכה יסרידה ולא קודם.

קו

יאחו הפת כעשר אצבעותיו כשמכרך ובשעה שמוכיר השם יבית את הפת ובשבת יבית שחיהו וכן עשה מתרייל.

יוסף אומץ

קז

בימי חורפי ראיתי בספר ררך החיים הנרפס בקונסטנטינא ואינגו נמצא במדינתנו ברכה המוציא של רעבתנים ברו כאתה ארניאלקינו מל כעול ממציא לח מנארין, לכן יברך הברכה ברקרוק נמור וככונת הלכ על שהומין לו הקב"ה את פרנסתו שבוה חלום חיו.

קח

אם הפסיק הבועץ בין ברכה לאכילה צריך לחזור ולברך אם לא שהפסיק מפני מאכל בהמה כמו שכתבתי לקמן.

קט

כתב הבחי פרשה פינחס ריש לסבול לפריסת הבציעה במלח משום על כל קרבנך חקריב מלח. ובספר הכונות כתב וזה לשונו בשם המקובל הגדול כמהררי לוריא כחוב שמעתי שיש ליסבול ג' פעמים על פי הסוד.

קי

מרבני מהרמ"א בהגהותיו לש"ע סימן קס"ז מוכח רהבועץ צריך ליתן כויה לכל אחר, ואני בעניי לא ידעתי למה, הרי לברכה שלפניו אין צריך שיעור, ואף רנבי המוציא רמצה כתבו הפוסקים דצריך כויה, אפשר לומר משום חביבתה רמצה הוא איירי דצריך כויה לאכילת מצה צריך נמי כויה להמוציא מכל מקוב אם בער אני ולא אדע טעם הרבר אין לזוז מרבני נאמן הנ"ל, אבל רוקא להבועץ עצמו ולא להמסוכים כרמוכ מרבני עצמו סימן הנ"ל סעיף ו'.

קיב

מדת חסידות לאכול פרוסת הבציעה ראשונה רק להשאיר ממנה מעט ויאכלנה קורב ברכת המזון בלא לפתן כרי שחשאר ברכה בפיו, ולא יתן מפרוסת הבציעה לעבר או לבהמה ואפילו מלחם שנגע בפרוסת הבציעה החסירו כל בו ואבוררהם.

דיני פירות וקינוח בתוך הסעודה.

קיב

כשמביאין קהעטשיין או שאר מיני פירות לקינוח בין בשר לרנים צריכין ברכה, ודוקא קהעטשיין הבאין לקינוח, אבל קהעטשיין הבאין ללפת בהן את הפה אפשר שפסורים מברכה. אכן איכא לספוקי בהו דכיון רבסעודה שאוכלים קהעטשיין ללפתין הוי מסתמא סעודה גדולה רהוו בה כמה מיני אכילות למלאות הנפש כי ירעיב ולכן אפשר שאף באם הקהעטשיין אינן באין בין רנים לבשר אף על פי שהן באים ללפתן מכל מקום אינן באין ללפות רק לתאבון רבסעודות גדולות כאלו רנילי אינשי טובא לאוכלן בלא פת, לכן ירא שמים הרוצה להסתלק מן הספק ילפת מעט פת למה שאוכל ואז פסור מברכה אפילו אם יאכל אחר כך מהם בלא פת.

יוסף אומץ

קיג

וכן מי שקובע סעורתו על פירות שאוכלם כדי לשבוע מהן ורעתו ללפת בהם את הפת ראיאם ספיקא אם אוכל מעט מהם בלא פת אם מחויבים בברכה, וזו תקנתו שיאכל מהם מעט תחלה עם הפת שאז פטור מברכה אפילו אם אוכלם אחר כך בלא פת. כן הסכמנו השלחן ערוך בסימן קע"ז סעיף ג'.

קיד

והיכא ראינן קביעות סעורתו על הפירות כתב שם סעיף ג' לפסק הלכה ראם בתחלה יוסף אכן עם הפת אף שבאמצע אוכל בלא פת אין סעוניה ברכה. ובעסק ברכה כתב בכלל ר' סימן א' ריש דעות בזה, וכדי להסתלק מן הספק יאכל מעט מהם מתחלה בלא פת ויברך עליהם וכו'. וכתב שם שכתב הסור כן בהרי"א סוף סימן הנ"ל והמרדכי והאגור. והאמת שבמרדכי איתא כן אבל בסור לא כתב רק שאם אוכלם תחלה בלא פת שצריך לברך עליהם אבל עם פת לא ראינו שנסתפק. ובבית יוסף דקרק מדברי רבינו יונה לפסק הלכה שאין צריך לברך. ואנו אין לנו אלא דברי קארו ומהררמא"י וכדאיתא הם לסמוך עליהם לנהוג כמותם, מכל מקום הרוצה להחמיר ולעשות כמו שכתוב בעסק ברכה נראה לי דלא הפסיד שבר ברכה ולא הווי ברכה שאינה צריכה אף על פי שלפי דברי שלחן ערוך שכל מנהגינו למעשה על פיו אין כאן ספק בעולם ואם כן היה יכול לפטור מברכה במה שיאכלם עם פת תחלה, מכל מקום כיון שכוונה המברך לשם שמים לצאת ידי כל ספיקות שבעולם פשוט לי דלא הוי בכלל ברכה שאינה צריכה כיון דלכולי עלמא היכא ראינן קביעותו עליהו ואכלם תחלה בלא פת צריך לברך עליהם, וגם מפני חשש שמא גם בסוף לא יאכלם עם פת הוי היתר לברך.

סדר אכילה ושתייה

קטו

יזהר האדם שלא תהי אכילתו אחר הערב רק אחר המועיל, אף על פי שאינו ערב, ראם לא כן יהיה כבהמה. וקרוי אני לומר עליו שמתחייב בנפשו. וכבר האריך בעסק הברכה דף ס' מענינים אלו מה הם המועילים לבריאותו ואני לא אאריך בפרטות רק אכתוב איזה כללים.

קטז

חכמי הרפואה כתבו שרכי האכילה אף על פי שהיא ממינים הבריאיים מוקין יותר ממינוטה ממינים שאינם בריאים. וכתב בחרדים וזה לשונו, באכלך יותר על שבעך הפסדת ובטלת הזמן האכילה והיצויה ואם יווק האצטומכא. ויגרום חולי כמאמר רמב"ם הרי עברת על האזהרה ושמרתם מאוד לנפשותיכם ואפשר לגרום מות על שונאיד ורמך מירך יוצרך יבקש וכל המצות שהיית עתיר

יוסף אומץ

לשמו ולעשות תבטל, בר מינך, ער כאן. לכן סקת עיניך על הדברים האלה לשמור כמפני חרב מרבוי האכילה. גם ב"ח האריך בזה מאוד וכחב בשם הרמב"ן שיפחות שלש כשזבעו. ואמרו חכמינו ז"ל סעורתך שהנאתך משוך ירך ממנה. ואפילו בשבת ימעט משזבעו. ובשם הראב"ד כתבו שזה נחשב להשובה. ובעני נראה ראפשר להיות שנהשב להשובה יותר גדולה מתעניות שמש כי יותר צריך לכופ את יצרו לפסוק באמצע אכילתו וכשמאכלים ערבים לפניו וכל בני ביתו אוכלין עריין ממה שלא יתחיל לאכול כלל. ותיקון יפה לזה הוא שיקבל עליו בקנס למעט במיני אכילה שלא יאכל יותר מאחד או שנים, וזה נסיתי בחוש שעל ידי כן מונע האדם מאכילתו בעצער גדול ובוראי להשובה נהשב. אכן במוצאי שבת אין למעט במיני אכילה וכ"ש בשבת וראש חודש רר' אכילות כתוב בחלק ב' סוף פרק ט'.

קיו

ומי שאוכל כל ימיו על פי דרכים אלו אין צריך לראות למה שאחר מיתחו של אדם ג' ימים כריסו נבקעת וזורקין הפרש על פניו ואומרים לו סול מה שבחרה שעשית כל ימך כחנים.

קיה

גם כתבו שמליח הישן כגון בשר יבש ופיקיל וכל שכן רנים מלוחים העריגן לקיש מויקין מאוד לאדם. גם מצאנו בשם הרמב"ם שחבשיל שעברה צורחו או הפסיר ריחו ומעמו היו כסם.

קיט

עוד כלל אחד כתב הרמב"ם לא יאכל אלא אם כן ירעב ולא ישחה אלא אם כן הוא צמא. ובר"ח כתוב שיאכל בעת: קידם שירעב הרבה ויחלוש ולא יהיה בו כח לעבוד הקב"ה כראוי.

קך

כתוב ב"ח בשם מהר"ר יצחק רמץ עכו שלא יאכל אלא בשתי אצבעות יד ימין וילמוד מן הסרטן אשר בים שאינו אוכל אלא בשתי אצבעות, וכשיחנהג בדרך זה לא יבוא לידי נגרנות. וכתב עוד הכלל שאפילו אם הוא אוכל לבדו צריך שיאכל כאוכל לפני המלך ומכרך לפניו, כי מלא כל הארץ כבודו.

קכא

כתב ב"ח שצריך שיהא שמת בחלקו ויבטח בקונו שיומין לו פרנסתו ולא יצמצם בדקדוקי עניות, ואם יקנה" פרנסתו יראה לו כאילו ירר מנכסיו כי נמצא כל ימיו כעצב וכדאנה, אבל מי ששמת בחלקו ומאמין בהקב"ה שהוא מומין לו פרנסתו בכל עת הרי זה לעולם שמת וטוב לכ. אכן אל יציא יותר מרי כי כתוב ביש נוהלין שהוא סדר הצמאה מהר"ר ישעי' סג"ל שהיה אב"ד פה ונסע לירושלים חוב"ב וזה לשונו, מי שמוציא ממון יותר מכדי

(י' אולי צ"ל יקמץ).

יוסף אומץ

צורך הרי הוא שולח יד בפקדון ועתיד ליהן את הרין חוץ מהוצאת שבת ויום טוב וכו' עיין שם הכלל שיתנהגו בזה כדרך המיצוע. ואני הכותב מצאתי בש"ת דר"י שמי שמוציא יותר עובר בלאו לא חשחית את עצמו, וזהו מאי דסרגלא בפומיהו דאינשי עובר בל חשחית.

קב

אמרו חז"ל אכל ולא שתה אכילתו רם. ודוקא בסעודה שחרית. ובנדרה מוכח דעל כל פנים מויק לו אכילתו בלא שתייה... וכתוב ברי"ח וזה לשונו בקצרה, וצריך ליוהר מרבוי היין כי המעט ממנו סועיל לחיקון האצטומכא והוא מפקח אבל המשחכר ממנו מפסיד נופו ומאכר שכלו וגורם לו כל רעות שבעולם וגורם לכל העבירות ומתאוה לבוא אל הערוה ומנבל פיו וגורם לעבודה זרה נילוי עריות ושפיכות דמים, והוא מכת הלצים. ובפרס לומרי חזרה צריכין ליוהר מרבוי יין, ותי"ח המשחכר קרינן עליה גזם זהב כסף חזיר. לכן כל ימי הייתי נוהר מרבוי יין אף על פי שאיני ת"ח.

קכ

אין מברכין על שאר משקין שבתוך הסעודה חוץ מהיין, רק שהרבה מחמירין שמי שרצונו לשחות מים ולא יין ישב קודם נטילה במקום סעודתו ויברך עליהם כדי לצאת מספק אם מהיית לברך על המים אם לאו. אבל לא ראייתי נוהגים כן. אכן גם בספר הכוונות כתב לנהוג כן אבל דוקא שישתה פחות מרביעית קודם אכילתו ואם שתה יותר מרביעית יש עונש ברכה לבטלה. וכתב שם שהמקובל מהר"א ראה עבירה זו נכתב במצת. גם כשאר משקים יש מי שמחמיר. ונראה לי דהמנהג שנתפסש לברך על היין בסעודה אף אם רצונו לשחות רק לכוס ברכת הסוון הוא מפני ספק ברכת המים כנ"ל.

קכד

במטה משה כתוב שהנאון מהרש"ל ברך על היין שרף בתוך הסעודה. ונראה לי פשוט דהיינו שאין הפח פוטרנו מברכה אבל אם ברך על היין פוטרו מברכה.

קכה

בסעודות גדולות שהרבה מסובין אינם שותים רק אחר הפסקה מרובה אחר הברכה צריכין לברך כורא פרי הנפן בפני עצמם, וכן ראייתי א"מ החסיד ז"ל ושאר אנשי מעשה נוהגין. ואני בעצמי נהנתי כן.

דין הטוב והמיטיב

קכו

על כל שנוי יין מברך הטוב והמטיב אם לא שיורע בוראי שהשני גרוע מן הראשון. ודוקא כשהשני לא היה לפניו בשעת ברכת בורא פרי הנפן

יוסף אומץ

אבל היו שניהן לפניו בשעת הברכה מחוייב להקדים לברך כורא פרי הנפן על המשובה וממילא פסור מלברך הטוב והמטיב.

קכו

אין מברכין הטוב והמטיב אלא אם כן יש אצלו עוד מי ששותה מאותו יין ואפילו אינם רק אשתו ובניו.

קכח

העולם טועין שאין מברכין הטוב והמטיב אלא רוקא אם לא שחו אותו היין חוץ לי יום, וכן אינם מברכין על יין של חנוני, ואין להם על מה שיסמוכו, וכך קבלתי ממורי הנאון טהררר הירץ אביר פת.

דין פת לעני ודברי תורה בסעודה.

קכט

יתן מסעורחו גם לעני היודע קצת תורה ולברך ברכת המזון ושאר ברכות וזה טוב יותר ממה שיתן לו רמיו. כן הוא ב"ח. ומה טוב ומה נעים מי שיש לו נער לומר או כחור בביתו שעל ידי כן מגדלו ומחזיקו לתורה, לאפוקי אותם המגדלים משרתים בביתם ומרגילים לערוה ושאר איסור ועל ידי כן מונע בר רעת תורה מחזק ביתו, אוי להם. ושי"ת דר"י כתב בשם ספרי אדם שלמר ושנה לאחרים יש כח בירו להחזיק ידי העוסק בתורה ומצות ולא החזיק הרי הוא בכלל ארור אשר לא יקם. ואם הנער יתום וכוותו יותר גדול, ועל זה ררשו חז"ל אשרי עושה צדקה בכל עת זה המגדל יתום בביתו. אכן בנערים אלו צריך לדרק שלא יצא הפסדו בשכרו במה שיבטלם מלמודם על ידי שמושם, ובוה צריך להשגיח בחר שאת על בני ביתו שהמה רגילים לבטלם נגר רצון בעל הבית.

קל

כתוב ב"ח צריך לומר דברי תורה על שלחנו מלבר המומור שרגילים לומר קודם ברכת המזון וזכר לחורבן ואם יזכור התורה כעת האוכל כשהוא שמת מזה נראה שהתבחר קשורה בלבו וראוי שאפילו בשעה שהוא לועם המאכל יהרהר בדברי תורה מלבר ה"ח שירבר ובעסק התורה ובנתינת הצדקה על השלחן יהיה שלחנו מוכח לכפר על כל עונותיו, עד כאן לשון ר"ח ברילוג ובקצרה. ונראה רמזוה גדולה לישא וליתן בלחמתה של תורה עם מי שישב אצלו כשלחן אם אפשר לו ואם הוא עני שמאכל הוא טוב יותר. ואם שומע לקול בניו בתורה בסעודה מה טוב ומה נעים חלקו. וטוב ליהר לו ספר ללמוד ממנו באכילתו מראשו לסופו ולא פעם בזה ופעם באחר. ומצוה גדולה לשמוח בסיום אותו הספר.

קלא

אסור לעשות באוכלים שום דבר שנמאסין בו. לכן ישגיח שלא יהיה הפת לח על ידי משקין הנשפכין עליו וכן אחר גמר האכילה לא יקנה כפת שיורי

מאכלים כקערה אם לא שיאכל הפת תיכף וכל כיוצא. גם יש לדרקק שלא יעשה טעליר מפת אם לא שיאכל בכל פעם מעט מהמונה עליו וכן כשאוכלים לחם וחמאה אין לחת החמאה על הפת שאין אוכל ממנו תיכף אף אם רעהו לאכול הפת בגמר אכילתו. אכן בכל הני אין איסור גמור. ומטעם כיוון אוכלין צריך לדרקק כשזורקין פרות על הרחוב לנערים בשבת ראשונה שהולכת היולדת וזכר לבית הכנסת אחר לירחה כמנהג פה שאל יורוק להם רק אנונים וכיוצא שאין נמאסין בזריקתן.

דיני סעודת רשות ומצוה.

קלב

מאור מאור הפליגו חכמינו ז"ל בגנות תלמיד חכם האוכל בסעודת רשות. ואם לא רברו שם על איש רהמוני מכל מקום כל משכיל יבין מעצמו שגם הוא מנוה רק שאין גנותו גדול כמו תלמיד חכם. לכן כל שומר נפשו ירחק מהם אם לא לסבה חזקה. ומפני דרכי שלום וכריחא בגמרא.

קלג

וכשם שיש להרחיק מסעודת הרשות כן יש מצוה ללכת לסעודת מצוה, ובערבי פכחים אמרו חכמינו ז"ל שמי שאינו מיסב בחבורת מצוה הוי כמנורה לשמים. אכן על כל פנים יש לדרקק מי מיסב עמו כמו שהיו נקיי הרעה שבירושלים עושין וכ"ש חכמינו ז"ל ועם ה' יפול שם והו' השומע ושחק שגם היין, ועל זה ררשו חכמינו ז"ל ועם ה' יפול שם והו' השומע ושחק שגם מעמיקים לו ניהגם יותר מעומקו שה' לו כבר וברוב דבריהם לא יחרל פשע ר' כחות שאינן מקבלין פני שכינה ואם לא יוכיחם היושב אצלם אם כן הוא נענש על פשעיהם לכל חסאחב וכן כשמיעתו מהם הזכרת השם לבטלה ושחק שיך עונש נידוי ואם כן מה לו לצרה זו להכניס ראשו בעונשים הנ"ל אם לא שהיה לכו ברי כאלום ליסר על כל הנ"ל ולא ישא פני איש, שאז חבא עליו ברכה.

קלד

סעודה מצוה הו', מילה ביום רוקא וכל שכן לא בשלישי, פריון הבן, נישואין, סעודה סבלנות קבלתי דלדירין הויא במקום סעודה אירוסין להו', סיום, גם הזכר בליל שבת שלפני המילה, גם כשעושין סעודה לכבוד אורח חכם מורינו שבא לעיר קבלתי שהיא סעודת מצוה על דרך שררשו רבוחינו ז"ל על לאכול לחם עם חותן משה לפני האלקים שהנהנה מסעודה שתלמיד חכמים מסובין בה כאלו נהנה מיוו השכינה, ואף רמלשון זה איכא למידק. אפילו כשאין הסעודה נעשית לכבוד הח"ח הויא סעודת מצוה מכל מקום וזה לא שמעתי, ואפשר דלא שמעתי אינו ראיה.

דיני מים אמצעים.

קלה

בין בשר לרנים יש מרקקים שנוטלין יריהם וכן כחב בש"ע. אכן במטה משה כחב בשם הנהגת שערי דורא רלא ראה רבנן קשישי נוהגין כן רק עשו קינוח פה והרחה על ידי שחיה בינתיים, ומשמע דבעל מטה משה והרב הנאון מהרש"ל שכתב הוא בספר הנ"ל כל מנהגיו סבירי להו כהנהגות שערי דורא.

קלו

האוכל בשר או חבשיל של בשר אסור לאכול אחריו נבינה או חלב וחמאה עד ששה שעות לרעה רוב הפוסקים. אכן אנו מקילין בשהיית שעה אחת ואפילו בלא קינוח והרחה רק אם ירגיש בשר בין שני צריך להסירו. ויש לנו על מה לסמוך. אכן אפילו לרבני המקילין אין היתר בעולם רק אם כרך ברכת המזון בינתיים. לכן בסעודות גדולות שרגילים לאכול נבינה אחר בשר יקורין סעודה קטנה הריא נוך (צעך) צריך ליוהר מאור בזה שאפילו המתנינו ביניהם ה' או ו' שעות אין מועיל בלי ברכת המזון. וכחב מהרמ"א בשם אריה הארוך ראיין לברך ברכת המזון על מנת לאכול נבינה, וסיים הוא על דבריו וז"ל, אבל לא ראינו נוהגין כזה. ולולי שאין משיבין את הארי לאחר מותו איכא לספרך שאף אם אין כאן איסור מצד בשר בחלב מכל מקום איסור הרבה ברכות לבטלה איכא כאן ברכת המזון וגטילה ידים והמצויא, לכן יש לכל בעל נפש ליוהר שלא לאכול נבינה אחר בשר אם לא שברך ברכת המזון על דעה נמר סעודתו רק שעל ידי מקרה או הפצרת רעיו נתאווה לאכול נבינה. וכל הריגין האלו נוהגין גם כבשר אחר נבינה ממש ולא חמאה וכל שכן חבשיל של חלב שמוחר לאכול אחריהן מיד בשר רק שצריך גטילה ידים וקינוח והרחה בינתיים, והקינוח הוא שילעוס פת או מה שיהיה לבר סקמחא וחסרי וירקא ויקנה בו פיו יפה ואחר כך יריה פיו במשקה.

קלו

כל זה לפי המנהג על פי המקילין, אבל הרבה מרבנותי סבירי להו רחייבים להמחין ו' שעות בין בשר לנבינה, ולרבני הוהר אפילו בין נבינה לבשר. וכתב בית יוסף שיש להחמיר אפילו אחר בשר עוף. ואני הקפן ראינו הנאון כהור"ר ישע"י ז"ל אב"ד פה מחמיר להמתין לחלב אחר בשר עד כ"ד שעות על פי הקבלה, ואני לא ידעתי מאין לו וגם בהנהגותיו לספר אביו ז"ל, הוא עמק ברכה, לא מצאחיו.* אחרי כותבי זה זכיתי למצוא חומרא זו כת"ה. ואני מפני שכמה פעמים מצאחי בשר בין שני אחר ו' עשות החסרתה עלי לעתים ררך נדר לא ררך חיוב עד י"ב שעות בנבינה או חלב וחמאה ממש אחר בשר כהמה ממש.

(*) בהגהות של ר' משה מאינז: עיין וזלין ד' ק"ה אפר מר עוקבא.

יוסף אומץ

קלח

בין תבשיל חלב לתבשיל של בשר צריך נטילה אפילו כיום ואין צריך להסתכן כלל, אבל בין תבשיל של בשר ותבשיל של נבינה שאחרי כחב בתורת החטאת שצריך להסתכן שיעור הנ"ל. ובמסמך משה פליג עליה ונראה דבריו. ופשוט רב תבשיל של נבינה אחר בשר עצמו צריך להסתכן.

קלט

שנים שמכירין זה את זה אפילו מקפירין זה על זה אסורים לאכול על שלחן אחר זה בשר וזה חלב אם לא שיש לכל אחד מפה בפני עמו או ששמו פה שאין אוכלים ממנה בנייהם להיכר או כלי שאין רגיל להיות על השלחן ויש ליותר שלא ישחו מכלי אחר.

קמ

מרק ושומן אפילו של בשר עוף יש לו דין בשר עצמו ולא תבשיל.

דיני זהירות במאכלים שיהיו בהיתר.

קמא

כתוב בר"ח צריך ליותר במאכל שהוא אוכל שלא יהיה בו צד איסור כלל. וחסידים הראשונים היו פורשים משבעים שערים משערי המותר מיראחם שער אחר משערי איסור. ודבר שיש בו חשש איסור לא יקנה אלא מיורי כשר שיוע שמרדק כראוי, שאם חשד עליו אינו נאמן, ודבר זה יש בפרס בין ובשר וחלב ונבינה עד כאן לשונו בקצרה. ולדעתי רובא דעלמא שאינם מיושבים בקהלות גדולות מקרי חשוין לגבי יין. לכן אם לא היה הבעל הבית מקהלות גדולות בעצמו כחכשר יין מתחלה ועד סוף אין להכשירו על ידי בני ביתו ומשרתיו ואורחיו.

קמב

ואי לא מסתפינא אמינא ראפילו הבעלי בתים הנ"ל בעצמם מיקרי חשוין לגבי יין אחרי שהם מאמינים חיקון יינם לזרים ושוחים במזדקין יין אצל אחרים ואפילו מקור העיר וחוצה ואינם חוקרים אחר הכשר היין על ידי מי נעשה וידוע מכשלות רבות כזה שנעשו על ידי כך.

קמג

באחי להודיע האיסור והמכשול הנדול שנכשלים רוב העולם בפירות הרגילים להיות מחולעים במה שאוכלים אותם בלא בדיקה כי רק תולע אחר איסורו חסור כמו חזיר כל שכן הרבה. ויש מתחסרים שבזקקים אחר מהם בעשרה או בעשרים ואם אינם מוצאים שום תולע בהם או אוכלים השאר בלא בדיקה, וגם כזה אין שום היתר בעולם, ראחרי שהפירות ההמה רגילים

להיות מחולעים לא אולינן כתר אותן הפירות שברק כי כל אלה נסיתי כמה פעמים שברקו למאות ולא מצאו שום חולע עד לבסוף מצאו א' או ב'. הנע בעצמך אם יש עדר מבהמות שרובם כשרים בבדיקה היש היתר לאכול האחרות בלא בדיקה, בחמיה. ואף על פי שבחמיה שכיון שנשחטה בחזקת היתר עומדת מכל מקום אין היתר לאכול המיעוט בלא בדיקה מכל שכן בפירות הרגילים להיות מחולעים שבחזקת איסור עומדין שאין לאכול שום אחד בלא בדיקה. לכן כשהנורגניות יבשין נראה לעניות דעתי שאין היתר כלל לאוכלם אחר שאי אפשר לבדוקם ואם כן אין היתר נורגניות היבשות חוץ י"ב חורש לגידולם וצריך לרקק מחי עוברים עליהם י"ב חורש מפני שזמן גידולם משונה ממקום למקום.

קמד

ורקא מיני שנוע שרגילים להיות מחולעים אבל בכורה מתחלת קיץ שלא בכרו עדיין הרבה מהם אפשר שהיו דרכם להיות מחולעים ומותרים או לאכלם בלא בדיקה. מכל מקום בעל נפש החרד לדבר ה' בספק איסור דאורייתא ובהמיר לבדקם אפילו בתחלת בכורם תבא עליו ברכה טובה, רק אם ברק הרבה ולא מצא בוה אין קפידא לבדקם כולם אחרי שלפי הזמן ההוא לא הוחזקו להיות מחולעים.

קמה

לכן שאר מיני פירות יבשין כגון קדעששין רויינן ומיני זרעונים שקונים אותם אצל הסוחרים ורגילים להיות מחולעים שקורין מילבין מה מאוד זירו וזהירות גדולה צריך בבדיקתם. ואיבא פלונחא אם הנשים נאמנות על בדיקה כאלה מהרש"ל מחמיר שלא להאמינם, ואף על פי שמנהגנו להאמין מכל מקום בעל נפש ישער בעצמו אם האשה הבדקה חדרה לדבר ה' ויש לה עין טובה לראות חולעים.

קמו

וכן על הנשים המנקרות בני בעים יקבה והכרם מהחלב צריך לרקק ביותר שחתינה יראוה ה' מאוד ולפחית שיצוה על אשה חסידה שתראה אחר הניקור אם מנוקד כראוי. ושעם חומרא זו הוא מפני כי איסור חלב הוא בכרת מה שאין בו בשאר איסורי מאכלות אפילו בחזיר, והמחמיר שלא לאכול שומן כלל בכרם בחומרת בני גליל העליין יוצא גם מיד ספק זה כי ניקור ההוא ניכר לעין כל איש.

קמז

אכן מטעם אחר סבירי להו למקצת פוסקים שיש יתור להאמין לנשים על ניקור ההלב מלהאמינם על בדיקה החולעים והוא זה, כי הניקור מפני שידוע להן שיש כאן חלב שמים על לב למשפש לנקר אחריו ברקדק לאפוקי החולעים

שאין ידוע אם ישנם אם לאו נשים דעתם קלות לחורות להם היתר שלא יהיו שמה תולעים ואין מרקקות היטב בכריקתן. והמחמיר בשניהם חבא עליו ברכה.

קמח

אדם שיש לו דם בפיו ובין שינוי כל זמן שהוא בפיו שרי, אבל אם פירש כגון שנשך בשיניים מפרוסת לחם או תפוח וכיוצא ורשימת דם נראה על החלק שנשאר מפרוסה הריא בירו אסור לאכול החלק ההוא אם לא יוסר הדם ממנו. ונראה לי לאיש אשר זה דרכו לצאת דם מפיו לא ישוך משום פרוסה רק יחתוך הכל לפתיחתו באופן שלא ישאר אחר נשיכתו שום חלק בירו מהדבר שנשך ממנו.

דין שינוי מקום בסעודה.

קמט

המתחיל לסעוד בכיתו פוסק סעודתו בכיתו והולך למקום אחר ונומרה שם, רבו הפוסקים דסבירי להו דצריך לברך למפרע ברכת המזון קודם שיצא וצריך נטילה וברכת המוציא קודם שיאכל בכיתו חברו, ואף אם מצינו קולא דרבנן מהררמא"י בהנהחתי לשלחן ערוך ראין צריך ברכת המזון למפרע מכל מקום איתו נופיה כתב דטוב לברך דלמא ישכח מלאכול במקום אחר ואז אויל ליה בלא ברכת המזון. מעתה לא שייך כאן ספק בברכות להקל, לכן טוב ויפה היה בעיני לעשות דרבנן המחמירים כמו שכתבתי, אף אם אין רעתו בתחלת סעודתו לילך במקום אחר דלכולי עלמא אין צריך לברך מכל מקום מפני חששא הנ"ל אין כאן ברכה לבטלה. אכן אם אין ברעתו שום ספק שלא יאכל במקום אחר כגון שיש סעודה גדולה לפניו ועיניהם תלויות אליו שיבא אליהם בזה נראה לי לעשות דרבנן כיון יוסף שיהיה רעתו בתחלת סעודתו לאכול במקום אחר.

קז

וכשהולכין מסעודה לבית הכנסת אם אפשר שיהיה זקן או חולה או נקבה או קטן בשלחן ועשו כן להניח אחד מהנ"ל בשלחן כי מהיות טוב אל תקרא רע ואם אי אפשר יש לברך כנ"ל.

קנא

צריך לזהר שלא יגע בסעודתו במקומות המסוגפים כמו שביארתי לעיל סימן ס'. ואם נגע בהם ורצה לאכול עוד פת אין די לו במידי דמנאי רק מים וחייב לחזור ולברך על נטילת ידיים, כן כתבו שלחן ערוך והנהחתי בפשיטתו. ומפני כי זה כל אדם בוש מלעמוד מהשלחן ליטול ידיו לכן יזהר והירות גדולה שלא יגע בכל הנ"ל. ומי שצריך לכך ידקדק ליגע ולחכך על ידי חלוקו. ומי שנגע בשונג לא יבוש ויטול כי אין שייך בושה.

יוסף אומץ

קנב

יש שהולכים אחרי סעורתם למשחה היין ושותין שמה בלי אכילה ולכן אין נוסלים יריהם. ובעיני פשוט דאיסור הוא כרפירש רש"י על הא דאמרין כפרק אמר להם הממונה דבר עם חברו והפליג נוסל שחיהו וכשהוא נוסל נוסל בפני כולם אמר ר' נחמן לא שנו אלא לשחוח אבל לאכול מידע ירעי ראנינא רעתיה, ומיחא ליה בסור אורח חיים סימן ק"ע וזה לשונו, שהיו רגילים להאריך בשחייה אחר המזון ומיהו צריך ליסול שמא יתן פרוסה לתוך פיו

קנג

צריך לדקדק שלא יפלו שום פירורים על הקרקע רקשה לעניות, בר מינן.

קנד

לזכור בשלחנו והענוני הגוף חורבן הבית. ולכן יש לומר ביום שאומרים תחנון מומור על נהרות ככל ס"י קל"ו. וכיום שאין אומרים תחנון מצד קדושת היום, לאפוקי התזנה ומילה שאין היום קדוש מצד עצמו, אומרים שיר המעלות בשב"ח' אה שיבת ציון.

קנה

על פי הקבלה חייב ליסול מים אחרונים לפני ברכת המזון אפילו בזמן הזה, ואם לא נטל לפני ברכת המזון על כל פנים לא יסול אותם אחר ברכת המזון לנקות ידיו רמולול בקדושת ברכת המזון כאלו אינם ראויים לנטילה, לאפוקי אם אינו נוסלם כלל חשיב ידיו נקיות. וצריך שיטלם רוקא בכלי וישפיל ראשי אצבעותיו בשעת הנטילה. ובספר חרדים כתוב וז"ל שהמקל בהם מקילק לי ימיו ושנחתיו, כך השיבו על ידי שאלת חלום מניסו של המרדכי, ער כאן.

דיני הזימון.

קנו

אם שלשה התחילו לאכול ביחד איסור נמור שילך אחר מהם בלא זימון אף אם ישארו ג' זימון, אם לא שירצו שני חבריו שיפסיקו לכבודו ער שינמור ברכת הון יענו על זימנו. וכן נאה לבעל הבית שמפני סדרת עסקיו מוכרח שילך בסעודתו שיעשה כן כי בני ביתו לא ימרו את פיו.

קנז

ואם שנים רוצים לילך קודם שהשלישי שבע מחויב הוא להפסיק וליתן להם רשות לזמן ולהפסיק אכילתו ער שינמרו ברכת הון ואחר כך יחזור לסעודתו ויברך ברכת המזון מראשה. ואפילו אם אינו רוצה להפסיק יכולים הם לזמן אף על פי שלא יענה על זימנם.

קנח

ואם אכלו שנים ויש שלישי מצוי לפניהם שאפשר שיתנו לו כוזה פת לאכול כדי שיבואו לכלל וימנעו חייבים לחזור אחר שלישי, ומוכח מפרק כיצד מברכין מרב חמא דמהדר אבי מאה ואמר ליה רבינא לא צריכת, משמע דאחר עשרה מחייב לחזור. ודוקא קודם שאמר הבעל הבית הב לן ונברך אבל אם אמר הבעל הבית כניל או שנמל מים אחרונים או קבל מי שיהיה הכוס לברך אין יכולין לצרף עוד שלישי או עשירי ואסור לאכול ולשתות.

קנט

אף על פי רשלושה או עשרה שאוכלין אין רשאין ליחלק נראה לי ברמקורח גדולה שמאריכין מאור ויש בהם שקשה עליהם האריכות אם מצד הבריאות או מצד איבוד זמנם אם מצד ראונתם שלמהרת לא יוכלו להשכים לתורחם או הפילחב אי יש היחר לברך בלא וימנע. וראיתי מפרק כיצד מברכין ראמר רבא כי אכלינן ריפתא בריש גלותא מצרפין חלחא ולברכו עשרה עשרה שמע רבן גמליאל ואיקפר וכו' שמע מינה דרק מפני קפידת רבן גמליאל נחלקו לפחות מעשרה מכל שכן מסעמים הניל, כי אין נראה לי לחלק כזה בין חילוק דעשרה או ג'. ועל זה סמכתי למעשה כמה פעמים כי לולי מצאתי אין לי בראיה זו הוצרכתי כמה פעמים שלא לסעור. אכן אם היו אצלי אחוזת מרעי ראיתי שצדפתי בה עמי לזמן בנחת שעל ידי כן לא הרגיש בעל הסעודה ולא הפציר בנו לישאר בסעודה.

קס

גמל מים אחרונים אינו רשאי לאכול ולשתות עוד, ואם בלא גמילה אמר הבעל הבית הב לן ונברך או נתן הכוס לברך אסור להם לשתות בלא ברכה החילה על המשקה, ולאכילה איכא פלונתא, לכן לצאת ידי ספק אל יאכל עד אחר ברכת המזון וברכה חללה.

קסא

מינהג העולם שמסירין או מכסין סכין ולחם שלם בשעת ברכת המזון ולישאר פתיתין על השלחן, יש להם על מה שיסמוכו. אבל הסרת המלח אין לו עיקר. וראיתי מגדולים שלא הקפידו ואמרו שמנהג שמות הוא.

קסב

השומע אחרים מומנן והוא לא אכל כשאומר נברך שאכלנו משלו צריך לענות ברוך הוא וברוך שמו לעולם ועד, ואם הם עשרה אומר ברוך אלקינו ומבורך שמו וכו', וכשאומר ברוך שאכלנו חייב לענות אמן.

קסג

בשלחן ערוך כתוב בפשיטות דאסור לזמן בבית גוי וסעמו כצדו, ובמסה משה כתב הלכה למעשה לזמן בבית גוי ולומר הרחמן הוא ישלח לנו ברכה

במקום הליכתינו ושיבתינו ער עולם. וגם אני הייתי בימי קסנותי עם הנאון מורי מהר"ר הירץ ויל אב"ד פה במרחץ וויזבר'ן וברכנו בוטמן חמיר ובהרחסן הוא יברך אותנו אמרנו אותנו בני ברית וכמרומני שטעמו היה מפני שהיה לנו חדר מיוחד שלא היה לנו דריסת הרגל בו ואלו היה נוי נכנס ויוצא לא הניח לנו לזמן כי הוא אמר בשם דורו מהור"ר משה ספר"ס הטעם ראין מוזנעין בבית נוי שלא יענה הגוי אמן, וראיתו ממסכת חולין בעובדא דההוא מינא שלא רצה רבי ליתן לו כוס של ברכה וכן כתב הנאון מורי הנ"ל במדרכי שלו. לכן נראה לי ריש לזמן בבית נוי.

דיני כוס של ברכה וברכת המזון.

קסד

לפי הר"ן הגדול שבמסובין מברך, ואמרו חז"ל כל חלמיד חכם שמברך לפניו אפילו כהן גדול עם הארץ חייב מיתה, וכן מצות עשה לישראל להניח לכהן לברך ראשון ברכת המזון אם אין הישראל מופלג ממנו בחכמה, לפי דברי הסמ"ג אין החיוב רק בשוים. ונראה לי שמוה נחפשט המנהג בכל גלילותינו שבעל הבית נוהג לברך למי שירצה הוא רלא לית לנצווי והמברך נוטל רשות מכל המסובין, ואם ח"ח בחורה המכונה בשם חבר או מוסמך ומורינו מיסב שם פורטו בפרטות בנטילת רשות. וגם נוהגין המדקדקין ליטול רשות בפרטות מכהן או כהנים המסובין שם. ונראה לי דחיוב גדול הוא כנ"ל. אכן על נטילת רשות נראה לי ראין בו מיחוש משום קריסה דח"ח או כהן ועל כל פנים נראה לי רמוטל על בעל הבית להקדים החלמיד חכם או הכהן האי כריניה והאי כריניה. ובענין קריסת הכהן לישראל בשאר מילי איכא פלוגתא בין רבוותי רש"י פירש על וקדשתו לפתוח ראשון לכל דבר כבוד בין לחורה בין לשיבה הוא ידבר בראש, ומובא בחרדים פירוש זה. אכן הר"ן פירש לברך ראשון בבית הכנסת. וצריך עיון. ונראה דבשני צדין להחמיר. ואם אין הישראל מופלג ככהן בחכמה טוב להחמיר.

קסה

רוב הפוסקים סבירי להו דברכת יומן טעונה כוס, אבל ביחיד סבירי להו דאינה צריכה כוס. והמדקדקים נוהגין אפילו ביחיד לברך על כוס רק שאינן אוחזין אותו לפנייהם על השלחן על דרך הקבלה. אכן בוטמן הוא לדעתי חיוב לחוש כדברי רוב הפוסקים דס"ל שלא יאכל אם אפשר לו שיהיה כוס ער שיהיה לו כוס ובהוצאה מועטת יוכל לקיים מצות גדולה לדברי רוב הפוסקים.

קסו

כוס של ברכה צריך שטיפה מבחוץ והרחה מבפנים, לא כאותם שאינם נותנין רק מעט מים כחוכו ושופכין אותו תיכף. כתוב בשלחן ערוך שאין

יוסף אומץ

ליקח גלוקיר גלאו לכוס של ברכה מפני שאין יכול ליהן עיניו בכוס. ונראה לי שאם סמלאו עד שנראה היין להריא שרי.

קסז

גם צריך שיהיה היין חי בכוס של ברכה דהיינו שישפכנו לפחות מן הקנקן לשם ברכה, ולא כאוחם ששוחץ גורקי היין לתאות גופם עד כי כמעט אין נשאר יין לכוס של ברכה וצריכין ליקח כל השירי כוסות שעל השלחן לברכה ה', וקורא אני עליהם כי רבר ה' בזה.

קסח

אם על ידי משנה אירע שהכוס פגום ואין לו יין לתקנו שרי לתקנו על ידי מים שיחן בו.

קסט

לא יכרך ברכת המזון מעומר או מהלך או מיסב אלא ישב באימה. וכחב בריח שיכוון עצמו לקראת אלקיו בעיסוף הראש עד כאן. ונראה מזה שכל מה שמחויב להרר עצמו במלבושיו לחפלה משום הכון לקראת אלקיו ישראל הוא חיוב גם כן בברכת המזון. ועל כל פנים לא יכרך אם אין רק מענפחו על ראשו שבוש לילך כן לפני בני אדם אפילו שאינם גדולים או בכובע שרגיל לצאת בו על פני השרה או ברחובות קריה בין הערלים.

קע

המהלך בדרך טוב לו יותר שיכרך ברכת המזון בהליכתו ששישב, כי על ידי סדרתו באיחור דרכו תבטל כוונתו.

קעא

כחוב בריח יכרך ברכת המזון ביראה ואהבה מלה במלה כסתון וישמע קולו לבני ביתו כי האמירה מעורר הכוונה ומביא זכירה, אם בריח יזכור יעלה זיבא וכיוצא ביום טוב יזכור איזה יריס שהוא.

קעב

כתב בספר החינוך שקבל מרבתי שכל הזהיר בברכת המזון מונוחיו מצוין לו בכבוד כל ימי חייו.

אופן קבלת כוס ברכת המזון ואופן אחיזתו בשעת ברכת השם
בברכת המזון חלף כתובים בחלטה סתם ואין צריך למשלם.

קעג

אין לומר סברי בכוס של ברכת המזון מפני שאין לראונו שםא יקרים קנה לושט שאין עת אכילה, מה שאין כן באמצע סעודה.

יוסף אומץ

קעד

כתוב בעמק ברכה שיש לומר אחר סיום ברוך הנבר אשר יבסח בה' והיה ה' מבטחו. ובשם מוהר"ן מהורנא כתב שקורם בורא פרי הגפן יאמר כוס ישועה אשא וגו'. שתיית כוס של ברכה ושיעורו וחיוב ברכה אחרונה וגוססה הלא הם כתובים לעיל בכוס הכדלה סימן פ'.

סדר הלילה אחר האכילה.

קעה

אהר סעודתו ידקדק אם הוא בריא שילמר ער שישבע מברכי תורה קורם שילך לישן, שאמרו חז"ל כל המשיבי עצמו מברכי תורה ולן אין מבשרין אותו בשורות רעות, שנאמר ושבע ילין כל יפקד רע. ומי שנזח לו ללמוד יוחר באשמורוה מפני שאכילה מכבדת גופו ולבו יוכל לישון סמוך לאכילתו, ועל כל פנים ילמר מעט קורם שישכב אם אפשר.

קעו

אם צריך להסיל מים וכל שכן לנקבו לא ימחין ער בואו אל חרר המשכב שמסחמא אין שם נסיות לברך אשר יצר ואם חסמא לומר שחרר משכבו נקי יש לו מים סמוך למסתו כאשר אכתוב לקמן, מכל מקום יצטרך להפסיק כברכתו בין קריאה שמע למסתו וזה אסור כמו שאכתוב. לכן ימול מים ויברך אשר יצר קורם קריאה שמע.

קעז

כתב בספר היראה לא תשכב בלילה וקמטה לך עם שום אדם אך תלך וחרצה אותו נגר שיחפיים ואף אם חסא לך כוף אח יצרך ובקש ממנו פיוס למען לא יגבה לבבך. ותהיה מחועב לפני הבורא ברוך הוא. ובר"ח האריך מאור במעלה זו.

קעה

עור כתב ברי"ח ושאר מחברים שימחול מלב וגמש קורם שישכב לכל מי שחמא לו ואז גם הנושא עון שהוא הקב"ה ימחול למי שעובר על פשע דהיינו האדם על ידי וירוי בקריאה שמע.

קעט

עור ברי"ח קורם שישכב יברוק במעשיו מה שעשה כיום ולכתבם ברמו לבל ישכחם לקיים ועוני נגרי חמיר ויתורה עליהם, ער כאן. וכתב בהנהח רבינו אשר שבילול שיהם אסורים בהספר ובתענית אל יחורה, ואני נתחתי לומר וירוי בקריאה שמע שעל מסחי אפילו כליל שבת וגם יריו שכיב מרע רק במקום יהי רצון מלפניך שתרפאני וכו' אני אומר שתתחלני ותחייני לשמור פקודיך וכו', ושעמי מפני שאמרו חז"ל שוב יום אחר לפני מיחתך ואם ירע

האדם שבשבת ימות חס ושלום לא היה כונע את עצמו מירוי ותשובה, ולכן מאחר שאמרו חכמינו ז"ל שהשינה אחר מס' במיתה נראה בעיני שלפחות הירוי ומה שאחריו יחשב קצת לתשובה. אחר כך ראיתי בסדר קריאת שמע שנרשם על פי סדר המקובלים הגדולים מהרמ"ק ומהררי"א ז"ל ויש בו הירוי ולא נרשם בצור ולא בפירוש שאין אומרים אותו בשבת ויו"ט לכן קיימי שכתנתי לרעת הגדולים.

סדר קריאת שמע והנלוה אליו.

קפ

סדר קריאת שמע כתוב בקונטרס בפני עצמו על הדרך שנהנתי מאו קודם שנרשם סדר קריאת שמע הנ"ל מאבי כורי החסיד ז"ל שליט אהו מספר הקטן הנקרא באר מים חיים ועם איוה ליקוטים משלי, והן עתה נרשם סדר קריאת שמע בפרא"ג ופירושו עם איוה חוספות וכל מי שירצה לאמרה יכול להתחיל מספר ההוא. אכן נראה לי שמה שנוגע לקבלה אל יאמר מי שאין לו עסק בנסתרות. לא אבא להאריך בטעמים על סדר קריאת שמע ועל רבוי המזמורים ופסוקים וכללם בשינויים זה מזה כי אין כוונתי בספרי רק למעשה ולא לפירושו השונה^(*) רק אני צריך להתנצל במה שסדרתי קריאת שמע בסוף הכל אף על פי שעל פי הנמרא וכל הפוסקים נראה דקריאת שמע צריכה להיות ראשונה, ומחללה נתתי ימים ושנים מסבא רנפשי מטעם לשון דקריאת שמע סמוך למסתו דמשמע שצריך להיות סמוך למטה ממש, וספני שכתוב בש"ע סימן רל"ט שאם לא יוכל לישן סמוך לקריאת שמע יחזור ויקראנה אפילו כמה פעמים עד שישחק בשנה עד שבאחי במהדורא תנינא ותליחא בליקוטים אלו להפצת תלמודי יקרי אשר כל מה שכתבתי בספרי זה נעשה על ידי חבה הקורש שבו ואו ראיתי בעמק הברכה שהסכים מחברו בספרי זה מטעם הנ"ל על פי הנהגת מיימוני בשם רבינו גסים הגאון. אכן כגו הגאון מהר"ר ישעי' ז"ל המניה ספר ההוא פליג בפשימות על אביו מכה תלמוד ארוך שבירינו ושאר מחברים ועל פי קריאת שמע של המקובל מהרמ"ק ז"ל וסבירא ליה דברכה המפיל צריכה להיות אחר קריאת שמע. ומפני שראיתי בהקדמת ספר הנ"ל שכן חכם ישמח האב בהנהגתו וחברם בפניו ומסתמא קראם שנראה מזה שישרו רבירו בעיניו לכן עלה בלבי לחזור מסדרי כי לא יזא אלא ספק מי מלאו לבו לחלוק על התלמוד, ואף שבמטה משה כתוב שברכה המפיל קורטמ וטעמו מפני שרוב הפוסקים סבירו להו הכי, הרי לא הביא אלא הכלבו ולעניות רעתי מצאתי רובא דמנכר רסבירו להו איפכא, נמרא, אלפסי, אשרי, ספ"ג, רוקח, ספר המוסר, רבינו ירוחם, ולכן הפכתי סדר משכני של איוה לילוח וקירתי ק"ש קודם להמפיל עד כי האר ה' עיני ומצאתי בסדר קריאת שמע הנ"ל שסדרו שני המקובלים הנ"ל המפיל קודם לקריאת שמע. אכן

(*) בהצייגל כתוב: כי אין כוונת לספר רק למעשה ולא לפירושו ושונה.

יוסף אומץ

חלילה לי לשווה להנאון מהר"ר ישעי' הנ"ל סועה במה שכתב על סררו של מהררמ"ק ו"ל הנ"ל, כי באמת כן מצאתי בח"ח והמסדר סרר ק"ש הנ"ל שכתב איפכא משמו לא ידעתי מאין לו לכן אין לי לזוז מקבלחו שגם הוא נחעצם מאוד כפלפול זה וכתב סודות גדולות שבדראי קבלם בשם גדולים הנ"ל וגם בספר הכוזבות מסהיר על קריאת שמע מהררי"א המקובל הנ"ל בעצמו שהיתה כן יורוע לי שאיש קדוש הוא היה מגיד עתידות ועבר והיה בקי בחכמת הפרצוף לכן כראי הוא לסמוך עליו. ואפשר שהחלמוד לא נתיח לפרש הסדר או שיש עוד נירסא אחרת וכן הרמב"ם סידר כך. אכן במה שכל הפוסקים והמסדרים סדרו הפסוקים דרחמי אחר קריאת שמע נשאיתי בסיוורו לסדר קריאת שמע אחר אחר לכולם אף על פי שהמקובלים הנ"ל שעליהם חסכתי יתדותי סדרום גם כן אחר ק"ש מכל מקום אפשר דאינהו ידעו בזה לכון כחנה גדולה על דרך הסוד אבל אני שאין אחי יורע עד מה לא אוזן מלקרב קריאת שמע לשינה כל היותר אפשר.

קפא

נראה לי שצוב להחמיר לקרוא קריאת שמע שעל מטתו באימה וביראה ובדקדוק כמו הק"ש שבחפלה מאחר שזה עיקר זמנו, גם יקרא כל הפסוקים והמסומרים סתוך הכתב ובקול שעל ידי כן מעורר הכונה ולא אחי למסעי אף על גב דנפשי.

קפב

אסור לרבך אפילו רבני תורה וכל שכן שאסור לאכול או לשחות אחר קריאת שמע עד שישן. ואם באונס נצטרך לרבך יחזור ויקרא קריאת שמע פרשה ראשונה. אכן סמוך למסתו ממש או במסתו שאין נקיות לקרוא אין לו היחור בעולם לרבך, והמקילים בזה ללא צורך המה לדעתי בכלל העובר על רבני חכמים שחייב מיתה חס ושלום כמו שכתבתי לעיל בשם רבינו יונה ו"ל גבי נטילת ידים, וגם אם הוא לצורך אף על פי שאינו חייב מיתה מכל מקום עונן גדול שעובר על רבני קבלה ראסמכוהו אקרא והוא חמור מרבני סופרים.

קפג

ליותר בנעילה נעלים וחליצתם כרינם, לנעול של ימין תחלה, ובזאליץ או מנעלים בלי שרוך ינעול של ימין תחלה וחליצה של שמאל תחלה, ואל יהיו רבני חכמינו ו"ל קלים בענינו.

קפד

כשיפשים מלבושיו ידקק שיהיה בצניעות גמור שלא יראה גופו ערום במקום שראוי לכסותו, ואפילו כמסתו לא יפשוט כחנתו בישיבה רק בשכיבה שאז כל גופו מכוסה חיקף אחר פשיטות בגדיו, וכן ינהוג בלבושתו. ובפ"ה אפילו בהשכמה ובחררי חדרים כשהוא לברו מחויב להיות בצניעות לפני

מי שמלא כל הארץ כבודו כאלו הוא ביום לפני הרבה אנשים, וכל שכן אשה שצריכה להיות צנועה בכל הנ"ל, ואפילו בחדרי חדרים, ואפילו קליעות שעה צריכות להיות מכוסות במצנפת כלילה כביום, ומפני זה זכחה קמחית שהיו לה ו' בנים שהיו כהנים מפני שהיתה צנועה גדולה.

קפה

צריך שתהיה מסתו רק בין צפון לדרום אם אשחו עמו, ואפילו אם אין אשחו עמו נכון ליוהר בזה.

קפר

טוב להיות סמוך למסתו ביותר סמוך שאפשר מים כרי שלא ינע אפילו בחלוקו קודם נטילה, ולפתוח יהיו תוך ד' אמות כרי שיוכל ליטול ידיו קודם שילך ד' אמות אחר קוטו מסתו, ויהיו לו ב' כלים אחר מים ואחר ריקן וישם המלא בריקן ויכסנו, כן הוא בסדר קריאת שמע. וסדר הנטילה יטול הכלי ביד ימינו ויתנהו לשמאלו וכשמאלו יטול יד ימינו תחלה כעירו ג' פעמים. תצריך ליטול עד הפרק ולחגביה ידיו כמו לאכילה, כן הוא בס"ה ואחר כך יתן הכלי לימינו ויטול שמאלו. והמים שבכלי מנטילת שחרית לא ישפכם במקום שעוכרים בני אדם ואל ישאירם בכיתו מכמה סעמים הנזכרים בפוסקים.

קפו

ועל ידי שיש מים סמוך למסתו מצוה גוררת מצוה שאם יהיו כלילה קולות וברקים אזי יוכל לברך בנקיות ידים ונקיות החרד או ילך קודם לפתח החרד ותגורתו על מתניו. ואם על ידי הפסקות אלו מפסיק בין קולות וברקים לברכה יותר סתוך כרי רבוז אפרו חז"ל אל יברך רק יסתכן עד שהיו עור קולות וברקים. ואם לא יהיו מים קרובים אליו אין ספק אצלי שיבטל הברכה ויעונשו גדול מאוד.

קפה

אסור לישן על ערפו רק יהא מוסה על צרו כראיתא בנמרא.

דין העונה והזהירות מורע לבטלה.

קפט

עונה תלמידים חכמים רוקא כליל שבת אחר חצות, ובחול במקום זיווג החול עושה זיווג ויחוד קרוש על ידי לימוד חצות ולחכימא ברמיזא. ותלמיד חכם שאינו קם בחצות מכל מקום לא יחליף קורש בחול בעונתו. וכרחי כתוב שהזהיר קרא לבנים הנולדים מעונות החול שלא מסביל תמצוה בני זנונים. אכן גם לפירוש הנ"ל לא החמירו כל כך כאיסור תשמיש קודם חצות וגם על פי הטבע מצד הרפואה. אכן כתב ברח"ה שאם רואה האדם שיצרו תקפו אם לא יהיה בהיתר קצת יבא לכלל זרע לבטלה שעונשו חמור לאין חכלית

כמו שהארץ שם אוי טוב לרחות איסור עונת החול וקורם חצות מפני איסור החמור הנ"ל. אכן כל בעל נפש יורו עצמו לחקן דרכיו להנצל מזה כגון לשמור מהיין וסאכילה נסה ומנר בחרר משכבו כעודנה לפני עיניו או לשכב במטה מיוחדת או במה שירע שיהיה בו לפי טבעו רפואה לרחות היצר הרע ממנו יעשה .

קז

אסור לשמש מטחו ביום. ותלמיד חכם רוקא מאפיל בטליתו אבל אחר לא. ולאור הנר אין היחר אפילו מאפיל בטליתו. לכן טוב שיהיה וילון על פני המטה סביב שזה חיקון לשניהם. ואם כופה כלי על הנר שרי גם כן. ונראה לי דגם בזה איסור זרע לבטלה רוחה איסורים הנ"ל, אבל שומר נפשו ירחק מהם מחיקונים הנ"ל.

קצא

בסדר היום כחוב דלאור הנר צריך וילון ער שיחשיך אור הנר ואז אף על פי שאין מחשיכין לגמרי שרי. אכן אם הוילון רק שאור מאיר אל עבר פניהם היטב אסור. ובספר הכוונות כחוב דצריך מחיצה גמורה שאין האור ניכר כלל, ואם לא יעשה כן לא ימנע מהיות בנו בעלי נכסין. ואמר מהרריי ז"ל שרוב קסנים המתים בנכפה הוא מטעם זה אפילו שימש כן לאחר העיבור.

קצב

בחרר שיש בו תפילין או ספרים אפילו אינם של מקרא אסור לשמש, ולא מהני וילון שפרוש לפניהם, ואין היחר אלא בכלי בחוך כלי שאינו מיוחד להם. וטלית על גבי ארנו חשוב בכלי בחוך כלי.

קצג

אף על פי דלדברי הסור חשמש שלא כדרכה באקראי שרי רק ברנול בכך היו איסור גמור, בספר החרדים החמיר מאוד בזה מפני העונש הגדול זרוע לבטלה. והפיתה השלחן שהתירו חכמינו ז"ל פירש בספר הנ"ל רהיינו שכיבה במקום הראוי לזרוע וענין ההפוך הוא בסדר השכיבה, עין שם. וכן בריח שער הקרושה פרק ט"ו החמיר מאד בדבר זה. (שאר דיני חשמש לא רציתי להאריך מפני הבושה האלו שהיה נראה לי על דבר הצורך גדול, אדברה בהם ויגזר לי ולבני גילי ולא אבוש גם הקורא לא יבוש, וראיה מרב כהנא דגנא אתותי פוריא. וסי שירצה לעיין יותר יעיין בטור ושלחן ערוך אורח חיים סימן כ"ה ובספר כעל הנפש להראי"ד הנרפס אצל עבודת הקורש להרשב"א.)

קצד

חיכוך פומה אסור אפילו לנשוי אם לא מעט על ידי חלוקה, כן כחוב בסדר היום. ועיין שם עור חומר השמירה ובחרדים במקום הנ"ל חומר העונש.

קצה

ומפני שבר"ח כתב שכמעט שאין שום אדם ברורו ניצול מעון זה בבחירות וכל שכן ברורוהינו והבאים אחרינו יחסי דוחסי סדרתי בימי חורפי שנת ונשוב"ה סדר חשובה על עון זה הלא הוא כתוב במגילת ספר בפני עצמו. בר"ח ובח"ח האריכו מאוד מאוד במעלה הקם בחצות לילה ללמוד אשרי מי שמתגבר על יצרו וזוכה למעלות גדולות רבות ועצומות האמורות בספרים הנ"ל מפני שמושך עליו חוט של חסד וכמה טעמים נזכרים בחלמוד.

קצו

הסדר לקום בחצות על פי ספרים הנ"ל בקצרה הוא שיאמר קינות על החורבן ויירוי ויבכה על חורבן בית המקדש ועונותיו ויחפלל על הסחילה ויעסוק דוקא בתורה שבעל פה וישנה בכל עון שיקשר לילה כיום בלי שינה בשעת קומו ואם יבא לו שינה ירחץ עיניו במים, ויקום ללמוד מעומד כקול רם שכל אלו הם סגולות להעביר שינה מעינו. ובסדר קריאת שמע ממקובלים הנ"ל נדפס הסדר בארוכה וכמה מוסורים וקינות, ומפני שראיתי בני עליה ומצות המה מעטים על כן לא רציתי להאריך בו, החרד להיות מעוברי ה' בלילות יבקשהו במקומו כי הוא ברפוס ומצוי. ועל כל פנים יזהר האדם מעונש הגדול שאמרו חכמינו ויל בפרקי אבות הניעור בלילה ומפנה לבו לבטלה הרי זה מחייב בנפשו.

קצו

ומן השינה הוא ח' שעות על פי הרמב"ם וסימן ישנתי א"ו יונה לי. וכתוב בח"ח שמי שקם בחצות הלילה הרשות בידו לישון כיום כדי למלאות ח' שעות ובאמת שקולא גדולה היא זו לבריאיים.

קצה

אף על פי שכתבתי שהניעור בלילה אל יפנה לבו לבטלה, אין כונתי שיהרהר על מטתו בדברי תורה כי לא כן עמנו שנוכל להיות בנקיות על מסתיונו כדורות הראשונים וכמו שכתבו הפוסקים שמטעם זה אין אנו רשאים לומר ברכות דשחרית כר מיהער משנתו אפילו וכו' כומנם כמו שעשו ראשונים. ולכן איסור גדול לנו להרהר בדברי תורה על מסתיונו רק כוונתי שכשניעור ממסתיו ימהר לקום בוריותו כדי ללמוד מיד, אכן אם ניעור מחצות לילה ושנתו נהיתה עליו שלא יוכל לישון בעת ההיא רק שאין רצונו או לקום מפני שעור הלילה גדולה ורעהו לישון עוד אוי בעת ההיא אל יהרהר בדברי תורה כלל רק בהוצאת הבית ושאר צרכיו ועניני העולם עד שיחזור לישון וכמו שכתבו ספר חסידים ורכינו יונה שיחשוב בענינים אלו בהיותו בבית הכנסת כדי שלא יבוא להרהר בדברי תורה. ומצאתי בסדר קריאת שמע הנ"ל שראה הרבה אנשי מעשה לוכשים בכל לילה העגשורף שלא ינעו בנוף ועם שמירה זו אין אחד

יוסף אומץ

מאלף מחלקי הסומאה יכולה לשרות עליהם, ער כאן. ומי שעושה כן מצוה שיהרהר גם כן על מטתו חמיר ברברי תורה בעת שניעור, ואני עשיתי כן.

קצט

ועל כל פנים לא יאחר מלקום באופן שיהיה בכית הכנסת חיקף להתחלה ארון עולם כרי שיוכל לענות אמן על כל הברכות ולומר ברוך הוא וברוך שמו על כל השמות שבהן ולהחפיל עם העכור, ואפילו בליל קיץ הקצרים או שחשפו ממנו שינה על ידי שום אונם אל ישכב במסתו זמן ההוא ויאמר ליצרו הרע אילו נפלה רליקה סביבותיו כמה היה זהיר לקום על אחת כמה וכמה שיקום בוריווה מפני רליקה אש של ניהנם אם אינו קם מאהבה.

ך

סדר הנטילה למי שקם בחצות או באשמורת הבוקר ביארחי, וכשיאיר היום מחויב ליטול עוד בעירוי ג' פעמים אף על פי שלא ישן אחר הנטילה, וכן מי שישן ביום ומי שלומר בקיץ קודם שילך לבית הכנסת אף על פי שאינו מחויב בעירוי ג' פעמים סכל מקום צריך נטילה לתפילה אף שלא עסק אלא בלימודו, כן הוא בשלחן ערוך סימן רל"ג.

רא

בספר הכוונות כתוב שמי שלובש ב' מלבושים כאחר הוא קשה מאוד לשכחה. וגראה לי רמי שרועה ליהרר בזה יסשים מלבושיו אחר אחר ראם כשיקום ימצא ב' מלבושים תחובים זה בזה יש לחוש שעל ידי זריזותו לילך לבית הכנסת או ללימודו ישכח וילבש שניהם כאחר.

סדר אחר קומו ממטתו.

רב

צריך לדקדק כמה פעמים האדם נצרך לנקביו כלילה אחת הן גדולים או קטנים, כי כפי מספר ומספר פעמים שנפחחו נקביו צריך לברך אשר יצר כמנינם. והזריז ליטול ידי חיתף לצרכיו ולהנור אוורו ולברך אשר יצר במקום נקי הרי זה משובח שמא ישכח והיה עונשו גדול.

רג

אף על פי שבטלוה לסבילה בעלי קריין מכל מקום כתוב בריה וספר חרדים שלא ילמוד האדם ולא יחפיל אחר החשמיש עד שלפחות ירחץ במים כל מקום שמלוכלך בקרי ובקרי שלא על ידי תשמיש חמיר יותר, ולסברתו צריך לזה ט' קבין.

רד

ומי שלומר קודם שהולך לבית הכנסת יאמר מארון עולם ער פרשת החמיר ויברך על טלית קטן חיתף שיניע ומנן, ואם עריך לא האיר היום ירלן לשכוי

בינה ולא יאמר אותה עד שיאיר היום. ואם אינו יכול לעמוד בלא שינה עד שיאיר היום יאמר אלהי נשמה בלי חתימה והמעביר שינה בלא שם, כן הוא בסדר קריאת שמע הג'ל והאריך עוד שם באמירת הרבה פסוקים וזרין קינות ושאר חיקונים, ואיש קרוש המבקש לרעתן יעיין שם.

רה

ואם אינו לומר קורס הליכתו לבית הכנסת בזה יש שני דינים, אם הולך לבית הכנסת אחר תהלים או יוכל להמתין בכרכותיו על הקהל לסדרם עמהם, ואם אין רצונו לומר תהלים או שאר שבחות ובקשות קורס שיאמרו הקהל הברכות או ראוי ונכון שיסדר כל הברכות חתף בואו לבית הכנסת. ואם הוא עלות השחר או ירלג לשכוי בינה, כן הוא בעמק הברכה. ולירין בני אשכנז ראונו¹ נהגין לומר אלו דברים שאין להם שיעור וגם וידבר ואיהו מקומן אינו רשאי לומר קורס שיאיר היום, ואם כן אין ראוי לומר ברכת התורה. ולירידי אין לומר שום פסוקים בלא ברכת התורה משום ראיא כהו פלונתא דרבוותא או נראה לי שיאמר איהו משנה או מדרש קורס שיאמר הפסוקים.

סדר כניסתו לבית הכנסת שחרית.

רז

לפי דברי המקובלים מחויב אדם לברך על סליה קמן ולהניח תפילין קורס שיכנס לבית הכנסת ובבואו לבית הכנסת יברך גם על סליה גדול, וכן כתוב גם כן בספר היראה. ודוקא אם נכנס לבית הכנסת כשהאיר היום אבל אם רצונו ליכנס קורס אין לו לעכב הליכתו בשביל הנחת תפילין, כן מוכח בריה. ומפני שהשכמת ההליכה לבית הכנסת בשחרית פה היא השכמה גדולה באופן שאפילו בשעה שמניחין הקהל סליה ותפילין איכא לספוקי אם הוא ומנם כראוי לכן לא רציתי לנהוג כן בימי חורפי שלא רציתי לבטל האמנים של הברכות וברוך הוא וברוך שמו, וגם איכא למיחש שעל ידי המתנתו עד שיצא הספק מלבי אצטרך להתאחר שלא אוכל עוד להתפלל עם הצבור, לאפוקי אם אני מניח תפילין בצבור אני טיפל בסיפוקי מפני זכות הרבים עריף. ומה מאוד תפלין בסדר היום כזה לצרף עצמו עם הצבור אפילו שלא בזמנו, תל ידי כן לא עשיתי מנהגי לחצאין לשנות קיץ מחורף וגם מפני שפעמים רבות לא אוכל לעמוד על עצמי להיות גופי נקי מרוחות הבאים להולישת עיכולי לכן לא רציתי להקדים הנחת תפילין לברוך שאמר, והלואי אוכל לעמוד בהם חסיד בנקיות עד ציאתי מבית הכנסת.

רז

קורס שיצא מפתח ביתו יאמר שמע ישראל ונוי וברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד ויניח ידו על המזוזה ויאמר אני הולך לבית הכנסת כרי ליחר וכו' כמו שכתבתי בסדר הלילה.
(י' במצרינאל טעב דאין.)

רח

בבואו לבית הכנסת כתוב במטה משה שמצא כתוב לומר י"ג פסוקים שיש בהן לשון השתחואה כנגד י"ג השתחואות שהיו במקדש ועור איוה פסוקים, ומפני שהשתחואות הנ"ל חביבין עלי מפני שהם זכר למקדש לכן אעתיקם והרצוה לאומרים יוכל לאומרים בפחות בשחרית שאז יוכל להקדים עצמו, אכן לא יאמרים רק אם אמר ברכת התורה קודם להם בכיתו כי במטה משה החמיר שלא לומר אפילו מה טובו אם לא אמר ברכת התורה, לאפוקי במנחה שאין כל אדם יכול להקדים עצמו כל כך שכמעט חיכך להליכה לבית הכנסת מתפללים בצבור. ואלו הן הפסוקים, מה טובו אוהליך יעקב משכנתיך ישראל, לכן כה אמר ה' הרחקתים בעים וכי הפיצותים בארצות ואהיה להם למקדש מעם בארצות אחר בא שמה, ה' אהבתי מעון ביתך מקום משכן כבודך, ואני תפלתי לך ה' עת רצון אלקים ברוב חסדך ענני באמת ישעך, אני קראתיך כי תעניני אל הם אוגד לי שמע אמרתי, אני בצדק אחזה פניך אשבעה בהקץ תמונתך, ואני ברוב חסדך אבוא ביתך אשתחווה אל היכל קדשך, ואורה את שמך על חסדך ואמתך כי הנדלת על כל שמך אמרתיך, בואו ונשתחווה ונכרעה נברכה לפני ה' עשינו נבואה למשכנותיו נשתחווה להדום רגליו, רוסמו ה' אלקינו והשתחוו להר קדשו כי קדוש ה' אלקינו, יזכרו וישובו אל ה' כל אפסי הארץ וישתחוו לפניך כל משפחות גוים, כל הארץ ישחוו לך ויזמרו לך יזמרו שמך סלה, יבטשו כל עובדי פסל המהללים באילים השתחוו לו כל אלהים, אכלו וישתחוו כל רשני ארץ לפניו יכרעו כל יורדי עפר ונפשו לו חיה, כל גוים אשר עשית יבאו וישתחוו לך ויכבדו לשמך, הבו לה' כבוד שמו שאז מנחה ובאו לפניו, השתחוו לה' בהררת קורש חילו מלפניו כל הארץ אף תכון תכל כל תמוס.

רט

מה שנוהגין לומר אשרי בשחרית הוא טעות, שאין החיוב לאמרו רק ג' פעמים. אכן במטה משה כתב שיש לישב מעט קודם שיתחיל להחפלה ויאמר רק שני פסוקים אשרי יושבי ביתך וגו' ואשרי העם וגומר.

רי

אם בבואו לבית הכנסת ערין לא האיר היום אינו רשאי לומר מעמדות ופרשת הקרבנות רק יוכל לומר חתלים ועשרת הדברות שהם ראויין לאומרים בצבור אם לא מפני חערומת המניין כראיאה בכרכות, לכן לפחות כל יחיד יאמר, גם פרשת המן כמו שכתב הבח"י ריש קבלה מקדמונים רמי שאמר בכל יום פרשת המן מוכסח לו שלא יבוא לירי חיסור סוגות. ולענין ברכת התורה יש לנהוג כמו שכתבתי לעיל.

ריא

ועל כל פנים טוב להשכים קודם עלות השחר ולומר שבתות למקום ברוך הוא כגון חתלים וכיצא שמצוה לומר דוקא קודם החפלה על ררך

שאמרו חז"ל לעולם יסדר אדם שבחו של מקום קודם שיחפלו וכמו שכתוב סימן ש' שעל ידי פסוקי תהלים נכרתין המקטרגים על התפלה שלא תקובל כרצון וכן פירוש לשון פסוקי דזמרה לשון כריתה על דרך לא תזמור.

ריב

כשאומרים תהלים בקהל צריך לדקדק שגם היחיד יאמר בלחישת כל הפסוקים שאומר הש"י. ושמעתי שמהר"ר שמואל אב"ר דזורמיי"א ז"ל דרש על זה משל נאה בדיוקני שקורין קארי"ב שאם אינה מחמימה בשני חלקיה באופן שהמה משולבים זה כזה אינה שוה לכלום, כן פסוקי תהלים מחוברים זה לזה וכשטרנגים פסוקים הנה והנה אין להם שום חיבור כלל.

ריג

לא יאמר בסוף הברכה שלא מיוסר בסדר התפלה, כגון תתברך שכתוב אחר אני מאמין או יהי רצון אחר מעמדות בכל יום ובקשה שאחר שבעים ושתים פסוקים ושאר כל הבקשות לא יאמר ברוך אתה ה' וכו' אלא יאמר ברוך שומע תפלה בלא הזכרת השם ראין רשות לשום אדם לתקן ברכה אחר חתימת התלמוד. ואם האיר היום כשהגיד לבית הכנסת אני יתחיל מאדון עולם עד אחר פרשה התמיד, ואם יש לו שהות להוסיף מעמדות וסדר הקרבנות חתף אחריה ואף על פי כן יוכל להתפלל אחר כך מברוך שאמר עד ישתבח באופן שיוכל להתפלל מיוצר אור ואילך עם הצבור או ראוי לסדר סדר קרבנות שבמעמדות חתף אחר וידבר כמו שאבאר, דהיינו שיאמר בעמידה וידבר דלעמוד ולשרת כתיב ואחריהם סדר מעשה בראשית השיך ליום ההוא כמו שהוא במעמדות ואחר כך מידבר וגו' פינחס וגו' עד רבון ורבון לא יאמר עד לה' הישועה וגו' פסוקים ה' צבאות וכו' יאמר כל אחד ואחד ג' פעמים, ואי עירך ריחמא רחמנא לצילך יאמר גם רבון הנ"ל, ומגו' פסוקים ואילך יאמר גם ואם כן הצאן וגו' ואז יאמר רבוננו של עולם יהי רצון מלפניך שיהא שיה שפחותינו חשוב ומקובל לפניך כאלו הקרבנו עולה התמיד במקומו ובזמנה כהלכתה ואחר כך יאמר מואם עד וואת חורת המנחה ואז יאמר רבוננו של עולם יהי רצון מלפניך שיהא שיה שפחותי חשוב ומקובל לפניך כאלו הקרבתי עולה נרבה במקומו וכו', ואחר פרשת המנחה המסיימת יגע בהם יקדש יאמר כאלו הקרבתי מנחה וכו', ואחר פרשת מנחת חבייתן המסיימת לא חאכל יאמר כאלו הקריב כהן גדול מנחת חבייתן וכו', ואחר פרשת החטאת המסיימת באש חשרף יאמר רבוננו של עולם אם עברתי עבירה שנתחייבתי עליה קרבן חטאת יהי רצון מלפניך וכו'. כן הוא בתשובת מהר"ל סימן ס"ד ומטה משה ועמק הברכה. אכן מהרש"ל ועמק ברכה הנ"ל כתבו שאחר פרשת האשם יאמר גם כן בלשון הנ"ל אם נתחייבתי אשם וכו' ואני בעניי לא אבין למה לא יאמר סחמא כאלו הקרבתי אשם חלוי שהרי ר' אליעזר סבירא ליה מהגרבי אדם אשם חלוי בכל יום ומוכת כסור יורה דעה סימן ה' דהלכתא כוותיה ואם כן איך שייך כאן מביא חולק לעזרה, ולכן נהנתי לומר כאלו הקרבתי

אשם תלוי וכמרומוני שכן קבלתי. — אחר פרשת האשם יאמר פרשת שלמים בפרשת צו מידבר וגו' רבר וגו' המקריב את זבח שלמיו וגו' ער שלמים ואחריה כאלו הקרבתי שלמים וכו', אף על פי שבמעמד הברכה סידר פרשיות אחרות לכל הקרבנות הנזיל אני לא ראיתי לזו מסדר הכתוב במעמדות כי לדעתי מסדר המעמדות היה קרמון וגדול מאוד, ועל פי סדר התוא נהגו הקרמונים ער עתה, ומסעם זה אין נראה לי מה שסידר בעמק ברכה לומר בכל יום שני פרשיות ממעשה בראשית דהיינו בריאת כ' ימים שאף על פי שבמקרה היו אומרים כן מאחר שמסדר הנזיל לא סדרם כן נראה לי מעמו שגם במקרה לא היה ראוי לומר יותר ממעשה יום אחד רק מאחר שהיו צריכים לקרות "פסוקים לתלחא נברי הוצרכו לקרות מעשה כ' ימים וראי מי שהוא פנוי ומשכים בהשכמה מרובה לא הפסיד בקריאת מעשה כ' ימים כאדם הקורא בחזרה. אחר כך יאמר ברכת כהנים והמזמור השייך לשיר של יום, דהיינו יום א' מזמור כ"ד ומשם לכל הימים זה אחר זה מ"ח פ"ב צ"ד פ"א צ"ג צ"ב. ואחר השיר יאמר רבונו של עולם יהי רצון מלפניך שיהא וכו' כאלו הקרבנו קרבן החמיר כמועדו ועמדו ישראל במעמדם ולוים ברוכנם וששרו השיר השייך ליום פלוני בשבת. אחר כך יאמר הפסוק וערכה לה' וגו' וידלג פסוקי המנפה ער כל אלה בהיות ההיכל על יסודו ומזבח על מכונו ועכשיו וכו' ער אשר חסאנו. ואם אינו פנוי להאריך יוכל לדלג מועכשיו ער עונותינו ויאמר ועכשיו עונותינו ועונות אבותינו וכו' ער נמירא.

ר"ד

בעירן ריתחא רמנפה חס ושלוס יאמר גם הרבון הנזיל וכל פסוקי המנפה הנזיל ואחרי אשר חסאנו יאמר אמר רבי אליעזר בן עזריה הרי אני ככן שבעים שנה וכו' ער לימות המשיח ופסוקי וימחר אברהם ויאמר אליהם אברהם נ' פעמים.

ר"ה

מי שאומר סדר הנזיל אל יאמר בשבת ויום טוב רבון הנזיל, וכשמגיע לזאם מן הצאן קרבנו יפסיק מלומר הקרבנות ההם שכולם אינם קרבין בשבת רק יאמר מיד כל אלה בהיות וכו'. ונראה לי שטוב להמתין כפיטום הקסורח ער שיאמרו אותו הצבור.

ר"ו

ומי שאינו נוהג לומר מעמדות ואיתרחש מילתא שצריך לומר פיטום הקסורח יתחיל מן וירבר וגו' פינחם וגו' ער אכי תוא מסדר ואחר כך פסוקי המנפה ואחריהם אמר ר' אליעזר בן עזריה ופסוקים הנזיל.

ר"ז

ומי שנוהג לומר חמיר סדר הקרבנות טוב שיאמר גם כן אחריהם סדר העבודה שהרפים אכי מורי החמיר זיל לזכות בו את הרכים והעתיקו מספר

דרך חיים שחיבר מהר"ר מנחם רילונזאני בקונשטנטינא וספר החוה אינו מצוי כלל או יאמר לפחות אחר הקרבנות פסוק ושחט אותו על ירך המזבח צפונה לפני ה'.

ריח

ואם סתאחר לבוא לבית הכנסת שאין לו פנאי לומר סדר הקרבנות הנ"ל נראה לי שיאמר לפחות סדר העבודה הנ"ל ויכול להתחיל מובדך וכך וכו' ואל יאמר מראש מקדמי ארץ. ואם יש לו עוד שהות להתפלל עם הצבור מיוצר אור ואילך וסדר הקרבנות יאמר אחר התפילה.

ריט

בימות החורף יש להתפלל בהשכמה, אכן לא יקדים להתפלל ולומר קריאת שמע ולברך ציצית ותפילין עד שיהיה ברי לו בלי שום ספק שהגיע זמנם, והיינו שאם יוכל להכיר חבירו הרגיל עמו קצת מרחוק ר' אמות ממנו או זמן הנחת תפילין. ונראה בעיני שבהמשך הזמן כרי' להתפלל מברוך שאמר עד קריאת שמע ושמונה עשרה אחר שהכיר חברו כנ"ל יגיע זמן הראוי לקריאת שמע ולהפילה. ואם יומא רעיבא הוא ימחין עד שיצא הספק מלבו, דטוב יותר הוא לאחר זמן יותר משעה מלהקדים אפילו רגע אחד ולומר הברכות הרבה לבטלה ולא לצאת ידי מצות הנ"ל. ומצינו שמהרי"ל סדר חשובה גדולה לכל הקהל על שברכו סלית ותפילין בעוד לילה בטעות.

רב

באשר יצר אין לסיים רופא חולי כל בשר רק רופא כל בשר, כך הסכים מטה משה בשם הנאון מהרש"ל ז"ל ועסק הברכה ושאר הפוסקים על פי ראייה סבורת כחלמוד. באלקי נשמה נראה לי שהגירסא ברפוסו פולין שאין גורסין כי אצל אחת בראתה ואחת יצרתה הוא עיקר ראיין נופל אצלם לשון כי רק אצל אחת נפתחה שייך שפיר לשון כי וכן נוהגין.

רכא

סדר ברכות דשחרית, שלא עשני גוי, שלא עשני עבר, מלביש ערומים, פוקה עורים, מחיר אסורים, וזקף כפופים, רוקע הארץ על המים, שעשית לי כל צרכי, אשר הכין מצערי נכר, אוור ישראל בנבורה, עוסר ישראל, המעביר שינה ויהי רצון מלפניך ה' אלקינו ואלקי אבותינו ויהי בוי"ו וכן והערב נא גם כן בוי"ו. ברכת מוסף נופלים נראה שאין לאמרה כלל. ברכת מנביה שפלים אף שאין לאמרה כמו שכתב מהר"ש דרוסטר בתשובותיו והביאו החסיד מוהר"ר אברהם שעפטל בספרו הנקרא עסק ברכה סכל מקום אחר שהסוד כתב טעם ליסורה והסוד לאו קטיל קניא באגמא הוה נראה לי לצאת ידי חובתו לענות אמן על החזון באמירתה וכוה יוצא ידי ספק לכל הדעות. אחרי כותבי ביטל האב"ד מהר"ר פתח"י שלא לאמרה כלל אפילו החזון ואמר לי טעם הנזן והסכמתי עמו.

יוסף אומץ

רכב

מי שחלף בהשכמה לדרך יאמר חפילה הדרך אחר גומל חסדים טובים לעמו ישראל.

רכג

בחפילות רפואי פולין שיש בהן לעולם יהא אדם ירא שמים וכו' הסיוס שבו רהינו וישכם ויאמר שאין ללשון זה ענין בחפילה רק בסור*) הביא רב עמרם שכתב כן והוא לא כתבו לאמרו רק למעשה ההשכמה ואפשר שגם לעולם וכו' לא כתבו לאמרו רק גם כן למעשה אכן אפירתו יש לו גם כן ענין קצה מה שאין כן בוישכם ויאמר נכון שלא לאמרו כלל.

רכד

גם באבל אנחנו נירסח רפוס פולין בשאהכתך שאהבת ישרה כעיני וכן הוא בסור. יש נמנעין לומר מה ישעינו כרי שלא נטעה רקאי על הישועה שיש לנו לקבל מהקדוש ברוך הוא חם ושלוש רהוי חירוף, ולפי האמת פירושו מה ישענו מושיעין לאחרים ולכן אמרתי כפירוש מה ישענו לאחרים. יש לומר ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד אחר שמע ישראל כשחירות. מי שהולך בדרך בהשכמה וכו' נכתב למעלה בסיוסן קכ"א.

מאחר שרובא דעלמא נהגין לברך על סליח ותפילין סמך לברוך שאמר לכן אכתוב פרטי דיניהם המזרחיין קודם שאכתוב הדינים מברוך שאמר ואילך. בראשונה אכתוב סדר תיקון ואחר כך לבישתן והנחתן וברכתן.

רכה

המדרקין נזהרין שיהיה המלבוש של ציצית רוקא לכן מפני הטעם אם יהיה חסאכים כשנים כשלג ילבינו וגם צריכין שיהיה המלבוש של ציצית גדול כל כך מפני שצריכין לכסות בו במלבוש ראשו ורובו.

רכו

הטליתות של משי יש ספק אם מחויבות בציצית, לכן אין ללבושם אם לא לבש מלבוש אחר המצויץ, והברכה יעשה רוקא על המלבוש ההוא ולא על של משי.

רכז

לראות שהוא בטלית קטן שיעור כרי להתכסות ראשו ורובו כי אם יהיה קטן מהשיעור יהיה מצוה הבאה לירי עבירה כי יהיה ברכה לבטלה. הווילין העמ"ר שעושין בו ציצית צריך שיהיה כשני צדין פתוח יותר מחציו, ואם אין שניהם פתוחים עד למטה מחציים פסור מציצית ואין יוצאים בו ירי ציצית והברכה הוי ברכה לבטלה. ואם אירע שחלו בו ציצית קודם שיהיה פתוח (* בהנחת ר' משה מייזן: עבי ד"ה ובסדורי אשכנז וכו' בסבילי הלקט ע' ת"א רבא ס' ב"א.

יותר מחציו אין הפתיחה מועלת עד שיתיר הציצית ויחזור ויחקנם משום העשה ולא מן העשוי.

רכב

שיעור אורך הציצית הוא י"ב גורלין אחר שנעשו הקשרים ומה שחשוב בכנף שאינו תלוי למטה אינו בכלל, נמצא שבתחלה קודם תחיבתו בכנף צריך להיות כס"ו גורלין, ונראה לי ראפשר לומר דאפילו רק אחד מהחוטין הוא קצר משיעור הזה הוא פסול, רלא הכשירו חכמינו ז"ל אם נשאר כרי עניבה רק דוקא אם נפסק החוט ומעיקרו היה בו שיעור הראוי, וכן רייד לישנא חשאר ולישנא גררדומי ציצית כשרים. ואף שאין אני אומר לסמוך עד דברי אלה לפסול ציצית כזו בשעת הרחק, מכל מקום יהיה כל אדם וריו וזהיר לעשות שיעור הנ"ל לכל חוטין, ואפילו אם על ידי משנה אירע שאחרי הכריכה ראה שחוט הכרוך נעשה קצר משיעור הנ"ל על ידי כריכתו אל יהיה עליו למשא לחזור ולפתוח הציצית ולשום חוט אחר ארוך יותר במקום חוט קצר כרי שלא יבטל מצוה גדולה דציצית ויצא מירי ספק ברכה לבטלה.

רכט

במטה. משה כתב שלא לחתוך הציצית בסכין רק בשינים, וכן נוהגין, משום רלא חניף עליהם ברזל. ומסעם זה נראה לי ראין לחתוך בכנף על ידי מחס או סכין רק על ידי קוף.

רל

צריך לדרק במקום תחיבת הציצית בכנף שלא יהא מרוחק מן הקרן יותר משלשה אצבעות כגורל ולא יהא סמוך לקרן יותר ממלא קשר אגורל.

רלא

והציצית צריך שיהא נוסף על הקרן דהיינו שיהא תלוי על הקרן מן הצד כשיפוע ולא שיהא תלוי תחת הקרן.

רלב

יותר לחתוך חוטי הציצית למטה קודם שיעשה קשר הראשון ואם חתכן אחר כך פסולה משום העשה ולא מן העשוי.

רלג

סדר הכריכות על פי מנהג אבי מורי החסיד ז"ל ורוב הפוסקים וגם המקובל מהררי"א ז"ל הוא ו', ח', י"א, י"ב, י"ג.

רלד

ראיתי לאדוני אבי החסיד ז"ל שהיה מדרק לקשור כל ראשי החוטין מלמטה כרי שלא יפסוק שדרותיהן, וכן הוא בשלחן ערוך.

רלה

כתוב בספר הכוונות ראיתי למורי ז"ל שבעיצית קטן היה עושה ב' נקבים סמוכים זה לזה בכל כנף סרי' כנפות והיה מוציא הציצית משם באופן שיהיה

כל בחינת הציצית מתגלה לחוץ, עד כאן. ואף על פי שהנהגות המקובלת הגדולה הוא רהינו מהרריא ז"ל אענדם עטרה לראשי מכל מקום מפני שאני מסופק בהבנת לשון ציצית קטן הנ"ל לא רציתי לשנות ממנה אבותינו חזרה.

רלו

לברוק ככל יום ויום קודם הכרכה על טלית גדול גם את הציצית שבטלית קטן שלו רהינו ארבע כנפות או חז"ל"ן העמיד שחתת בגדיו והציצית עשוין להתקלקל מחמת שחובטין אותם חתת הבגדים ויברקם גם כן במקום חזיכתן כנגף למעלה בנקב לראות אם אין חוסין שם נפסקין בכפלות. וצריך לדרקק לחשוב מחשבה בשעה שמברך על טלית גדול לכיון לפטור גם הטלית קטן ואז פטור מברכה על טלית קטן. גם יש לו למשמש בטלית קטן בשעה ברכתו על טלית גדול. ולדעתי טוב ויפה הרבר לברך על טלית קטן חתך אחר טלית יריו אם האיר היום אף על פי שיכול לפטור עצמו על ידי ברכה שעל טלית גדול כרי שלא יבא לכלל ספק אם כיון ברכתו בטלית גדול על הטלית קטן אם לאו, וגם אם יכול להקדים זמן מה לברך על טלית קטן קודם לטלית גדול למה יאחר הכרכה כרי לפטור ממנה. צריך להפריד חוטי הציצית קודם הכרכה.

רלו

הארבע כנפות או חז"ל"ן העמיד שאינם לובשין אותם ררך עטיפה טוב להניח אותו על ראשו ולהשהותו עליו כרי הילוך ר' אמות ואחר כך ילבשנו ראו נפיק על ידי עימוף, כן הוא בחיה וכש"ע.

רלח

קודם שילבש הציצית יאמר אלביש בציצית ליחר שכינתא עם קורשא כריך הוא ולהקיסה מנפילתה. ומי שאינו מכין ענין זה יאמר כרי לקיים מצות בוראי.

רלט

טוב להסתכל בציצית בעת העטיפה.

רמ

ידרקק שיהיו שתי ציצית לפניו ושחים לאחוריו, ומשמעות הפוסקים שזולת זה אינו יוצא. ואם אינו יכול לדרקק לכך מפני שיפול הטלית מעליו לפחות ידרקק בכל ראפשר ליה שיהיו שתי ציצית לפניו וב' לאחריו בשעה חפלה שמונה עשרה. עין לקמן.

רמא*

נראה לי שיש לזהר שאחר עטיפה אל יקשור הציצית יחד כמו שרגילים איהו אנשים כרי שלא יפול הטלית מעליהם כי לפי רברי הלבוש במימן כ"ג משמע ראיסורא הוא, ולפי רברי הבית יוסף משמע ראיכא לספוקי, ובר מן רין על הרוב אין כ' ציצית לאחריו אם יקשרם באופן זה.

(*) המספרים מכאן עד רמז' משובשים בהארגינאל.

רמב

ראיתי בספר קטן הנקרא נן שנחבר לפני כמה מאות שנים שיש לדרקק שחצא ציצית אחת מציציותיו שחצח מלבושיו חוץ למלבושים בענין שיחקים וראיתם אותו וזכרתם את כל מצות ה', שעל ידי ראית הציצית יהיה האדם נזכר לקיים המצות, והיה עובדא שספחו הציצית על פני מי שרצה לנאף ויכיה. וראיתי אבי מורי החסיד ז"ל מרקק בן בכל יום במאור בטלית קטן שלכש חצח מלבושין שהוציא אחת מהציצית חוץ לבית הנפש שקורין וימ"ש.

רמג

צריך לדרקק שלא יחפול בשחרית בלי עטיפת טלית אף על פי שלכוש בציצית, ואפילו אם על ידי אונס מחפול בביתו יחטוף גם כן בטלית. ובר"ח החמיר מאד בעונש מי שמחפול בלא עיטוף.

רמד

אם פשם טליתו ורעתו לחזור וללבוש חיכה כגון שהלך לבית הכסא אם נשאר טלית קטן עליו אף צריך לחזור ולברך ואם לאו צריך לחזור ולברך. ואם לא היה רעתו לחזור וללבוש מיר או שהסיה רעתו בינתיים צריך לחזור ולברך אפילו אם נשאר טלית קטן עליו, כן כחוב כש"ע אף על פי רלבוש פליג עליה ספק ברכה להקל.

רמה

אחר שינה צהרים כשחזור ולבוש מלבוש מצויץ מחויב לברך וכן בערב שבת כשפושט מלבושיו ויש לו מלבוש של שבת בציצית מחויב לברך, וכן בצאחו ממרחץ.

דיני קלקול הציצית והטלית.

רמו

אם נפסק חוט אחד אפילו לא נשאר כרי עניבה כשר אם חוטין האחרים יש להן השיעור רהינו י"ב גורלים עם מה שכרוך. ואם נפסקו שנים ולא נשאר בהם כרי עניבה פסול. ואם נפסקו שלשה אפילו נשאר בהם כרי עניבה פסול. וכל שכן ראם נפסקו למעלה במקום הכרוך או במקום חלייתו בנקבים שפסול אף על פי שחוט הפסוק נשאר כולו בציצית על ידי הכריכה.

רמז

כל זה לפי הדין אבל נראה לי שכל בעל נפש חיכה כשיראה שום קלקול רק בחוט אחד יהיה זריז ונוהר לחקנו חיכה ויקח משל בעצמו אם נתקלקל המלבוש שהולך בו לפני נכבדים רק בקצת היה סמיה לחקנו כל שכן במלבוש המיוחד למצוה רבה כזו לכבר בו מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא.

יוסף אומץ

רמח

המדרקקים אינם הולכים בדרך רק כשיש להם חומי ציצית אצלם.

רמט

וכן נראה לי סמעם הנ"ל עון גדול המעטפים במליה כלוי או מקולקל או טלוי על גבי טלוי או שיש בו כמה כחמים משמן וכיוצא אם לא שאין ביכולתו לעשות חרש.

דיני תפילין.

רן

ידרקק לקנותן מירא חטא שמשניה על העיבור לשם תפילין וכותבם לשם קדושת תפילין ומקדש השמות כראוי ואינו מקפיד על ממונו שאם ימצא בהם פסול פוסלן ואינו מחקנן שלא בסדרן.

רנא

צריך לדרקק שיהיו החיתורא של שני התפילין גם הר' בחים של ראש והבית א' של יד מרובעים ריבוע נמור דאם לא כן פסולים. ויברק אחר הריבוע על ידי מיהוני שקורין צירק"ל כי כמה וכמה פעמים ראינו תפילין שאינם מרובעים מהחלה עשייה, ואף אם בתחלה היו מרובעים רגילות שהבחים של ראש מתפררין זה מזה כשמתיישנין ואז הריבוע מקולקל.

רנב

השינין בתפילין העשוין מקמטין טובים וישרים בעיני מאותן הנעשים ברפום דהוי כחק חוכו.^(*)

רנג

בעיני רע המעשה שנוהגין כמה בעלי כיסים שיש להם רצועות טלואות ומקשורות התחיות זו לזו, ראף אם כשרות הן מכל מקום מצוה רבה כזו שבה אנו מוכרלים מהאומות לא יחוש על נ' או ד' פץ מי שאפשר לו. ואותם שרצועותיהם הם בלי צבע שחור על ידי שנתיישנו לא יצאו בהם לרעת, כי רצועות שחורות הלכה למשה מסיני וזה יכול האדם לתקן בהוצאה מועטת לחזור ולצובען, לכן אין זה כי אם רוע לכ שאינם מדרקקים במצוה.

רנד

טוב שיהיה הכלי שמשים בו תפילין צר באופן שאינו יכול להניח התפילין רק על עז גב זו ראינו למיחש שמא חבא תפילין של ראש לידו קודם לתפילין של יד ואז צריך להעביר על המצות להסירם מידו ולהניח של יד תחלה וזהו איסור היכא ראפשר לשמור סמנו.

(*) בהגהות ר' משה מיינץ: עיין בב"י סי' ל"ב.

רנה

בעיני הוא יותר כבוד לתפילין אם הכלי שלהם הוא מנחושת או ברזל ויוצא ובפרט לעוברי דרכים שיותר נוח לישב עליהם החכורה שעמו, גם בספינה רגילים לחלוח השק למקום שיש בו מעט מים ושאר בזיון אם המה בשק.

רנו

בשלחן ערוך כתוב מי שאי אפשר לו מהרהורי האות אשה בשעה שתפילין עליו מוטב לו שלא להניחם. לכן מלבד האיסור הגדול מהרהורים בכל היום יפנה האדם מחשבתו מהרהורים לפחות בשעה קריאת שמע ותפלה, וכל שכן שישמור האדם עצמו מהפחה בשעה שתפילין עליו, ומי שאי אפשר לו לשמור מהגיל ירחיק האדם עין מלבו ומבטו לכל הפחות בשעה קריאת שמע לבר ויניחם בין הכוחר בעמו ישראל באהבה לקריאת שמע ויסלקם אחר אני ה' אלוקים אמת.

רנו

כתוב בספר ר"ח שלא ינער התפילין מן החיק אלא יתפסם בידו ויוציאם.

רנה

לא יוציא תפילין של ראש מהחיק קודם שיניח תפילין של יד.

רנט

קודם הכרכה יאמר אני מניח תפילין כדי ליחר שכניחא עם קודשא בריך הוא ולהקיסמה מנפילתה, ומי שאינו מבין זה יאמר כדי לקיים מצות בוראי.

רס

צריך ליוחר בכרכות התפילין שיהיו עובר לעשייתן ולא בשעת עשייתן ולא עובר דעובר. ולכן יתחיל הכרכה של יד משעה שמתחיל לתחוב ידו בחלל הרצועה סמוך למעברתא עד שעה שמהרקה בורוע, ובשל ראש משעה שגמר פתיחת הרצועה ולוקח הקציצה בידו האחת והקשר בידו השנייה כדי לתניחן בראשו.

רסא

הכונות שצריך שיהיו לו בשעת הנחת תפילין על דרך הנגלה והנסתר המה רבים מאוד ומפני שכרורוחינו כמעט אין לנו כוונה לכן לא אכתוב רק הכוונה תיחור צריכה והיא מה שכתוב בסור רהינו שיחשוב שהוא ברוך הוא אחר ומיוחד ויש לו יכולת לעשות בכל כרצונו כמו שעשה נפלאותיו ביציאת מצרים.

רסב

כשיניח תפילין של יד יכוף תורוע כמין ר' בשעת הנחה, וכריכה הראשונה תהיה אחורי הקציצה למען לא תוכל לזוז מסקומה.

יוסף אומץ

רסג

הכריכות סביב הורוע יש לעשות שבעה וסביב האצבע האמצעי ג' פעמים דהיינו כ' פעמים בפרק סמוך לכף היד ופעם אחד בפרק שני. מספר הכוונות.

רסד

מקום הנחת תפילין של יד הוא בכשר העב שלמעלה מן העליפונין לצד פנים דהיינו נגד הלב. ונראה לי שטוב לכוון הרצועה בפעם ראשון אחורי הקציעה שעל ידי כן יהיו תקועים וקבועים שלא יזוזו ממקומם על ידי כגדיו ולפתוח יתגדרו ממקומם קודם כריכתן כהלכתן סביב הורוע שהוא אחר הנחת תפילין של ראש ואז יצטרך לחזור ולכרך והוא ברכה שאינה צריכה מלכך שיהא נראה כאלו הניח של יד אחר של ראש שהוא איסור גדול דהנחה ראשונה בתפילין של יד תחשב כמאן דליכא. ולא יכרכנה על הקציעה שאסור לרעת מהרמאי וזל, וכן כתב מהרי"ל לאיסור, אף שהלבוש מפקפק בו, ובעסק ברכה התיירו.

רסה

גם צריך וריווח גדולה שחתיה היורד שברצועה סמוכה חמיר לקציעה.

רסו

תיכף אחר שהניח תפילין של יד וכרך הרצועה רק פעם אחת סביבות הורוע יניח את של ראש, שאם יכרוך יותר מפעם אחת קודם הנחתן היו ספק ואיסור גדול הוא.

רסז

אסור לחלוט תפילין. לכן צריך זהירות גדולה בזה כשמניח של ראש שצריך לרקדק שיאחו הקציעה בידו האחת והקשר בידו השנייה ער שמונחין על הראש כהלכתן.

רסח

מקום תפילין של ראש הוא בגובה הראש במקום שער לא בין העינים ואותם המניחין אותן שמה לא זו שאינם יוצאים כל ימיהם במצוה רבה שבה חלוי אמונתו ויחור שמו במצות תפילין ויהיה קרקפתא רלא מנה תפילין שקראוהו חז"ל פושעי ישראל בגופן רק גם הברכה היא ברכה לבסלה ועונשו גדול מנשוא.

רסט

ואם בפעם הראשונה מונחת כהלכתן רק על ידי עצלות ביראח ה' שהקשר הוא רחוק מהקציעה בענין שנופליה במקום שער ער בין העינים אז צריך לחזור ולכרך בכל פעם שמחזירין למקומן והוא ברכה שאינה צריכה וכבר כתבתי כמה פעמים מעונש גדול ההוא. אכן בעסק ברכה כתוב בשם מהרש"ל ז"ל מלובלין דעכשיו בוסן הוה אין לכרך אם זו ממקומן, ולא יהא אלא ספק ברכה וספק ברכה לקולא. אכן ספני שרין זה לא נמצא עוד בשום פוסק

אפילו בתראי רבתיא לכן נראה לי הירא וחרר אל דבר ה' ישחרל בכל מאמצי כחו שיהיה הקשר עשוי חסיר באופן שעל ידי כך תהיה הקציעה מהורקה בשער שלא תוכל להשמש משם על המצח, ואם על ידי גילוח תהיה הקציעה רפויה על מקום שער אל יחרשל רק ישחרל בזריוות לשנות הקשר כפי הצורך.

רע

גם מטעם אחר טוב שתהיה הקציעה עם הרצועה מהורקה חסיר בראש, והוא כרי שלא תהפך הרצועה מצד פנים לחוץ שעונש גדול יש בו.

רעא

יאמר אחר ברכות תפילין ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד.

רעב

אם הסיר התפילין אדעתא לחזור ולהניחן חייב צריך לחזור ולברך. אבל אם הויון מסקומן אדעתא להחזירן למקומן יעריין הן עליו אין צריך לברך.

דיני התפלה מברוך שאמר ואילך.

רעג

כתוב בספר הכונות וזה לשונו, בהגיע אל ברוך שאמר או תאחו בטליה בשני צדדיו שהם נגד פניו, ער כאן. והאריך שם בכוונתם ובכונת פסוקי דומרה ואין לנו עסק בנסתרות.

רעד

דיני הפסקה מברוך שאמר ער שמונה עשרה ואופני הישיבה ועמידה ושאר ריניהם הם כמו שכתבתי בחפילת ערבית.

רעה

פסוק רמי ימלל הנרפס בקצת תפילות דפוס פולין קודם הודו לה' כתב מהר"ל ובלבוש ובסטה משה שהמה מר' ראחא רמדינה הנ"ל שאין לאמרו.

רעו

פסוקי דומרה כתוב בלבוש ש:קראים כן מלשון לא תומר, רצונו לומר שכרחין כל המקרינים על החפלה שלא תקובל. לכן צריך לדרק לאמרם בנחת מלה כמלה. ומי שאומרם בנעימה וזכותו גדול וראיה מעובדא שכתוב במעגלי צדק הנרפס בראש המחזורים דפוס ויניצי"א הראשונים ומייתי ליה גם בסטה משה שבחירמ"ש נראה להשמש ארם אחר מן שהיה בחיו נראה לקל והמת הוא אמר להשמש שזכותו גדול על שאמר הברכות בקול געים. לכן החי ישים אל לבו דבר זה ויהיה שכרו גדול מאוד.

רעז

כתוב בח"ח שצריך לומר מומר לתורה בנינו, שכל השירות עתידות להתבטל חוץ ממומר לתורה.

יוסף אומץ

רעח

צריך לכוון בפסוק פותח את ידיו, ואם לא כוון צריך לחזור ולאמרו פעם אחרת, כן הוא בשלחן ערוך. ומכאן יש ללמוד מקל וחומר בן בנו של קל וחומר למי שאינו מכוין בפסוק ראשון דקריאת שמע שצריך לחזור אפילו בוסן; הנה שכתבו הבחראי שאין לנו לחזור מפני חסרון כוונה מכל מקום בפסוקים אלו יש לחזור.

רעט

הודו על ארץ ושמים הוא כחולם ולא כמלאפוס רהודו.

רפ

אין לכרוע רק במקום חיובא דהיינו אבות תחלה וסוף ומורים תחלה וסוף ואנחנו כורעים רעלינו, ובשאר מקומות היו איסור, כגון אנחנו מורים לך וצבא השמים לך משתחווים רויברך דור, וכל קיסה לפניך משתחווה לך לברך אנחנו מורים לך רנשמת, וכן בכרכות דספר תורה אין ראוי להשתחוות, רק בענייני קדושה המנהג לכוף ראשו מעט דרך הידור ומוכח כן במהרי"ל ולא דרך השתחוואה כלל. וכוה נחישבה חמיהת בעל הנהגה דעמק ברכה דף מ"ו על מהרי"ל על דין זה.

רפא

ויושע יש לנגן. וכתוב בספר חרדים כעשר סגולות שכתב עליהן שמכפרין כל עונותיו של אדם בלי סינוף ועינוי שאחת מהן היא מי שקורא ויושע בשמחה ובנינון כמו שאמרוהו ישראל בשמחה יחירה בשעה קריעת ים סוף. ומפני זה נהגתי בעצמי לאומרו בנינוני הסעמים כקורא בתורה.

רפב

רבים נכשלים כשאננם מברכין על הציצית ותפילין קודם ברוך שאמר שאו מברכין עליהם בין ויושע לישחבת, כי שם אסור להפסיק רהוי באמצע הפרק וטוב יותר להפסיק בכרכתו והנחתו בין ישחבת ליתצר אור דהוי בין פרק לפרק, וטוב משניהן להניח קודם ברוך שאמר כרי שלא יבא להפסק כלל, אם לא בשעה הרחק מותר להניחם בין פרק לפרק כגון שמתפלל עם העצור ולברוך שאמר לא היה לו תפילין או ציצית ואם יסתין עליהם לא יוכל להחפול עם העצור, או מי שאין גופו נקי ולא יוכל לשמור תפילין בנקיות בלי הפתה רק וסן קצר לאיש כזה מותר להניחו בין פרק לפרק.

רפג

כשהקהל יוצאים מבית הכנסת לכבוד ספר תורה או לכבוד חתן שהשיץ אומר נשמת ואו אינם רשאים להפסיק בשום רבזר וכוה אין כל אדם יכול לעמוד בפרם שלא להשיב למי שיתחיל לדבר עמו ובאמצע הפרק אין שום היתר רק להשיב מפני הכבוד דהיינו לאדם נכבד ולא לאינש דעלמא, לכן טוב

לגמור מנשמה ואילך עד סוף ישתבח קודם שילך חוץ לבית הכנסת ואז אם משיב שלום לכל אדם אין שום איסור ואם יתקפנו יצרו שיתחיל הוא לדבר עם חבריו אף שאיסור גדול הוא מכל מקום לא אלים איסוריה כבאמצע פרק. ואי אישר חילי אתקן שיוליכו ספר תורה והתן לבית הכנסת חיוך שיתחיל השיץ ברוך שאמר והקהל לא יתחילו בברוך שאמר עד שובם לבית הכנסת. והנה זכני המסייע לבאים לטהר שהייתי בוער לחקן חקנה זו בס"ת, אכן בחתן הרבר עומר על עמרו בלי מעם.

רפד

מי שבא לבית הכנסת בפסוקי דמזמרה אם יש לו זמן להתפלל מברוך שאמר ואילך עד שיתפללו הציבור יוצר אור יתחיל להתפלל מברוך שאמר ואם לאו יאמר אחר ברוך שאמר ואשרי והללויה עד ויברך דוד וישתבח, ואם גם לזה אין לו זמן יאמר ברוך שאמר ואשרי והללו סן השמים והללו א' בקדשו וישתבח, ואם גם לזה אין לו זמן יאמר ברוך שאמר ואשרי וישתבח, ואם גם לזה אין לו זמן יתחיל ביוצר אור עם הצבור, דתפלה עם הצבור חשיבא, והמומרים שירלג הן כולן הן מקצתן יאמרו אחר התפילה בלי ברוך שאמר וישתבח, וכן מאדון עולם עד ברוך שאמר יאמר אחר התפילה.

רפה

נראה בעיני שכל זה אינו רק במי שזהיר וזריו ורגיל להשכים לבית הכנסת וחמיר מתפלל עם הצבור רק על ידי משנה או אונס אחר מלבא או יתפלל כגיל, אבל מי שאינו חרד להשכים לתפילה ואם יתפלל כגיל או על הרוב לא יוכל לומר הומירות הקבועים לאומרים קודם התפילה דוקא במקומם ויפסיד ברכות ברוך שאמר וישתבח, או אין לו לשנות הסדר ממסכע שסבעו חסמינו ויל בברכות.

רפו

כתוב ברי"ח בשם הזוהר צריך לשמוע ברכו בעשרה כדי שחשרה בו הנשמה על ידי שעונה ברוך ה' המבורך לעולם ועד.

רפז

כתב מהרי"ו ריש לומר מפארים ומעריצים וכו' כולם במ' ולא בנ', ומוכח כן מהסוד. גם כתב ריש לומר גם בקדושה כשם שמקדישים במים.

רפח

פירוש מהרי"ט ויל כתב בפשיטות בלי שום חולק שלא לומר באהבה רבה כי כשם קרשך הגדול והגבור והגורא רק הגדול והגורא מסעם ראה גבורותיו.

רפט

כשמגיע להביאנו לשלום ישים ב' צדרי הטלית על כתפיו ואחר כך יקבץ הר' ציצות בידו השמאלית וישם אותם כנגד הלב עד אחר אמת ויצב.

ואף על פי שכתוב בחרדים ליקח דוקא ב' ציציות שלפניו מכל מקום לא אוו מסנתה מהרי"א וזל ומפני שלפי דברי הפוסקים מחויב שיהיו ב' ציציות לפניו וב' לאחריו. אחרי כותבי סצאחי בכנפי יונה שחיבר חלמוד מהרי"א וזל הנ"ל שיש לחסם בידו עד ודבריו חיים, וכשמגיע אל ובנו בחרת יכוין למעמר הר סיני שאז בחר בנו מכל העמים, מספר הכוונות בקצרה. ונראה לי שיכוון ויזכור כאלו היה כפות להשליכו לחוך ככשן האש וניצול וגם נחנו לו ממשלה ונרולה, כי איוו אש אוכלת כרת השקר ואיוו ממשלה ונרולה כרת האמת, כי כן כתוב ברי"ח לכין כשהברלתנו מן החועים כמו שכחתי לעיל.

רצ

מי שעל ידי איחורו לבא לבית הכנסת אינו מחפזל קריאה שמע עם הציבור יקרא עמחם פסוק ראשון כרי שלא יהא נראה ככופר. ואם הוא עוסק מברוך שאמר ואילך שאינו רשאי להפסיק אוי ינגן החיכות שאומר במקום שהוא עוסק בנינו הציבור רפסוק ראשון רקריאה שמע. ונראה לי שגם יכסה עיניו כמו בקריאה שמע.

רצא

כשאומר וקשרתם לאות על ירך ימשמש בתפילין של יד ולסוטפות בין עיניך ימשמש בשל ראש ולא איפכא.

רצב

כשיגיע לוראיתם אוחו יסתכל בכוונת הלב אל הציציות שבירו. והמדקקים נושקים אותם או. וכתוב בספר חרדים שזה ענף מצוה מוראיתם אוחו.

רצג

כשמתחילין אמת ויציב קורם לחון יאמר עד גורא ואדיר ואז יפסיק להמחין על החון. כן כתב מהר"ר הסריוש וזל חון מפה בפירוש התפילה שחיבר.

רצד

נראה לי ריש לומר ודבריו חיים כי נראה לי שאינו שם דבר דומיא דנאמנים, ופירושו בלשון אשכנז ויא לעכען ולא לעכענרינ.

רצה

כתב מהר"ם וזל שמהר"ל הגיה בכתב ידו בתפילה בק"ק וירמיישא בצור ישראל קומה בעזרת ישראל לאפוקי לעזרת, על דרך רוכב שמים בעזרך, ואם כן מי ימלאנו לבו לשנות מברכי מהר"ל שעשה הלכה למעשה להגיה ובפרט אחר שהעיר כן מהר"ה וזל שהיה חסיד ושיץ פה ודקדק מאד בדקדוקי התפילה על ידי שקבלוהו עליהם פה בעירנו לשיץ כמו שהארין בהקדמתו הנדפסת בפירושו אחר ישתב"ח.

רצו

מפני שיש פלוגתא דרבוותא אם מחויב לענות אמן בין נאולה לתפילה או יש איסור בדבר רהינו שני הפכים לכן טוב לסים נואל ישראל מעם

אחר החון או קורם החון ויחליל מלה אחת או שתיים משמונה עשרה קורם הצבור ולא יותר כי אסור להקדים חפלתו לחפלת הצבור, ואם יסיים החון בעור שהמקרים אומר ה' שפתי תפתח היה החיוב של עניית אמן מוטל עליו עריין למר ראיית ליה הכי ואם כן יעלה חרם בחקנתו ולכן טוב לעשות כנ"ל.

רצו

וכן האכלים ואותן שיש להם יאר צייט שאומרים קריש וברכו בעור שהקהל הם באמצע חפלת שמונה עשרה ממה נפשך לאו שפיר עברי, ראם החפלתו שמונה עשרה נמצא רעברי איסור גרול שהקרימו תפלתו לצבור, ואם עדיין לא החפלתו שמונה עשרה הרי מפסיקין בין נאולה לחפלה ועבירה גדולה היא כידם, לכן אין להם לומר קריש: וברכו עד אחר סיום רוב הקהל שמונה עשרה ואו יאמרו קורם שיחליל ש"ץ שמונה עשרה. ומלבד שיתקנו בזה מכשול גרול הנ"ל יש עוד תיקון גרול למכשול אחר ראם אינו ממתיק כנ"ל או כמה פעמים שאין כאן ה' או ו' שיכולין לענות אמן יהא שמה רבא. ונראה לי ראין כאן היתר לומר דבר שבקדושה ראף על פי שכתבו הפוסקים שאם אחר ישן שאף על פי כן מצטרף לעשרה סכל מקום היכא ררוב מהם אינם יכולין לענות נראה לי פשוט שאינם מצטרפין. והיכא דב' או ג' אינם יכולין לענות איכא לאספוקי, לכן אם ימתנו כנ"ל אזי כל הצבור יענו עליהן. ואם יראא האכל שעל ידי המתנתו יקרימו אחר בקריש וברכו יעמוד בחפלתו סמוך לפתח וכן נהגין ביאר צייט שלי אף שלא היה רעתי נוח גם בזה כי מפני ראנה זו היה לי טררא גדולה בכונה מועטת.

רצח

ולכן נהגנו כשהתפללנו בקלוי"ו שיאמרו קריש וברכו אחר שנמרו כל הקהל את תפילתם והש"ץ היה צריך להמתין בהתחלת שמונה עשרה עד אחר גמר קריש וברכו. ואי אישר חילי אשחרל לחקן גם בבית הכנסת כזה.

רצט

הבא לביח הכנסת בשעה שהצבור מתפללין אם אפשר לגמור שמונה עשרה עד אלהי נצור קורם שיגיע החון לקדושה יתחיל להתפלל, כי מותר להפסיק באלהי נצור לקריש ולקדושה. ואם אינו יכול לגמור, אם יורע בעצמו שאם יתחיל להתפלל אחר אמן של האל הקדוש יוכל לגמור שמונה עשרה עד אלהי נצור קורם שיגיע החון למורים או שיגיע למורים עם החון ימתין בחפלתו עד אחר אמן דהאל הקדוש, ואם לאו יתחיל להתפלל עם החון מלה במלה ויאמר עמו נקיש או נעריצך ומורים.

רץ*

כתוב בטור והמסורים עם החון נראה כקלות ראש עד כאן. ואותם שאומרים השמות בוסמן היו הוכרת השם לבטלה כמו שכתוב לעיל.
(*) בהאריגינאל מתחיל מה עוד הפעם במספר רץ ובמלה המסורים עד פי ש'.

רצא

ליוהר לענות כל האמנים כי גדול העונה אמן יותר מן המברך ופחחין לו שערי גן עדן. ובפרס בקהלות קטנות מקום שאין שם רק מנין מצומצם או מעט יותר וכן כשמתפללין בעשרה בסעודה יש ליוהר בזה ביותר כי במקום שאין ט' עונין אמן על כל ברכה וברכה היא חזרת הש"ץ שמונה עשרה ברכות לבסלה ועונשו הוא כבר מאוד והוא מוטל על הגורמים דהיינו שאינם עונים אמן.

רצב

שלא ימהר לענות אמן טרם יסיים הש"ץ כל הברכה בשלימות, וכן כשעונין הקהל קרושה צריך ליוהר שלא יענו הקהל קרוש או ברוך או ימלך טרם גמר החזן את דיבורו. וכן בענייני אמן יהא שמיה רבא וברוך ה' המבורך על ברכו ועל הקורא בחזרה בכלן יש לדקדק כנ"ל.

רצג

ליוהר מאמן יתומה דהיינו שלא יאמר אמן ואינו יודע איזה ברכה סיים החזן, ועונשו שיהיו בניו יתומים רחמנא ליצלק.

רצד

חיקון יפה לאמן יתומה לעיין חוד התפילה בעת חזרת הש"ץ התפלה וישמע כל מלה ומלה מפי החזן מחוד התפלה ואז לא יהיו האמנים יתומים בוראי ולא יפנה לבו לדברים בטלים וכן כתוב בתי"ח בשם מהרמ"ק שנהג כן.

רצה

לאמן של האל הקרוש צריך דקדוק ביותר ופי שבא לבית הכנסת בעת שמתפללין הצבור תפלת לחש אסור להתחיל תפלתו עד אחר שיאמר אמן של האל הקרוש, וכן באמן של שומע תפלה צריך דקדק בו יותר.

רצו

מאד מאד צריך ליוהר לומר ברוך הוא וברוך שמו ולא ברוך שמו לבר כנהוג, כי כן הוא בטור ושלחן ערוך. ולא רוקא על ברכה אנו מחויבים לומר כן, כששמעות לישנא דהטור לפום רהיטא, רק על כל הזכרת השם הן בחוד התפלה הן בספר תורה או איך שיהיה, שכן כתוב בחרדים בשם המורש שעל כל הזכרת השם מחייב לומר כן וכתב שהוא מצוה מרבירי סופרים ראסמכוה אקרא רבי שם ה' אקרא וגו'. לכן אותם האומרים שבחות או לומרים בשעת שמחור הש"ץ התפלה וכל שכן המשיחין שיחה בטלה מלכד שנכשלין בעונש הג"ל עוד נכשלין גם כן בעונש ביטול מצוה זו שהיא מרבירי סופרים.

רצז

בקרוש קרוש אין חיוב לרקר מעלה מעלה. והנה אעתיק לשון ספר היכלות שהביא הטור וזה לשונו, ברוכים אתם לה' שמים ויוררי מרכבה אם

יוסף אומץ

תאמרו והנידו לבני מה שאני עושה בשעה שמקדישין ואומרין קדוש קדוש קדוש ולמרו אותם שיהיו עיניהם נשואות למרום לבית חפלהם ונושאים עצמן למעלה כי אין לו הנאה בעולם כאותה שעה שעיניהם נשואות בעיני ועיני בעיניהם, עד כאן לשונו. והנה מוכח מלשונו שדבריו הם ספי הנבונה, ממש ולכן יש לסמוך עליו בכל דבריו. לכן אין חיוב רק להגביה גופו קצת מן הארץ אף שראשי אצבעותיו של הרגלים עדיין נוגעים בארץ, וסמך לדבר ויגיעו אמות הספים רכתיב בישיע' נבי קדוש קדוש קדוש.

רצח

גם מוכח מספר הנ"ל שצריך לישא עיניו למעלה בשעת הקדושה. ונראה לי הטעם שמראה האדם בזה כי נכסף האדם לעשות עיקר דירתו למעלה אצל הקדוש ברוך הוא ולמסור לו נפשו ורוחו אליו יאסוף כענין שכתבו המקובלים שיש לומר בכל יום מזמור לדוד אליך ה' נפשי אשא ושיכון באמירתו שמחויב למסור נפשו להקדוש ברוך הוא ובאמירה זו הוא מוסרה ולכן יאמר תיכף אחרי נפשי אשא בנשימה אחת המקרא הכתוב אחריו רהינו אלהיך בסתחי אל אבונך, רעונו לומר שבטוח בהקדוש ברוך הוא שלא יקבל ממנו נפשו בעת הזאת, שאם לא יאמר כן יש לדאוג שיתן סתחון פה למקסרנו אחרי אשר פתח פיהו לרעה רחמנא ליצלו.

רצח

כשאומר ברוך כבוד וימלך יכוף ראשו מעט ררך הידור ולא בדרך השתחואה כלל וכשאומר ה' יוקפנו.

ש

רובא דעלמא נכשלין באמן רצח שתיכף אחרי סיום הכרעה אומרים מורים וחלא כתבתי ענין אמן כי רב הוא לכן יש לקרס מאד בזה.

שא

סיום מורים רבנן ברוך אל ההוראות, והמרקדים אומרים אותו בכריעה אחת.

שב

אלהינו ואלהי אבותינו דרכת כהנים אין לעבור לומר אפילו ליוצר רק לחזן, אכן יש אומרים אריא עד כאמור ומרלנן ברכת כהנים עד שים שלום, ואני מה שראיתי מאבי מורי החסיד ויל כתבתי שכל מעשיו היו ברקוק נרול.

דין טעות בחזרה ושאלה מבחורים בפרק בפני עצמו.

שג

מי ששכח או נאנס שלא החפלה חפלה המנחה עד שעבר ומנה וכן חפלה מעריב או יוצר עד שעבר זמנם יש תשלומין לחפלה והיא שלא תחפלה

יוסף אומץ

בזמנה כזמן תפלה אחרת הסמוכה לה רהינו אחר שהתפלל תפלה הסמוכה אחר זאת התפלה ששכח מלהתפלל, אבל אחר התפלה הסמוכה לתפלה שביטל אין לה תשלומין, כגון אם לא התפלל שחרית ולא נזכר עד זמן מה אחר שהתפלל מנחה ששכח להתפלל שחרית או אין לתפלה שחרית עוד תשלומין, וכן אין למוסף תשלומין.

שד

ורוקא שזג או אונס יש להם תשלומין אבל אם לא התפלל כמזכיר הוי מעשה לא יוכל לתקון. שכור הוי כאונס ויש תשלומין לתפלה שלא התפלל בשכרותו.

שה

מי שהתחיל להתעסק באיזה עסק בעוד שהיה לו שעות רי לתפלה ההיא והעסק נמשך עד שעבר זמן התפלה ההיא הוי גם כן כאונס ויש תשלומין לתפלה. ואם יורע בתחלת העסק שיעבור זמן התפלה על ירי עסקו הוי מזיר ואין תשלומין לתפלה.

שז

וכן אם מפני הפסד ממון שיצטרך להפסיד מכיסו אם לא יעביר זמן התפלה עבר זמן התפלה כרי להציל ממנו לא הוי מזיר ויש תשלומין לתפלה, ורוקא אם העסק כרי להרויח הוי מזיר.

שי

אבל לכתחלה לא יעבור זמן התפלה מפני שום הפסד ממון ויחשוב הפסד מצוה כנגד שכרה כי יפה שעה אחת קורת רוח בעולם הבא מכל חיי העולם הזה ונאמן הוא בעל מלאכתך שישלם שכר פעולתך. גם אפשר שתבטל התפלה והריוח שאתה סוכר להריוח לא יעלה בידך ואפשר שעל ירי כן תבא לירי סכנה, כמרש אורך כי אנפת כי, כי הרבה שלוחים למקום ומי יורע אם לא ריוח ההוא בא לירך לירי נסיון אם תעמוד בתמימותך.

שח

רובא רעלמא מטעא טעו כמה שמכסין עיניהם בידיהם בשעה התחנה ויושבים בזקפה, כי החיוב הוא בהפך שהעיקר תלוי בהטייה לא בכסוי עינים, ובשחרית כשיש תפילין על ירו השמאלית צריך להסות ראשו על ירו הימנית, ובמנחה ובאשמורת שאין תפילין בזרועו יטה ראשו על ירו השמאלית, וככסוי עינים אין קפידא כלל. אחרי כותבי מצאתי סמך לכסוי עינים במנהגי מהר"א טירנא, עין שם.

שט

באשרי שאחר תפלה שמונה עשרה וקורם תפלה המנחה יש לסיים גם כן ואנחנו נברך יה, כן כתוב במטה משה.

שי

השמש שמכריו בבית הכנסת ימתין עד שסיימו הקהל אשרי וקורם שיחחילו למנצח כרי שלא יסריר הקהל מתפלחם בשמיעתם לקול הכרותו, כן תיקן הנאמן מהררר ישעי ויל בהיותו אביד פה ורנקבורט.

שיא

שלא לחלוק תפילין עד אחר קריש שאחר ובא לציון, ואע"פ שהרמאי כתב אחר קריש יתום במטה משה הוכיח שפיר רליח הלכתא כותיה, ואף על פי כן מהיות טוב אל תקרא רע ואל יהא לאדם למשא להשהותן עליו עד אחר קריש יתום שהרי מדינא היה צריך שהיו עליו כל היום. ויחלוק אותן מעומד על פי הקבלה.

שיב

כתוב בעמק ברכה בשם הנאמן מהררר שלמה ויל מלובלין הוא שהיו מכנין אותו יוניג ר' שלמה שצריך לחלוק תפילין דוקא בשמאל.

שיג

ראיתי מוהלים מרקרקין שלא לחלוק תפילתין עד אחר שמלו אפילו אם היתה המילה בראש חרש.

שיד

אסור לחלוק תפילין בפני רבו אלא יפנה בצד אחר ויחלוק שלא בפניו, כן הוא בלבוש, או ימתין עד שיחלוק רבו וכן מוכח בסור ראם רבו חולץ תפילין מותר לחלוקו לחלוק. וצריך עיון אמאי לא כתב בהנהגותיו לשלחן ערוך היתר זה.

שטו

יש לרקק באופן קיפול תפילין לכופלן דרך כבוד דהיינו שהקציצה חשאר במקומה והרצועות יכרוך סביבותיה ולא שיגלגל הקציצה בתוך הרצועות, וזהו על דרך שאמרו נבי ספר חורה מוסב תגלגל המספחת ולא תגלגל הספר חורה שפירשו על דרך זה.

שטז

וכתוב במטה משה ששטעם זה אסר הנאמן מהרש"ל ויל לחלוק תפילין בפני ספר חורה אלא יסלק עצמו לצדדין.

שין

אחר גמר תפלת אני אומר מזור ח' כ"ה פ"ג קכ"ר. ח' כרי להתכונן בגרולת יצירת הבורא רבמזור זה כתיב כי אראה שמך וגו' הכל מנפלאות יצירותיו. וכחוב בספר חרדים בשם רבינו יונה שהיא מצות עשה ראורייתא להתכונן בגרולתו ולמר אותו מידעת היום והשבות אל לבבך.

שיח

מומור כיה כתבו המקובלים ד"ל ואמרו כי הוא מומור חשוב ולזכור באלף
ה' נפשי אשא שעתה מוסר נפשו לשמו יתברך אם ירצה לקחתה וחזק כרי
דבור קודם שיקטר המסטר יאמר אלהי כך בסחתי אל אבושה, רצונו לומר
שבוסה כה' שלא יקה נפשו. גם בחפלות ישנות בקלף ראיתי המומור הזה
כתוב לאמרו בנפילה אפים במקום רחום וחגון רק שאומרים הפסוק הראשון
ררחום וחגון קודם למומור זה. כן הוא בחפלות שלהם. ומומור פ"ג סעמו
ידוע.

שיט

כתוב עוד בספר חרדים בשם רבינו יונה שהוא מצות עשה ראוריחא
לזכור בכל יום החסדים שעשה וכל שכן שעושה חסיד עמנו בכלל שמצינו
מבין שני אריות. וכתב עוד שעל כן אנו אומרים בכל יום מומור לולי ה' שהיה.
וכן חייב כל אחר לזכור חסדים שנמלו ה' יח' מעת שיצרו מבטן אמו. וכתב עוד
בשם הרמב"ן שמצות עשה ראוריחא לזכור בכל יום מה שהקציפו אבותינו
לפניו במדבר וקל וחומר שמחייב לזכור מה שהוא בעצמו הקציף מיום היוחסן,
וכן חייבים אנו לזכור עונות אבותינו הקרובים אלינו, עד כאן לשונו בקצרה.
ואף שיש בנוסח החפלה כמה לשונות מוכיחין נפלאות יתברך וחסאינו
וחסא אבותינו מכל מקום מאחר שנוסח החפלה שגור מאד בפיות אנשים
ולכן אין רגילים ליהן לב כמה שירדברו ומצוה הנ"ל היא בפה ובלב ונמצא שיש
כאן עבורות מצות עשה בכל יום לכן סדרתי אני הקטן לעצמי לומר לאחר
מומור קב"ד בזה הלשון, אבותינו חסאו ואינם ואנחנו תוספנו על עונם ואני
הקטן עוללתי בעפר פשעם קרני כיותר ועל כל זה מלך מלא רחמים לא
כחסאינו עשה לנו ולא כחסאינו נמל עלינו רק הפליא חסדו הגדול לעשות
עמנו נסים נלווים ונסתרים אף שאין בעל הנס מכיר בנסו, עד כאן. וכולי
האי ואולי שאתן לב לכוונה לאמרחי הנ"ל וכל בעל לשון יוכל לסדר ענינים
הנ"ל כפי צחות לשונו. ועל הנסים שעשה לי עושה נפלאות בפרטות סדרתי
לי לעצמי זכירה כל הנסים הירועים לי מיום היותי על האדמה כלשון צח כפי
יכולתי, והתחלתי, זכור תזכור ותשוח עלי נפשי וכו', ותנסים עצמם אין מן
הראוי להעלותם על ספר. ואחרי זכירת הנסים אני מסיים, אלה הם קצת
מנסים הירועים לי מניסיון ונפלאותיך הגלויים לי מלכך הרבה נסים גלויים
הנשכחים מלבי. ולנסים נסתרים שעושה עמרי בכל עת אין קץ ואולי אחיה
אלף שנים פעמיים ואבלה אותם בעבורו לא אוכל לשלם תורה אחת מני
אלף בעל אשר נמלנו ה'. וחסאי אני פורש אותם תוך הירוי אחר שמונה עשרה
כמו שכתבתי.

שך

וכתוב עוד בחרדים שמצות עשה ראוריחא לזכור בכל יום ויום עונש
מרים על שדברה לשון הרע. ולכן סדרתי לעצמי לומר

מרים שתיחה מבעת
רברה לשון הרע בכלי רעת.
נלל כן לקחה בצרעת.

שכא

וכתב עוד שמצות לא תעשה ראוריחא שלא לשכוח מעמר הר סיני
הנורא שנתן שם הקדוש ברוך הוא את החורה אלא יהיו עינינו ולבנו שם
כל הימים. ולכן סדרתי לעצמי לומר
אבותינו להר סיני באים
ושמעו את הנראה ואח הנשמע רואים
בקולות וברקים ולפידות נוראים
וקבלו חורה ומצות נאים.

שכב

וכתב עוד שם שענף מצות מילה הוא שיעלה האדם בכל יום אל לבו
שהוא עבר החום למלכו של עולם בחותם חטילה. ולכן סדרתי לעצמי לומר
אני עבר החום למלכו של עולם
בברית קודש אשר שם בבשרי.

שכג

על כל לשונות הנ"ל שסדרתי אין אני אומר קבלו דעתי רק כל איש
על שפתיו יוסף לקח טוב כפי צחות לשונו. ואם ירצה לאומרם רק בלשון
אשכנז הרשות בידו, שעל ידי כן יחבין יותר למשמעת הענין. גם אין לענינם
שייכות אל התפלה ואין חיוב לאומרם רוקא בשעת התפלה. וכן שמעתי
משארי מהר"א דירלסון י"ץ שהנאון מהר"ר ואלק בעל הסמ"ע ז"ל אמר
כל לילה קודם שכיבתו כמה בכות ובכולן התחיל נפשי זכור וכו' רק מפני
שלרעתי חיוב אמירת כל הנ"ל הוא יותר גדול מאמירת הקרבנות ומהלים
וכל תחשבתות שאינם מן החיוב מפני שהם מצות ראוריחא לכן יגורתי שתגבור
עלי השכחה מלאומרם לכן נהנתי לאומרם בזמן קבוע וידוע, ומי שיקבע
זמן אחר כגון קודם אכילה או אחריה או קודם שכיבתו הרשות בידו. רק טוב
לקבל עליו קנס על ככה ער שיהיה לו הדבר להרגל.

שכד

ומה שכתוב בספר חרדים שענף מצות זכור את יום השבת הוא לזכור
בכל יום שם שבת על ידי ימי השבוע שיקראו א' בשבת וכיוצא וכן כתוב
במנורת המאור שהסכימו ישראל לעשות כן זה חקנתי מה שסדרתי לי לומר
אחר שיר היום יהי רצון מלפניך וכו' השייך ליום פלוני בשבת. לכן גם אני
נוהג בכל כחבי הרבים שאני כותב לסיים בהם נכתב יום פלוני לשבת
פרשת וכו'.

יוסף אומץ

שכה

ראיתי לאִיִּם החסיד וִילִי ושאר מרקקקים שביום המילה שתיכף בשקרא המוהל ברוך הבא הלכו ממקומם עד סמוך לכסא המילה וגם הנשים המביאים לילד האריכו הליכתן במאד מכל מקום לא יצאו מבית הכנסת עד אחר המילה ואסמכוהו למנהגם על ועמד כל העם בכריח. ובח"ח מונה בשם החיקונין מצוה התלויות בהליכה, ובכלל מונה הליכה למילה וכן הוא במדרש.

שכו

נראה לי שיש לוֹמֵר כשם שהכנסתו לברית כן תכניסהו לתורה*) וכי כרי שהתפילה קאי גם על אבי הילד שיזכה שיחיה ויכניסהו בעצמו לתורה ולחופה, וראיה לדבר מעובדא ראיתא בקהלה רבה בפסוק עת ללדת שהתפלל ר"ש בן חלפתא וחביריו כן כלשון הנ"ל והועילה תפילתו לבטל הגזירה אף שהיתה כחובה וחתומה ביד מלאך המות. ולדעתי מנהגנו שאנו אומרים כשם וכי מיוסר על פי המדרש הנ"ל ולכן למה לנו לשנותו.

שכז

מצוה גדולה בנרות שבבית הכנסת על שם באורים כברו את ה'. ומצוה גדולה יותר בנרות העומרים על המנורה סביבות ארון הקדש מהנרות שבמקום האדם להאיר לו שיוכל להתפלל לאורו. ושמעתי שנמצא בחקנות ישנות כמרומני בחקנות ר"ג מ"ה ויל שכל מי שיש ביכלתו מנין נ"ר מחויב לעשות נר תפלה. וכתוב ברי"ח שנחברך עובר אדם בבנים מפני שכבר את הארון שהדליק בו נר אחד בבוקר ואחד בערב. ולכן מה יקרו עלי הנרות הדולקות בנוכה הארון לפניו משש וכן הנרות על הכימה מכ' צררי הספר חורה בשעת קריאתה.

שכח

מנר של מצוה כגון נר של בית הכנסת וכיוצא אסור להדליק בהם נר של חול. ולחולה שרי.

שכט

מי שחקקה עליו שנתו או שום אונס אחר שלא התפלל בהשכמה, אם יוכל לקרוא קריאת שמע ולהתפלל קורם שיעברו ר' שעוה זמניות דהיינו שליש היום לפי מה שתואר אם ארוך אם קצר אוי יתפלל מראש ועד סוף כדרכו, ואם עבר השליש מהיום אוי יתחיל מאדון עולם עד ברוך שאמר וידלג ברוך שאמר ויאמר הודו לה' קראו בשמו עד ישתבח וישתבח בכלל ועד שמונה עשרה לא יאמר רק קריאת שמע ואחר כך יתפלל תפלה שמונה עשרה עם סיום כל התפלה. ואם עבר חצות ולא התפלל אוי אסור להתפלל שמונה עשרה. ודין תשלומין כתבתי בתפלה מנחה לעיל.

של

ועל כל פנים נראה לי שמה שנוהגין שכשעבר זמן תפלה שחרית אין מניחין תפילין עד שענה תפלה המנחה הוא מנהג טעות, כי למה לנו לאחר מצוה הנדולה

(*) בהגות ר' משה מייזן: וכן הוא בירושלמי פ"ט דברכות.

רחפילין, ואף אם עבר ומן קריאת שטע ותפלה הלא חיוב תפילין מדינא הוא כל היום. לכן נראה לי שניח תפילין ויאמר כל מה שכתבתי לומר אחר שליש היום. ואם ירצה להניח תפילין גם במנחה כדי להחפיל שמונה עשרה בתפילין מה טוב.

דין לימוד ופת שחרית.

שלא

אחר שהלך מבית הכנסת ללמוד תיכף ואז זוכה ומקבל פני השכינה כמו שדרשו חכמינו ו"ל מילכו מחיל אל חיל יראה אלקים בציון.

שלב

כתב רבינו יונה וטרם ילך לעסקיו ללמוד לפחות פסוק או הלכה לקיים מצות והגית בו ואותו שעה ללמוד בעיון ולהיות אוניו ועניו פקוחות אל אשר מוציא בשפתיו ואל יפסיק ממשנתו לדברים בטלים וכו', ער כאן, ושאר דיני חלמוד תורה וקביעות העת אכתוב אם ירצה השם בפרק בפני עצמו.

שלג

כתב הטור ומכל מקום קודם שילך לבית המדרש יכול לאכול פת שחרית וסוב שירגיל בו כדאמרינן פ"ג מיני חלאים חלויים במרה וכולם פת שחרית וקיתן של מים מבטלין ופירש רש"י לבי שאין לו יין, ומצוה להנהיג עצמו בהנהגה טובה לשמור בריאותו, ער כאן. ואם רגיל לאכול חמין שמועיל מאד לבריאותו ואינו מוכן תיכף אחר יציאתו מבית הכנסת או מחויב ללמוד ער שיהיה מוכן, ואם יש לו קבע ללמוד או שהלך לבית אחר ללמוד אל ירחק קביעתו כלל מפני החמין אלא יאכל מהמוכן, ובר"ח כתוב שסוב שיהיה לו אצלו מיני מרקחת המיישבין הלב.

שלד

ואם כל כך החמירו בפת שחרית אפילו אם ירצה ללמוד מכל שכן אם רעחו לילך לעסקיו או ליושבי קרנות שישניה על בריאותו שלא ילך לחוץ בלי טעימה ובפרט בעת שאין האויר טוב חס ושלום מסוכן מאד לילך לרחוב בלי טעימה.

שלה

אסור לאדם לאכול קודם שיתן מאכל לכתמתו שנאמר ונחתי עשב בשדך לבהמתך והדר ואכלת ושבעה. כך הוא בטור ובנמרא. ומשטע רטעימה בעלמא שרי. אכן ברי"ף ובאשר"י גורס שיטעום וכן הוא בחרדים רבסמוך. וכתוב בספר חרדים וזה לשונו, שהמקובל הגדול כמהר"י אשכנזי נסתכל שנרשם בפני חלמיר חכם עין צער בעלי חיים ופשפש ער שמצא שאשתו לא היתה נותנת מאכל לחרנגולים בבוקר אלא מנחת אותן הולכות בחצר וברחוב לנקר ואז צוה עליה וזרזה לעשות להן ניבול הסובין, והמים בבוקר בבוקר אחר כך

יוסף אומץ

נסחכל הרב בפניו ואמר לו סר עונך מה היה הרבר ואז הניר לו הענין, ער כאן. מוכח מזה שאין לסמוך על ניקור התרגנולים כחצרות וכיוצא. ומפני שיש איסור לאכול קודם להם לכן אם הפסיק בין המוציא לאכילת הבציעה לזרז ליתן להם מאכל אין צריך לחזור ולברך. ונראה לי רבין נטילה להמוציא רשאי להפסיק לכתחלה לצוות ליתן מאכל לתרגנולים.

דין הליכה למשא ומתן.

שלו

אחר הלימוד דשחריה כתב הטור רילך לעסקיו, רכל חורה שאין עמה מלאכה סופה בטלה וגוררת עון שאם אין לו מה יאכל העוני יעבירונו על רעת קוננו. ומכל מקום לא יעשה מלאכתו עיקר אלא ארעי ותורתו קבע כי אין מעצור לה' להושיע ברב או במעט, ער כאן. אבל לא לסמוך על נס מבלי שיעשה הוא שום דבר כי אין הברכה שורה אלא על יש וכמו שררשו רבוחינו ויל וברכתך יכול אפילו יושב ובטל חלסור לומר ככל אשר תעשה.

שלו

ובלכתו לעסקיו אל ילך אחר טיולים וכל שכן אחר שיחות יושבי קרנות רק ימהר לעסוק מה שיש לו לעסוק ואם בשעה שהולך בדרך ואינו עוסק בעסק מהרהר בדברי תורה מה טוב חלקו ואז אחרי שאינו בטל הרשות בידו לילך לטייל על שפת הנהר או במקום רבסים אוירא כרי שיהיה רעתו צלולה וכשיחזור ללימודו וכמו שפירש במדרש שמואל על ואזהלה כרחבה כי פקודין דרשתי שרצונו לומר שהלך רוד המלך עליו השלום לטייל ברחוב אחרי שלמד ודרש פקודי התורה כרי שהחזור רעתו להיות צלולה אחרי עבודתו מיניעת פלפול התורה.

שלח

ומי שלימודו הוא על דרך זה מקרי תורתו אומנתו ופטור מברכת התורה כשחזור ללימודו. אכן המפסיקים אחרי לימודם בהרכה דברים בטלים שלא לצורך ששמע בסור דמחויב לחזור ולברך שכתב שטמהר לעסקיו כרי לחזור וללמוד. אכן בשלחן ערוך כתב סתמא דאם רעתו לחזור וללמוד פטור מברכת התורה, ומי שלמד באופן הנגל יוצא מירי ספק זה.

שלט

ומשמע רלכולי עלמא היכא דאין דעתו לחזור וללמוד טרם שישכב כגון מי שיש לו עסקים גדולים או מי שאינו לומר רק קביעתו ואירע במקרה שחזור ולומר צריך לחזור ולברך ברכת התורה.

דין משא ומתן וגניבת דעת.

שמ

כתוב בספר המוסר כשם מדרש הנושא והנותן באמונה נכסיו מחברכך מפני שבני אדם כושתים באמונתו וממנו סצוי בידו המיר, ונקרא צריק

שנאמר וצריך באמונתו יחית. אבל הנישא והנתן שלא באמונת הרי זה מוזמן להפסד גדול בממונו ונפשו שנאמר ואף להעשיר לא ינקת. וטוב המעט הקניו ברין מחרבה הקניו שלא ברין.

שמא

יוהר מלשקר בריבירו ובמשאו ומתנו אף שאינו משקר במדה ובמשקל כגון שישבח ממכרו במה שאין בו או שיאמר פלוני רצה ליתן לי כך וכך בערו והוא שקר שאמרו חכמינו ז"ל המשקר כאלו עובר עבודה זרה והוא מאותן כתות שאינן מקבלין פני השכינה, אמת יעשה דרכו.

שמב

ואפילו אם לא ירבה כרמים על ירי שקרו כגון שאומר פלוני רצה למכור לי או אני יכול לקנות ממנו בסך זה ואף על פי כן אקנה מסך או אמכרנו בסך זה לאהבהך וזה שקר שיש בו איסור והוא נגבית רעת.

שמג

ואפילו בלי ריבור שקר אסור לעשות שום מעשה שיטעה האדם עצמו בממכרו. וכתוב בספר חרדים אסור לגנוב רעת הבריות ואפילו רעת הערל ולפי שנגב אכשולם שלשה לכבות נחקעו בו שלשה שבטים. כיצד, היה יודע שיש מום בממכרו יודיענו ללוקח אין מפרכסין כלים ישנים כרי שיראו כחדשים אין גופחין את הקרביים ולא שורין את הבשר כמים לפי שמלבן והכחוש נראה כשמן, ער כאן. ובר"ח כתוב שהגנוב רעת הבריות כגנוב רעת עליון.

שמד

במסכת חולין תניא אל יסרב אדם לחבירו לסעוד אצלו ויודע שאינו סועד ואל ירבה לו בחקרובות ויודע שאינו מקבל ואל יפתח לו חביות המכורות לחנוני רצונו לומר שפותח לו חבית מלאה ואומר שלכבודי פתח והאמת שרוצה לפתוח בלאו הכי כדי למכור אותה במדה, ואם בשביל כבודו מותר. מכאן יש היתר למה שרנילין פה לקרוא ולזמן לכל הסעודות אלמנות אף על פי שיודע שאינן הולכין למשחה גם מסרבין לגדולי העיר לילך למשחה אף על פי שיודע שאינם סועדים ולהרבות מנות מסעודה לאוחס שיודע שאינם מקבלים כי כזה מראה את כבודם כי באמת אם לא יעשה להם כנ"ל הוא בעיניהם גריעותא.

שמה

הנה אי אפשר להעלות על ספר כל אופני גניבת רעת רק האדם יראה ללבב עצמו אם הרברים מלב או בגניבה ויוכור לעונש הנדול הכתוב לעיל וישמר מהם כמפני חרב. אכן אם האדם מסתה את עצמו ומחזיק טובה לחבירו על מה שסבר שמה שעשה חבירו היה כדי לכבדו או איננו מחויב

יוסף אומץ

לימור לא עשייתי דבר לכבודך רק הרשות לשחוק אחריי שהוא לא רצה להסעות את חברי רק הוא מסעה את עצמו.

דיני שבועה והזכרת השם.

שמו

מפני שדרך העולם ליטבע על ידי משא ומתן כתב הטור כריני משא ומתן זוה לשוננו, ויותר מלהזכיר שם שמים לבטלה שכל מקום שהזכרת השם מצויה מיחה מצויה ומאד מאד יוהר האדם בענין השבועה שהרבה הפלינו רבותינו אפילו בענין שבועת אמת כמו שאמרו חכמינו ז"ל אלף עירות היה לו לינאי מלך וכלם נחרבו על שבועת אמת, עד כאן. וכתוב בחרדים המזכיר שם שמים לבטלה חייב נדוי ולדברי קצת מפרשים אם לא נדרה השומע חייב הוא נדוי שהיה לו לנדרתו בפומבי ואם מתירא ממנו היה לו לנדרתו בינו לבין עצמו ולהחירו מיד כרי שלא יהיה מכשול לרבים. ולזה נהגו החרת נדוי לעתים ידועים כדלעיל.

שמו

עוד כתוב שם הזכרת שם לבטלה הוא בכל לשון בין בשבועת חנם שלא השביעוהו בית דין או בקללה או בדברי הבאי. מכאן מוכח גדול העונש לאותם שאומרים בלשון אשכנז או נאט לעבט, וכן השומע ושחק.

שמח

ראה הענין הגדול בהזכרת השם לבטלה שאפילו בפרשת קרבן למרו חכמינו ז"ל מן המקרא שלא יאמר לה' עולה לה' שלמים, שלא ימור ריבורו על ידי דברים אחרים ונמצא שהזכיר את השם לבטלה רק יאמר עולה לה'.

שמט

אכן להזכיר השמות המזכרים בגמרא ובפוסקים נראה לי דשרי, ומצוה להזכיר בפירוש בשעת לימוד ולא לכנות ארושם וכיוצא דלדעתי אינו דרך כבוד כלפי מעלה לכנות שהרי הכנוי לאדם הוי ביווי וכן שמעתי מהקדמונים.

שג

בר"ח וח"ה כתבו שאין ליטבע ח"י נפשי כי הנפש חלק אלהי ממעל. כתוב בס"ה סימן תרס"ז אל יאמר אדם אם אעשה כן איני יהודי דדבר רע אפילו כתנאי אסור לאמרו.

אחזור למשא ומתן.

שנא

אף על פי שהנשוא והנוהג בדברים אין חברו יכול לכופו כריני אדם שיקיים דברו ולא לענשו לקבל עליו מי שפרע מכל מקום כריני שמים יש

עונש למי שאינו מקיים דיבורו כמו שדרשו רבותינו ו"ל על חין צרק שהא
הן ולאן שלך צרק והחזור בו הרי זה ממחוסרי אסנה ואין רוח חכמים נוחה
היסגן, ותלמיד חכם שאינו עוסד בדיבורו הרי זה מחללי את השם שמשנא
את החזרה ועליו נאמר כל משנאי אתבו מות.

שנב

בשעת משאו ומתנו צריך שיהיה דיבורו בנחת עם הבריות לא דרך רגז
או שימעט דבריו או שידבר עמו ופניו סן הצר כי אלה מדרך גאווה ובכל
ענינו יהיה דיבורו והנהגתו בענין זה. ותלמיד חכם צריך לדרקק יותר בהנהגה
זו ואם אינו נוהג כן אמרו חכמינו ו"ל במסכת יומא פרק יום הכפורים שהוא
מחלל השם בהנהגתו, ועל הלול השם אמרו שעונשו יותר גדול מעבירות
שחייב עליהן מיתה בידי שמים, רחמנא ליציל. ואם נהג כן נאמר עליו
ויאמר לי עבדי אתה ישראל אשר כך אתפאר.

שנג

לא יהיה דיבורו בענין משאו ומתנו אחר כפה ואחר כלב שמראה פנים
כאלו רוצה לקנות או למכור ואין כוונתו אלא לשחק בחבירו, רחמנא בפרק
הזהב לא יחלה עיניו על המקה בשעה שאין לו רמים וקראו שם ענין זה
אונאת דברים שיש בו לאו דאורייתא ויוכל האדם לרדן מזה כמה ענינים
הרוסין לה. ואמרו עוד שם גדול אונאת דברים מאונאת ממון שזה נאמר
בו ויראת מאלקך וזה לא נאמר בו ויראת מאלקך, ועוד אמרו שם כמה טעמים
לחוסרת העונש.

שנד

ואם יש איסור ברבר אף כשאינו טויק לחבירו רק שרצונו לשחק בו
כל שכן שיש איסור כפול ומכופל מי שתלה עיניו על המקה כדי לקפח מחיית
חברו או להסיג נכולו שאין כונתו רק לחקור ולררוש מהות המקה ואיכותו
למען ידע שיעסוק הוא באותו העסק בעצמו וכדומה לו כגון שרצה לחקור
מי הערל מערופי"א שלו וכיוצא הרבה מאוד.

שנה

כתוב בספר היראה אל חעבור על המכס וחשים מאדך ונפשך על קרן
הצבי, ער כאן. מזה ילמוד האדם שלא יעסוק בשום דבר שאפשר לו לבא
לידי סכנה או לידי היוק ממון וכל שכן להשמר מאוד שלא יבא לידי חלול
השם על ידי עסקיו.

שנו

אסור להלוות שלא בעדים אפילו לאדם גדול כי מי לנו גדול מרבינא
שלא רצה להלוות לרב אשי שלא בעדים אף על פי שהיה סמוך לשבת
ששום דאנה שישכח רב אשי ההלוואה. וגראה לי רערים לאו רוקא כי הוא

הרין כתב יד ומה ששלח רבינא לרב אשי ליתא מר ערים ולשרר כתבא או או קתני. אמר להשהות שטר פרוע בתוך ביתו, ואסרו חכמינו ויל שנכסי ריב נסמרים למלכות על שמהה שטר פרוע בתוך ביתו.

שנז

אין צריך לומר שיש איסור גרול בהסנת גבול אלא אפילו לירר לאומנות חבריו יש איסור כמו שררשו רבוחינו ויל לא עשה לרעהו רעה שלא ירר לאומנות חברו. ויש ללמוד לעונש הגרול לדבר זה משאול על ידי שלקח מחיית הנבעונים במיתחן של נוב עיר הכהנים שהיו הנבעונים להם חוסכי עצים ושואבי מים חשב עליו הכתוב כאלו המית הנבעונים ואף על פי שלא היה רק גורם בעלמא מכל שכן שלא יתור האדם ויררש אחריו אופני מחיית חבריו כרי שיחזקם הוא בתם ועל ירי זה יקפח מחיית חברו.

שנח

כתוב בסיה סימן חתרעה כל אדם שמקפיד שלא ירווחו עליו ושלא לותר כלום משלו או לוקח רבית לא יצליחו כל אותם שיש בירם מממונו. אבל פי שהוא ותרן בממונו אצל אחרים והוא שמח ומלוה אחרים למחצה ומקבל אורחים בסבר פנים יפות כל אותם שיבא לירם מממונו יצליחו כמו שאמרו כל הנוטל פרוטה מאיוב מחברך, וכן כתב ע"ש בסמוך שכסף של צרי עין ומלוי רבית וכובשי שכר שכיר וקוני נניכות מנכרים ועוברים על חרם סס הקהל נגור על אותו מסון שילך לאיבוד. לכן לא יקח אדם מאותו מסון להרויח בו.

שנט

כתוב בסיה סימן תתרין אם אין לאדם אלא מעט טוב לו שיצטרך לבריות ממה שיקח ממון נכרים ויבריה ויתחלל שם שמים על ירו, ואוי להם שמתנאים בממון שאינו שלהם אפילו ממון של נכרים מפני חלול השם.

שס

כי חסכרו מסכר לעמיתך ררשו חכמינו ויל לעמיתך מכור, או קנה מיד עמיתך שמצוה להנות את ישראל ולא לנכרי במקום שאין צורך לו העובר עבודה ורה מלכד מה שעובר על וכי חסכרו וגו' עובר גם על ולא חתנם לא חתן להם סתנת חנם. אכן אם נראה בעיניו שסחורה הנכרי יתור טובה מסר מה שיהיה שרי, וכן כל כיוצא בה.

שסא

מאור מאור צריך לרקק לפרוע שכר פעולה כגון שכר משרת או משרתת חיכה כשנשלם הומן שלהם או האשה המשמשת אצל יולדת שקורין פפלענרין או שאר פעולה מה שיהיה כשנמסר מלאכתו ביד הבעלים ועבר

היום או הלילה התוא שמסרה שעל כל אלה יש לאו ועשה דאורייתא והעובר על זה אין זה כי אם מפני גודל רוע לבב לבנות מצות השם יתברך כי אין לו שום הנאה בעבכת שכר ההוא אחרי שצטרך לסוף ליתנו ויש ברעתו ליתנו רק שמראה בנפשו כוון המצות. ובספר הכוזבות החמיר מאד בעונש זה בשם האר"י ז"ל.

שסב

ולפי דין התלמוד אינו עובר רק אם חבכו אבל בזוהר החמיר עד מאוד כדבר שאפילו אמר הפועל לבעל הבית שיהיה שכירתו פקדון בירו אפילו הכי עובר אם לא שקבלו מיד הבעל הבית ואז הרשות בירו לקבל ממנו בתורת פקדון. ואפשר ראף לפי התלמוד ראם לא חבכו אינו עובר עליו היינו שלא עובר בלאו אבל מכל מקום אפשר דאיכא איסורא. לכן כל בעל נפש יותר מאד כדבר כי הזוהר החמיר שם בענשו.

שסג

גם בפרעון שפר חובות שבין אדם לחבירו יש לאו, אל תאמר לך ושוב ומהר אתה ויש אתך.

שסד

לכשיפרע חובות אלו ידקק שלא יתן לבעל חובו מעות שאינם יוצאין להריא בהוצאה ראם אפשר שיהיה להמקבל היוק בו גול הוא ביד הפורע, ואף אם אין הפסד בהם אם אפשר לו ליתן לו מעות שיוצאין על צד היותר טוב יעשה כי זה גמילות חסד גדול למקבל שמסתמא אין לו הרבה מעות והנותן מסתמא יש לו הברירה בכמה מיני מעות.

שסה

אכן אמרו חכמינו ז"ל בכבא מציעא האי טאן רמוקים אוזוי הוי נפש רעה, רצונם לומר מי שמדקק על המעות שמקבל מאדם אחר שיהיו דוקא עוברים לסוחר לכל אדם, והני מילי דנפיק על ירי הדחק.

שסו

גם אל יצמצם בפרעון על דקדוק עניות כגון על חצי פרוטה כמו בפרעון פה*) הבהר או לדקק בפרעון במלאכתו עד חוסן ועוכלא. (**ועל זה וכיוצא בזה נראה לי שנשתבח איוב שהיה וחרן בממונו וכן ר' נחוניא בן הקנה השיב לתלמידיו על שאלתם במה הארכת ימים וחרן בממוני הייתי שהרי מרה ותרנות היא מרה סנונה דעובר משום כל תשחית וכפרס לתלמידיו חכמים ששבח להם שמקפידין על פחות משהו פרוטה אלא וראי על הנ"ל נזכר להם לשבח, וזה שמסיום התלמוד שם גבי איוב שהיה מניח פרוטה לחנוני, נראה לי ררצונו לומר כשהיה נותן לחנוני ריגד שלם וערך הסחורה לא היה

(*) אמר ר' ז'ל ע"ח = על חשבון.

(**) משקלים קטנים (מוטה ח').

יוסף אומץ

דינר שלם ולא היו פרוטות כדי העורף על הסחורה ליתן לאיוב או היה מוותר לו הפרוטה רמוסב שיוותר הוא לאחרים ממה שיוותרו לו.

שסז

וכדומה לזה אמרו בפסחים נותנים עיניהם בחלק יפה אינם רואים סימן ברכה לעולם ופירש רש"י בחולקין עם אחרים מקפידין חמיר ליטול לחלק יפה ומסיים מאי טעמא תהו בהו אינשי, רצונם לומר נותנין עיניהם בהם.

שסח

לכן אמרו על חגרי סימסא, רצונו לומר היושבין ומוכרין בשוק ומשחכרין בקנים ובקנקנים שספני רבויים נותנים בהם עין שאינם רואים סימן ברכה. על פי הרברים האלה צריך האדם להיות צנוע במשאו ומתנו ואם חננו ה' בריוח מה שיתיה יכסה מכל העולם מה ראפשר לו ואל יגלה רק לאותן שהם אוהביו כוראי שאין לו ראנה שיקנאו אותו ויתנו בו עין. וכן היה מנהג ראשונים להסתיר עשרם ולהסתפק במועט, כאשר האריך בזה המשורר מהר"ר יעקב היילפרון ו"ל ספה אחר היה שמו בכינוי סיק ר' יעקב בומר שעשה בלשון אשכנז כא"ב (והחללו איך היב אבר אן איין אלטן חייו) ודבר בו בנהגת אנשים ונשים בחורים עם נערים אשר לא ישרה בעיניו בערך הנהגותיהם קורם ליסוג.

שסט

עוד אמר שם המצפה על שכן אשתו אינו רואה סימן ברכה לעולם, ומפרש שם דוקא מחקולתא ופירש רש"י מאזנים בירה ומחלכת בשוק להשכירם ושכרם מועט ומחבזה אשחו על כך אבל עכרא ומובנא אשתכחי אשתכח בה קרא שנאמר סרין עשחה וחמכור.

שע

כתוב ביש נוחלין וזה לשונו קבלה ישנה מאבותי ו"ל שלא להשליך שום חשבון ישן אף על פי שנחשב הכל כי אולי תבא עת להוכיח דבר מה מאוחו. עד כאן. ולירי הכותב הוה עובדא בזה כמה פעמים שבא לי או לאחר ההשלכה לכלל הויז כי כמעט הייתי מוכרח בכל פסח לשרוף כתבים ופחקאות לפי שרובם מספקי דינים והשלישות וכיוצא ישחרנו עלו על צוארי שלא היה המועט מחזיק את המרובה וגם מפני שלא יהיה לי הסורח גרול ביותר בחפשי בחפש מחושש אחר כתב אחד כאשר גם עתה על שריפת הכתבים נלאתי עד כמה שעות בחפשי אחר איזה כתב.

שעא

מוקנים אתבונן שכתבו על כל השמות שקורין צעטל שכתבו להם למשמרת ומן הכתיבה ובאמת ראיתי תועלת גרול הבא לעתים על ידי ומן ההוא וההפך בחפך וכן יש לכתוב ומן בכל אגרת שכותב אדם לחבירו, וחוכרני דבר

הינא סליא כתבתי כתב לאבי ויל מערי הפרוי שהייתי שמה או בלא זמן והשיב לי על כתבתי התוא מחוסר זמן הוא פגול לא ירצה. לאיש אשר כל אלה הרברים לו אשר אני עשיתום להפצרתו למען צדקה תמים וכישר דרכו ובכל העושר ותכבוד אשר חגגו ה' לא עוב חסרו ואמתו אדרבה סהר ירים יוסף אומץ מרי יום ביומו אכחוב לכבודו ולפי דרכו אשר דרך בה מאז להראות שכינ' להלכה שאמרו חכמינו ויל בעירובין.

שעב

אמרו פתח אירך ואמר המחויק בנכסי הנר כיצר יעשה ויקימנו כידו יקח בהן ספר תורה ופירש רש"י מירי דתמיהא תוא ותתו בהו אינשי, רצונו לומר שנותנין בו עין לפי שלא באו לו ביגיעה ולפיכך אין מתקיימין אם לא על ידי מצוה, רב ששה אמר אפילו בעל בנכסי אשתו פירש רש"י בעי לסעבר ביה מצוה, רבא אמר אפילו עבר עיסקא ורווח, רב פפא אמר אפילו מצא מציאה, רב נחמן בר יצחק אמר אפילו כתב תפילין ופירש רש"י אפילו כתב בהן תפילין נמי יתקיימו כידו. ובמסכת שבת אמרו עשירים שבארץ ישראל במה הם זוכין בשביל שמעשרין ושכבכל במה הם זוכין בשביל שמכבדין את התורה ושכשאר ארצות במה הם זוכין בשביל שמכבדין את השבת. ולכן מי שזוכה לכרכת ה' אשר היא תעשיר ישים רבירי חכמינו ויל הנ"ל עטרה לראשו כרי שיהא עושרם שמור להם לסוכתם ולבניהם אחריהם.

אחזור לסדר יום ראשון.

שעג

כתוב בספר היראה ובשוכו מעסקיו אל ילך בסל וכו' כי תלמוד תורה אין לו שיעור, עד כאן. ונראה לי דהיינו אם עריין לא הניע זמן האכילה רחצות, שאם הניע זמן האכילה והוא למר קודם הליכתו לעסקיו בלי מעימה אין לו לאחר האכילה אף על פי שמאריך בה יותר מטעמה דצפרא שהרי אמרו חכמינו ויל שעה ששית מאכל תלמידי חכמים מכאן ואילך כוורק אבן לחמת והני מילי דלא טעים מידי בצפרא אבל טעים מירי לית לן בה. אבל אם לא למד כלל או אפילו למד מעט אין לבעל נפש לאכול סעודת חצות עד שישבע נפשו מהתורה, כן כתוב בת"ח כשם הוזהר ודריש לה מקרא צריק אוכל לשובע נפשו בחר דשבע נפשיה מלצלי ולמקרי באורייתא.

שעד

סדר הסעודה כתבתי במוצאי שבת כל ריניה וכל פרשה שנשנית תליקומין אלו אינה אלא לדבר שנחתרש בה והוא מה שכתוב בת"ח וזה לשונו, וכרי שיוכור האדם גלות אמנו ר"ל שכינה וחורבן מקרשה חקנו החברים שלא יאכל האדם בשר ויין ביום ראשון מפני שבו נחרב הבית אבל בליל מוצאי שבת מותר כרי ללוח המלכה עד כאן. ומי שעושה כן רק בכשר סמס

ומתבשיליו אינו נזהר ישיש אתה משרש עם כל המתאבלים עליה והזמן קצר ייב שעות והמלאכה קטנה ושכר גדול לכן ישים האדם הנלכב רבר זה אל לבו ואף אם איננו בריא שצריך לאכול בשר מכל מקום ישנה רבר מה משאר אכילתו לעשות זכר לחורבן הן במיעוט מיני אכילה הן מניעות פירות ויציאת הכל לפי מה שהוא אדם ורגילותו, ולפחות נראה לי שהפרוסה הראשונה שיאכל אחר המוציא יסבלנה באפר לזכר ויגרם בחצץ שני. מפני שרוב הפוסקים סדרו דיני ברכות אחר הלכות סעודה יצאתי גם אני הצעיר הצאן בעקבותיהן רק שלא רציתי לסדרם אחר סעודה מוצאי שבת כי אחר הסעודה רמזתי שבת על הרוב זמן שכיבה לכל הוא ואין האדם צריך לברכות רק לקריאת שמע אשר שם סדרתי דיניו ומה שאחריו כל הלילה והיום עד סעודת חצות והן עתה חל עלי חובת ביאור חידושי דיני ברכות מה שלא נמצא בפירוש ברברי הפוסקים המפורסמים או מה רלא משמע להו לאינשי לפי מנהגם.

ה ק ד מ ה

שעה

אמרו חכמינו ז"ל כל הנהגה מעולם הוה בלא ברכה כאלו נוזל להקרוש ברוך הוא ולכנסת ישראל, ופירש רש"י שהפירות לוקין, ונעשה חבר לירבעם בן נבט. לכן כל האדם כשקורא הפלגת העונשים הנדולים האלו אם מאמין בשכר ועונש ובדברי חכמינו ז"ל ודאי ידע להזהר מהעונשים הנזל בלי טורח כלל רק עקיפת שפתיו מעט באמירת הברכות וליסור ריניהם תחלה, ואם לא יקפיד עליהם ודאי אינו מאמין באמונה שלימה ונקרא משומר לחיאבון ובכלל פורק עול יחשב כמו שכתבתי גבי נטילת ידים והוא מעוברים על דברי חכמים שחייבים מיתה. אכן מי שמקפיד עליהן רק על ידי שכתה לא בירך ברכה הראויה או מפני שנגח הליסור לא בירך ברכה הראויה לזה יש תיקון בחשונה. וכמו שיש איסור גדול לחנהנה בלא ברכה כן יש איסור גדול להאומר ברכה לבטלה דהיינו ברכה שאין ראוי לאומרה כלל על מה שאמרה בפעם החיא או ברכה שאינה צריכה דהיינו שמביא עצמו לידי חיוב ברכה שהיה יכול לפסור מסנה שעונשה כחזרת השם לבטלה. ואם אמר ברכה שלא כרינה הרי יש בידו עונש. שניהם שנהנה בלא ברכה ואמר תברכה לבטלה, לכן כתב בספר היראה שאם לא מצא בקי יניח הנאתו ולא יזנה מן הדבר עד שידע לברך את בוראו כדת. לכן ידקדק אדם לקנות לו רב ללמוד מסנו דיני הברכות או ישאלנו מה שנחפז בו וישים עליו קנס התענית או מסון לכל ברכה שהוא מבטל או שלא אומרה כרינה עד שיהיה רגיל שלא יזנה בלא ברכה ואחר כך יעשה מאתבה לא מיראת קנס או עונשים הנז"ל.

שער

כל ברכה שאין בה שם ומלכות אינה ברכה. לכן בקולות וברקים צריך לומר ברוך אתה ה' אלקינו מלך העולם שכחו וגבורתו וכי' וברוך אתה ה' אלקינו

יוסף אומץ

מלך העולם עושה מעשה בראשית. ויוצא בכרכה אחת כל זמן שלא נחפורו העננים. וסימי נסחפחתי מה הטעם כב' ברכות הללו שלא מצאתי בשם פוסק, ואפשר כיון דסבירא לן שהבכירה לברך איזה מהן שירצה ועל כרחך סבירא לן דברכה על הברקים אינה פוטרת את הרעמים וכן איפכא לכן הנהינו קרמונינו ליחד לכל אחת ברכה בפני עצמה.

שעז

נוסח ברכת הקשת ברוך את ה' אלקינו מלך העולם וזכר הברית נאמן בכריחו וקיים במאמרו, ולא איפכא.

שעה

לסוף כל מחזור גדול ביום ר' הראשון בחורש ניסן שבו החקופה נופלת בשנה ראשונה במחזור גדול מקרשין החמה. ומנהג פה שכל הקהל הולכים תיכף אחר בית הכנסת לחצר בית עלמין ואוטרם ברוך אתה ה' אלקינו מלך העולם עושה מעשה בראשית והשמש מכריו בשחרית בבית הכנסת שילכו כל הקהל לקרש החמה.

שעט

כשרוצה לברך על אכילת אגוז לא יברך ער ששיכר האגוז ורואה שטוב הוא, שאם יברך קודם שבירתו ואחר כך ימצא אותו רע הוי ברכה לבסלה שעונשה גדול מאוד. ואין לומר שיתקן זה שלא תהיה ברכה לבסלה כמה שיאכל אגוז אחר אחרי שזה רע על סמך ברכה שבירך על הרעה, זה אינו, כי אחרי שבירך על זה אין ברכת זה מועלת לאחר רק על האחר מחייב ברכה בפני עצמו, בשלמא אם אכל הראשון או פוטרת הברכה ההיא כל מה שיאכל אחר הראשון אבל מאחר שלא אכל הראשון נמצא שכרכו לא הועילה לראשון לכן מחייב לברך ברכה אחרת על מה שרוצה לאכול.

שפ

לכן בימות הקיץ כשאוכלים פירות שרגילים להיות מחולעים כגון קירשין שפילינג ערבי' שוטרין שאסורים לאכלן בלא בריקה כדלקמן אין לברך עליהם ער שיבריק אותם אם הם מחולעים מטעם הנ"ל שלא יהיה ברכה לבסלה.

שפא

על כל דבר שאדם מברך הן לאכילה או לשתייה או לריח יאחו הרבר שמברך עליו כיר ימינו בשעת ברכה.

שפב

שלא לזרוק ברכות הנהנין מפיו בלא כונה רק לשבח ככונה הלב לבוראו על הנאחו וישמיע לאוזניו מה שהוא מברך וכל שכן שלא לאמרם במרצה לסהר להנאת נפשו. וכתב בס"ה סימן מ"ו שמת אחד נחנלה לאחר בחלום

ואמר שרגין אותו אפילו לאחר י"ב חורש על שלא היה סברך ברכות חנהגין בכונת חלב.

שפג

אסור לחפסיק בין הברכה לאכילה או לשתייה כמו שכתבתי בברכה המצויה. ולכן כתב בסיה רמי שרגיל לשפוך מהמים מעט קורם שתייתו ישפוך קורם הברכה. או אפשר דטעמו דגראת ביוז לברכה מה ששופך אחר כך.

שפד

כשיש שני מינים לפניו שברכה האחד בורא פרי העץ וברכה השני בורא פרי האדמה יש לו לאכול ולברך על מין שברכתו בורא פרי העץ בראשונה מטעם הספק ראייתו בשלחן ערוך סימן ר"א, וכן הרין בשני מינים שברכה האחד בורא פרי האדמה וברכה השני שהכל וכל שכן בברכה בורא פרי העץ ושהכל שכן הרין. ודוקא היכא שרצה לאכול משניהם או מחייב להקדים הברכות כגיל אף על פי שהשני חביב עליו יותר, אבל אם אין רעתו לאכול עתה מהמוקדם לברכה אין מחייב לאכול ממנו כדי להקדים הברכה אף על פי שמונה לפניו.

שפה

הסברך על פירות ואחר כך הביאו לפניו עוד פירות שברכתן בברכה שבירך אינו צריך לברך עוד. וכתב בעמק הברכה ובלבוש שאפילו כלה פרי הראשון כשהביאו לו פרי השני. ודוקא אם לא הסיח רעתו כבידור מלאכול עוד. ואף דגבי שחיטה אין הרין כן כמו שכתוב ביורה דעה סימן י"ט, חילק בעמק הברכה ביניהם עין שם. אכן טוב לעשות כמו שכתוב שם שיהא כונתו בשעת הברכה על כל מה שיביאו לו כי במטה משה כתב בשם ספר חסידים שצריך לברך אם כלה הראשון כשהביאו לו שני.

שפו

מי שיש לו הרבה פירות וחאב לאכול כולם רק שמחלקם כדי לברך ברכות רבות הוא איסור משום ברכות שאינן צריכות אף שמפסיק כחצי שעה בין אכילה לאכילה וסברך ברכה אחרונה ביניהם. ובשבת ויום טוב רצויץ להוסיף בברכות כדי לסלואם מאה ברכות צריך עיין בזה מה לעשות. ועיין לקמן.

שפז

על כד מיני מרק שקורין ווסא מברכין שהכל אפילו על וויף שיש בו קסת.

שפח

ורוקא המרק בלי הפרוסות שקורין שניטן אכל לשניטן יש להם רין אחר, ראם יש כפרוסות כוית מברך עליהם המוציא תצריכן ברכת המזון אם אכל מהן כוית, ואם אין כפרוסות כוית אם תוארם תצורחם עריין כפרוסות קטנות של לחם מברך המוציא ואם אכל כוית מהן מברך אחריהן ברכת המזון, ואם אין צורחן כצורת לחם מברך לפנייהם בורא מיני מזונות ואם אכל כוית מהן מברך אחריהן ברכה מעין שלש. כל זה נראה לי לפום רהיטא כי לעניות רעתי נראה לי שלזופא שלנו יש רין הפרוסות המחוברין על ידי מרק שכתב המור ושלחן ערוך סימן קס"ח. אכן איכא קצת לספוקי אם זה מקרי מחובר על ידי מרק אחרי שכל פירור ופירור עומד בפני עצמו ואם לא הוי מחובר אז אפילו בלא תואר לחם מברך המוציא וגם בתואר לחם איכא קצת ספק לעתים ולכן נהנתי שלא לאכול מרק עם פרוסותיה רק על ידי ברכת המוציא על פה ממש קודם לאכילת הפרוסות שבמרק ושלא לברך עליהן ברכה אחרונה אף אם אכילתו מהפרוסות יותר מכחית רק מנהני לאכול אחריהן פה ממש כוית כרי לברך ברכת המזון ואף אם אכילתי הפה ממש הייתה לי לאכילה נסה. אכן בשעת שזהמתי חיתי לחם ממש בלי מבושל או שרייה כמו שאירע לי זה כמה פעמים זמן מה לתוכחה על כל עונותי מחמת רוע מזג אסמכתתי אז סמכתי עצמי על סברתי הנ"ל לברך ברכת המוציא וברכת המזון אף אם לא אכלתי שום פה ממש.

שפט

וכן בפת השרוי בין שקורין חייין מער"ט הוי דינא הכי, ראם יש כפרוסות כוית מברך המוציא וברכת המזון ואם אין כפרוסות כוית תלוי בתואר לחם הכל כנ"ל ולא מצאתי שום סברא שיברך עליהן בורא פרי הנסן.

שצ

אכן על פת השרוי בין שרף וכן לעקוב ראייתי הלכה למעשה מגדולים לברך שהכל ופעמיהו דפת הוי ספל לגבי יין שרף.

שצא

על כל מיני דיסא מבושלים במים וחלב ושומן או חמאה או אפיון וכן ורימולש מבושלים או אפיונים ספאנקוכין מברך בורא מיני מזונות ולאחריהן ברכה מעין שלש, וכן וייגין פפעפ"ר אפילו אם מעט ויינפרלך מעורבין בו אין צריך לברך עליהן דבסלי במיעוטתיהו אנביה לאפוקי אם חצאי חאנים בחיכו נראה דאיכא לספוקי אם צריך לברך עליהן, ובפורים עצמו איכא לספוקי בוייגין פפעפ"ר אי הויא קביעותיהו קביעה כמו שנחתק במרדכי בגילש, ולכן נראה לי ששפעם הראשונה שיאכל ממנו ילפת בהם מעט פה ואף שבמרדכי

לא כתב רק לברך על פה חחלה מכל מקום כדי לצאת מכל ספק צריך לעשות כן וכמו שכתבתי לקמן נבי פה הבאה בכיסגן סימן שצ"ו.

שצב

משפירא שמוליתא שכתובה היא מבשר ודגים ונבינה ומיני קמחים ואף אם מעט ענבים קטנים שקורין ווינפרליך מעורבין בו רקסחא או מיני לפחן הרגילים לבוא בקביעות הסעודה עיקר ונאפה בחגור בלא משקה פשוט לכולי עלמא ראין מברכין עליהן רק המוציא ופוסר המוליתא שכתובה בברכתו ולאו דוקא בלא משקה כלל אלא נאפית במחבת ומעט משקה כתוכו שלא חשרף העיסה דינו כנאפה בלא משקה.

שצג

ואם נאפו במשקה אף אם מרינא היה גם כן ראוי לברך עליהן המוציא מכל מקום ירא שמים לא יאכלם אלא על ידי שיברך על לחם אחר חחלה. כל זה מוכח משלחן ערוך סימן קס"ח ומעמק ברכה.

שצד

ואם הפשפירא ממולאה בפירות כתפוחים וכיוצא אם היא באה בתוך הסעודה פשוט שאין לברך על הפירות אף על פי שאין מלפחים בו את הפת.

שצה

ואפילו כשיאכלם שלא בתוך הסעודה ונאפו בלא משקה מכל מקום כיון דצריך לברך עליהם המוציא הוי קמחא עיקר ואין צריך לברך על התפוחים כמו שכתב בעמק ברכה בשם הגהות החשב"ץ, ואף על נב שכתב שם בשם החשב"ץ עצמו רנסל קצת מהפירי קודם אכילה ומברך עליהן וכתב הוא עליו רהרעה להחמיר יעשה כן, לפי עניות דעתי חוששני שנכשל העושה כן בעונש ברכה שאינה צריכה דקדוב לעונש ברכה לבסלה דלא גרעי הנך תפוחים מברך שמלפת בו את הפת.

שצו

אבל אם נאפו במשקה ואוכל קודם לחם לחם גמור לא לרעבוננו רק כדי לצאת מידי ספק ברכתן בזה יש להסתפק אם קמחא עיקר מאחר שאינו חשוב לברך עליו המוציא וגם פשוט לי דלא מקרי בתוך הסעודה שהרי איפכא מסתברא שאין הלחם בא רק מחמת הפשפירא והיא עיקר, לכן נראה לי בזה לנהוג כחומרת עסק ברכה שכתבתי בסמוך.

שצז

בפה הבאה בכיסגן ולחמניות יש הרבה פירושים והרבה ספיקות שאי אפשר לכל אדם לעמוד על עיקרם לכן נראה לי שירא שמים לא יאכלם רק בתוך

יוסף אומץ

הסעודה וילפת בהם תחלה פת וכוה יצא מכל הספיקות, ראיכא לספוקי שברכתן בורא מיני מוונות ומי שאכל להו שלא מחמת הסעודה אין ברכת הפת פוסרתן. ועיין בעמק ברכה כלל ב' סימן ר"י. ובכלל זה קרעפליך וקובליך מעשה מחבה שמחלקין בברית מילה.

שצח

אכן קרעפליך מעשה קדירה פאציוש פפאנקוכין שאלים כולם אין לחם תואר לחם ואין מברכין עליהו רק בורא מיני מוונות ובחוד הסעודה ברכת הפת פוסרתן אפילו בלא ליפות הפת.

שצט

על לעקוין מברך בורא מיני מוונות ואחריו על המחיה אף על פי שכתב במהרי"ל לברך עליו שחכל לא מסתבר לי ונראה לי פשוט כשלחן ערוך, ולאפוקי רעת הנהגות שערי דורא לברך המוציא.

ת

אורו ודוחן נסחפקו הבחראי איזה מהן הירש ואיזה מהן ריזו ולכן אין לברך על שניהם רק שחכל וטוב מזה לאוכלן דוקא בתוך הסעודה שאו פסורין מברכה.

תא

בחיטין ושעורין מבושלין איכא ספיקא בברכה אחרונה, ובברכה ראשונה יש חילוקים אם נחמטכו הנרעיגין או אם הם שלמים. ואני בעניי נסחפקתי אם התבשילין שאנו רגילים לעשות מהן נקראו נחמטכו אם לאו לכן טוב שלא לאכלם רק דוקא תוך הסעודה שאו פסורים מברכה אפילו בלי ליפות הפת.

תב

על ערבין מברכין בורא פרי הארמה ועל חידל בערין נראשיגין שליגין בורא פרי העץ. והכלל כל מין ששרשיו נשאין בארץ משנה לשנה הוא אילן ואותו ששרשיו מחיבשין וגרל בכל שנה מחדש ברכתו בורא פרי הארמה.

דיני ברכת פירות מבושלים ומימיהן.

תג

כבר כתבתי לעיל בהלכות סעודה רכל שהוא לח כמשקה צריך נטילה ידים כרין נטילה לאכילה רק שאינו צריך לברך. כקועטשין שהם מין פלוימין יבשים נסחפקתי כמה ספיקות, הא' אם הם טובים מבושלין כמו חיין, ואם חמצא

לומר שחיינ' המה טובים יותר מכל מקום איכא לספוקי איזה מקרי אשחני לנריעותא שכתב הסור בסמן ר"ה נבי תוחי וזרחי שמברך עליהן מבושלים שהכל ונמשך אחריו השלחן ערוך, רשטא תוחי וזרחי אינם ראויין כלל לאכילה כשהם מבושלים בלי שומן שמסתקן מה שאין כן בקוועטש'ין ראוויים לאכילה כשהם חיים. ודמרומי ראי' יש סמא שכתב הסור בסמן ר"ב וזה לשונו, וערמונים וחבשנים מבושלים שלנו אינם כן אלא ראוויים חיים ומבושלים, עד כאן. וידוע לכל דערמונים מבושלים טובים יותר מחיים ואף על פי כן משוי' להו הסור לענין ברכה, משמע מזה דהנריעותא שעל ידה משתנית הברכה היינו דוקא אם על ידי נריעות' ההוא אינו ראוי כלל לאכילה ואם כן הוא בקוועטש'ין הנ"ל שהם טובים חיים מבושלים ברכתן חסיד בורא פרי העץ אף אם אינן שוין לסובה, ואם חמצא לומר שכשהן לחין ברכתן שוח מכל מקום איכא לספוקי אי נתייבשו כמו שמביאים אותם למדינות אלו אי נשתנית ברכתן ואם חמצא לומר שבוראי היבשים בלי כישול נרועים הרבה מהלחין ונשתנית ברכתן אכתי איכא לספוקי היכא דהיבשים נחבשלו אם חזרו לקרמותן בברכתן כי המה טובים במאור לאכול. והיכא דנשתנית ברכתן מבואר פרי העץ איכא חו חר ספק אי מברכין עליהן שהכל או אי ריו לנחותניהו חר ררנא מבואר פרי העץ לבואר פרי הארסה. ודאי זה פשוט דהיכא ראיין ראויין כלל לאכילה אין מברכין עליהן רק שהכל כדמוכח מהסור נבי ערמונים, אכן היכא דראויין לאכילה רק שנשתנו לנריעותא בזה איכא לאיסתפוקי לפי האם חמצא לומר דנשתנית ברכתן אם נשתנית בורא פרי הארסה או שהכל. ועל כל הספיקות הנ"ל נראה לי ששוב לברך שהכל שיוצא בה ידי ספק וכן נהגתי.

תד

ועל אנסים יבישים מבושלין שקורין הוצילן אחרי שכפי הנשמע רובם עשוין מאנסים שאינם ראויין לאכילה כשהם לחים נראה לי דהמברך בורא פרי העץ לא הפסיד דמסתמא נשתנו למעלותא. ואפילו כשהן נאכלין בלי כישול אפשר לומר דשפיר דמי לברך עליהן בורא פרי העץ ראף ולא נשתנו למעלותא מכל מקום לא נשתנו לנריעותא, אכן אם בירך עליהן שהכל לא הפסיד. הקטניות שמבשלין עם ההוצילן פשוט שמברכין עליהם בורא פרי הארסה ואין לאכלם ראשונה וההוצילן אחריהם רק יאכל ההוצילן בראשונה כרי שיברך ראשונה בורא פרי העץ על ההוצילן ואחר יברך בורא פרי הארסה על הקטניות כרי לצאת ידי הספק דאיתא בשלחן ערוך סימן רי"א.

תה

מי פירות כגון החרק של גורדניות וקוועטש'ין והוצילן אף על פי שכתב הרא"ש שאפשר שמברך עליהן בורא פרי העץ מכל מקום לא שבקינן פשיטותיה דהרשב"א דסבירא ליה לברך עליהן שהכל וכן ספק הבית יוסף בשלחנו

יוסף אומץ

וסבירא ליה ריש לחלק בין מי ירקות שמברכין עליהם בורא פרי הארמה למי פירות ע"ש ועל כולם שאמר עליהם שהכל יצא ולכן מאחר דברכת שהכל לגבי פירות הוי מספיקא וכתי לרין חדש דהיינו רוקא אם שותה המרק לברה אבל אם בתחלה אכל הפירי מבושל בעצמו שהוצרך לברך בורא פרי העץ ואחר כך שותה המרק לזה אין צריך לברך שהכל דרלמא ברכתא תויה בורא פרי העץ ואם כן הויא ברכת שהכל לבסלה כי כבר יצא ידי חובת הברכה בורא פרי העץ שבירך על הפרי עצמו ואם לא יברך כלל על המרק אם כן אפשר ששתה המרק בלא ברכה דרלמא אין בורא פרי העץ פוסרת שאין זה ברכתה לכן טוב בעיני שיראה לאכול או לשותות בין הפרי למרק דבר שברכתו שהכל ובוה יוצא ידי כל המפיקות. אכן אם אוכל מהם על ידי כף שאי אפשר שלא יהיו צחצוחי מרק בתוך הכף הוי המרק טפל לגבי פירות וברכתא פוסרת אותה.

תו

על מרק מהלפתן מברך מרינא שהכל אחר שעיקר השבח בא מחמת הבשר וכן על הלפת בעצמו ששוב חי כגון רובן אף שטובים מבושלין יותר מחיין אף על פי כן מברך במבושלין שהכל מטעם זה.

תז

כל זה רוקא בגורגניות ואגסים וחפוחים לחין ומבושלין שאין ספק שברכתא כבישולן כמו חיין אבל קועטשין והוצלין עצמם יש להם רין אחר כמו שכתבתי בסמוך.

תח

ואחרי שכתבתי רין מי פירות דהיינו המים שבשלו בהן הפירות מוכרח אני לכתוב רין משקים היוצאים מהפירות כלי מים אף על פי שהוא פשוט בפוסקים כרי שלא יבא הקורא דבריו אלו לירי טעות והוא זה, שכל המשקים היוצאים מכל הפירות חוץ מה שוב מהיוחים והענבים מברך עליהם שהכל מרינא. ורין זה שייך נבי עפיל או כירן וויין וכל שכן כירן אולנט.

תט

על ענבים חאנים וחמרים ורמוגים מברכין בורא פרי העץ אבל ברכה אחרונה מברכין ברכה מעין שלש. ונראה לי ראפילו היבשים שקורין וויינפולדך יש להם גם רין זה רלא אישתנו לגריעותא, אבל אם נתבשלו במשקה אשתנו לגריעותא, ואפילו כשנתבשלו בשוסן איבא למימר דנשתנו לגריעותא רק השוסן מסתקן כמו שכתבתי נבי לפת ולכן יברך שהכל.

תי

וספני שיש ספק אם נרגיר אחר של ענב מחויב בברכה אחרונה או אם רוקא בכזית לכן אין לאכול מהם פחות מכזית דהיינו כחצי ביצה וכן

בשאר מינים כגון שקרים קטנות שמבשלים עם הוצלחין וכמה מינים כיוצא בהן שאין כבריה מהם כוזה צריך לדקדק שיאכל הרבה מהם עד שיהיה בהם בוראי כוזה כלי צירוף הגרעינים כמשמעות הפוסקים.

תיא

ודוקא שלמים לגמרי אבל אם הסיר מהם הגרעין אין צריך ברכה אחרונה. וסוה נראה לי שאם הסיר רק מעט מועיר מהבריה שגם כן לא מיקרי בריה לענין ברכה אף על גב דלענין ביטול ס' כל זמן שלא אברה צורחה אף על פי שנפרד חתיכה קטנה ממנה עדיין שם בריה עליה מכל מקום לענין ברכה אינו כן כדמשמע בגרעין שכחתי ולא יהא אלא ספק מכל מקום לא הוי רק ספק ספיקא ולא אמרו להחמיר בספק ספיקא.

תיב

וכן כיון איכא ספק אם השיעור לברכה אחרונה הוא רביעית או בכזית, לכן יזהר ביין שלא לשחות יותר מכזית עד שישתה רביעית. ושאר משקין ששום דשיעורן כרביעית רהינו ביצה ומחצה והוא כמעט מילוי שתי קליפות ביצים, או אם הוא בכזית. לכן יזהר ביין לשחות או פחות מכזית או יותר מרביעית. והחרד לזכר ה' יסור לו שיעור הנ"ל בכיון רהינו שישפוך כלי מלא מים וישים אותו בכלי ריקן ויפיל ג' ביצים אחת אחת זו אחר זו בנחת לחוך המים והמים היוצאים מכלי מלא לכלי ריקן הם שיעור ג' ביצים והחציה הוא שיעור רביעית הנ"ל ומחצית המים היוצאים מביצה אחת הוא שיעור זית.

ומפני שברכה מעין שלש היא באופנים שונים למיני דגן ופירות וגם יש איזה דקדוקים בגומחות ראיתי להשוות מעט ברכה בשינוי מיעוט הנ"ל וזאת היא הנוסחה.

תיג

ברוך אתה ה' אלקינו סלך העולם על הנפן ועל פרי הנפן (על פירות מו' המינים) על העץ ועל פרי העץ (על חמשת מיני דגן) על המחיה ועל הכלכלה ועל ארץ חמרה הסובה ורחבה שרצית והנחלת לאבותינו רחם ה' אלקינו על ישראל עמך ועל ירושלים עירך ועל ציון משכן כבודך ועל מוכנך ועל היכלך ובנה ירושלים עיר הקודש במהרה בימינו והעלנו לחוכה ושמשנו בה ונברכך עליה בקדושה ובטהרה כי אתה ה' טוב ומיטיב לכל ונורה לך על הארץ ועל הנפן ברוך אתה ה' על הארץ ועל פרי הנפן (על פירות משבעת המינים) ועל הפירות ברוך אתה ה' על הארץ ועל הפירות (בארץ ישראל חוהמין) ועל פירותיה (על ה' מיני דגן) על המחיה ועל הכלכלה ברוך אתה ה' על המחיה ועל הכלכלה. במיימוני ובסמ"ג גורסין מיד אחר משכן כבודך והעלנו לחוכה ושמשנו בבנינה ונראה רהאומר כן לא הפסיד.

תיד

וצריך להזכיר בה מעין המאורע קודם כי אחת, בשבת ונחמנו כיום השבת הזה וכיום טוב ושמחנו כיום חג פלוני הוה בראש חודש וזכרנו לסוכה כיום ראש החודש הזה. ובעסק ברכה ששמע ריש לומר בראש חודש גם ושמחנו ולא נתיירא וקרב לי לומר שטעות נפל ברפוס. ונראה לי שאם לא הזכיר מעין המאורע שאין צריך לחזור.

תטו

הברכה דבורא נפשות רבות אין לסיים בשם רק יאמר ברוך חי העולמים.

ברכת תפוח בדבש שצובטין בראש השנה ודין שהחיינו וברכת הפירות דליל שני כתבתי בהלכות ראש השנה.

תטז

שקרים המחוּפּים בצוקר וכן קנמון טוב בעיני להסיר הצוקר מהם במקום אחד ולברך על הצוקר כשהוא לברו שהכל נהיה ברכו ועל הקנמון לברו בורא פרי הארמה ועל השקרים לבר בורא פרי העץ, ואם אוכל השקרים חוץ לסעודה שחייב או בברכה אחרונה צריך לזוהר שיצא ירי ספק בשיעור הברכה כנ"ל.

תיז

קנמון שקורין צימרנר ברכתו בורא פרי הארמה וזנביל ופלפלין ונענדיך פטורים מברכה ולא מיקרי בעיניהו כשהן יכישין, אבל זנביל מרוקח ברכתו בורא פרי הארמה.

תיח

אגוז המסוגן ברבש שקורין גויאט וכן אחרונ המרוקח ברבש ברכתו בורא פרי העץ. וכן כל פירות הראויין לאכילה לא נשתנית ברכתן על ידי מרקחת.

תיט

לכן אם אוכל מיני מרקחת הנ"ל שבשמים בחוכם אין צריך לברך על הבשמים ברכה בפני עצמה אפילו אם ברכתן משונה מברכת המרקחת משום דבסלין במיעוטן.

תך

על כל מיני לויסוורנ מברכין שהכל.

תכא

על כל מה שמסופק מה ברכתו הראשונה מברך שהכל אבל ברכה אחרונה אין לברך אלא כדינה לכן ברבר שיש ספק אם ברכתן מעין שלש

יוסף אומץ

או בורא נפשות רבות אין לאכול ממנו רק פחות מכשיעור או יאכלנה בתוך הסעודה ושאו פסור מברכה אחרונה וברכה ראשונה יוכל לברך שהכל, ומכל מקום לאו משנת חסידים היא וירא ה' לא יאכל שום דבר בלי ברכה הראויה לו כפי חוקן חכמינו ויל, וכמו שדרשו חכמינו ויל על ברוך ה' יום יום בכל מין ומין חן לו מעין ברכותיו. ועוד ראינו ממה שאמרו מה תקנחיה ילך אצל חכם מעיקרא וילמדנו ואי איתא רלכתחלה רשאי לברך כן כלי שום צר איסור אם כן הוי ליה למימר ילמוד שהכל נהיה בדברו אלא וראי אף אם יצא ידי מעילה בשעה שכל מכל מקום לא הוי חקנה נמורה ואין לו חקנה נמורה אלא שילמוד כל דיני ברכות ברקדוק נמור או לא יאכל הרבה שנחסק בו רק חוך הסעודה וילפת בו מעט פת בחזילת אכילתו וכמו שכתבתי לעיל ובפרט מה שאין בספיקות ברכותיו הברכה דשהכל נהיה בדברו רק הספק בין בורא פרי הארמה או בורא פרי העץ או בורא מיני מונות יש לדקדק כנ"ל. וראינו נרולה ממה שכתבו הפוסקים על איוה גדולים שהחמירו במיני כסנן שספיקן בין בורא מיני מונות להמוציא לחם שלא אכלום רק חוך הסעודה כמו שכתבתי לעיל.

דיני שהחיינו.

תכב

יברך שהחיינו קודם הברכה המיוחדת לפרי ההוא מטעם הפסקה בין ברכה לאכילה כי חיוב שהחיינו בראייה ראשונה רק שלא נהגו כן לכן ראוי לברך שהחיינו קודם הברכה.

תכג

מי שיש לו כמה מיני פירות חרשים לו יברך על כולם פעם אחת שהחיינו ואפילו אם אין רצונו לאוכלם בפעם אחת נראה לי דאיכא למיחש לברכה שאינה צריכה מאחר דלפי הרין אין שהחיינו חלוי באכילה.

תכד

חייב לברך שהחיינו על כל מין ומין שיש בפרי אחר ואפילו עיקר שמוותיהם גם המה אחר רק שמשונים בשמות לחי שיש להם, כן כתב סהרי"ל בהלכות בין המצרים ובתרוסת הרשן.

תכה

על כל מיני קירשין מברך שהחיינו. אכן על האנשים ותפוחים אף על פי שיש בהם כמה מינים משונים בפעםם ובשםם מכל מקום לא ראינו ולא שמעתי מי שמצריך לברך על כל מין שהחיינו. ונראה לי הטעם רשנוי השם שלהם רק בשם לחיין ועל כל פנים שם תפוח או אנסה נשאר עליו מה שאינו כן

בגורגניות ששאר הסינים מלבר המתקין יש להם שם המיוחד כגון עמרלינג*
אמרעלין או חיקסלינג.

תכו

על יין חרש איכא פלונתא רבוחתא אם יש לברך שהחיינו אחר שבירך
על הענבים לכן לא ישתה אותו אלא בצירוף פרי חרש או מלכוש חרש
שמברך עליו שהחיינו ואז פוסר עמו גם היין החרש. על ירק חרש אינו מברך
שהחיינו משום דעומר כל השנה תחת הקרקע, אכן על לפת חרש שקורין
רויבן וכן על צנונות לא ראינו מי שמונע לברך שהחיינו אף על פי שיש
איוה מינים שעומדים גם כן כל השנה תחת הקרקע ומצויים בשוק כל השנה.
ונראה לי הסעם משום דנבי ירק שאפילו הוא בוראי חרש אינו רק גזירה
כמו שכתב בעסק ברכה והיכא דגזיר גזיר ובלפת לא גזיר מחייבים לברך
שהחיינו היכא דבוראי הוא חרש. גם נראה לי שעל שליון מברכין שהחיינו
אף על גב דשם ירק עליו מכל מקום אין רגילות לקימו תחת הקרקע לכן
אין לאכול לפת חרש כתבשיל בלא שהחיינו. והעולם סועין שמברכין שאין
לברך שהחיינו על הלפת רק כשהוא חי, רליחא שיכול לברך עליו כשהוא
מבושל ויאכל מעט פת עמו בפעם הראשונה מפני הספק שכתבתי לעיל ויברך
שהחיינו ולא ברכת הלפת.

תכח*

כשיקנה מלכוש שהוא חביב לו כמו הסרבל או שקרין כלשון אשכנז
פעלץ וכל הכגרים שהוא דבר חשוב וחביב מחייב הוא לברך שהחיינו ומחייב
לברך חיקף שיקנה או בשעה שמביאו מכית האומן. ואם בנה בית חרש
שמסתמא גם בני ביתו נהניו ממנו או שקנה שאר כלים חשובים לו ולבני ביתו
מברך במקום שהחיינו הטוב והמיטיב.

תכט

מה אביו מברך דיין אמת. הית לו סמון שיוורשו מברך שהחיינו. ואם יש
לו אחים שיוורשין עמו מברך במקום שהחיינו הטוב והמיטיב.

תל

הברכה של דיין אמת נראה לי אחרי שלא מצאנו אותה בכל הפוסקים
רק גבי מה אביו לכן אין לאומרה בשם ומלכות רק על קרוביו שחייב להתאבל
עליהם או אדם גדול שחייבין כל ישראל לבכותו אף על פי שמשמעות העסק
ברכה רף כ"ב אינו כן מה שכתבתי נראה לי פשוט והממעט בברכות לא הפסיד.

תלא

ילדה אשתו בן זכר מברכין הוא ואשתו הטוב והמיטיב, ואף על גב
דכתב בשלחן ערוך בהגהותיו שיש מקילין בברכות אלו וכיצא בהם שאינם חובה

* סימן תכ"ז חסד ב"ר יצחק

אלא רשות נראה לי אחרי שגם המקילין עצמם מורים שיש רשות לברכה כרינה בשם ומלכות ואם כן למה יפסור האדם עצמו מברכה ולא יבקש שכר הברכה כי רב הוא.

ברכת הריח.

תלב

על כל ריח טוב צריך לברך אפילו רק על ריח נחלי רחמים שקורין זכהולדר או על גרעיני זכהולדר בעצמם צריך לברך. ומברך עליהם בורא עצי בשמים.

תלג

וכן על כל עץ והיוצא ממנו שמריחין בו ואינו ראוי לאכילה מברך בורא עצי בשמים, ואם ראוי לאכילה כגון אחרונ ליתון במרנצן מברך הנותן ריח טוב בפירות.

תלד

ואם יוצא מן הארמה ואינו ראוי לאכילה מברך עשבי בשמים. ואם אינו מין עץ ואין ארמה מברך בורא מיני בשמים.

תלה

וכן בכל דבר ריח מה שמסופק בכרכתו מברך בורא מיני בשמים.

תלו

על הוורד מברך בורא עצי בשמים. על חבצלת שקורין לילנן יש חילוק אם יוצא מן העץ או מן הארמה ומי שאינו יודע הבירור מברך מיני בשמים.

תלז

הנכנס לחנות של בושם מברך בורא מיני בשמים כל פעם שנכנס אם כשיוצא לא היה רעתו לחזור. ולכן יש ליוהר כזה כשהולכים פה בשוק אם הגיע הריח אליו ובפרט בימי היריד שהחנות לפני הפתח בהרבה מיני בשמים שאי אפשר שלא יגיע הריח אליו.

תלח

ואף על פי דאמרינן אם נטל פרי לאכלו ולא להריח שפסור מברכה אף על פי שטעלה ריח ואם כן תקשי למה לא משתמט שום פוסק נבי חנות של בושם לחלק בין כונתו להריח אם לא, על כן אנו צריכים לחלק רבנותו של בושם אחר שיש שם ריח מרובה או אפשר שלא יכוין להריח וליהנות על ידי נשימתו ולכן כשהולך בשוק לפני החנות ואין כאן ריח מרובה אפשר פסור מלברך אם אינו סמוך להריח. אכן איעצך ויהי אלקים עמך שבוה

ובזה אל יפסור עצמו מברכה וישאוב הריח כאפו כרי ליהנות מהריח ולברך ויריח שכר ברכה ויוצא מירי כל ספק.

תלט

ריח שאין לו עיקר דהיינו שקלטו בגדים או כלים ריח מברב אחר אין מברכין עליו. לכן צריך לזהור כשמריח ריח טוב שאין לו לברך אף אם מכין להריח ער שירע בכירור שהריח ההוא בא מברב שיש בו סמם. ונראה לי שמחויב לחקור על זה כרי לצאת מירי ספק ברכה. ואם אינו רוצה לחקור לא יכין להריח שאז פסור מברכה אף אם הריח בא מאליו.

תמ

כשיש ריח רע ועושין ריח טוב להעבירו אין לברך ראין חיוב רק כשנעשה הריח להריח ריח טוב.

תמא

בפת חמה איכא ספיקא דרינא אם מחויב בכרכה לכן כתב בהנהגות שלחן ערוך שאין להריח בה.

תמב

בעיני ממשלה גדולה חחת יר אותם שעושין ריח כביחם ובפרט בקץ בחכצלת שקורין לילגן או חורדין, וכל שכן דלא שפיר עכרי אותן חרשים מקרוב כאו לעשות כבית הכנסת ריח בהכנסת שבת רכין רדשו ביה רבים רהוי ממשול רבים והוי מצוה הבאה בעבירה, ואף שיש לצרר ולומר רפסור מירי רהוי אנר של בית הכנסת שאין מברכין עליו בורא מאורי האש, אכן לעניות רעתי לא דמיא רכבוד בשמים לא מצינו וכל שכן ראה הוא ספק ברכה שהממשלה גדולה ביותר חחת יריהם אוי לי אם אומר אוי לי אם לא אומר.

עוד איזה דיני ברכות פרטיות.

תמג

הרואה אילנות מוציאין פרח והפירות לא גרלו עריין אומר כרוך אחת ה' אלקינן מלך העולם שלא חיסר בעולמו כלום וברא בו בריות טובות ואילנות טובות ליהנות בהן בני אדם, ואינו מברך אלא פעם אחת בכל שנה.

תמד

הרואה אדם משונה כגון נגס וכחשי וכיוצא בהם פיל וקוף מברך משנה הבריות, ועל שנשתנה לרעה אחר לידתו מברך דיין אמת. ונראה לי שמפני שהראב"ד סובר דרוקא על מי שמצטער עליו ודוקא בפעם הראשונה ומוכה מבית יוסף דפלוגתא הראב"ד קאי אכל הני לא כמשמעות השלחן ערוך לפום הדיסא לכן לא ראיתי מרקדקין בכרכות אלו, וגם מאחר שכתב בהנהגות שלחן

תמה

תמו

תמו

תמך

תמט

(...) בתגותיו של ר' משה מיינץ: עיין ס"א רכ"ד.

תנ

הברכה לראיית חכמי ישראל ואומות העולם לא כתבתי שלדעתי מעשים*) מאז בומננו מי שראוי לקרות חכם, אכן מי שרצה לאומרה בלא שם ומלכות לא הפסיד.

תנא

הרואה חבירו שחביב עליו הרבה ושמה כראייתו מברך שהחיינו אם לא ראה אותו תוך ל'. ומפני שחביריו כאלו הם מעטים לכן אין נוהגין בברכה זו. אכן לאחיו ולאחותו וכל שכן לבנו ובתו או אביו ואמו רמסחמא חביבין עלינו ביותר הוי חיוב נמור לברך. ואם לא ראה אותם תוך י"ב חודש מברך ברוך אתה ה' אלקינו מלך העולם מחיה המתים.

תנב

מי שכנו נעשה בן מצוה מברך בשעה שהבן עולה לספר תורה ברוך שפטרני מעונשיו של זה בלא שם ומלכות.

דיני תפלת הדרך ושאר דיני היוצא לדרך.

תנג

אם אפשר לו להמתין מליך לרכו ער שיתפלל בעשרה ולא יפסיד על ידי כן ררכו ולויתו ועסקו אסור לו לילך ער שיתפלל בעשרה. ואם על ידי אונס מוכרח לילך בהשכמה אם אפשר לו שיתפלל בביתו קודם שילך יעשה כן שעל ידי כן תתישב רעתו יותר לכיון ממה שיכוין כשיתפלל בדרך. אכן אם יש קצת ראנה שלויתו ימהרו ללכת כעור שלא סיים תפילתו באופן שלבו טרוד בתפלתו שלא ילכו בלערו לזה מוטב יותר להחפזל בדרך ממה שיתפלל בביתו. ואם מתפלל בדרך ימתין להתפלל ברכות רשחריות ער שהחזיק בדרך ואז יאמר תפלת הדרך תיכף אחר ברכת הגומל חסדים טובים לעמו ישראל.

תנד

כשיוצא מביתו יתן ידו על המזוזה ויאמר בשמך טל אטלה ה' שומרי ה' צלי על יד ימיני ה' ישמר צאתי ובואי מעתה ועד עולם, כן כתוב בליקוטי מהר"ל בשם מהר"ש ז"ל. וראיתי אבי מורי החסיד ז"ל נוהג לעשות כן ג' פעמים ובכל פעם מהן נשק אח ידו ונתנה על עיניו.

תנה

עוד ראייתו נוהג שבצאתו משער העיר לקח קיסם קטן מהשער ותחב אותו במשיחה הכרוכה סביב כובעו ובשעת לקיחה אמר עזרי מעם ה' עושה שמים וארץ, ומסחמא הוא סגולה לשמירה.

(*) אולי צ"ל מסופקים.

יוסף אומץ

תנו

ובשעת הליכתו משער העיר יאמר ביה יעקב לכו ונלכה באור ה' כי כל העמים ילכו איש בשם אלהיו ואנחנו נלך בשם ה' אלקינו לעולם ועד, כן כתוב בצורה לדרך.

תנו

כשאדם הולך מהלך פרסה שהוא כשיעור מהלך שעה מחויב לומר תפילת הדרך, וכשהולך פחות מזה לא יחתום בשם ומלכות רק יחתום ברוך שומע תפילה.

תנח

העולם טוען כשיושבין בספינה או בעגלה אין אומרים תפילת הדרך, וטענת הוא בירם, לכן נכון לאמרו.

תנט

יאמר אותה חכף כשהחזיק בדרך קרוב לחתום וקורם לא יאמרנה, ואם שחכ מלאמרה בזמן הזה יאמר אותה עד שיגיע לתוך פרסה הסמוכה לעיר שרעה: לילך שמה, ומשם ואילך לא יחתום בשם.

תס

יש לומר תפלת הדרך כלשון רבים שתוליכנו ותצעירנו וסמכנו וכיוצא.

תסא

תפלות הדרך הארוכים הנרפסים מחרש ככמה אופנים בעניי איסור גדול לאומרים כי אין לנו לשנות ממטבע שמכעו חכמים בברכה ואם כן לא יצא ידי חובת תפלת הדרך וגם הוי ברכה לבטלה. אכן אם קתחלה אומר תפלת הדרך כחיקון חכמינו דיל עד סוף הברכה יש לו רשות להוסיף אחר כך בקשות מה שירצה רק שלא יחתום בשם רק ברוך שומע תפלה וגם לומר בבקשות ההמה שאר שמות המלאכים או שמות הקדושים היצאים מספוקים אין נכון בעניי להזכירם או להשתמש בהם.

תסב

יכול להתפלל כל התפלות בדרך בהליכה או בישיבה בעגלה או בספינה ויש מחמירין לעמוד באבות, ואם אפשר לו לעמוד בשעת הכריעות כדי שיכרע ברינו ובעושה שלום כדי לשמוע הנ' פסיעות יש לו לעמוד.

תסג

ואם התפלל מיושב ובא לביתו או למלון שיוכל להתפלל מעומד בעור זמן תפילה יחזור להתפלל מעומד. גם ברכת המזון מברך ררך הליכה.

דיני נפילת ידים בדרך כתבתי לפיל ברני נפילת ידים סימן קיד.

תסד

כשנכנס סמוך למחוז חפצו או לעיר באמצע הדרך אומר יהי רצון מלפניך ה' אלקינו שתכניסני לדרך זה לשלום, נכנס אומר מורה אני לפניך ה' אלקינו שהנכנסתני לדרך זה בשלום ויהי רצון מלפניך שתוציאני מדרך זה לשלום, יצא בשלום אומר (אחר שהחזיק בדרך) מורה אני לפניך ה' אלקינו שהוצאתני מדרך זה בשלום וכשם שהוצאתני בשלום כן תוליכני לשלום וכו' וכל חפלת הדרך ער ברוך אתה ה' שומע חפלה, ער כאן לשון שלחן ערוך. ובשאר אמירות הנ"ל לא כתב אם מסיימן בהם בשם ומלכות והגם דמסתברא שכל הברכות שבתלמוד צריכין שם ומלכות מכל מקום לא מלאני לבי ליכנס לספק ברכה לבטלה, שגם בברכת בית המדרש כתבתי לקמן בחלק ב' שאין בה שם ומלכות מלבד ראיכא למימר שעכשיו שאין שום סכנה על הדרך די רק בברכות עצמן ואין מחויבין לומר שבחות ובקשות אלו כלל נראה לי לאומרם כלי שם ומלכות.

אגב דיני תפלת הדרך אכתוב דיני לוייה.

תסה

צריך^(*) להזהר כשיראה בר ישראל מווסן ומוויין בהליכתו לדרכו ללוחות לפחות ר' אמות, כי כל שאינו מלוה כאלו שופך דמים. ובספר חרדים כתב שאין לאדם להניח שום מצוה קבועה בשביל מצוה אחרת רק בשביל לוייה. ובחוקניו כתב על ועניינו לא ראו מכאן למלוה את חבריו שצריך לעמוד במקומו עד שיחלעם מעיניו.

תסו

קבלתי ממהר"ר יעקב שווינבורט ז"ל שבא לאשכנז מצפת חוב"ב שבשעה שרוצה המלוה לחזור לביתו יהפך עצמו ג' פעמים באופן שיהי אחוריו לצד ההולך בדרך ובכל פעם יאמר שרה רק בפעם השלישית יאמר השרה שהוא כמנין שרי ויהיה שמפעם השלישית לא יהפוך פניו יעור נגד ההולך בדרך שיוכל לראותו, ואמר שדבר זה מסוגל שההולך בדרך זו לא יזיק ער שובו אל המלוה שיראה אותו.

דיני קדוש הלבנה וברכתה.

תסז

מה מאד צריך והירות גדולה להשגיח במצות קידוש הלבנה מדי חורש בחרשו כי רבה היא. ולאו מילתא ווסתחא היא מה שאמרו חכמינו ז"ל אלמלא לא זכו ישראל אלא להקביל פני אביהם שבשמים כל חורש וחורש ריחם,

(*) בתנאים של ר' משה מייזן: עיין פ"ב דטוטה דף פ"ב ורמב"ם פ' י"ד מה אגל וז"ל לפה חשמיטו חש"ע.

רמשימע ששקולה היא ככל המצוה והרי ררך העולם לקבל פני כל מושל בשר ודם אף על פי שאינו נגיד ומצוה לזו קל וחומר כן בנו של קל וחומר פניו של מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא שאינו נראה ואף על פי כן רצונו להראות ואם כן מי נבד יחיה שלא יבקש לראות פניו. לכן כל אדם יורו עצמו על היותו אפשר שלא תהיה המצוה הנדולה הזאת עוברת ממנו כי הוא מעוזה לא יוכל לחקן עוד כחורש ההוא. והזמן לקירוש הוא מסוף שבעת ימים עד חצי כ"ט חש"נ מרנע המולד. ואם יראה אדם שמסממש סוף הזמן לבא רהינו בלילה אחר מסוף לסוף הזמן או אפילו יותר מזה אם הוא שעת נשמים אל יעצרנו הנשם והשלג או חושך אישון ואפילה מלקום ממטחו אפילו בחצות לילה ואחריה מלחש מחפש כרחובות קריה ובחצריה ובדירתו אולי יוכל לקרשה קודם שיעבור המועד.

תסח

ואפילו אם יהיה ליל שבת ויראה בעיניו חשש גדול להעברת הזמן יש לו לקרשה בשבת, כי הסעם שכתב מהר"ל בהלכות שבועות ראין לקרשה ביום טוב כי יש החוסין למעלה מעשרה חלוש וקלוש מאד ובמקום מצוה עוברת אין לחוש לו, דרוקא התם כמוצאי שבועות שעור יש חזון למועד הלכנה כזמן ומנים יש חשש ולא וולת. וכן נהנתי על פי הנאון מהר"ר ישעי' אב"ד פה ורנקבורג' וגם הנהנת אחרים גדולים וטובים ממני לקרשה כליל שבת כשהשעה עוברת.

תסט

ומי שרואה את הלכנה בכיתו באישון לילה כשעה שבני אדם ישינים וסח"רא ללכת אנה ואנה לקרשה במקום הנלוי תחת השמים עד כי רב הפחד עליו שעל ירי כן לא יקרשנה כלילה ההוא ואז יעבור זמן קירוש נראה לי ראין לחוש לרבירי המחסירין לקרשה רוקא תחת השמים רהינו מהר"ל ומהר"ו ויש לסמוך על רבירי הנאון מהר"ש לזריא ו"ל שכתב בעל מסח משה שראה אותו שמת וטוב לב והניע שעת קירוש הלכנה ולא היה רצוה לצאת לחוץ וצוה לפתוח החלון נגד הלכנה וקרשה עיין שם סימן תקל"ו. ומכל מקום טוב בעיני להוציא הראש חוץ לחלון בענין שלפחות לא יהיה ראשו תחת הנגה. גם אם בראש כל חצות יש סינופת מוטב לקרשה בכית במקום הסינופת. ואם אי אפשר רק לקרשה במקום הסינופת אל יקרשנה כלל רהוי מצוה הבאה כעבירה גדולה באיסור כרח דכי רבר ה' כזה.

תע

ראיתי מנהג אבותינו חורה שכשיש בר מינן סח ברחוב שלא נקבר שאין מקרשין כלילה ההוא את הלכנה מפני שצריך להיות כשסחה בשעה קירוש. אכן אם יש חשש לשעה עוברת אין להקפיד על זה.

יוסף אומץ

תעא

ומפני טעם זה אין מקרשין אותה קודם חשעה באב ולא בשום מוצאי תענית חוץ ממוצאי יום הכפורים רחוב ביה לך אכול בשמחה לחמך. ונראה לי דבכל תענית אחר מותר לקרשה אחר האכילה וכן הסכמנו פה למעשה. אכן במוצאי חשעה באב לא כירא לי מפני דמרינא היה ראוי לנהוג אכילות גם בעשירי.

תעב

טוב לקרשה במוצאי שבת כשהוא מבושם. אכן אם מוצאי שבת הוא אחר י' לסולד אין להמתין משום חשש שלא תהא חלבנה נראית בלילות שאחריה מפני עננים ותהיה המצוה עוברת.

תעג

ואפילו אם מקרשה בחול מצוה ללבוש בגדי שבת. ומהרי"ל לכש הסרי"ל המכובר אשר לו. ונראה לי דלפחות לא ילך בגדי שוקים כמו שרגיל ללכת בביתו בלילה. אכן אם יש לחוש שעל ידי שילבוש בתי שוקים שלו יגמרו הקהל לקרשה ולא ימצא עוד מנין כשיבוא אז טוב לו שילך בלא בתי שוקים כרי לקרשה ברוב עם הרפת סלך. ועל כל פנים ישר רגליו בשעת קידושה. ויש לי גם כן סרבל מיוחד לקידוש חלבנה.

תעד

כתב בספר חרדים בשם רבינו מאיר הלוי שאסור להסתכל בלבנה. ובהנחות דיש נוחלין מסיים בה הכי וזה לשוננו, ואין להסתכל בה כי אם כמו בקשת דהיינו כשרוצה לברך יראה אותה ואחר כך יעלים עיניו ממנה, עד כאן. ולי נראה דבראיה בעלמא אין איסור כלל רק בהסתכלות דהיינו ששבים בה מעומק לבבו כדמוכח לישנא דהמסתכל בכמה רוכתי בתלמוד.

תעה

כתב במטה משה בשם הגאון מהרש"ל ושאר גדולים שיש לומר תפול עליהם אימתה ופחד בנדול ורועך ירמו כאבן עד יעבור עמך ה' עד יעבור עם זו קנית, קנית זו עם יעבור עד ה' עמך יעבור עד כאבן ירמו ורועך בנדול ופחד אימתה עליהם תפול נ' פעמים ואחריו קול דרורי הנה זה בא סרלג על ההרים סקפך על הנבעות רומה דרורי לצבי או לעופר האילים הנה זה עומד אחר כתלנו משניה מן החלונות מצ"ץ מן החרכים. וכביאור חפלה מהר"ה סריזש ו"ל ש"ץ פה כתב גם כן לומר פסוקים אלו בשם מהר"ר יורא חסיד ו"ל וכתב הוא כזנחם. ובספר המוסר כתב שאומרים אחר סיום פסוק תפול עליהם ישר והפוך אמר נ' פעמים סלה נ' פעמים הללויה נ' פעמים ואחר כך חני אלמלא לא זכו וכו'.

תעו

הנה הארכתי כמצוה זו מאד לרוב חביבותה וחשיבותה ובעיני קרוב לומר שמי שעובר עליו חורש ימים ולא זכה לקרשה ולהקביל פני אביו שבשמים רהוי כנוף מאתו יתברך שלא רצה להיראות לו ומסתיר פניו ממנו וקל וחומר משופך קיחון על פניו רגשמים בחג. ולגורל מעלת מצוה זו אמרתי אספרה כמו ששמעתי מפי מורי ורבי הנאון מהר"ר הירץ ז"ל אב"ד פה בשם הנאון מהר"ר אהרן אב"ד דק"ק פונא והמרינה ז"ל כי ליסטים שבו ויכוזו איש אחר וקשרו אותו על הסוס להוליכו למקום חפצם ויהי בהיותם בשרה כלילה ההוא ראה השכבי כי הלבנה זורחת ובקש מהשבאי שיעמיד הסוס על עמרו למען יוכל לקרש הלבנה כמצוה ה' אלקינו והשבאי שמע לקולו ואז בעת אמירה הכריכה נתקו מוסרותיו ממנו עד כי ברח לו ואין רואה ושב לביתו לשלום.

דיני ברכת קביעת מזווה ואגב קצת דיניה

תעו

כל החרדים שבבית חייבים כמזווה ואפילו הפתח לחצר, ולא כמנהג רוב העולם שאין קובעים מזווה רק בפתח הבית ובכית החורף ואי עברי נם בחרר המסבך כעל הבית משמע להו רהוי רק הירור מצוה ובשאר חדרים לא עברי כלל כי עונשם גדול מאד כי מי שיש לו פתח אחר בבית שחייב כמזווה ואינו קובע בו מזווה נראה לי שעובר על מצוה עשה דרכתכם על מזווה בכל יום ויום מירי רהוי אנדול שלא נימול כראוי שעובר בכל יום על מצוה עשה שיש בה כרת. ואם כן הביטו וראו נדול העונש ממי שמשאיר בביתו רק פתח אחר בלא מזווה וכל שכן מי שיש לו הרבה פתחים מבלי מזווה שגדול עונו מנשוא מאחר שהיא מצוה קלה מצד הוצאתה המועטת אם כן מי שירדע החיוב ואינו חושש לעשות מזווה בכל פתחיו קרוב אני לומר עליו שהוא בכלל פורק עול שאין לו חלק לעולם הבא שעובר כל ימיו על מצוה עשה כמעט מבלי הנאה. ודוקא כשיש להפתח שתי מזווה ומשקוף ואף אם מצד אחר אין להפתח מזווה בולטת מעוכי הכותל רק הפתח חלוי או נוקש אל הקורה שבאמצע הכותל השווה לעוכי הכותל אף על פי כן חייב כמזווה. ודוקא אם בצד ימין שהוא מקום חיוב המזווה יש מזווה ממש אבל אם הכותל הוא בצד ימין או פסור כמזווה, כן מוכח בטור.

תעו

הקובע מזווה מברך ברוך אתה ה' אלקינו מלך העולם אשר קרשנו במצותיו וצונו לקבוע מזווה. כשקובע הרבה מזווות מיר זו אחר זו אינו מברך רק ברכה אחת לפני קביעות הראשונה. ונראה לי שאם חתך אחר שלקחה מקביעותה קורא אותה ומצאה בהכשר ומחזירה מיר למקומה אין צריך לברך על קביעותה. אכן אפשר לומר מאחר שלא ירע בשעה שהוציאה אם היא

יוסף אומץ

כשרה רחייב לברך. לכן נראה לי שטוב להסירה מיד קודם שחזור וקובע אותה באופן שמסיה רעחו ממנה ואז וראי צריך לברך על קביעותה.

תעט

פעמיים בשמטה צריך לברוק אחר המזווה אם לא נתעפשו ונסשמשו אוחיותיהן, רהיינו לכל ג' שנים ומחצה פעם אחת.*

תפ

כתב בריה בשער היראה פרק י"ד לא ישפוך מים עכורים בפני המזווה מפני קרושת חשם אשר בה ולא יעביר שום טינוף וליכלוך דרך פתח הבית, עד כאן לשונו בקצרה. ומפני שאי אפשר לכל אדם לעמוד כזה ראיתי לא"מ החסיד ו"ל גוהג שכיסה כל המזווה במס נחושת על פני כולו רק במקום השם של שריי הכתוב לו בחוץ למזווה היה נקב במס ההוא והיה על הנקב התוא כמין דלת של נחושת תלויה במס עצמו והיתה הדלת ההיא סוככת על צירה באופן שהאדם יכול להנכיה הדלת ולהניח תחתיה אצבעו על שם שריי הנ"ל. והחסיד הנאון מהר"ר ישעי' סג"ל שנסע לירושלים תהניג לתום דרכו בהיותו אב"ד פה לסתום הנקב שעל השם של שריי בוכיכה או כקן מזהיר באופן ששם של שריי היה נראה מתוכו כאר היסב. וגם הוא דרך כן מאור.

דין מעקה וברכתו.

תמא

לעין חמיר אחרי המעקה שבבית אם הם טובים וכן אם יש שום ממשול בביתו, ויקבל על נפשו שאם יש איזה ממשול שיתקן אותו חיכת וכשיעשה כן מקיים מצות עשה זו בכל יום ומצות לא תעשה ולא תשים דמים בביתך אף אם לא יעשה מעשה. וכשמתקן מעקה צריך לברך בשם ומלכות לעשות מעקה. אכן אין לברך למעקה של כבש דררשינן לנגד ולא לכבש. ומכל מקום יש לזהר בת. ונראה לי רהיינו דקא בצר הכבש שבשעה שעולה לכבש יוכל לזהר היטב שלא יפול אבל סביבות הארובה רהיינו הנקב שהכבש עולה בתוכה חוי ממשול גדול ומחויב במעקה מרבי דקרא ואם כן מחויב בברכה.

דיני ברכת השם ואגבה פרטי דיניו.

זה הזמנה מכתבת יד תאלוף חר"ר יוזלמן רושחיים השתדל הגדול.

תמב

אם חס ושלום בא לירי נסיון לבעבור איזה עבירה מוכסת שיחוק השם את לבו לסכול יסורין קשין סמיתה לכבוד בוראו (קאי ארלעיל מיניה דמיירי רשב כחשובה שלימה) שהרי אומר וכחוב הרייף ו"ל שאם כיון כן

(*) הגהות של ר' משה מייזן: ומנגיט בחדש חסדר.

אדם איש או אשה שם גרול המיוחד ברעתו מתחלה לקרשו מוכסח שיעמוד כנסיון ולא יכאיב ורמוז מן הכתוב הן יציל או לא לאלהיך לית אנן פלחין כאשר ידוע שמימים רבים מוסרין את עצמן לשרפה ולהריגה על קידוש השם ואינם צועקין לא אוי ולא אבוי וכמה נצלבין אשר אני הכותב ראיתי גם הייתי כאשר יצאו להריגה קבלו עליהם עול מלכות שמים באהבה רבה אף שסבלו כמה יסורים וחיו עד עשרה ימים ולילות ולא פרקו עול עד שיצאה נשמתן כשהרה ואשר ראיתי כתבתי באמונה. גם עוד ראיה מן הבחילה אשר באה ביד אנסה לענות נפשה עם יתר נפשות בכמה מיני עינויין ואף על פי כן לא הסירה כבודה ועמדה גם היא גם שלשה נשים ואיש אחד עמדו כנסיון בשנת פ"ק. והיו שאמרו חכמינו ו"ל מי שנמר בלבו לקרש את השם אינו טועם טעם יסורין ואסמכותו מן הכתוב הכוונת בל ירעתי הלמוני בל חליתי. ואולם טוב להזכיר הפסוק בזמן אונס ועוני בחנאי שימור בלבו לעמוד על קדוש השם בלתי ספק (נראה לי דרצונו לומר שלא יסמוך בלבו שעומד כנסיון ארעא לא יכאיב לו רק יסמוך בכל לבבו שרועה לסכול יסורין קשין לאהבת קדושת השם וכמרומי שכן מצאתי). והשם יתברך כרחמי יצילנו מנסיון וכויון ויחוק לבבנו לעברו בלבב שלם בקדושה ובטהרה אמן כן יהי רצון.

ואם חס ושלום אירע גזירה יאמר וידוי של מהר"ר אשר

מק"ק ורנקבורט.

תפג

אלקי ואלקי אבותי נשמה שנחת בי סהורה ונקיה וזכאה היתה וביצור הרע לכלכחיה וסמאחיה בחסאי ובעונותי ובפשעי המרובים כי אנכי חסאתי ואשמתי בגדתי וכו' תעיתי ותעזעזתי ועברתי על מצותיך מצות עשה ומצות לא תעשה ועל כריתות בית דין ועל תורה שבכתב ותורה שבעל פה סרתי סמצותיך ומשפטיך ולא שוה לי (מחסאיו הירועים לו לא יפרוש בפה, ול נראה שסוב להזכירם דרך א"ב אם חספיק לו השעה ואחר כך יאמר) והנה הניע השעה ליסול הנשמה ממני ולמסור לידך על קידוש שמך המיוחד ויהי רצון מלפניך אלקי ואלקי אבותי ואחה צדיק על כל הבא עלי כי אמת עשית ואנכי הרשעתי ודינך ומשפטיך צדק ואמת ואחה עתיד להתוירה כי לעתיד לבא כי כל זמן שהנשמה בקרבי סודה אני לפניך וכו' (ואם חס ושלום יחנבר האויב יאמר באחריתו בשמחת רבי עקיבא לקיים הפסוק ואהבת את ה' וגו') ברוך אתה ה' אלקיני מלך העולם אשר קרשנו במצותיו וצונו לאהוב את שם הנכבד והנורא היתה והוא ועתיד להיות בכל לבבנו וככל נפשנו ולקרש שמו ברבים ברוך אתה ה' מקדש שמך ברבים שמע ישראל ה' אלקיני ה' אחר, ועם זה כתיבת שהריבור כפומיה יסמור נשמו על קדושת שמו יתברך

והצורך נפשו בצורך החיים אמן סלה, ער כאן לשון האלוף הר"ר יולמן הנ"ל.

תפילה זו קבלה מרבנו תם האומר בכל יום אני ערב בדבר שלא יארע לו שום פגע רע כל אותו יום ויצלח בכל דרכי.

תפד

בבקשה מכם מיכאל ונכריאל ורפאל שחצטרו בחפלה בבקשה ובתחנונים לפני מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא שאצליה בכל ררכי ובכל מקום שאני הולך הן מלסטים שלא יזיקוני הן משרין הן מלילין הן סאיש ואשה מכל רבר רע הן מחרב ודבר הן מרעב הן מכל פורעניות ההולכים זכאים לעולם מן הכל יצילני ה' אלקי ואלקי ישראל שלא ישלטו בי לא בנופי ולא במאדי ולא בורעי יהי רצון מלפניך ה' אלקי ואלקי אבותי שתהא השעה הזאת עת רצון לפניך שחשמע את תפילתי ובקשתי ה' צבאות עמנו משנב לנו אלקי יעקב סלה ה' צבאות אשרי אדם בוטח בך ה' הושיעה המלך יעננו ביום קראנו נ' פעמים המלאך הגואל ו' פעמים לישועתך קויתי ה' לפורקנך סברית ה' ו' פעמים נד גרור וגומר כך אצליה בררכי כמו שעשה יהושע כעברו הירדן עם ישראל במלחמה עם הכנעני ושב בשלום לארצו ער כאן לשונו העתקתי מקונטרס של מהר"ר אליעזר טרויש ז"ל.

תפה

על רעתי היא מצות רבה לכל אדם וקרוב לחיוב ללמוד כל הדינים השייכים לדיני יהרנ ואל יעבור כי פרטיהם וחלקי דיניהם רבו עד כי אין מספר והנה בעת יורטן לאדם חס ושלוס ענין כזה אין הספר בירו ולא ידע כרה מה לעשות, ואם יאמר להחמיר על עצמו ולססור נפשו מספיקא אינו רשאי לרעה רוב הפוסקים וסכנתא חמירא מאיסורא. והסכמת השלחן ערוך שאם מכוין להעביר על רח רשאי מכלל רבלאו הכי אינו רשאי נמצא שמחייב בנפשו וקרוב שיבא לכלל ספק מאבר עצמו לרעה. לכן ספני ספיקות אלו טוב ונכון הדבר ללמוד כל דינים אלו עד שיהיו לו שגורים על פיו. ומלכר טעם זה אומר אני טעמא רבה מרעתי שיש לאדם ללמוד דינים אלו שבהם תלוי יסור אמונתנו כי שמן מוכיח עליהן שנקראין קדוש השם ואם כן העוסק בכולם בכל דקדוקיהן ונותן אל לבו שאם יקרהו מקרה בלתי טהור חס ושלוס כנ"ל שססור נפשו באהבה על קדושת שמו הגדול אזי תחשב לו הזכירה והקבלה לעשייה בפועל כמו שאמרו חכמינו ז"ל על העוסק בפרשת קרבנות. וכן אמרו חכמי המקובלים בתירוק על קושיא אחת בענין הגלגול והוא זה כי אמרו שאין אדם יכול לקנות שלימותו אם לא בקיום התרי"ג מצות ואפילו איננו חסר לנפשו רק אחת ממצות ה' חסר לבוש אחד מחלוקא ררבנן שלו ויצטרך לכא עור בגלגול אחר גלגול עד שישלים לכל התרי"ג מצות והקשו המה והלא יש כמה וכמה

מצות אשר לא יבואו איזה בני אדם מעולם לכלל חיובא וחירצו אם יעסקו כריניהם ויקבל על נפשו לקיים אם יבואו לידו או אם יבא לידו שיוכל לסייע לאחרים בקיוםם שייסע אותם קבלה זו החשב לפועל וכן דרשו בספרי על כי עליך הורגנו כל היום וכי אפשר ליהרג כל היום אלא כשיקבל עליו בכל יום לקדש שמו הגדול נחשב כצאן טבחה (עיין בספר חרדים דף י"ז) ואיתא שם בשם הוהר דצריך כל אדם לקבל על עצמו מסירת נפשו על קדוש השם באריכות ר' דאחר וכן באומרו בכל לבבך ובכל נפשך.

והא לך קצת כללים מהחיוב למסור נפשו על קדושת השם.

תפו

בעבודה זרה גלו עריות ושפיכות דמים יהרג ואל יעבור אינהו וכל איבורייהו רהיינו כל איסורים רשיכי גביהו אף שאין באיסורים ההמה חיוב מיתה כמו שאסרו בסנהדרין מעשה באחר שנתן עיניו באשה אחת והעלה לבו סיגא ואסרו הרופאים שאין לו תקנה עד שתבעל לו ואסרו חכמים ימות ואל תבעל לו ימות ואל תעמוד בפניו ערומה ימות ואל תספר עמו מאחורי הגדר ומה יש ללמוד חומר האיסור להסתכל באשה במקום שדרכה לכסות וכן חומר האיסור להמספר עם האשה כדי ליהנות משמיעה קולה, ולכן אסרו חכמינו ז"ל לקרות קריאת שמע נגד טפח מגולה באשה במקום שדרכה לכסות ובשמיעה קולה. אכן על איסוריהם משום לפני עור לא תתן מכשול אין מחויב למסור נפשו.

אחזור לסדר היום דהיינו

תפילת מנחה

דיום א' ותוא הדין כל ימות החול.

תפז

כתב הסוד תפילת המנחה מאד צריך ליוהר בה שהרי לא נענה אליהו אלא בתפילת המנחה שנאמר ויהי כעלות המנחה ויגש אליהו וגו' והטעם מפני שהוא באמצע היום בעור שהוא טרור בעסקיו וצריך לשום אותה אל לבו לפנות מעסקיו ולהתפלל אותה ולכן שכרו הרבה מאד, עד כאן לשונו בקיצור. ולכן אסרו חכמינו ז"ל כמה דברים לעשותם סמוך למנחה רק שאנו מקילין בקהילות קדושות מפני שאנו סומכין על השמש שקורא או רופס לבית הכנסת דלא אחא למפשע מלהתפלל, כן כתב כהנהגות שלחן ערוך וכתב שם על זה מיהו בסעודה גדולה יש להחמיר אפילו סמוך למנחה גדולה על כן רוב הסעודות שלנו שהן ביום הן באיסור כי סמוך למנחה הוא חיקף אחר חצות שזמנה טמש הוא בשש שעות וטחצה לכן יש לדקדק בזה להתפלל מנחה קודם שיתחילו הסעודות, ואפשר שאם נכון לב הסוערים בטוחים להתפלל בעשרה בשעה שהצבור מתפללים וייריחו גם בזה להתפלל גם ערכית בעשרה שפיר דמי וכן נהגתי כמה פעמים.

תפח

אכן העמדתו צופה נאמן בעיני להשגיח על הרפיקה לבית הכנסת ולהודיענו. ועל כל פנים אף לרבני המקילין נראה לי שצריך להפסיק להתפלל חיקף שיטמנו קול השמש אף אם אין השעה עוברת שאם ימתינו יותר נמצא שמעם קולתם הנ"ל אורא לית. לכן נראה לי הסוער בשעה שהשמש רופק לבית הכנסת יחאמץ בכל עז לזרו ולהזהיר את חבריו שיחפלו חיקף ואל יבוש מפני המלעינים ואף גם יהיה זכות הרבים תלוי בו כי מלכד שיחקן על ירי זה רלא אחי למפשע גם יוכה אותם להתפלל בעשרה.

תפט

ואף אם יהיו האנשים מועטים מעשרה כהיסבה מכל מקום אם הוא חרד לרב ר' יקרא הנערים מהרחוב לצרף לעשרה, ואם לא ישמעו לקולו ילך הוא לבית הכנסת להתפלל בעשרה כמו שכתבתי לעיל. וסי שרועה להיות זריו ונשכר לרב זה צריך שיזרו את המסובין בזריו אחר זיריו להודיע להמסובין קול הקורא לבית הכנסת חיקף שירפוק כי על הרוב על ידי אושא מילחא רקול המולות המסובין אי אפשר לשמוע קולו וירע מי שמחפלה בזמן שהצבור מחפלים יהיה שכרו הרבה מאד.

תצ

כתב בשלחן ערוך רלרירן שמתפללין ערביה בפלג המנחה אין להתפלל מנחה אחר כך לכן צריך לדקדק בזה מאד כימים תקצרים בחורף.

תצא

ר"ח וסדר היום כתבו שיש להתפלל תפלה מנחה בעטיפת טלית וציצית על ראשו ובתפילין, ובר"ח כתב שנחפשט המנהג ככל ארץ ישראל להתפלל מנחה בתפילין שמצות תפילין היא כל היום, ואם אנו מקילין מפני שאנו מסיחין רעתנו גם אין אנו יכולין לשמרם בנקיות מכל מקום בשעת התפילה צריך להיות נקי ושלם יסית רעתו כמו כתפלה שחרית אם כן למה תנרע תפלה המנחה לענין תפילין.

תצב

לכן אל יבוש אדם מפני המלעינים ויקיים מצוה גדולה ההיא ליחר שמו יתברך גם במנחה ויריח עוד שתי ברכות ששכרם גדול ובחבנות יחמלאו על יריהן מאה ברכות וגם על ירי כן על כרחו קרש יאמר לו בשאר מעשיו כי עתה פניו יחורו אם ימצא בו שמץ רופי מפני הבושה והמורא שילבינו העולם את פניו לומר עליו שהוא מהנהג רחיסו גונרי שעושים מעשה זמרי ומבקשים שכר כפינחם נמצא ששכר מצוה מצוה. לכן חזק ואמץ במצוה רבה כזאת.

יוסף אומץ

תצג

פרשה עקידה נהנחי לאומרה קורם חפלה המנחה וסעמי מפני שיצחק בעל העקידה חיקן חפילה המנחה וכן מצאחי אחר כך כספר ררך חיים הנרפס בקונשטנטינא ושם מחברו מהר"ר מנחם רילונזאניז וסעמי נשכח מלבי והספר ההוא נאבר ולא ראיחי שום אחר מספר ההוא לפניו או לאחריו.

תצד

גם יש לומר לפחות וירבר רפרשה חסירין קורם מנחה או אחריה במקום קרבנות החמיד של בין הערבים. ומי שרצה לומר סרר העבודה שהעתיק אימ החסיד ו"ל מספר ררך חיים הנ"ל והרפסו כרי לזכות בו את הרבים מה טוב חלקו ואם העת קצר יתחיל מוכך וכך וכו' ולא יאמר מראש מקרמי ארץ.

תצה

כתב הכל בו שאין לומר אשרי אלא כשיש מנין בבית הכנסת כרי שיאמרו עליו קריש, ער כאן, רצונו לומר דאם יאמרו היחידים אשרי אם כן אחר כך כשיבואו עוד אחר או ב' להשלים המנין לא יהיה הקריש סמוך לאמירת אשרי במנין ולרבר זה צריך והירות בקהילות קטנות או כשמתפללין בסעודות שירקרק החזן שלא יתחיל קריש עד שיודע שאמרו עשרה אשרי סמוך להתחלתו. ומפני טעם זה נהננו כשהחפללנו בקלויז שכשהגיע זמן חפלה המנחה החחיל החזן מלה אשרי בקול רם כרי שירעו הקהל להחפלה אשרי כאחר ולא נחתי עד שעשה כן בבית הכנסת הישן.

תצו

יחיד המחפלה עננו יאמר אותו כשמגיע לבי אתה שומע חפלה ולא אחריו וכשמגיע לבי אתה עונה יאמר כי אתה שומע חפלה וכו'.

תצז

מי ששכח להחפלה עננו כיום התענית אם נזכר קורם עושה שלום הרשות בידו לאמרה אחר סיום הברכה דהמברך את עמו ישראל בשלום קורם אלקי נצור או בחוכו ולא יסיים הברכה רק יאמר עננו ער ברוך אתה אכל אין חיוב לאמרו אחר חפלה שמונה עשרה. ואחר שעקר את רגליו לעושה שלום אינו רשאי לומר עננו כלל, כשם הפוסקים.

תצח

הרצה להתענות תענית שאינו חיוב מחויב לקבלו בחפלה המנחה שלפני התענית. באלקי נצור קורם יהיו לרצון והיינו שיאמר הריני לפניך בתענית יחיד למחר יהי רצון מלפניך שתקבלני באהבה, ואם לא קבל במנחה יכול לקבל בשחרית ויאמר הריני בתענית יחיד היום וכו'.

תצט

ברבון העולמים שאומרים אחר התענית הנירסא האסתית חלב מונחת ולא מנחה.

תק

כתב בסדר היום וזה לשונו, ראוי לכל בעל גפש להשחרל ככל עזו לומר פיסום הקטורה ככל יום פעמים בבקר ובערב בטעמי הפסוקים ולכוין בו מלה במלה וגורם לנו ברכה והצלחה בכל משלה ירינו ועושר ואינו בא לירי עניות כל הותר בו. ונראה לי שיש לאמרו אחר המנחה אם יש שהות לאמרו כגון שמסיים תפלתו קודם לתפלת הצבור זמן מה כרי לאמרו, שמצות הקטרתו בבקר ובערב אחר התמיד של בין הערבים. ואם אין שעות לאמרו אחר מנחה יאמר אותו קודם מנחה. וכשהיתה פה המגפה הנורולה בר מינן שנת שפיו נתאמצתי עד שחקנו לאמרו בקהל וקריש אחריו גם אחר המנחה מלבד מה שאמרנו אותו בשחרית. ועל כל פנים נראה בעיני שאין לאמרו אחר תפלת ערבית כי לילה לאו זמן הקטרה הוא, ואף שכתב בסור וכל בו לאמרו אחר ערבית שותא דמרנא לא ירענא מאי טעמיהו הגם שאפשר לומר דאסמכוהו אקרא רתכון תפלתו קטרה לפניך משאת כפי מנחת ערב איז אסמכתא וז מספקת כי מלבד טעם הנ"ל ערבית שייך ליום שלאחריו נמצא שקטרת של בין הערבים יהיה קודם לשל שחר. וכמרוסני שכן ראיתי בימי חורפי בדרך חיים הנרעס כקונשנסניא שקרא תגר על דבריו הסור בזה ולא מצא לו יישוב. אבל לי נראה מטעם שאמר לרפואה מותר לומר בכל זמן. כנפילת אפים יטה על צד שמאלו, ושאר דיני נפילת אפים כתבתי בתפלת שחרית.

דיני תפלת ערבית שלמחרתו יום ב' ולכל ימות החול.

תקא

זמן תפלת ערבית וקריאת שמע הוא לפי הדין דוקא אחר צאת הכוכבים ולכן אנו מקילין חרי קולי דסתרי אהררי דהיינו שאנו מחפליין תפלת ערבית מפלג המנחה ואילך כר' יהודה וגם מנחה אנו מחפליין שזמן ההוא דהיינו כרבנן וזהו איסור גדול לפי הדין רק שהבחראי ינעו ומצאו סברות חלוטות לקולא זו לתפלה אבל לקריאת שמע אינו מועיל פלג המנחה אפילו לר' יהודה לפי דברי הראש"ש והסור, והתנאים דפליגי ומקרימין זמן קריאת שמע אינו אלא זמן מועט קודם הלילה ואם כן אפילו בחורף אינו יוצא בקריאת שמע ובתפלה ובקיץ אין היתר אפילו לר' יהודה דפלג המנחה אינו רק שעה ורביעית קודם הלילה. ואפילו אם תחשוב שעה ורביעית הנ"ל לשעה זמנית כמו שכתב בתרומת הרשן סכל מקום אינו מגיע לב' שעות ואם כן בקיץ שמקרימין להתפלל ולקרות קריאת שמע יותר מב' או ג' שעות קודם הלילה אין יוצאין בה לפי

הרץ לכן ראוי ומחויב כל אדם שיקרא קריאת שמע כולו סמוך למסתו לצאת
בה ידי חובת קריאת שמע ולא ישליך מצוה גדולה הזאת רקריאת שמע אחרי
גוו וכן כתב רבינו יונה בספר היראה ויקראנה בכל הרקרוקים שכחתי בקריאת
שמע וחפילה ערבית רמוצאי שבת. ועוד מסעם אחר יש לקרות קריאת שמע כולו
סמוך למסתו כדי לשמור רמ"ח איבריו מפני הלילה ברמ"ח חיבות שבה.
ולכן בסדר קריאת שמע שנחקן על פי המקובלים מהרמ"ק ומהר"א כתוב
שיש לומר קודם קריאת שמע אל מלך נאמן כדי להשלים רמ"ח חיבות.

תקב

ספני שהוכחתי הצורך הגדול בקריאת שמע סמוך למסתו כדי לצאת
בה ידי חובת קריאת שמע בזמנה אם כן מי שהולך לישן קודם הלילה לא יצא
או ידי חובת קריאת שמע, לכן כל ירא שמים צריך לדרקק בזה בימי הקץ
ואם תקפה עליו שנתו במאר או ראנבריה חמרא נראה לי שיראה להעמיד
מי שיקצנו קודם עלות השחר ואז יטול יריו וילבש איוורו ויכסה ראשו
לפחות ויצא חוץ לחדר המשכב כי מסחמא אי אפשר להיות נקי לגמרי
ויקרא קריאת שמע ואחר כך אם עוד זמן מה לפניו לזמן קימה לקריאת שמע
וחפלה שחריה יוכל לשכב לבטח כאות נפשו.

תקג

והנה מצאנו חיקון לקריאת שמע בזמנה אכן לחפלה בזמנה לא מצאנו
חיקון ביטוח הקץ שמקדישין להחפלה הרבה לפני פלג המנחה כנ"ל ואם כי
חפלה אינה אלא מרבנן מכל מקום מצינו שהחמירו בה בכמה דברים יותר
מבקריאת שמע כגון עמידה וכיוון רגלים ואיסור הפסקה אפילו מפני הכבוד
והיראה ובשאר מילי ואם כן חל עלינו חיוב למצא סעד למנהג קדמונינו
ו"ל להקדמה הגדולה ובפרט המנהג הפשוט שהנהיגו פה להקדים עוד
מוסיף על המנהג בערב ראש חרש ספני התענית ולפעמים גם כן מפני ועד
הקהל. וכן ינעתי ומצאתי און להם ונחתי שמחה בלבי שמצאתי ישוב קצת במה
שנחבטו ונחלבטו בו כמה פוסקים ואדברה בערות ה' נאמנה ולא אבוש
יהי רצון מלפניך שאכיון לרבני הגדולים להנהיגו כנ"ל וכר שכיבנא יפקין
לאנפאי, והתירוץ הוא זה, אחרי דקיימא לן חפלה ערבית רשות רק דהאידנא
קבעה חובה על ידי קבלתינו אותה עלינו לחובה לכן אפשר לומר דהם אמרו
והם אמרו שבארצותינו לא קבלו אותה, קדמונינו עליהם ועל ורעם רק להחפלה
אותה בעוד היום גדול מפני שהיה לטורח על ההסון להסתין באכילתם עד
אחר חפלה ערבית שאחר יציאת הכוכבים ואם היו מקדישין לאכול בעוד היום
גדול היה אפשר שחבטל חפלה ערבית לגמרי על ידי שכרות ושינה כמו
שכתב בחרוטח הרשן. ואם חאמר איך היה להם רשות להקדים הזמן הלא איכא
חשש ברכה לבטלה יש לומר הא קיימא לן כר' יוחנן דאמר ולואי שיחפלה

ארם כל היום כולו ורמיא הא מילתא להיכא דמסופק אם התפלל רחזור ומתפלל ואינו צריך לחדש בה דבר ואפילו לירין ראין אנו בעלי כונה כראוי."*)

מפני שביום שני קראין בספר תורה לכן אכתוב פה

דיני ספר תורה וקריאתה הנלוה אליהם.

תקד

מנהג יפה לומר בריך שמים וכו' כי עיקר יסודו מוזהר ותפלה גדולה היא ומצאתי בסדר היום שהוסיף בין ולי אני עברך ובין פקירי פלוני.

תקה

ראיתי קצת חוננים מדרקקים לסמוך הספר תורה כשנושאין אותה על הזרוע ימינם ומצאתי ראיה להם מספר חסידים שכתב שאפילו המושיט ספר לחבירו יושיטנו בימין שהתורה בימין ניתנה.

תקו

ידרקק שיקרא בכל חודש פעם אחת בתורה שבכתב ודוקא שיהיה מסגין הקרואים לא בהפסטה בשעה שאין המפטיר עולה למגין.

תקז

כשקורא בספר תורה בתחלה יראה לו החזן הפרשה שיקרא כרי שידע על מה שיאמר חברכת ואחר כך יהפוך פניו לצד אחר ולא לספר תורה כרי שלא יאמרו הברכות כתובים בספר תורה.

תקח

ויאמר הברכה ולא ישתחוה בשעת הזכרת השם בברכות שלפני הקריאה ואחריה כי הוא איסור גדול להשתחוות במקום שלא אמרו חכמינו ז"ל להשתחוות רק כפיפות ראשו בהרור קצת לכבוד השם שפיר רבי.

תקט

אין הקהל רשאים לענות ברוך ה' המבורך לעולם ועד על ברכת הקורא בתורה אם יברך ברכו את ה' המבורך בנחת שלא שמעו אותו רק יאמרו אמן. לכן מחויב המבורך להגביה קולו מאד בשעת הברכה. ובסדר היום הפליג מאד במעלה זו. ומי שלא הגביה קולו בשעת הברכה וראי לא יוכה עוד לעלות לחזרה מפני שאם הגביה את קולו היה מוכה הרבים.

תקי

כשאמרו הקהל ברוך ה' המבורך וכו' יש לקרוא גם כן לומר ברוך ה' המבורך.

*) בתנאים של ר' משה מייזנץ: עיין ירושלמי פ"ד דתענית ד"ר מפקד לאבין (מתורגמן) יצלי דרמשה עד דיומא קאים פ"ח.

תקיא

ירוע שעל פי הרין יש לקורא עצמו לקרות ולא לחון רק שתקנו חכמינו ז"ל מפני האינס יורעים לקרות שיקרא החון אף ליורע. לכן טוב שיקרא הקורא בנחת עם החון מלה במלה ואם לאו הוין ברכותיו בעיני לבסלה ועתשו ירוע שבר נדוי הוא. ומי שאינו יכול לקרות בספר תורה אף על פי שיוכל לומר הברכה אסור לו לעלות לחורה.

תקיב

החון הקורא צריך לקרות הקרי ולא הכתיב וכן צריך לרקק מאד בנקודות יותר מבמעמים, ואם שינה נקודה שהענין משתנה על ידי כן מחזירין אותו.

תקיג

ואנכ זה אמרתי לפרש אופן קריאת ניקוד עשרת הרבבות שראיתי רובא רעלמא והחונים רמטעא טעו בהו והוא שיש כמה אותיות נקודות בשני נקודות כגון פני בקמץ ובפתח וכן חרצה ושתי נקודות האלו שייכים תחת הנון והצרי כי על פי הרקדוק אין ליורד לפני וחיתת דתרצה שום נקודה רק מפני שקצר המקום אשר תחת היורד והחיתת ולכן סבורים העם שיש להיורד והחיתת נקודה ובוזה המה מוציאים המלות ממשמעותם כי אין להם שום פירוש בקריאה זו. לכן יש לקרות הנון והצרי בפחת והיורד והחיתת כלי שים נקודה כלל.

תקיד

וכדי להכינך הרבר על בוריו אפשר טעם השני נקודות ותחלה אקדים שלא זה השניו בלבד בנקודות רק גם ברגשות ורפיון כי כל החוין דתרצה חנאף תגנוב כולם רגושים ורפויים וירוע כי אי אפשר שיהיו שני הפכים כגושא אחר, ובחירוף אחר יתישב הכל, כי מאחר שיש לעשרת הרבבות שני מיני טעמים כירוע לטעם נסחר ובטעם א' כל פסוק מופרד מחבירו כשאר פסוקים ולטעם השני הפסוקים מחוברים. וירוע כי אתחנא וסוף פסוק עושה מפחת קמץ וכן לטעם השני שפני ותרצה המה סוף פסוקים צריכין להיות בקמץ ולטעם הראשון שכולם מחוברים וכמו שאנו קוראין צריכין להיות בפחת, ולכן שמו הסופרים והמדיפסים הנקודה האחת תחת אות הראשון והנקודה השנייה תחת אות השני מפני טעם הנ"ל, ומפני שנסתפקו איזה טעם ונקודה עיקר לכן שמו בעשרת הרבבות הראשונות הקמץ קורם לפחת ובשניות איפכא, גם הרגשות ורפיון מיושב בדרך זה כי ירוע שאחר אותיות אהרי תנחית כגיד כפית רפיון ודוקא אם אינן בטעם מפסיק אבל אם הטעם מפסיק רגושין, והנה כל האותיות שהם רגושין ורפיון רפיון הם אחר חיבות שסופם אחת מאותיות אהרי ושני טעמים הנ"ל אחר מפסיק ואחר אינו מפסיק לכן צריכים להיות רגושין ורפיון.

תקטו

איחא בוור פרשה ויקהל כר סליק ספר תורה לתמן כרין בעאן כל עמא לסררא גרסייהו באימה ברתה ובויע ויהון ציחין ולית רשו לעלמא למפתח פוימיה באוריחא וכל שכן במילי אחרא אלא כלחו באימחא כמאן דלית ליה פוימא, ער כאן לשוננו בקצרה. ומטעם זה אל יקרא ויומר כלל עם החון רק יטה אוננו לשמוע מתוך הפרשה מה שקורא מלה במלה מבלי מחשבות חוץ וכל שכן שחיה במלה וכן בשעת ברכות ובפרט שאנו שומעין מתוך חומשים לא יצא כלל אם לא שומע ריבור אחר. ונראה לי רבספר תורה איכא איסור לישען או להניח אצילי ידיו עליו והחוננים יש להם ליותר בזה.

תקטז

בשני וחמישי ומנחה בשבת צריך שלא תהיה הפרשה שקורין לג' העולים לספר תורה פתוחה מעשרה פסוקים, לכן פרשה ואלה מסעי שמסיימן כרוב הסדרים והתפלות בשבעים חמרים ויחנו שם הוא שלא כרין וצריכים לסיים ויחנו על ים סוף וכן הוא בתפלות רפוס פולין. ונראה לי שמפני שרוב השנים מסות ומסעי מחוברין ונמצא שאין קוראין פרשה ואלה מסעי לג' רק במיעוטא והשנים לא עלה רבר זה במחשבת הראשונים ו"ל.

תקיז

אין רשאין להתחיל באמצע הפרשה אם אין ג' פסוקים לפניו ער ראש הפתוחה או הסתומה וכן אין מסיימן באמצע הפרשה אם אין עוד ג' פסוקים ער הפתוחה או הסתומה, לכן פרשת וילך אין לסיים בה בשבת באזניהם כי אין עוד רק ב' פסוקים ער הפתוחה אלא צריך לסיים ואל כל זקני ישראל. אכן בב' זה' ובמנחה בשבת אין נפקותא אם משיר ב' פסוקים בפרשה מאחר שאין קוראין עוד אחרי השלישי ולא שייכי גזירות היוצאין, וכן בפרשת ואתחנן אין לסיים לשלישי כלנו חיים כמו שהיה המנהג פה כי אין עוד רק ב' פסוקים ער הסתומה, ואין לנו לומר כזה לילך אחר המנהג כיון שהוא גגד דין פשוט בתלמוד.

תקיה

אחר ברכה אחרונה אין לפתוח הספר תורה כי אין כבוד לספר תורה שתהיה פתוחה בחנם רק סמוך לביאת הקורא שאחריו לבימה יפתחנה כרי שיכבד הספר תורה בנשיקה בשעת פרידתו משם.

תקיט

וכן בשושבינות יש איסור גמור לסיים פרשה או להתחיל פחות מג' פסוקים לפתוחה או לסתומה. וחכורני שהיה המנהג לקרוא הסדר בשושבינות

יוסף אומץ

פעמים ושלש וכשהיה הגאון מורי סהריר הירץ ז"ל אב"ד פה תיקן עם בני ז"ל שהיה או שלא לקרוא הסדר רק פעם אחת ואף על פי כן יעשו הפרשיות כריניהן, והן עתה נהג החזן נגד רצון חכמי העיר לעשות הפרשיות כרצונו שלא כדיון וצווחו על ככה יחירי סגולה לענשו על ככה ולא נעשה מפני טעם שאינו הגון וכראותו כי ידיו ריב ליו הוסיף על חסאתו פשע לחזור לראש הסדר נגד רצונו ועל כל זה בהעלמת עין נאלמו דומיה אותם שיש בירם למחות. רע עלי המעשה.

תקך

כתב בספר חסידים סימן רמ"ה לאחר שקרא בחורה שנשק ספר החורה ואם נורמן לו רוק ויורק ואחר כך ינשק כי הוא כיווי גדול אם ינשק ויעשה הספר חורה מלאה רוק.

תקבא

מי שצריך לצאת מביח הכנסת בשעת הקריאה אפילו לצורך מצוה כגון לקרות בביח הכנסת אחר יוהר שלא לילך רק בין נכרא לגברא ופשיסא שלא ידבר שום דיבור אפילו דברי תורה בשעת הקריאה.

תקבב

יש לדקדק שלא יחזור מביח הכנסת האחר ער גמר הקריאה כדי שישמע הקריאה מפי השי"ץ. ואם יראה בעיניו שטרם שובו לביח הכנסת שיצא ממנו יתחילו שם ההפסדה יאמר הוא ההפסדה בביח הכנסת שנכנס לשם כדי לשמוע ברכותיה מן המפטיר ולענות ברוך הוא וברוך שמו ואמן עליהם. ואם בטרם גמר ההפסדה וברכותיה התחיל החזן בביח הכנסת שיצא ממנו קריש יתפלל שם כל התפילה בעבור לפחות ער קריש יתום של פיסום הקסורה.

תקבג

כשמגביהין הספר חורה והכתב מגיע לעיני הרואה או ישחה ויאמר וזאת החורה וכו'. וכן בכל פעם שמגיע הכתב לגמר עיניו כסבוב ישחה ראשו ולא ישחה ראשו ולא יתחיל לומר וזאת החורה ער שהיה הכתב לגמר עיניו.

תקכד

אסרו חכמינו ז"ל האוחז בספר חורה ערום נקבר ערום משכר אותה מצוה שעשה בספר חורה, ולא זו בלבד שאבר שכרו רק גם עשה איסור, לכן צריך הנוול לדקדק שכשירצה לפתוח היריעות שנכרכו על העמודים למטה שיסתחם כסלחו ולא כידו, וכיותר צריך לדקדק כזה כשגוללין הספר חורה כדי לחפש בו קריאה ריומא.

תקכה

בגלילה יאמר הגולל כשעה שגולל במספחת לך ה' הגדולה עד לכל לראש כמרוסני שכן קבלתי. וירקק שיהיה הצד של בראשית עליון על צד השניה. וכן הוא המנהג בכל מקומות מושבות בני ישראל.

תקכו

וירקק שתהא התפירה מהיריעות באמצע בין עץ חיים לעץ חיים וסוף המספחת שקורין ויימפל יהרק בפנים לצד המגביה כענין שלא יצטרך להפוך הספר תורה לפתיחתה.

דין שני וחמישי.

תקכו

בשני וחמישי נהגו הפרושים להתענות וקצתם מונעים עצמן מבשר ויין כל היום וכל הלילה שאחריה. וסעם שינוי אלו הימים הוא מפני שבארבעים יום האחרונים שהיו בצדון שהרי בהם נתרצה הקדוש ברוך הוא לישראל על מעשה העגל ואמר סלחתי כדברך עלה משה רבינו עליו השלום בחמישי וירד בשני כמו שכתבו החוספות סוף פרק מרובה. וכמסה משה כתב בשם התנחומא שעלה בשני וירד בחמישי, נמצא שלדברי שניהם הם ימי רצון לכן נהגו בהם פרישות ותפילה יותר מבשאר ימים. ואם תאמר אם כן היה להם למנוע מבשר ויין כלילה שלפניהם רבכל מקום היום הולך אחר הלילה שלפניו ולא אל הלילה שלאחריו ושמעתי שבארץ פולין נוהגין כן, יש לומר כמו שקבלתי שמאחר שעלה בהשכמה יום ה' והלילה שלפניו היה משה רבינו עליו השלום עדיין למטה בארץ והלילה שלאחריו היה בשמים כמו שכתבו החוספות שם בפרק הנ"ל לכן ראוי שהלילה שאחריו תהיה יותר קרושה מהלילה שלפניו.

תקכח

אין לענות אמן בברכות ההפסדה אחר שכל דבריו אמת וצדק, כי אין שם סיום הברכה ולכן גם המפטיר אין לעשות הניגון בנעימותו שם כאלו הוא סיום לכל יכשיל הרבים וכן הוא בהריא כמור.

דיני ערב שבת והנהגתו מבוקר ועד הערב.

וראשונה אעתיק הנהגתו מסדר חיים בקצרה עם נוסף מהנהגותי בכתב קטן מה שהוספתי ושנית בדינים והמנהגים האחרים השלמה דבריו אעתיק לכתוב מה שהשמיטתי והאף שהיו איזה דברים מהם רצוים לכתוב באמצע דבריו כדי לסדרם על מנתם לא רציתי להפסיק דבריו בדברי קטן כפניו חזר לשונו:

תקל*

יום הששי בבוקר אחר תפילתו כראוי אין לו לקבוע לימוד כשאר הימים כדי למהר ללכת להכין צרכי שבת כמו שדרשו חכמינו ו"ל ותיה כיום הששי (* סימן תקכ"ט חסר בהשג"ה).

והבינו, ואף על פי שהעוסק במצוה פטור מן המצוה בפרט מצות תלמוד תורה שהיא שקולה כנגד כל המצוות כולן אפילו הכי אין כאן מקומו וראויה היא להחבטל שעה אחת מפני כבוד שבת מפני שהיא מצוה עוברת ואי אפשר לעשות על ידי אחרים כי כל אדם חובה עליו לכבד השבת הוא בעצמו כפי יכולתו ולהכין צרכי השבת לא כולם אלא מקצתם אף על פי שיש לו משרתים ועבדים כמה וכמה, כמו שמצינו בכל כתבי החכמים הראשונים שכל אחר מהם היה מיחד לו מלאכה לעשותה בעצמו ואף על פי שהיו להם משרתים הרבה ומטילא נשמע שאל יאמר האדם כהנא אנא נברא רבה אנא ויולא בי מלחא לעשות מלאכה בעצמי ובכבודי והיצר יביא לו ראייה מזקן ואינו לפי כבודו שהוא פטור מהשבת אבירה שהרי מפורש החם דרבה ור' יוסף מצלחי ציבי שהיא מלאכת הריוס ממש ומי לנו גדול מהם שיסנע מפני הבושה מלעשות איזה מלאכה לשבת בעצמו, וילמוד טרור המלך ע"ה שהיה מפונו ומכרכר לפני הארון והשיב לסיכל אשר דברה אליו קשות מה נכבד היום מלך ישראל וגו' לפני ה' אשר בחר בי וגו' ונקלותי עוד סואת והייתי שפל בעיני וגו' רצונו לומר כי נגד כבוד הנכבד והנורא אין לחשוב כבוד שום נברא הן חכם הן מלך ואל יקשה מוקן ואינו לפי כבודו דאף על פי שגם השבת אבירה היא מצוה ה' מכל אינה כבוד ה' רק כבוד אהבה מטון בשר ודם. ואני הקטן נהנתי בעצמי תיקון הנרות ומילוי הפסוס ועריכת השלחן וסדרו ושטיפת והרחת כוסות וגם כרי דרקק בעצמי בשטיפתן סבית ומבחוץ. ואם ענינים אלו מעט הכמות הם רבי האיכות כי עיקר הכנת השבת חלוי בהם כי היא גדולה שהתורה עצמה הקפידה עליה כנ"ל גם כבוד שבת הוא כבוד הקדוש ברוך הוא כי בשמירתה מעיד על חירוש העולם שאינו קרמון רק הקדוש ברוך הוא המוציאו מאין הנמור ליש ומה מועיל לימור התורה כביטול כונת ה'.

תקלא

ואם הלמוד הוא ענין שיש לו קצבה ולא יתעכב בו יכול לתת חלק לזה וגם מזה לא ינח ידו כי דבר גדול הוא לקבוע ללמוד אחר התפילה משום ילכו מחיל אל חיל.

תקלב

ואם הוא קובע לימוד עם רבים וראי שאין לבטל לימוד רבים כי חשוב הוא מאד ואין שום מצוה עוברת חשובה לפניו בפרט במה שאינה עוברת לגמרי שאם לא ילך להכין עתה ילך אחר כך ואם לא יהיה כולו יהיה מקצתו ויחזיקים זה וזה.

תקלג

וכן מי שגוהג לקרות הפרשה שנים מקרא ואחר תרגום מיד אחר התפלה יוכל לקרוא ולא יתעכב כי מצרכי היום הוא ומצוה היא כידו ולקראו אותה

יוסף אומץ

קודם האכילה ביום הששי. ובחיקוני שבת וסדר קריאת שמע מסירור האר"י ז"ל מצאחי אחר כך שקריאת שמירת הוא אחר חצות ואחר הסבילה או או הרחיצה, ומשמע לי דמי שאינו לא רחוק ולא טבול יקראם אחר חליפות שמלותיו לשבת. וזכ"ח כתב שטוב להקדים קריאת שמירת ביום ה', אלו ואלו דברי אלקים חיים. ונראה לי שגם רבינו המהר"ם נסתפק בדבר זה וכתב מי שנוהג וכו', ואין דעה קלושה כמוני מברעת רק שאחזה דעי והמעין הקדוש אשר יבחר בו יקריב אליו, והוא שנראה לי שמי שאינו לא רחוק ולא טבול יקראם קודם חצות משום זריזין מקרימין למצות דלמא אחא למפשע או יבא שום אונס לירו שיבטל קריאתה קודם שבת ומי שרוחץ וכל שכן טבול לא יקראם עד אחריהם וזמנם אחר חצות דוקא. ושאר דיני קריאתם עיין לקמן.

תקלד

אבל אם דרך אנשי המקום למכור צרכי האכילה מיר בבוקר ואחר כך לא ימצא דבר לקנות אין ראוי לקבוע שום לימוד רצוני לומר לא לימוד רבים ולא קריאת שנים מקרא ואחר תרגום אלא ילך להכין צרכי שבת מיד ואחר כך יחזור ללימודו.

תקלה

ואם רגילים למכור קודם זמן התפילה ואחר התפילה אין נמצא דבר נראה לי שצריך לקנות צרכי שבת קודם שיחללו שוו מצוה רבבנן וזו מצוה ראוריתא וזו זמנה עוברת וזו אין זמנה עוברת ובלבד שיקרא קריאת שמע קודם שיעבור זמנה ונראה לי הטעם רקריאת שמע גם כן ראוריתא.

תקלו

ואם הקהל מתפללים אין ליחיד להחסד יותר מהם אלא שיחלל עמהם ואחר כך יעשה הוא מה שיעשה הצבור כי כל מה שעושה הצבור הקדוש ברוך הוא חפץ בו ואין ערך ליחיד העושה מצוה בפני עצמו לכשהוא עושה אותה עם הצבור כי מתעלה במעלת הגדולה הרבה מאד.

תקלו

ואם באולי הכין מיום ה' ולא נשאר לו מה יכין ביום הששי יוכל לישב וללמוד כרצונו אבל נראה לי רכיון דקפיד הקרא על ההכנה ביום ו' נראה דהמכין ביום ה' לא קיים מצות ההכנה כראוי והטעם כי דרך המכנים להכין מיום לחבירו והרואה שמכין דבר מבי' ימים קודם אין ההכנה ניכרת כל כך שהיא לשבת שיאמרו לאיזה ענין אחר הוא צריך, ואף על פי שאמרו חכמינו ז"ל שמכנסין מיום ה' לכבוד שבת וכן מסתפרין, היינו לענינים שאינם מצרכי האכילה אלא לדברים להכין עצמינו ליום ו' ואינו רומה זה לזה, והטעם שכל

דבר אוכל צריך לעשות כשעתו משום שיהיה מוטעם לאכול, אכן על ורימוולש כתב מהר"ל הלכות יום טוב שהישנים טובים יותר מחרשים ואם כן אין קפידא לעשותם ביום ה' (וכן הנהגתי בערב ספס שחל להיות בשבת שאין לעשותם בערב שבת כי הירם עסקניות בחבשילי ספס ומצה).

תקלה

ואין לומר ביום ו' יש לי טורח גדול לבקש הענינים מפני רוב המבקשים וביום ה' אני מוצא הכל מחוקן וקונה כרצוני ואין מוחה בירי כי לפום צערא ולפום הטורח אנרא ובמה יורע איפוא היתנו רודפים אחר המצות אם לא לרקק בכל הענינים הצריכים לקיום המצות שיהיו ולא יחוש לטורח הנוף.

תקלט

אין לבטל הכנות יום הששי אלא אם כן הענין אשר הוא צריך אליו אינו נמצא ביום ו' ואז וראי יקח אותו ביום ה' ולא מבעיא שבוראי אינו נמצא אלא אפילו הוא ספק אם נמצא או לאו ירחיק הספק מפני הוראי כי כבוד שבת הוא להזמין לו מנה יפה ואפילו מיום א'. וראוי לכל ירא שמים כשרואה דבר בתוך השבוע יפה וראוי והוא דבר הצריך לשבת ויש ספק אם ימצא ביום ו' יקנה אותו לשבת.

תקמ

אבל אם אינו מוצא ביום ה' אלא כחוש ורזה ויש לו ספק שמא ימצא ביום ו' שמן וטוב ימחין ליום ו' ואף על פי שהוא ספק.

תקמא

ואם סיפוק בידו ליקח ביום ה' הכחוש על סמך שאם ימצא ביום ו' היפה והטוב יקח אותו ויניח הכחוש כי יכולה השבת שתרחם עליו להמציא לו בשופע מזונותיו כי כאשר יפתח ידיו לכבוד שבת כן יפתחו לו מן השמים לתת לו די מחסורו. ונראה לי מאחר שזה אפילו לפי הרגילות מרינת המחבר שהיא ארץ ישראל שאינם רגילים לאכול בשר מלוח כלל כל שכן במדינות אלו שרגילים לאכול בשר מלוח שנמצא שאין לו היוק כולי האי אם יצטרך לאכול הבשר שקנה קודם יום ו' אחר השבת על ידי שמצא בשר טוב ממנו ביום ו' שמחויב להקדים קניית הבשר ככל ראפשר ליה אם יש ספק בעולם שלא ימצאו טוב ביום ו' כמו בעת שיקנה באמצע השבוע.

תקמב

הרב המחבר סרבר הרבה מעניני קניית הבשר וחילוקיהן ולא זכר חילוקי קניית דגים, אפשר שכעירו היא צפת חוביב מצויים ביום ו' כרצון

איש ואיש אכן לירון יש בהם כל החילוקים כמו בכשר. והחכם יודע פשר דבר להבין חילוקיהם מעצמו. ועל כל פנים יש חילוק גדול בין קץ לחורף כי בקץ ספיגין מעטם במאר אם נתבשלו ביום ה'.

תקמג

צריך להשהרל בקניית שמן וך וטוב אם השמן לאכילה כי תקון המאכלים הוא השמן ואם השמן מחוק וטוב גם המאכלים טובים ומחוקים. (והינו בארץ ישראל ששם מתקנים המאכלים בשמן שומשמן ואינו מאיר וזמן כמו שרוצים לפרש בלשון אשכנז ובמדינות אלו החילוק בין שומן אחא לשומן בהמות שקורין מיטכר ידוע ונרגש בטעם ובבריאות וכן החילוק שבין שומן אווא לשמן וית ידוע וניכר גם כן, לכן כל החרר לדבר ה' יראה להמעים תבשיליו בשומן המוכחר וגם כי ההפרש בהוצאה מאד קטנה ויפה לשכלו ונוסיו).

תקמד

וכן שמן לנר יהא שמן ויה שיאיר היטב, שאם השמן וך נקי נמשך כראוי אחר הפחילה ואינו נכבה וההפך מאפיל אורו ושמחתו נהפך ליגן. (גם אז צריך לומר לנכרי או נכרית שירליק או ימלא הנרות שמן וזה איסור גדול ראמירה לנכרי שבות ואפילו בלא אמירה אסור ליהנות מאור שהרליק נכרי) וחובה עליו לבקש שמן לנר ואפילו ימכור המלבוש שלו. ובארצותינו שיש שמן זרעוני לפה אם הוא יטן וצלול מאיר כאור שמן וית (על הפחילות איננו מקפיד אם הן ישנות כי בעיני נוחות הישנות לירלק יותר וכן משמע בסור סוף סימן רס"ד גם אין אנו שורין, אף שיסרתי כן בשירי מפני שלי אין אורן יפה).

תקמה

צריך לחזור אחר יין לקירוש שיהיה טוב וחשוב בכל האפשר שיוכל למצוא שיחהנה ויחענג מסנן. ואם אינו אוהב אותו סכל מקום לקירוש צריך לבקש אחר טוב ויפה.

תקמו

צריך לבקש צרכי תבשיל בירקות ותבלין וכיצא בהן לחבל הקרירה ולמחקה כל אחר לפי טעם חכו ואף על פי שאין דרכו בחול ליתן בשמים לחוך התבשיל כשבת צריך להכין כל מה שאדם חשוב רגיל לתקן תבשילו. הלכך צריך כל אדם לחזור בו ולהביא לברו כל תיקוני התבשיל מבלי שישראל אנשי ביתו לקנות פירות או מיני מחיקה לקנות מעורה (או בין מעורה למעורה למלאות בהן מאה ברכות וכל המוסף מוסיפין לו).

תקמו

יענג עצמו ובני ביתו עם עניים אם מעט ואם הרבה. ולענין זה נזהגין בקצת מקומות לנבות תמחוי סכל בית וביה חלק מתבשיל המוכן אצלו

ונותנים לעניים, ומי שאינו נתן תבשיל גותן ככר לחם או מעות ליר הנזכר והוא מחלק לעניים. (ושמעתי מוקנים שבימים שעברו לפני זמן רב לא היה המנהג פה ורנקבורט שהנבאי צדקה הוא מחלק מעות בכל שבוע לעני העיר רק חמה כעצמם היו הולכים הלך מבית לבית כל ערב שבת וערב שבת עד כי פעם אחת נראתה עניה אחת אחר מוחה בשעת החפילה לפני חצר בית הכנסת על האבן והיו מזכירין אותה לי בשמה רק שנשכח מלבי מי הייתה ושאלו אותה על אורותיה והשיבה שבאה להזהיר לכל יכשלו עור בעון זה שהעניים מוכרחים להלכין פניהם בכל ערב שבת ללכת לשאול מבית לבית ואם לא יסורו מדרך הרע הזה יענשו אנשי העיר חס ושלוש בעונש גדול רחמנא ליצול ועל זה נתקן פה לנכות בכל חודש מעות ראש חודש הנחוג עד היום כרי שיחלקו הנבאים לעניים מרי שבת בשבתו ואל יצטרכו לבייש פניהם ללכת מבית לבית. זה שמעתי מבר סמכא).

תקמח

אבל היוחר טוב ליתן מהמוכן אצלו כרי שיהיה הוא ועני שוין באכילה וצדקה יחשב לו שלא להטריח העני לחזר אחר צרכיו ומי יודע אם ימצא או לא ימצא אחרי שאין בירו אלא מעט מעות וכמה יוציא אותם תחלה כי הוא חאב. לכל דבר ולא יוכל למלאות חאותו מכל הצורך ואולי ישמור המעוה לעת הצורך בימי החול והשבת יעשה כחול ונמצא שהוא אוכל ושבע נפשו מעונג ומפונק והעני חסר מכל טוב לכן כל ירא שמים לא יאכל בליל שבת עד שיתן או ישלח לעני חלק אחר ממאכלו המוכחר. (ואני כחבתי בחלק כי שהכל לפי מה שהוא העני שיש עני שבוש מלקבל מנה מבושלה ואינו בוש מלקבל מעות ובדרך הזה נאמר אשרי משכיל אל דל. ומי שיש לו כחור או נער יתום עני לוטר בביתו על שולחנו עולה על כולם לעניות רעתי ומה טוב ומה נעים אם יקיים שניהם. וקורם אכילתו יתן חלק לגבוה כי מה שנתן לעני הוא נבזה וזה ירוע שמאכילה אין הנאה אלא לגוף אבל במה שנתן לעני היא הנאה לנשמה).

תקמט

ולא יאמר אדם איך אתן משלי לזרים הרי אמרו חכמינו ז"ל עניך ועני עירך עניך קורמין (נראה שזה מרבר אפילו במי שהשעה רחוקה לו קצת שגם הוא מחויב להאכיל לעני יותר ממנו מכל מקום שאין הענין שיתן חצי מחבשילו לעניים אלא הענין שיקח חלק מה מהתבשיל ואפילו שיהיה אחר משמש ויחננו לעני יותר ממנו רמיהו אקרי עשיר לגביה).

תקן

— אם אפשר לו להשיג דנים נוסף על תבשיל תבשר בין רב בין מעט הוי עונג שבת, והכל לפי מה שהוא אדם וחיכולו וכונתו השליטה כי אחר

יוסף אומץ

הסרבה והמסעם ובלבד שיכין לבו לשמים. ועל פי הקבלה יש לאכול רגלים ככל הסעודות ואפשר לחקן יותר נשמות מגולגלים על ידי רגלים קטנים מברגים גדולים.

תקנא

מי שאין ידו משנת לענג את השבת כראוי אין לו להסרית עצמו לעשות מה שאין ידו משנת כדי לענג שבת ואחר כך להצטרך לבריות (ונראה לי רדיק המחבר בלישניה רוקא מי שוולת תוצאת שבת תיחירים לא יצטרך לבריות ואם יוסיף להוציא לשבת יותר טבחול על ידי כן יצטרך לבריות אז יצמצם עצמו כדי שלא יצטרך לבריות אבל מי שבלאו הכי נצרך לבריות גם הוא יכבד שבת כמו שאפשר ליה וכן ריק לשנא רסור סימן רט"ב), כי עונג גדול הוא שיאכל משלו ואפילו פה ובצל מטה שיאכל משמנים ומסתקים והוא אוכל ממזון אחרים.

תקנב

יכול אפילו עני שבעניים לקיים עונג שבת כעשותו דבר מה מוסיף על דרכו בחול ואפילו חבשיל של חרין או של כרוב ואפילו שררכו לאכול בחול ישים בו מעט בשר או יוסיף בו מעט שומן יותר ממה שרגיל ליתן בחול או חבלין להטעמו ונקרא עונג שבת והביבה שבת זו לפני בורא העולם יותר ממי שמענג אותה במאכלים רבים כי זה הביא מנחתו מן הכא בידו ושפק את נפשו לפני ה'. והמסרית עצמו יותר ממה שיש לו חסיד שוטה נקרא.

תקנג

ואחר שהכין צרכי שבת כיום ו' יאכל אם הגיע זמנו, ויטעם מעט מכרי שבעו כדי שיאכל סעודת שבת לחיאבון. (ויש מקרימין לאכול כיום ו' בהשכמה כדי להרעיק עצמו עד הלילה. ונראה לי כי כל איש יעשה כפי טבעו ועיכולו באופן שיהיה אכילתו בלילה לחיאבון) ואנשי מעשה מחענים כדי לאכול בלילה לחיאבון.

תקנד

ומשחה אסור כל היום רק מילה ופריון הבן מפני שומנן קבוע שרי. אכן כל בעל נפש יראה למעט אכילתו ושתייתו כדי שלא יאכל בלילה אכילה נסה כי סעודת שבת היא ראורייתא וסעודות הנ"ל רק דרכנן.

תקנה

אין לעשות מלאכה בערב שבת אחר חצות על דרך הקבלה אבל מצד הרין רוקא אחר מנחה. ועני הצריך למעשי ידיו לצרכי שבת מותר לעשות מלאכה עד מנחה קטנה ומאותן המעות יקנה צרכי שבת.

יוסף אומץ

תקנו

אסור לכתוב בשכר אפילו ספרים אבל לעצמו דרך לימודו או איגרת שלום שרי. מלאכת ארעי בלא קבע שרי. ולחקן בנריו או בנרי חבירו לצורך שבת בחנם שרי, וכלכר שלא יהא רגיל בכך ולא יעשה בשאר ימי חשבוע ויסמוך על ערב שבת זה וראי אסור, והעושים כן יענשו מאד כראיחא בפוסקים.

תקנו

כל אדם ישחרל בוריוות סמוך לשבת לנמור כל ענייניו וישמיע לבני ביתו שינמרו כל צרכי שבת בעוד יום כרי שיקבלו שבת בעונתו ווריון מקרימין למצוה כראיחא יהי חלקי ממכניסי שבת וכו'.

תקנה

מי שלא קרא שמו"ח בהשכמה יקרא שמו"ח בנחת ובומרה מלה במלה ואם אפשר שלא יפסיק בה הוא טוב. וכן ראוי לכל בעל נפש לעשות וכן כתב בחי"ח.

תקנט

ויקרא כל פסוק ופסוק ב' פעמים ותיכף התרגום על הפסוק ההוא פעם אחר מבלי שיצטרף שני פסוקים או יותר יחד ואל יניח הקריאה פעם אחר על החזן ראו צריך לשחוק מבלי קריאה ובקל יחשוב מחשבות חזן בקריאה פסוק אחר או מלה אחת לפחות ואינו יוצא בה ידי קריאה. ובטעם זה סרה חמיה הלבוש סימן רפ"ה.

תקס

בספר הכוננות נכתב שהמקובל מהרי"א לא הקפיד לקרות התרגום בטעמים. זה שנכתב רבינו בסדר היום שאל יצטרף ב' פסוקים יחד נראה לי שאין זה אומר בעשרת הדברות שבהן אינו רשאי להפסיק לעניות דעתי רק יקרא מאנכי עד אשר לרעך בלי הפסק.

תקסא

ויעביר גם ההפסרה. ובשבת של חתונה יעביר הפסרת הסדר ולא שוש אשיש כן הוא בפסקי מהרי"א ומסופקני כדת מה לעשות בהפטרות ר' פרשיות וכיוצא. ואני נהגתי להעביר הפסרת הסדרא ראו לא כן תהיה מונחת בקרן זוית. ואין אני אומר קבלו דעתי. ואחריהן בלי הפסקה מומור ה' מלך שהוא שיר יום ו' תהלים, ואם מעביר אותה כיום אחר יאמר השיר השיך ליום ההוא ומשנה ראשונה רשבת כרי לקשר אניך משנה מחיקוני שבת.

יוסף אומץ

תקסג*

ובשעת הדחק כגון שהוא בדרך ואין אצלו חרנום יקרא המקרא ב' פעמים וכשיגיע לשוב יקרא החרנום פעם אחת ואף על פי שאחר עבור השבוע עבר ומנה של הפרשה סוף סוף כל האפשר לתקן יתקן ואנוס רחמנא פטריה. ובעל נפש אין לו לצאת מפתח ביתו בלי ספר עמו ממקרא וחרנום כרי להשלים פרשיותיו עם העבור ושכרו גדול ומאריכין לו ימיו ושנותיו.

תקסד

ויצוה לבני ביתו להרליק בזמנו והוא כשהשמש מתחיל לשקוע ואין ראוי לאחר או להקדים.

תקסה

סמוך למנחה ירחוק פניו יריו ורגליו בחמין, ואם אפשר לו לרחוק כל נופו כמ' סאה בלי נזק כמה יפה ונעים. ומעינו בחסידים הראשונים שהיו טובלין עם נשותיהן כרי ליחר את לבם למקום אחר. מה מאד צריך זהירות גדולה וזירוז בחר שאת בהקדמת עיולא יומא דשבתא ויומא סבא כימות הנשמים שהימים קצרים וביומא דשוקא כי בין השמשות ספק דאורייתא ובשבת הוא ספק איסור סקילה וכיום טוב שיש בו איסור לאו גם הוא חסור מאד, ותוספת שבת יו"ט גם היא דאורייתא, ותוספת ומנה קורם בין השמשות נמצא שבעור יום גדול ואינו מתחיל להחשיך כלל מחויב אדם לקרש שבת ויום טוב רחיינו בעור החמה בראש כל האילנות.**) ואם האדם שרוי בקהל שמאחרין לקבל שבת ויום טוב ואינו יכול למחות לכל הפחות יוהר בעצמו להקדים בכל היותר אפשר שיטמינו וידליקו בני ביתו בזמן הראוי כנ"ל קודם שילכו לבית הכנסת וכל שכן שהוא עצמו אל ידליק נר שבת בבית הכנסת כנהוג אם אין ברי לו כוראי שעדיין יום גמור הוא. ואם יוכל לזהויר גם שכניו על כך הן שכני ביתו הן שכני בית הכנסת אל ימנע מפני הבושה. ולאו רוקא המרליקין בעצמן כי גם העוסקים בצרכי שבת ובהטמנה ובהבערת האש בבית החורף שמאחרין מלאכתן אחר ההרלקה ואז אין איש בבית כי גם האשה היא בבית הכנסת צריך זירוז בחר שאת ואימה לא יתירה רק בלשון רכה שלא יחללו שבת במלאכות ההן. וירוע לכל מה עונש מאד לחלל השבת.

תקסו

וצריך שיהיה ביתו מחוקן כראוי ויציע בו מצעות נאות וכלי יקר שיש לו ונרות דולקות כפי ערכו כמי שמוסין בית וכלים לקראת אורח שר וחשוב.

(*) בהעריגנאל חסר סימן תקס"ב.

(**) בתנחות של ר' משה מיינץ: ע' שרית שב יעקב ס"ס ס"ז.

יוסף אומץ

תקסו

כל עני שבִּישְׂרָאֵל צָרִיךְ לַחֲקֹן מִסָּה שְׁלַחַן כֶּסֶם וּמִנֹּרָה כְּפִי חֲשֻנְחוּ וְאִזּוּ מִלֵּאךְ מִכּוּב אֹמֵר יֵהִי רֵצוֹן שִׁיחָא כֵן לִשְׁבַת הַבָּאָה וּמִלֵּאךְ רַע כַּעַל כִּרְחוּ יַעֲנֶה אִמֶּן.

דין חלה.

תקסח

מִנְהֵג אֲבוֹתֵינוּ לַעֲשׂוֹת לַחֲמֵץ מִיּוֹחֲרִין לִשְׁבַת לִכְצוּעַ עֲלֵיהֶן. וְהַנִּשִּׁים מְקִיִּמֹת בֵּתן מִצּוֹת חֲלָה וְצָרִיךְ לִזוֹת וְהִירוֹת גְּרוּלָה שְׁלֵא חֵהָא מִצּוֹת הַבָּאָה בְּעִבְרָה כִּי בַעֲנִין חֲלָה הַגִּיל רֵאִיתִי שְׁעִירוֹרִיה שְׂמַחֲכָמֹת וּמִרְקָקוֹת לְהַפְרִישׁ חֲלָה מִרֵּי שֶׁבֶת בִּשְׁבַתוֹ סָה שְׁאִינוּ חַיִּיב כָּלל וּמִקְמָצוֹת לִיקַח פְּחוֹת מִכְשִׁיעוֹר שְׁהוּא בְּקִירוֹב כָּלִי הַמַּחְזִיק מִרָה וְחֲצִי רִבְעִית מִרָה וּרְנַקְבוֹרֶס מִלֵּא קֶסֶחַ מַחוּק וְלֹא גְרוּשׁ וְכִשְׁהֵן לִקְחָתוֹ פְּחוֹת מִכְשִׁיעוֹר הוּיָא וְרֵאִי בִּרְכָה לְבַסְלָה.

תקסט

עוֹר הֵן מִפְּרִישׁוֹת חֲלָה מִעִיסָה הוֹרִימוּשׁ וְעִיסָה הָיָא אִף אִם הִיא כְּשִׁיעוֹר יֵשׁ לָנוּ סֶפֶק אִם חֵיבָתָא בְּחֲלָה אִם לֹא. אִכֵּן לִזוֹת אִם יֵשׁ כְּשִׁיעוֹר הַגִּיל יֵשׁ תִּיקוֹן שְׁאַחַר הַפְּרִשָּׁה הַחֲלָה חֲקָה הָאֵשֶׁה רַבֵּר מוֹעֵס מִעִיסָה הוֹרִימוּשׁ וְתַאֲפָה אוֹתָהּ בְּמַאֲפָה תְּנוּרָה בְּלִי שׁוּמֵן וְחוּכַל לְצַרֵּף אוֹתָהּ הָעִיסָה הַמִּיעוֹס אֶל הָעוֹנָה שְׁאוּפִין בְּעֶרֶב שֶׁבֶת וְעַל יְרֵי רַבֵּר מוֹעֵס הָהוּא בְּהָעוֹנָה הָיָא שְׁרִינְלוֹת לַעֲשׂוֹת מִרֵּי שֶׁבֶת בִּשְׁבַתוֹ כּוּה יֵצֵאָה יְרֵי חוּבְתָהּ.

תקע

וְכֵן בְּעִיסָה הַקּוֹנִיל אִם יֵשׁ כְּשִׁיעוֹר הֵן כּוּה לְבָרָה הֵן עִם הַמַּצּוֹרֶף אֵלֶיהָ יֵשׁ גַּם כֵּן תִּיקוֹן וְהַ שְׂכַחְתִּי בּוֹרִיסוּלִישׁ לְחַיִּיב הַקּוֹנִיל עַל יְדוֹ. אִכֵּן כְּשִׁאֲנִין עוֹשׂוֹת עַל דֶּרֶךְ וְהַ צִּלְלוּ כְּמִים אֲרִירִים רַסְבְּרִי לַעֲשׂוֹת מִצּוֹת שְׁאִינוּ צְרִיכוֹת אֵלֶיהָ כָּלל וְהַעֲלוּ חֶרֶס בִּירֵן וְעוֹנֵשׁ בִּרְכָה לְבַסְלָה.

תקעא

וְכִשְׁיֵשׁ לָהֶן עִיסָה גְּרוּלָה לְלַחֵם גִּמּוֹר יֵשׁ נָשִׁים שְׂמַחֲלֻקוֹת הָעִיסָה הָיָא לְשֵׁלֶשׁ וְאַרְבַּע כֵּלִים וּמִפְּרִישׁוֹת חֲלָה מִכָּל כָּלִי וְכָלִי כְּפִנֵּי עֲצָמוֹ חוֹשְׁשֵׁנִי לָהֶן לַעֲנֹשׁ בִּרְכָה שְׁאִינָה צְרִיכָה שְׁהוּא כָּלִא תִּשְׁאָה.

תקעב

וְעִיסָה לַחֵם שְׂנַחֲמָצָה עַל יְרֵי שְׁאוֹר שֶׁל גּוֹיִם שְׁהִיא מְטוּרָה מִן הַחֲלָה וְיֵשׁ חֲשֵׁשׁ שְׂמָא כְּשִׁתְּפָרְשׁ חֲלָה יַעֲלֶה בִּירָה מִשְׁאוֹר שֶׁל נִכְרִי וְנִמְצָא שְׂמַפְרָשׁהּ

מן הפסוק על החיוב שלא יצאה ידי חובת החלה והיו עיסה כמי שלא הורמה חלה ולזה יש חיקון גם כן רהיינו באופן זה שיעשה הנחתום עיסה קטנה כשיעור חלה בפני עצמה אשר אין בה עריון משאור של נכרי ויסמוך עיסה הקטנה ההיא אל העיסה הגדולה שיש בה שאור של נכרי ויפריש חלה מן העיסה הקטנה על שתי העיסות יחד ובוזה יוצא ידי חובתו אליבא רכולי עלמא וכן ראיתי מאבי מורי החסיד ו"ל ושאר אנשי מעשה נוהגים כן. אכן הרבה מרבתי לא חששו כלל לחששא זו ואינם מקפידים על שאור של נכרי, אבל ראוי להקפיד.

תקעג

בימים שעברו בימי חורפי היה המנהג פשוט לעשות הלחמן פשוטים והיו עושים על נביהם הרבה דקירות בסכין ושמתיו הטעם מפני שלעמים היו רגילים לחת בהם שומן וכרי רלא אחי למסעי לאכול הנוחר מהם אחר שבת בחלב עברי בהו היכרא וסימן והיינו כעין תורא שאמרו בפסחים לחר פירוש. והן עתה אישחנו למעלותא אצל העשירים שעושין אותם ארוכים ועבים ומתובלין בתרבה מיני תבלין עד שהם נחמרים למראה ולמאכל ומה רב שכרם גם אין בהם שום פקפוק בחיוב חלה. אכן הבינונים מקמצין ועושין מן העונה הגדולה הנהוגה לעשות באשכנז לליל שבת ולחלקה לכל בני בית קטן וגדול גרים וחושבים אחר האכילה גם לחמי הבצוע ומחלקים אותה לשלשת חלקים וזכרון אחר עולה לכאן ולכאן, ואין להאשים על זה על קמצנותם כמו שכחתי לעיל דאין לארם לעשות בשבת יותר ממה שחשני ידו וכפרס בעתים ושנים האלו הקשות והיוקר הוא במאר והשכר אבר כמעט וכפרס דהנהו לחמין על הרוב אינם נאכלין רק בחול ורק אין רברי אלה שיש כאן מקום ספק אם מברכים עליהם המוציא אחרי שרגילין לסגן בשומן ואת זה ראיתי ונתן על לבי להקדק ברכרי הפוסקים ויגעתי ומצאתי דאי קבע סעודתו עלויה אין כאן בית מידוש. לכן בעל נפש יותר בעצמו לאכול ממנו הרבה בסעודה ואם לא זאת איפוא בודאי יצא שכרו בהפסדו שהוא פי ארבעה וחמשה על שכרו בשחים או כשלש רעות שתחלת ברכתו המוציא היא לבטלה ואוכל פרוסת הבציעה בלי ברכה הראויה והלחם שאוכל בסעודה אוכל גם כן בלי ברכה ואם כן כל הרברים הבאים בתוך הסעודה צריכין ברכה שאין ברכת הפה פוסלתם והוא אוכלם בלא ברכה. לכן יש לזהר הרבה כמו שכתבתי. ואם אפייה העונה אינה כתיקונה לפי רצון בעל הבית הבצוע שאין רצונו לאכול ממנו אחר הבציעה הלא טוב הוא יותר ויותר לכרך על לחם אחר בחלה או בלא חלה אם הוא נקי או מוכחר במינו דהיינו שזה מחיטין וזה משיפון שהוא מין שעורין מלבדך על לחמי שבת המוציא שלא כדון אחרי רלא קבע סעודתה עלויה.

יוסף אומץ

תקעד

כתב בספר הכתונות שהאר"י ד"ל היה נוהר מאד שלא להתגלח אחר מנחת נרולה רהיינו חצי שעה אחר שקשקש י"ב. ובעמק ברכה כתב בשם ספר הנן שאין לגלח הצפרנים כיום ה' שאו מנדלין בשבת.

תקעה

בסדר גלוח הצפרנים יש דעות חלוקות אם יש להם סדר אם לאו, ומאחר שכחב בספר הכתונות שהאר"י לא היה מקפיד על זה נשארתי כמנהגי שלא להקפיד.

תקעו

מצוה לטעום בערב שבת מתבשילי שבת אם הם מתוקנים ומתובלים כראוי לפי כבוד שבת. וכחב מהר"ר הירץ סרויש ו"ל המקובל שהיה פה חזון בפירוש התפלה שחבר על סועמיה חיים זכו שיש לטעום השאליט בערב שבת, ומצוה עשה"ה זו קיימתי בכל עז.

תקעו

מצוה להשחיו הסכינים בערב שבת. ובספר היראה אסמכיה אקרא דוהינינו את מלשון והיו לאחים ולמזמרות.

תקעה

כשלוש מלבושי שבת צריך לזוהר שלא ילבוש ב' מלבושים כאחר רקשה לשכחה כמו שכחתי לעיל.

תקעט

ריני ברכה ציצית כשחזור ולבוש מלבוש שפשט כתבתי לעיל.

תקף

ריני חליצה נעלים ונעילתן כחתי לעיל רק שבערב שבת שדרך העולם להחליף מנעליו צריך והירות נרולה שיחלוצו שני מנעליו מרגליו טרם ינעלם ראם לא כן אי אפשר שלא יעבור על דברי חכמים בחליצה או בנעילה.

תקף*

כתב בכתונות האר"י שיש לפנות קורי עכביש מהבית סמוך לשבת לסוד ידוע.

(*) נכפל בתאריגניצאל סימן תקף-ף.

יוסף אומץ

דיני שהייה והסמנה

תקפא

עניני שהיית החמין והסמנתם לילה ויום רבו בהם הרעות וריניהם תלויין בשערה לכן לא אאריך בהם רק אכתוב מנהגי בקצרה. אין אני משהה קרירותי בכניסת שבת אצל האש אע"פ שנתקו מן האש בענין שאינן נוגעין כלל אל האש אע"פ שנוהגין להקל על פי הנהגות שלחן ערוך אני מנהגי כחבתי. אכן אחר הסרת כל האש והנחלים רק שאבני הכירה נתחממו מחום האש כל היום אני משהה קררותי עליהם אף על פי שחומה גדול מאד וכני כיתי סכסים הקררות בכרים או כסות.

תקפב

או מסמין אותם במלבושים וכרים וכסותות בקיץ ובחורף לתוך התנור שקורין רע"ר בבית החורף, אכן לאחר שניסלה הקררה מהסמנתה בלילה או מתנור תקהל בשבת שחרית והועמרה על גבי דבר אחר אין אני מחיר רק אם נשארה ביד אחר מבני הבית או מותר להחזירה. וכשמביאין הקררות מתנור של קהל או על הרוב הועמרה על גבי דבר אחר ואסור להחזירם או ליתנם לתוך הרע"ר אם לא שתאמר המשמשה בודאי נמור שקבלהם מיר ליד.

תקפג

וכן אסור להסמינה תחת כרים וכסותות ויש מקילין אם הקרירה מנולה בראשה ואין היתר בזה דהעיקר תלוי בהסמנה ולא בכסוי.

תקפד

כל זה בש"ע*) בשהייה לצורך הלילה אבל לצורך מחר אין להסמין אלא בכירה גרופה דהיינו שאין עוד הנחלים בוערות בעפר ההסמנה או בקסומה דהיינו שנתכסו הנחלים בוערות בעפר למעט חמימותם.

תקפה

כשהאשה מרלקת בליל שבת חיקף אחר ההרלקה חשים יריה לפני הנרות כדי שיהיו מכוסים מעיניה ותאמר הברכות ובוה נחשב עובר לעשייתן לפני ההרלקה כי אי אפשר לוטר הברכה לפני ההרלקה כי על ידי אמירת הברכה היא מקבלת עליה השבת על ידי ההרלקה לפי שאינן יורעות להתנור שלא יקבלו השבת בהרלקה ולכן אחר הברכה לפני ההרלקה תהיה אסורה להרליק אחר כך. לאפוקי כשהאנשים מרליקין כנון בעת לירת אשתו או שהיא חולה או שאין לו אשה המה יכולים להחנות בלב שלם שלא יקבלו שבת בהרלקתם ולכן דרך האנשים לוטר הברכה לפני ההרלקה רהוי עובר לעשייתן

*) אולי צ"ל בע"פ.

ממש ורשאין אחרי הדלקתן לעשות מה שלבן חפץ כי השבת לא חל עליהן עריין. וכן אשה המדלקת ביום טוב אומרת הברכה קודם התדלקה.

תקפו

אסור להרליק מנר של שבת או של יום טוב נר של חול, ולחולה שרי.

תקפו

איתא בנמרא חייב אדם למשמש בנריו ערב שבת שמא ישכח רבו אצלו ויצא בה לרשות הרבים. ונראה לי ראפילו במקום שרגילין לערב שאין חששא זו כלום מכל מקום יש לו לעיין אם יש לו בשקים שלו העשויים בבגדים מעות או שום דבר מוקצה. אכן מי שמחליף בנריו לשבת אין צריך לזה.

תקפה

סדר קבלת שבת שנהנין בו פה מחרשים מקרוב באו הוא מנהג יפה וטוב, ומי שיאריך לו הזמן לקבלו כקהל בנעימות שיר הלא יוכל לתקרים עצמו זמן קטן ללכת לבית הכנסת ולומר המזמורים והשיר בנית הכנסת ביחוד.

תקפט

אין מנהגי לומר בקבלת שבת חרוז הראשון דלכה רורי לקראת כלה מפני שאין אנו נוהגין לצאת מסקים למקום כדי ללכת לקראת שבת כמו שהמנהג בארץ ישראל לצאת לפחות לחצר בית הכנסת וכמו שהאריך בזה בסדר היום ומפני טעם זה אין אני אומר החרוז דלקראת שבת לכו ונלכה רק אני אומר במקומו לבבתי שבת מלכה כדי למלאות הלמ"ד מחתימתו של המחבר שיר זה שהוא המקובל הנרול מתור"ר שלמה הלוי אלקבץ שהיה רבו של המקובל המופלא מהר"ר משה קרדוזר. השיר שמוכר בו בן יוחאי אינני אומר לרוב עומקו בקבלה.

תקץ

ומי שאינו עושה לא זה ולא זה יקרא לפחות שיר השירים כולו בטעמיו קודם מנחה ויאמר אחריו הבקשה בחיקוני שבת ואז אינו צריך לאמרו בשבת קודם סעודתו כמו שהוא בחיקוני שבת. ואם אין לו פנאי לאמרו קודם מנחה אז יאמר חלק ממנו קודם כל סעודה עם ח' פרקים משבת כמו שהוא בחיקוני שבת רק שיאמר קודם מנחה ר' פסוקים משיר השירים שסימנם יעקב, ואלו הן, ישקני, עורי, קול, באחי. והוא ראשי תיבות יעקב.

דינים השייכים בבית הכנסת בכניסת שבת.

תקצא

אכתוב לפרש טעם המנהג הנהוג כינינו בשינוי סרבל המיוחד לשבת ויום טוב על פי קבלתי כי כל מנהג אבותינו תורה ומה שלא ידענו הוא לקוצר

תקצב

תקצו

תקציר

וכעין טעם מנהג שינוי הסרבל כנ"ל שמעתי שיש מנהג ותיקין למי שהולך בחול המועד של פסח בראש כל חצות הערלים ובכניהם ויש לראונו שיצא הארס ויבא לשחות שכר ולדין שרגילות להיות יוסא רשוקא בימי הפסח ויש כעל בחסם שהולכים במקור עד ערב ברחובות קריה ואינם חצורים לבתים ויש לראונו שלמלאות נפשו כי ירעב וישפע על פת לחם לחם חסין לקנוא אצל הפלטר לכן המנהג הוסיקין ליחס כדור פרוסת סטנה מפצה בכל מטום שהולכים

יוסף אומץ

בין הערלים, וכאמת באו לירי איזה אנשים לסדר להם חשוכה על ששחו בימי היריד כחול המועד של פסח שחר על ידי שכחות הפסח כשררת עסקיהם. לכן שומר נפשו ירחיק מהם ויקח פרוסה מזה כירו.

תקצה

בעיני יפלא על מה שראיתי קרובי חמת הרחוקים בקורא מראים בשבת אבילות בשינוי מלבושים יותר מבחול, בשלמא בחול יש סמך לזה כגמרא שקרובי האבל יחאבלו עמו מפני כבודו ושלא כפניו אין לנהוג אבילות אפילו בחול והן עתה נוהגין דוקא אבילות בשבת אפילו אין אבל חי פה ואפילו רחוקים מאד. ומפני שראיתי בהנהגות מהרמא"י בשם גדולי אושטרייך סמך למנהג זה לכן אין לבטלו. אכן גם שם מוכח דוקא כפני האבל והקירוב במאד כגון פסולי ערות ולהחאבל גם בחול מהקבורה עד אחר שבת ראשון ברחיצה וכיוצא וממילא המנהג שלנו שמראים אבילות לרחוקים ושלא כפני האבל ודוקא בשבת ולא בחול הוא בעיני קרוב לחלול שבת.

תקצו

אכן מפני איבת החיים לא מנעתי עצמי מלשנות כגרי שבת בפסולי ערות החיים היכא ראייתנו רכמה רברים האסורים החירו חכמינו ו"ל מפני איבת, אבל על כל פנים יחאבל בחול גם רבר מה מפני שלא יהיה נראה כחלול שבת וכן נהנתי. שנינו מלבושים אלו נהנו בשבת ראשון ליריעת הקרובים אפילו אחר שלשים.

תקצו

מנהג יפה וטוב להרליק כל זמן החפילה בבית הכנסת על מקומו נר שעוה אכן יש לדרקק שלא תהיה מצוה הבאה בעבירה גדולה שבימות החורף פעמים מאחרין לילך לבית הכנסת עד קרוב לבין השמשות שאז אסור מראורייתא לכן לכשיהיה לו שום ספק בלבו אם הוא בין השמשות או לאו אל ירליק שום נר כי ספק ראורייתא לחומרא. ומי שירא לדבריהם יעשה גרות שלו גדולות ויקדים ללכת לבית הכנסת וירליקם חיבה ועל כל פנים שיהיו דולקים והולכים עד נמר התפלה.

תקצו

והמנהג שנותנים מחרש לעשות ריח בבית הכנסת כנניסת שבת לא ישר בעיני מפני ולפני עור לא חתן מכשול בכישול ברכה שמחויבים לברך בורא מיני בשמים כי רגילים לעשות הריח מנענליך העשוין לעשן.

תקצו

ברכת מנן אבות ברכרו אין הקהל מתחילין בה רק כמנן אבות, ואם יתחילו מראש הברכה הוי ברכה לבטלה.

יוסף אומץ

דיני ליל שבת.

תר

כתבו הסור ושלחן ערוך סחמא כלי שום חולק וכשיבא לביחו ימהר לאכול מיד וטעמיהו ממה שדרשו חכמינו ו"ל זכרנו על היין בכניסתו רצונו לומר חיקף משנכנס השבת. ובסדר היום הזהיר מאד על זה וכתב שאפילו בביח הכנסת לא יתעכב הרבה וחיקף בהכנסו לביחו יקדש מיד ולא יפסיק וכל הזריו להקדים לקדוש היום הרי זה משובח. ואף שכעסק ברכה כתב בשם מהר"ם וכל בו ומהר"ש שלא אכלו חיקף אחר יציאתם מבית הכנסת אם היה עוד היום גדול וטעמיהו משום לא יקדים ולא יאחר גם כתב שכן כתב הנאון מהר"ר ליווא מפראג ו"ל בספר גבורות ה', אבל לפי עניות דעתי אין הוכחה מרביו כלל לתחלת הסעודה רק על סופה שצריכה להיות סמוכה לתחלת הלילה חוץ מהר"ם ראינו איירא וראי גם כן מהתחלה ואף על פי כן איך יעלה על דעת אדם שלא לנהוג כמו הסור ושלחן ערוך רבכל מילי בחרייהו אנו גרירין לכן ראוי ומחויב כל אדם למהר ולקדש חיקף אחר יציאתו מבית הכנסת וגם על הרוב בני ביחו הם עייפים ורעבים ולמה יענה אותם.

תרא

אכן בהא מורינא שצריך שימשוך אכילתו ער הלילה ממש או לפחות ער שקיעת החמה, ראף שהרשות בידו להוסיף מחול על הקדוש ונימא דאחר שקבל עליו התוספת ההוא לשבת יצא בו ידי קדוש וסעודה מכל מקום ידי נרות וברכתך לא יצא שהרי כתבו הפוסקים שצריך ליהנות מנרות שבת ולכן הזהירו שבקץ יש לעשות נרות ארוכים שירלקו ער הלילה דאם לא כן הוי ברכה לבטלה. אכן הנאון מהר"ל הג"ל כתב כהרי"א שאף ידי סעודה לא יצא. לכן נראה לי ששום שבלילות ארוכים מצוה להאריך בסעודה לפחות ער כרי שיהנה מאור נרות ההדלקה ואם אפשר לו להאריך ער סמוך לצאת הכוכבים כרי שיאכל קצת הסעודה בלילה מה טוב ומה נעים ולכן יאריך או יונגן הוסירות יותר כרי להמשיך ער הלילה או ליסוד בתוך הסעודה אבל באופן ההיחר דליכא למיחש שמא יטה שלא יתיה הפסדו יותר משכרו. ואפילו בין המערים וכל שכן בימי העומר נראה לי ריש לומר הוסירות קול נמוך קצת או בנינו שאינו משמח בנינו הוולות וכיוצא. וכדי שיוכל האדם להמשיך סעודתו בלי שיחה בטלה והיתול תקנתי שיר חרש לליל שבת וכו אספתי כל דיני נרות שבת הירועים לי ובכל החרוות הראשונות מחצאי הסוגרים הן לישנא רקרא ומסימות בערב וכל סוגר סיוסו והיה לעת ערב יהיה אורה כרי שהא ניכר מתוכו על מה ארניו הוסבעו ולכן לא הארכתי בסידורי זה מדיני נר שבת כי סמכתי על הקורא או משורר שיר זה ששם ימצא כל מבוקשו כרינים ההמה. ומפני שרוב דיני נרות שבת המה מצטרפים לאשה לכן

בארתי לכל חרוו וחרוו מהשיר בלשון אשכנז וגם כן בררך חרוו וגם כרי
לבלות על ידי אריכת הזמן הסעודה עד סמוך ללילה ואז אחרי אריכת השיר
יש לאכול ולשתות עוד דבר מועט כרי לקיים מצות הסעודה כוסתה גם ירויה
בוה שיקרא קריאת שמע בזמנה אחר שקיעת החמה.

זה הזמר שייך לשבת כמבואר לעיל.

אומרה ואשירה, אל מול פני המנורה,
אל עבר פני האירה, עד שיחמלא הבית אורה.
נר מצוה ותורה אור להוכיח, עד בוא יום הגדול והגורא.
יצאחי לשוח בשרה לפנות ערב, והיה לעת ערב יחיה אורה.

איך חיל וינגן היינט, ניגן רען שבת ליכט,
ריא ניגן מיר האבן גישיינט, רז מן ויא רורך ריא שטוב וזכט.
אויף ריא שבת ליכט אליינט, איז רז ליד גיריכט,
צו זינגן איבר רעם טיש ניגן נכט.
רען ווען עש איז נכט, שייגן ערשט ריא ציגד ליכט.

יבוא היום ויפנה ובשירה עורני, כאשר ארכו לי הימים.
כלילה להחענג בסוב מערני, ולא תאיעזו ביום חמים.
יען שרנא בטיהרא מאי אהני, שנו לנו חכמים,
יאכל עד לערב. והיה לעת ערב יחיה אורה.

חיל איך זינג ווערס עש נכט ויין, ווען שוין דער סג איז לנג.
וא עש איך זינג איך ריא נכט תיניין, ווען שוין ביא טאג איז רער אנסטנג.
ביא טג הבין ריא ליכט קיין שייך, פר רינט מן מיט רעם עשן קיין דנק.
ער זאל עשין ביו נכט, רען ביא נכט שייגן ריא ציגד ליכט.

ובלכר שלא יקרים ולא יאחר, להעלות את הנרות.
בעת הכנסת כלה למהר, כאשר השעה עוברת.
ספק חשיכה להזהר, מכל מלאכה עצרת,
מערב עד ערב. והיה לעת ערב יחיה אורה.

צו פריא אונ' צו שפוט זער, זאלשטו נים אנשצינדן.
ווען איין בריילפט ווער, ווערס עש נכט גישיינדן.
אם זיגטער ווען ער קוסט ווער, זאלשטו נים מער ערשט פינדן,
פון נכט ביו חידר נכט,
ווען אם שביחת צו נכט, ווערס מן ציגדן ריא הכרלה ליכט.

פרח הגפן הגעז הפירות, הרודאים נחננו ריח ננים,
או סוכה לצל יוסם כחצרות. שמה לא יאכלו האיתנים,

יוסף אומץ

כל מברכין על הנרות, אם לא יאותו כאכלם המערנים,
כי ינטו צללי ערב, והיה לעת ערב יהיה אורה.

אים נארטן דא אלש שטים אים פאלוס בלוס, אונ' אלש רש וואל ריכט
אין איינר סוכה דא מן אים שאטן רוט, עשין דיא ורומן ניכט.
דיא ברכה איבר דיא ליכט איז ניט גוט, ווען מן זיא איבר רעם עשן
ניט ויכט,

ווען זיך סכט ארכייד דיא נכט.
רען ווען עש איז נכט, שיינן דיא ציגד ליכט.

נר שמן ופתילה יפה בחרו לכם, ששהא שלהבת עולה מאליה.
וזר לא יקרב באהלכם, להיטיב את נרותיה,
ממלא ומרליק נר לקטניכם, לפתח חטאת רובץ כל באיה,
מנורת הזהב ונרותיה לכער כערב, והיה לעת ערב יהיה אורה.

גוט איל אונ' צוכן סוט אייך דר וויילן, צו רעם אנשציגן,
זא כישוערעט איר ניט אייער וילן, מיט רעם שבת ווייבר ויגדן,
דיא עבירות וויינן ניט צו דער צילן, מיט רעם ליכט דיא מן ברענט
רען קיגדן,

דיא לויסמ' זומפט רען אנדרן ליכט אנשציגן, פר נכט.
ווען דא ווערט נכט, שיינן דיא ליכט.

הרלקחי שני המאורות, במששלת הלילה,
ושניהם בפחילות משוורות, לעמח זכור ושמור עולת.
רשות להעלות שלשה קני מנורות, אם נרות שבת אחר לא העלה,
ביום ההוא ער ערב, והיה לעת ערב יהיה אורה.

דיא ליכט פון דער ניוולטיגן נכט, זול ויין נצווערנט אלי בידה,
גיגן זכור ושמור איז עש גיסרעכט, וויא אין עשרה הדברות שטים,
ררייא צו אנשציגן מוז מן הבן אין אכט, ווען רש אנשציגן איבר ניט,
אן איינס פרייט צו נכט.
רען ווען עש איז נכט, מוז זיא שיינן דיא ציגד ליכט.

רוננים נוסדו יחריו, שהאשה היא העולה על סוקרה,
היא כחה נרו של עולם לחסיריו, בנר של שבת יהיה הודה.
פנה האיש לא עשה ידיו, ובח מלך פנימה כל כבודה,
יצא אדם לפעלו ערי ערב, והיה לעת ערב יהיה אורה.

רש גיבט פון רען אנשציגן, איז רען ווייבר גיבטן אליין,
רען חוה הוט פר לויטס מיט אירן ויגדן, רש ליכט פון איר מן.
אך לון זיך זיא דא היים פיגדן, אכר ניט אזא דער סאן,

יוסף אומץ

וען ער קומט פון פעלד ניגן נכט,
וען עש וויל ווערן נכט, מוז ער אנצינדן דיא ליכט.

יש אחר ואין שני לו, ואין עור כנגדו,
או שאינו בהיכלו, כי ירם הדרך לנגדו,
נרודה בחדר מסות אהליו, להדליק ישכיל ידו,
כבואו מן מעשתו מן השרה, לעת ערב,
והיה לעת ערב יהיה אורה.

ראך ווען איינער ווער אלאן, דו ער און ווייב ווער,
וויא ווער ניוואנדרט פון מאן, אדר ווער קרנק זער,
אדר איר קינר בעט נינג ערשט אן, אנצינדן מוז ער,
וען ער קומט פון פעלד ניגן נכט,
וען עש וויל ווערן נכט, מוז ער אנצינדן דיא ליכט.

חייב אדם לכתוב עובר לעשייה, וכהדלקה לא זו הדרך,
פן קבלת שבת יהיה. סדר הברכות כנשיאת כפים עורך,
לכבוד הגר מראייה, משאח כפים מנחה ערב.
והיה לעת ערב יהיה אורה.

מן מכם דיא ברכה ניכט, אי דו אנצינדן איז גיטאן,
דען מיט דער ברכה איבער דיא ליכט, מעכט ער שבת אויף זיך נינומן זון.
דרום הלם מן דיא הענר פון רש אנזוכט, אונ' זנס דיא ברכה ווען מן
האט אנצונדן זון

אויף היבן דיא הענר קינן נכט,
דען ניגן נכט, ברענן דיא ציגל ליכט.

נעיסט הברכה נגמרה, תשאנה כחפילה,
על בניה שיאירו בחורה, ויהיו סאנשי סגולה,
ובכנה תחיה התפלה נבחרת, ואל שער השמים עולה,
והשער לא יסגר עד הערב, והיה לעת ערב יהיה אורה.

וען זיא האט אויז גיוואנט דיא ברכה, ואל זיא ביסן ביא רעם ליכטער שיינ,
דו אירן קינדער ואלן זיין זוכה, צו חוול לערנן אונ' פרום זיין,
דיא ועלבני ברכה האט קיין ערכה, זיא גיט אין רש הימלש פפורט היינין,
דיא פפורט ווערט גיט צו נשלאסן ביו נכט,
ווען עש ווערט נכט, שיינן דיא ציגל ליכט.

יום הששי ויכלו בחזכירו, נוכח הנרות יכיסו עיניו כמראהו,
אחת מחמש מאות ירבה להאירו, אשר פסיעה נסה תחסרהו.
רנת קרשא רבה בשירו, עפעפיו נגר היין ישירהו,
וישכרהו ויצא בערב, והיה לעת ערב יהיה אורה.

ווען מן ויכלו שפריכט, ויכט מן ריא ליכט אן,
רא פון בעשרט זיך רש גיויכט, רו פון רעם גרושן שרים ווערט קליין,
אין רעכט קירוש האט מן רו אנגיויכט, אין רען וויין אליין,
דראן טרינגט מן זיך פול ביא נכט.
ביא נכט, ווען רא שיינן ריא ציגן ליכט.

לכמה מעלות טובות שבנרות הללו, קורש הם אפס קצהו,
להעלות נר חמיר מהם פרושים יחרלו, אח ה' באורים כברהו,
יכסו ערות הקסן ונללו, לעטת המנורה קרשהו טהרהו,
ורחץ במים וטהר בערב, והיה לעת ערב יהיה אורה.
והיל מיר ריא ליכט ווא קעשטליך פיגן, זול מן ויא נים הלטן שלעכט,
אין ליכט פון אין צו אנציגן, איז אך נים נאר רעכט.
אך בירעקט איר ריא קיגן, ווען איר עפיו אונגריין אן איז ועכט.
וועשט עש מיט וואשר רו עש ריין ווערט ביא נכט,
ביא נכט, ווען רא שיינן ריא ציגן ליכט.

נוכה דרכי אור המנורה, לא תקרא יחיד בתורת אל,
פן חבשל וחטה אורה, ואל תאמר לאיחיהאל,
גדול אני וכל אעבורה, מ'לנו גדול מ' ישמעאל,
יעץ וחלף לערב, והיה לעת ערב יהיה אורה.

ווען מן ריא ליכט שיינן ארקענט, נים לערן אליין,
דוא מעכשם ריא ליכט בוען ביהענט, נים זג נים מיך ניקש אן,
איך בין ראך פרום גינענט, או ר' ישמעאל איז קיין בעשרר מאן,
ער האט גילונט אונ' עובר גיוועשט ביא נכט.
ביא נכט, ווען שיינן ריא ציגן ליכט.

יצאתי ירי חובת, מאורי ליל שבת קורש,
נצורם כאישון בת, וחוכה לאור החרש.
נפישת הלכחא רכתי לשבת, לא אוכל להוכיר בגורש,
בעת מנחת ערב, והיה לעת ערב יהיה אורה.

פון ריא דינים פון פרייט צו נכט, בין איך יצא חאל,
הויס ויא מיט נגצר מסכ, דא קומט משיח אין מול,
העט חאל פיל דינים אויף שבת גמאכט, ווער אבר ניקש דריוו צו מאל
אצונדרט אזו שבוס כ'יא נכט,
ביא נכט ווען רא שיינן ריא ציגן ליכט.

חזקו לשמור שבת בכח ולאל, בפרטים וכללים,
ווא ואף אס כפר באל, כל עונותיו נמחלים,
אלמלא שמרו ישראל, שתי שבתות מיר גנאלים,
בפרם וחרו מואיבי ערב, והיה לעת ערב יהיה אורה.

יוסף אומץ

ווער רעם שבת רעכט הלס, מיט אל וויינס צו גיחער,
ווען ער שוין וונשט הנדלס מיט גיוואלט, פר ניכט אימש גאט דער הער,
היסטן מיר צוויי שבתות כלר, ווערט משיח קומן צו ציהן רא אהער,
ווערט שוויגר ווין אז ריא וועלף ביא נכט,
ווען ווערט ווין שטיק נכט, ווערט ווין אלו פול ליכט.

לשבת וחנוכה.

ואלה דברי האחרונים, מנר מצות ותורה אור שבת וחנוכה,
נרות חנוכה להדליק ראשונים, סרס קבלת שבת בהרלקה כחוקה,
במצאי שבת מדליקין סרס הכדלה עונים, דבאפוקי שבת חתא
ארוכה,

מוצאי ערב, והיה לעת ערב יהיה אורה.

גוין וויל איך פון שבת וחנוכה וינגן מער, דו מן ריא חנוכה ליכט פאר
צינר אן,
אי דער שבת קומט צו ציהן רא אהער, מיט וויינן ליכט ריא מן אנצינר
דראן,
מיט הכדלה איילט מן ניס זער, ריא חנוכה ליכט מווא פאר אנצינרן
אירר מן,
ווא ניס דער שבת אין ריא נכט,
ביו מן אם שבת צו נכט, הוט אנצינר ריא ליכט.

לשבת וליל פורים.

שרי קורש נתאחר איש כרעהו, שבת קורש ויום פור המיוחד,
ביום הששי ישכמו כבוקר שכר יררפהו, אכילה ושחיה כרת אין
אנס לאחד,
כי השבת לנגיד עלי ימים קום משחהו, ליתן חלק לשבעה
כשניהם יחד,
כארבע עשר לחורש כערב, והיה לעת ערב יהיה אורה.

פורים אונ' שבת דער ווערט, וויינן צו אנגער קומן היינט,
דרום האט מן פרייא סאפר גיעערט, האט אבר מוון אויף הערן ביא צייט,
דו דער הייליג שבת ניס ואל ווערן פר שטערט, מיט עשין אונ' פרינגן
זאל מן אויך לושטיג ווין ביא נכט,
רען ווען עו איז נכט, מואן שיינן ריא צינר ליכט.
וכל תלמידי שלי נוהרין לומר כל לילי שבת.

תרב

אין לעשות ניגונים כליל שבת ומוצאי שבת בניגוני זמרי הנכרים כמו כל מקרה וברכות עתים וכיוצא וכל שכן שלא יעשו ניגונים אלו בבית הכנסת ולא כמתחכמים למצוא להם היתר באמנם שכל ניגונים נגונים הם אתם מאתנו בזמן שבת המקדש קיים שהרי מצינו מצבה שהייתה אהובה לפני המקום בזמן האבות אכן על ידי שעשאות הכנענים חק לעבודה זרה שנה אותה הקדוש ברוך הוא ואסרה.

תרג

יש למחות לנקיבות המשוררות אפילו ומירות קול באשה ערוה אפילו כשהיא משוררת לברה כל שכן כשוכרים שוררים עמהן דהוי פריצות כמו שאמרו חכמינו ז"ל ושיריהם אין ערך לעונשן אפילו דליכא זכר. ומי שיש בידו למחות ואינו מוחה יהיה עונשו גדול מאוד והוא כאלו החיר עריות בישראל וכל זה מוטל על האב"ד ונבאי קהל להשגיח על זה כדי להרחיק מן העונש הנ"ל.

תרד

לא יאכל בחצר או בסוכה זר של שבת דולק בבית החורף אף כי רבים מתירים לעשות כן מכל מקום לא נכון לעשות כן לכתחלה שלא ליהנות כלל מנר של שבת שברכו עליהן. ובמטה משה כתב בשם הגאון מהרש"ל לאיסור. ונראה לי אם השלחן עומר בחצר סמוך לחלון ויכול ליהנות מן הנרות של שבת שרי.

תרה

המקובלים כתבו שיהיה השלחן מסורר בכל סעודת שבת לפחות בארבע לחמין שלמין, והרוצה להחמיר כזמירות האר"י ז"ל תריסר ריפתא רנהמי מה טוב חלקו ויקח ב' בירו ויבצע מהתחתון.

תרו

יעמוד כשיאמר יום הששי ויכלו השמים משום רראשי תיבות הוא שם של ארבע. ויש מרקדקין לעמוד ער לעשות על דרך ועמרו שני האנשים אלו העדים, כי ויכלו הוא ערות שכרא הקדוש ברוך הוא שמים וארץ.

תרז

וואריך על שלחנו ויהענג כפי יכלתו ויזמר ומירות השייכים לשבת קורם ברכת המזון, וטוב לנקות השלחן קודם הזמירות מן הפירורים וכיוצא, ואם יתאוו תאווה לאכול או לשחות כיניהן יענג עצמו בתוך הסעודה בזה. אכן

הזמר של צור משלו אכלנו ראיתי נוהגין לומר אחר ברכת הסוון, ונראה לי שהטעם הוא כי אין לומר שבענו והוחרנו עד אחר סילוק השלחן מכל וכל.

תרח

מי שנוהר שלא תבא לביתו נכרית להרליק ולמלא את הנרות תבא עליו כרכה כי אני בעניי לא ידעתי שום היתר לזה, ואפילו אם הנכרית מרלקת בלי אמירה אף על פי כן אסור ליהנות מאור ההוא ובהוצאה מועטת יכול האדם להשמר מאיסור הזה ובנרות בית החורף בלי שום הוצאה כלל רק לעיין לתקנם יפה כשמן הטוב, ואפילו מי שיש לו בנים קטנים שצריך לאור כל הלילה אם יש לו שמן טוב וכלי רחב או עמק קצת יוכל הנר לרלוק מערב שבת קודם הליכה לבית הכנסת עד חצות יום שבת וההוצאה מקורם בית הכנסת עד זמן שכיבה לא תהיה ר' פשיטים וכי בשביל זה יעבור האדם על דברי חכמים הלא יוציא לאכילתו ולשתיתו עשרת סוגים מזה. וכימי חורפי כשהיה לי נר בחדר המטות בשביל בני הקטנים היה לי קערה קטנה רחבה ומלאהיה שמן ושמתי ראש הפתילה מוצירטל באמצע הקערה והיה דולק והולך יותר מרצוני, כי הכבייה על ידי נכרי הוא איסור גדול שלא לצורך כלל רק מעט כסף נמאס.

תרט

ואם חיקן הנר קודם שבת ככל ראפשר לו ואירע מכשול או אונס שכבה מותר למי שיש לו בנים קטנים לעשות על ידי נכרי רהוי כחולה שאין בו סכנה. ואפשר שבאופן זה גם הנרות שעל השלחן מותר על ידי נכרית מפני כבוד שבת אחרי שאונס הוא שעשה כל מה שעליו לעשות שהיו ראוי שירלקו עד אחר האכילה, ואפילו בשפינהולץ או זכר בשבת שקודם המילה יוכל לתקן הכל קודם שבת בהוצאה מועטת שיעשה נרות קטנים משעוה כעין אותן של חלב משקל האחד ב' לוס ויעריך הוצאה היתירה משל חלב ולא תהיה ה' או ו' לבנים, וגם אולי ישאל מעשיר פמוט גדול וימלאנה קודם לשבת תלם היא רולקת והולכת בכל נרותיה עד סמוך לחצות הלילה ויותר, ובדירי הוה עובדא כזה וכוה שיהיו הנרות רולקים והולכים כאות נפשי. והנה האדם העושה נישואין מתציא עליה כמעט כמאה רייכסטהאלער אן אפשר שלש מאות וארבע וחמש ויקמץ במקום כבוד שמים למעט ולזער תלם הלא יבזש ויכלם האדם ואין זה כי אם רוע לב.

תרי

בשבת אסור לתת החתיכות לחם שקורין שניסן לתוך המרק אפילו בכלי שני כל זמן שהיה סולדת בו רהיינו הקערה לדעת מאן רסבירא ליה ריש בישול אחר אפיית, ואבי החסיד ז"ל נהג כסידר ההוא ולא הניח ליתן החתיכות לתוך הקערה עד כי הניח אחר סבני הבית מצבעו כחוך

יוסף אומץ

המרק זמן קטן ולא היה סולר בו וכן נהגתי אחריו עד שאחרי שהיה קשה עלי שהמאכל יהיה כמעט קר וחתיכות הלחם נשארו קשין ויגעתי ומצאתי היתר אחר לשפוך המרק מהקדירה לקערה ומקערה על חשניטן שבכלי שלישי רעירי מכלי שני ליכא מאן רמחמיר ביה וכוה יש עונג שבת בפרט למי שאינו בריא כמוני שערב ובריא לו לאכול מרק חמה.

תריא

ידוע שאחת מחקנת עזרא לאכול שום כלילי שבת, לכן כימות הקיץ שאיננו חריף כל כך אוכלין אותו בלי בישול וכימות החורף אוכלין אותו כתבשילין מפני שקשה לנוף ויש לחוש לכל חשקצו אם אוכלם חי.

תריב

עונת לילי שבת שכחתי למעלה ממנהג אשכנז הוא מנהג טוב ויפה שניכר כבוד שבת לקטן ולגדול. ושמעתי מעשה שאירט בימים קדמונים שעל ידי עונה הנ"ל נחנלל זכות שלא נשבה חינוק אחר בין הנכרים שפעם אחת נשבה חינוק אחר ותולידוהו השבאים למקום אחד שהיו ררים בו יתורים ויהי כליל שבת במלון שהיה החינוק עם שוביו ככה החינוק בכייה גדולה וסרה אחר האכילה שביקש לימורו חלקו מעונה הנ"ל ולא יכלו השבאים להשקטו עד כי הוליכוהו אצל יהורים ועל ידי כן נחנלל שפראוהו על כן ראוי ליוהר בהם.

תריג

והרבה נוהגים לאכול ולחלק במקום עונה הנ"ל מוליחא שקורין פשטירא הוא זכר למן שמכוסה למעלה ולמטה כמו המן וכן הוא במהר"ל וסנהג אשכנז אחריו. ואף על פי שכתב מהר"א בהנהגותיו בשלחן ערוך וזה לשונו לא ראיתי לחוש לזה, היינו בארץ פולין אבל במדינות אשכנז ראוי ליוהר לעשות כמו שעושין פשטירא לפני אורח חשוב מכל שכן לכבוד שבת מלכתא.

תריד

ויראה להרבות בברכות בשינוי פירות או מה שיהיה או בריח כרי למלאות מאה ברכות אכן בוהירות גדולה שלא לבוא לירי ברכה לבטלה או ברכה שאינה צריכה כאשר הארכתי מזה בסדר התשובה שלי.

תרטו

נוהגות המשמשות כבית להריח הקערות ושאר הכלים במים חמין ולנקיהן אחר כך בסמרטוט, ושחים רעות עושין כזה חרא רעל הרוכ הסמנת סיס החמין אינה בהיתר ואף אם הייתה בהיתר ואפשר דבהרחה גם כן אין

איסור אכן הנינוב אסור משום סחיטה שהיא אב מלאכה ראורייחא רהוי מסיק רישא רניחא ליה כרי שלא יהא הסמרטוט בלוע ממים.

תרטז

אחר האכילה אם רצונו לישן ילך לשכוב וערבה עליו שנתו ועונתו אף אם כחול הוא רגיל ללמוד שעה או שעות כלילה בשבת אל יבטל עוננו. ואכן כימות החורף שהלילות ארוכים ילמוד כאות נפשו אכן דוקא שיש עליו שומר שאינו קורא ולומר עמו שצוה לו הלומד שישניה עליו שלא יטה השמן אצל הנר או הלומד עמו בענין ובספר שהוא לומר גם הוא יכול לשמרו אבל אם השומר לומר ענין אחר אפילו באותו ספר שיש לפני הלומד אין שמירתו שטירה ואסור לו ללמוד, ובספר אחר אפילו אם לומד גם אותו ענין אסור לפי דברי מהרי"א ז"ל.

תריז

בהנחה מנהגים טירנא איתא שמהר"ם ז"ל למד כליל שבת לאור הנר הקבועה בעשושית הסגורה במנעול.

תריח

ועל כל פנים לא יקבע עצמו לשיחה בטילה כליל שבת או ביומו ובקושי החירו שאלת שלום בשבת וכל שכן שאין לו להתעורר על הרחובות בשיבת קרנו והליכתו אף על פי רבחראי מצאו היתר לשיחה שהארס מתענג בה כגון חרשים מכל מקום לאו משנת חסידים היא ועל הרוב על ידי ועד שהוא באין לכלל ר' כחות שאינם מקבלין פני שכינה שסימנם חשמ"ל והשבת לא ניתן לישראל אלא כרי לעסוק בתורה בעה שהם פנויים ממלאכה כראיחא בטור בשם המדרש. והמקובלים כתבו שיש ללמוד בשבת בספרי קבלה, ונראה לי מעם נכון מפני שבשבת באה לאדם נשמה יתרה שהיא אורח חביב ואם בא לאדם אורח חביב וראי יכבד אותו במיני כיבודים שהוא נהנה מהם והנשמה אינה נהנית לא מאכילה ושתייה רק מלימוד ומלימוד הקבלה יותר מכל לימודים לכן ראוי לכבד אותה ממה שהיא נהנית יותר, והמעם שנהנית יותר מלימוד הנסתר ממלימוד הנגלה כי הנסתר הוא חכמת אלקית והנשמה היא חלק אלקי ממעל. אף על פי שאין לי עסק בנסתרות אבל עם כל זה לא מנעתי ליתן טעם הנון למקובלים הנ"ל.

תריט

ואנשי מעשה בארץ ישראל אין מרבין בשבת רק בלשון הקודש ומלבד הקדושה מהלשון בעצמה מסתמא על ידי כן נמנעים ביותר מרבור האסור והמנונה.

תָּרַךְ

גם הזהירו המקובלים מאד מכל כעס בשבת.

תֵּרָכָא

בחי העולם כתוב שאל ידבר בשבת מאותכו שמתו, ונראה לי רהוא הרין לכל כיוצא כזה שמביא לשכרון רוח.

דיני שחרית שבת בבית הכנסת.

תֵּרָכָא

ביום השבת בשחרית אין לו להשכים כבימות החול אם לו שרצונו הוא הענוגו. ועל כל פנים לא יאחר ששישמע קול השמש רופק לבית הכנסת.

תֵּרָכָא

ובימות החורף אל יתפלל לאור הנר מחוץ התפלה או תהלים ומעמדות אם לא שהוא רגיל כמה שיחפל ראו אין צריך עיון כולי האי או שיש אצלו שומר שלא יטה כרלעיל סימן תרס"ז, וכל שכן שלא יעביר שמחה לאור הנר הצריך רקרוק ביותר מפני הטעמים, ואפילו הציצית אסור לברוק לאור הנר.

תֵּרָכָא

אף מי שאינו רגיל להתעטף בחול בטלית של מצוה על כל פנים יש לו להתעטף בטלית בשבת. ולכן אם נפסל אחת מציעותיו אף על פי כן מותר לו ללבשה בלא ברכה משום גדול כבוד הבריות. ונראה לי דרוקא אם אין שכיני רוצים להשאיל לו טלית אבל אם יוכל לשאול טלית מהם וכל שכן אם יש לו בעצמו עור טלית של חול או אין היתר בעולם להתעטף בטלית פסולה.

תֵּרָכָא

בעיני לאו שפיר עברי במנהג חרשים מקרוב באו לקבוע זמן ררשה בשבת אחר תפילת יוצר מה שלא שער אבותינו כי יש חולים וזקנים ועובדות ומיניקות שיש להם צער גדול בעיני זה ואם מחענין על ידי כן ער אחר שש שעות איכא גם כן איסורא כרלקמן, ועור הרורשים או בטלו אנרא דפירקא רהיטא שאין להם שכר הליכה. ומוכח במטה משה סימן תע"ג שגם בארץ פולין לא היה המנהג כן כימי. ובבית יוסף כתוב בהריא לדרוש אחר סעודת שחרית ובעסק ברכה הביאו והמחבר ההוא היה מרוסיא שמע מינה רגם שמה המנהג כן. וברשי דברכות משמע איפכא שרב יוסף היה רורש בכל שבת קורם סעודת שחרית, אפשר יכול להיות שרב יוסף היה רורש הלכות שבת בשבת כרי לידע העם ריני שבת כראיחא במררש ויקהל

יוסף אומץ

אבל האירנא הררשנים מאריכין בררוש ומחרצים נמרות מה שלא בא לעניני שבת אלא להראות את חריפותם ובקיאותם ומאריכין מאר מאר כמה פעמים עד אחר חצות ומן רב והו ראי איסור נמור. וכוח מיושב תמידתי הנ"ל.

תרכו

כשמוצאין טעות בספר תורה אם היא רק בחסירות ויתרות לית לן בה ואם הענין משתנה על ידי כן אם קרא הקורא בפרשה שנמצא בה הטעות נ' פסוקים או סבך חכף לאחריה והעולה אחריו מתחיל בספר תורה הכשרה במקום שפסק. ומוכח במרכי במנילה דאם נמצא הטעות בפחות מנ' פסוקים סמוך לפתוחה או סמוכה אל יברך עד גמר הפרשה. ולולי שאין משיבין את הארי לאחר מותו ובפרט קטן כסוגי הייתי אומר רבוה ליכא משום נזירת הנכנסין והיצאין ראושא מילתא טפי בתוצאת ספר תורה אחרת. *) אכן אין לזוז מרכי הנאון מרכי. וכן אם הוא אחרת בספר תורה או בחולו של מועד שצריך לגמור הפרשה ההיא ואין רשאי להוסיף. וכחכ גם כן שם שאין סבך לאחריה עד סוף הפרשה בספר תורה השנית.

דיני הפטרה.

תרכו

משום דמי שעלה לספר תורה לא יפטיר אם יש אחר בבית הכנסת שלא עלה וידוע להפטיר. וכן ראיתי חכמי עירנו נוחי נפש מקפידים על זה אף על פי שמקורב שינה מאן דהוא המנהג.

תרכח

כתוב בספר היום ראוי לבין לברכות המפטיר שכולם עולים למאה ברכות ועוד שברכות ההפטרה הם ענין גדול וכו' ולא ראוי להפטיר כי אם לגדולים וכו' ואני משחדל על זה לומר אותם אני בעצמי והיא מצוה רבה כו' עד כאן.

תרכט

לא יענה אמן אחר דבריו אמת וצדק שאין שם סיום הברכה, כן הוא בטור. ולכן המפטיר לא יגלגל שם את הניגון בנעימותו כאלו הוא סיום שלא להכשיל את הרכיבם.

תרל

אוחם השוחים במזריק תיין שרף או יין מבושל קורם הסעורה אפילו אחר שהתפללו מוסף בצבור נכשלין באיסור גדול ראסור למעום מעם קורם קירוש. והרצנים לתקן איסור זה על ידי שמקדשין על שחיתום על הרוב לא

*) בתנאים של ר' משה מיינץ: ייין מ"ח קליה.

יוסף אומץ

הועילו כלום בתקנתם כי מסתמא אין להם כי אם רק מעט אין שלא כשיעור ואם תמצא לומר שהכלי מלא אף על פי כן אין רגילות שישהה כשיעור המפורש לעיל ואם תמצא לומר שהאחר מהם ששה כשיעור שבוה יצאו כולם ידי חובת קידוש מכל מקום אין רגילות לאכול ולשתות עוד רק היין שרף ופיני מחיקה ואם כן אף ידי קידוש לא יצאו כמו שכתוב כלכוש סימן רע"ג בהרי"א. לכן יש להפריש הבחורים והנערים המנוערים ממצות משחיית יין שרף בזמן הנ"ל גם יש לענוש המוכר להם כי הרבה קלקולים היין שרף נרם לבטל תפילה מוסף בעשרה וכמה בחורים שותים ער שהם שכורים ושוכחים מלהתפלל מוסף ואם תמצא לומר שלא ישכח והא שיכור אסור להתפלל, גם גוילים וחוסמים כדי למלאות נפשם והענוגי נוספ, גם ידוע לאו עכברא נגב אלא חורא נגב. על כן ראוי להשגיח על זה.

תרלא

בשלחן ערוך כתוב מותר לברך המסוכן בו כיום, אכן מהררי"א אסר ותיבא ראייה ממיימוני והנהיג מנהגים הכיאו רבריו מהרי"ו משמע דהכי סבירי להו. ונראה לי רלא פליגי רגם בשלחן ערוך לא התיר לסתם חולה שאפשר להמחין עד יום א' רק דוקא לחולה המסוכן בו ביום רמשמע פתאום לפי שעה. וראיתי חלכה ונוכרתי מעשה בימי חורפי שברכו בשבת אחר המנחה וילדת שקשחה לילד.

תרלב

בחורף איסור גמור הוא שתתן יהודית קררה לחוד התנור של בית החורף ביום השבת אפילו קודם שבווער האש בתנור רק הנכרית תוכל ליתנה לחוד התנור קודם שמבערת האש אבל לא אחר כך.

תרלג

כשמביאין החמין מתנור של קהל אני נוהג להטמינם בבגדים ושלא ליתנם בחורף לחוד התנור של בית החורף. אכן אין אני מתיר ליתנם על הספסל ולסומכם לצד תנור בית החורף והסיקל יוכל למצא היתר אם ברור שלא הועמדו החמין על גבי קרקע להטמינם או ליתנם בחוד תנור בית החורף (וגם אפשר שאפילו הועמדו על גבי קרקע יש היתר לכורכם בבגדים אם הקרירות למעלה מגוילים דוה לא מקרי הטמנה מכל מקום לא הנהגתי כך ולא ראייתי אבי מורי החסיד ז"ל נוהג כך) כן נראה לי.

תרלד

חיסום בית החורף אין לו שום היתר רק משום שהכל חולים אצל הצינה לכן כל ירא שמים וחרד לרבר ה' ישער בעצמו אופן הצורך לפי כריאותו ובכריות אשתו ובניו ולפי הטף ולא יחמם בית החורף בלי צורך מה וכל שכן שיש

ליוהר ביותר אחר הכערה הראשונה שלא חביר הנכרית עץ יותר אם לא לצורך גדול אחרי שכבר בית החורף נחמסם. אכן להשיב ולהסיר העץ שבתנור נראה לי ראון קפירא אפילו פעם שנית.

תרלה

מי שלא קרא שמות קודם שבת על כל פנים לא יאכל בשחרית עד שיקראם.

תרלו

נראה לי דלאו שפיר עברי המאריכים בסיולים ושיחות ואפילו בדברי תורה ומאחרין אכילתן ומצערין בני בית וקטנים וקטנות שצריכין להתענות בשבת יותר מבחול רבדאי איסור גדול הוא שהרי הקפירה החורה במאד על צער בעלי חיים מכל שכן צער בני אדם ילדיו מעשה ידיו וכל שכן כיום השבת שלעונג ולא לצער ניתן. ובחריא כתבו הפוסקים ראסור להתענות בשבת עד ו' שעות וממילא דהקרימה היא מצוה.

תרלו

יש לומר ושמרו קודם קידוש אפילו מי שאינו נוהג לומר ח' פרקים האמצעיים משבת כי אותם רגילים לומר עוד פסוקים הכתובים בחיובי שבת.

תרלז

כשיש מאכל שיש בו שומן יותר מראי כמו רשכיו טובא במאכל החיטין שאוכלין בשחרית ורגילות הנשים להסות המאכל עד שיהיה השומן בצר אחד ומסירין השומן מתוך המאכל בלי שום חיטין וכיוצא נראה לי דלאו יאות עברי ואסור משום כורר אף על פי שיש מחבירי שלא הורו לי הנראה לעניות רעתי כתבתי.

תרלט

המאכל שהוא בכלי ראשון כגון קרירה וכיוצא אסור להניס בו בכף או בעץ פרוז רטנים הוי כמו מבשל שהוא אכ סלאכה. אכן אם כרי לו שחתכשיל נחמסם מאד על פני כולו שרי.

תרמ

ואפילו בכלי שני אם המאכל הוא עב ודבר גוש כפסעפר וכיוצא אסור. וראיתי בעיני במאכל הגיל שהועמר בתנור בבית החורף וקצחו היה קר וקצחו חם ועל ידי ההנסה נחמסם כולו.

תרמא

גם בשחרית יש להאריך על שלחנו ולהתענג בהענוגים וזמירות. ועיקר הסעודה הוא כיום יותר סבילה. ונראה לי שלכן נוהגין לאכול השאלנט והצלי דוקא ביום.

יוסף אומץ

תרמב

כבר כתבתי לעיל רהסרדקים נוהגין לאכול רגלים גם בסעודות יום השבת.

תרמג

איסור ליתן לנכרית בשבת חתיכה לחם וכיוצא מה שברור לו שלא תאכל קודם צאתה מהרחוב וממילא תצטרך להוציאו חוץ מן העירוב. אכן דרך כיבוד מפני ררכי שלום מה שאפשר שתאכל קודם צאתה כגון עונת שאלנש וכיוצא מפני שאין לה הרבה אף על פי שאין ברור לו שלא תוציאנו מן העירוב אף על פי כן שרי. ולכן בימים ההם שהיה קצבה שכר הנכרית לתת לה מכל בית ובית חתיכה לחם מלכר איוה פשיטים היה מנהג אבי שורי החסיד ויל לתת לה פשוט עבור הלחם ואנו בניו נהגנו כך אחריו לרצות ברצוי כסף. והן עתה שבמל שכר הלחם שנותנים לנכרית רק שהמנהג לתת לה עבור שימושה (שאינו חסיד) חתיכה לחם בזה יש ליוהר ליתן רבב שאפשר שתאכל קודם צאתה מרחוב והנחנתי לבני ביתי להבטיח לתת לה ב' פשיטים ביום א' עבור שימוש ההוא.

תרמד

לכן השכר ותלחם שרגילים להביא מבתי הנכרים איסור נמור הוא. אכן אם נכרי עומד סמוך לשער ברחובותינו והשכר בידו מבלי שיאמר לו יהודי להביא אפשר שהיתר הוא אכן טוב שיאמר לנכרי להעמידו על הארץ ואחר כך יקחתו היתודי, כן כתוב בתשובות מהר"ר משה מינץ סימן קי"ג. אכן במקום שאין אפשר להביא מים או שכר רק מחוץ לעירוב שרי מפני כבוד שבת וכן נהגתי במענץ כשהיינו מגורשים.

תרמה

איסורים הנ"ל מהמנהג שהיה ולחם שנותנים לנכרית ומילוי והרלקת הגרות וכיתא רגילים לעשות על ידי אשתו ובני הבית, ויש הרבה אנשים החרדים על דבר ה' אכן הנשים ובני ביתו אינם שומעים לקולם לכן לא אכחיר חתת לשוני בעט סופר את אשר עם לבבי אף שמצוה רבה לעשות שלום בין איש לאישו מכל מקום במקום שיש חילול השם אין חולקין כבוד לרב וכל שכן לחלוק כבוד לאישו ויהיה כל איש שורר בכיתו וידבר על לבה ברכות שתקיים השבת כמצותו ויהיה לה הפסד מועט ושכר מרובה מאד, ואם לא תשמע לקול הברכות יורד עטה לחייה וכל שכן עם בני ביתו ולא יהיה רשע לפני המקום לא כחילול שבת ולא כשום איסור אחר.

תרמו

בשבת חסרים י"ו ברכות מטאח ברכות אף על פי שמכרך על היין בכל סעודותיו אחר המון ברכה ראשונה ואחרונה על ידי ששותת כשיעור הידוע.

וכתב הסור שיכון לכרכות הקורא בחורה ולכרכות המפסיר. והנה בכונה זו יש די והותר מק' ברכות אכן בעל נפש יראה שיברך בעצמו ק' ברכות ויש לו למלאותם באספרסקי ומגרי וריחני ואשר יצר, וצריך דקרוק גם זהירות גדולה שלא יצא שכרו בהפסדו בכרכות שאינן צריכות או בכרכות שלא כרינן דהוי תרתי ברכה לבטלה ואכילה בלי ברכה דהוי עונש גדול רחמנא ליצול, והדבר צריך תלמוד מפי חכם מובהק כי אי אפשר למצוא בשום פוסק פרטי רינים אלו על בורין באר היטב. ועל כל פנים לא יאכל פירות זה אחר זה ממין ברכה אחת ויברך בכל פעם רק בהפסק זמן ביניהם ושינה מקום והפסקת שינה ועשיית צרכיו עריף מיניה.

תרמו

כתוב במטה משה שמהר"ם ומהר"י נהנו לקרות ויתו נועם כשרצו לישן שינת צהרים. כשעומר משינתו יטול ידיו בעירוי נ' פעמים כמו בשחר.

תרמח

אחרי שקם משינתו אם דרכו שאחר השינה חוזר ללימודו ואינו מאבד זמנו בשיחות יושבי קרנות איננו מחויב לחזור ולברך ברכת החורה, אכן ברכה צריכה של מלבושו צריך לחזור ולברך אם ששם בשינתו.

דיני פרטיות מאיסורי מלאכות.

תרמט

עור הלכתא רבתי לשבת ואל יהא קל בענין מה שאמרו חכמינו ז"ל אלמלא שמרו ישראל שתי שבתות מיד נגאלים גם לאו מלתא זוטרותא היא מה שאמרו חכמינו ז"ל כל המשמר שבת כהלכתו אפילו עובר עבודה זרה כאנוש מוחלין לו וביאר בספר חרדים דוירזו היותר הוא מכפר, גם מקרא ראת שבתותי תשמורו ונ"י הוא כפול בתורה מה שלא ירעתי עור בשום פסוק ונראה לי שהוא לריב חומר השבת גם אמרו חכמינו ז"ל מותר להלל שבתות הוא מותר לכל התורה כולה לכן הרצתה לפלס דרכו במאנו צדק ילמד מפי ספרים ומפי סופרים כל הדינים ודקדוקיהן כראוי וישמע חכם ויוסף לקח בפרט באמירה לנכרי שכות בהדלקת הנרות וכל שכן בכבויין ובחמסם בית החורף כומן שאין הקור גדול וכדיני הסמנה ושהיית כדי שיוכל לנהוג כראוי וכדין ויהיה שכרו גדול מאוד.

תרן

בענין עירובי תחומין רבה המכשלה תחת ידי יושבי ערי הפרוי בכל פרטי דיניהן הן כמה שמרכין שיעור אלפיים אמה יותר מראי והולכין אחר אומר רעם. אכן הסדירה ראלפיים אמה פסיעות כינונית הוא מנהג ותיקין.

יוסף אומץ

גם נכשלים בשיעור העירוב ובמין שאין ראוי לעירוב. עור מכשול גדול יש ביריהם שעל עירוב אחר הולכים כל השנה ואפשר שנאמר או נחלקל. גם כל האורחים תולכים על עירובו של בעל הבית אף על פי שהאורח לא ידע מהעירוב קודם שבת. גם הולכים על העירוב שלא לדבר מצות. ומפני שרוב יושבי ערי הפרוות אינם יודעים ספר לכן לא ביארתי כל חריגים רק מי יודע ישיב אותם מדרבם הרעה בכל הנגיל מתוך דברי פוסקים. ומרגלא בפומי שהיה מן הראוי וגכון לחכמי המדינות לשלח חכם אחר להתחלק בארץ ולשום בה לחקור בכפרים אחר כל הפרטים הנגיל וללמדם כל חריגים עד שיהיו שגורים בפהם כמו שדרך לחקור השוחטים והבודקים על ידי חכם ולא כמו האידנא בעונותינו הרבים שאין רעתם אלא לקרוא להם אביר ואינם משגיחין אחר כל זאת וידוע מי שיש בירו למחות ואינו מוחה וכו'.

תרנא

בגר או מצנפת שיש עליהם נשמים או שלג או אבק אסור לערם אם מקפיד שלא ללבושם בלי ניעור.

תרנג

רטייה שנפלה מהמכה לארץ בשבת ויום טוב אסור להחזירה ואין היתר רק על ידי ערל, וכל שכן ראסור להניח עליה רטייה חרשה. אכן אם לא נפלה רק על גבי כלי או מטה שרי. אבל אם היא מכה שיש בה סכנה נפשות אפילו אם נפלה לארץ ורטייה חרשה שרי. מיום עמרי על רעתי נזהרתי באזהרה גדולה בקינוח חוסמי כשהיתה נוולת דם שהיה בכגר ארום או המלוכלך בדם מטעם צובע ותייתי סבור שהיא חומרא יתירה מפני שהוא ררך לכלוך והנה האיר ה' את עיני שמצאתי בספר יראים וזה לשונו, וכן אדם שחחק באצבעו והדם שותה יזהר שלא יתן עליו שום דבר מצבע שאינו ארום מפני שצובע אף על פי שהוא מקלקל איסורא ררבנן מיהא איכא, עד כאן. ועוד מצאתי כן בפשיטות בבית יוסף ובשלחנו סימן שכ"ה וצריך עיון.

תרנג

צידת התרנגולים ביום השבת היא איסור סקילה ואף על פי כן מקילין בה מאד רובא דעלמא ואפילו טובים בעניהם, אוי לנפשוזם כי נמלו להם רעה, ואף על פי שמהרש"ל כתב להיתרא והביא ראיה מהנהות מימוני פרק י' טולכות שבת ומהרא"ש דאין צדין אני ינעתי ומצאתי לשון ה"ם והרא"ש באופן אחר מסה שהביאם הוא ז"ל ומשמע משם דסבירא ליה כהנהה מהרמ"א ראסור, ואפילו המחזיקין לא דברו רק בחצר שכלוב שלהם הוא שם דסעמא הוי מפני שחזרין לעת ערב מעצמן שם ואו הם ניצורין ועוסדין, רוק ותשבת כן ברבריהם וכן כתב הר"ן ריש פרק אין צדין סעמא

יוסף אומץ

רא וכתב עוד שם דהיא דאיכא זווית שיכולים להשמש שם אסור. ואם כן אסורים לצור התרנגולים אפילו בבית החורף וכל שכן בחצר גדול קל וחומר בן בנו של קל וחומר ברחוב, וקרוי בעיני לומר שיש בהם איסור סקילה.

תרנד

ולאשהמש בתרנגולים או למשמש וכן להשמש בכלבים הוא אסור משום שבות, ואלו יהי איסור חשמיש בעל חי קל בעיניך שהרי נחלקו גדולי הדור אפילו בסמיכה במקדש בפרק אין דורשין. צידת זכוכים פסור אבל אסור, ואזוה שגשמו מלול שלהן ועדיין הסה בכית אפשר דאין בהם איסור סקילה שנוכל לומר שהן כנעורין ועומדין אבל מכל מקום לפחות מירי איסור שבות רחשמיש בעלי חיים לא יצאו כזה, ואף אם יש לדאוג שעל ידי כן יאכדו אל יחלל שבת משום ראגת הפסד ממון ונאמן הוא בעל מלאכתו שישלם שכר פעולתו ואפילו אם הסה במקום דאיכא צערא ואפילו סכנתא נראה לי שאין שום חיתר למלטל בעלי חיים מפני כן וכן מוכח מדין בהמה שנפלה לאסת המים ומיחיה בטור סימן שיה.

תרנה

פרעושין אסור לצורן מהמלכושים או מהמטה וכיוצא רק מעל הבשר בשעה שעוקצין ונושכין את האדם, וההורגן חייב סקילה. לכן אסור אפילו למולל ביד שמא יגרם. כנה מותר להרנה כשמפלה ראשו אבל כשמפלה בגדיו אפילו כנה אסור להרנה אבל מותר למוללה בידו עד שיסאר בה רק חיות מעם.

תרנו

אסור לפתוח ספר שאותיות רשומים עליו על הנייר שרומה למוחק. ולכן אסור לאכול לחם או מצה הרשומה באותיות אם לא יתחוק האות כשהוא שלם מן המצה או הלחם הרשום באותיות טרם יאכל אותה. לכן מי שירצה ללמוד מספר כזה בשבת יסשמש האותיות בריו קודם שבת באופן שלא יהיו ניכרים או יגרם בסכין, והעץ שחקק בו האות שרומם בו הלחם יוכל לעשות באופן שלא תהיה שם האות עליו. וכשאכלתי בכית חסי זיל גרמתי שחתך היריר התחתונה מהאליף של הסימן משמו הפרנס אברום ברייסינגן זיל.

תרנז

אסור חכמינו ז"ל שלא ימנה האדם אורחיו מתוך הכתב וכוה נכשלין הרבה אנשים כשעושין סעודה גדולה בשבת שרושמן כל הקרואים קודם השבת על ספר שקורין צעמיל ומתוך הצעמיל ההוא נקראין האורחים למעודה, וכן

יוסף אומץ

בשבת שאחר הנשואין שדרך העולם לשלוח מנות לאוהבי החתן והכלה ואבותיהם וגם זה ריכם כסל למו לרשום מקבלי המנות על צעמ"ל וכל זה אסור כנ"ל. וזכרני בימי חורפי שהיה מנהג פה לתקרים בשמחת כלה וחתן שתי שבתות לפני הנשואין שבת ראשונה היה קורין שפינהולץ קסנה והשניה שפינהולץ גדולה והיה אז המנהג שלא להזמין הקרואים לשפינהולץ קסנה קודם שבת על ידי השמש רק בשבת עצמו ועל ידי נער מתוך צעמ"ל כנ"ל ואחר כך הסכימו תאב"ר השופט אשר היה בימים ההם עם בני הישיבה ז"ל והכריזו בעונש גדול שגם בשפינהולץ קסנה יזמינו הקרואים קודם שבת וכן נשחרב בפשיטות עד קרוב לזמן הזה שהשפינהולץ קסנה נחבטלה מכל וכל ולפי זה היה גם כן איסור בצעמ"ל של שושבינים דספר תורה אלא הנח להם לישראל וכו' ראי אפשר למחות מפני האיכת הגדולה אם ישבת אחר מעם או בפעוץ סדר המוקרמין והמאוחזין מה שאין כן בזמנן קרואים לסעודה שהזמון יכול לשאול לבעל הבית הרבה פעמים בהליכתו כי כן נתנתי בסעודתי בשבת שלא אמרתי להזמון רק ג' או ר' בפעם אחת כרי שלא ישבת לזמן אחר.

תרנח

שטרי הרוסות רהיני שטרי מקה וממכר ושטרי חובות ואפילו בכתב יהודית אסור לקרועם בשבת כל שכן נלחית.

תרנט

כתב הבא ממקום אחר אין חיתר לקרועו בשבת רק במקום שאין ידוע מה כתוב ביה רמצאו המקילין סברא לקולא דלמא אית ביה רבר פיקוח נפש, והחרד לרבר ה' לא יסמוך על קולא זו אם לא שיש באמת דאנה בלכבו לפיקוח נפש. ושכל מקום צריך שיניחנו הנכרי על נבי קרקע וינביוהו ואחר כך יקחהו ויהיודי ממנו והטעם דאם יתנתו הנכרי ביר יהודי היישינן רילמא יקחהו ויהיודי מירו סרם יעמוד הנכרי לפוש ואז עביד הנכרי עקירה ויהיודי הנחה והוי פטור אבל אסור. ועיין בחשובה ר"מ מינץ סימן קי"ו.

תרס

בענין המדירה בשבת וביום טוב יש מקילין אף כי רבים מחמירים. ואני חששתי לחומרא זו מנעורי אף שלמי הנראה היה לי הפסד גדול מזה. אכן להזכיר שם מרה לא מצאתי היתר וראיתי מדרקין שאמרו לשליחם להביא לחם קנקן יין או חצי ולא הזכירו שם מרה כלל ובשכר אמרו ליהן בעד לחם לבן רהיני ב' פשוטים או בעד ב' לחם לבן ולא הזכירו סכום מרה או סכום מעות.

תרסא

בשמשננין יין בשבת אסור לעשות גומא בכנר שפורסין על הכלי לסגן
 בו רק ישוה הכנר לכלי וישפוך עליו בנחת ונעשית הגומא ממילא, וכשנסגר
 לסגן יוהר במאר שלא יסחוט היין שנשאר בכנר כי הוא איסור סקילה.
 ליתן כרכום לתוך האוכלין פסק בשלחן ערוך סימן ש"ך דמותר ראין צביעה
 באוכלין, ונראה דהוא הדין כמשקין. ולכן מותר לתת יין ארום לתוך יין
 לבן.

תרסב

אסור למלוך כ' או ג' חתיכות צנן זה על גב זה אבל אחד אחד שרי.
 ונראה לי דהוא הדין אונרקעס שאסור למלחן כדרך שרגילין העולם, ולכן
 נהנחי למלחם קודם השבת.

תרסג

אסור לפרק האגוזים או לזוים מתוך קליפתן החיצונה הירוקה שקורין
 ליפלה.

תרסד

ברירה השאלטן אם לוקח האוכל מתוך הפסולת מותר ודוקא כדי לאכול
 מיר, אבל לא הפסולת מתוך האוכל. ולכן טוב לברין מבעוד יום מפני
 שחששותיהם אינן יורעות להבחין בין ברירה לברירה, וכן נהג אבי מורי
 החסיד ד"ל, וראוי לכל בעל בית להשגיח על זה ויראה למשרתת שלו באיזה
 אופן חברור שלא יהיה חילול שבת בכיתו.

תרסה

בכלים של פרקים איכא פלוגתא אם מותר להחזירם בשבת. ונראה לי
 דאפשר רגם המקילין לא תחירו אלא בכלים שאינן עשויין על ידי שרויבין
 ואפשר דביטתיהם לא היה ענין שרויבין ידוע ולכן לא היה הדרך להדקן
 כל כך אבל כלים שלנו מהתורקין על ידי שרויבין ליכא מאן דרשי. והכי רייק
 לישנא דטור שכתב לפי שאין דרך להדקן. גם כתוב בבית יוסף דרפוי ואינו
 רפוי אסור גם כן. לכן יש להחמיר בכלים שלנו וכן בחומרתא דקסיפתא שקורין
 כיוום קנאף.

תרסו

אכן הכלים הנחלקים לנ' או ר' חלקים וכל חלק וחלק ממולא במיני
 מרקחות משונים זה מזה ועשויים להפחת ולהסגר על ידי שרויבין נראה לי
 היתר פשוט לפתוח ולסגרם דכיון דעיקר תשמישן בכך לא מקרי בנן וסתירה.

תרסז

אם מותר לאדם לעבור עבירה כדי להציל חברו מאיסור אחר איכא פלונתא דרבנחא הבית יוסף הביא באורח חיים סוף סימן ש"ו בשם הרשב"א שאין רוחץ השבת על הצלה מהעבירות שאין אומרים לאדם חטא בשביל שיזכה חברך ואפילו איסורא ווסא לא שרינן ליה כדי להציל חברו מאיסורא רבה, ומסעם זה לא רצה הרשב"א לעשות מעשה להתיר למי שהוציאו בתו מביתו כחזקה לכופה להמיר לילך אחריה נ' פרסאות שהוא איסור ראורייתא כדי להציל מהמרת. אכן הבית יוסף פליג עליה דרשב"א שהביא בשם החוספות שני סברות לחר סברא אפילו אם ההמרה היתה בפשיעות בתו מותר לאביה או למי שהיה לחלל שבת בעבורה משום רחלול שבת פעם אחת הוי איסורא ווסא לנבי המרה שחעמוד כל ימיה באיסור חילול שבת ושאר איסורים. ולאידך סברא אין היתר לעבור איסורא ווסא להציל מאיסורא רבה רק היכא ראיכא למיחש לאיסורא על ידי אונס כגדון דלעיל רהוציאו בתו בחזקה אבל היכא דאיסורא רבה נעשית על ידי פשיעת העובר בזה לא שרינן אפילו איסורא ווסא. וכסברא זאת האחרונה פסק המחבר בית יוסף בספר שלחן ערוך שלו סוף סימן הנ"ל למעשה, ואף על גב דבחיבורי זה אין רצוני לכתוב הריגים שרגילים לשאול להכם כמו שכתבתי בהקדמה מכל מקום כתבתי דין זה, ואף על גב דלפום רהיטא פליג עליה הגאון מהרמ"א בהגהותיו לשלחן ערוך סימן ש"כ סעיף י' שכתב וזה לשונו, מי שרצים לאנסו שיעבור עבירה גדולה אין מחללין עליו את השבת כדי להצילו, מכל מקום כד מעיינינן ביה שפיר נראה דלא פליגי אהרדי שמהרמ"א לא כתב רק עבירה גדולה סתמא והיינו חוץ מהמרה ואם כן חילול השבת נגד כל עבירות שבתורה לא הוי איסור ווסא ואדרבה שקולה שבת נגד כל התורה כולה אכן בהמרה איסור שבת בכלל כל העבירות שעוברת כל ימיה לכן שרי ההם וכמו שכתב בית יוסף להריא מלחא בטעמיה סוף סימן ש"ו הנ"ל.

תרסח

רבה הסכסלה להרבה בני אדם בהצעות הספות משבת למוצאי שבת ומיום טוב לחבירו או לחול. אכן בין השמשות לא החמתי שהרי כל דבר שהוא משום שבות לא נורו עליו בין השמשות.

דיני סעודה שלישית.

תרסט

סעודה שלישית יש לזוהר בה במאד מאד, ומה רב שכרה שאמרו חכמינו ו"ל שניצול משיעבור מלכיות ומרינה של ניהנם ומחבלו של משיח וגוהנים לו נחלה בלי מצרים, לכן קיץ וחורף לא ישבתו מצוה זו, ואף על פי שבחורף אין אדם רעב כלל מכל מקום יאכל לפחות כוית ויסרר שלחנו גם כן כדי

לחמין ויבצע על שני לחמין ויאכל מעט רגלים ומעט בשר לפחות ויברך על היין. והחכם עיניו כראשו בסעודת הבוקר לכלכל אותו במשפט בסעודה שחרית כרי שיהא רעב לסעודה שלישית, מה טוב חלקו ומה נעים גורלו.

תרע

יש מחלקים סעודת הבוקר לשנים כרי לצאת באחרונה ירי סעודה שלישית, ואף רלא עברי איסורא מכל מקום בעיני יש כאן חשש ברכות שאינן צריכות. וראיתי בימי חורפי בספר ישן שנעשה על זה שאלת חלום כמרומני על ידי רבינו חם או מררכי והשיב ש'חלקום לנמרי. וטעמים של המחלקים הוא כרי שלא יאכלו בסעודה שלישית אכילה נסה שבעור שבני המעיים פתוחים לקבל מאכל תאוחו יותר לאכול מאחר שהפסיק אכילתו, והלא ראגה אכילה נסה במה נחשבת נגד חשש ברכה שאינה צריכה, אף שלפי דברי הפוסקים אין כאן ברכה שאינה צריכה מכל מקום משמע מחוספוט כל כתבי דלפחות איכא חששא וכן האריך כזה בחולעת יעקב. אחרי כתבי מצאתי בספר יש נוחלץ שהמחבר ההוא צוה לבניו שלא יחלקו סעודת הבוקר לשנים רק אם חל יום טוב אחר שבת.

תרעא

בזמן סעודה שלישית יש מנהגים שונים פה ועור באיזה קהלות קדושות שבארץ אשכנז היה המנהג מאז לסעוד קודם חפלת המנחה ובאיזה מקומות בארץ אשכנז וכמעט כרובא דעלמא המנהג לסעוד בין מנחה למעריב, וטעם של שניהם הלא הם כתובים על דברי המררכי דעריב פסחים ורא"ש שם ושאר פוסקים. והנה בעת הגירוש היינו מפוזר ומפורר בין יושבי הכפרים ועירות קטנות אשר סביבותינו אשר הנהינו עצמם מעצמם בלי מנהג לאכול בין מנחה למעריב ומפני שהיינו אז כמעט כבושים תחת ידם בחריהו גירונא לסעוד בזמן סעודתם ואחר כך כשהחזירנו עושה ניסים לעירנו לא רצו בני עירנו לפרוש מהמנהג שנהנו בהיותם חוץ לעירנו. והנה הכנסתי ראשי בעובי הקורא ברבר זה ועשיתי שהאביר ושופט בעירנו אשר היה פה בימים ההם בצירוף בני ישיבה חכמי עירנו הגדולים שהיו בזמן ההוא ואני הקטן נעשיתי גם כן אז סניף להם הסכמנו כשהיינו בוער לחקן חשובה לצורך מה ולעין במילי דשמיא שמאז והלאה לא ישנה אדם ממנהג הקדום שנחיסר מאז ופקדם על פי ותיקין וגם מוכח כן מררכי מהר"ל שהיה מנהג בארץ אשכנז והוכרו אז כן על פניו בבית הכנסת עם שאר הקנות שחקגנו אז גם נור האב"ד על השמש שלא לקרות בקיץ לבית הכנסת למנחה ער אחר אשר קשקש שבעה למען יהא לאדם זמן ועירן לאכול ולהחזיק ולשבת בזמן קריאת האכילה קודם מנחה דהיינו שקשקש ה' ער שבע וכן נחאסץ מאד ברבר זה הנאון חכם עירנו מהר"ר משה מענדלש וצ"ל וגור בהרם על השמש ומפני שהיו אז

יוסף אומץ

איוה פרנסים שמהתענג ומרץ רצו להשתעשע בסעודתם בין מנחה למעריב שאם יסערו קודם מנחה לא ידעו כמה להביא זמנם בין מנחה למעריב החניטו לשמש בדבריהם עד שלא שמע לקול סוריו וקרא לבית הכנסת בשש ער שלא היה העולם יכול לאכול ולשכוע ולהתענג בסעודת שבת קודם שיבוא קול הקורא לבית הכנסת ועל ידי כן היה כמעט הכרח להעם שלא לסעור עד אחר המנחה וגם שהיו איוה יחידים שנתחזקו ונתאמצו ברכר לאכול קודם תפילה המנחה ולפחות לעשות ברכת המוציא קודם תפילה המנחה מכל מקום על ידי שהורגל השמש לאט לאט להקדים הקריאה לבית הכנסת שנה שנה קודם שלפניה כמעט נחבסל המנהג הקדום באכילה קודם המנחה מכל וכל וזה לעשות הגם כי רע ומר עלי המעשה כוחן לבות הוא יורע ועל ידי זה שאוכלין בין מנחה למעריב באים עוד לירי מכשול עון בשתיית מים כי היה המנהג פשוט פה שמי שמת אביו או אמו לא שחה מים אחר מנחה ועל ידי זה שסוערין אז מוכרחים לשחות מים.

תרעב

כשהולכין בין מנחה למעריב בשבת לסעור סעודה גדולה נמשך הרבה לפעמים קרוב ללילה עד התאסף העם יחד ועד אחר נטילתם או עד גמר הדרשה וכל כי האי נוגא החכם עיניו כראשו שיאכל מעט פת ובשר בטרם צאתו מפתח ביתו או שימחר לאכול בסעודה לפחות כזית מבעור יום. ואני נהגתי כשסעורתי במשחה בין מנחה למעריב והיה ררכי לברך ברכת המזון קודם עריבת כרי ללכת לבית הכנסת שלא בושחי לבקש מבעל הסעודה שיחן לי מעט בשר ודגים כרי שאקיים סעודה שלישית על בשר ודגים כרכי חמיר.

תרעג

ואם נמשך הרבה שלא נמלו יריהם עד חצי שעה סמוך לצאת הכוכבים מסור להתחיל לאכול, שלחן ערוך סימן רל"ב. לכן יש לדרקק בזה שלא להתחיל בסעודה קרוב ללילה בזמן הנ"ל.

תרעד

יש לומר עלינו אחר תפילה המנחה של שבת, כן הוא בחולעת יעקב ובסדר היום וגם בח"ח מוכח כן.

תרעה

בין מנחה למעריב רשבת אין קובעין מררש מפני כבודו של משה רבינו עליו השלום שמת בזמן הוה, ולכן נשתרבת המנהג שלא לררש בצבור בזמן הוה כמו שרגילין ביום טוב, ואפילו מאז שהיה המנהג קבוע וחקוע

לאכול סעודה שלישית קודם מנחה אף על פי כן מעולם לא ראינו ולא שמענו מי שדרש בזמן הזה. ומפני זה נראה לי דאיכא איסור רב שלא יאמר לחלמיריו בזמן הזה חוספוח או שום ספר.

תרעו

אכן לא מפני זה פטור האדם מרבירי תורה כי אין אדם רשאי לבטל ממנה ולא ימוש' מפיו אפילו רגע אחד רק כל אדם ילמוד כל זמן שאפשר לו לראות ואם יוכל לראות באור הנר שבבית הכנסת מותר לו ללמוד לאורו ולא גזרינן שמא יטה דכל שהוא משום שבות לא גזרו עליו בין השמשות במקום מצוה.

תרעז

אכן מה שהתחילו לנהוג איוה אנשים שכשיש להם סעודה בין מנחה למעריב מרליקין נר על ידי נכרית לא שפיר עברי, ואף אם בשלחן ערוך כתב קולא זו וגם שמעתי שכן המנהג פשוט בכל מדינות פולין בסעודת מצוה מכל מקום ראיתי כמה פעמים מרבנן קשישי רמיתו לאוחם שהיו רוצים לעשות כן אפילו בסעודת מצוה וכל שכן היכא דאין סעודת מצוה. ונראה לי רסבירא להאוסרין דהא דמחיר בשלחן ערוך היינו בין השמשות רעיולא שבתא דאי אפשר להדליק נר בהיתר ואכילה בלא נר אין כאן עונג שבת, אכן בין השמשות ראפוקי שבתא ההרלקה אין בה צורך גדול כי קודם שחחשך יכולים לראות קצת ולכשתחשך יכולים להדליק בהיתר, גם הסעודה איננה סעודת שבת. לכן אין להקל באמירה לנכרי שבות משום זמן קטן כרביעית שעה.

תרעח

בתיקוני שבת כתב מומרים הרכה מאד לאמרם סמוך לחשיכה ומי שתכבר עליו העבודה יאמר לפחות ברכי נפשי וכל שיר המעלות כמו שנרפסים בכל התפילות ונראה לי לומר גם כן תמניא אפי הוא מומר ק"ט שהוא חשוב מאד שיש בו שמונה אלפא ביתא ומאחר שנרפס בתפלות ספרדים מכלל שהספרדים אומרים אותו בפשיטות לחיוב.

תרעט

מי שנמשכה סעודתו השלישית של שבת למוצאי שבת ורצה לברך ברכת הסוון קודם תפילת ערבית כאשר הוא המנהג פשוט, אף על פי שמנעורי עמיתי על החקירה מפי ספרים ומפי סופרים למה זה שאין מתפללין ערבית באמצע הסעודה כבימות החול דסבירי דאיסורא הוא ולא ראיתי ולא שמעתי טעם מספיק, לעניות רעתי יהיה מה שיהיה אחרי שנחפש המנהג כן סעודה

צריכין אנו לדון ולהורות איכנה ינהוג ברצה וכן אם ראש חרש בשבת או ביום א' שאחריו כרח מה לעשות בעילה ויבא. והנה מצאתי בעמק ברכה שהביא דעת שלחן ערוך סימן קפ"ה כלי שום חולק דלעולם אולנין בחר התחלת הסעודה בין בשבת ראש חרש פורים חנוכה וכתב בן המחבר עליו בהנהגה והוא הנאון מהר"ר ישעי' סג"ל וצ"ל שנכנס לירושלים וזה לשונו, אמר לי מורי מהר"ר לוריא ז"ל מלובלין (הוא שנקרא בכינוי יונג ר"ש לאפוקי מהר"ר לוריא ז"ל בעל חכמת שלמה וים של שלמה) רכך הם פסקן של רבירים מי שנמשכה סעורתו של שבת בחוך הלילה יזכיר רצה בכרכת המזון ספני שמצוה להוסיף אשבת ואם היה ראש חרש בשבת ואין בהוספתו מצוה אפילו הכי מאחר שמוסיפין אשבת וכל זמן שהוא שבת או הוא ראש חרש על כן יזכיר של ראש חרש גם כן, אבל ראש חרש שחל באמצע השבוע ונמשכה סעורתו לחוך הלילה לא יזכיר ראש חרש מאחר שאין בהוספתו מצוה, וכשחל ראש חרש ביום א' ונמשכה סעורתו כמציא שבת או לא יזכיר רצה אלא יעלה ויבא מאחר דבאמת עתה ראש חרש ושבת כבר הלך לו אלא שמוסיף מרעחו לא נכון לעשות העיקר ספל והמפל עיקר, עד כאן לשון ההנהגה. והאמת שאניני כראי להכריע בין ההרים הגבוהים והרסים רק אכתוב מנהג, והוא שלא רציתי לזו מרבירי הנאון קאר"ו שסחם להלכה כסימן הנ"ל כמו שהעתיקו לשונו וגם הנאון מהר"רם איסרלש כתב בהנהגה סימן רע"א סעוף ו' על סברת קאר"ו הנ"ל שכן עיקר ודברי מהר"ש ז"ל הנ"ל הם כדברי נבואה שלא כתב סברתו סמי היא לכן עשיתי לי דברי הגאונים קאר"ו ומהר"רמ"י ז"ל הנ"ל ומחבר עמק ברכה הנ"ל עטרות לראשי לנהוג כחתייתו. אכן מי שרצה לנהוג כדברי מהר"ר ז"ל הנ"ל ומהר"ר ישעי' ז"ל ויחלה עצמו במה דאניהו בחראי וראו דברי הגאונים ז"ל הנ"ל לפנייהם כתובים על ספר ואף על פי כן פליגי עליהו ואם כן בודאי ידעו בטעם נכון מה ראו על ככה ומה הניע עליהם לחלוק על הגאונים הנ"ל ויכול לעשות כן ויקבל שכר על כונתו שהיא לשם שמים. וטוב משניהם להחפץ ערכית בזמנה עם הצבור שבו יצא דעת כולם ומצוה גוררת מצוה.

תרף

ואגב ראיתי לכתוב מה שראיתי בימי חורפי הסעות שנוהגים הכחורים ובעלי בתים שהם שמחי לב בסעודה שרגילין לחלק ברכת המזון לר' או לה' ומחלקים איוה ברכות שלא כדן לעניות רעתי כי נראה לי שראוי כל אחד שיאמר ברכה שלמה והמה מחלקים בכל מקום שמתחיל ככתב גדול כנון ועל הכל שיש שם הפסקה ועל הנסים וכן ובנה רצה ויעלה ויבא, ובעיני לא שפיר עברי כתמיהה הרא"ש שהביא הסור סימן רפ"א באורח חיים על שכשבת אומרים הקהל מקצת הברכה והחזן גומרה, ונראה לי רהינו מנהגנו בתכל יודוך ואף על פי שבכל הקהלות כן המנהג ולא חיישו לחמיהתו יש

יוסף אומץ

לחלק רשאי החם שאין השיץ מוציא הצבור לאפוקי ברכת המזון שהמומן מוציא חבורתו אף על פי שכתבתי לעיל שבעל מעשה ירקק לברך כל ברכת המזון בעצמו אף שמוסנים עליו מכל מקום כיון שהמומן בא להוציא אחרים נראה לי שצריך לומר ברכה שלימה.

תרפא

וכן במוצאי שבת בסעודה כשמקצתן החפלו ערביה וקצתן לא או אם הסכרך החפלו, ערביה המנהג כשכא לומר רצח שנותן הכוס למי שלא החפלו ערביה כדי שיאמר רצה וכשמגיע לובנה חזור ונוסל הכוס ממנו וססים ברכת המזון, ואין ראוי לעשות כן רק להתחיל בתחילה הברכה רחמינו רחם ולסיים בסיומו רחמינו בונה ירושלים אמן, ואף אם יש למצוא סמך קצת שאין איסור בדבר וכמנהגנו בהכל יודוך ולפרש דברי הסור סימן הנ"ל דקא באינו יודע רק חצי הברכה מכל מקום על זה ועל כיוצא בו קורא אני מהיות טוב אל תקרא רע.

אחר שסיימתי בדין כל סדר ימי המעשה וסדר השבת לילו ויומו אתחיל לכתוב סדר מעשה כל ימות השנה מרי"ח ניסן על פי הסדר.

דיני ר"ח.

תרפב

סנהג הנשים שלא לעשות מלאכה בראש חרש רק מלאכות הבית ביטול ואפייה וכיוצא, ומנהג זה יש לו עיקר גדול ממררש ופוסקים שהנשים זכו לעסרה זו להיות להם ראש חרש ליום טוב על ידי שלא פרקו נומי והב לעגל ולכן הנשים שעושין מלאכה הכביסה והגלוה בראש חרש איסורא עברי, וכן מה שמקילין הבחולות המשרתות לעשות מלאכה החסירה לעצמן ונשתרבר להן מנהג זה ממנהגן שאחר ראש חרש אב גם הנה איסורא עברי דרוא החם איכא היתרא בכך שאין האיסור מבורר כל כך כמו בראש חרש. וכבר זכיתי לראות בכתב ידו של אבי סורי וקני החסיד הר"ר איוק נורלינגן וצ"ל שהיה שיץ מה אף על פי שלא היה נעים ומירות רק לחסירותו בתרוהו לשיץ כי הימים האלה היו טובים מאלה שאז שגאו הנוהגים בקולם ררשה אחת שדרש בקהל עם שבת וראש חרש חמו ובתוך דברי מוסרי קרא גם הוא חגר על זה שהתחילו הנשים כימיו להקל במלאכה ראש חרש, לכן כל בעל נפש יזהיר לבנות ביתו במאד על ככה.

תרפג

מצוה להרבות בסעודת ראש חרש. ואיתא בסור בשם הפסיקתא דכל מונוחיו של אדם קצובים לו מראש השנה עד ראש השנה חץ ממה שמוציא

יוסף אומץ

בשבתות וימים טובים וראשי חרשים וחולו של מועד ומה שהתינוקות מליכין לבית רבן אם מוסיף מוסיפין לו ואם פחת פוחתין לו. וכתב בת"ח וזה לשונו, שמעתי שיש מקום במערב (היינו ארצות המערב הלא חמה ברכי"א) נוהגין לכבדו בלילה להרליק נרות כמו בשבת, ער כאן. ולכן טוב שלפחות ירליק נר אחר בפסח מוסיף על הנרות שמנהגו להרליק בשאר ימות החול.

תרפד

סעות יעלה ויבא בתפלה וברכת המזון הלא חמה כתובים בפרק מיוחד.

תרפה

ביעלה ויבא כשאומרים אותו בברכת המזון יש שאין אומרים כי אל מלך חנוך רק כי אל חנוך וכן נהגתי מאז נראה אלי כך בחלום.

תרפו

בשיחור אומר הלל איכא פלוגתא אם לברך עליו אם לאו ואף על פי שהמנהג פשוט לברך מכל מקום כתב בהגהת שלחן ערוך שיוחר אדם לקרותו בצבור כרי לצאת מן הספק. ובהגהות מנהגים כתב בשם חש"י שאם בא לבית הכנסת בשעת חפלת שמונה עשרה של הצבור יקדים לוטר הלל קורם חפלת שמונה עשרה כרי לקרותו עם הצבור, ועל כל פנים המנהג פשוט לברך ביחיד. ועוד כתב שם בשם יש אומרים דאם אומר לשנים שיאמרו עמו ראשי פסוקים הוי כרבים. לכן יש לדקדק לפחות בזה ולא כמו שרנילים לאמרו רק ביחיד ואפילו יום טוב וחנוכה שאין אומרים הלל ברילוג ואו מחויב לברך לכולי עלמא אפילו ביחיד מכל מקום טוב לוטר הורו לשנים שאז אחי שפיר לישנא דהורו דהוי לשון רבים לנוכחים.

תרפו

כשמקריא החזן יאמר נא ויאמרו נא יש להקהל לאמנם עמו בלחש אף על פי שחזרין ועונגין הורו לה' וגו', כן כתב בסדר היום מילחיה בטעמיה דאחר שברך לגמור את ההלל אין ראוי לו לרלג יאמר וגו'. אכן אין מנהגנו לברך לגמור. שמה בשונג יחסר מלה אחת.

תרפה

אמר להפסיק בהלל אפילו כשקורין אותו ברילוג רק לשאול בשלום לסי שצריך לנהוג בו כבוד ולהשיב שלום לכל אדם, וכשגומרים ההלל רין ההפסקה בו חמורה בכל חומרת הפסקת קריאת שמע. חורו דהלל במלאפ"ם ולא בחולום.

יוסף אומץ

תרפט

בראשי חרשים איכא שינוי נוסחאות כינינו האשכנזים וכן מדינת פולין, שהמה נורסין זכרון לכולם היו בלא יודע רהינו לשון עבר רצונם לומר כומן כנן בית המקדש ונירסתנו היא יהיו בירר שהיו זכרון שיה שפתותינו תחת קרבנותינו. עוד הם נורסין ושירי דוד עברך נשמע בעירך לשון תפלה רצונם לומר שאנחנו נוכח לשמעם ונירסתנו נשמעים בעירך והוא כמו הנשמעים. ולפי נירסת שניהם לישנא דאהבת עולם חביא להם אינו מיושב שפיר דהוי לן למימר חביא לנו. ונראה לי רקאי על לעמך שאומרים בתחלה ראשי חרשים לעמך נחת, ואין הכרעת קטן כמוני מכרעת בין שתי הנירסות איוו מהם עיקר רק אני אומר בדרך כלל על כל כי האי גונא שכל מדינה אין לה לשונות כלל מנירסתה כמו שאכתוב לקמן.

תרץ

במוסף שבת וראש חודש יש לומר אלהינו ואלהי אבותינו רצה במנוחתנו וחרש עלינו את החרש הזה ויש לחתום תשבתות להם הורעת וראשי חרשים להם קבעת כנוסחאות רפוס פולין, לא כשאר רפוסים שהנוסחאות בהם איפכא כי ראש חרש תלוי בקביעות ולא שבת. ואף על פי שכתבתי לעיל שלא ישנה אדם לשון מנהג המדינה מכל מקום אחרי שלשון הזה מנומנם אפשר קרוב לומר שמעות נפל כסידורים.

תרצא

כתב מהרריה טריוש הנ"ל שהמנהג פה ורנקבורט לומר בחורש ואדר ולכפרה פשע שיש בנוסח י"ב לישני בקשה לכן בעיבור אנו מוסיפין עוד לשון אחר. וכן מנהג פשוט פה.

תרצב

אותם הקובעים משתה וסעודת ראש חרש בציאתו סמוך למנחה לאו שפיר עברי, ולו אינם עושים משתה כלל החרשתי אבל לעשות סעודת משתה בערבת אחר צאתו וביממא לא עברי וראי הוי כיווי לקרשת ראש חרש.

תרצג

ורומה לזה קראתי חגר מאו על השותים במזקי יין ביום א' מפני שאינם הולכים לרחובות קריה ובשבת אינם שותין ומקצצים אפילו יין לקירוש ולוקחים סין גרוע וביום א' אם הוא בא לחברותו חברותה ראויכיים שותים סין משובת, אי להם.

תרצד

יש מרקרקין שאוכלין סמוך למנחה אף אם אינם קובעים סעודה רק שיוכירו של ראש חדש, ומצאתי בספר דרך חיים שהמחבר היה ר' מנחם די לוויאנו שאכל בראש חדש נ' סעודות כדי שיהיה יכול לברך ברכת המזון עם יעלה ויבא דהיינו אם היה ראש חדש רק יום אחד אכל סעודת מצאי ראש חדש דהיינו סעודת לילה בראש חדש, אבל אם היה ראש חודש שני ימים לית לן בה ביום א' בראש חדש רק ביום ב' בראש חדש.

תרצה

אם נמשכה הסעודה לחוץ הלילה אם מברכין ברכת המזון אחר חפלה ערבית ליכא שום ספקא דכולי עלמא מורו שאין מוכירין יעלה ויבא וכמו שכתבתי גבי פורים, ואם מברכין קודם חפלה ערבית כתבתי לעיל גבי סעודת שבת שנמשכה עד הלילה.

תרצו

כשחולץ התפילין בראש חדש לא יחלצם בעת שמתפלל מוסף מפני כיסול הכונה רק יחלצם קודם מוסף ויקפלום אחר קריש שאחר מוסף, ואם אין לו מקום להניחם בלי כיסול יחלצם ויקפלום קודם ובא לציון.

סליק דיני ראש חדש ועתה אנהיל

דיני חודש ניסן

זה אחר זה עד אחר חג הפסח ומשם ואילך כל מעשה ימות השנה על פי הסדר.

תרצז

ראיתי מרקרקים שלא לאכול כל חודש ניסן עדשים וכן בשאר כל הימים שאין אומרים בהן תחנון מצד קדושת היום עצמו, לאפוקי מילה ונשואין, ולפי רעתי הוא מנהג ותיקין מפני שערשים מורים על אכילות כמו שכתב הסור בהלכות תשעה באב, ולכן אין לשנות המנהג.

תרצז*

כשיש אחר ראש חדש ניסן שבת אחר מלכר שבת הגדול דהיינו בכל הקביעות חוץ מכשחל ראש חדש ניסן בשבת אז המנהג פה לומר בשבת שקודם שבת הגדול פיוט דהפסקה שנייה מאחר שמפרשת שקלים עד פסח יש פיוטים בכל שבתות שביניהם חוץ משבת זה לא היה נחא לקרמונינו להיות שבת אחת פנויה ביניהם לכן לעולם אומרים פה פיוטים שני הפסקות.

(*) סימן תרצז נכלל בתשייגנאל.

תרצח

מה אין מנהג להפסיד בשבת הגדול הפסידה וערכה אפילו חל להיות בערב פסח רק מפסידין ההפסידה השייכה לפרשה ריומא.*

דיני נקיות מחמץ.

תרצט

ישראל קרושים הם ומנהגם לגרר חמץ בכל מקום שהוא אפילו מכותלים וכסאות וכיוצא אפילו בקרקע בית החורף ועוד יש מחמירין אפילו בשאר קרקעות, ואף שחומרות אלו גדולות הן ער מאוד וכמעט לכלי צורך מכל מקום מנהג יפה הוא לבער החמץ כל מה ראפשר.

תש

אכן מה שעל ידי כן הורגלו העולם שלא לאכול אחר הגרירה והנקיות עזר בבית החורף עד הפסח ולפעמים נמשך הרבה שמונת ימים שאוכלין בין חגור לכירים ואפילו בשבת הוא בעיני שטות גדול דהחמץ מה לי הכא ומה לי החם ואדרבה בעיני טוב יותר לאכול אחר הנקיות בבית החורף שאז רגילין ויודעים להזהר מהפירות שלא יפלו לארץ מה שאין כן כשאוכלים בחוץ שאין רצונם להזהר וגם אי אפשר להזהר מפני שכני ביתו עם הילדים נפוצים בארבע כנפות הבית מפני שאין להם מקום קבוע המחזיק כל בני הבית לכן לא מנעתי אכילתי מבית החורף אפילו לילה אחת רק פזרתי חול על הקרקע והזהרתי בני ביתי על שמירת הפירורין בכל האפשר ואחר ביעור החמץ צויתי לכבד הקרקע מהחול באופן שלא היה אפשר לישאר בבית החורף שים פירורין. אכן כיום ארבעה עשר אכלתי החמץ בסוכה או כשאר מקום שהאיר שולט שם באופן שהתחננולים או העופות יאכלו הפירורים וגם אין זה צריך כלל רק עשיתי כרי לקיים המנהג בקצת ומפני שרגילים לעשות בבית החורף צרכי הפסח.

דיני לישות המצות.

תשא

המים שלשין בהם לא ישאבם כלל מבעור יום רק סמוך לבין חשמשות. ורובא דעלמא מטעו סעו שמקפידים דקא תיכף אחר יציאה מבית הכנסת והזרזין ביניהם מקדימין לשאוב כסרם יצאו מבית הכנסת ובפרט כמי מצות המצות מקדימין ביותר דלפי טעויותיהו המקרים לשאוב הרי זה משובח ובאמה הדבר הוא בהפך רבהקדמה איכא איסורא ובאיחור אין קפידא רק שלא ישאבם

(*) בהגות של ר' משה מיינץ: כי מה לנו לביעור מעשר - נחוג כצנן יוסף - בשמו דף ביה.

יוסף אומץ

בציאת הכוכבים, לכן אין לו להקרים כלל לשואבם מבעוד יום שעוד כין חשמשות
לפניו לשאוב בהם וזמנם ברכיעית שעה.

תשב

האנין שלשין בו וכן הכלי שמי הלישה בו אל יהיו מנחשת שממהרין
להחמסם, כן הוא בהנהות מנהגים.*

תשג

עור כחבו שאם התקופה נופלת אחר שאיבתן יחלו בהם יחר על ידי
משיחה שלא יתחממו המים מירו כשרוצה ליטול היתר.

תשד

יש לרקק בזהירות גדולה לעשות עיסות קטנות הייחר אפשר. ומה טוב
שלא לעשות עיסה גדולה יותר מעשרון שהוא שיעור חלה שהוא בקירוב קסח
הנכנס לחוך כלי המחזיק מרה וחצי ורנקבורטיר** במרה מחזקה ולא נרדשה. בא
וראה כמה דקדקו חכמינו ז"ל על עיסות קטנות כשיעור הזה שהרי לרעת קצת
פוסקים התירו למרוד ביום טוב של פסח שיעור חלה מה שהוא איסור נסור
בשאר ימים טובים וכל כך למה אלא כדי להרכות כשיעור חלה. וראוי
להשגיח על זה גדולי ולומדי העיר ואני בעצמי הולך בימים האלה בכית האופין
כדי להשגיח על זה ועל שאר איסור. כואו ונחזיק טובה למנהיגנו שהם בחרו
דיני העיר ומשלמים להם שכר בסלה שילכו תמיד בכל הימים לרבות הלילות
האלו לבית האופים ולהשגיח ולהזהיר את העם מחמץ.

תשה

לישת המצות ועריכתן וגלגולם ונשיאתם צריך שיהיה הכל במקום שאי
אפשר לכא שם ניצוץ מהשמש ולא זו אם החטה וזרחת אלא אף זו אם
בעת ההוא יום מעונן מכל מקום צריך ליוהר לעמוד במקום אפל וקר.

תשו

שלא להשהות העיסה או המצות אפילו רגע אחר בלי עסק כי השהיות
מצטרפות לשיעור שאמרו חכמינו ז"ל. גם אם העיסה חטה על ידי עסק
או על ידי קירוב האש בשיעור קטן מחמצת. וטוב בעיני שמיר שבאים
עיסות לשלוח יעשה מהם מיר מצות וישים מיר לחוך התנור. אכן לא
יתחיל ללוש עד שישרפו העצים בתוך התנור לנחלים והנחתם מחזיל להתציא
האש מן התנור. ורע עלי המעשה מקרמונים שהיו נותנים עיסה לחניק
לעסוק ובקל בא לירי חימוץ.

* בתנחת של ר' משה מיינץ: עיין רש"י חולין ג' ע"ב.

** בתנחת של ר' משה מיינץ: עיין לעיל ט' תקס"ה.

תשז

טוב ויפה להיות לכל מצה ומצה מגלגל וברול וסבין מיוחד ולפחות ידקרק שלא יהיו כלים אלו פנויים ממלאכתן רק יצאו מיד אחר ליד חבריו וכשאחר מחכים האלו מונח פנוי קצת ידקרק לנגוז סרס יקח אותו אחר מהעוסקים במצות וישחמש בו פעם שנייה ועיסה בעיסה נגעה.

תשח

העסק בעיסה ובמצות צריך שיהיה בכח ולא במשמוש וטפוח הירים או כרפיקות המגלגלים שקורין וועלגר העלצר או ברקירות הברולים דהיינו שטופל איזון בלי"א וברקירות הסבנים כשרוקר בשניהם על יד על יד ולא במהירות כי על ידי ענינים האלו העיסה מתחממת יותר משהיא פנויה מכל וכל כי על ידי עסקים כאלו העיסה מתחממת ואז ממחרת להחמם בזמן קטן. ואני נהנתי לדקור המצות בעצים קטנים ובין כל מצה ומצה משניח על זה שזורקים העץ שרקרו בו.

תשט

לכן אם ננסה המצה ככל עשייתה והאדם יראה לעינים שאינו יכול להביאה חיכה לחוך התנור וכל שכן אם עומד לפני התנור בקרוב לאש ומצה ערובה ועשויה בידו שאז בוראי ממחרת להחמיץ לא יעסוק בה באופן הנזכר למעלה על ידי על יד רק טוב לשברה ולחזור לערכה ולתקנה, הנם שלכתחלה אין נכון לעשות כן מכל מקום הוא טוב יותר מלעסוק בה דין עסק בישי. אך לא ירבה לו נושאי מצה רק א' או ב'.

תיקון המצות.

תשי

וספני שמילי והירות דחיקון המצות נפישין ואיסור חמץ הוא איסור כרת לכן ידקרק כל בעל בית שיהא הוא בעצמו ובכבודו אצל תיקונם מראש ועד סוף ולפחות חיכה אחר הלישה יהיה שם עד שיהיו כל המצות בתנור. וטוב יותר שהוא לא יעשה שום מלאכה למצות רק ישניח בידו שאח על כל העוסקים שיעסקו כרינים הנ"ל. ובפרט צריך דקרוק גרול על נושאי המצות שלא ישאו אותם בידיהם ובפרט סמוך לתנור, ואף אם עסקיו גרולים מחמת היריד אשר פה עמנו מכל מקום אל יכנס בספק כרת בכל פרוסה ופרוסה שיאכל מפני כסף הנמאם או יעמיד משניח אצל תיקון המצות. ויראה שיש לו פנים לרבר קשות נגר אשתו והעוסקים אם יעסקו שלא כדון. ואני נהנתי להעמיד אחר מיוחד שבחלמירי אצל התנור כדי להשניח שלא יעמוד אחד אצל התנור בקרוב לאש ומצה ערובה ועשיה בידו ואמרתיו לו שהוא

יורו את הנחתום שיחנה מיד לתוך התנור ואם לאו ישרוף אותה מזה, ומה יהיה נחשב מזה אחת או שתיים נגד כרת, כי ידוע לכל אדם אם יבא ומנו למות ח"ו ויכול לפרוח את נפשו בכסף וראי כל מסמגנים לא נחשבו לכלום ובאמת הוא רק עולם הזה ואם לא ימות היום ימות מחר הכל למיתה הם עומדים כל עת, קל וחומר בן בנו של קל וחומר כל כסף וזהב שבעולם לא יהיה נחשב לו לכלום נגד מיתה עולם הבא חס ושלום שם חי וקיים לעולם.

דיני בדיקת חמץ.

תשיא

המדרקקים נוטלים ידיהם קודם שיברכו הברכה שלפני בדיקת חמץ כדי שיברכו בנקיחה.

תשיב

כתוב בטור ושלחן ערוך אסור לרבר אחר הברכה עד שיתחיל לבדוק. וגראה דגם אחר שכבר התחיל לבדוק אף רליכא איסור לרבר* מכל מקום טוב שלא ידבר מה שאינו צורך לבדיקה כדי שלא תחבטל כוונתו בבדיקה.

תשיג

טוב להיות אצל הבורק עששית ונר דולק בתוכה מלכד. הנר שבידו ממש למען יוכל להכניס הנר בחורין אשר הם סמוכים לחלונות מקום שהרוח שולט ולא יחוס על כבוייו על ידי שיוכור שאף אם יכבה הרוח יחזור וידליקנו תכף. ואם אין לו עששית לפחות יתן לנער ההולך עמו גם כן נר דולק בידו.

תשיד

יברק במחן ככוונת הלב כדרך שאמרו בבדיקת הסכין כי כל דבר הנעשה בלא כונה אין פעולתו עולה יפה. וגרולה מוז מצאתי בספר בן שועיב שאפילו האוכל שלא ככוונת הלב רק לבו טרור במחשבות אחרות אכילה היא מוקת לאדם. ויברק בדרקוק בכל החורין וסדקים בכל האפשר כי בדיקת חמץ ראורייחא וצריך כוונה.

תשטו

מי שאינו מבין לישנא רכל חמירא ילך אצל חכם וילמדנו או יאמר אותו כלשון אשכנז, ואם יאמר אותו כלשון שאינו מבין לא יצא ידי הביטול שהיא מצוה ראורייחא.

(* כנראה נשמטו בתארגינאל כגון איזה חיבות.)

יוסף אומץ

תשטז

ששט פפוסקים שאין שום היתר שישיאר אדם בכיתו העריכות הגדולות שלשין בהן כל השנה שאי אפשר לנקרן שלא ישאר בהן בין הכל כוונה, לכן צריך ליחנם במתנה לנכרי.

תשיז

ואנב זה אמרתי לפרש אופן המתנה להערל כי הרכה נכשלך שאומרים לו בשעת הנתינה אחר הפסח אחזן לך ב' או ר' פשוטים וזהו איסור גמור ראורייתא דהוי סתנה על סנה להחזיר, אכן רשות בידו לומר לו אני מוכר לך בער ב' פשוטים או נותנו לך במתנה ואפשר שאעמך לו אחר הפסח ואקחנו סמך כפי רצונך.

תשיח

וכן איסור ליחן להערל החמץ סגור במסגרת כלי מפתח ביד הערל או צרור וחחום רק יחננו לו פחוח ויחן לו במתנה גמורה כנוכר לעיל.

תשיט

אופן היתר הנ"ל במתנה הוא רוקא כשמוסר החמץ לרשות הערל שקונתו כמשיכה אבל אם נותן החמץ וכליו בחדר מיוחד ונותן המפתח לנכרי צריך למכור לו החרר וכל אשר בו שיקבל מהנכרי ב' או ג' פשוטים דאו הכסף קונה את הקרקע ומסירת המפתח לא תוי רק כדי שלא יוכל הישראל לחזור מסתנתו וליקח החמץ לרשותו ואפילו מכירה וקבלת הכסף לא מהני אם נשאר החמץ בבית ישראל רק אם סקנה לנכרי חחרר שבו החמץ אבל אם נותן החמץ בשירה חיבה ומגרל ומוכרם לנכרי בכסף לא מהני דכמסלמלן אין כסף קונה ואין תקנה רק שיתנם לרשות הנכרי או אם החיבה קסנה שיוכל הנכרי להנביחה או יש לו תקנה שיקנה הנכרי בהנבחתו אפילו בלא כסף וגם יחו לו המפתח.

תשך

מהר"ץ עליו השלום ממעניץ אסר להשהות קסח חסין או כוסמין בבית מפני שרגילות ללותחן כמים קודם הסחינה ואם כן הוי חמץ גמור ואיסור לישראל מסנו ברשותו משום כל יראה וכל ימצא. ויש אומנים נכרים שאומרים שיש חילוק בין חסין או כוסמין דהיינו שפעלך שרוב הקסח סלת פה הוא מהם שאותו אין נלחת. ועל כל פנים נראה לי שאם אין ידוע בוראי שלא נלחתה התבואה קודם הסחינה איסור להשהות הקסח בבית כי לא יהא אלא ספיקא ראורייתא. ובעת שהיה הגאון מהר"ר חיים ספראג פה אביר נשאתי ונחתתי עמו ברכר זה עד שהורה לי ודרש כן בפרקיה בשבת הגדול פה ק"ק ורנקבורס על כן ישמור מהן ומכיצא בו.

יוסף אומץ

תשכא

צריך לברוק הכיסים והשקן שבמלבושיו ולנקותם היטב מהחמץ.

תשכב

דיני ערב פסח

ליזהר בערב פסח מאכילת חמץ בר' שעות זמניות רהינו שליש היום וכשהיום ארוך הוא בקירוב כשמשקשקש ט', וחמשיל יבין כפי הומן והקשקש ולא יעכבו אותו עסקי היריד מפני איסור כרת. וכשהייתי בוער פה לא נחתי ער שנתוקן שיכירו השמש בכל ערב פסח בבית הכנסת כרי שלא יבאו לירי מכשול.

תשכג

ובכל דיני ערבי שבתות בגילוח ורחיצת רגלים ושינוי בגדים ומניעת אכילה סמוך לשבת, ובערב פסח אפילו על ידי נכרי אסור להתגלח אחר חצות, כן משמע משלחן ערוך יורה דעה סימן שצ"א בשם ר"י מינץ בחשובותיו. ובספר הכונות כתוב שהארי"ל היה נוהג שלא להתגלח בשום ערב יום טוב או אפילו ערב של חול אחר מנחה גדולה. ובהנהגת מהרי"ל כתב ראפילו ליטול ציפרניים אסור אחר חצות בערב פסח דרין ערב פסח כרין חולו של מועד. ובהיות אב"ד הגאון מהור"ר ישעי' פה דרש בכל שבת הגדול בררשה שלו ונזר שלא להתגלח שום בר ישראל ערב פסח אחר חצות.

תשכד

לדקדק ללוש עיסת המצה מהמצות אחר חצות ולפחות שלא יתחיל ללוש מצות המצות ועדיין החמץ קיים בחוך ביתו.

תשכה

מי שאינו נוהג לעשות העיסות למצה רק כשיעור חלה לפחות בעיסות מצות המצות ידקדק לעשותם קטן כשיעור חלה ולא יעשה מצות גדולות רחבות ועבות כאותם שוטים שדומה בעיניהם שכל המרבה לעשות מצות גדולות יותר הרי זה משוכח, והו לא נקרא גדול מצות אלא גדול עבירות.

תשכו

גם לא יעשה ר' מצות מעיסה אחת ולעשות מהמצות הנוהגת לספק כרי שלא ירבה העיסה.

תשכז

הלש אחר זמן איסור חמץ צריך לומר פירורים הפקר טרם שילוש ראהר שבאו לכלל חימוץ אינם עוד ברשותו לבטלם ונתחייב לשרפם.

יוסף אומץ

תשכח

גם הלש אחר הזמן הזה צריך לשפוק מים המחומצים הנשארים כאן שלשין בו מן הרהיצה במקום מדרון שלא יתקבצו ויעמרו בנוסות במקום אחד ואפילו לא נחמצצו עריין אם יעמרו בנוסות יבואו לכלל חיסוק.

תשכט

כשחל ערב פסח בשבת צריך לבער החמץ בערב שבת קודם ו' שעות. וצריך והירות נרולה בהחמץ בשבת שהרי צריך לבער החמץ בערב שבת כדינו בערב פסח קודם שש שעות לכן צריך השנחה מרובת על החמץ הנותר מערב שבת לשבת ועל הכלים איך יתנהגו בהן. והמקרקקים נזהרים לבשל כל רשיך לליל שבת ויומו בכלי יום סוכ חוץ מן השאלנס. יש נזהרים לאכול מצה שאלנס ולא יפה הם עושים שהרי אסור לאכול מצה בערב פסח קודם הסדר, ואף שמצה זו מבושלת הרי כתב מהר"ל שזקן או חולה שאינם יכולים ללעוס המצה צריכין לשרות בין ובזה יוצאין ידי חובת המצה ורק שלא תהא נמחה לנמרי שיהא עליה תוריתא דנהמא וא"כ אף במצה שאלנס יש הרבה פרוסות קיימות שיש להן חוריתא דנהמא ויצאין במצה ישנה, לכן סוכ בעיני לאכול או ורימול"ש שאלנס שהרי כשנאפה יוצא שלם והקיריה יסמין עם שאר כלי חמץ. וסוכ לעשות השאלנס ביום ה'. וסא כמה שנים היה לי פלפול מזה עם הנאון מהורר ועליקמן ויל והורה לדברי, אף שבשנת שפ"ט אסר האב"ד מהר"ר חיים כ"ץ מפראנ לעשות שאלנס ולא הורו לו חבריו בני ישיבה יצ"ו. תל כל פנים נראה לי איסור לעשות וועק שאלנס שיש חשש שירבק בכלי וכן קוניל או חיסין אבל ורימולו שאלנס אני בעצמי נתנתי לעשות בערב פסח שחל בשבת והורו לי חברי כל בני ישיבה דבאן.

תשל

ויותר לצמצם כמה שיניח מן החמץ לעורך שבת שלא יותיר ממנו הרבה כי הנותר מן החמץ אסור לחתו לנכרי או לנכרית שיוציא מן העירוב בודאי רק יוכל ליתנם להם על דעת לאכול שם. ולכן ידקק לקרא לנכרי או לנכרית לביתו מרחובות קריה שיאכל בביתו הנשאר לאפוקי אם יקראם מרחובותינו ואם אחרמי מילתא שהוציאו אותו מביתו בלא רשותו אין חשש. אכן אם החמץ הרבה שבריא לו שיוציאו אותו מן הבית הוצה זהו איסור גמור. מעתה יש ללמוד קל וחומר מה במקום איסור חמץ החמור שהרבה נדרים עשו ישראל קרשים הם על ככה אף על פי כן אסרו להוציא מן הבית על ידי נכרי קל וחומר כן בנו של קל וחומר שאסור ליתן בשבת לנכרי או לנכרית אכילות שיוציאו מן הבית בודאי. ואיסור זה סצוי עם הנכריות המשמשות בבית ישראל בשבת. על כן מי שיהיה נזהר בו יתן אותה פשיטת כשכיל אכילה כנהוג אבי מורי החסיד ו"ל.

יוסף אומץ

תשלא

סעודה שלישית בשבת בערב פסח שחל להיות בשבת אי אפשר לעשותה לא בחמץ ולא במצה לכן טוב לעשותה במיני תרנימא דהיינו ברכיך שמלפחים בו את הפת כגון בשר ודגים ולא בפירות ואיכא דסבירא ליה אפילו בפירות לכן בריעבד יוצא בהם אבל לא לכחלה.

תשלב

דינים השייכים בכל ערב יום טוב.

דיני ערב יום טוב לא מצאחים מפורשים רק בכלל דיני ערב שבת שכתבתי והעסקתי רובם מסדר חיים נכללין גם דיני ערב יום טוב שבויראי מצוה להכין ליום טוב דוקא מערב יום טוב מה שאפשר ולא קודם שחרי מותר אוכל נפש ביום טוב עצמו כרי שחיה האוכל יותר מוטעם. לכן גם ההכנה מצוה לסומכה ליום טוב והעונג והשמחה חיוכ כמו בשבת וחכמינו ויל כללו הוצאת יום טוב עם הוצאת שבת והמוסיף יוסיפו לו מן השמים. לכן מצוה גם כן למעט אכילתו בערב יום טוב כרי שיאכל כלילה לחיאבון כראיתא בפסחים.

תשלג

אכן ביטול הלימוד מפני הכנת יום טוב אפשר שאינו ראוי דרוקא גבי שבת כתיב מקרא מלא וזיה ביום הששי והכינו מה שאין כן גבי יום טוב.

תשלד

גם הרלקה הנר וזין לקידוש חובה ביום טוב כמו בשבת. לכן מצוה לחזור אחר חמובחר שבמינים. אף על פי רביום טוב ליכא למגור שמא יטה מכל מקום כבוד יום טוב וכבוד שמים הוא בנרות שאורן עולה יפה.

תשלה

גם מצוה בערב יום טוב לחלק מנות לעניים ויותר מבשבת שחרי ברנל כתיב ושמחת בחנך וגו' והגר והיתום והאלמנה וגו' מה שאין כן בשבת, הגם שסרכרי הפוסקים מוכח דהכתוב לא איירי אלא דוקא בזמן שבת המקרש קיים ועיקר השמחה הייתה בשלמי חגיגה מכל מקום אף אם בזמן הזה אינה מצוה עשה ראורייתא מכל מקום יש לנו לעשות וזכר למקרש.

תשלו

ולענין סלאכה מה שהוא מצר תרין רהיינו מן הסנחה ולמעלה חמור ערב יום טוב כמו ערב שבת אבל מה שאינו רק מצר הקבלה רהיינו אחר חצות כמו שכתבתי לעיל אין לי עסק בנסתרות להכריע אם ערב יום טוב חמור כמו ערב שבת אם לאו. ויש פלוגתא במנחה מה היא אם מנחה

יוסף אומץ

גדולה או קטנה ואף שיש לחקל באיסור ררבנן מכל מקום המחמיר חבא עליו ברכה, והרועה להחמיר ולהפריש ממלאכה מוטן מנחה גדולה ואם יחמיר גם כן לעשות כדברי המקובלים בערב שבת לא יפסיד רק מלאכת חצי שעה כי מנחה גדולה היא ששש שעות ומחצה והמקום ימלא חסרוננו ממקום אחר.

תשלז

שנים מקרא ואחד חרנום אין שיך נבי יום טוב שחל להיות בשבת ואין צריך להעביר הקריאה כי אין החיוב בשמירת רק שיהיו כל הפרשיות שבחזרה שגורים בפי האדם ואחר שמעביר כל הפרשיות בשבתות שקוראין חו ליכא קפידא בקריאות הנוספות. וכל המחמיר ומעביר פרשה מה שקורין ביום טוב מערב יום טוב חבא עליו ברכה כדי שתהיה ביום טוב אותה הפרשה שגורה בפיו כי אינו רומה מי שלמר פרק מאה פעמים וכו'.

תשלח

אכן התפלות של יום טוב חייב להעבירן שהם תפלה של פרקים, וסוב גם כן להעביר הפיוס ללסרו ולהניחו.

תשלט

אין מקוין דם בשום ערב יום טוב, ובשרעפין איכא פלוגתא מהר"ו אסר ומהר"ר דוד לנצחוס ור"י החירו בשם מהר"ל, ונראה ריש להקל בכל שאר ערב יום טוב רהקזה עצמה בשאר ערב יום טוב לא הוי רק גזירה לגזירה, אכן בערב שבעות והושענא רבא יש לאסור, כן כתוב במסה משה והנהגות מנהגים.

תשמ

דיני עירוב תבשילין.

דיני עירובי תחומין ידועין רק שאני צריך לכתוב מה שכתב מהר"ל שיש לזוהר שלא להניח הבשר על נבי הלחם שמש רק בהפסק סעליר בינתיים דאם לא כן יתלכלך הלחם מן הבשר דאסור משום כיווי אוכלין. אכן לא יאות עבדי אותם שנותנים לנערים המחזירים על הפתחים לפני הפתח והרבה איסורים באים מחוץ כך חרא שאוכלים בלא נטילה וכלי ברכת המזון, שנית שכתוב את האוכלים שנותנים תבשיל כנון בשר או דייסא על הלחם והוי משום כיווי אוכלין, שלישית רובא דרובא בעונותינו הרבים וורקים את הלחם ואוכלים את התבשיל והוי פשיטא כיווי אוכלין, רביעית לפעמים אוכלים בשר וחלב מפני שבכית אחר אין נותנים להם כדי שביעה תצריכם לחזור לכית אחר וככית זה נותנים להם בשר וככית אחר נותנים להם חלב ואוכלים ומי יאמר להם מה תעשה הם חושבים ברעתם מי יראני, על כן איעצך ויהי אליקים

יוסף אומץ

עמך למה לך ליתן לכל אחר ואחר ולא לשום אחר אחת נותן כרי שביעה אלא כל בעל בית לא יתן רק לאחר או לשנים כפי השנה ירו ויקראם לבית דחורף ויאמר להם שיטלו ידיהם ויברכו ברכת המזון ולפעמים יהיה לבעל הבית לחועלת גדולה רהינו אם אין לו מזומן יוכל לצרף הנערים, ואם נפשך לומר שלא שפיר שצירפם מפני שסחם נערים נעורים מן המצות אבל אנו מנא ירעינן ידוע באו ונחזיק טובה לרמאים וגם לעולם יהיה בעיניך כליסמים ומכבר אותו כרבן גמליאל על כן יש לחוש לדברי.

תשמא

נשחל שבת אחר יום טוב אין תיחר כלל לבשל על שבת רק דוקא ביום טוב שני ולא ביום טוב ראשון אם לא שאוכלים ביום ההוא עצמו מן המאכל שנחבשל לשבת ראשון להכין מיום טוב לחברו.

קצת דיני סדר.

תשמב

תיכף אחר יציאה מבית הכנסה ימהר להכין כל מה שצריך לסדר, ואף על פי שאין להתחיל לקדש ער שחחשך מכל מקום ימהר בהכנה שעל ידי כן יוכל לקדש מיר כשתחשך שאם יאחר בקידוש והסדר ישנו סף ונשים המשרתות שעייפים מטרחתן ליום טוב ועל הרוב גם בעל הבית עצמו עיף ויגע שהיאר דבר ה' מטריח בעצמו לביעור החמץ ועסק המצות ושאר הכנות אם אפשר לו וגם אפשר שהוא טרוד בעסקי המזון שכמעט חמיר ערב פסח הוא באמצע היריד פה שעייף ויגע ויש לו ראגת שינה לכן ימהר בכל האפשר.

תשמג

שזוף הכוסות כרין כל כוס של ברכה שטיפה מבחוץ והרחת מבפנים.

תשמד

כלים הממושכנים בידו אפילו מנכרי אין להשתמש בהם בלי רשות בעלים משום גניבת דעת ואפילו בליל ראשון רפסח שהוא מצוה גדולה להראות דרך חירות בכלים יקרים ונכבדים החמירו כות. מעתה יראה ויבט המעיין בעיון שכלו כי איסור גניבת דעת נמצא בקלות ויראה להזהר ולהתרחק מסנו ככל מה ראפשר כי עונש גניבת דעת הוא גדול מאד רחמנא ליציל כמו שמצינו נבי אבשלום שאף על פי שעבר כמה עבירות חמורות וגדולות כאשר כבר ידוע לכל מכל מקום לא חלו חכמינו ז"ל עונש הג' שבמים שנחקעו בלבו רק משום גניבת דעת. לכן שומר נפשו ירחק מהם ומעבירה זו אין לו שום הנאה בעולם.

יוסף אומץ

תשמה

בענין נטילת ידים לפני הקידוש יש מחלוקת גדולה מהרים גדולים ולצאת ידי כולם טוב להביא עצמו ליד חוב נטילה על ידי מימי רגליו או נקביו קודם הקידוש ולא יברך על נטילת ידים רק אשר יצר. ורין זה הוא לבעל הבית שחוזר ונוטל ידיו קודם האכילה, אכן המסוכן שאין דרכם ליטול ידיהם עוד הפעם ואף כי לא שפיר עברי מכל מקום לפחות ידקדקו שתהיה נטילה ראשונה כשרה וראויה ויברכו עליה ולא יפסקו בשום דבור רק לצורך הסדר והסעודה.

תשמו

אחר שסדר השלחן בבגרי חופש וגם התיסבה כפי יכלתו ישב אצלו ויעיין אם יש לפניו כל הצורך להסדר ויתן הכל אל תוך הקערה ויסדרם באופן דקמא קמא ראייתה קמיה בקערה קרוב לצד מקום ישיבתו יצטרך להם ראשון כרי שלא יעביר על הסעודה בבואו ליקח אותם מן הקערה. וזהו הסדר שיניח הקרוב אליו ממש יהיה הפיטרלן שאותו מחויב ליקח לסיבול ראשון דוקא ולא קורבל מפני שהוא לדעת קצת פוסקים עולשין הנוכח במשנה למרור ואין ראוי לקחתו קודם ברכתו גם החומץ יהיה סמוך לו מאד ואחר כך המצות כפי סדר סימנן ואחר כך המרור והחרוסת רהיינו לאסיף אם אפשר אפילו אם דמיו יקרים ואחר כך המעררעטיך שלוקחין אותו לכריכה והביצה והזרוע בקצה האחרון לגמרי והחרוסת יקלשנו או סמוך לסדר בין או בחומץ ואם הוא שבת אסור לקלשו בשבת לכן יקלשנו סמוך להכנסת שבת והחפוחים שבחרוסת יהיו חמוצים ויש לרקק לפור טעם חתיכות ארוכות ודקות מקנמן על פניו וזכר לתבן על הטיס כי החרוסת רוסה לטיס והקנמן רוסה לתבן.

תשמו

אחר שדקדק היטב אחר סדר כל הנוכח לעיל שהוא כראוי או אם חשכה הלילה ימוג הכוסות מלאים ויקרש, ובעת הקידוש תהיה הקערה שבה כל השייך לסדר מכוסה שלא יראה הפח בשחו.

תשמה

וישחה בהיסבה כרי רביעית בשיעור האמור למעלה או לפחות ישחה כל אחר מהמסוכין רובה של רביעית רהיינו כביצה ולדעת הרמב"ם צריך לשחות רוב הכוס אפילו אם הוא גדול, ולצאת מספק לא יהיה כוסו גדול מאד.

תשמו

אחר כך יקח פיטרלן פחות מכוית ולא קירבל ויברך עליו בורא פרי האדמה ויטבלנו בחומץ ויאכלנו וכן כל שאר המסוכין.

תשן

אחר כך יקח מצה האמצעית ויבצענה לשנים והחלק היותר גדול
ממנה יסמין לחם התיסבה לאפיקומן.

תשנא

אחר כך יגלה הקערה מפני שאומר כהא לחמא ויגביה אותה עם
המסובין ויאמר כהא לחמא עניא עד נמירא בעורגה בידו.

תשנב

אחר נמר כהא לחמא ישם הקערה עם כל אשר בה כסוף השלחן,
אכן יותר טוב להסירה לנמרי מן השלחן רומיא רעקירת השלחן שהיתה
בימיהם.

תשנג

ואז יחזור וימנע כל הכוסות מלאים וטוב שיהיה לו שמש המזוג הכוסות
בכל פעם ופעם כדרך בן חורין.

תשנד

מה נשתנה יתחיל בנו או מי שיהיה לאפוקי בעל הבית עצמו רלא
מפני שהם מקשים והוא מפרק עברים על כן יתחיל הבעל הבית עברים היינו.

תשנה

אחר סיום מה נשתנה יחזיר הקערה למקומה ויגלה הקערה כדי שיאמרו
על המצות עברים היינו וכל ההגדה עד לפיכך כי גלל כן נקראת המצה לחם
עוני שעונין עליו רברים.

תשנו

טוב לפרש כל פיסקא ופיסקא מן התגרה בלשון שסבינים הנשים
ובני ביתו והמסובין. ואני נהגתי לומר כל פיסקא בלשון הקורש ובלשון
אשכנז כדי שיבינו בני ביתי וירעו מציאת מצרים.

תשנז

מעברים היינו עד לפיכך לא יהיה חכום בידו רק על השלחן כי ההגדה
אינה נאמרת על היין רק על הלחם שעונין עליו רברים.

תשנח

כשיגיע למצה זו יקח המצה הפרוסה בידו ויגביהנה ויראה אותה לעיני
המסובין וכן כשמגיע למרור זה יגביה אותו ויראה אותו להמסובין אבל
לא לפסח זה כראיתא בשלחן ערוך מפני דתו קרשים בחוץ.

יוסף אומץ

תשנ"ט

כשוורק מן הכוס כשיגיע לדם ואש וחמרת עשן וכן בעשר מכות יורק בורת.

תשס

כשמיניע ללפיכך שהוא שיר ושכח הנאמר על היין צריך לאחוז הכוס בידו ואז יכסה המצות בקערה שלא יראה הפת כושתו ויאחז הכוס בידו עד שישתה.

תשס"א

יאמר הלל בלא ברכה לפניו.

תשס"ב

כשמיניע לגאל ישראל יברך בורא פרי הגפן וישתו כל המסובין בהיסבה רובו של רביעית ולא יברך ברכה אחרונה על היין.

תשס"ג

אחר כך יסלו המסובין את ידיהם נטילה הראויה כמו שכחתי לעיל ואם אי אפשר להמסובין שיעמרו מן השלחן לנטילה לכל הפחות הבעל הבית שאין לו מונע בעולם יסול ידיו.

תשס"ד

אחר כך יאחז המצות בידו כסדר שהן מונחות בקערה ויברך המוציא על שלשתו: יחד ואחר המוציא ישמים התחתונה בידו ויבצע העליונה ויברך ויבצע מכל אחת משתיהן כוית ויאכלם ביחד, ואם אי אפשר לו לאכול שני הויתים כאחד יאכל כוית של המוציא ואחר כך יאכל כוית של מצה. וצריך לאכול שניהם בהיסבה.

תשס"ה

אחר כך יקח כוית לאסיף אם יש לו, ואם אין הלאסיף מצוי שלא יהיה לו כוית סמנו ישתרל שיהיה לו לפחות עלה אחד של לאסיף ויצרף אותו עם הירק שעל שרשי מעררעסיך ולא השרשים עצמן עד שיהיה ביחד כוית שהוא שיעור המרור. וצריך שיהיה המרור כוית כשנתמסע ונרחק המרור בידו לא שיהיה ריות בין העלין. ושיעור כוית הוא כחצי ביצה. ואוחם שאינם מרקקין על השיעור כאופן הנזכר ביטלו מצות עשה דאורייתא שהיא על גאולתנו ועל פרות נפשנו.

תשס"ו

והמרור צריך לשקע אותו כולו בחרוסת אכן לא ישהנו בחוכו רק יענעו החרוסת חיכך סמנו כרי שלא יבטל החרוסת את טעם המרור.

תשסז

והמרור צריך שילעסנו בשינים ולא שיכלענו בלא לעיסה כדי שתהיה אכילת המרור לו לצער.

תשסח

וצריך ליהור שלא יסיה שום דבר מה שאינו צריך לסדר בין ברכת אכילת מצה ובין הכריכה כדי שיפסור בכריכה מברכה מצה למרור ואפילו בתוך האכילה לא יאות שידבר שום ריבור שלא מענין הסדר כמו שכתבתי לעיל.

תשסט

אחר שאכל מרור יעשה הכריכה והיינו שיקח כוית לאספיד או ירק שעל המעררעסיד לאפוקי השרשים כרלעיל ויכרוך אותו עם כוית מצה ממצה המסוגה תחת ההיסבה ויאמר זכר למקדש כהלל ואין צריך סיבול ולא ברכת וילעס ויאכלם.

תשע

ויאכל ככל אשר תאזה נפשו רק שלא יאכל כדי שבעו לנמרי כדי שלא יאכל אפיקומן אכילה נסה אשר על זה נאמר ופושעים יכשלו בס.

תשעא

גם השחייה תהיה כדת ואף על פי שמוחר לו לשחות כפי רצונו סכל מקום בעל נפש יראה בעצמו שלא יאכל וישחה עד שירדם מרוב אכילתו ושחיתו או ישתכר ולא יוכל אז לנמור את ההלל כבוננה ולשחות כוס רביעי.

תשעב

ויהיה את בני ביתו שימהרו לאכול ולשחות די סיפוקם כי אחר האפיקומן אסור לאכול ולשחות רק הכוסות ואם יאריכו בסעודתם אפשר שלא יוכלו לשחות הכוסות קודם הצות ולרעת קצה פוסקים לא יצא ידי חובת ארבע כוסות אם לא שתה קודם הצות.

תשעג

האפיקומן צריך לאכול אותו קודם הצות לרעת כולם ויאכלנו בהיסבה.

תשעד

וסצה מן המוכחר שיהיה האפיקומן שני ויחים תעל כל פנים לא יפחות מכוית. ובשעת אכילתו יניח ידו תחת סנטרו ופיו שאם יפלו שירורי האפיקומן מפיו או יפלו לתוך ידיו ויחזור ויאכלם מפני חיבת המצה.

יוסף אומץ

דיני ברכת המזון.

תשעה

ויברך ברכת המזון בנ' אם אפשר לו כרי שיהא חייב בכוס אליכא רכולי עלמא מאחר שכוס זה נחשב בכלל ארבע כוסות, ומפני סעם זה הוא שמהררין ביותר אחר ג', ועוד סעם אחר כרי שיוכל לומר הורו לשון רבים. ואבי טורי החסיד ז"ל אף על פי שהיתה רחיקה ליה שעה אפילו הכי היה מהרר אחר מווסן כלילי פסח.

תשעו

יחזור לשטוף הכוסות כרץ הנ"ל סימן חשמי"ג אם לא שהם נקיים לגמרי מבית ומכחץ.

תשעז

יקבל הכוס בשתי ידיו ואחר כך יתן אוהו לימינו וינביתנו מן השלחן ספח ויחזיקנו כך בידו עד עת שישתה ממנו. ונראה לי ראם המברך בעצמו מוונ הכוס של ברכה שאי אפשר להיות הכוס רק בידו אחת כי בידו השנייה יש לו הקנקן שטוב ליתן הכוס על השלחן אחר המוינה ואז יקבלנו בשתי ידיו וכו' בכל הכוסות של ברכה יעשה כסדר הזה.

תשעה

המברך בוימון יתחיל ברוך הוא וברוך שמו כי ברוך הוא קאי על גברך שאכלנו ששלו רקאמר אבל המברך ביחיד לא יתחיל ברוך הוא וברוך שמו שלא אמר לפניו שום דבר רעליו קאי ברוך הוא.

תשעט

צריך ליתן עיניו בכוס כל זמן ברכת המזון כרי שלא יסיח רעתו וכן בקידוש ובהברלה, ועל כן כתוב בהנהגת שלחן ערוך שאין ליקח גלוקר גלאז לברכת המזון, ונראה לי רהינו הצלחית שבמדינתנו שקורין גוסרוף אבל אם ממלא הגלוקר גלאז עד למעלה ראשו שאז יוכל ליתן עיניו בו שפיר רמי זמן כתבתי לעיל.

תשף

לא יאמר בברכת הון עמנו ובסוכו, לא יאמר אבינו מלכנו רוענו רק יאמר רענו בשרא ומלכנו לא יאמר כלל או יאמר רוענו במלאפרים וכן יאמר זנינו בשרא או וזנינו במלאפרים.

יוסף אומץ

תשפא

יש מרקרקים בעל הכל שאומרים חסיד ימלוך עלינו לעולם ועד, ואין אני רואה מקום לזה ואין משמעותה עולה לפרשה יפה, גם נודדה לשמך אין לאסרו.

תשפג*

ביעלה ויבא כשאומרים אותו בברכת המזון יש שאין אומרים כי אל מלך חנון רק כי אל חנון, וכן נהגתי מאז נראה אלי. כך בחלום.

תשפד

בברכת הסיב והמסיב יש לומר הוא היסיב לנו הוא יסיב לנו וכן הוא בטור.

תשפה

אין לומר כמו שבירך הקדוש ברוך הוא את אבותינו אלא כמו שבירך אבותינו, ואין לומר ונאמר אמן אלא ואסרו אמן.

תשפו

אין לרקרק במרקרקים שאין אומרים ונשא ברכה מאח ה' רק מעם ה' כי מאח ה' לישנא רקרא תצריך לומר כלשון המקרא. ומצינו נבי ברכת המוציא אף על גב דלכולי עלמא מוציא מחייב שפיר לישנא להבא ובהמוציא פליגי ולחד מאן ראמר לא נפיק ידי חובתו בהמוציא משום דצריכין לברך להבא לכולי עלמא ואפילו הכי אמרינן המוציא ומכניסין ראשינו בפלוגתא וכל זה הוא מפני שצריכין אנו לומר כלשון המקרא כן יש כאן לומר גם כן לשון המקרא שהוא מאח ה'. ואם נפשך לומר שמראנה מברך פן יראה כמחרף טוב לומר מעם ה' ידגש המ"ם והאליף ויפרידם ויאמר מאח.

תשפז

כפסח אומרים המרקרקים לפני הרחמן הוא יוכנו הרחמן הוא יגאלנו כמו שנאל את אבותינו.

תשפה

אחר שהייתו כשיעור מכוס של ברכה יאחו כוס רביעי בידו ויפתח הפתח ובשעה פתיחת הפתח יתחיל הבעל הכיה שפוך. ומה טוב ויפה המנהג שעושין דבר מה וזכר למשיח שנופל אחר לחוד הפתח בשעת התחלת שפוך כדי להראות בליל נאולתנו הראשונה אמונתנו החזקה על נאולתנו האחרונה ויאמין באמונה שלמה בשתי נאולות אלו כי אמונת נאולה האחרונה היא אחת מ"ג עקרי אמונתנו וגם היא אחת משאלות ששואלים את האדם ברינו צפית לישועה ואמונת נאולת מצרים הוא כלל גדול לחורתנו הקדושה שמפני

(*) סימן תשפ"ב חסד בחא"י גיגנאל.

זה אני מוכירים בכל הקדרושים וזכר ליציאת מצרים ולכן. אנו מצווים לזכור יציאת מצרים פעמיים בכל יום בקריאת שמע. (וכדי להראותך: גודל הענין באמונה גאולה מצרים אצא מעניני נדרי בחיבור זה ואכתוב מעשה רב שאירע בצפת שכתב לי האלוף מהר"ר שלומיל מפרעסניץ שנסע לצפת ואף אם המעשה ארוך דרכי לקצר מאד מכל מקום מפני שמעשה ההוא התעוררות גדולה מאד לאדם שיבא לסהר אח לכו ויש בו ענינים נפלאים לא יכול יוסף להחמק אכן לאהבת הקיצור אקצר בכל היות אפשר, וזה המעשה. רוח אחר נכנס בנוף אשה אחת והלכו קרוביה אל המקובל האריז"ל ואז שלח לחלמירו מהר"ר חיים קאלפרים ומסר לו כוונה בשמות וצוה לו שיגזור עליו נידוים להוציאו ומיד שנכנס מהור"ר ר"ח הג"ל הפכה האשה פניה לכוהל אמר לה רשע למה הפכת פניך ממני השיב הרוח מפני שהרשעים אינם יכולים להסתכל בפני השכינה, וגור עליו מהר"ר שיהפך את פניו ועשה כן, אמר לו מה חטאת שעונשך גדול וחמור כזה וחשיב לו חטאתי כאשה איש והעמרתי ממורים וזה היה שנים שאני הולך נע וגר בארץ ושלשה מלאכי חבלה הולכים עמי ומענשין ומכין אותי ומכריזין לפני ככה יעשה לאיש אשר הרבה סמורים בישראל, אמר לו מהר"ר ולא אמרו רבותינו ז"ל משפט רשעים בניהגם י"ב חורש, השיב הרוח משל לרופא שנותן בתחלה סממים קשים על גבי מכה ואחר כך כשנתעכל הברש החי שבמכה נותן עליה משיחות המגדלים הברש ככראשונה כך ענין הניהגם שצער של ניהגם אחר מששים שסובלת הנפש החוטאת קודם כניסתה לניהגם ומכבסין אותה כדי שחיה מוכנת ליכנס לגן עדן, שאלו מהר"ר איך היה מיחחק, השיב הרוח בחנק שנסבתי בים שאף על פי שר' מיתות בסלו רין ר' מיתות לא בסלו, אמר לו מהר"ר למה לא אסרת ידיו בשעת מיחחק שמה היה מועיל לך, השיב לא היה לי זמן; להתורות כי תיכף נטרפה רעתי, שאלו הרב מה נעשה כך אחר כך, השיב הרוח נקברתי תיכף ומיד אחר הקבורה שהלכו סבית החיים בא מלאך אכזרי והכה בשבט של אש על קברי ער שנחבק הקבר לשנים ואמר לי רשע רשע קום לרין ולקח אותי וקלע אותי בכף הקלע ער לפני פתח של ניהגם שבטבר ונפלתו שמה ויצאו מניהגם אלף אלפי אלפים נפשות וקללו אותי ואמרו לי צא צא איש הרמים אין אחת כדאי עדין ליכנס פה או קלעו אותי ממקום למקום וגם הסלאכים הגיל הלכו עמי חסיד ומכין אותי ומכריזין לפני חסיד וכל עת פגעו בנו מלאכי חבלה אחרים ורוחות רעות וכשמעם חכרו מוסיפין לי מכות גדולות זה מושך אותי אצלו וזה מושך אותי אצלו ער שמתפקקן כל חוליות נשמתו וכך הלכתי ער שבאתי להורסו היא עיר שבארץ הודו והיתה כוונתי ליכנס לגוף יהודי כדי להנצל מאלו הצרות וכיון שראיתי היהודים ההמה שהמה רשעים גדולים והרבה רוחות הסומא שוכנים בתוכם ובסביבותיהם לא רציתי להוסיף סומא על סומאמי וכללתי ז' שנים שעברו עלי צרות רעות ורבות כגיל באתי למדבר עזת ומרוב צער נכנסתי באילה

מעורבת וחייה לי צער גדול מפני שנמש תבאמה מלאה וזהמא ומאכלה אינו מאכל אדם וחולכת רכוצה ותאילה מחמת צערה רצחה בהרים ובסלעים עד שנבקע כרסה ומתה או נכנסתי בכחן בשכם והכחן שלה אחרי הקרשים ותגלחיהם ישמעאלים ולרוב תלחשים והקמיעות משמות הסומא יצאתי ממנו. אמר לו הרב וכי יש לשמות הסומא כה, השיב הרוח לא אלא מפני רוחות הסומא שהכניסו תגלחים בכחן הנזיל לא יכולתי לעמוד עמהם וזה לי כיה שנים שאני חולך בצער הזה ולכן נכנסתי באשה הזאת פה צפת. אמר לו הרב עד מתי יהיה לך צער הזה השיב הרוח עד שימותו הממורים אשר תולדת, וכל העם אשר היו שם בכו עד מאד כי נפל פחד הרין עליהם ובכל המדינה נעשה התעוררות גדולה מאותו המעשה. אמר לו הרב מי נתן לך רשות ליכנס באשה הזאת, השיב הרוח ואמר לנתי לילה אחת בביתה והיתה רוצה להוציא משן האבן והסמרטוט השרוף לא רצה לקבל הניצוצות ונחכעסה והשליכה הברזל ותאבן בכעס ואמרה תחא. לשמן ותיכף נתנו לי רשות ליכנס בה. אמר לו הרב וכי בשביל זה העון לבר נתנו לך רשות, השיב הרוח זאת האשה אינה מאמנת בציאת מצרים ובליל פסח כשאומרים ההגדה הוא כשחוק בעיניה כי חושבת שמעולם לא היה הנס הזה. אז אמר הרב לאשה פלונית את מאמנת באמונה שלמה שהקדוש ברוך הוא ברא שמים וארץ וכירו היכולת לעשות את כל אשר חפץ ואין מי יאמר לו מה תעשה, אמרה הן אני מאמנת את הכל, אמר לה הרב את מאמנת שהקדוש ברוך הוא הוציאנו מצרים וקרע לנו את הים, השיבה הן, אמר לה את מאמנת כל זה באמונה שלמה ומתחרסת על הראשונים, אמרה הן והתחילה לבכות וגזר הרב על הרוח שיצא דרך אצבע הקטנה שברגל שמאל והסעם שלא יצא דרך אבר אחר שהאבר שיוצא ממנו מחבסל לגמרי גם כיון הרב בשמות שמסר לו רבו האררי יל מיד נחנפחה אצבע ההיא ונעשתה כלפת ויצא תרוח משם אחר כך חזר הרוח בחלוני הבית כמה לילות ותבטיל את האשה שלא האררי לברוק את המוזהות ומצאו שהפתח הוא בלא מוזה וצות לקבע בו מוזה ועשו כן ומשם ואילך לא חזר הרוח עוד. עד כאן המעשה. הלא למשמע און יראבו נפשות השומעים על עונש הרע וזר הנזיל אשר בוראי עונשי הגיהנם הם כספת החררל בים נגדו ועל זה ידיו כל הרויים לסהר להציל נפשותם משחת ויחישו מפלט למו על ידי דרכי תשובה הפתוחים לכל שואל גם מוכח מחוכו העונש הגדול למי שאינו מאמין באמונה שלמה בניסי יציאת מצרים ומסתמא ההפך בהפך המרכה לספר בציאת מצרים בלב שלם הרי זה משובה ומה רב שכרו.

אחזר לדיני הסדר.

דיני הסדר.

תשפט

יאמר חצי הלל האחרון כנעיסות ויחזיק הכוס ביד ימינו עד אחר ברכת

בורא פרי הגפן.

יוסף אומץ

תשן

לא יחתום יחלוד בברכת רק יאמר עד כי מעולם עד עולם אתה אל
ואחר ישחבה יחתום בברכה.

תשצא

יש לומר ובכן ויהי בחצי הלילה לפני או רוב ניסים וכן לפני חרוז וחרוז
שבאו רוב ניסים יאמר ויהי בחצי הלילה באופן שיגלגל אותו בנעימות
הניגון לחרוזים שאחריו רשיך לפני החרוזים לא אחריהן וממילא אחר חרוז
האחרון לא יאמר ויהי בחצי הלילה. וכן כליל שני יאמרו ואמרתם זבח
פסח לפני אומץ גבורתך וכן לפני כל חרוז וחרוז ואחר סיום כל החרוזים לא
יאמר ואמרתם זבח פסח כלל.

תשצב

אחר סיום כל הסדר המרכה לומר שירות ותשבחות או לדרוש מענין
הנאולה כל הלילה או לפחות עד שתחספנו שינה הרי זה משובח.

תשצג

בקריאת שמע שלפני סטחו אין לומר ויהי נועם ושאר פסוקים רשמירה
כי על כן נקרא ליל שימורים שהוא משומר ובא מן המויקין ומפני זה אנשי
מעשה אין סוגרין דלתותיהם בברית חיק כדרכם כל הלילות להראות העמים
והשרים את יופי בטחונם וחזק אמונתם שליל זה הוא מיוחד לשמירה ובא
יבא כרנה משיחנו במהרה בימינו אמן כן יהי רצון. אכן קריאת שמע עצמה
וזכרת המפיל שינה שהם חובת חייב בהם כלילה הוה כמו בכל הלילות.
ונראה לי שגם כליל שני יש לנהוג כן בקריאת שמע.

תשצד

דיני חמץ ותערובתו בפסח נפישו ולא ניתנו ליכתוב פה רק כל ספק
מכל קץ וקץ צריך שאלת חכם לסען לא יקילו לדמות מילחא למילחא
באיסור חמור כזה שאיסורו במשהו רק אכתוב דבר אחר שתלוי במנהג
הוא דבהנהגת שלחן ערוך כתוב בהמנהג שלא לאכול נענליך ופה ראיתי
בימי חורפי מנהג פשוט לאכול נענליך ולא ים פעפר ואוכלין במקומו פריין
קערנר ואף שעחה נתפשט לאכול פעפר ולא נענליך אין זה רק מחמת
המורים משלחן ערוך ולא ידעו המנהג וכן תוס צוקר ראיתי נהגין היתר
להשהותו ודלא כשלחן ערוך.

תשצה

המנהג פשוט לבשל בתנור בית החורף אם לא בשלו בו חמץ ג'
מים הסמוכים לפסח על ידי ליבון נחלים על פני כולו והוא הרין כרער שבתוכו.

אכן מפני שראיתי אבי מורי החסיד ויל מחסיר בזה ואף רתוה רחיקא ליה. שעתא לא הקפיד בזה על התצאה העץ לכן לא רציתי להקל לעצמי אבל לאחרים אני מורה היתר כמנהגם מפני שלא ידעתי מקום לחוסרא זו. ואפשר דהחוסרא באה מקרמנוגו שלא היה להם רק תגורי חרסי מן קאכלין שאינם יוצאים מרי רופים לעולם ואיכא למיחש לזיעה הרבוקה בהם לגבי חסך דהוי במשהו.

דינים הנוהגים בכל יום טוב.

תשצו

כשחל יום בשבת אין אומרים בעילה ויבא את יום השבת הזה כמו שזכרנו בסידורי חפילה.

תשצו

אפילו אשה המדלקה כיום טוב אומרת הכרחה קורס ההרלקה ואין צריכה לאומרה אחר ההרלקה ובהקפת יריה לפני הנרות כמו שצריכה לעשות בשבת כמו שכתבתי לעיל.

תשצח

לא טעיתי בשום מקום דלשחמים שום פוסק למימר שהאשה המדלקה ביום טוב צריכה לומר שהחיינו כי עיקר שהחיינו ניתוקן על הכוס.

תשצט

יהיו לאדם ביום טוב בנרים מכוברים יותר מבשבת, כך הביא בית יוסף בשם הירושלמי ולא ירענא טעמא מאי בשלמא מה שרגילין להרבות בו במסעמים ומיני תבשילין יותר מבשבת אפשר דהיינו טעמא מפני ששמחת יום טוב היא ראורייתא כרכתיב ושמחת בהנך ועונג שבת אינו רק מרבירי קבלה דרכתיב וקראת לשבת עונג. ואפשר דטעם שניהם הוא מפני שכל רבירי הבא לפרקים חביב על האדם ביותר שהרי האדם מכבד יותר רבו או אביו הבא לפרקים משהוא חרירי אצלו.

תת

גם ביום טוב הוא איסור גמור להוציא מרשות לרשות מה שאינו צורך אוכל נפש כלל. ולכן לאו שפיר עבדי הוצאים ביום טוב של ראש השנה על פני המים לומר תשליך וגומר כשמשפחות ושאר מטלטלים אצלם וכן הוכחו מה כמה פעמים בצווי חכמי עירנו גזחי נפש וכן כשמליין את בר מינין ביום טוב אסור להוציא כל הנ"ל.

תתא

גר שעה הרולק אין להרכיקו ביום טוב באמצעותו אל הכותל כרי שיכבה כשיגיע לאמצעותו רזה הוא גרם כיכוי. גם אין להניח פתילה שאינה רולקת בנר שיש בו שמן ופתילה רולקת לפי ששואבות השמן ודומה קצת למכבה. וכן אסור ליקח פתילה מנר הרולק אפילו ליחנה חכה בנר שכשמוציאה מיד הרי מכבה אותה.

תתב

טוב להכבה הנרות של שעה כגון השטעבכר קודם יום טוב ואם לא עשה כן צריך רקדוק וזהירות גדולה כשטרליקים אותם ביום טוב שלא להשחית ראש הנר בהרלקתן כלפי הקרקע בענין שחפול הפתילה היתצת למעלה מן הנר לארץ שאז תכבה וחוששני משום איסור מכבה אף על גב דאפשר לערר ולמצוא היתר ממה שכתב הרא"ש על מוחטין את הפתילה שהביא הבית יוסף סימן קס"ד מכל מקום לא ברירא לי למיעבר עוברא ודריק.

תתג

המקרה לאחרים ביום טוב לא יאמר שהחיינו אם עשה כבר קידוש לעצמו, הכי דייק מהררי"ו מהרמב"ם וכתב דהויא הרין במקרא מגילה ותקיעת שופר לא יאמר שהחיינו המצויא אחרים והוא יצא כבר, ואף על פי רבית יוסף כתב דכריז באורח חיים סמן חקפיה וכתב עליו שאין נוחנין כן וכן כתב גם בהגיה שלחן ערוך סימן הנ"ל אפשר לומר דבסריגתם לא היו נוחנין כן אבל אגן יש לנו לנהוג דכריז מהררי"ו שהיה אשכנזי, גם בסטה משה הביא דכריז נבי שופר ומגילה לכן פשוט שהממעט בברכות היכא דאיכא ספיקא לא הפסיד.

תתד

יש אוסרים להחם בית החורף ביום טוב על ידי ישראל רק אם תהבערה היא גם כן לצורך כישול ולא הותרה מלאכה ביום טוב לישראל רק לצורך אוכל נפש אבל בשאר מילי אין בין יום טוב לשבת. אחר כך מצאתי בשלחן ערוך דנהנו להקל, אכן בעל נפש יחוש לעצמו.

תתה

בעיני ישרה גירסא דפולין שאוסרים ומפני חסאינו ביינו גם נהנחי לומר אבינו מלכנו גלה בשמיא ולא גלה בפחח דמשמע חס ושלוש לשון הסרה כמו היום גלותי חרפה סצרים סעליכם.

דיני נשיאת כפים.

תתו

כשהכהנים נושאים כפיהם מנהג של ותיקים לשלשל הטלית לפני עיניהם ומסעם כדי שלא יביטו אנה ואנה ויסיחו דעתן מן הברכה שמברכין מן הכהנים.

תתז

וכל שכן שאיסור נמור הוא לשיח שיחה במלה או אפילו ללמוד או לומר תהלים או שאר תשבחות למקום כמו שאמרו חכמינו ויל כלום יש עבר שרבו מברך אותו ואין מאוץ לו.

תתח

ומסעם זה יש נמנעים לומר בשעת ברכת כהנים הפסוקים הנרמסים במחזוריים אצל כל מלה ומלה מברכת כהנים. אכן אם יוכל לאמץ אחר נמר המלה בשעה שמאריכין הכהנים בנינונים אין קפידא כולי האי.

תתט

וכן רבוננו של עולם שאומרים מאן רחוי חלמא ולא ידע מה הוא אין לאמרו רק בשעה שהכהנים מנגנים בכיף רישמרך ורדיחך וכיוצא ושלום.

תתי

גם מסעם אחר יש לומר רבוננו של עולם הנ"ל בסוף התיבות הנ"ל כדי ששכיענו הצבור אמן על הברכה ישחמץ גם כן על הרבוננו של עולם הנ"ל.

תתיא

ולכן אי אסתייע מילתא שגמר רבוננו של עולם הנ"ל קודם לגמר הברכה בברכת כהנים יאמר אחריו אדיר במרום שוכן בנבורה אתה שלום ושמן שלום יהי רצון מלפניך שתשים עלינו ברכתך ושלום.

תתיב

בספר חרדים כתוב רשאלים שפניהם כנגד פני הכהנים הסוכרים ומכונים לברכהם כזה מקיימין מצות עשה דכה חברכי, אם כן מה מאד יש ליותר כזה מלכד שיש לכין לזה להנאת עצמו לקבל הברכות בספר פנים יפות, ואוחז תפונים עצמן לשיחות במלות אין זה כי אם התלוצצות בברכות, ולכן בוראי כבר עליהם פשעם מלכד שהברכה אינה חלה עליהם.

יוסף אימץ

תתיג

עם שאחורי כהתנים אינם בכלל ברכה לכן אותם שמקום הקבוע להם בבית הכנסת סמוך לסורה בית הכנסת ילכו ממקומותיהם למקום שיוכלו לעמוד לפני כל כהתנים וכן נהג אי"ם החסיד ד"ל ואני אחריו.

תתיד

כהתנים צריכים לזוהר שלא להחליץ מנעליהם כידיהם שאם כן אסורים לומר דבר שבקדושה קודם נסילה, וקודם עלייתן לרוכן יחלצום.

אופן שמחת י"ט.

תתסו

מנחגי לומר גם כיום טוב אחר כל הסעודות צור משלו אכלנו כי איננו מיוסר על שבת כרמוכה ממשמעותו. ושמעתי שר' חרציו מיוסרין מעין ר' ברכות מברכה המון. ובאמת המעין יראה ויבין כן מחוכו. ולכן מי שאוסרו גם כן בחול תבא עליו ברכה.

תתסז

הגם שהשמחה ברגלים היא מצוה גדולה מכל מקום יראה וידקדק שאל יבא על ידי כך לכלל איסורים על דרך ורם לבבך ושכחת וגו'. ולכן אעתיק לשון הסוד וזה לשונו, כשאדם אוכל ושותה ושמח ברגל לא ימשוך בבשר ויין ושחוק וקלות ראש לפי שאין שחוק וקלות ראש שמחה אלא תוללות וסללות ולא נצטוינו אלא על שמחה שיש בה עבודה היתר.

תתיז

הימים הבית דין להעמיד שוטרים ברגלים שיהיו משוטטים בנגות ופררסים ועל הנהרות שלא יחקצו שם לאכול ולשתות אנשים ונשים ויבאו לירי עבירה חס שלום. וכשהייתי בוער לא נחתי עד שנתוקן שלא ילכו לסיול כראש חורש ובחול המועד אנשים ונשים יהיו או בחורים ובחלות.

תתיח

וכן יזהיר בדבר זה לכל העם שלא יתערבו אנשים ונשים בכתייהם בשמחה ולא ימשכו בין שם יבואו לירי עבירה, עד כאן לשון שלחן ערוך וחסור.

תתיט

גם אעתיק לשון הראשית חכמה בשער החשובה פרק ח' בקצרה, בעל השובה המסענה בכל יום צריך לזוהר בימים שיאכל כמו בשבת ויום טוב וראש חודש שלא יאכל אלא דברים רכים הנחמים להתעכל כי שינוי וסת

תחלה חולי מעים, ואפילו מרבדים טובים לא ימלא בסנו פן יחלה ונמצא מבטל קריאת שמע שחרית או ערבית וכן קדושה ברכום וכן נכשל שאינו מתפלל בעשרה גם יתבטל מתלמוד תורה והחכם עיניו בראשו ויותר שלא ימלא בסנו פן יחלה ויבא לירי ביטול תלמוד תורה ותפלה בפרט בראש חרש ופורים שהסעודות בהם מרבדי סופרים שאין עשה מרבניהם רוחה עשה מן החורה. הכלל כי צריך בעל תשובה לעולם להיות ירא וחרד מן הרין ולא ישכח כמה חכמים בעונותיו את הכורא וצריך לקיים אפילו בשבתות וימים טובים שוב יום אחר לפני מיתתך שאם היה יודע שבשבת או יום טוב ימות כמה היה ירא וחרד והיה משכים לקרות בתורה וכמה מעשים טובים היה עושה ולא היה נמשך אחר תענוגים כן צריך שיעשה כל ימיו בשבתות וימים טובים ובפרט בימי השמחה שקרוב האדם למשון אחר תענוגיו ויצרו יפחיתו צריך זהירות גדולה כדי שלא יחזור לסורו כמו שאירע לכמה שחזרו לסורם מחמת אכילה ושתייה, עד כאן לשון ר"י. ואף על פי שמשמעות לשונו אינו רק על בעלי תשובה מכל מקום כתבתי זה לי ולבני גילי כי מי גבר יהיה צריך בעיניו אשר יעשה טוב ולא יחסא ברורותיו האלה הלא כתב ב"ח החשובה ישנה אפילו בדקדוקי מצות גם כתב בשערי תשובה וזה לשוני, ראה ראיתי רוב העם חושבים על כמה פשעים כבדים כי הם קלים ועל חייבי מיתות וכריתות חושבים כי זהירות בהם יחרון הכשר או מדת חסידות ונכשלים מכלי משים על כן התורכנו להזהירם ולגלות אונם על חומר עבירות רבות וכי יש במצות קלות ררכים וצדדים רבים לכליון חרץ ואברון הנפש, עד כאן לשוני והאריך שם מאד בפרטות העבירות החמורות שדומות לאדם בקלות ונעשים להם כהיתר לכן כתב כא"צ בשער התשובה כ"ב מקומות והאריך שם בכמה עבירות שרוב העולם עוברים עליהם תמיד ואפילו הגדולים, עיין שם. לכן אף האדם שאינו בעל תשובה בעיניו להיות צריך לסינוסים ותענית מכל מקום לפחות יקיים בעצמו ענינים הצריכים לבעל תשובה אשר אינם לסורה ולמשא כבד כגון שוב יום אחר לפני מיתתך וכל הנ"ל שכתב בעל ר"ח שינהג בכל עת בשבת ויום טוב. וכתב עוד בשער הקדושה פרק י"ב החוטא בשחוק וקלות ראש בימי המועדים חמור יותר שכולם ימי ר"ן ובחטא אחד אפשר שיוכרע האדם לקץ חובה, עד כאן. ועל כל פנים ביום טוב ראשון שמחויב כל אדם שלא לאכול אכילה נסה וכל שכן שלא ישתכר רק יתן מקום לסעודה ליל יום טוב שני.

תתך

אכן לכל אדם אף מי שברר לו שאיננו צריך כלל לתשובה מכל מקום מחויב ביום טוב ללמוד דקיימא לן חציו לה' וחציו לכם ויש לו לקיים מצות לא ימתנו מפיך כל מה דאפשר ליה וירא שמים יצא ירי כולם שיאכל וישתה וישמח שמחת של מצוה שיעור וזמן הראוי ולא יאריך מאד ואם על יד רוב אכילתו ושתייתו תקפה עליו שינתו ישכח ולא יפחד וערבה עליו שנתו כשעה

הרא ואחר כך יחזור ללימודו או לחפילו על כן בעיני טוב שלא יצאו בו בשום יום טוב מבית הכנסת עד חצות היום כדי לקיים חציו לה' וחציו לכם.

תתכא

גם אחר מנחה אל יבטל דברי תורה בשיחות יושבי קרנות רשתים רעות הם עושים ביטול תורה ושיחה בטילה ועובר אעשה דורבנה בם ולא בדברים בטלים וברוב דברים לא יחלל פשע דר' כחות שאינם מקבלים פני שכינה כג'ל כמה פעמים. מה טוב ומה נעים המנהג פה שדורש בכל יום טוב ויום טוב בין מנחה לערבית חד מחכמי קהלחנו ואני דורש בראשונה ואחרי נמשכו כל חבירי בני ישיבה ושאר לומדים מקהלחנו עד שהיה לחק עולם ומוכסח אני שזכות הרכים חלוי בנו שמחוק כך באים כולי עלמא לשמוע הדרשה ולא ילכו בשיחות יושבי קרנות ונחקן בינינו שלא לדרוש אחר מאתנו שום חריפות מראנה שמה לא יבאו בינונים שאינם מבינים את החריפות רק מילחא דאגדתא כדי שיבואו הכל ובעיני הוא חיקון גדול על כן ראוי לקיים המנהג זה לעולמי עד ודאי זכות זה יעמוד לכם ולורעכים אחרים עד עולם.

תתכב

על כל פנים אותם שמרבים לדבר בין מנחה למעריב בשיחות יושבי קרנות לפחות אל יקבעו שיחתם בבית הכנסת לשיחה במלה ואינה ראויה ואסורה, והמקובלים מהר"ם קורניאצ'ק ומהר"י אשכנזי לוריא ו"ל אסרו רבוב של חול בבית הכנסת לגמרי, כן כתב בספר חרדים בשם.

תתכג

ביום טוב ראשון שחל להיות בשבת מחויב לעשות סעודה שלישית כפח דוקא, כן כתב מהרמ"א בש"ע. אכן על כל פנים לכבוד יום טוב ימנעם באכילתו. ובמהרי"ל כתוב אחרי הסעודה שחרי"ת ימחין רק מעט ויעשה סעודה שלישית, ונראה דזה הדרך הטוב הוא מפני כבוד יום טוב שני אבל בשאר שבתות השנה אין לעשות כן לחלק סעודה אחת לשתיים מפני חשש ברכה שאינה צריכה כמו שכתבתי לעיל. ועל כל פנים אפילו ביום טוב יפסיק מעט כטיוול או בלימוד בין הסעודות. ומפני שלא מצאתי דלשחמים בשום פוסק שיש חילוק בין יום טוב ראשון של פסח משאר י"ט מפני חבת הסדר והמצה דליל שניה לכן נראה לי פשוט שאפילו ביום טוב א' רפסח מחויב לעשותה בסצה. ונראה לי שהטעם הוא מפני שחייב סעודה שלישית הוא דאורייתא וחייב יום טוב שני אינם רק מדרבנן ממנהג אבותינו דאין*) אנו בקיאים בקביעת דירחא כדאיתא בנמצא דכיצה.

דיני הכנה מיום טוב לחבירו

תתכד

אסור להדיח הקערות והקדרות ביום טוב ראשון לצורך הלילה.

(*) אלי ד"ל דחיי.

יוסף אומץ

תתכה

ומטעם זה אין להביא יין או מים ביום טוב ראשון לצורך הלילה ער הלילה אם לא שצריך לשחוח מעט ממנו בלא ערסה, וכן להציע המסות, וכל שכן ראיסור גרול הוא להציע המסות משבת למוצאי שבת ומיום טוב למוצאי יום טוב אבל להרליק הנרות בבית הכנסת בין מנחה למעריב לצורך ליל שני שרי רכל שעה ושעה הוא כבוד בית הכנסת אף כשאין מתפללין בה וכן הנרות שמשחמשינ לאורן בבית מותר להרליקם כל שעה. ואשתי ח' נהנה להרליק בכל רגל קורם שהלכה לבית הכנסת כרי שלא נבוא מבית הכנסת ביום טוב לבית אפל ומצוה זו יכולים לקיים בהוצאה מועפת ב' או ר' ששיטים.

תתכו

ולכן אין מתפללין ערבית בליל שני ריום טוב ער הלילה שהמשרחות נוהגות להכביר תאש ולבשל חיכף אחרי שיאמר החזן ברכו.

תתכו

אסור לכסות האש כרי שיהיה לו בליל יום טוב שני אש מוכן.

תתכה

במוצאי שבת ליום טוב קורם שיעשו המשרחות שום מלאכה יאמרו ברוך המבריל בין קורש לקורש בלא שם ומלכות וכל בעל בית מחויב ללמד כל משרת שלו ברכת זו וברכת המבריל בין קורש לחול כרי שלא יהיה חילול יום טוב בביתו ואם לאו קולר תלוי בצוארו.

תתכט

ומן תפילת ערבית ריום טוב שני כתבתי לעיל.

דין ספירת העומר.

תתל

יש לומר היום כך וכך לעומר ולא שהיום, כן הוא בלבד, ומהרש"ל כתב שלא לומר רק כך וכך ולא לעומר, ונכון לומר לעומר.

תתלא

בזמן הספירה אסור להתחיל לאכול אחר שהגיע זמן הספירה רהיינו קרוב לצאת הכוכבים ער שיספור ברינו. אכן אם התחיל לאכול קורם חזון

אינו מחויב לפסוק ורשאי לספור אחר נמר מעורתו, כן הוא לפי הרין אכן כעניי נראה דלאו משנה חסידים היא לסמוך על זה רק חתך שיהיה זמן הספירה יספור בין שיהיה באמצע אכילתו או לימורו או שאר עסקיו ראיאנו למיחש שמה ישכח מלספור ומכשול זה אירע לי ולבני גילי כמה פעמים ביושבינו על מדין ביריד ואז אם לא יספור כלילה ער היום אסור לברך ותרי הפסיד לכל הפחות שכר ברכה כי רב הוא ואפשר שגם למחרת ישכח מלספור והוי מעות לא יוכל לתקן חדא ראו בכל ימי הספירה אסור לו לברך אם שכח פעם אחת וצא וחשוב כמה ברכות וכמה עשרות וזוהבים הפסיד זה ועוד רכתיב שבע שבתות תמימות תחיינה ואם רלג יום אחד מהספירה אינן תמימות ונמצא שביטל מצות רבות כל הספירה ממיט יום רבפירוש מצאתי בסדר היום רכל הספירה בטילה מלכר השכר הגדול הירוע לסופר כרין שכתבו עליו שניצול כל השנה ההיא מכמה מאורעות רעים, לכן החרר אל רבר ה' ואל נפשו ידקדק ברקרוק וזהירות גדולה לספור בזמן הראוי. אחר כך מצאתי בסדר היום שצריך שלא יאחר כלל מלספור אחר שהוא לילה וכתב סעמו בצרו.

דיני חול המועד.

תחלב

בחול המועד יש איסור הנחת תפילין על פי הקבלה, ומאחר שאין לנו עסק בנסחרות לא נהנינן הכי. מכל מקום נראה כעניי שלא לברך עליהן רבות אפשר לצאת ידי ספק ראם יש בהן חיוב ברכות אינן מעכבות ואם יש איסור בהן הלא הסה יחשבו לרצועות בעלמא כמו שכתבו הפוסקים נבי המניחין שני זוגי תפילין ררשיי ורבינו חם.

תחלג

דינים רחול המועד נפשים ואין לעמוד על עקרים אם לא בדקדוק גדול כי חילוקיהם חלויים כשערה לכן החושש על נפשו יראה ללסרם בדקדוק ובמתון או יעשה כל עניניו על פי חכם. רק כלל אחד אתן בכל מה שאסור לעשות על ידי ישראל אין שום היתר בעולם לעשות על ידי נכרי ויעלה על לבו מה שאסרו חכמינו ויל המכזה את המועדות כעובר עבודה זרה ופירש רשבים ובשית דריי על מלאכת חול המועד, רק רבר האבוד מותר לעשות בחול המועד כי צרכי עמך ישראל מרובים.

תחלד

פה ורנקבורס מאחר שירידים רגילים להיותן חסיד בחול המועד דפסח וסוכות לכן מותר בהם כל ששא ומתן רהוי כרכר האבוד, כן השיב מהרריק שורש קים למהריר שמעון הכהן ומתוך זמן ירידים הנל שכתב נראה שמהרריש ההוא היה אביר פה וכן מוכח להריא שורש כיא.

תחלה

מה מאד יש להחמיר בכתיבה ראפילו להגיה רק אות אחת בספר תורה אסור כל שכן ראסור לכתוב מה שאין בו מצוה. ומה שנהגין לכתוב שורות עקומות זה לא מיקרי שינוי רק דקא שינוי בנוף האותיות ממש. תעור דפסק בשלחן ערוך סימן תקמ"ה להריא רכל מה שאסור לכתוב אפילו על ידי שינוי אסור, ומה שכתב שם בהג"ה רנהגו להקל בכתב שלנו שאינו מעשה אומן לא מצאתי עוד בשום פוסק קולא זו רק בלבוש שררכו לדרוך בעקבי שלחן ערוך והנהותיו בכל מקום ושניהם לא כתבו רק שהמנהג לקולא בלי שום ראיה, תנע בעצמך וכי כל הפוסקים לא איכפל לכתוב אסור הכתיבה רק לאותם שרגילים לכתוב כתיבה חמה או מרובעת אחמהה שלרעתי בכל העולם אין רגילות לכתוב הכתבים והשבעות ושטרות ואפילו ספרי קודש בכתב אשורי רק כל מרינה ומרינה ככתבת המיוחד לה כמקום כתב מעשי"ט שיש לנו ולמה לא כתבו הפוסקים חילוק זה נבי חול המועד כמו שכתבוהו נבי שלש אין כותבין בלא שירטוט יורה דעה סימן רפ"ד, לכן נראה לי שיהרר ארם במלאכת הכתיבה ושאר מלאכות לפחות מפני העונש הגדול שאמרו חכמינו ד"ל בפרקי אבות על המבזה את המועדות אף על פי שיש בידו תורה ומעשים טובים אין לו חלק לעולם הבא ולא יכתוב אפילו אות אחת באיזה כתב שהיה רק שידע בנפשו שהוא לצורך דבר האבוד או שהוא מאותן דברים שהחירו חכמינו ד"ל להריא סימן הנ"ל.

תחלת*

בשלחן ערוך החיר בשם נמוקי יוסף ורבינו ירוחם לתקן פחילות ולמהר"ל אסור ונראה לי רלכתחלה יש ליותר ולדקרק לעשות קודם יום טוב כל הפחילות הצריכים עד אחר יום טוב האחרון וכן ראיתי א"מ החסיד ד"ל ושאר אנשי המעשה נוהגין כן, אכן אם על ידי אונס לא עשה הפחילות כולם קודם יום טוב או שהיה סבור שעושה פחילות רי והותר ואין ידוע שאחר משכניו יש לו פחילות נותרות ליתנם לו אוי מותר לחקנם.

תחלה

מאד יש ליותר לענן בחול המועד במאכל ובמשחה כי על המבזה את המועדות אסור שאין לו חלק לעולם הבא אפילו יש בידו תורה ומעשים טובים ופירש רש"י שמבזה במלאכה או במאכל ובמשחה, ולכן מה נואלו אותן עשירים שיוצאים לפועלם ולעבודתם ערי ערב בימי היריר גם בלילה לא שכב לבם ואין מפנין עצמם לאכול רק אכילה עראי ואיש רק לבצעו פנה ולא ליתן חלק לנשמה וגם לגוף, לכן ידקרק כל אדם שיצוה לאנשי ביתו שחיקף בואו

(*) בתהריגניאל חסר סימן תחלת.

לביחו ימצא מאכל ערב מחוקן ומתובל וסוב לפניו מוכן עם כוס אחר או כי מלא יין לפחות ויקבל נוסף על הנאה נוסף.

תתלט

ואף שמעוזה לענג חול המועד במאכל ומשחה מכל מקום עיקר קרושתו אינו מצד הגוף רק מצד הנשמה שיש להוסיף בלימודו יותר מבשאר ימים. ובסדר היום האריך מאד בחיוב התמדת הלימוד בו ובקרף צ"ה כשסיר סדר הלימוד לכל המועדים נתן לכל חול המועד חלק מיוחד. ובירושלמי איחא להריא לא אסור מלאכה בחול המועד אלא כדי שיהיו אוכלין ושותין ועוסקין בתורה נהם אוכלין ושותין ופוחזין לכן לפחות אותם שאין להם סדרא מחמת עסקי היריד אל יבלו העת בחול המועד בשחוק רק בבל שעה שאפשר להם לפנות עצמם מעסקיהם ילמדו.

דיני שבת חול המועד.

תתמ

כתב במהרי"ל מרגלא בפומא רבהר"י סג"ל אינו נהנה משום שבת השנה כמו משבת חול המועד ריש יום טוב לפניו ויום טוב לאחריו והוא בעצמו מועד.

תתמא

על המגילות דהיינו שיר השירים רוח קהלח כתב מהרמא"י באורח חיים סימן ח"ץ מנהגו שלא לברך עליהם ודלא כמנהגנו על פי מהרי"ל והמחזירים. ונראה לי ראפילו לאותן רסבירי להו: שיש לברך עליהן היינו רוקא אם כתובה בגלילת. וסוב לברך בלא שם. ובאיכה המנהג שמברך החוק ולא ידעתי אם יש לסנהג זה עיקר. ובלבוש כתב בפשיטות לכרך על כולן ותמה על איכה שאינה נכתבת כהלכות ספרים ע"ן שם. ואפשר דמפני חיוב קינות הוי ספי חיובא לברך מבשאר מגילות.

דיני יום טוב האחרון.

תתמב

כשיגיע יום טוב אחרון של פסח ויום טוב אחרון של סוכות ישתדל בכל עז ותוקף לעשות לו מלבוש חדש יהיה מה שיהיה אפילו רק מנעלים, והטעם דמדינא אסור לעשות סחורה או מקח וממכר בחול המועד ומחמת שיש לו להשתדל לעשות לו מלבוש יש לו פתחון פה לישא וליתא בחול המועד כדי להרוויח מעות למלבוש וכזה יש לו גם כן שמחה וששון. ומאד ראיתי החסיד א"ם ו"ל מרקק בזה אף הרהר דחיקא ליה שעתא ועסקיו לא היו רק כמכירת ספרים.

יוסף אומץ

תתמג

במתנת יד יהיה לפחות עני או ב' עניים כפי מסת ידו על שלחנו לאכול ולשתות ולשמוח עמו לקיים מה שאמר הכתוב ושמחת בהנך אתה ואשתך וביחך וחלוי והנר אשר בשעריך וגם מה שאמר הכתוב והיית אך שמח ופירש רש"י שם לרבות ליל יום טוב אחרון לשמחה ואף על פי שמקרא זה קאי דוקא בזמן שבית המקדש קיים מכל מקום טוב לעשות זכר למקדש כזה ולפחות יראה לשלוח יין משוכה למרי לבב, וכן ראיתי נוהגין העשירים שולחין מין משוכה שלהם ללומרי תורה וכוה סנסכין יין על גבי מזבח.

תתמד

בשביעי של פסח אומרים בשמונה עשרה הפיוט אותותיך וכיום טוב אחרון אומרים אימת נוראותיך ואם חל יום טוב אחרון בשבת מחליפין הפיוט רשמונה עשרה וקורם שמונה עשרה אומרים כל הפיוט השיך לשבת חול המועד כן נוהגין פה ק"ק ורנקבורט.

דינים הנוהגין בין פסח לשבועות.

תתמה

איסור גילוח ולבישת מלבושים חרשים אין נוהגין רק מראש חודש אייר ואילך. ואף על פי שבשלחן ערוך כתוב ער ראש חודש אייר מכל מקום במהרי"ל כתוב קודם ראש חודש ממילא רבלישנא רשלחן ערוך ער ולא ער בכלל.

תתמו

ריני תעניות בה"ב ידועין רק באתי לרין ברבר חרש והוא זה, שאם יש מילה בחם והסגדק הוא כהן שאינו רשאי לעלות לספר תורה מפני שאינו מתענה או מחויב לצאת מבית הכנסת וכן נהגנו פה למעשה עם שמעון כהן כשוית סגדק.

תתמוז

תולדות מראש חודש אייר ואילך ידועים הם ואם יש בריה מילה הוולח של המילה נרחה מפניהם.

תתמח

ל"ג בעומר שחל להיות ביום א' כתב בשלחן ערוך בשם מהרי"ל ריש להסתפר ביום ו' לכבוד שבת, וסעוד סופר הוא כי מהרי"ל אסרו, ונראה לי דצ"ל מהר"ו כי הוא מחירו, ואף על גב דיש פלוגתא דרבנחא נראה לי להקל כי אפילו איסור דרבנן ליכא רק מנהג קדמונים. גם נראה לי רכל שכן דאם יש לו מלבוש חרש ללבוש בל"ג בעומר יש מצוה ללבוש בשבת שלפניו אם הוא בחול.

תתמט

המספר אחריו הוא כבני כושיים והמספר קרושים היא התשפוט, וכשהן מחוברין מפסירין הלא הנ"ל ולא כשאר המספרות דפרשיות המחוברין רלעולם מפסירין בפרשה רמליק מינה, כן מנהג פה על פי מנהגים ומרדכי ומתיריל ומסה משה ולא כהלכות שרצה לשבש כל המספרים.

סדר חג השבועות.

תתנ

בליל ראשון רשבעות כתב הנאון מהר"ר ישעי' סג"ל ז"ל שהיה אב"ד דקהלחנו הקדושה בליקוטיו וספר אביו החסיד מהר"ר אברהם שפסל ז"ל הנקרא עסק ברכה וזה לשונו, קבלתי מסורי הנאון מוהר"ש ז"ל מלובלין שקבל איש מפי איש עד מפי הנאון מהר"ר יעקב פולק ז"ל שלא לעשות קידוש ולאכול בליל ראשון של חג השבועות עד צאת הכוכבים והסעם מפני שבספירה כתיב שבע שבתות חמימות תחיינה ואם כן כשמקדש בעור יום מחסר אותו המקצת סמים. ימי הספירה כי חג השבועות הוא לאחר הספירה וכשיש ספירה אינו שבועות וכשמקדש אי"כ מקבל על עצמו החג ומחסר אותו המקצת מימי הספירה שהרי חג השבועות הוא לאחר הספירה ונמצא שאינן חמימות, עד כאן לשון הנאון הנ"ל בליקוטיו. אכן באמת לא ראיתי רבנן קשישי בעלי מעשה אשר בארצנו ארץ אשכנז רעברי הכי וכפרם אותם המדקדקים העומרים בבית ה' בלילות שעומרים כל הלילה על עמרם ללמוד כל הלילה כמ"ש בספר הוזהר פ' אמור והמה לומרים ע"פ הסדר הכתוב לקמן כי המלאכה מרובה והלילות בהם קצרים עד מאד בעת ההיא ואם יתמהמהו בקידוש והתחלת אכילה עד צאת הכוכבים וגם באכילה ישהו קצת זמן מה ליתן מקום לשמחת חג הקדוש כאמרו ז"ל אי לאו האי יוסא כמה יוסף איכא בשוקא כזה חצא קרוב לחצי הלילה ומתי יעשו לביהם הנצחי לכן נראה לי רחמנא לבא בעי ואחר המרבית ואחר הממעים ובלבד שיכוון לבו לשמים ומותר לעשות קידוש בין חשמשות כי סדאריחא קרי בין השמשות לילה.

תתנא

במתיריל כתוב נוהגין להשמיח ביה הכנסת בבשמים של גשמים ובשושנים לשמחת הרגל, ואנו מנהגנו לשמח כן רצפה כל הבתים ומתי שחל שבועות כיום א' תהינה מהר"י סג"ל להשמיח העשבים בהכנסת שבת וכן נהגתי ולא על ידי נכרי בשבת.

תתנב

המדקדקין שנוהגין על פי קבלה לעמוד על עמרם כל ליל ראשון רשבעות עד שיאור חיוס לומרין מספר הוזהר דבראשית רף ח' בוזהר קסן ומתחילין

יוסף אומץ

ר' שמעון הוה יחיב ולעי באורייתא בלילו רכלה וכו' עד רב המגנא ופרשה אסור על וספרתם לכם ואומרים כל הפסוקים שמפרשה בראשית עד לעשות רסוף ויכולו ונ' פסוקים האחרונים דבראשית ומכל סדרה וסדרה נ' פסוקים הראשונים והאחרונים ובבשלת אומרים נ"ב או ישיר עד סוף השירה וכל פרשה המן וביחרו אומרים גם כן מבחרש השלישי עד סוף הפרשה ובכי חשא מן ויאמר ה' אל משה כתוב לך עד סוף הפרשה ובואתחנן מוקרא אל משה עד ובשעריך ובראה משבעה שבועות עד סוף הפרשה וכן מכל ספר וספר דנביאים וכתובים נ' פסוקים ראשונים ואחרונים וביחזקאל אומרים מתחלתו עד סוף ההפסדה וכן בחבקוק אימרים גם כן בסימן ב' מזה' בהיכל קרשו עד סוף ההפסדה, החמש מגילות יאמר אחר תהלים איוב משלי קודם דניאל חוץ מכות שיאמר כולה קודם תהלים ופסוקים ראשונים ואחרונים דאיכה יאמר כלחש ובתהלים יאמר נ"ב כל מומור ס"ח וטוב נ"ב לקרא כל שיר השירים ומשלי ואם אינו יאמר כל משלי מפני אפיסת הפנאי יאמר לפחות מאשה חיל סימן ל"א עד סופו. סדר זה הוא מורכב משני הסדרים של המקובלים מהרמב"ק והאר"י ז"ל וחומרת שניהם כלולים בו. ואחר כך יאמר מכל מסכתא רשייתא סדרי משנה ראשונה ואחרונה על פי הסדר רומ"ן קנ"ט וזרעים מועד נשים נזיקין קדשים סהרות, ואם ערין לא האיר היום יש ליורעים לקרות בספרי קבלה, ופי שאין לו עסק בנסתרות ילמוד בספר מצות עשה ולא תעשה על פי סדר הרמב"ם או מספר אחר שהסדר בו בתרי"ג מצות או ספר חרדים או אזהרות הרמב"ם הנרפסים בסידורי ספרר לאומרים בשבועות עם פירוש ר' שלמה בן גבירול. וההולך לסבול קודם שיאיר היום מה טוב גורלו, ואני וכל חלמירי הולכים אחר הלימוד לבית המרחץ לסבול קודם שיאיר היום ואחרינו נתנו שאר עדה קרושה מקהלתנו.

תתנג

וביום א' רשבעות כתב בסדר היום שיש לקרות כל החורה שבכתב. ובעיני טוב הוא יותר ויותר לעשות כן מלקרות בשמחת תורה שאם עיז האדם שלא קרא שמות בוסנו הוי מעות לא יוכל לחקון ואם כן טוב יותר לומר בזמן מתן תורתנו.

סדר הפיסס מה אורח חיים יום ראשון וארץ משה יום שני.

תתנד

רבים נוהגין לאכול מאכלי חלב ביום ראשון רשבעות ויש להם על מה שימסוכו. אכן מפני שאמרו חכמינו ז"ל אין שמחה אלא בכשר ויין נוהגין לאכול בשר אחרתיו. והעושים כן צריכין לדקדק שיטלו כל בני הבית את ידיהם בין חלב לבשר. ולפי מה שכתבתי לעיל ריש להחמיר להמתין אחר חלב לבשר ו' שעות יש לקיים מנהג זה בחבשיל חלב שאין חלב וחמאה בעין. ובסדר היום כתב ריש לאכול חלב אפילו בלא בשר כלל אחריו אם

יוסף אומץ

ענגו בכך. ועל כל פנים מנהגנו לעשות מוליתא מחלב או בשר ורמות סולס מו' שליבות עליה זכר לז' רקיעים שקרע הקדוש ברוך הוא בשעת חתן חוריה להראות שאין עוד מלבדו והוא מנהג טוב ויפה.

תתנה

החלב שנחלב ביום טוב ראשון על ידי נכרי וישראל רואהו התיר מהרש"ל בתשובותיו סימן ע"ה, ואף על פי שבמהר"ל שמעע לפום ריהסא ראסור רקרק הוא שם מדבריו להיתרא וכן כתב במסה משה בשם מהרש"ל ו"ל להיתר. אכן בהגהות שלחן ערוך כתב שנהגו בו איסור ואין לשנות. לכן נראה לי ראין לשנות. אבל אם נחלב בשבת ערב יום טוב כולי עלמא מורו ראסור ער יום השני.

תתנו

כשחל יום שני רשבעות בשבת נוחגן פה לומר במגן אבות בין קונה שמים וארץ למגן אבות חריו דיום שבת השמיע בסיני וכו' שבא ברפום על ידי החסיד א"מ לזכות בו את הרבים ופיוס זה ראיח: בכתב והוא ארוך וחתום בראשי חרוזיו יוסף קמחי אביהם של הר"ר דוד קמחי ור' משה מקמחי: בעל המלך ונחיסד לאמרו בכל ליל שני דיום טוב שהוא בשבת והטעם מפני שאו אין אומרים במה מדליקין להזהר על ידי כן ממלאכת שבות שיש בה שאלה עשרתם ערכתם הדליקו את הנר וכו' ואם כן אתו למסעי שייסברו שאינו רק יום טוב ויכשלו במלאכת אוכל נפש וכיצא לכן נחוקן פיוס זה להזכיר שבת בברכת מגן אבות. ובגלילות אל: ופולין ואיסליא לא נתקבל פיוס זה: לאמרו רק שמנהגם פה לומר חרוז ראשון בשבעות שחל בשבת מפני שיש בו השמיע בסיני שהוא זכר למתן תורתנו הקדושה. ובמהר"ל כתב שנהגין לאמרו כמנהגם מפני שנקבר הבחבר שם ובעיני יפלא כי הרד"ק והרמ"ק הג"ל היו צרפתיים כדמוכח מלשון לעז שכותבים בספריהם.

תתנו

כשחל שבעות בשבת אין אומרים בו פרקים ומתחילין בשבת שאחר שבעות לומר בכל שבת ב' פרקים ומשם עד י"ז בחמוז בכל שבת ג' פרקים ואז ספסיקים מלאומרים. ובחירוש מתחילין לאומרים בשבעות ואומרים עד י"ז בחמוז ב' פרקים.

תתנה

אסרו חג רשבעות אסור בתענית ובחספר כמו חול המועד שהוא היה יום טוב שחיו מקריבין בו הקרבנות שלא הקריבו ברנל עצמו שיש להזן תשלומין כל שבעה מה שאין כן בשאר הרגלים שהשבעה ימים הם כולם יום טוב לכן אין אסור חג חסור בתן.

דיני בין המצרים.

תתנט

בין המצרים יש נוהגין להחזיקנות ויש סמך להם מדינאל.

תתס

מי שדרכו לברך ברכת המזון על היין נראה לי שעבירה היא בירו אם ימנע בין המצרים לברך על היין אף אם נזהר מבשר ויין. ואי לא מסחסינא אמינא אפילו ערב חשעה באב קודם סעודה המפסקת מותר לברך על היין ועל כל פנים נראה לי ששוב לברך על כוס שכר דהוי אז כמו חסר מדינה.

תתסא

אין מברכין שהחיינו בין המצרים ובמטה משה כתב המיקל לברך שהחיינו בשבת שבין המצרים לא הפסיד וסמך עצמו מספר חסידים, ונראה לי רמזונה להקל בזה ואפילו בתשעה באב שחל להיות בשבת ואלו לא נאמר בספר חסידים היה ראוי מעצמו לומר שאיך ינהוג שום אכילות בשבת הלא בתשעה באב גופו שחל להיות בשבת אסרו מעלה על שלחנו אפילו כסעודה שלמה בשעתה.

תתסב

אכן ללבוש מלבושים חרשים נוהגין איסור אפילו בשבתות שבין המצרים ואפילו רק סנעלים אם לא לצורך גדול.

תתסג

כשיש מילה אחר י"ז בחמה וקודם ראש חודש ראיתי כמה פעמים שאותן הנוהגים בבשר ויין היו מסופקקין אם רשאים לאכול ולשתות במילה אחר תפלת ערבית, וכן אם נמשכה סעודה מוצאי שבת עד הלילה היו גם כן נבוכים בענין זה. ולדידי נראה פשוט שכל מי שלא נהג איסור בדבר פעם אחת אין לו להתמיר שכל הענין איננו רק מחמת נדר, אכן אחר ראש חודש המנהג פשוט להפסיק הסעודה לזמן תפלת ערבית שמתפללין.

תתסד

אם ממות ומסעי מחולקין או מפטירין לפינחם ויד ה', נראה לי מפני שנוכל להתחיל להפטיר סימן דש"ח בפרשת ממות ואם המה מחוברין שמפטירין בהם שמעו או עריך להתחיל בסימן דש"ח לפרשת פינחם והיינו דברי ירמיה הנרמס בפרשת ממות.

דינים שאחר ראש חודש.

תתסה

המנהג פשוט פה בסעודת מילה שיאכלו בשר כל הקרואים אפילו יותר ממנין אפילו אחר ראש חודש ואפילו ערב חשעה באב מתחילין למעור בכשר ויין קורם חצות ומפסיקין סמוך אחר מנהג גדולה.

תתסו

כתב בהנהגת שלחן ערוך שנהגו לתת אחר ראש חודש לאומנים גרים לתקן כלים חרשים כרי שהיו מוכנים לאחר התענית, אכן אני הכותב ראיתי בימי חורפי מתמירין בזה, ואפשר שלא ראיתי רק מתמירקים במעשיהן, אכן כדומני שממני המנהג נגעו בנו ואם כן אסור לשנות המנהג וטוב להחמיר כי שם בהנהגת מסיים בה ומיהו טוב למעט בזה במקום דאפשר.

תתסז

בימי חורפי ראיתי שנהגו אחר ראש חודש מיין שרף של שמרי יין כמין עצמו תשפתי מסורי הנאון מהוריר הירץ ויל אכיד רפה שהוהיר למוכרי יין שרף שלא יעמדו היין שרף מחבואה על תריסי הניוהיהן מפני מראית עין שיאמרו שנסרף משמרי יין ובאמת זה הוא חומרא גדולה שאין לה עיקר. אכן היין שרף מיין שמקילין בו חכמינו פה הוא נגד המנהג ולא שמעתי אינו ראיה.

תתסח

חוסץ של יין אף על פי שלא מצינו בו שום איסור ופה נהגו בו איסור מז' אב וז' בכלל ואם אירע חשעה באב כיום ג' אין מכשלין בשבת שלפניו רגים בחוסץ של יין מפני הרגים שיוחרו לאוכלם בחול ומפני שכל דיני בשר ויין אינם רק מנהג לכן שייך לומר בכל פרט ופרט שנהגו נכיהו מנהג אבותינו חורה ואין לזוז מהם לשנותם בשום עוקץ.

תתסט

בימי חורפי ראיתי במנהג פשוט שלא לקנות עץ אחר ראש חודש. אכן עתה רבים מקילין ומה מעשה והדבר ידוע שבימים החמה היו מקפידים חכמי עירנו נוחי נפש מאד על הדבר ומי שקנה עץ לקחוהו ממנו ונתנו אותו לעניי הקדש ואף על פי ששורש טעמם לא נודע לי מכל מקום אין לנו להקל נגדו.

תתע

ראש חודש אב שחל בשבת מנהג פה על פי חזקוני להפסיד שמעו.

תתעא

כשיש שפיתולץ בשבת זה המנהג פשוט שלא ילכו הבחולות אל הכלה במחולות או בכלי שיר.

דיני ערב תשעה באב.

תתעב

כתב בנהגות שלחן ערוך בשם מהר"ל ומנהגים שאסור ללמוד ערב חשעה באב אחר חצות כל מה שאסור ללמוד בחשעה באב גופיה ואפילו אם הוא שבת, והטויל אסור כל היום דערב חשעה באב והאיך יעלה על לב שום בר ישראל או בת ישראל לילך לטויל ביום שנעשו לאבותינו צרות גדולות וחזקות ועוד היום הזה אנחנו סובלים את הצרות בגלות המר הזה בעונותינו הרבים ושכינה הולכת עמנו בגלות.

תתעג

הסעודה שנהגים בערב חשעה באב קודם סעודה המפסקת לא טוב הדבר בעיני ואף אם מצא מהרמ"א סמך ממרש לאו משנת חסידים היא ועל כל פנים אם יאכל סעודה המפסקת אוכל בבטן מלאה ולכן לא יאכל רק מעט סועיר אכילת עראי ולדעתי לא תקרא הסעודה ההיא סעודה המפסקת רק הקורבת לה וחרי ככר אכל בה ב' חבשילין או יותר ונמצא שעובר בזה על דברי חכמים שחייב מיתה, לכן טוב לאכול סעודתו בחצות או סמוך אחר חצות ואף היא לא במערני המלך רק סותר לאכול ב' חבשילין כינונים ואו בסעודה המפסקת יהיה כמעט רעב.

תתעד

בסעודה המפסקת איכא קצת ספיקא אם רשאי לזמן לכן כתבו הפוסקים שטוב תרבר שלא ישבו האוכלים במקום אחד רק ב' בוית זו וא' בוית זו וימצא כרי לצאת מירי ספק זה.

תתעה

מנהגי לומר לפני כיתי בסוף סעודה המפסקת בשברין לב בעונותינו עתה כך וכך שנים לחורבן בית מקדשנו. וכמדרשנו שנאון עירנו מיו מהוריר עקיבא ויל הדרשן הגדול שדרש בכל שבתות השנה מנה שנות החורבן בכל רשותיו שבשבת חזון.

תתעו

ביום כפורים וחשעה באב אין לילך בבתי שוקים המחופים בעור בתחתית הרגל שקורין וולין, ומצאתי כתוב בכתב יד הנאון מהר"ר משה לוריא ויל שאפילו אינם של עור רק בעליונו של רגל ובתחתיתו מחופים בכנר אפילו הכי

אסורים ושמה כתב נאמן הנ"ל סעמו ונמוקו וראיתי' ההלכה אכן הפעם נשכח מלבי.

תתעו

ראיתי רבים טובים וגדולים בעיניהן המקילין אפילו ביום כפורים ללכת ער בית הכנסת במנעליהן אם הוא שעה הנשמים וכל שכן בחשעה באב ותולין עצמן באילן גדול מהרמאי שהחזיר כך כשם מהר"ל לאיססנים וגם מהר"ם יפה נמשך אחריו בלבושו ונראה לי כי לא טוב הדבר אשר הסה עושים כי חס להם לנאונים הנ"ל האחרונים להחזיר דבר איסור גדול כזה ביום קדוש כזה מלב עצמם מה שלא גובר בגמרא ובשום פוסק מקמאי אלא וראי עיקר יסוד דין זה בנוי על מה שאמרו חכמינו ז"ל מי שיש לו חססין בראשו סך כדרכו ואין חוששין ומעטה וכינו לרין ראין פירושו של איססנים רק לתענוג אלא שהוא צריך לרפואה אפילו רק לרפואת אבר אבל לתענוג בעלמא לא עלה על דעת שום פוסק בעולם להחזיר חלילה, ורוק השתנות הלשון שדקדק מהרמאי לכחוב אססניה במקום מפונק שכחב מהר"ל להורות לנו רהיינו דוקא באיססנים האסור בהחיצה דאכל, ועין ביורה דעה סימן שפ"א ריש מפרשים איססנים היינו שיבא לירי סכנה אם לא ירחץ ומסקנא רמילתא רלאו סכנה שמש אלא מצטער הרבה וכא לירי מיהוש בכך, לכן אם נבי אבל הקל אסרו כן כל שכן וכל שכן נבי יום כפורים החסור ראין שום היתר בעולם אם אין כאן בית מיהוש. וראי בעל פורגרא וכיוצא יכול לצרר לו היתר מה אבל אינשי רעלמא לא ואפילו בעל פורגרא ישער בעצמו שאם על ירי אנפליאות של נסמא שקורין פילץ יכול להציל רגליו ממיחוש אין לו להחזיר לנעול מנעליו. סוף דבר הכל נשמע את האלקים ירא ביום קדוש כזה הניהן למחול בו את כל עונותינו ועיקר כפרתו חלוי בטא שאמר תכתוב לעיקר מצותו רהיינו ועניתם את נפשותיכם שפירשו כו חכמינו ז"ל רנעילת הסגדל גם כן עיניו ואם לא יקיים כל העינויים איך יעלה על דעתו לבקש כפרה ואם לא יהיה לו כפרה חס ושלום אם כן להכל יגע האדם כל ימיו חס ושלום והלא טוב לו לאדם לסבול כל היסורים שבעולם בעולם הזה משיאבר שעה אחת מקורת רוח של העולם הבא או שתצטרך נשמתו לחזור בגלגול האדם וכל שכן בגלגול בהמה או חיה שאין שיעור וערך לצער ההוא כרמפרש בספר חרדים שאל יאבר עולמו כשכיל הנאת רגע אחד שעת הליכתו לבית הכנסת גם בחשעה באב שאינו חסור כל כך מכל מקום לא יקל בכך אם לא לצורך צער גדול מאוד.

תתעח

ועל ירי קולא זו כאין עוד לירי מכשול עת שחולצין הסנעלים ותעלין אותן בידים ודבר זה איסור פשוט להחסלל אחר כך בלי נסילה ואיסור זה הוא גם כן רגיל נבי כהנים בעלייתן לדוכן ואם נזהרין לחולצם ולנעלם בלי

יוסף אומץ

סיוע חיר כלל משמע מחשבת מהר"ם טינץ רמכל מקום איכא איסורא אם נשארים בבית הכנסת אכן שם חילק בין מנעלים וסגולים ולא ברירא לי אופן סגולתם איך מעשיהם. ונראה לי שאם חולצם קודם התפלה דעריבא כניסת היום ונועלם אחר התפילה דעריבא יציאת היום בלי סיוע חיר וכיני כיני המה בחור סאין שום עין שולטת בהם אין כאן כיווי בית הכנסת. אכן במהר"ל כתב דביום כפורים שצריך לנהוג בו קדושה וטהרה אסור להניחם בבית הכנסת.

תתעט

ואם חל השעה באב כמותאי שבת דנכנסין לבית הכנסת קודם שיצא שבת מצוה בעיני שלא ללכת יחד מפתח הבית רק יקח עמו נער שיקחם ממנו בהגיעו לפתח בית הכנסת או ישימם בחור כנ"ל.

תתף

ר"ן רחיצה ונסילה בחשעה באב כרינם ביום כפורים כמו שכתבתי ואין לחקל מפני שהוא איסורא דרבנן.

תתפא

בחשעה באב אין שואלין בשלום כלל לכן בלילה אל יאמר קודם שכיבה לילא סבא ובקומו אל יאמר צפרא סבא כנהוג ומי שיאמר כן מחסרת דיעה ישיב לו חברו מפני הכבוד בשפה רפה.

תתפג

יש לאדם למעט תנאחו בשכיבה והמדקדקים שוככים על תיבה או אצטבא ורק אבנים מראשותיהן ויש שמטעמים בכרים וכסתות תל כל פנים לא יתנו לחציע המסות עד אחר קינוח יום השעה באב.

תתפג

יש לזוהר סאד לתאריך בקינוח עד חצות והמורוין ומכריחין תחון להקדים סיוסם עתידין ליתן את הרין כי רובא דעלמא מסיחין תיכף אחר יציאת בית הכנסת חורבן בית אלקינו מלבם ומלכר זה באין עוד לאיסורא רבה שתיכף אחר יציאת בית הכנסת מבערת המשרחת אש לבשל לילדים קמנים אכילתן ובפרשות אם הוא ביום א' מדיחין כל כלי אכילה משבת ואיסור גדול הוא לעשות שום מלאכה קודם חצות.

תתפד

יולדת או חולה האוכלים בחשעה באב יאמרו נחם בברכת המזון קודם ובנת.

תתפה

אותם תהולכים לסיול כל היום בתשעה באב במנעלים וסבורים שהותר הדבר אחר חצות בודאי אחר שאינם מחאבלים כראוי לא יוכו לנחמה על דרך שישו אתה משה וגו' כי אין שום היתר אפילו אחר ערבית עד הלילה. ולדעתי מנתנ סעות הוזה נשתרכב מישיבה לארץ שאין בה חיוב אחר חצות אכן העניינים לכל תענית צבור אין שום היתר עד הלילה.

תתפו

וגם הסיול כעצמו אפילו יחף הוא איסור גדול בתשעה באב וכל שכן אותם השוחקים שבדואי אין זוכין לנחמה רק ישב בדר וידום או יתעסק בקינות ובדברים הרעים שבידיהם ולא יסיר האבל מלבו ומי שישב כל היום על גבי קרקע לשריפת בית אלקינו יוכה לנחמה וישיש אתה משה וכן נהנתי כמה שנים. על כן מי שיראה אלקים ננעה כלבבו לא יפסיק מלקונן בימים האלה על חורבן בית אלקינו ותפארתנו וגלות השכינה נפלה עשרת ראשנו והיינו לבושה ולכלימה ללעג ולקלס בין האומות ותא ראייה אם אנחנו עוד היום הולכים ברחובות קריה של נכרים קוראים אותנו כלבים ושאר נבלות וזורקים אותנו בטיט ובאבנים אלמלא הקדוש ברוך הוא עוזר לנו ומשגיח עלינו בכל יום ובכל עת ובכל שעה אי אפשר לנו שנוכל לעמוד מפניהם בגלות חסר הזה כי קיים עלינו חסיד ה' הפיר עצת גוים כי תבטיח אותנו לא ירפך ולא ישיחיתך. ובספר דרך חיים כתב אימתי משגיח עלינו אם אנחנו עושים רצונו של מקום אבל אם אנחנו הולכים בשרירות לבנו מפני מה ישגיח עלינו ארובה וארובה הוא ישלח עלינו נזירות רעות ע"כ ראוי לבער המנתנ הרע מקרבנו אותם הנזעים ומשרתים שזורקים ומכין אחד לחבירו ומשמים בתשעה באב כאילו הוא יום טוב בבית הכנסת שלנו בשעת הקינות ומוטל להשגיח על זה על חכמי ופרנסי הדור לנרוד גרר ולקנוס וללקוח לאותם פושעים בגופם ואל יהיה נשיאת פנים ברבר זה ידוע כל מי שיש כירו למחות ואינו מוחה וכו'.

תתפו

ליותר במצאי חשעה באב מבשר ויין מפני אבילות של יום אפילו בתשעה באב נרתה וכל שכן אם אין חשעה באב נרתה ראו המסמס כאכילה בכל מה ראפשר ליה הרי זה משובח.

תתפח

גם יש ליותר מבשר ויין לפחות עד חצות יום עשירי אם אינו מתענה עד זמן זה ומדקדקן מתענין תשיעי ועשירי.

עבד ויני טרב אמתה תרבים שאמר חז"ל מפני זכר לחורבן.

תתפט

אסרו לומר במשחה היין רק שירות וחסכחות להקדוש ברוך הוא שרי. ונראה לי דרוקא מה שאינו מחיקון התפילה כנתן ארץ עולם יגדל צור משלו

יוסף אומץ

אכלנו וכיוצא אבל קרש וקדרשה השכיבנו בשמותיו היו איסור גמור מפני הזכרת השם לבטלה גם נראה כמתלוצץ וראיתי כמה פעמים מרבנן קשישי שנערו בתסומרים כגיל וכל שכן ההסומרים שירי נכרים חשירי ניאוף רעונם גדול מנשוא מלבר החיוב דוכר לחורבן.

חתך

וכל שכן כלי זמר ראסור לשמעם במשתה ולדעת הכית יוסף אסורים אפילו בלא משתה לכן מה מאור נחשב בעיני לאיסור גדול מה שהעשירים שוכרין לבנותיהם יודע נגן ללמדם כלי שיר כי אין זה אלא להתענג ולהתיהר במ ע"ל.

תתצא

שלא למלא פיו שחוק סחמח תחורבן, ונראה רלישנא רמילוי היינו בתרסח קול. וסוב לענש עצמו בקנס על זה ער שיהיה לו ההרגל סבב שני. ומלבר אבילות תחורבן דרש מהררי סגיל שהענין הלאכין הוא בכלל איסור ליצנות שאין סקבלין פני שכינה.

תתצב

אכתוב סעות העולם לעשות כבנין זכר לחורבן שרובא ראינשי אינם עושים שום זכרון רק מה שכתבו כן בצבע שחור וקצח מתררין בעיניהם נהנין לעשות צבע שחור כמלא רוחב סמח או ספחים, ועיקר החיוב הוא להניח מקום פנוי כשיעור אמה על אמה כלי צבע כלל דהאי צבע שחור רגילים לעשות גם כן לגוי ואין בו משום זכר לחורבן כלל. והמקום ההוא ראוי להיות נגד הפתח וכן הוא בבית הכנסת הישן פה מכוון נגד הפתח סממס וזהו למעלה ספסח שיוצא מבית הכנסת של הנשים לבית הכנסת האנשים להביא ררך שם הולך למילה שיש שם אמה על אמה ויותר חוסת אבנים שאינה סוחה בסיד כלל על גבה.

תתצג

אחר שעברו חשיעי ועשירי יסיה האדם רעתו מן תחורבן ויוכור לנחמה, ומפני כן כתב מהרש"ל בתשובותיו שאפילו אותם הנהירין מבשר ויין מרין בתמו לא יאות עבדי אם נהירין גם כן אחר עשירי וכתב שם שאפילו התרה אין צריך לנהגים כן משום דהוי מנהג בסעות. ואני הקסן אביא עוד ראיה מבוררת לרברי תנאן תנ"ל אף כי אין צריכין חיווך והוא מה שכתב הכל בו וזה לשונו מנהג קרומ שתנשים רוחצות ראשן מהמנחה ולמעלה כתשעה באב וקנים תראשונים הנהיגו זה לסובה ממה שאמרו בתנהג כי המשיח נולד בתשעה באב וכמו שעשינו זכר לחורבן ולאבילות כן צריך לעשות לנואל למנחם כרי שלא יחישו מן תנאולה, ער כאן. מה מוכח שהאבילות אחר

ומנה היא איסור, ואף שכתב שם שזה האות לא התצרך אלא לנשים וכו' משום דהיינו לרחוק בתשעה באב עצמו ומיניה נשמע ראחר שהותרה הרחיצה בתשעה באב לנשים אף על פי שהיא איסור נמור לנשים מכל שכן ראנשים מחויבים לזכור הנאולה אחר יו"ד.

תתצד

ומפני זה קורין שבת שאחר תשעה באב שבת נחמו על שם התפסרה טה שאין כן בשאר שבתות השנה חוץ משבת שובת שנקרא גם כן על שם התפסרה וסרבין בו בפיוט ובזמרה וראוי להתענג בו יותר מבשאר שבתות השנה וכן כתב בן שועיב שמצוה לעשותו כיום טוב.

תתצה

אמרו חכמינו ז"ל מכאן ואילך רצונם לומר מחמשה עשר ואילך רלא מוסיף יסף, ולפי מה שכתבתי לעיל שיש לאדם רשות לישן ח' שעות צריכין אנו לומר שעונש גדול הזה לא נאמר אלא להשוכנים בארץ ישראל או במדינות סמוכות אליה ששם הלילות ארוכים יותר מח' שעות אחר ס"ו אבל לגלילות אלו שהלילות אחר ס"ו כמעט אינן יותר מח' שעות לא נאמר העונש הגדול הזה. אכן מכל מקום הזריו להשכים אף על פי ששינתו מועטת מח' שעות הרי זה משובח. ועל כל פנים לא ילך לישן קודם שחשכה כדי לקרות קריאת שמע בעונתה כדלעיל.

אחרי שאמר תשעה באב ימי תשובה ממשיך וזאין לבא לאיתן תרגילים להתענות ארבעים יום לכן אכתוב מה סדר תענית ואגבן בכתב קצת כללים לדרכי התשובה.

תתצו

אחרי תשעה באב יש מתחילין להתענות ארבעים יום כי אף על פי שארבעים ימי רצון שהיה משה רבינו ע"ה בהר התחילו מרי"ח אולו מכל מקום מפני שאי אפשר להתענות בשבת וראש השנה כמו שכתוב במהרי"ל צריכין להקדים כדי שיכלו עם יום כפורים, ומי שאין רצונו להתענות רצופים צריך שיתחיל ח' אחר תשעה באב.

תתצו

בכל תעניות לתשובה טוב לומר קודם אכילתו התחינה שסידר החסיד רבינו יונה לבעלי תשובה הלא היא כתובה לעיל.

תתצו

ומי שיודע בעצמו שאין התענית מוסיף לבריאותו טוב לו שיתענה ב' וה' ולפחות אל יפחות מלהתענות יום אחד בחורש גם אם ימנע ב' וה' מכשר ויין וגם ביום א' וזכר לחורבן כמו שכתבתי לעיל מה טוב והיום ההוא יהיה וקא ערב ראש חודש שהוא יום כפור קטן כמו שכתבו המסובלים, ולכן

אף אם יהיה ראש חורש בשבת אל ימנע מלהתענות בערב שבת. אכן אם חל ראש חורש ביום א' שאף אם יתענה בערב שבת לא יהיה ערב ר"ח ממש או יש להתענות ביום ה' ולא בערב שבת מפני כבוד השבת וזכר לדבר פורים ביום א' שמקרימים תענית אסתר ליום ה'.

תחצט

אכן מי שידוע בעצמו שלא יצטער על ידי התענית בכניסת שבת וכל שכן מי שאינו חוב כלל לאכול הרבה שעל ידי התענית תערב עליו אכילתו בסאר ושום צער לא יהיה לו ע"י התענית בכניסת שבת נראה לי שלאיש כזה קרש יאמר לו אם יתענה בערב שבת ואפילו כשאינו סמוך לראש חורש וכל שכן כשראש חורש ביום א'.

תחק

ובחילוק זה יתישב מה שקשה בחלסור אהררי וגם ברברי הפוסקים רבמסכת עירובין בעו הני בני כי רב ריחכי כהעניתא במעלי שבחא מהו לאשלוסי וחביא כסור אורח חיים סימן רמ"ט ראייה מיניה דדרך אנשי מעשה להתענות בערב שבת. והבית יוסף הביא עוד ראייה מירושלמי דתענית דר' אבין צ"מ כל ערובי שבת וזה קשה למה שאמרו חכמינו ז"ל במסכת תענית ראשני סעמד לא היו מתעניין בערב שבת מפני כבוד השבת, והבית יוסף הביא בסימן הנ"ל בשם מרדכי שאפילו בעשרה כסכת שחל להיות בערב שבת מצוה לסעוד התבשיל קודם שילך לבית הכנסת וכתב שכן עשה ר"י כרי שלא יכנס לשבת כשתוא מעונה, ואף על פי שסברא ההיא רחוקה ולא קיימא לן כותה ואפילו כהעניתא שאין בו שום חיוב בעולם רק על ידי קבלתו אף על פי כן מחויב להשלים, מכל מקום מוכח דיש קצת איסור להתענות בערב שבת ואם כן קשה למה שאומרים במסכת עירובין וסור וביה יוסף שחבאתי לסעלה, ובמה שכתבתי דהכל לפי מה שהוא אדם ריש אדם שחענוג לו יותר לאכול בליל שבת כשהתענה כל היום ויש שטבעו בהיפך אחי שפיר.

תחקא

והרגיל להתענות בערב ראש חורש אם יתבודד ביום ההוא בחדר מיוחד ולפרש מכל עניני העולם ואפילו משיחה קלה רק ילמוד ויחפץ ויתעסק בטליתו ותפילין ויפשפש במעשיו לחקן רכיו מה טוב חלקי. ברי"ה כחוב שיש לעשות יום כזה ככל שבוע ואפילו מי שאינו יכול להתענות יכול לעשות יום כזה לעתים כנ"ל כי אין החיוב בו להתענות רק להתבודד כנ"ל ולפרש מעניני העולם ואם אינו אוכל רק הצריך לו לשבוע נפשו מפת חריבה או אם צריך לו תבשיל אחר עמו בזה לא נחבטל זכות התבודדותו כמו שכתוב בספר החררים בפרק החשובה וזה לשונו כל מה שתמצא ברברי הראשונים תוכחות על עון ויסורים קשים שלז וחרולים והפסקת עינוים לא נזכרו אלא למי

שאין עמלו בתורה אבל מי שתורתו אומנתו וידע דעת ויראת ה' זאת היא תקנתו לא יחלש ולא יחבטל מלימודו אך יום אחד מן השבוע יתרחק מכני אדם ויתבודד בינו לבין קונו ותתקשר מחשבתו בו כאשר עומד לפניו ביום הדין וירבר לאל רכות כאשר ירבר העבד אל רבו והבן אל אביו.

תקב

והסוב מהגיל מי שעושה בכל ערב ראש חורש יום קדוש על דרך שכתב מהר"ר עמנואל ז"ל בסוף תיקוני חשוכה שהרפים בשם האר"י ז"ל סימן כ"ה שמי שעושה מעלות השחר יום קדוש עם הלילה שלאחריו ואינו אוכל רק לשבוע נפשו פלגי ליה מכרת אחד ולפחות כימי החשוכה יראה כל אדם לעשות יום קדוש כזה אם אפשר לו.

תתקד*

ושוב הרבר שאם יבא לו שינה שילמוד מעומר שהוא סגולה לשינה כמו שכתוב ברי"ה גם רחיצת העינים מסוגל להעביר השינה וגם לימוד בקול רם.

תתקה

ומה טוב ומה נעים בשבת אחים ורעים גם יחד המקשיבים לדבר ה' והחרדים למצותיו ביום כזה למען איש את רעהו יעזורו ויעזרו משנתם כי אדם יחידו כמעט שאי אפשר לעמוד על עמרו כל היום וכל הלילה בלי שינה אם לא שיש לפחות אחד אחד להקיצו ומלבר זה טוב הרבר בחבורה למען יפשפשו במעשיהם וכל אחד יזכור מוטיו ומוטיו חביריו ומוטיו הזמן. וכתב בח"ח שתקנת חברים בצפת שאם מוכיח אחד לחבירו אל ישיב לו ער אחרי כלות ג' ימים כי סדרך העולם להתנצל על רוע מעשיו ומחזיק מעותו אם יתנצל מיד.

תתקי

סמוך לנירוש כשנחוצהו בערה הקדושה כמה ימים בערב ראש חורש באופן הנ"ל אשר על ידי כן הוריתי להם ררך תשובה באווה ענינים כמו שכתבתי בהקדמה הסכמתי על פי שלחן ערוך לומר כל הכרכות מאלקי נשמה ואילך אף על פי שלא ישננו ולא לבשנו ולא אורנו וכיצא בו, אכן כברכת התורה נסתפקתי אם היום גורם הכרכה ולא דוקא ההפסקה בשינה או לא או רק ההפסקה בשינה גורמת הכרכה ומפני שספק ברכות להקל לא אמרתי אכן דקדקתי לכתן לקול השמש כשמכרך אותם בקול רם בבית הכנסת כדי לצאת בהם.

(*) בנתיביגאל חסר סימן תתק"ג.

יוסף אומץ

תחקו

ולפחות בכל יום תענית יזהר מסייל ושיתה בטילה שאין בה שום צורך למחייתו שעיקר התענית אינו אלא להכנעה כמו שכתבתי בסדר חשובה שלי וביותר צריך זהירות משחוק ומרגלא בפומי שהשחוק לתענית כאש לנעורת כי עיקר התענית אינו אלא להכנעת הלב ואין דבר בעולם שמוציא מחשבות היראה מלבו כהשחוק שגם מחשבות הצריכים לגופו וסמונו אין האדם זוכר בהם כלל בשעת השחוק.

השחוק תהיה ראוי ליד נמש בה מלתא וצתיק בקצרה מה שכתב ברח"ו וזה לשונו:

תחקו

המשחק בקוביא ושאר מיני שחוק וכן ההולך לאצטרנין וכיוצא אף על פי שלא ישחקו להרויח מעות זה מזה שיש בו משום גזל יש בו משום שנים שיושבים ואין ביניהם דברי תורה הרי זה מושב לצים. ויש שהתירו לעצמם מיני שחוק בקוביות שאומרים שהוא דבר המחדר השכל וצריך לגלות טעותם ממה שכתב רבינו יונה בשער החשובה כי המדבר דברים בטלים הוא ככופר בעיקר שאינו מאמין שמלא כל הארץ כבודו, שמי שמאמין שהוא עומד לפני המלך יחברך ויתעלה לא יעשה דבר נגד רצונו וקשה הרבה הזה מכל העבירות כי כל שאר העבירות אם חסא החוטא לפי שעה פחאום הסעוה יצרו אבל זה בשאט נפש יושב שעה אחת או ב' שעות ולפעמים כל היום ולא יזכור כי ה' לנגדו ולא יאמר כלבו לפני מי אני עומד ומכעים ולא אחבשש מנגולתו ולא אפחד מרינו ואם אמרו רבותינו ז"ל על הכעס שאין השכינה חשובה כנגדו כל שכן שראוי לושר כן על כח זו ואמרו בחלמור בענין האוחז באמה ומשחין מוטב יוציא לעו על בנוי ואל יעשה עצמו שעה אחת רשע לפני המקום וכפי זה כל שכן המשחק בקוביא שעושה עצמו רשע לפני המקום יותר מב' שעות ואפשר כל היום ולא רי לו שחוטא בנפשו ומאבר חי עולם הבא ויורש גיהנם אלא שמחטיא את הרבים שבהתעסקו בדבר שיתה בטילה מושך לב הרבים שיבטלו עמו וחטאים תלוי בו וכל המחטיא את הרבים מענשין אותו שאין מספיקן בירו לעשות תשובה.

הנה אבאר לאתחיל השחוק קצת דרכים לדרכי התשובה ליש אשר מפניו מנצח התענית קשים לבריאותו.

תחקט

בת"ת. כתב והבאתיו סוף ררך החשובה אשר לי על חסא הגדול התצאת ורע לבטלה שיכלה האדם כל ימיו בחשובה מטעם שכתבתי לעיל כגון שבוט אחד יתענה יום אחד ושאריו יזהר מבשר ויין ולפחות שני וחמישי שבאותו השבוע ושבוט שאחריו לא יאכל פירות ולפעמים אל יאכל בסעודותיו יותר מסין אחד מלבד הלחם אשר יחיה עליו האדם או עכ"פ לא יותר משני מינים, וכר

שלא יכבד עליו ענין זה במאד אל יקבל עליו ענין אחר מהגיל לכמה שבועות רק יעתיק ככל שבוע מענין אחר מהגיל ואז לא יכבד עליו הענין כולי האי.

תחקי

ומי שהרגיל עצמו לפחות במיני אכילות בכל סעודותיו הוא ישר וסוב מאד בעיני מכל האחרים שעל הרוב יש לכל בעל בית אפילו בינוני וכל שכן עשיר בשלחנו מינים שונים מלכד צנן וחזרת ומיני פירות ומי נבד יהיה ולא יראה צער בנפשו בראותו לפניו מיני מאכלים ומסעמים אשר ימנע לנפשו ולא יאכל מהם והכל לכבוד קונו כוראי לחשובה גדולה תצדק החשב לו.

תחקיא

וכל שכן לעשיר אשר מנהיג את עצמו כרכינו הקדוש אשר אמרו עליו חז"ל שלא ספק מעל שלחנו לא צנן ולא חזרת ואף על פי כן וקף עשר אצבעותיו כלפי מעלה בשעת מותו ואמר לפני הקדוש ברוך הוא גלוי וידוע לפניך שלא נהניתי מעולם הוה אפילו באצבע קטנה. והנה לפום רהיטא קשיין אהררי וחירצו החוספות שלבני ביתו האכיל מעדנים והוא בעצמו ובכבודו נסתפק בפת חריבה. ובר"ח בשער הענוה פרק ו' כתב שגם העשיר ראוי להצטער כמו עני במאכלו ובפיזור בני ביתו ויתן השאר לצדקה והביא ראיה מדור חמלך עליו השלום שאמר על עצמו כי יחיד ועני אני. תצריך עיון דוה שכתב שגם בפיזור בני ביתו יצמצם סותר מעשה רב הג"ל מרבי שהאכיל לבני ביתו אפילו צנן וחזרת, ואפשר שכל ביתו היו חכמים וחלסיריהם ואין לך צדקה גדולה מזו מהממלא גרון מורים כמו שיסר הפייטן במעריב ליל שני של שבועות נסוך נחשב ממלא גרון מורים ונוקק לחכמים כאלו ככורים מרים מקרא מלא כתוב ראיה לרברים ויבא לאיש תאלקים לחם תבכורים.

תחכיב

ובספר הישר כתב וז"ל צריך לעשיר לבל ילכש בגרי רקמה כי אם בגדים כינונים וישים אכילותו ושמחתו ותענוגיו במישור ואל ירכה בנינים ולא עבדים ובהמות וסחורות כי המרבה מכל אלה תגדל נפשו ותאדותו ותדל עבודתו.

תחקיג

כתוב בספר חסידים סימן תתל"ח יש רברים הרבה מרכים הבל זה המגדלים עופות לנוי ולקולם ומה שמתאי עליהם היה לו לתת לעניים. וגראה לי מלבר טעם זה טוב להרחיקם כדי שלא יכשל באיסור דאסור. לסעום קודם שיתן סאכל לבהמו.

תחקיד

עוד כתוב בר"ח בשער הקדושה פרק ס"ו לעולם יפחות אדם משליש סאכלו ואמרו חכמינו ז"ל סעודתך שתנאחך משוך ירך ממנה, ער כאן לשונו.

יוסף אומץ

ונראה שזה תשובה גדולה וחמורה שבעורו רעב ותאב לאכול ימים רסן לחאוחו, וכן מצאתי אחר כתבי בבאר מים חיים וכל בו בשם הראב"ד וזה לשונו, ודבר זה יזכירוהו אהבת השם יותר מחעניית א' בשבוע, עד כאן. וגם ררך זה הוא נאות וסוב מאד לכריאוחו שחכמי הרופאים כתבו שיותר מויק רביו האוכל ממאכלים טובים ומועילים סמה שמוקת אכילה מועפת מאוכלים רעים וקשים לנוף. ומי שרוצה להתנהג בדרך זה טוב לו שינהג לאכול פת נקיה כלחם לבן וכיוצא למען ידע לעשות לו שיעור כמה הוא שישבע בו רעבונו קצת ולא יאכל לשבעה גדולה.

תתקטו

כתוב בת"ח שיאכל בתחילה כל סעודותיו פת באפר כרי שיזכור חסיד בתשובה.

תתקטז

לשון כל בו כקצרה: אדם אשר חסא ובא רוח סהרה בקרבו לשון ישליך מעליו כל פשעיו במחשבתו ויעשה לב חרש ויפיל תחנתו לפניו (כמו שאכתוב אחר סימן זה) וחמיר ירגיל עצמו בחפלה זו להזכיר עצמו על התשובה (ובת"ח כתב שרבינו יונה סידר תפלה זו לבעל תשובה לומר בכל יום ג' פעמים רהיני קודם כל אכילותיו) וזה הדרך שילך בו שירגיל עצמו להסמר מכל חסא כבקר בהקיצו ויפשפש במעשיו ולא יעות אפילו פסיעה אחת ולעת האוכל אם עות שום דבר יתורה מיד על הרבר בהיותו והיורו הזה ירחיקהו מכל עון כי יאמר איך אעשה הרעה הגדולה הזאת להתורות על הרבר ולחזור עליו ואיך אהיה מאותן שנאמר עליהם ויפתוהו בפיהם ובלשונם יכזבו לו ולבם לא נכון עמו ואהיה כסובל ושרץ כירו ובהעלתו על לבו דבר זה ישמר מהעבירה ואפילו סעון עקביו ויהיה רץ כצבי וגבור כארי לעשות רצון אביו שבשמים ואם לעת האוכל שפשפש ולא קצא ישבח לבוראו שזכהו להיות שעה אחת בתשובה שלימה וכאשר עשה מן הבקר עד עתה כן יעשה עד זמן אכילה של ערב וכן מוסן אכילה של ערב עד זמן שכיבה ככה יעשה מתחילת תשובתו עד חורש או שנה שיהא קבוע ומוחזק בעבורה הבורא ויניח כל מעשיו הרעים, עד כאן. ועוד האריך שם בדברי כבושין מי שחפץ בהם יקרא אותם במקומם כפול לעיל.

מן אכתוב תפלת חסיד רבינו יונה ססיד לבעלי התשובה.

אנא השם חסאתי עיחי פשעתי כזאת וכזאת עשיתי (רצונו לומר שישפרט החסא הירוע לו אשר חסא ואשם ויפרט כאיזה מקום או אדם ובאיזה זמן עבר כמו שביארחי למעלה) מיום היותי על הארמה עד היום הזה ועתה נשאני לבי ונדרבה רוחי לשוב אליך באמה ובלבב שלם וסוב בכל לבי ובכל נפשי וסארי ולהיות מודה ועווב ולהשליך מעלי כל פשעי ולעשות לי לב

חרש ורוח חרשה ולהיות זהיר ביראתך ועתה ה' הסתה יר בתשובה החירני בתשובה שליטה לפניך וסייעני להתחזק ביראתך ועורני נגד השמן הגלם עלי בתחבולותיו ומבקש נפשי להמיתני לכלתי ישול בי ותרתיקהו סרמיה אברים שלי וחשליכתי במצולות ים ותנעור בו לכלתי יעמר על ימיני לשטני ועשית את אשר אלך בחוקיך והסירות את לב האבן מקרבי ונתת לי לב בשר אנה ה' אלקי שמע אל תפלת עבדך ואל תחנוניו ואל יעכב שום חסא ועון את תפילתי ותשובתי ויעמרו לפני כסא כבודך מלצי ישר להליץ בערי ולהכניס תפילתי לפניך ואם בחסאי הרב ועצום אין לי מליץ ישר-חור לי מקום מתחת כסא כבודך וקבל תשובתי ולא אשוב ריקם סלפניך כי אתה שומע תפילה.

תתקיו

וכר"ח כתב בשער החשובה פרק ה' שסנולה גדולה לבעל השובה שבשעה וידוי יכבה על עונותיו ויעביר הרמעות על המצה ששם נכתבים עונותיו ויתמרמר ויאמר לנפשו נפשי נפשי איך המיתיתך הבת היקרה איך עקרתך ממקום הטהרה למקום המומאה איך לא חסתי עליך, וירמה לנפשו כאלו הרג בנו יחידו רק אפילו בשוגג הלא יתמרמר לבכות עליו ואלו יאמרו לו עשה כך וכך ותחיה אותו ודאי שהיה עשה כן וכן ראוי שיתמרמר לבכות על מה שעבר ויהיה כל ימיו אכל על שהמית נפשו היקרה ובפרט אם יש בידו עון זרע לבסלה, והאריך שם מאד עין שם.

תתקיה

עוד כתב שם שכשיכבה יאמר היודי הכתוב בספר חסידים סימן קע"א וזה לשונו, יכבה רמעותי חרון אפך ממני ואת לבבי ראת אשר נסם יהי לסיים יוכבה נחלת אשר קדחה באפך ותשובה מעשי ישיב אפך ממני ותעניותי ועיגוי ימלאוך רחמים עלי וערך שלחני אשר לא ערכתני תחשוב ובה עריך והסיר אשר לא הצנתי על נחלים תחשוב כאש תוקר על מוכחך לא תכבה וכלי סאכלי אשר לא הובאו לפני תחשוב כאשר יביאו בני ישראל את המנחה והסרון רסי יכפר עלי כרמים על קרנות המזבח ומיעוס חלבי כחלבי אימורים רמעת עיני כהסך נסך שחר וקול בכי כקול שירים שהיו משוררים ותשכח עיני בצום ובכי כאור הנרות וריח רעבון כריח הקטורת ובשפכי נפשי ולבבי עם רמעותי המחה פשעי וחלישת איברי כנחתי קרבן ותכרון לבי כאבני מוכחך ומשברי לבי מוכחך ולא תבוה לבי הנשבר ושיגוי בגרי חסודות כבגרי כהונה ומניעת רחיצה כקידוש ידים ורגלים (כי צריך למנע רחיצת חסא מרחיצת סננה ואלו לא היה לו לשנות בגריו וחלוקי*) טוב היה לו שהיה אמרו מי שאין לו אלא חלוק אחד חיו אינם חיים בקריעת לבי יקרעו ספרים שכתובים בהם עונותי ומתאן שפתי יסתמו פיות שומני וחלישת לבי ישמחו לב

(*) משורר דומה כגון תיבת "לא".

יוסף אומץ

מבקשך ובסני הריקה מחענונים אל תשיבני ריקם מלפניך ובעבור נפשי היבשה סחאזה חמלא משאלותי וניחומי וחשובתי ישיבך אלי וחרצני כי נחמתי על רוע מעללי ועל דרכי הרעים כי עשיתם בין שנינונות בין ורונות ואחז יודע כי ששויס מחשבתי ודברי פי יהי רצון מלפניך רחום וחנן שחסיר מעלי כל דברים המעכבים את החשובה ולא אשוב להרע לפניך ומעשה הסוב ומחשבה הסובה אשר יש בי יכוננו לעולם לפניך ולבך עלינו לסובה.

דיני חודש אלול.

תתקט

ראש חודש אלול שחל בשבת המנהג פה להפסיר השמים כסאי, ואם חל באחד בשבת מפסירין ויאמר יהונתן, ובשבת כי חצא שמפסירין רני עקרה מצרפין עמה עניה סוערה שהיתה ראויה להפסיר כראש חודש או כערב ראש חודש שהכל פרשה אחת. וכשיש שושבינות בשבת רני עקרה מקרימין להפסיר אותה עם עניה סוערה. וכשיש שושבינות בשבת עניה סוערה מאחרין להפסיר עניה סוערה עם רני עקרה. ובשבת החתונה אין מפסירין רק שוש אשיש. אכן אם יש שושבינות באחד משאר שבתות רסימן נ"ע אר"ק שר"ש מפסירין הסמן ההוא ואחריה אומרים כי יבעל כחור כאמצע הפסרה רשוש אשיש.

תתקך

במסע משה כתוב שמתחילין לתקוע ביום ראש חודש הראשון דאלול והאריך שם בטעמים ונמוקו עמו וכן המנהג פה.*

תתקכא

החודש הזה חודש אלול כאשר הוא אחרית כל השנה החי יתן אל לבי לשפוש במעשיו ולחקנם וסוב להתבודד בכל יום שעה אחת כרי לשפוש במעשיו ולעין ספר ספרי תרי"ג מצות וימנם אחת אחת למצא לחשבון אם עבר על אחת מהם ואז יעין תוך הוירוי של מהרר"א שעפסלש ו"ל אביו של הנאון מהורר ישעי סג"ל ו"ל שהיה אב"ד פה ואותו וירוי נרפס באותן תפילות הנרפסים בק"ק חענא ובאותו וירוי נזכרים רוב העבירות שרשו בהו אנשי וכשימצא עבירה או עבירות שעבר עליהן יעלה אותם על ספר לסוכרת עד שילך אצל חכם לחקן לו דרך תשובה עליהן.

תתקכב

ובכל חודש אלול יתפלל לעת כל אכילה בכל כחו תפילת השב הנ"ל בסימן תתקט"ז וכל אחר ואחר יתקן לו תשובה לפי כחו בחודש ההוא הן בתענית הן בסיעוט אכילה מחבשילין שהוא רגיל בשכבר הן במניעת כשר ויין ופירות וכיוצא וחלמוד תורה באשמורת כנגד כולם.

(*) בתנחומי של ר' משה מיינץ: ומפסיקין שלש ימים קודם ר"ח.

תחקג

אכן למי שיש לו הרבה בני בית בחורים גם בתולות או אורחים צריך לעשות ענינים אלו מטיעות אכילה כגיל בסרה ובמשקל באופן שלא יגרום הכעל בית שעל ידי שמעם אכילתו כגיל ימנעו בני ביתו גם המה לאכול בעורם בתוקף רעבונם ואז קרוב אני לומר שיצא שכרו בהפסדו, ואם נפשך לומר להם טעם מיעוט אכילתו בזה נראה כמתפאר דהוי כתבשיל הסתוקן והמתוכל ככל מיני תבלין וציקי קרירה שהקרחתו מלא שאינו שזה כלום ולענין זה רחמנא לבא בעי כבינה רעה והשכל. ונראה לי רנכי בני ביתו התמידים שאם ימנע מפניהם מעשות פרישות הגיל אזי בעל כרחו יצטרך למנוע מעשיו הטובים ככל עת לא מפניהם יבוש ויעשה מעשהו הטוב כגיל בפניהם דאחרי שאין כונתו כלל להתפארות אין למנוע כלל ממעשהו הטוב אף אם לאינשי משמע שמכין להתפארות הכל כמו שכתבתי בריני התפארות, אכן נגד האורחים הבאים לפרקים אי אפשר לעשות עניניו בסתר נגדם באופן שלא ירגישו כמעשיו הטובים והיה ראנה שימנעו על ידי כן מאכילתם כגיל נראה לי שיחנה בתחלת נדירו שאם יבואו לו אורחים שאל יחול נדר ההוא עליו.

תחקד

יירא שמים שהוא ערום כיראת יצא ידי כולם לאחוז בזה ובוה שיוכל לסבב פני הדבר בחכמתו ובדבריו הרכים שאל יבינו טעם מיעוט אכילתו שהוא מפני פרישות. ואיזה דרך אשר יבחר לו לדבר אותו בפניהם שלא ירגישו בפרישותו לא ניתן לכתוב ולהעלות על הספר רק המשכיל יוסף אומץ מעצמו על פי העת והאורחים אשר יהיו לו או לירע לדבר רבירו שיכנסו באוני האורחים ואל יחוש לנפשו מהעונש הנדול מהסדר שגר שריסהו חכמינו ז"ל לעובר עבודה זרה, הרי החירו חכמינו ז"ל לשנות מפני השלום ופשוט ששלום נשמתו יותר אהוב וחביב למעלה משלום הגוף.

תחקכה

ואל יתחכם תבעל בית שירצה לנתנו פרישות הגיל שלא לאכול עם בני ביתו כשיש לו אורחים רק יאכל סעודתו לברו או אשתו עמו בחרר מיותר או יאכל קורם סעודה בני ביתו או אחרות שאף אם בודאי ענין זה הוא תיקון יפה וטוב כשאין לו אורחים שלא יבוא לעונש התפארות מכל מקום כשיש לו אורחים הוא להם שכרון רוח שהבעל בית מראה בזה כאלו אין האורחים בראים וראויים לאכול עמו.

תחקכו

עוד דרך נכון שיחשב לו לחשובה כלי עיניו נפש שיאחר סעודתו בבקר ממה שרגיל שעה אחת או שתיים ומצינו גבי אחאב שנחשב לו דבר זה לחשובה גדולה.

תתקכו

כל עניני פרישות אלו לאיש בריא שאין לחוש שיויקו ענינים אלו לבריאותו אבל מי שחש כחו ואינו בריא עד שיש לראונו שאם לא יאכל דבר בעתו שהוא טוב ומחובל כראוי או ימעם במיני תבשילין יקוץ האוכל בעיניו עד שימעם אכילתו מאד שלא יהיה נופו בריא וחזק לעבודה בוראו אבל על ידי מיני מאכלים שונים רוחא לבסומי שכדאי שתערב לו אכילתו כסוגי הכותב לעתים נראה לי שטוב לו לאכול ולשתות בלי פרישות כדי להבריא נופו לעבודה קונו ותבוחן לבכות שיוורע מחשבתו שאינה להתענג רק לכונה טובה כגיל אל ישים אשם בנפשו ואיש כמו זה יוכל לעשות פרישותו בענינים אחרים שאינם מויקין בריאותו כגון שימנע מסעודת הרשות או מאכילת פירות ומנע משיחות בטלות ומסיוול ברחוב העיר ואם יודע ספר הוא יחמיר בלימודו בכל המאפשר וירקק לכוון בכל מה שלומד לשמור ולעשות ולקיים ותיקף אחרי קומו מלימודו יעיין אם מקיים חמיר מה שלמד בעת ההיא כמו שכתב הרמב"ן באגרת שכתב לבנו העתיקה כר"ח שער הענוה פרק ו', ואם המצא חמצא דבר שאינו מקיים יכתוב על ספר למזכרת ויעשה לו סיני למשמרת שמאו והלאה לא יעבור עוד על מצוה ההיא ותגרר יחיה על ידי קנס לצרקה כמו שתארכתי בזה בסדר החשובה שמדרתי לחסא הוצאת זרע לבטלה ואל יקבל עליו קנס ההוא כגרר לזמן גדול רק שבוע אחר או שנים ומשם יוכל להתחיל לזמן אחר כפי שיראה בעיניו ואז אף יעבור במשנה יהיה הקנס ההוא שנותן לצרקה לכפרת פשע עונג. וגם יפסל כל דרכיו ומעשיו על פי מה שמדרתי בסדר החשובה הנ"ל.

תתקכח

כל הפרישות הנ"ל בעניני האכילה אל יעשה בימים שהסעודה בתם מצוה ואין צריך לומר שאסור לעשות כן בשבת ויום טוב רק אפילו בראש חודש יש מצוה להרבות בסעודה וגם בחול הסותר כתב רש"י ז"ל על מה שאסרו בפרקי אבות חסכוה את תמועדות אין לו חלק לעולם הבא רהינו שנותן בהן מנהג חול באכילה ושתייה, ואפילו בחנוכה שמדרכנן אסור להתענות בו אל יענה עצמו באכילתו כגיל וכל שכן כפורים ושושן פורים.

תתקכט

אכן גם בימים הנ"ל שמצוה להתענג ולשמוח באכילה ושתייה יהיה כל כונתו לשם שמים לא לתנאה נופו בלבד ואל יאבד כל היום או רובו באכילה ושתייה ושינה רק יתן מקום לתורה ועבודה וכל שכן שלא להרבות בהוללות וסכלות ושיחות נשים ובתולות שיש לחוש שעל ידי שמחה ויין מביא עצמו

לידי חימור וחיטום היצר הרע אשר יבער בלבו כאש, וכתבתי לעיל שיש להעמיד שומרים על זה להפריד זכרים ונקבות זה מזו בימי השמחה.

תתקל

חייב כל בעל חשובה בפרט בעשרת ימי חשובה לישוב בומן ידוע לארץ וינהוג נויפה בעצמו ויחלוץ מנעליו כרין מנודה ויבקש שלשה להיות בית דין ויבקש מהם שיחירו לו הנדיו כי כמעט אין צריך בארץ אשר יעשה טוב ולא יחסא ואשם אחת סתנה מאותן כ"ד דברים שחייב עליהן נדיו ובפרט בהזכרת השם לבטלה דשכח מאד ואין חילוק בין שמוכירו בלשון הקודש או בלשון אחר ולדעת יש מפרשים השומע אוזנה מפי חבירו ואינו מנדהו הוא עצמו בנדיו ודבר זה כמעט אין אחד נצול ממנו ותקנה לזה שינדהו כסתר ויחיר לו הנדיו תיכת, או לפעמים סברך ברכה לבטלה או ברכה שאינה צריכה דהיינו שמכניס עצמו לירי חיוב ברכה שלא היה צריך כגון אם יש לפניו שני פירות ודעתו לאכול שניהם ומברך ברכה אחרינה כדי להביא עצמו לירי חיוב ברכה ראשונה עוד פעם. ואז כהכנתו בענין הנדיו מקבל עליו בלב שלם לכל יחסא עוד בדברים שחייב עליהן נדיו ונסלח לו, כן כתוב בספר חרדים. ודבר זה צריך לעשות בתחילת ימי הסליחות כי כל זמן שהארס בנדיו אין תפלתו עולה למעלה ואם כן איך יחכפרי עונותיו וכן כל בעל חשובה יעשה כן לתחילת חשובתו.

תתקלא

כתב הכל בו כל המתענה ד' פעמים בשנה ג' ימים וג' לילות רצופין מחליץ לו כל עונותיו, ואלו הן קודם עשרה בסבת, קודם י"ז בחמו, קודם ראש השנה ובעשרת ימי חשובה. ולא ידעתי אם רביו אלו דוקא קודם לתעניות הנ"ל כי בעיני סוב יותר אחר התעניות שאם יתענה ב' ימים רצופים קודם התעניות אפשר שיחלש ולא יוכל להתענות תענית החיוב, לכן נראה לי כי שלבו רואנ בקרבו על ראנה זו יתענה אחריהם.

תתקלב

ביש נוחליץ של החסיד מוהר"ר אברהם שעפמלש ז"ל הוהיר מאד שכל אדם היודע סוד העיבור יחשוב לעצמו לוח סמוך לראש השנה ואל יחוש על הסורה ויקנה לו לוח, וכן ראיתי א"ם החסיד ז"ל ושאר אנשי מעשה נהגין. ואם כן מי שיש לו לב ללמוד חשבון הלוח ואינו עושה אינו מקיים מצוה זו לכן כל אדם היודע ספר קצת ילמוד החשבון ואף על פי שאינו לומד כל העברונות כי כן סדרתי סדר לחשבון הלוח בקצרה הלא הוא כתוב בפרק בפני עצמו בסוף החלק.

אגב תענית החשובה אכתוב

דיני קבלת התענית ועננו.

תתקלג

כל תענית יחיד צריך לקבלו בחפלה המנחה שלפני התענית באלקי נצור קודם יהיו לרצון ויאמר הריני בתענית יחיד למחר יהי רצת שתהא חפילתי ביום תעניתי מקובלת לפניך לכפר על כל חסאתי ועונותי ופשעי, ואם הרהר כן כלבו בשעת החפלה תוי קבלה. ואם לא קבלו בחפלה המנחה ותוא נדר להתענות איזה ימים לא יצא בתענית ההוא חובת נדרו, ולענין חפילת עננו איכא פלוגתא לכן מאד יש ליותר לקבלו כדן הנ"ל כדי לצאת ידי ספק. ואם לא קבלו נראה לי שיאמר היחיד עננו ראף אם אינו מחויב לאסרו מכל מקום לא חוי הפסקה שהרי שואל ארס לצרכיו בשומע חפלה. אבל בציבור אין לומר עננו בלא קבלה שאם יאמרנו בברכה בפני עצמה חוי חוססת שהיא הפסקה באמצע שמונה עשרה וזהו לפי דעת כונות מהרמ"א בהנחותיו סימן תקס"ב שכתב וז"ל, וכן נראה לי לנהוג בתענית יחיד.

תתקלד

ולכן המנהג כשהציבור גוזרין תענית להכריזו בשחרית קודם לתענית או לפחות קודם מנחה כדי שכל יחיד ויחיד יקבל התענית בחפלה המנחה. אכן אם על ידי אונס לא הוכרו קודם מנחה יש לסמוך אמאן דסבירא ליה שגם בחוצה לארץ סמכין אקבלת ציבור אף על פי שהיחידים לא ידעו ער אחר ערכית.

תתקלה

מקום שאומרים עננו כחוב לעיל סימן צ"ו. ברכון העולמים יש לגרום חלב מונחת ולא מנחה.

תתקלו

חתן יתפלל עננו במנחה קודם שילך לחופתו כדי שיהיה מותר לשתות כוס של ברכה.

דיני תעניות רצופים והשלמה בערב שבת.

תתקלו

מי שמתענה ב' ימים רצופים עם הלילות יש לו להתענות ב' שעות יותר על ב' מעת לעת שיום אחד מהם יהיה כ"ו שעות כמספר שם הויה. ומי שמתענה ג' ימים יש לו להתענות ב' שעות יותר על ג' מעת לעת והיינו ע"ד שעות

והסימן שובה ישראל ע"ר. ועל כל פנים אף אם הפסיק לאכול כמה שעות קודם הלילה לא יאכל אחר תעניתו ער הלילה.

תתקלח

ואם סוף תעניתו בליל שבת או טוב לו שיפסיק בתחלת תעניתו לאכול בעוד היום גדול כאופן שישלמו הב' שעות שאחר התענית חיקף אחר תפלת ערבית גם יתנה בפירוש בשעת קבלת התענית שלא יתענה ער הלילה, ואם לא התנה כן מתווב להתענות ער צאת הכוכבים. ואם הסתנה רגיל להתענות גם ב' שעות הנ"ל לחוספות או שיודע שהמנהג כן והוא קבל התענית סתמא נראה לי שצריך להתענות ב' שעות הנ"ל אפילו בליל שבת.

תתקלט

וכן כל תענית יחיר בערב שבת שקבל סתמא צריך להשלים. ואפילו ביאר צ"ט אם חל פעם ראשונה בחול שוראי השלים התענית או יש חיוב להשלים גם כן בערב שבת. אכן אם פעם ראשונה חל בערב שבת רשאי לאכול אחר התפלה וכן יכול לעשות כל ימיו בערב שבת, ואפילו אם מתנה בחול בפעם ראשונה שלא ישלים בערב שבת או מועיל התנאי, כן הוא בחשוכה מהרש"ל סימן ס'.

תתקמ

ומי שמתחיל להתענות ב' או ג' ימים רצופים כמוצאי שבת שאין רשאי או להכביל יעמוד אצל מי שמכביל ויענה אמן.

תתקמא

ובענין עננו של ימים ראשונים רתענית רצופים כתב בלבוש סימן תקס"ב ותקפ"א שיש פלוגתא בזה ואני בעניתי לא ראיתי שום חולק כי בפסקי מהרא"י סימן ק"ף כתב להרי"א שיש להתפלל עננו בכולם וכן כתב במסה משה ובעמק ברכה, אכן לא ראיתי אינו ראיה וגם משמעות מהרא"י בהנהגותיו לשלחן ערוך סימן תקס"ב סעיף ו' משמע הכי עיין שם. לכן טוב בעיני שלא יקבל עליו כל התעניות בקבלת אחת רק כל יום יקבל בפני עצמו ודרך זה טוב שאם יחלש על ידי שיכבד עליו התענית לא יצטרך להתרה וכמו שהארכתי בסדר החשובה שלי.

תתקמב

ב' ימים רצופים חס כמו מ' בלחי רצופים ולאדם כריא צריך ג' ימים. ודוקא מי שמתענה מ' יום לחשובה אבל מי שנרר להתענות מ' יום לא יצא ידי נדרו בבי' או ג' רצופים. כל זה לדברי הפוסקים אבל לדברי המקובלים אין ב' ימים רצופים רק כו' ימים.

יוסף אומץ

דיני תענית חלום.

תתקמג

בהעניית חלום כולי עלמא מורו רמחפלה עננו בלא קבלה.

תתקמד

מתענין תענית חלום בשבת וראש חודש וכיצא חוץ מערב יום כפורים על ג' חלומות רהיינו על ספר תורה שנשרף חם ושלום ויום כפורים בשעת נעילה ושינוי שנפלו לברם והלחיים נשאר קיימין, ודוקא חלומות אלו ממש בלי שום שינוי אבל אם יש שינוי קצת בהם או דוקא בחול יתענה ובשבת וראש חודש וכיצא ייסיבנו.

תתקמה

בשבת אומרים עגנו קורם יהיו לרצון אמרי פי עד כי אתה עונה וגם רבון אומרים שם אפילו בשבת.

תתקמו

ואם התענה תענית חלום בשבת ויום טוב וחול המועד וראש חודש וחנוכה ופורים צריך להתענות תיכף אחר השבת או אחר שיעבור יום טוב וחנוכה ופורים אם לא שהוא תש כח ביותר שמויק לו אם יתענה שני ימים רצופים.

תתקמו

ואם התענה בשבת ויום טוב מחמת חלום או יסגור עצמו בחרר מיוחד ויחפלה כל היום, ואם מאבד היום ברברי חול ירית תרחי ניהנם.

תתקמה

ומי שישן שינת צהרים וחלם לו אחר מחלומות הנ"ל יתענה עד תוך הלילה עד שיהיו סעה חלום י"ב שעות, ואם הוא שבת וכיצא צריך תענית יום א'.

דיני ימי הסליחות וערב ראש השנה.

תתקמט

אם יש לאכול בסליחות קודם שילכו לביח הכנסת, המנחה על פי מהר"ל לאכול אחר ראש השנה על ידי תנאי קודם שילך לישן, וסתמא לא כרי לאפוקי נפשו מפלוגתא, וקודם ראש השנה לא מועיל תנאי כי הסליחות קצרים ומעטים. ולכן אין משכימין תרבת קודם עלות השחר ואולי יסעה בעליית השחר, וגראה

לי שאין לשנות אף אם ישכים לאכול זמן רב קודם הליכה לבית הכנסת כי מנהג אבותינו תורה ולא פלוג בימים שלפני ראש השנה בין השכמה להשכמה. אכן בערב ראש השנה יש למעום דבר מה מפני וכחוקיהם לא תלכו שהמה נוהגין להתענות ביום שלפני חגם. אכן במעמיה בעלמא מני כמיני מרקחת וכיצא לא לסלאות בסנו אם לא ירעב, ועל כל פנים יותר במה שאוכל בכרכותיו ברקרוק לפניו ולאחריו וכשיעור כרי שלא תהיה ברכה לבטלה, ואם יהיה דבר שצריך נסילה יותר כנסילה ברקרוקיה כמבואר למעלה ולא יאכל בחפזון בלא ברכת חסון מפני מרצתו לבית הכנסת ויהיה לו יותר הפסד משכרו נגר יום הרין חנורא והקדוש.

דיני ברכת התורה לפני הסליחות כתבתי לעיל.

תחקן

המתעניין בסליחות אפילו רק יי ימים עם יום כפורים אינם סחוייכן להשלים התעניות רק עד אחר יציאת סבית הכנסת. אכן נראה לי שבעל נפש יחוש לעצמו להשלים כי סעמא ראין צריך להשלים כתב בחיה בשם המרדכי דעצרא בעלמא קבל עליה ולכן אחרי שמסנף נפשו לכפרת עונותיו אם כן בעיני להכל רמה שבשביל שעה קלה שמסחר לאכול אבר סינופו שלא יקרא רק צערא בעלמא ולא צער סחמא וכל שכן שלא לתענית יחשב ואם כן החשובות לכל עגירות שצריכן תעניות אינן חשובות כהוגן כי לא יכופרו בתעניות אלו, לכן מי שחושש לנפשו לכפרת עונותיו טוב לו להשלים תעניותיו כל ימות השנה אם לא בערב שבת או בערב ראש חודש.

תתקנא

מי שתקפה עליו שינתו שלא אמר סליחות עם הצבור כתב בשלחן ערוך סימן תקס"ה שלא יאמר הייג מרות דרך בקשה אלא כקורא בתורה, ולכן נראה לי שטוב שיאמר בנינו במעמיהם אבל הסליחות בלי מרות הנ"ל לא ראיתי שמקפירים שלא לאמרם ביחוד ודלא כשלחן ערוך שם, ובאמת לא ידעתי פעם, ואפילו הייג מרות החיר בהנהגות מנהגים לאמרם להריא כמו שכתוב בסור.

תתקנב

וגם מרן רבשמיא ומחי ומסי אין ליחיד לומר בלשון חרנום משום הא דאמר חכמינו ז"ל אל ישאל אדם צרכיו בלשון ארמי שאין סלאכי השרת נזקקין לו, וצבור שאני, כן כתוב בעמק ברכה.

תתקנב

כיו באלול קבענו פה לתענית צבור בכל דיניו יען בו כיום בשנת שעיר נתגרשנו מקהלתנו על ידי שנתעצו עלינו אנשי עירנו אותם שהיו מורדים

ועמדו למנין אם להשמיד ולאבר חס ושלום או לנרש ועלזה הסכמתם להיות לנו נפשנו לשלל אכן כלה נרש יגרשנו מעירנו גם ממנינו הנשאר לנו אחר הגזילה שגולו אותנו ביה בלילה ולא התביאנו אותו סחוץ לקיר הרחוב וחוצה יתר הגול הוא אכלו והשחיתו מורדים הנ"ל ושרפו ברחובותינו כמה וכמה מכתבי הקודש שמצאו בכתינו ובכית הכנסת גם שלחו יד באיוה ספרי תורה בעונותינו גם בהרבה האצרות אשר נעשו בכתיהם שלחו יד מלכר שעשו הרבה בעלי כחים לשכנינו לנאמנים ביום אף ה' להביא מכתיהם לכתייהם כל הנמצא בתוכם ולשמרם והמה ירשו גם לקחו גם נגבו גם שמו בכליהם. על כל הרבירים האלה הוקבע יום הנ"ל לצום ומוסיפין בסליחות ריום ההוא רבות צרונו קורם הפוסמן ריום ההוא גם מוסיפין פוסמן זכור ברית בזכור לנו בריתו ואם חל יום הנ"ל בערב שבת אין משלימין התענית, ואם חל בשבת מקדימין התענית לערב שבת.*

תחקנד

בשנת שפ"ו היתה ברית מילה ביום הנ"ל והסכמנו למעשה שלא לסעוד הסעודה ער הלילה.

תחקנה

חולים ויולדות אין צריכין התרה כשאר תענית ציבור שאני נוהג להתירא בג' הרוסות כמנהג חכמי עירנו נוחי נפש ד"ל וסעמם משום רכשאין שמר ואין שלום רצו מתענין לא רצו אין מתענין ומאחר שאינם רק מכה מנהג צריכים התרה אבל לתענית זה מתחלה לא קבענו להם תענית זה.

תחקנו

בערב ראש השנה וערב יום הכפורים כשמתפללין על חקברות טוב לתח הצדקה לעניים קורם חליכתו לבית ה' כרי שחקובל תפלתו ברצון על ירי הצדקה. אכן מאחר שנתפשט המנהג לתח אחרי ההליכה מבית הכנסת ואם ישוב לביתו תיכף בידים ריקניות יהיה נחשד על הצדקה לכן כרי להיות נקי מתי ומישראל יתן לקצת עניים קורם ולמקצתן אחרי כן.

תחקנו

תחנינות שאומרים בבית עולמים אין לחתום בהן בשם רק ברוך שומע תפילה וכיוצא.

תחקנה

מילה או פריון הבן בערב ראש השנה המנהג פה לסעוד בהם כל חקראים בלי התרה וכל שכן כשאר ימי הסליחות אכן חולה או יולדת שאוכלי בתעניות אלו או תעניות צבור אחרים המנהג שמתירים להם שלשה הרוסות.

(* במונח של ר' משה מייזק: ואם חל ביום ב' קראין שחרית מרשה השבוע)

תתקנט

להעביר לפחות חפלות בראש השנה בדקדוק גדול. ומה טוב להעביר גם הפיוט כי בכמה מקומות איכא גירסות ופירושים שונים שאין אדם יודע להכריע בין קודש לחול אם לא ידקדק בדקדוק נמור וכבר כתבתי לעיל בשם האר"י שאין לשנות בשום נוסח התפלה ממנהג המדינה ההיא, וכמהר"ל נכתב שאפילו בניגונים אל ישנה וכל שכן בימים נוראים כרי שלא ימצא המקטרג מקום להסמין חס ושלום וכעת אין רצוני להאריך בגירסות ופירושים התפלה ופיוט רק דבר אחד שראיתי הצורך גדול בו מאוד ראיתי לכתוב והוא זה:

תתקס

כונות החיים שאנו מתפללין עליהם בראש השנה ויום הכפורים מה המה שחיי עולם הוה המה הפוך חיי העולם הבא שאינו יכול לבוא לעולם הבא בחייתם והנה הארכתיו כוה מאוד בפירוש תפלת ימים הנוראים שהתחלתי לכתוב וכלל העולה שרובא רובא סבירי להו שהם חיי עולם הוה רק הפיוט סבירא ליה איפכא ואם כן אית לן למיזל בתר רובא.

דיני ראש השנה.

תתקסא

ראיתי אבי מורי החסיד ו"ל מרקק שכל ימי התשובה היה מתפלל שמונה עשרה ככפיתות ראש וכשהגיע לברוך רבכא אבות ומורים כופף ראשו יותר ובשאר סיום הברכות זקף ראשו עד סוף הברכה וכן הוא בסור.

תתקסב

הרבה נכשלין שכשמימיין תפילתם קורם לשכיניהם אוי יושבין כי אסור לישב בתוך ארבע אמות של חבירו המתפלל ועיין לעיל סימן נ"ה.

תתקסג

בליל ראש השנה אין מנהג מה להתענות עד הלילה ולכן אין אומרים מעריב כדי למהר לאכילה, אכן בחירוש שאומרים מעריב מנהגם להשלים, גם לא יענה עצמו בסעודה הלילה והיום מבשר ויין, אכן לא ימלא כסנו מבשר ויין למותרות כדי שלא יקל ראשו ויסיר מלבו ודעתו כי היום יבא במשפט ועל כל פנים חתיה אימת הרין והתשובה תקועה וקבועה בלכבו אפילו בעת אכילתו ושתיתו והרי לעיל כתבתי ראפילו בשאר ימים טובים אל יקל ראשו ביותר בתענוגיו רק יזכור יום המות והתשובה כל שכן בעת שאנו תלויין ברין שהיו ענינו תלויות למרום להתציא לאור ולטובה משפטנו, ולכן

יוסף אומץ

אין רגילים לחוסף בו תבשילין כברגלים וכל שכן שלא לעשות בו משחה
היין. וראיתי כחוב על שם מהר"ש לוריא שלא אכל בו רגים.

תקסד

התפוח בדבש שמתנגנו לאכול כליל ראש השנה צריך ברכה בורא פרי
העץ ולכן יש לומר קודם הברכה שתתחדש עלינו שנה טובה ומתוקה שאם
יאמר כן אחר הברכה הוי הפסק בין ברכה לאכילה אף שאפשר לדמותו לסולו
ברוך ולא הוי הפסק מפני שהוא צורך האכילה אכן למה לנו להכניס ראשינו
בספק זה.

תקסה

ועל הרבש נראה לי שאין לכרך רהוי ספל לתפוח. אכן הירא לנפשו יאכל
מעם רבש בעין קודם לתפוח ויכרך עליו שהכל נהיה בדברו כדי להוציא נפשו
מכל ספק.

תקסו

בברכת המזון יש לומר אחר הרחמן הוא ינחלנו ליום שכולו טוב הרחמן
הוא יחדש עלינו את השנה הזאת לטובה ולברכה.

תקסז

העולם טועין במה שבשעת פיוסי ימים נוראים וניגונים עומדים על
רגליהם באימה וביראה כראוי ובשעת שמחור החון התפלה שבסדר הקדושה
כגון ובכן קדוש ותמלוד וכיוצא יושבים בטלים במחשבות חזק ורבים מהם
מפסיקים בשיחות כסלות וכזה עושים מהעיקר ספל וספל עיקר כי סדר התפלה
חיוב נמור להאזין להם לקול החון באימה וביראה אפילו בשאר ימות השנה
כדכתבתי לעיל והפיוס איננו חיוב ובמקומות רבים אין אומרים פיוסים שלנו
וסקצין בהם סאר.

דיני תקיעה.

תקסח

בשעת שמברך החוקע ברכות התקיעה יאוינו כל העם אליו בכל כונת
הלב וכל שכן שלא יפסיקו בשום שיחה בעולם אפילו לצורך התקיעות שהרי
המה צריכים לצאת בברכות התוקע וכל שכן שהיו אוניהם קשובות לקול
התקיעות ברקוק גדול. ונראה לי שטוב שכל אדם יעין בתור התקיעות הרשומין
זו אחר זו כסדרן במחזורים וישם אצבעו על כל קול וקול שתוקע התוקע
וחיכך שנומר התוקע קול ההוא וישם אצבעו על הקול שלאחריו ורבר זה

הוא בעיני חיקון גדול לשני ענינים האחר שעל ידי כן בוראי יצטרך לכרז בכיון גדול לשמוע התקיעות, ולכן טוב הוא יותר משילמוד בעת תהיה אפילו בכוחות התקיעות, השני כי אם באולי יסעו התוקע והמחזיק ידע הוא להזהירו מטעותו. ואל יקל במצוה הגדולה הזאת שעליה אמרו חכמינו ז"ל כל שנה שאין תוקעין בהחללתה מרעין לה בסופה לומר הלא יש כמה גדולים וטובים יותר ממני ולהם ראוי לתקן המעוות כי אפשר שאחרים אין משגיחין בזה וסומכין על התוקע והמחזיק ואם כן על ידי כן יהיה הרבה מעות לא יוכל לתקן עוד כי לעולם לא יורע הרבה.

תקסט

המרבירים בין התקיעות רמיושב דהיינו שלפני הכנסת ספר תורה לתקיעות שבמוסף עונם גדול מנשוא ההברכה לתקיעות רמיושב קאי גם כן אחתות שבמוסף והמה עיקר החיוב.

תקע

מילה בראש השנה נהגו פה למול תיקף אחר קריאת ספר תורה ובזכרונות כשנעני החזן לזי זוכר כל הנשכחות וכו' אומרים חרוז ראשון דוכור בריח אברהם כן כתב אבי מורי החסיד ז"ל בשם חמוי אבי מורי זקני הר"ר זעליקמן ריינבך ז"ל כן הנאון מוה"ר ישראל ריינבך ז"ל שהריבץ תורה בישראל הנפטר פה בשנת רס"ה.

דיני מוסף-

תקעא

אף שאין רצוני לכתוב מנוסחאות התפלה מכל מקום לא יכול יוסף להחמאק מלחוח רעו בנוסחאות ומנחתם בראש השנה יען ראיתי בזה הרבה גירסות שונות זו מזו ובחתי לי לומר כגירסת מהר"ם שהיה מארצנו וגם מהר"ל שרובא דרובא ממנהגים בארץ אשכנז הם על פיו וזו היא גירסתם מן ומנחתם וכו' ויין כנסכו ושעיר לכפר מלכד עולת החרש ומנחתו ושעיר לחטאת ונסכיהם כמשפסם ושני חמירין כהלכתן. ובמנהגים ומהרמ"א בהנהגת שלחן ערוך גורסים אחר ויין כנסכו מלכד עולת החורש ומנחתו ושני שעירים לכפר ואין בידי להכריע, רק שאנחנו בני אשכנז נעשה כמו שהנהיגו אותנו חכמי מדינתנו הנ"ל ובני פולין יעשו כחכמי מדינתם וכמו שכתבתי לעיל בשם האר"י ז"ל. אכן על כל פנים מקצת הנוסחאות שגורסים עולת החורש ומנחתו ועולת החמיר ומנחתה ואף על פי כן גורסין ושני חמירין כהלכתן על כרחך הוא טעות שאי אפשר להקריב ג' חמירין ביום אחד ואף שבתרומת הרש"י יושב מנהג הוכרתי ג' חמירין ברוחק היינו רוקא אם מזכיר המקרא מלכד ככתבו וכלשונו ממש ודוקא

לאחר שאמר ומנחתם וכו' ושני חמירין וכו' אבל איפכא לא עיין שם בתרומה הרשן, ובשלחן ערוך שכתב גם כן עולה החמיר וכו' ושני חמירין וכו' נראה לי רמזות הוא וכן משמע בלבוש.

תקעב

בסיום זכרונות אומרים מה ועקירת יעקב לורעו של יעקב וכו' חזכור נגר דעת הריב"ש ואין לנו לזוז ממנה: החונים הקרושים הקרמונים שהיו פה ואחר מהן גדול כדורו מהררי"ה סרויש ויל מקובל הגדול וגם אבי מורי זקני הר"ר איזק ז"ל.

תקעג

אסור להשתחוח סמוך לארץ ממש בבית הכנסת ראיכא רצפת אבנים משום ואכן משכית וגו' אפילו לרברי הריב"ש שהתיר סתם השתחוחות אפילו מרבנן, אכן בכריעות והשתחוחות בראש השנה ויום כפורים בעלינו והיו כורעים וכו' רבסדר עבירת מוסף יש היתר קצת מפני הרשאים ששוחקין על פני הרצפה מפני מעם זה. אכן אני קבלתי סמורי הגאון מהר"ר הירץ ז"ל אביר פה שיש לפרוס הקיטל לפניו קודם הכריעה.

תקעד

מי שיצא ידי תקיעה ותקוע לזכר מברך אבל לא שהחיינו ועיין לעיל גבי קידוש רפסח, ואם תקוע לנקבה אינו מברך כלל.

תקעה

מנהגי אבותינו תורה לילך אחר האכילה לנהר ולומר חשליך וכו' ועיקר הטעם על פי המדרש שהשמן נראה לאברהם אבינו עליו השלום לנהר בלכתו לעקירה וכן היה המנהג פשוט פה כל הימים עד איוה השנים ששומרי שער נהר מין המה בעלי מלחמות שכמעט נשכח המנהג ררובא רעלמא ואפילו המדקדקים אינם הולכים רק אל המלוא שקורין וואל במקום שמוציאין למטה בחרץ שקורין נראבין צינור קטן עם מים, והנה מלבר שאינם יוצאים בסמך מדרש הג"ל גם נכשלין שאומרים פסוקים במקום הטינופת שיש במלוא הג"ל ולכן נתאמצתי בכל האפשר לי לילך לנהר מין על ידי שרברתי על לב גבאי הקהל לרצות שומרי השער במורקי הין איוה שנים ואקוה שעל ידי כן יחזור המנהג ליושנו.

תקעו

המדקדקין נוהרין שלא לישן בראש השנה וסמך לזה בירושלמי*.)

(*) בנאות של ר' משה מיינץ: ואינו בטפריט.

יוסף אומץ

תקעו

מי שנוהר מאגוויים עיקר הסעם כרי שלא יבוא על ידם לירי כיתה וניעא בשעת התקיעות ויתבטל הוא ואחרים משמוע התקיעות לכן ביום כ' רראש השנה אחר התקיעות אין לרקק בות.

תתקעח

בליל שני רראש השנה כשמביאים פירות חרשים בשעת הקידוש כמנהגנו כרי לצאת ירי ספיקא דשהחיינו שמברכין בקידוש צריך ליתן עיניו בפירות ההם בשעה שמברך שהחיינו ואחר כך כשיאכל אותם אין לברך על שום אחר שהחיינו ואם בירך הוויא ברכה לבטלה כי כבר צא ירי חובתו בשהחיינו של הקידוש, ואל יברך על כל מין ומין מהפירות ברכה בפני עצמו רק בראשונה יברך פעם אחת בורא פרי העץ על כל פירות האילן שלפניו ופעם אחת בורא פרי הארמה על כל פרי הארמה שלפניו.

תתקעט

ואותם המקרשין על יין חרש ויהרו שלא יקחו היין חרש ביריהם עד ברכה שהחיינו ואז יקח היין חרש ביר השנייה ובשעת שאר ברכות הקידוש לא יקחו רק הכוס של יין ישן ביריהם. ורין שהחיינו על יין חרש היכא רליכא עוד פרי חרש כתבתי לעיל.

דיני עשרת ימי תשובה.

תתקפ

כתוב בראשית חכמה עשרת ימי תשובה שמם מוכיח עליהן שנחקנו לחיזוק השנה והם ימי רין שאנו אומרין בהם המלך המשפט ובימים האלו אפילו ליחיד נמצא וראוי להתענות ולפשפש במעשיו ויקיים עקרי התשובה בכל לבבו בצום ובכי ומספר ובלילה לא יאכל בשר ולא ישחה יין, לכן הוירא רבב הי' לבו יחיל בקרבו ברעתו שבעת ההיא האלקים יבא במשפט על כל נעלם אם טוב אם רע כי אדם נידון בראש השנה ונור רין שלו נחתם ביום כפורים ובעת אשר ידע האדם כי יביאו את רינו לפני מלך בשר ודם הלא יחרר חררה גדולה וישיח עצות בנפשו ולא תעלה על רוחו לפנות על ימין או על שמאל להתעסק ביתר חפציו ולכן מה נואלו היוצאים לפעלם ולעבודתם ערי ערב והולכים אחר עסקיהם בימים הנוראים ימי הרין והמשפט ואינם יורעים מה שיחיה משפטם לכן ראוי לכל ירא שמים למעט עסקיו ולקבוע ביום ובלילה עתים להתבודד בחריזו ולחפש דרכיו ולקדם אשמורת ולהתעסק ברכי התשובה ובכשרון מעשה ולשאת תפלה ורנה ולהפיל תחנה כי העת עת רצון ותתפלה נשמעת

בהן ואמרו חכמינו ד"ל דרשו את ה' בהמצאו אלו עשרה ימים שבין ראש השנה ליום כפורים, עד כאן. ולכן פה שרגילים הירידים להיות באלו ימים קדושים אל יתן אדם ח"י עולם חסור ח"י שעה וכסף נמאס ולפחות אל יאבד כל שעות היום בעסקיו לקנינים המדומין רק יקבוע לו שעה מיוחדת ביום וכל שכן בלילה מלבד בשעה שאומרים סליחות ללמוד ולפשפש בהן במעשיו. וכתוב בשלחן ערוך שאם ימצא שספק לו אם עבר עבירה צריך יותר חשובה מעבירה וראית ספגי שזה איננו מתחרס מעוסק לבבו וכל שכן שאל יבטל שום תפלה בעשרה ואמן יהא שמיה רבה וכיוצא בשביל עסקיו שכל אלו עונות גדולים הם אפילו בשאר ימות השנה והנה אחרי שבימים האלה הקדוש ברוך הוא קרוב לכל אשר יקראוהו באמת ופוחח יד לשבים ואם האדם לא יקראהו אז בכל לבו וגפשו לשוב לפניו בחשובה הלא יבוש ויכלם ועונותיו כפולים וסנופלים וכאותו משל שהביא בשערי חשובה דרכינו יונה בשם המדרש מהמלך שמכסה פשע עבדו כנניכתו ומניח בית האסורים פתוחה כדי שימלט נפשו ואם לא כן יעשה העבד הלא אדוניו יקצוף עליו בחרי אף הגדול ויאמר חסאך השני יותר מן הראשון וימיתו אותו ביסורים קשים ורעים וחבירו הרשעים הלכו לבתייהם שמחים ומזבי לב, לכן המליכלך בעונות כל השנה אל יוסיף חטא על פשעיו בהתרשלות תשובתו בימי חשובה אלו ולפחות בערב יום כפורים יפנה עצמו מכל עסקיו לסהר ולקדש מחשבחו להקדוש ברוך הוא.

תקפא

רוב העולם נמנעים מלאכול בימי החשובה פת של נכרים ואוכלים לפחות על ידי הכשר קיסים של ישראל, ומי שאפשר לו לאכול פת של ישראל שהורסה מסנה חלה טוב יותר ואני ובני ביתי אוכלים בימים האלה פת שהורסה מסנה חלה.

תקפב

ומי שנהג איסור רק שנה אחת דהיינו שהיתה לפניו פת שלא הוכשרה והיה כרצונו לאכול מסנה אם לא מצד המצוה הוי עליה כנר וצריך פתח חרטה לגדרו שיחירו לו ג' הריסות. והנהוגים כנ"ל רובם נוהגין כן עד אחר השענא רבה שהוא החתימה לפתקי הדינין וכן נכון.

תקפג

ראיתי חרדים לרבר ה' שמדקדקים לפרוע כל מה שחייבים לחבריהם קודם יום כפורים אפילו אם לא חבנו אותו מעולם כדי שלא ימצא המקטרג אתריהם מאומה.

תקפד

ובפרסות ראוי ונכון לפשפש אם עבר מימיו על שום נדר ובפרס בנדרים שנודרים ברכים בבית הכנסת לפני ספר חורה כנון יולדת וגוסל וסיעה מסה

לחזן וידרקר לפרעם מיר במעות טובים וכן מחריב לשלם אם חייב להקדש מצוה שקנה או סס מכירת היין כמה שקורין אום נעלם.

דיני ערב יום כפור.

תתקפה

המנהג בכפרות שעל ידי ותיקין ידוע רק אכתוב שמנהגי לומר על פי מהרי"ל גם פסוק בני אדם יושבי חושך וצלמות אסירי עני וברזל קודם אוילים ושאר פסוקים גם מנהגי לסמוך שתי ידי על כל הכפרות אחר חזרתן לראש על פי חסור.

תתקפו

המנהג להקיף בית עלמין בערב יום כפור אף על גב שהקיפוהו ערב ראש השנה, רק אם נקבר מת תוך שבעה אין מקיפין באחר מהם, ואם נקבר בערב ראש השנה או בערב יום כפורים מקיפין בין הוצאות הסת לקבורתו וסוה נשחרב הסעות בעולם שבעונותינו מעט לפנינו בוסגנו הקרוב לנו שלא נקבר מת תוך ו' לערב ראש השנה ולערב יום כפורים לכן לא הקיפוהו בערב ראש השנה וערב יום הכיפורים רק במיעוטא דמיעוטא ועל ידי כן סברי אינשי דאין המנהג להקיף בשניהם אכן סעות הוא.

תתקפו

מנהג אנשי מעשה לסכול בערב ראש השנה וערב יום הכפורים ג' פעמים על פי מהרי"ל בשם הרוקח ודלא כשלחן ערוך, ואף אם ברור לאדם שלא נטמא בקרי בין סבילה דערב ראש השנה ליום כפור מכל מקום יש לו לסכול כי אין הסבילה דוקא משום טהרה רק גם משום חשובה, ולכן נהגו לומר ג' פעמים וירוי תחת המים. ונראה בעיני שסוב לו לפרס דרך איב אצל אשכנזי וכו' חסאים הירועים לאדם שנכשל בהם כמו שכחתי.

תתקפה

מי שאינו בריא שאפשר שהסבילה מוקח לו נכון שישפוך עליו ס' קבין ואין קפידא אם המים חמים. ושיעור ס' קבין הלא המה ריזו בתעם והיינו ו' מרות ורנקבורטר פחות רביעית בקירוב ויש לשופכם בשפיכה אחת בלי הפסק.

תתקפט

מנהג העולם שהולכים לאוהביהם בערב יום כפורים לכקש מחילה ועל הרוב אינו לצורך כי לא חטא להם ואף אם כמשנה חטא להם לעתים הלא על כל פשעים חכמה אהבתם ובוראי כבר סרה קנאתם ושנאתם מעליהם

ולא מן חשם הוא זה וראי מנהג אבותינו תורה כי מי יודע מה רכלב רחמיה עליה, ולכן אין אני אומר שלא לילך אצל אוהבים רק אל יבטלו על ידי כן המנהג שהוא ראוי ומחוייב שילך למי שיוודע שבוראי הוא חסא לו ואם לא ירצה למחול לו ירבה עליו רעים או אפילו שהאחר חסא לו ילך אצלו כדי לעשות שלום ביניהם ואנב זה נשתרבה המנהג ללכת גם לאוהבים ורעים, אבל מנהג דורות אלו שעושים מהספל עיקר וכופרים בעיקר המחילה לשונאים, רע עלי המעשה.

תתקץ

אופן הידוי שכתבתי לעיל לחפש בחפש מחופש אחרי סומי עצמו צריך ביותר כיום כפור בידוי ועל חסא.

תתקצא

עונות שהתורה עליהם ביום כפורים שעבר ולא שינה בהם כתב בשלחן ערוך שיכול לחזור ולהתורות עליהם, ובשערי תשובה רבינו יונה כתב שאין צריך לחזור ולהתורות עליהם בפה משני טעמים שכתב שם רק יזכירם בלבד, וכן נראה לי שלא יזכירם בפה כי בזה יוצא ידי כולם דלכולי עלמא אין חיוב לחזור ולהתורות עליהם. גם הלכתא דאין צריך לפרוט החסא וברוך כלל מתורה כל חשנה לכן אם לא יחזור להתורות בפה יוצא ידי כולם.

תתקצב

מי שאינו בריא כאולם אל ירבה באכילה בסעודה המספקת ויענג עצמו באמילות קלות הנחמים לעכל כדי שיהיה גופו נקי מרוחות בלילה ויום כזה הקדוש ומניחוק ופיהוק ושלא יצטרך לצאת חוץ מבית הכנסת לעשות צרכיו ועל כל פנים ימנע כל אדם עצמו מריבוי יין ומשאר דברים המחממין כדי שלא יבא לידי קרי.

תתקצג

בעירנו פה שרובא רובא חל יום הקדוש והנורא לכפרת עונותינו ביוםא רשוקא ועל ידי כן לפעמים מתרשלים העולם בסעודה המספקת שרינה להפסיק מבעוד יום קודם בין השמשות שמאריכין בה אחר זמנה וחרתי רעות עברי חרא איחור אכילתם ועוד שאחר אכילה מסירין או מכבין האש ומרליק המרליק נמצא שאף אם היחה אכילתם בזמנה מכל מקום אח"כ יעשו בני ביתו איסורים הנ"ל, לכן כל אדם יהיה זריו ונוהר להפסיק בעוד היום גדול כשחמה בראש האילנות או ראש הגג. ודבר זה לא למר על עצמו בלבד יצא רק על הכלל מכל שבתות השנה כולו יצא כי גם בימי החורף צריך דקדוק וזהירות גדולה להרליק בעוד היום גדול רגהיני על ידי הסמנת החסין לאחר ללכת לבית הכנסת ובפרט כשחתונה בערב שבת. אכן ביום הזה צריך זיריו גדול ביתר שאת למען לא ימצא

המקסרנ שום שמץ עולה עלינו ביום שהוא לכפרת עונותינו שלא יהיה כסובל ושרץ בידו חם ושלום ולא ישמע הקדוש ברוך הוא חם ושלום ערותו של ישראל מן המקסרו כמו שכתוב בטור. ואם יאחר השמש לדפוק לבית הכנסת מפני סדרות הסבילה יחלל ביחוד מנחה כדי למהר אכילתו.

תתקצד

הברכה בהרלקה איכא פלונחא ביני רבוחא יש מי שסובר שאפילו חל בשבת אין מברכין וכן העתיק אבי מורי החסיד ו"ל בשם מהר"ר משה עפשטיין שכתב שמהר"ר זעלקמן ז"ק הורה כן בשם מהר"ר פרנליות ובהנהגת שלחן ערוך כתב שנהגים לברך אפילו כשחל בחול. ואני הקטן מצאתי בתשובת מהר"ל סימן נ"ג ובהנהגות מנהגים בשם האגודה בשם כולתו רבוחא לברך כשחל בשבת. וכן אני נוהג אחריהן.

דיני יום כפור לילו ויומו.

תתקצה

רין נעילת הסנדלים וחליצתן בבית הכנסת כתבתי לעיל כסימן תתע"ז: ותתע"ח בהלכות חשעה באב.

תתקצו

ערביית דיום כפורים מקרימין ללכת לבית הכנסת בעור היום למען יוכלו לברך על תציית בהיתר נמור בלי ספק מפלונחא דהפוסקים אם יש לברך כלילה על הכסות המיוחד ליום.

תתקצו

כתוב בתנהגות מנהגים שביום כפורים אין ללבוש סליח משי אפילו אם בשעת קריאת שמע לובש סליח מצטר רביום קדוש כזה ראוי לארוק במצות ציצית כל היום.

תתקצה

כל נדרי מתחילין קודם שתחשך לנמרי כי אסור להתיר נדרים בשבת יום טוב.

תתקצט

אותם שלנין בבית הכנסת ילינו ברחוק מארון הקודש בשעה שישנים, וסוב יותר לשכב בבית הכנסת של נשים. ואין להם לישן בבית הכנסת רק אם עיקר כונתם להרבות בשירות ותשבחות בתהלים הדרת הקודש כתר מלכות

יוסף אומץ

וכיצד או בלימוד ררכי תשובה או סרר עכורת היום מסמ"ג או מיימוני או רא"ש רק שעל ידי אונס צריכין לישן מעט אכן אם כונתם רק לישן קורא אני עליהם מי בקש זאת מידכם רמוס חצרי. ובסדר היום כחב וזה לשוננו, וענין זה כבר מאד לבעלי תורה חשי כח וראוי להם שלא יחלו (גם אפשר שעל ידי כן לא יוכלו ביום להתפלל כראוי) אבל מי שהוא בעל תשובה ויש לו כח לסבול ונדבה רוחו ולכו לעשות הענין הזה תשובתו תהיה רצויה ומקובלת ויקרא לו ה' שלום.

תתר

המנהג שאין אומרים תהלים בצבור כל אותו השבוע שחל בו יום כפורים והטעם מפני שרובא דעלמא נומרים אותם ליל יום כפורים, ובעיני אם כן יצא שחרם בהפסדו ולכן נהגתי לומר גם בשבוע ההוא סדר תהלים גם ביום כפורים עצמו נודרתי לומר שיעור יום ההוא או קורס ברכו או בין נברא לנברא דספר תורה וכתבא מלבד כל התהלים שנמרחי בלילה.

תתרא

אם ישן בחרר משכבו שגם אשתו שם או אם יש לו נר בבית שרואה אשתו לפניו צריך שידלק גם בחדרו כדי שימנע מחשמיש מפני אור הנר, גם אסור ליגע באשתו כאלו היא נדה.

תתרב

ביום כפורים אי אפשר למלאות מאה ברכות רק על ידי כונה ועניית אמן על העולים לספר תורה שהם י"ו ברכות ובי' מספירים שהם י"ג ברכות, ומה טוב שישתדל בכל עוז לומר בעצמו הפסרה אחת, והפסרת יונה היא בעיני מצוה יותר גדולה לאמרה שמפסיר ההוא הוא ממנין הקרואים, ועם כל זה ואף אם ישן בלילה שמכרך המפיל חבלי שנה וכל סדר הברכות דשחרית שיש קצה ספק אם יש לאמרו כולם אם לא ישן וגם יש לו טלית קטן וגדול מכל מקום עדיין חסרים ג' ברכות, ואם יכול לעמוד על עמדו ביום הקרש מבלי שיצא חוץ לבית הכנסת מה טוב חלקו ואם כן לא ימלאום בברכות אשר יצר לכן יש לו למלאותם בריחני אכן יפקח עיניו לכל יחסא ואשם בברכה לבטלה שלא יברך פעם שניה או שלישית רק כהיחס הדעת גדול או שינוי מקום כי מאחר שאין לריח ברכת אחרונה המפסקת בין ברכה לברכה בקלות הוי ברכה לבטלה ועל זה וכתבא בזה אמרו חכמינו דיל הוי ערום ביראה, ואני נהגתי לחיות אחי בבית הכנסת קשר בושם על מקומי וגם כשעל ידי אונס הצורכתי ללכת לביתי ברכתי שמה גם על הכשמים ואף על פי כן נודרתי לומר ההפסרה.

תתרג

כשנזטלין הירידים בשחרית צריך ליוהר מאד שלא ליטלן רק ער סוף קשרי אצבעותיו וכל שכן כשעשה צרכיו, ואם נסל יותר מזה עבר על איסור רחיצה

ראוריתא ביום הקדוש והנורא בלי הנאה. והשיעור הנ"ל מפורש כן בשלחן ערוך. וכענין יפלא שהחיר אחר שעשה צרכיו ליסול שיעור זה רבסור לא החיר רק ראשי האצבעות. ונראה ד"פ כיון הסור כזה להלכת, ותבית יוסף אינו מביא שום ראיה להחיר יותר משיעור הזה רק רבינו ירוחם וגם במטה משה כתוב כן בשם כל הפוסקים רק שהוא השוה גם נטילת שחרית לנטילה זו כשיעור ראשי אצבעותיו. אכן בנטילת שחרית יש ליסול עד סוף קשרי אצבעותיו וגם בפירוש לשון זה יש קצת ספק רמלישנא רקשרי היה נראה לי לר"ק עד אחר הקשר השני מרלא אמר סתמא סוף האצבעות ואף על פי דאיכא ספיקא מאחר שבנטילת שחרית איכא חשש סכנת רוח רעה נראה לי ליסול כל האצבעות.

תתדר

כתב אבי מורי החסיד ו"ל מילה ביום כפורים מלין אחר חזרת ספר תורה לארון הקדוש קודם מוסף ומסעימין היין לחינוך הנימול כן נהנו בורנקבורס שנת שמי"ט.

תתרה

כבר כתבתי לעיל סימן י"ב עונש הגדול משיחה בבית הכנסת ולכן אם שרובא רעלמא אינם נוהרים כזה בשאר ימות השנה לפחות ביום הקדוש והנורא הזה שהוא לכפרת עונותינו יסירו יצרים הרע מלבבם ולא ישיחו שום שיחה בסילה לעולם אפילו בין חפלה לחפלה ואחר גמר הקריאה ואפילו מענינים השייכים לבית הכנסת כגון לשאול אחר העולים לספר תורה מי ומי הם ומה סיבם לעלות ביום קדוש כזה וכיוצא ואפילו שום מחשבות חוץ בעולם לא יעלו בלבבם בכל היום רק לחפילה וזכירת עונותיהם שעשו כל השנה ואופן תיקונם, וזה יותר טוב כענין אף אם יושבים בשעה שאין חיוב גמור לעמוד מאוחם העוסרים כל היום וכל הלילה ולא יחשו בין הפרקים מלהסחיא אף אם אין בשיחה ההיא איסור הפסקה.

תתרו

כתבתי בריני ראש השנה סימן תתקס"ז סעות העולם בישיבתן ושיחתן בשעה שמחזיר החזן התפילה מן ובכן ואילך מכל שכן כשאומר החזן על חטא ומה נאמר שהכל עניני וידוי שיש לאמרם עם החזן בעמידה ובהכנעה וברמזה מבלי שום מחשבת חוץ וכל שכן שיחה אם אפשר לו וישים אל לבו בכל הדיורי מה שאפשר לו לזכור מעונותיו של כל ימות השנה ואל יפתחו יצרו שיצא בוירוי שאמרו בלחש שהרי איתא ביומא דשמואל הוה יתיב וכו' וכו' מסי ש"ץ ואמר אבל אנחנו חסאנו קם מיקם, עד כאן. אף על גב דשמעיה התם רחו לא צריך וידוי רק אבל אנחנו חסאנו אפשר רהיינו לדיריהו שכמעט הם נקים מחטא וכיורוי קטן סני אלו אבל אנחנו המסגלים עונות כל השנה לאין מספר הלואי

רבעשרה וידיים ארוכים יכופר לנו. אבל בשעת הסליחות רשאין לישב רק שיעמרו בשעה שאומר יג מרות ועל כל פנים ככולם יזהרו מאד בשיחה ואפילו מרביר תורה. וכחב מהרריו ראל יולולו בהפסקים רמשום חכי קרויין מזמורים מלשון לא תזמור רעונו לומר ומירות המסרינין, עד כאן. מזה מוכח רלא שפיר עבדי החזנים האומרים אותם במרוצה ובמהירות.

תתרו

מי שכבה נרו כיום כפורים הוא איסור גדול לומר לנכרי שירלקנו ואף אם אומר לו דבר מכל מקום אחרי שהנכרי יודע שקרא לעורך ההרלקה היא באמירה לנכרי רשבות היא. ומהרריו כתב שאפילו רמיוה אסורה ואף אם רובא דרובא מקילין באיסור זה מאד מאד בלא שום התנצלות אמת מכל מקום לפחות כיום הקרש והגורא הזה יזהר מכל האיסורים שאפשר וסי יודע אם עונותיו וזכויותיו שקולין ובא איסור זה להכריע כף העונות נמצא כמה טובה אבר באמירה זו בלי הנאה בעולם רק שברעתו לקיים המצוה ועשה איסור גדול ומצוה זו אין לה ענין בפרט אחר שעשה המוטל עליו להרליק הנר ראשונה, וגם אם חמצא לומר שההרלקה השנית היא מצוה רבה מכל מקום מי בקש מירו מצוה הבאה בעבירה לכן שומר נפשו ירחק מכל קריצה ורמיוה לנכרי מחמת ההרלקה רק יאמרו קודם יום כפורים לנכרי המיוחד להיות בבית הכנסת לשום כך שכל שעה או חצייה יסבב בבית הכנסת מעצמו מפנה לפנה לעיין אחרי הנרות הכבויים שיחזור להרליקם מעצמו.

תתרח

המנהג פה כשמתחיל החזן בערבית רמוצאי יום כפורים והוא רחום צריך לומר עד כיום קראינו וכן הוא במהרריל.

תתרט

אי"מ החסיד ו"ל כשהיה רוצה לצאת מבית הכנסת במוצאי י"ב אמר לשכניו יכן לכל הפוגעים בו בדרך יציאתו יום טוב טוב וכן אמר בבואו לביתו וסמך לזה מיום טוב היה עושה כהן גדול ולכן מרכים בסעודה ליל ההוא שכן כתוב בשלחן ערוך.

תתרי

מנהג נכון לתבדיל על נר יום כפור שלא כבה במוצאו בצירוף נר אחר עמו, כן הוא בשלחן ערוך בשם מהרריל.

תתריא

בענין ברכת כשמים במוצאי יום הכפורים איכא פלוגתא ביני רבנותא איכא דאית להו שאפילו אם חל בחול יברכנה ואיכא ממונ רמבירי להו ראפילו חל במוצאי שבת אל יברכנה ופה המנהג שלא יברך עליהם אפילו במוצאי שבת. במהרריל ושלחן ערוך.

יוסף אומץ

תתריב

אנשי מעשה נותנין שבסוצאי יום כפורים חיקף אחר הברלה הולכין למקום שרגילין לעשות הסוכה ומתקנין בה דבר מה כדי לעסוק במצוה חיקף אחר יום כפורים ולפחות מטלמלין חמושות או חמרים ממקומם למקום הראוי.

דיני סוכה.

תתריג

בענין חיקון הסוכה צריך האדם ליותר שיהיה לה לפחות שתי מחיצות שלימות כשיעור וחשלישית ריה ספח. ובוה צריך דקרוק בסוכות הבנויות מה כל השנה אחורי בית החורף ופתחין על פני כולל כמו אכסדרה רק עד אמצע נוכחה יש לה כמין מעקה שאם אין כגובה ההוא י' ספחים מסולת, ואפילו אם נבחה י' ספחים אם המעקה פרוץ באיזה מקום י' ספחים או גם כן הסוכה מסולת. ושיעור ספח הוא רוחב כמו ר' גורלים שהוא שיעור קסן. אכן אם הסוכה מתוקנת בסדינין או ביריעות וילונות ותקועים בחווק על ידי יתרות או באיזה אופן שיהיה שלא יוכל לגור אוחם הרוח מצויה גם כן הסוכה כשרה. ודוקא אם חיריעות פרושות קודם לסיכוך דאם לא כן הוי תעשה ולא מן העשוי, כן כחוב במטה משה. אכן אם אינם מתוקנים בזה האופן אף אם יש בה ר' מחיצות שאינן שלימות מסולת. לכן צריך דקרוק לפחות אחר שתי מחיצות שלימות כנ"ל. וכחוב בשלחן ערוך ונהנו לעשות מחיצות שלימות ומי שאין לו כל צרכו למחיצות סוכ לעשות ג' מחיצות שלימות מר' שאינן שלימות.

תתריד

חיריעות שהן שעמנו אף שלרעתי אין קפידא אף אם מנינות מן הרוח מכל מקום נראה שלמטה השמיש אדם ובפרט במקום שיושבין או שוכבין בצדן יש חשש איסור וכן כתב במטה משה רלא נרע מילין שאם הוא רך אסור רלפעמים השמש מתחמם בו דבגרון וה יש גם כן חשש סמיכה בהם שנתנה סנוף הכלאים, וכל שכן שמי ששוכב ערום במטה בסוכה שצריך ליותר הרבה שלא יגע ביריעות שהם שעמנו וכן אסר בליקוטי מהר"ל יריעות שעמנו התלוין בחורים.

תתרטו

בליל ראשון רסוכות אין לקרש עד שיהא לילה מגוירה שוה רחמשה עשר חמשה עשר וגם צריך רוקא לקרש בסוכה ולאכול בה לפחות כויה אף אם בא ורם ומטר, אבל בליל שני אם נשמים יורדים כל זמן אכילה לרוב בני אדם סותר לאכול חוץ לסוכה.

יוסף אומץ

תחרטז

בשאר סעודות רסוכות אינו מחוייב להסתין כלל מלסעור על הספק אולי יפסקו נשמים רק שתיקה שירדו נשמים שראוי תבשיל כגון רייסא ומרק להתקלקל על יריתם או מותר לו לצאת אף אם אין תבשילין כאלו לפניו רק בשר צלי או נבינה קשה וכיוצא שאינם מתקלקלין בקלות. וכשיצא בהיתר אף אם פסקו הנשמים בעורו בסעודתו מכל מקום אינו מחוייב לנמור סעודתו בסוכה רק נומר אותה בבית.

תתריז

ולענין שינה בסוכה בנשמים מועטים שיפלו על פניו או במקום שהוא ערום יכול לצאת מן הסוכה ואז אף אם ייקץ משנתו אינו מחוייב לחזור לסוכה אם לא שנעור אחר שעלה עמוד השחר.

תתריח

וחכלל שכל שירדו הנשמים שאם היה בביתו היה הולך לבית אחר על ידי נשמים כאלו או מותר לצאת מסוכתו.

תתריט

כתוב במסה משה בשם סהריי רכשיוצאין מסעודתם בסוכה לאכול בבית מחמת נשמים רצריך לברך ברכת המזון בסוכה ולחזור ולברך המוציא בבית ואפילו בליל ראשון שאף אם ירדו נשמים קודם האכילה צריך לאכול בה כוזה ונמצא שדעתו היה בהתחלת סעודתו לאכול בבית ואף על פי כן כתב שם לברך ברכת המזון בסוכה. וזה הרין האחרון לא ידעתי לו בעניי שום סברא ואפילו הרין הראשון אין רעת שלחן ערוך סימן קע"ח כן בהנהוחיו. ואף שכתבתי ראף על פי שאינו מחייב לברך מכל מקום טוב לברך שמא ישכח מלאכול במקום אחר נראה לי דהיינו אם רצונו לסעור אצל אדם אחר אבל בנרדן רידן שדעתו לנמור סעודתו משלו בביתו שאין לו שום מונע בעולם נראה לי ששום למעט בכרכות כרעת הנהות שלחן ערוך ולא יהיה אלא ספק ברכות לחקל.

תתרך

כל היכא דשרי לאכול חוץ לסוכה הוא בעיני חסידות של שמות אם ירצה להחמיר על עצמו לאכול בה. ובמסה משה כתוב בשם הנהות מייסוני מהריוסות הוא, ואפשר דאיכא בזה ביטול מניעת שמחת יום טוב ואפשר דברכת סוכה הוי לבטלה ולא שייך למימר וצונו מאחר דפסור ממנה. וכן אם רצונו לאכול חוץ לסוכה מחמת נשמים ורצה לקרש בה או לבצוע בה הוי איסור גדול דברכת הסוכה הוי לבטלה אף אם אכל כוזה מכל מקום יש חשש ברכה לבטלה מאחר דפסור ומותר לאכול חוץ לסוכה.

יוסף אומץ

תתרכא

האובלים בשאט נפש חוץ לסוכה בלא נשמים רק שמכריזים בסוכה ובוועמים בה לצאת ממנה חיקף גרול עונם מנשוא ומוכסה אני בהם שלא יוכו לשבת בסוכה לזיתן ואלו לא היו נכנסין כלל לסוכה לא היה להם איסור אחר רק שעובדים על מצות עשה רבסוכות חשבו אבל השחא נוסף להם הבעיטה כמראה לרבו שיוכל בקל לקיים מצותו ואף על פי כן מורד בו להכעיסו וגם נוסף עליהם איסור הברכה לבטלה. ואל יהי קל בעיניך שעל מצות סוכה עיקר הרין של האומות לעתיד אף על פי שמוציא חמה מנרחיקה וכל שכן מי שבועט במצות זו בלי צער כלל.

תתרכב

חיוב סוכה אינו דוקא אלא על האכילה רק כל המחמיר להיות עיקר ישיבתו בה ללמוד ולשאר עסקיו הוא משובח שעיקר מצותה שישבתה תהיה קבע ועיקר וישיבת ביתו תהיה עראי ואפילו סיפור שמענות ונחוק בעי סוכה ושינה נמי בעי סוכה אפילו אשחו עמו למי שלא ירצה לסמוך על שינוי רחיקי במאר שכתבו המקילין. שחיה ופירות אף שכרין לא בעי סוכה מכל מקום כתבו שיש להחמיר ולעולם שלא יחפש אדם תאונות ועלילות לפסור ממצות שוהו מסענות היצר הרע ארבה ישמח בלבו בכל מצוה שיומין לפניו הקדוש כרוך הוא כי כל מצוה ומצוה היא מלאך מליץ יושר לאדם ודורונא רשריר ליה הקדוש ברוך הוא.

תתרכג

וכן בענין השינה אף על פי שכתבו האחרונים טעם למקילים הלא הוצרכו לזה כדי ללמוד סניגוריא על הסנהג אשר נתפשט להקל בה מאד אבל כאמת המעיין יראה כי סברות המקילין המה גרועות וחלשות מעוסות מאד לכן כל בעל נפש יחוש לעצמו שלא לבטל מצות רבה הלא כי מי שאינו יושן בסוכה לא זו בלבד שעבר על מצות עשה רבסוכה כשינה אלא אף זו שמבטלין מצות סוכה מכל וכל אף אם אוכלין בה כי הלא כל הפוסקים כתבו רהעושה סוכתו במקום ובאופן שאין יכול לעשות בה צרכיו כולם אינו יוצא ידי סוכה כלל רלא מיקרי תשובו כעין תרורר.

תתרכד

כתוב בש"ע בשם מהר"י סעודה שאוכלין אצל היולדת הייכים בסוכה ואפשר רהיינו סעודה זכר ששותין אצל יולדת כליל שבת שלפני המילה שעליה כתב בנהגת שלחן ערוך יורה דעה סימן רס"ה רהווי סעודה מצוה, ואף על נב רשתית יין לא בעי סוכה מרינא אפשר רבאחרא רמהריק היה מנהגם גם כן לטעום אוכל וכדמשמע לישנא רשלחן ערוך יורה דעה הנ"ל, או אפשר

יוסף אומץ

לומר אחרי שקובעין עצמן לשתייה בעי סוכה סרינא וכן ראיתי מחמירין לשחות היין בזכר הנ"ל בסוכה ולא אצל היולדות כנהוג בשאר השנה.

תרכה

כתוב בראשית חכמה אין לדבר כחוך הסוכה אלא בדברי תורה כי ימים אלו צריכין להיות בחשוכה שאין פתקות הנזירות נמסרים לשלוחים עד ליל שמיני עצרת ואם שבו בחשוכה שליטה נתקדשו.

תרכו

כשחל יום א' דסוכות כשבת אומרים מעריב של חג האסיף ליל ראשון ופיוס דארחץ יום ראשון. כליל ב' דסוכות מנהגנו לברך שהחיינו אחר ליב בסוכה ככליל ראשון.

תרכו

בתהנה מנהגים כתוב שביום טוב ושבת שבסוכות אין לכסות השלחן שבבית החורף במטה לתראות שאין דירה בית החורף עיקר. ונראה לי דלדין שמנהגנו בכל שבתות השנה לכסות כל השלחנות אף על פי שאין אוכלין עליהם ואפילו העומדים בסוכות שמשחמשינ בהם בקיץ מכסין גם כן אין קפידא לכסות השלחן שבבית החורף גם כן בחג הסוכות ואררבה הוא כבוד יום טוב ושבת.

דיני ארבע מינים שבלולב.

תרכה

ותחלה מעתיק לשון סדר היום בקצרה וזה לשונו, וצריך כל האדם לחשתל בעבודה הזאת ואל יסמוך לומר עם הקהל אני נוסל כי לא נחקן לולב לקהל אלא לסי שאין ידו משנת לקנות לולב לעצמו או שאירעו איוה אונס אבל מי שבירד לקנות לא ידחה אותה מעליו שהיא מצוה גדולה במאד מאד ומניע לו תועלת רב לנפשו ולגופו ולאנשי ביתו שנתעלין מכל גזירה רעה אם עשה אותה כתקונה ועוד שבלולב הקהל איך יעשה לנענתים שבהלל ולהקפה. אכן אם יש קהל במקום אחר שאין להם אתרוג כלל מוטב שיתן להם אחר מהקהל שיש להם אתרוג שקנה לעצמו והוא יכרך על של הקהל שעמו, כן כתוב במטה משה בשם מהאריך ומשמע ששם הא ליחיד שאין לו אתרוג ואין במקומו קהל אין ליחיד מהקהל שיש להם אתרוג ליתן את שלו. ונראה לי חסעם דלמה יכסל הוא מצוה זו המבחר בשביל אחר ילך היחיד שאין לו אתרוג למקום שיש שם אתרוג.

יוסף אומץ

תתרכט

עוד שם ואם אין ידו משנת לקנות דבר שימצא בו ירי חובתו מפני שרמיו יקרה יקנה מן הבא כידו לשעת ההלל ולהקיף בהם ויברך על של הקהל.

תתרל

עוד שם ופי שיוכל צריך לקנות מההודר יותר שימצא וכוה אדוניו מכיר את לבבו הטוב ומוסיף לו שכר המצוה ולא להתפאר בהם כאשר הוא כמעט פוקעין בו ריבא רעלמא.

תתרלא

וצריך לחפש אחריהם קורם שיבא זמן חיובם ובכלל זה איוה פעמים אל ירחה כמצוה שלא לקנות מן הראשון כמענה שמוכרים אחרים ימכרו כולל יותר כאשר באמת רגיל להיות כן אף על פי כן לא יסתכן כלל רק יקנה מהראשונים של מוכרי ראשון ואל יסתכן מפני ריוח ממון. אכן אם אין הראשונים מהדרין בעיניו כראוי או יש להסתכן אם פשוט שיבואו עוד מוכרים, ואפילו כזה האופן אם מקרים עצמו לקנות אשר ימצא ואם יבואו עוד מהדרים יותר יקנה מההודר וימכור הראשון שקנה בפחות מקנייתו ולא יחוס נגר המצוה על ממנו תבא עליו ברכה. אבל מי שלא השתדל מקודם לכן וכשבאה השעה הוא מחפש ואינו מוצא יקח מה שנמצא, צריך לבקש רחמים שירחמו עליו מן השמים ופעם אחרת יוכה לעשות המצוה כתיקונה, עד כאן מסדר היום.

תתרלב

כתב בשלחן ערוך מי שאין לו אתרוג אין צריך לכבדו עליה או שאר מצות עשה יותר מחמוש מממנו, ועיין לקמן.

תתרלג

עיקר הדידור הוא באתרוג ששמו מוכיח עליו פרי עץ הדר והידור הפיסמא ידוע ואי אפשר לפרש דברים אלו באר היטב. אכן מה שאין העולם מקפידים רק על הידור הפיסמא אין רעתי נוחה מהם כי לרעתי יש להקפיד מאד על חזוין שאם המה נבזים מהאתרוג יש בהם פסול נמור אם המה רק בשני מקומות מהאתרוג וזה שכיח טובא. ואף על גב דלפום רהיטא בתרומת הרשן מכשיר חבלאט מול אפילו המה נבזים מהאתרוג כי רייקת לא תחלים הרבר לזיתר שכתב שם לישנא ראפשר ובסוף הניח הרבר בצריך עיון, וגם מאן ליטא לן מאי דהוה בלאט מול לכן נראה בעיני לפוסלם היכא ראפשר באחר כגון של קהל, ואפילו אם אינם נבזים מהאתרוג דכשר מכל מקום פשוט ולא סקרי הדר קרי ביה הקריבהו לשחתך.

יוסף אומץ

תתלד

וכן תנקבים הנעשים על ידי קוצים רמכשירין הלא כתוב בשלחן ערוך
ראם אין תעור והבשר קיים תוך הנקב אין להכשירם רק בשעת הרחק ואפילו
אם הכל קיים נראה לי דלא הוי הירור.

תתלה

העולם חושבך להירור מצוה אחרונ היותר גדול שאפשר, ואנכי לא כן
ארמה שהרי יש פלוגתא בגדול דלר' יהודה אם אינו יכול לאחוז הלולב עם
האתרוג בידו אחת פסול ואם כן אף לר' יוסי דהלכתא כחזיה רבשר אף
אם אין יכול ליטול אלא בשתי ידיו מכל מקום הירור לא הוי.

תתלול

לולב היבש פסול ולדברי פסק בית יוסף בשלחנו השיעור משיכלה
מראה ירקות שבו ואף אם מהרמא"י בהגהותיו הכשיר בטרינות אלו שאין
הלולבין מצויין כל שאין נפרך בצפורן מכל מקום הרוצה לקיים המצוה כחיקונה
אל יסמוך על סברא יחידית היכא ראפשר לו וכל שכן רפשוט שאין זה הירור
לכן יש לחזור בכל עון אחרי לולב חדש שעליו ירוקים.

תתלז

נחלקה החיובא פסול והיינו שעלה האמצעי נפרק מראשו עד השררה
וכתב בתנהג שחן ערוך שיש מחמירין אפילו בנחלק קצת לכן יש לדרק
מאר בזה שאחר מעשרים אין נמצא שהחיובא שלמות נגר ראשיתו.

תתלח

ההרס שנשרו רוב עליו פסול והיינו שברוב עלין היוצאין באורך ההרס
בעינול לא נשארו בכל עינול של רוב העינולין הנ"ל שלשה עלין ולכן יש לדרק
מאר ליקח ההרסים שאינם קשורים ואינם כפופים בראשיתן כי אוחם שכפופין
בראשיתם צריכין לפשוט הכפיפה שבראשיתן רכל הר' מינים צריכים להיות כדרך
גדילתן ובקשורים צריכין להסיר החוט מהם שלא יהיה חוצץ ועל ידי פשיטות
הנ"ל והסרת הקשירה רגילות להשיר עליהן ואם אין לו רק קשור וכפוף טוב
להניח ההרס במים לילה אחד קודם קשירתו כלולב שעל ידי כן אפשר שלא ישירו
העלין בפשיטות והחרת הקשירה. אכן כולי האי ואולי, לכן אם אי אפשר
כלל למצוא שאינם קשורים וכפופים יקח ה' או ו' הרסים ראולי יהיו בתוכם
ג' כשרים, וכשעת הרחק יוצא בחד כשר.

תתלט

נקסם או יבש רהיינו שכלה מראה ירקות שבו יש פוסלין, ולכן יש
לדרק בזה מאר.

יוסף אומץ

תתרגם

לדירן בני אשכנז רמנהננו על פי מהר"ל ליסול ס"ח ברי ערבה להושענא צריך דקרוק וזהירות לעין שיהיו לפחות שני ברים שלא נקטמו ראשיהם ושלא נשרו רוב עליהן יען מפני רבוי הכרים רגילין להשיר מהם רוב עליהן בכונה כדי שלא תהיה מכולכלת בעלין על פני ארכה רלא הוי חירור, וסוב בעיניו לתתוב כל יום שני ברין חדשים תוך הערכה כי כל יום ויום נזשרים עליהן וזה יוכל לעשות בלי התצאה לכן איסור ועונש ערבה פסולה גדול יותר ויותר מעונש שאר המינים כמו שאמרו חכמינו ו"ל שעונש ביסול ציצית לכן יותר מרובה מעונש ביסול תכלת מפני טעם זה.

תתרגם

חיקון הלולב הוא שיאגור הערכה בשמאל הלולב וההרס בימין, וההרס צריך להיות פשוט מכפיסחו כמו שכתוב בסימן התר"ח וההרס יהיה נבזה קצת יותר מהערכה אכן צריך לרקק שלא יהיה נבזה הרבה ראם כן לא יוכל לאחוזו ההרס בירו בשעת נטילת הלולב והרכב פשוט שצריך לחפש כל הארבע מינים בירו.

תתרגם

גם נראה לי שיש לרקק שיהיה הלולב מגולה מהערכה מצד אחר באופן שיוכל לקרב האתרוג לצד ההוא בשעת נטילה ואז יהיו כל הרי מינים סמוכים יחד ממש.

תתרגם

בכל ימי חגג יהיה הלולב כולו כפות עד ספה העליון אכן בהושענא רבה יתיר אנודו עד חציו, מהר"ל.

תתרגם

בענין הבאת הלולב והאתרוג לבית הכנסת וחזרתו לביתו טובח מהסור ושלחן ערוך סימן תרנ"ב ריש לעשות כאנשי ירושלים ליסול הלולב בירו מציאתו לפתח ביתו עד חזרתו ואפילו בשעת קריאת שמע ותפלה ולא בשעה שקורא הוא בעצמו בספר תורה. ונראה שיש ליסול האתרוג בירו ממש בלא הכלי משום חיוב מצוה.

תתרגם

בשעת נטילה יש לרקק ליסול האתרוג בירו קודם הלולב ובשעת התצאה מירו יתפוס האתרוג באחרונה כמו שכתבו בתפילין כל זמן שבין עינין יהיו שתיים, מרשות בן שועיב.

תתרמו

בשעה הנסילה יהפוך פני הלולב לפני האדם הנטול והשררה תהיה לצד החוק.

תתרמו

בשאתר רוצה לזכות לאוהבו שאין לו אחרונ במצות אחרונ סוב יותר שלא יקח פרוטה מסנו למען לא יהיה שותף עמו ראו יש לחוש רלסא לא יוכחו להחזירו לו במתנה נמורה, אכן בשאין לו חלק עמו ירע להזהר להחזיר ולהקנותו לו במתנה נמורה וחזירו יצא בו אף אם לא יתן לו שום פרוטה, וראי אם יוכל לפתות את המוכה שיקבל מסנו דבר מה שיהיה לו על ידי כן חלק עמו סוב להווכה יותר אבל לא להמוכה ובשאר ימים חתן מיום סוב ראשון נראה לי שאל יתנהו לחזירו במתנה רק ישאלנו לו דאו יצאין בשאלו ואם כן למה לו לבעל האחרונ להוציא האחרונ מרשותו שיהיה פקפוק אם יתזור להקנותו לו במתנה נמורה והוא למה לו לצאת בשאלו אחר שיש לו אחרונ.

תתרמח

מה מאד יש לזרקק להתאמץ להקפדות עם הלולב ואלו לא היה צריך לקנות אחרונ לולב רק למצות ההקפה בלבד יהיה מן הראוי לקנותו ברמים יקרים כי ענין ההקפה הוא זכר להקפת המוכה לכן ענינה גרול ונכבד וכן משמע לעיל כמה שכתוב בסדר היום, לכן מה מאד נואלו אותם שיש להם אחרונ ואינם מקיפין מפני שמקדימין לצאת מבית הכנסת לעסקיהם או מפני הענוגים ולדעתי עליהם ועל כיוצא בהם נאמר וכוזי יקלו כי אין זה אלא מפני בזיון המצוה הגרולה הזאת בעיניהם, ומפני כן נחאמצתי בכל עוז על ההקפה אף על פי שלחץ זה הרחק קשה מאד לחלישת סבעי, וברוך פורה ומציל אשר לא עזב חסדו מעם עברו שלא כאב לי שום כיבא מעולם על ידי ההקפה אפילו בהקפת השענא רבה שהנערים אצים ורוחקים נוגחים נוגסים ובעפים כן יוכני לקיים מצוה זו עם שאר מצותיו באמת וצדק כל הימים אשר אנכי חי על הארמה.

תתרמט

בחול המועד דסוכות מצוה להחליף בכל יום המים ללולב וביום סוב שאין רשאין להחליף לכל הפחות יוסף על המים אם יהיה קצת חסר ובשבת אסור אפילו להוסיף.

תתרן

מלבד כתוב שיש לוטר ומנחתם בחול המועד דסוכות בכל יום שתי פעמים רחינו אחר ספיא ריומא, ואנן לא נוז ממנה אבותינו שהרי גם מעמא דהלכות לא מסתבר לי.

יוסף אומץ

דיני הושענא רבה.

תתרגא

במסמח משה האריך מאד בעניני ראיית הצל ושאר נסיונות לחי האדם כליל הושענא רבה וסוף דבריו הירא אל דבר ה' אל יהיה לו עסק בנסיון זה רק בכל יום ישוב בחשובה כאלו נסתלק מסנו הצל ואז אשרי וסוב לו.

תתרגב

היחידים נוהגין לסבול לילה זה או לשפוך לפחות ט' קבין עליו כמו שכתבתי ואחר כך נומרין תהלים ויש שעומדין כל הלילה בשירות ותשבחות, כן כתוב בסדר היום, ובחוקני שכתב בסופו כתב סדר ליסור לילה זה בשם הארזי ו"ל.

תתרגג

להושענא אין שיעור קצוב כמה ברים יקח ורי בשני ברים כשרים דהיינו שלא נקסם ראשם ולא נשרו עליהם, ומנהגנו ליקח ז' כסנין ההקפות.

תתרגד

בשעת הברכה אין ליקח ההושענא בידו רהוי חצוצה ואחר הברכה יש מרקדים שלא ליטול ההושענא עד שעת ההקפה אכן מהרמא"י כתב שהמנהג פשוט ליטלה עם הלולב גם כתב שאחר ההקפה דהיינו בשעת אמירת ההושענות יסיר הלולב מידו ויחפוס ההושענא לבר, ובמהרי"ל משמע איפכא שכתב שבשעה שאמר ההושענות החזיקה אצל הלולב, עד כאן, רמזשמע ולא קורס, ונראה לי ראיוה' דרך שיכור לו האדם לשם שמים שפיר עביר.

תתרגה

סימן להושענות דהושענא רבה מע"ד ודמ"ח על אותיות שניות של ההושענות: למען אמתך, אערך שועי, אדון המושיע, אום אני חומה, אדם ובהמה, למען איתן, תתנגנו.

תתרגו

כתוב במהרי"ל מילה בהושענא רבה אומרים פזמון זכור ברית כסדרו כשמגיע תחון לסוף החרוז ראנא הבט לברית, עד כאן. ופה נוהגין לומר רק חרוז הראשון כמו שכתבתי נבי ראש השנה.

דיני שמיני עצרת ושמחת תורה.

תתרגו

כליל שמיני עצרת אין לקרש עד שיהיה לילה ראם יקדשו ביום יצמרכו לכרך לישוב, בסוכה, הנחה סנהנים וחשובת מהרי"ל.

יוסף אומץ

תתנח

בשמיני עצרת חייב לאכול כל הסעודות בסוכה, ואם חל שמיני עצרת בשבת מחוייב לעשות סעודה שלישית בסוכה וכן אם רצונו לאכול מרצונו אפילו בבית השמשות שכן שמיני עצרת לשמחת תורה מחוייב לאכול בסוכה, מהרי"ל. מכאן מוכח דלאו שפיר עברו האוכלים קצת מן סעודת שחרית בשמיני עצרת חוץ לסוכה רק משפחת טרייזש האוכלין כל הסעודה ליל שמיני עצרת חוץ לסוכה יש להם על מה שיסמכו.

תתננט

אין ליקח השלחן והמסמלין מהסוכה ולהשימם בבית החורף בשמיני עצרת עד תלילה ראין יום טוב מכין לחברו.

תתרס

ובליל שמחת תורה שמאחרין ברוב הקהלות להתפלל ערבית על ידי מכירת המצות לכל השנה על פי מנהג וחוקין ככתוב במהרי"ל שצידר טעם התיחר ראיתי מחמירין שלא לעשות שום מלאכה אף על פי שהחשיך מאד מאד ויאות עברי דהיחיד בתר צבור גריר לכל מיל.

תתרסא

אכן במקום שיש ב' בתי כנסיות נראה לי שיש רשות לבני בית הכנסת האחר להקדים תפילתן בזמנה וגם המה ואנשי ביתם מותרים להבעיר ולכבש ולא בני בית הכנסת האחרת אף על פי שגם המה רוצים להתפלל בכנסת המקדמת שאין יכולין לפרוש מצבוריהו אשר הם עמם כל ימות השנה, אכן מעשה כזה לא ראיתי.

תתרסב

והמנהג להתחיל להכריז המצות כליל שמחת תורה סמוך לחשיכה, ונראה לי הטעם רצוני התיחר שכתוב במהרי"ל אינם כראי אלא רוקא ביום טוב שני שאינו אסור מדינא רק מנהג אבותינו בדינו ראנו קקאין בקביעא דירחא אבל ביום טוב ראשון שאיסורא מראוריחא לא רצו קרמונינו להתיר הכרות המצות לימות השנה שאף שבכל שבת יום טוב מכריזין צורך שענה עכשיו שאני. לכן עתה מקרוב שהתחילו הנבאי צדקה להקדים הכרות המצות בעוד יום הסכילו עשות בעיני.

תתרסג

בשמחת תורה חייב לקרא וזאת הברכה שנים מקרא ואחד תרגום, ונראה לי שראוי לקרותם קודם לחזן כרי שישלים פרשיותיו עם הצבור רוקא.

יוסף אומץ

תתרטד

כשחל שמחת תורה יום ו' החכם עיניו בראשו לכלכל דבריו במשפט ליתן חלק לזה וגם לזה שיראה שלא ימלא כסנו סכל וכל ביום ער שלא יוכל בליל שבת לאכול ולשתות רק אכילה ושתייה נסה כי סעודה שבת היא ראוריתא מסעודה שמחת תורה אינה אפילו מדרבנן רק מנהג אבותינו חורה.

תתרסה

גם אל יבטל מתוך סעודתו העברה שמרית מבראשית קודם לשבת שהיא עיקר המצוה שהמצוה בזמנה היא ערב שבת.

דיני חנוכה

תתרסו

אין לאכול קודם ההרלקה. ונראה דרוקא סעודה קבע אבל סעימה בעלמא או אפילו סעס פח דרך עראי מותר.

תתרסז

והמתענים ערב חנוכה מפני שאינם יכולים להתענות בערב ראש חורש סבת נותנים לאכול קודם שחשקע החמה רהוי תענית ההוא להם כערב ראש חורש שאין משלימין לכן אוכלים קודם זמן ההרלקה רשרי לאכול אפילו כרי שביעה.

תתרסח

להניח נר חנוכה דוקא למטה מעשרה טפחים והוא הרבה מאד למטה מהחלון.

תתרסט

וצריך להניחו משמאל הפתח סמוך לפתח בכל האפשר, אכן מי שיש לו בחדרו חלונות פונים לרחוב נראה לי רסוב להרליק סמוך לחלונות ממש באופן שיאיר האור לרחוב אף על פי שהם רחוקים מהפתח ונכוהים יותר מעשרה.

תתרע

בסדר היום הזהיר מאד לעשות הנרות מכסף וכתב כי שאינו יכול לעשות כנ"ל כולם מכסף יעשה לפחות אחד מהם מכסף ואותו הנר יחדש בכל לילה לעשותו נר הנוסף.

תתרעא

האוכל בכית זה וישן בבית אחר יש לו להרליק במקום שישן ולא כהנהחח שלחן ערוך שכתב ראנחנו שמרליקין בפנים נהגנו להרליק במקום האכילה

יוסף אומץ

רפה אין סנטגן קן, וברירי הוה עוברא בימי חורפי שאלחתי בבית חסי ויל יושנתי בבית אבי מורי החסיד ויל והרלקתי בפניו בביתו וכן כתב מהרש"ל ויל בתשובותיו סימן פ"ה.

תתריעב

מצוה בשמן זית יותר משמנים אחרים זכר לגם וכל שכן יותר מנרות שעות.

תתריעג

ויש להרליק בתחילת הלילה אף לרירן שאנו מרליקין בפנים כי כל רבר שבמנין צריך סנין אחר להחירו וכמה תקנות מצינו שחקנו חכמינו ויל ועתה אף ראוי ליה ההוא מעמא תקנות ההמה לא וזו ממקומן כנון ברוך ה' לעולם אמן ואמן, סנין אבות, ההפסרה, שמע ישראל ואתה הוא, שמע ישראל שבקדושה, איסור גבינה של נכרים כי דבריהם כמסמורות נסתעים לרמזים ירעיים. וגם שלחן ערוך כתוב דטוב להחמיר בוסן הוה.

תתריעד

אין להרליק עד סיום כל הברכות כרי שיהא עובר לעשייתן, ובשעת ההרלקה יאמר הנרות בעל פה אם יורע לאמרו בעל פה ועל כל פנים לא יאחר מלאמרו תיכף אחר ההרלקה. וירליק בליל א' בנר היותר יסיני ובליל ב' שמוסף נר אחר יתחיל להרליק בהנוסף וכן תמיד בכל לילה כרי שיפנה סימן לשמאל ויברך על הנוסף.

תתריעה

המרליקין בזווית בית החורף אין להם ליטול השמש ממקום הנרות להשתמש במקום אחר דאו אי אפשר שלא יהנו בני הבית מנרות חנוכה. אכן אם מרליקין סמוך לנר שעל גבי שלחן יש היחר ליקח השמש.

תתריעז

וכן אחר שרלקו הנרות זמנם דהיינו חצי שעה מותר ליקח השמש מהם שהרי אז מותר לכבותם, ואף אם אנו מחמירין להניחם רולקין שלא ליהנות מהנותר שהשמן אחר השיעור מכל מקום בזה לא החסרנו עלינו ליקח השמש כרעז או זמן מועט. אכן ליקחנו לגמרי ולהשתמש לאורם להריא זמן מה אוסר מהרש"ל בתשובותיו הנ"ל מפני הרואה.

תתריעז

עוד כתב מהרש"ל ויל שם וזה לשוננו, הא רכבתה אין זקוק לה היינו לחיוב אבל הרעצה לזכות כמצוה שלימה יתוור וירליק ולא נרע מן המהררין (ונראה לי דהיינו קורם ומנה דהיינו חצי שעה) ואם ככתה בערב שבת צריך

יוסף אומץ

לחזור ולהרליק ולא כמהרמאין, ואם בא לחקן הנרות וכבה נראה רצריך לחזור ולהרליק ואפילו אם כבה בשוגג, עד כאן. וכחב עליו חלמירו משה משה רחזור להרליק בלא ברכה.

תתרהע

הנותר מן השמן בכל לילה נהגו ליתנו לילה שאחריו בנרות חנוכה, ונראה בפשיטות שאין ליתנו אלא^(*) בנר השמש.

תתרהט

בלילה ראשונה מרליקין בנר היותר ימיני כדי שיוכל להתחיל התרלקה שניה בנר שני שבו עיקר המצוה לעשות הברכה עליו מפני שהוא נר הנוסף ואף על פי כן יוכל לפנות משמאל לימין כרינו.

תתרף

מרליקין במוצאי שבת אפילו בבית קורם להכרלה ראפוקי יומא מאחרין ליה.

תתרפא

מילה בשבת וראש חורש רחנוכה אמרנו פה יוצר רחנוכה ואופן וראש חורש ווולת רמילה אלקיכם וראש חורש על פי מה שכתב חמי הפרנס אברהם ברייסינגן במהרי"ל שלו שאמר כן במילה שהיתה בשבת וראש חורש פרשת החורש רשנת שסיו וזכורני שמילה ההיא היתה לנרשן בנו חורנו של הר"ר נתן ורענקלן.

תתרפב

כתב הר"ן בפרק כמה מרליקין רש לאכול גבינה כחנוכה וזכר לנס אלפורני שהאכילה אותו יהודית גבינה לשכרתו וחתכה ראשו.

דיני ארבע פרשיות.

תתרפג

כשיש חתונה באחת מר' פרשיות מפסירין הפסרת הפרשה ואחריה מפסירין כי יבעל רבאמצע ההפסרה שוש אשיש השיכה לחתונה.

תתרפד

וכן אין הפסרת השמים כסאי וראש חורש או הפסרת סחר חורש דוחין אחת מהפסרות ארבע פרשיות.

תתרפה

בפרשת זכור סחויימים בני הישובים ללכת למקום שיש מגין כדי לקרחתה בעבור, ואם אי אפשר להיות מגין לפחות יקראו אותה בניגתי הסעמים, ובבית

^(*) ר' משה מייזן סוק תיבת - אלא.

יוסף אומץ

יוסף ובשלחנו השוה גם פרשת פרה לדין זה, ובמספר משה כתב עליו בשם מהרש"ל דמעות הוא.

תתפרו

מילה בשבת וראש חודש ופרשת החורש כתבתי כדת מה לעשות בפיוסיהם כסימן תתפ"א.

דיני פורים והגולה לו.

תתפז

המנהג פה ליתן למחצית השקל ליר פשיטים סימן והר"ל לא ימעים ועור ר' פשיטים בפני עצמן עבור מתנות לאביונים, ומקורם שגלינו מעירנו זאת בשעת הגירוש היה המנהג פשוט שעשו נבאי צדקה שני עיגולים בנחר על האבן שיושבין עליו לנכות מעות כדי ליתן מחצית השקל בעיגול מיוחד לכך ומתנות לאביונים כג"ל בעיגול השני וכן ראיתי בספר ישן ככתיבת יד מצוירין ג' עיגולים ב' עיגולים כג"ל והג' ליתן לתוכו אנרא דהענייתא צדקה, והן עתה אחר שחורגנו להחיישב בעירנו זאת יכוננה עליון אמן סלה בסלו הנבאי צדקה מנהג קדמונינו ונתנו הכל בקופה אחת ולא שפיר עבדי כי מנהג זה נחיסר מלחא בטעמיה דמעות פורים אין הנבאים רשאין לשנותם לצדקה אחרת והנה המה נותנין לכל הפושט יד ליסול בבא מארץ רחוקה והוא פה כאורח נטה ללון באכסניא שלו מסתו יאכל ומיינו ישתה נמצא שאין מעות פורים ההמה שמקבל האורח באים לסעודה פורים ואע"ג דרובא דעלמא נותנים ב' מתנות לב' בני אדם מלבד מה שנותנים לנבאי צדקה מכל מקום איכא למימר דעיקר תקנה הג"ל נתקנה לאותם שיש להם מעט משלהם רמחויבים גם כן במתנות לאביונים שמבלערי מה שנותנים לנבאי צדקה אין נותנין כלום לשום עני ומפני כן תקנו שגם העשירים יתנו לנבאים מתנות לאביונים שרוצים ליתן מפני הכוונה, על פי הדברים האלה אם אישר חילי אם ירצה השם אשתדל להחזיר המנהג הג"ל ליושנו.

תתפח

שיעור מחצית השקל ומתנות לאביונים המחוייבין ליתן רהיינו וזכרים גדולים אין יתצאין בנתינתם אם נותנין אותן מן המעשר אכן כל המוסף ליתן משיעור המחוייב רשאי ליתן ההוספה מן המעשר.

תתפט

בתרבה מקומות המנהג לשלוח מחצית השקל לעניי ארץ ישראל ומנהג יפה הוא אחרי שבזמן הבית היו כל ישראל שולחין שקליהן לירושלים.

יוסף אומץ

תחרץ

להיות זהיר להשתרל לכל אחר להיות לו מנילה כתובה בהכשר בכל רינייה וצריך לדקדק בה בסתומות כספר תורה כי אין האדם יוצא במנילה הנרפסה ובקריאת החזן אין אדם יוצא אלא אם כן ישמע אותה מלה במלה וזה כמעט אי אפשר, והמברך על המנילה שאינה כשרה מלכד שלא יצא ידי חובתו גם הוי עליו עונש הגדול מברכות לבטלה.

תתרא

אין העולם נוהרין כלל לעשות לה עמור בסופה וגם הרבה סופרים אינן נוהרין להניח גויל חלק בראש המנילה קורם התחלה הכתב בערך שיוכל לנלו כל המנילה בחלק ההוא. והנה זה נגד דעת כל הפוסקים רק שמסופקי אם הרברים האלה רק למצוה או מפילו לעכב לכן נראה לי דמסניק אל יברך על המנילה כזו דספק ברכות להקל. אכן העושים מנילותיהם כזה צריכין ליתן הרין שמפני התצאה מועסת אין מקיימין מצוה זו כרינה כל שנה בשנה.

תתצב

יש ליותר מאד להאזין בכוונה כשמברך השיץ על המנילה וכל שכן שלא יסיד בשעת הברכה דאם לא כן לא יצא בברכתו ידי ברכה.

תתצג

צריך לומר וחמש מאות איש והשמות רעשרת בני המן והתיבה רעשרת שאחריהן הכל בנשימה אחת לכתחילה, לכן יש להסירה עצמו בכל האפשר לעשות המצוה כתיקונה, אכן כדעבר אף אם לא אמרם בנשימה אחת יצא.

תתצד

כשקורא יחיד המנילה בין לעצמו בין אם כבר יצא ובא להוציא חולה או נקבה שלא היתה בבית הכנסת אם קורא מחוץ מנילה כשרה מברך לפניו אבל לאחריה אין לברך, כן ספק בשלחן ערוך, אף על פי שמחרייו ומנהגים כתבו שמברך אף לאחריה נראה לי דמסקנה בית יוסף משום הירושלמי עיקר ובפרט בספק ברכות. ונראה לי דמעמא דמילתא ממה שכתב בית יוסף שם בשם הרמ"ן דברכה שלאחריה אין עיקר חיקונה על המנילה רק על הגם אם כן כיון שאמרה פעם אחת הויה חו ברכה לבטלה.

תתצה

גם אין לברך שהחיינו כשמוציא אחר והוא יצא כבר, ועיין לעיל גבי קידוש רפסח.

תתצו

בברכה שלאחריה כתב הפור ומנהגים שאין לומר האל הרב וכן בחתימה לא יאמר האל הרב וכן בחתימה לא יאמר האל הנפרע רק הנפרע.

תתצו

מה המנהג שאין מברכים שהחינו ביום ורלא כשלחן ערוך.

תתצו

טילה בפורים אין המנהג מה למולו קורם המגילה רק ככשאר הימים וקורין להנימול מרדכי.

תתצו

חיוב סעודת פורים הוא דוקא ביום ולפחות עיקרה ביום אף אם יהיה סופת בלילה וסוב לב משחה תמיד להרכות קצה בסעודה בליל כניסת פורים בין מגילה למגילה, אכן טוב לאכול מיני קטניות שלא יהא נראה שהיא הסעודה העיקרית, גם הוא זכר לזרעוני רגאל. ובכל בו כתב שהמנהג כן. ולמחר תיכף אחר יציאה מבית הכנסת ירבה גם כן בסעודה וישתה לבסומי נפשו אכן החכם עיניו בראשו שימחר לגמור סעודתו כרי שלא יפרש מסעודת העולם. והסעודה ההיא לא יתחיל ממש סמוך לעת ערב רק לפחות שלש שעות קודם הלילה כרי לאכול ולשתות בכל אות נפשו ביום שתהא עיקר סעודתו ביסמא. ויקים מצות משלוח מנות ביום לפחות פעם אחת שחי מנות חשובות מתבשילין או כוס מלא יין ותבשיל אחד ואחר שקיים המצוה כהלכתה במנות חשובות יוכל לעשות שחוק ויתחול במינים שונים בענין משלוח מנות כדרך העולם הן ביום הן בלילה.

תתש

אף אם מאד תחמירו חכמינו ויל בסעודת פורים מכל מקום ידקק האדם שתהיה כיראה וקדושה בלי ביטול מצוה ובלי ביטול חפלה וקדושה בעשרה. ובראשית חכמה אחר מה שכתבתי לעיל משמו גבי יום טוב כתב עוד בפרט בראש חורש ופורים שהסעודה בהם מרבירי סופרים. ועיין במשה משה שהארין מאד בדרבנים האלו. ומה שכתבו חכמינו ויל צריך לבסומי בפורים ער שלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי כתב שם כמה פירושים, אכן בסדר היום כתב שדוקא אמרו שישתה ער שלא ידע בין ימינו לשמאלו, ונראה לי רהכל לפי מה שהוא טבעו שלא יזיקנו ריבוי היין ליראת קונו ולבריאותו בשום דבר ורחמנא לבא בעי שאחר המרכבה ואחר הממעיט תהיה כונתו לשם שמים וכן מסיק בחגותו שלחן ערוך.

יוסף אומץ

תחשא

ותפילה עם הצבור בפורים אינני רואה מקום להיות רשע לפני המקום אפילו שעה אחת ואף כי יש לדאוג שתתבטל חפלת ערבית מכל וכל על ידי שכרות, ואם האדם רואה בנפשו שאכל ושחה כרת הפורים קודם שיחפלו עם הצבור הרשות נחונה לו לכרך ברכת המזון עם על הניסים טרם כניסתו לבית הכנסת. אכן אם עדיין לא שחה כחוק היום נראה לי ששוב לו להושיב זקן או חולה או מי שיהיה על שלחנו כדי שלא יצטרך לכרך ברכת המזון כשיצא ונסילת ידים והמוציא כשיבא למען יחשב סעודה אחת ויצטרפו יחד להיות יוצא ידי מאמר חכמינו וזל שאמרו וצריך לבסומא בפוריא.

תחשב

מי שנמשכה לו סעודת פורים עד הלילה כבר כתבתי למעלה איך נוהגין עם על הניסים בברכת המזון.

תחשג

הן מי ששכח על הניסים בבית הכנסת ובחפלה כחוב בפרק בפני עצמו לקמן.

תחשד

אם חל פורים בערב שבת כמו שחל בשנה זו לששון ולשמחה לפיך וכבר כתבתי לעיל סימן חתרצים דלאו שפיר עברי המאחרין להתחיל סעודת פורים עד אחר מנהג קסנה שנמצא עיקרה ביום ט"ו אכן אם חל בערב שבת אם יעשה אז עיקר הסעודה ביסמא אחר חצות בזה פונם כבוד שבת שהוא ראורייתא וסעודת פורים אינה רק מרבירי קבלה שהוא מרבירי סופרים ולכן טוב בעיני שיקרים לעשות עיקר הסעודה בבוקר השכם שגם בכל השנים היה ראוי לנהוג כך רק שהמנהג אינו כן שנתפסם פה על ידי מחנות לאביונים שסוררים בהם ביום לכן לפחות בערב שבת אל יעשה אדם כזה לעשות עיקר המצוה בסוף היום. אכן מכל מקום צריך להחכם להיות עיניו בראשו לדקדק שלא ישחקר לגמרי וימלא בסגנו יוחר מראי בהשכמה רק יכסם עצמו בבוקר ויראה שיתן חלק גם לסעודת שבת שלא אמרו חכמינו וזל רק צריך לבסומי בפוריא ולא להשתכר בשכרותו של לוס שידוע גנות השכרות ככמה רוכתי ובקל יבא על ידי כך לירי הרבה עבירות חסורות, ומה שאמרו כדי שלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי כתבתי בסימן תח"ש.

תחשה

ראיתי לרבר על המנהג בפורים בשניו בנדים שעטנו ואמינא רכשעטנו ראורייתא אין שום היתר בעולם כי אף המקילין לא מצאו היתר רק בשעטנו דרבנן וגם היתר זה אינו כשושן פורים כי כך כתב מהרי"י מינץ בתשובה

יוסף אומץ

סימן י"ו נבי לבשת בניי אשה ובהיפך רלא שרי רק ב' לילות ויום ומה שחתירו בזה אפילו איסור ראורייתא עיין שם וחמצא המעם.

תתשו

פורים קסן גם בו מצוה להרבות קצת בסעודה ובשמחה ורחמנא לבא בעי שאם כונתו בסעודתו לשם שמים ולא רק למלא בטנו ותאות נפשו בורא סעודתו רצויה ומקובלת.

תתשו

ב"ט אדר ראשון הוא היום שלפני היום שבו שכנו לבתינו בכבוד גדול ונעשה נקמות רבות בשונאינו ומפני החררה שלבשנו אז בפעם ראשונה ואפילו כל אנשי העיר גדולים וקטנים כאחד אחוזם חיל ופלצות כמורא גדול פן על ידי רבות המהומה לעשות נקמה בראשי המרירה שעמם בהסכמתם היו הרבה והרבה בעיר גדולים ונכבדים תהיה העיר הזאת הפוכה כמו רגע חס ושלוש ולכן הוכרו יומים לפני יום הג'ל בתוספת ובחצוצרות בשם קוסטריא וקיסר יריה שכיום הג'ל לא ישחה שום אדם יין וכל אדם לא יראה ולא ימצא ברחוב העיר ביום הג'ל ולסבת ראנה זו קבענו אנחנו הארבעים בעלי בתים שנתישבנו בעיר מקורם ראש השנה שע"ו על ידי הגורל שאני הייתי אחר מהם צום ליום ההוא ולדורות אולי יתעשה ה' לנו ביום ההוא ולא נאבד ולומר אלו הסליחות בשמנה עשרה: אליך נקרא סימן כ"ו, אקרא סימן פ"א, רבות צררנו סימן מ"ד, אני יום אירא סימן ו', ישראל נושע סימן י"ד, אל נא סימן כ"ו וליתן כל בעל בית כופר נפשו בליל התענית לכן לצדקה שגובין בבית הכנסת לחלק תיכף לעניים וברוך שומר עמו ישראל לעד שזה אמר ותהי העיר חררת אלקים ביום הג'ל המוכן לעשות נקמה בראשי המורדים ותהלה לאל לא היה פוצה פה וגורר כצף ומצפצף ארובה כדור אוחנו בכבוד גדול כאשר אכתוב בסמוך אם ירצה השם.

תתשה

דיני טילה ויולדת וחולה בתענית זה ותענית בערב שבת כריגם בתענית שקבענו לפני ראש השנה כתבתי לפני ראש השנה בסימן תתקנ"ג תתקנ"ד ותתקנ"ה.

תתשט

כ"ף אדר הראשון קבענו אז למשחה ולשמחה ושלא לומר חדינות בשחרית רק למנצח ויקרא שמו בישראל פורים ויגזע נץ על שם דברי הניסים שנעשו בערב יום ההוא ולכן שראינו כי ראנחנו הג'ל עברה כי תהלה לאל שכבנו לבשת ואין מחיר וערבת עלינו שנתנו לכן קבענו היום שאחריי למשחה ושמחה רגומת ימי תפורים שקבעו אחרי יום מלחמת והנס. והניסים שנעשו בו

הלא המה שהחזירו אותנו הקוסיסריא הנמון מסענץ ולגר גרוב ררמסשט יריה לרחובותינו בכבוד גדול בקרב עמים רבים הולכים כרגליהם לאותוחם בסכסיסי מלחמה ובחפזים ובמחולות וכשעה ההיא ממש ראינו בנקמות בצורר יהודים וינצענץ הנ"ל וצורפו המורדים וחזו שונאיו ויבתשו בכבוד ההוא הנעשה לנו אז שהמה הלכו לדראון עולם מקצתן ומקצתן הולכים תלויין מחוץ לעיר ועשה בהם שפטים גדולים לעינינו פנים בפנים בעת שהולכנו לעיר הזאת בכבוד הנ"ל כי באנו דרך שער אשר נכחו יצאו מורדים הנ"ל בשעה שיצאו גם תולכנו לפני הבימה הנכנים לגדרום ליתן בהם ראשי המורדים בשעה שנעשו להם עונשי מיתחן והיא היתה בנויה על הרא"ס מאר"ק וכל אנשי העיר כראותם הכבוד הנעשה לנו על ידי שרי הקוסיסריא שחוסמים ואיש מהם לא חרץ את לשונו נגדנו להרע אדרכה המה היו בעורחינו לפנות האשפה הגדולה שהיתה סמוך לשער הרחוב שלנו מבית למען יהיה דרך סלולה לשחי העגלות האחת אשר היו מונחים בה שלשה מגנים חתומים ומצויירים בחותם הקיסר יריה הנשר הגדול מן אחר משער העליון והשני לשער הכריקלן והשלישי לשער החאל אשר אנשי צבא הנ"ל תיכף חזקו אותם במסמרים לא ימוטו והעגלה ה' עליה ישב חמי הפרנס כמר מכרהם כרייטינגן ז"ל שהיה נכה רגלים מחולי הפורגרא. יהי רצון מלפני מלך הכבוד שיוכנו לנבואת גדול יהיה כבוד הכית האחרון וגו' אמן כן יהיה רצון.

את אשר נדרתי אשלמה ליתן איות סריקים אתר גמר סדר חיים מכל השנה וזה תחיל ראשונה.

פרק הטעיות בתפלה וברכת המזון.

תחשי

מי ששכח או נאנס שלא התפלל תפלת מנחה עד שעבר זמנה וכן תפילת מעריב או יוצר עד שעבר זמנם יש תשלומין לתפלה ההיא שלא התפלל בזמנה כזמן תפלה האחרת הסמוכה לה רהינו שאחר שהתפלל תפלה הסמוכה אחרי זאת התפלה ששכח מלהתפלל יאמר תיכף אשרי ויתפלל התפלה ששכח מלהתפלל. אבל לאחר התפלה הסמוכה לתפלה שביטל אין תשלומין, כגון אם לא התפלל שחרית ולא נזכר עד זמן מה אחר שהתפלל מנחה או ששכח גם להתפלל מנחה או אין לתפלת השחרית עור תשלומין וכן למסוף אין תשלומין. ודוקא שזנב או אונס יש להם תשלומין אבל אם לא התפלל במידה היו מעות אשר לא יוכל לחזקן. שכור הוי כאונס ויש תשלומין לתפלה שלא התפלל בשכרותו.

תחשיא

מי שהתחיל להתעסק באיזה עסק בעוד שהיה שעות רי לתפלה ההיא והעסק נמשך עד שעבר זמן תפלה ההיא הוי גם כן כאונס ויש תשלומין

יוסף אומץ

לתפלתו. ואם יודע, בתחלת העסק שיעבור זמן התפלה על ידי העסק הוי מויר ואין תשלומין לתפלתו. אכן אם מפני הפסד ממון שצטרך להפסיד מכיסו אם לא יעביר זמן התפילה עבר זמן התפילה כדי להציל ממנו לא הוי מויר ויש תשלומין לתפלתו, ודוקא אם העסק כדי להרויח הוי מויר. אבל לכתחלה לא יעביר זמן התפילה מפני שום הפסד ממון ויחשוב הפסד מצוה כנגד שכרה כי יפה שעה אחת קורת רוח בעולם הבא מכל חי העולם הזה ונאמן הוא בעל מלאכתך שישלם לך שכר פעולתך, גם אפשר שתבטל התפלה והרויח שאתה סובר לא יעלה בידך, ואפשר שעל ידי כן תבא לירי סכנת, כבמרש אורך כי אנפת בו, כי הרבה שלוחים למקום ומי יודע אם לא ריוח ההוא בא לידך נסיון אם תעמוד בתמימותך.

תתשיב

מי ששכח להתפלל מנחה בערב שבת יחלל ערבית שחים כנ"ל סימן תתשי' וגם בתפילה השנית שמתפלל בפרעון מנחה אומר אתה קרשה אף על פי שהתפלה שלא התפלל היא תפלת חול.

תתשיג

וכן אם לא התפלל מנחה בערב ראש חודש מחלל ערבית שחים וגם בשניה אומר יעלה ויבא.

תתשיד

מי ששעה בשבת ויום טוב בערבית יוצר ומנחה והתחיל להתפלל אחר האל הקדוש אתה חונן ומשם ואילך עד רצה יגמור כל אותה הברכה שהתחיל בסעות ואחר גמר הברכה יחלל מעין המאורע מה שראוי להתפלל כגון אתה קרשה ישמח משה וכיוצא, אבל במוסף פוסק באמצע הברכה.

תתשטו

ואם לא נזכר עד אחר שהתחיל רצה פוסק אפילו באמצע הברכה ויאמר תיכף הברכה שראויה להתפלל כחפלה החיא ביום ההוא. ואם לא נזכר עד שעקר רגליו לערשה שלום חוזר לראש התפלה.

תתשטז

בכל מקום רמח"ב לחזור לראש אם עבר קורס שהתחיל החזן להתפלל שמונה עשרה צריך להתחיל התפלה עם החזן ויחלל עמו מלה במלה, או אם יודע כעצמו שיכול לגמור מאחר אמן רהאל הקדוש קורס שניע החזן לסורים או ימתין מלהתפלל עד אחר שענה אמן רהאל הקדוש.

תתשיז

מי שהחליף תפלות של שבת זו בזו כגון שהחליף יוצר במוסף וכיוצא וכן מי שהחליף תפלות יום טוב זו בזו אינו חוזר.

יוסף אומץ

תתשיח

כשחל יום טוב בשבת והזכיר רק פעם אחת באיזה מקום שיהיה אינו חוזר.

תתשיט

לכתחלה זמן תפלת המוסף דוקא עד שבע שעות רהיינו כשמקשקש אחר, ואם עבר יומו בטל קרבנו ראין לה תשלומין אם עבר היום אכן כל היום הוא זמנה בריעבר והרשות בידו להתפלל אותה אפילו שלא בזמן תפלה כלל.

ותתשך

אם לא התפלל מנחה בשבת יתפלל במוצאי שבת שחים של חול ובתפלה ראשונה שהיא עיקר החיוב מתפלל אתה חוננתנו ובשניה שהיא לתשלומין לא יתפלל אתה חוננתנו. ואפילו אם התפלל תפלת מנחה רק שלא אמר אתה אחר אפילו הכי מתפלל ערבית שחים של חול באופן הנ"ל. אם התפלל אתה חוננתנו בשתייה או שלא התפלל בשום אחת מהן יצא, ואם לא התפלל אתה חוננתנו בראשונה ובשניה התפלל אתה חוננתנו שניה נחשבת לו לתפלת החיוב וחוזר ומתפלל תפלה אחת לתשלומין ואינו אוסר בה אתה חוננתנו.

תתשכא

מי ששכח יעלה ויבא בראש חורש ליוצר ומנחה ובחול המועד בכל התפלות אם נזכר קודם שהתחיל מורים יאמר יעלה ויבא בלא חתימה במקום שנוכר, ואם אחר מורים יחזור לרצה, ואם לא נזכר עד אחר עושה שלום יחזור לתפלת תפלת שמונה עשרה.

תתשכב

ואם שכח יעלה ויבא כמעריב של ראש חורש ולא נזכר עד אחר שאמר השם של ברוך אתה ה' המחזיר וכו' אינו רשאי לחזור.

תתשכג

מי ששכח להתפלל עננו ביום התענית אם נזכר קודם עושה השלום הרשות בידו לאמרו אחר סיום הברכה דהמברך את עמו ישראל בשלום קודם אלקי נצור או בתוכו ולא יסיים הברכה רק יאמר עננו עד ברוך אתה, אבל אין חיוב לאמרו אחר תפלת שמונה עשרה. ואחר שעקר רגליו לעושה שלום אין רשאי לומר עננו כלל.

תתשכד

אם אמר משיב הרוח בקץ, אם נזכר קודם שאמר השם בברוך אתה ה' מחיה המתים יחזור לאתה גבור, ואם לא נזכר עד אחר שאמר השם יחזור לראש התפלה.

יוסף אומץ

תשכח

ואם אמר בקץ ותן טל ומטר, אם נזכר קודם שעקר רגליו לעושה שלום יחזור לברכת ברך עלינו, ואם לא נזכר עד שעקר רגליו יחזור לראש התפילה.

תשכח

מי ששכח בחורף לומר משיב הרוח וכו' אם נזכר קודם שהתחיל אתה קדוש יאמר משיב הרוח בלא חתימה במקום שזכר, ואם לא נזכר עד אחר שהתחיל אתה קדוש יחזור לראש התפילה.

תשכח

מי ששכח טל ומטר בחורף, אם נזכר קודם שאמר השם בברוך אתה ה' מברך השנים יאמר ותן טל ומטר במקום שזכר, ואם לא נזכר עד אחר שאמר השם יתפלל עד שמע קולנו וכשבגיע לכו אתה שומע תפילה וכו' יאמר שם ותן טל ומטר ואחר כך כי אתה שומע תפילה וכו' ואם הוא תענית יאמר ותן טל ומטר קודם ענגו, ואם לא נזכר עד אחר שאמר השם שומע תפילה יאמר ותן טל ומטר קודם רצה, אם נזכר קודם שעקר רגליו לאחוריו לעושה שלום יחזור לאחוריו להתפלל מברכת ברך עלינו עד סוף התפילה, ואם לא נזכר עד אחר שעקר רגליו לעושה שלום יחזור לתפילה שמונה עשרה.

תשכח

מי שספק לו בחורף ובקץ אם אמר משיב הרוח או טל ומטר אם לאו, הוי דינא הכי, כל שלשים יום הסמוכים ליום ראשון של פסח מסתמא לא אמר משיב הרוח, וכן לענין טל ומטר אם עברו שלשים יום מימות החול שמסתמא לא בהן ברכת השנים חזקה שהתפלל משם ואילך מה שהורגל בשלשים יום אלו ואין צריך לחזור, ואם לא עברו לי' יום צריך לחזור באופן הסבואר למעלה.

תשכח

וכן כל מה שרגילים להתפלל לפרקים אחר לי' יום וגסחפק אם התפלל כרינו אם לאו חזקה שלא התפלל כרינו לאפיקי אם נסחפק בהזכרת ראש חודש או שבת שהוא כיום שלשים דיום לי' כשלפניו או הוי חזקה שהזכיר כרינו. ודין זה הוא שיה בתפילה.

תשכח

אם לא אמר מנחם כחשעה כאב אינו חוזר.

תשכח

מי ששכח בעשרת ימי תשובה לומר זכרנו או מי כמוך וכתוב בספר אם נזכר קודם שאמר השם של חתימה אותה הכרכה שמעה בה יחזור ואם לא נזכר עד אחר שאמר השם לא יחזור.

תתשלב

אם אמר כעשרת ימי התשובה האל הקדוש ובאותו הרגע תיכף נוכר
שטעה אז יאמר תיכף המלך הקדוש ואם לא נוכר באותו רגע יחזור לראש
התפלה.

תתשלג

אם אמר מלך. אוהב צדקה ומשפט לא יחזור כיון שאמר מלך, דרוקא
אם אמר האל אוהב צדקה ומשפט חייב לחזור.

דיני טעות בברכת המזון.

תתשלד

מי ששכח לומר, בשבת רצה בכרכת המזון או יעלה ויבא ביום טוב
ולא נוכר עד אחר שאמר השם של ברוך אתה ה' האל אבינו חזור לראש
ברכת המזון. ודוקא סעודה שחרית וערבית אבל סעודה שלישית רשבה וכל
שכן שאר סעודות רשבה ויום טוב אינו חוזר לראש.

תתשלה

וכן בכל הסעודות דראש חודש אינו חוזר לראש, וכן בסעודות רחולו
של סועד אינו חוזר לראש.

תתשלו

ואם נוכר קודם שאמר השם מברכת האל אבינו וכו' אוי רין כל הימים
הנ"ל שיה לומר ברכה מיוחדת לכל יום. בשבת אומרים ברוך אתה ה'
אלקינו מלך העולם שנתן שבתות למנוחה לעמו ישראל באהבה לאות ולברית
ברוך אתה ה' מקדש השבת, ובסעודה שלישית אינו חותם ברוך אתה ה'
וכו', ואחר כך יאמר ברוך אתה ה' האל וכו'. וביום טוב ברוך אתה ה'
אלקינו מלך העולם אשר נתן ימים טובים לישראל לששון ולשמחה (את יום
חג המצות הזה — חג השבועות הזה — חג הסוכות הזה — שמיני חג
העצרת הזה — יום הוכרון הזה) ברוך אתה ה' מקדש ישראל והומנים,
ובשאר הסעודות חוץ משחרית וערבית ובחול המועד בכל הסעודות אינו
חותם ברוך אתה ה' וכו'. ובשבת יום טוב אשר נתן שבתות למנוחה לעמו
ישראל לאות ברית וימים טובים לששון ולשמחה את יום (חג המצות —
חג השבועות — חג הסוכות — שמיני חג העצרת — יום הוכרון) הזה ברוך
אתה ה' מקדש השבת ישראל והומנים. ובסעודה שלישית אינו חותם. ובראש
חודש ברוך אתה ה' אלקינו מלך העולם שנתן ראשי חרשים לעמו ישראל
לזכרון. בשבת וראש חודש שנתן שבתות למנוחה וראשי חרשים לזכרון
לעמו ישראל באהבה לאות ולברית ברוך אתה ה' מקדש השבת.

יוסף אומץ

תתשלו

ואם נזכר קודם שאמר השם בסוף ברכת רחם דהיינו ברוך אתה ה' בונה ברחמיו וכו' אזי בשבת ויום טוב וחול המועד וראש חודש בכל הסעודות יאמר רצה או יעלה ויבא במקום שנזכר.

תתשלח

מי ששכח על הניסים בברכת המזון בחנוכה או בפורים אינו חוזר רק הרשות בידו להוסיף הרחמן אחר אצל שאר הרחמן שאומרים בסוף ברכת המזון וכה יאמר הרחמן הוא יעשה לנו ניסים כמו שעשה לאבותינו בימים ההם בזמן הזה בימי וכו' עד סוף על הניסים. אכן אם נזכר קודם שאמר השם בברוך אתה ה' על הארץ יאמר על הניסים במקום שנזכר.

הם פרק הסעודות, תהלות לשכון עליות.

סדר קריאת שמע שלפני המטה

תתשט

יסול ידיו ויניח שתי ידיו על המזוזה ויאמר ג' פעמים ה' שומרנו ה' צילנו על יד ימינו ה' ישמור צאצאנו ובאינו מעתה ועד עולם, בכל דרכיך רעהו והוא ישר אורחותיך ו' פעמים.

בכל לילה ג' אותיות שלימות מתפניא אפי' זה אחר זה ובלילה ד' אותיות אחרונות ומאותיות האחרות יאמר בכל לילה פסוק ראשון.

"אשרי חסימי דרך, כל אלפים עד אל העובי עד מאר. "במה יוכה נער, כל ביתים עד לא אשכח דבריך. "גמול על עברך, כל גמלים עד אנשי עצתי. אלו אותיות השלימות אומרים ליל כ' וגם מאותיות האחרות פסוק ראשון. "דבקה לעפר נפשי, עד כי תרחיב לבי. "הורני ה' דרכך, עד לפקודיך בצדקתך חייני. "ויבאני חסדך ה', עד ואשיחה בחקיך. אלו אותיות השלימות אומרים ליל ג' וגם פסוק ראשון מכל האותיות האחרות. "זכר דבר לעבדך, עד כי פקודיך נצרחי. "חלקי ה' אמרתי, עד מלאה הארץ חקיך למרני. "סוב עשית עם, עד מאלפי זהב וכסף. אלו ג' אותיות שלימות אומרים ליל ד' וגם פסוק ראשון מכל האותיות האחרות. "ידיך עשוני ויכוננוני, עד למען לא אבוש. "כלחך לחשועתך נפשי, עד ואשמרה ערות פיך. "לעולם ה' דברך, עד רחבה מצותך מאר. אלו ג' פסוקים שלמים אומרים ליל ה' וגם פסוק ראשון מכל האותיות האחרות. "מה אהבתי תורתך, עד על כן שנאתי כל ארץ שקר. "נר לרגלי דבריך, עד לעשות חקיך לעולם עקב. "סעפים שנאתי ותורתך אהבתי, עד ומשפטני יראתי. אלו ג' אותיות שלימות אומרים ליל ו' וגם פסוק ראשון מכל האותיות האחרות. "עשיתי משפט וצדק, עד כל אורח שקר שנאתי. "פלאות ערוחתך על כן, עד לא שמרו

יוסף אומץ

חורחך. "צריק אהה, ער לעולם הבנני ואחיה. אלו ר' אחזיהו שלימות אומרים ליל שבת וגם פסוק ראשון סכל האותיות האחרות. "קראתי בכל לב, ער כי לעולם יסרחם. "ראה עניי וחלצני, ער כל משפט צרקך. "שרים רדפוני חנם ער כי כל ררכי נגרך. "חקרב רחתי לפניך ה', ער כי מצותיך לא שכחתי.

בכל לילה יאמר שני שיר המעלות מטי"ו שיר המעלות ובכל פעם יאמר אתריהם
שיר המעלות לדוד לולי ה' שהיה לנו יאמר גא ישראל.

ליל א'

שיר המעלות אל ה' קאפיטל ק"ך ער וכי ארבר המה למלחמה. שיר המעלות אשא עיני ער וכואך מעתה וער עולם, קכ"א. שיר המעלות לדוד לולי ה' ער בשם ה' עשה שמים וארץ, יקכ"ר.

ליל ב'

שיר המעלות לדוד שמחתי ער אבקשה טוב לך, קכ"ב. שיר המעלות אליך נשאתי ער הבו לגאונים, קכ"ג. שיר המעלות לדוד לולי ה' היה וכו'.

ליל ג'

שיר המעלות הבוסחים בה' כהר ציון ער שלום על ישראל, קכ"ה. שיר המעלות בשבט ה' ער כרנה נושא אלמחיו, קכ"ו. שיר המעלות לדוד לולי ה' וכו'.

ליל ד'

שיר המעלות לשלמה אם ה' ער את אויבים בשער, קכ"ז. שיר המעלות אשרי כל ער שלום על ישראל, קכ"ח. שיר המעלות לדוד לולי ה' שהיה לנו וכו'.

ליל ה'

שיר המעלות רבת צררוני ער ברכנו אחכם בשם ה', קכ"ט. שיר המעלות ממעמקים ער את ישראל סכל עונותיו, ק"ל. שיר המעלות לדוד לולי ה' שהיה לנו כו'.

ליל ו'

שיר המעלות לדוד ה' לא נבה ער מעתה וער עולם, קל"א. שיר המעלות וכו' ה' לדוד ער ועליו יצין נורו, קל"ב. שיר המעלות לדוד לולי ה' וכו'.

ליל שבת.

שיר המעלות לדוד הנה מה טוב וכו', קל"ג. שיר המעלות הנה ברכו וכו', קל"ד. שיר המעלות לדוד לולי ה' שהיה לנו וכו', אנכי ה' אלקיך אשר התאחד מארץ מצרים סבית עבדים ער וכל אשר לרעך, ויהי גועם ה' אלקיני עלינו ומעשה ירינו כוננה עלינו ומעשה ירינו כוננהו ער אשבעהו ואמרהו

יוסף אומץ

בישועתי, מזמור לדוד בכרתו מפני אבשלם עד על עמך ברכתך סלה, ויברך
ה' וישמרך יאר ה' פניו אליך ויחנך ג' פעמים, ישא ה' פניו אליך וישם לך
שלום ג' פעמים, ויברך ה' וישמרך יאר ה' פניו אליך ויחנך ישא ה' פניו אליך
וישם לך שלום ג' פעמים, בשם ה' אלקי ישראל מימיני מיכאל ומשמאלי גבריאל
ומלפני אוריאל ומאחורי רפאל ועל ראשי שכינת אל, הנה מסתו שלשלמה ששים
גבורים סביב לה מגבורי ישראל כלם אחיו חרב מלמרי מלחמה איש חרבו על ירכו
מפחד בלילות ג' פעמים, גר גרוד יגורנו והוא יגר עקב ג' פעמים, עקב יגר
והוא יגורנו גרוד גר ג' פעמים, ויסע מלאך האלקים ההולך לפני מחנה ישראל וילך
מאחריהם ויסע עמור הענן מפניהם ויעמר מאחריהם ג' פעמים, ויבא בין
מחנה מצרים ובין מחנה ישראל ויהי הענן והחשך ויאר את הלילה ולא קרב
זה אל זה כל הלילה ג' פעמים, ויס' משה את ידו על הים ויולך ה' את הים ברוח
קרים עזה כל הלילה וישם את הים לחרבה ויבקעו המים ג' פעמים, ויסע וגו' ויבא
וגומר ויס' וגומר ביחד ג' פעמים, ויאמר ה' אל השטן יגער ה' כך השטן ויגער
ה' כך הבוחר בירושלים הלא זה אור מוצל מאש חיי פעמים, אחה סחר לי סצר
הצרני רני פלס תסוכבני סלה סלה תסוכבני פלס רני תצרני מצר לי סחר
אחה ג' פעמים, כסחו כה' ערי עד כי ביה ה' צור עולמים עולמים צור ה'
כיה כי עד ערי כה' כסחו ג' פעמים, ה' עזו לעמו יחן ה' יברך את עמו בשלום
בשלום עמו את יברך ה' יחן לעמו עזו ה' ג' פעמים, ה' אל שרי צבאות
עמנו משגב לנו אלהי יעקב סלה ג' פעמים, ה' אל שרי צבאות אשרי ארם
בוסח כך ג' פעמים, ה' אל שרי צבאות הושיעה המלך יעננו ביום בקראנו
ג' פעמים ושלשתם יחד ג' פעמים, למנצח בנינינו מזמור לדוד בקראי ענני
אלהי צרקי בצר הרחבה לי עד לבסח תושיבני, שיר למעלות אשא עיני
אל ההרים מאין יבא עזרי עד סעתה תער עולם, ויאמר כ' פסוקים הראשונים
ג' פעמים דהיינו שיר למעלות וגו' עזרי מעם וגו' ג' פעמים, לישועתך קייתי
ה' לישועתך ה' קייתי לישועתך ה' לישועתך קייתי ה' קייתי לישועתך, ה'
לפורקנך סברית ה' לפורקנך ה' סברית ה' לפורקנך סברית ה' לפורקנך
סברית ה' לפורקנך סברית ה' סברית לפורקנך, המלאך הגואל אותי מכל
רע יברך את הנערים ויקרא בהם שמי ושם אבותי אברהם ויעחק וידנו
לרוב בקרב הארץ ג' פעמים, ויאמר אם שמעו תשמע לקול ה' אלהיך והישר
בעיניו תעשה והאזנת למצותיו ושמרת כל חקיו כל המחלה אשר שמתו במצרים
לא אשים עליך כי אני ה' רופאך, שמרני כאישון בת עין בצל כנפיד הסחירני, אם
חשכב לא תפחד ושכבת וערבה שנתך או תלך לבטה דרכיך ורגלך לא תגוף
בלכתך לא יצר צעדך ואם תרוץ לא תכשול, ואורח צדיקים כאור נוגה הולך ואור
עד נכון היום, עורה כבורי עורה הנבל וכנור אעירה שחר ו' פעמים, בהתהלכך
תנחה אותך בשכבך השמור עליך והקיצות היא תשיחק ו' פעמים,
למנצח מזמור לדוד בבוא אליו נתן הנביא כאשר בא אל בת שבע תנני
אלקים כחסדך עד יעלו על מזבחך פרים ואחר כך יאמר תרני מחל וסולח

לכל מי שהכעיס והקניס אותי בין באונס בין ברצון בין בשוגג בין במזיד בין בשמיעה בין בראיה בין במחשבה בין בריבור בין במעשה בין בגלגול זה בין בגלגול אחר ולא יענש שום אדם בסבתי (ובלילות האסורים בהספר ובתענית אין אומרים זה עד אתה תקום) רבונו של עולם ירעתי נאמנה שבשביל עונותי חרבה עירנו ושכינתך אחרת מסקומה ואתה אמרת וסודה ועוזב ירחם על כן יהי רצון מלפניך ה' אלקי ואלקי אבותי חבא לפניך תפילתי ואל תחעלם מתחנתי שאין אני עו פנים וקשה עורף לומר לפניך ה' אלקי ואלקי אבותי צדיק אני ולא חסאתי אבל אני חסאתי אשמותי כגדתי גולתי עד נסירא ואתה צדיק וכו' מודה אני לפניך ה' אלקי ואלקי אבותי שחיי בירך וסיתתי בירך יהי רצון מלפניך שתחלמני ותחייני לשמור פקודיך ואם אמות חס ושלוש תהא מיתתי סליחה ומחילה וכפרה על כל חסאתי ועונותי ופשעי ותן חלקי בנן ערן וזכני לעולם הבא הצפון לצדיקים אתה הקום תרחם ציון כי בא עת להננה כי בא מועד. (שם של סיב.)

'אנא בכח גדולת ימינך יחיד צדורה קבל רגת' עמך שנבינו 'סהרינו גורא נא גבור דורשי יחודך 'כבכת 'שמרם' 'סהרם ירחמי 'צדקתך יחמיר 'נמלם 'חסיד' 'קדוש 'ברוב 'סוכך 'נהל 'ערךך יחיד 'נאה 'לעמך 'פנה 'זוכרי 'קדושתך ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד. ברוך אתה ה' אלקינו מלך העולם המפיל חבלי שנה על עיני ותנוסה על עפעפי וסאיר לאישון בח עין יהי רצון מלפניך ה' אלקי ואלקי אבותי שתשכיבני לשלום ותעמידני לחיים ולשלום ותן חלקי בתורתך ותרגילני לדבר מצוה ואל תרגילני לדבר עבירה ועון וישלוט בי יצר הטוב ואל ישלוט בי יצר הרע ותחילני מיצר הרע ומחללים ומפגעים רעים ומססרא אחרא ולא יבהלוני רעיוני וחלוטות רעים והרהורים רעים ותהא מטתי שלמה לפניך והאר עיני פן אישן הסות ברוך אתה ה' הסאיר לעולם כלו ככבודו. השכיבנו ה' אלקינו לשלום והעמידנו מלכנו לחיים עד נסירא ועד עולם ברוך ה' ביום ברוך ה' בלילה ברוך ה' בשכבנו עד עלינו לעולם ועד, יראו עינינו וישמח לבנו עד אין לנו מלך אלא אתה, ארון עולם אשר מלך בסרם כל יציר גברא עד נסירא לי לא אירא, תורה צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב, אל מלך נאמן שמע ישראל ה' אלקינו ה' אחד ואהבת את ה' אלקיך בכל לבבך עד כיתך ובשערך, והיה אם שמעו חשמועו אל מצותי אשר אנכי מצוך היום על לבבך עד השמים על הארץ, ויאמר ה' אל משה לאמר דבר אל בני ישראל עד לחיות לכם לאלקים אני ה' אלקיכם.

(*) בתפילת המוסף חזית - ברכה.

(**) כן היה בתפילת הגלגל.

פרק חשבון העיבור:

מילתא בטעמיה הכל בקצרה ויש לסמוך עליו יותר מאיזה
השבונות הארוכים בעברונות.

חשבון המולד לחדש.

קח א' י"ב תשצ"ג רה"ינו^(*) והשלך אותו על המולד שלפני החודש שרצונך
לירע, וראשונה תצרף החלקים יחד, ואם יעלה יותר מתחר"ף תחשוב תחר"ף
לשעה, ותצרפה עם השעות שלפניו והנותר מחלקים תכתוב למולד חודש
הבא, אחר כך תצרף השעות וכ"ד מהם יעשו ליום ויצרפו עם הימים שלפניו
ואם המה יותר מ'ו' תשליך ה'ו' והנותר עליהם תכתוב למולד חדש הבא.
והטעם כי הלבנה מתחדשת לכל כ"ט י"ב תשצ"ג, כ"ח מהם כלים בשביעות,
ואם היה רק כ"ח יהיה כל מולד ומולד בנקודות מולד הראשון בראש שבוע
החמישי, לכן אין לחשוב רק א' י"ב תשצ"ג נותרים על כ"ח, שכל כך יהיה
המולד השני מאוחר בשבוע החמישי מהראשון.

ואם תרצה לירע אם טעית בחשבונך, אוו השלך על המולד שחשבת
האחור שהוא ה' י"א רפ"ו ותחשבת יחד ואם לא יצא לך מחשבונך המולד
של חדש העבר או בוראי טעית. והטעם כי כשתחשוב ה' י"א רפ"ו עם א'
י"ב תשצ"ג לא יעלה בדרך רק ו' אם כן על ידי שצרפת ה' י"א רפ"ו לחשבונך
בטלח א' י"ב תשצ"ג שחשבת למולד העבר, שהרי כשיעלה ו' בדרך תצטרך
להשליכם ולכן אם לא תמצא מולד העבר על ידי ה' י"א רפ"ו בוראי טעית.
השלך על המולד שלפניך ר' ח' תתע"ו לשנה פשוטה, ולשנה מעוברת
ה' כ"א תקפ"ט, ומתחר"ף תעשה שעה, ומכ"ד שעות תעשה יום, ו' ימים
תשליך, ותמצא מולד השנה שאחר החדש שחשבת ממנו. והאחור מ' ח'
תתע"ו הוא ב' ס"ו ר"ד. והאחור מה' כ"א תקפ"ט הוא א' ב' תצ"א. הכל
כג"ל. והטעם לר' ח' תתע"ו מפני ש"ב פעמים א' י"ב תשצ"ג הוא שני
ה' תתע"ו, ש"ץ כלים בשביעות נשאר ר' ח' תתע"ו. וכן ה' כ"א תקפ"ט
י"ג פעמים א' י"ב תשצ"ג.

וכשתרצה לחשוב לוח או תחשוב ראשונה מולד ראש השנה שאתה
רוצה לירע על ידי חשבון הג"ל, וכשתרע מולד ראש השנה או תחשוב מולד
הבא אחרי על ידי חשבון הג"ל ואו תחשוב באיזה יום יהיה ראש השנה
שאתה רוצה לירע, ובאיזה יום יהיה ראש השנה שאחריו, ולזה אתה צריך
לירע הרהי"ת שעל ידם רוחץ ראש השנה מיום המולד, והם אלו:

(*) בורא נשמו כון איזה תיבת וכג"ל: דחייט א' יום י"ב שעות תשצ"ג חלקים מתחר"ף חלקי

לא אדו ראש: מולד זקן כל תדרוש: ג"ט ר"ד פשוטה גרוש: ב' ט"ו תקפ"ט אחר עיבור עקור מלשרוש.

והכי פירושה: כימי א' ר' ו' לא יחול ראש השנה. והמעם לר' ו' מפרש כנמרא משום ירקא ומשום מחימא, רצונו לומר אם יהיה ראש השנה ביום ר' יהיה יום כפור ביום ו', ואם יהיה ראש השנה ביום ו' יהיה יום כפור ביום א' והרי תרי שבתות דסמיכי להררי ואם יהיה בראשון מהם מת בר מינן יסריה עד שיוכלו לקברו, וגם חירקות שירצו לאכול מצאי יום הב' יצטרכו ללקמן ערב יום הראשון סחרי שבתות הנ"ל ובתרי ימים יכסשו ויעפשו. והמעם שביום א' אין קובעין ראש השנה מפני שאז יהיה הושענא רבה בשבת ולא יוכלו ליטול הערבה, ומפני שנמילת הערבה איננה רק מרבנן עשו חכמים חינוק לרבניהם כדי שלא יבא לירי כיטול על ירי שכחה אם יהיה שנה אחת שלא יטלו בה הערבה.

מולד זקן כל תדרוש. רצונו לומר אף אם יהיה המולד בבנה"ז: אם הוא י"ח שעות וסי"ח שעות ולמעלה עד הלילה נדחה ראש השנה מיום המולד. והמעם מפרש כנמרא מפני שאם אין המולד רק ו' שעות קודם הלילה אז סיכמי סוהרא רצונו לומר הלכנה שאיננה נראית מפני קטנותה עד הלילה ואם כן לא היה החרש ראוי לקדש ביום ההוא בזמן שהיו מקדשין על פי הראיה, לכן דוחין ראש השנה מאותו יום.

ג"ס ר"ד בשנה פשוטה נרוש. רצונו לומר אם המולד בשנה פשוטה ביום ג' ט' שעות ור"ד חלקים או ר"ה חלקים ויותר עד הלילה דוחין ראש השנה גם כן. והמעם מפני שאז יהיה המולד של ראש השנה שאחריו ו' י"ח ונצטרך לרחותו מיומו מפני שהוא מולד זקן, וכיום א' שאחריו אי אפשר גם כן להיות דלא אר"ו ראש, ואם כן יצטרך להיות בין ראש השנה לראש השנה ו' ימים ובשנה פשוטה אי אפשר להיות לכל היותר רק ח' ימים כמו שכתבאר.

ב' ט"ו תקפ"ט אחר עיבור עקור מלשרוש. פירושו אם מולד ראש השנה שהשנה הסמוכה לפניו היתה מעוברת ביום ב' וסי"ו תקפ"ט חלקים או יותר עד הלילה דוחין אותו גם כן. והמעם מפני שאז היה המולד של ראש השנה שלפניו ג' י"ח או יותר והיו צריכין לרחותו מפני שהוא מולד זקן, וביום ר' אינו ראוי להיות כי לא אר"ו ראש והיו צריכין לרחותו עד יום ראש השנה זה, ואם כן לא יהיה ביניהם רק ר' ימים וצריך שיהיה ביניהם לפחות ה' ימים בשנה מעוברת, לכן דוחין אותו.

ואחר שירעת קביעות ראש השנה מהשנה שאתה רוצה לחשוב וקביעות ראש השנה שאחריו על ירי חשבון הנ"ל אז תרע שתשרי לעולם מלא, סבת לעולם חסר, ומשם ואילך על הסדר אחר מלא ואחר חסר, חוץ מכשנה

מעוברת שאדר ראשון הוא מלא אף על פי ששכס גם כן מלא, ואדר שני חסר הוא, ומשם ואילך חזרין לסדרן אחר חסר ואחר מלא, וחשון וכסליו חלויין בקביעות הנ"ל, שלפעמים שניהם חסרים ולפעמים שניהם מלאים ולפעמים המה כסדרן רהיינו חשון חסר וכסלו מלא. והסימן לירע קביעותם הוא

בשנה פשוטה			ובשנה מעוברת		
ג	ד	ה	ה	ו	ז
ח	כ	ש	ח	כ	ש

תמנה כמה ימים יש בשבוע מראש השנה זה עד ראש השנה הבא אחריו ואחר משני ראשי השנה לא תחשוב, שאם יש ביניהם בפשוטה ג' ימים יהיו חסרים, וזה ה"ח רחב"ש, ואם ר' יהיו כסדרן, ואם ה' יהיו מלאים. ועל דרך זה הסימן למעוברת כנ"ל. וזה פירוש הקביעות שאנו כותבין בלוחות, ב"ח רצונו לומר ראש השנה יום ב', חשון וכסלו חסרים. ה"ש רצונו לומר ראש השנה יום ה', חשון וכסלו שלמים, וכן כולם.

והסעם למה אחר חסר ואחר מלא חוץ מב' חרשים הוא מפני שיש ממולד למולד כ"ט י"ב תשצ"ג, ואם לא היה תשצ"ג היה כל חודש כ"ט יום וחצי, וכרי לעשות מחצית היום יום שלם צריכין אנו לעשות אחר כ"ט יום ואחר ל' יום, ומפני שאם היו כולם כסדרן היו כל התשצגין יתרון לכן אנו עושין לפעמים ב' חרשים הנ"ל מלאים ואם כן יהיו ו' חרשים מלאים ורק ה' חסרים. ומה שאנו עושין לפעמים שניהם חסרין יתרים על המלאים שהוא כנגד הסברא, מקשה בעברונות בהנ"ה כמרומני שהיא מהנאון מהר"ר אנשיל אופנהיים ז"ל מפה ומפני אריכתה אין רצוני להעתיקה כי אני בוחר בקיצור בפרט מה שאין נוגע למעלה, וכן הסעם למה השינוי דוקא בב' חרשים הנ"ל ולא בוולתן אין רצוני להאריך בהן מפני סעם זה. אכן הסעם לסימן דגריה חכ"ש והר"ו חכ"ש מפני שכולו שכל אכתבנו, והוא כי שנה פשוטה צריכה להיות שניד ימים מלבד ה' תחציו הנותרים על הימים כמו שכתבתי לעיל, ש"ן מהם כלים בשביעיות ממילא שראש השנה זה צריך להיות ד' ימים אחר ראש השנה שעבר נגד ד' ימים הנותרים משניד על השביעיות מש"ן הנ"ל, וזהו כשהשנה כסדרן. ואם שני חרשים חסרים אם כן החסרים יתרים על המלאין חודש אחר נמצא שנה ההיא צריכה להיות שניג' ימים. ואם שניהם מלאים נמצא שנה ההיא צריכה להיות שניה ימים. ושנה מעוברת היא ל' יום יותר משנה פשוטה, ב"ח ימים כלים בשביעיות, הנותרים הם הנותרים מהר"ו על גריה. אלו הם שנים המעוברות: ג' למחזור, ו', ח', י"א, י"ד, י"ז, י"ט. מחזור קסן הוא ללכנה ותוא י"ט שנה, מחזור גרול הוא לחמה ותוא ב"ח שנה.

חשבון היתרון והתקופה

כבר כתבתי ששנת הלבנה הוא שניר ח' חתעיו, ושנת החמה היא שסיה ו' שעות, נמצא יתרון שנת החמה על שנת הלבנה הוא י' כיא ר"ד ואם תחלקם לר' תקופות השנה יגיע לכל תקופה ב' י"ז שכי"א. לכן אם ירעה היתרון מחשרי ותצרף עמו ב' י"ז שכי"א יעלה בידך היתרון בסבת, וכן כולם. ולא תשליך הימים אף כי יעלו לשביעיות. אכן בשנת העיבור או יעלה היתרון לתקופת ניסן יותר מל' יום או תנכה מהיתרון שהוא כי"ט חשבונ' נגר חורש העיבור שעשינו ספני היתרון והנותר בידך הוא היתרון של ניסן. אכן בסבת שהוא קודם חורש העיבור לא תנכה כלום מהיתרון אפילו אם יהיה יותר מל'.

אחור של היתרון הוא כי"ט חתע"ב, ובו תוכל לידע אם כונה חשבונך אם לאו, ענינו וסעמו כנ"ל נבי אחור של המולד. חלקי המולד והיתרון ביחד צריכין להיות חתרף שהוא שעה, או חק"ס שהוא חצי שעה. ואם אינם מכוונים לחשבון זה חרע שטעית בחלקי המולד או היתרון.

סעם העיבור הוא ספני שפסח צריך להיות בחורש האביב, ובישול הפירות תלוי בחמה, ואחרי שאנו מונין חשבון המועדים ללבנה אם כן לפעמים יבא הפסח באמצע הקיץ או החורף שלא בחורש האביב, לכן צריכין לעבר בנ' שנים חרש אחד כדי להשוותן בקירוב. ומפני שיתרון משנה הוא י' כיא ר"ד אם כן אם יהיה העיבור חסיד לנ' שנים יהיה בכל פעם יתור יותר מבי' ימים וחצי על חורש העיבור עך שלבסוף לא יהיה פסח בחורש האביב לכן ראו קרמונינו לעבר בכל מחזור שתי פעמים לבי' שנים.

חשבון התקופה

אין בין תקופה לתקופה אלא צי"א יום וז' שעות ומחצה. ואם לא היו השעות הנותרות היו כל התקופות ביום א' בשבוע שהרי צי"א כלה בשביעיות והיינו י"ג שבועות, אכן ספני שעות הנותרות תהיה התקופה לפעמים ביום שאחרי תקופה שלפניה. לכן אם ירעה תקופת תשרי כמה בחורש היא ובאיה יום בשבוע היא חרע שתקופת סבת צריכה להיות ביום ההוא עצמו שהיתה תקופת תשרי בשבוע. ולפי ימי החורש תהיה ב' או ג' או ר' ימים אחרי היום שהיתה תקופת תשרי בחורש, כי חרשי הלבנה אין עולין לצי"א ימים לפי שהם חסרים או מלאים כן תהיה תקופה שניה כל כך ימים אחר תקופה שלפניה. נמצא כשלוש לפניך בלי שום חשבון בעולם חרע התקופה, שבראיה אחת תראה איהו יום השבוע של התקופה שהוא ב' או ג' או ר' ימים בחורש אחר התקופה שלפניה, אכן השעות תצטרך להוסיף על שעות התקופה שלפניה

ואם יעלה יותר מיום שלם תהיה התקופה כלילה שאחרי יום ההוא בכל כך שעות הנוחרות בדרך.

וזהו סימן השעות: לתקופת חשרי ג'ט, רצוני לומר ג' או ט' שעות ביום או כלילה. סבת ר"ם י"ט, רצוני לומר ר' ומחצה, י' ומחצה, כי אם תקופת חשרי כג' ביום כשתוסיף עליהם ז' ומחצה יעלה בדרך י"ז ומחצה וכל שעות היום אינם רק י"ב כי לתקופות אנו מוניהן שעות היום לברך ושעות לילה לברך למען ירע כל אדם לחזור בתן היסב, נמצא שהתקופה סבת ר' שעות וחצי כלילה שאחרי יום תקופת חשרי כשבוע. ועל דרך זה תבין החשבון לתקופת סבת אם תקופת חשרי נופלת בג' או בט' יום. ניסן ח' רצוני לומר תחלת היום או הלילה, ו' שעות ביום או כלילה. תמוז א"ט י"ט, רצוני לומר א' שעה ומחצה ביום או כלילה וז' שעה ומחצה ביום או כלילה.

והטעם לסימנים אלו מפני שהמאורות נתלו בתחלת ליל רביעי כרכיב ביה יהי מאורות ברקיע השמים, נמצא שהתקופה ניסן הראשונה היתה בתחלת ליל ר' ולכן תקופת תמוז שאחריה היתה צריכה להיות ז' שעות ומחצה כלילה שאין בין התקופה וכו' כרלעיל, ותקופת חשרי שאחריה צריכה להיות ג' שעות ביום, ותקופת סבת שאחריה י' שעות ומחצה ביום, ותקופת ניסן ו' שעות כלילה. ועל פי חשבון הזה תהיה תקופת ניסן שאחריה בתחלת היום ושאחריה ז' שעות ביום ושאחריה תחלת הלילה כמו שהיתה בראשונה, וכן לעולם חזור חלילה לר' שנים שהתקופה חלה כבראשונה. ורוק ותמצא על פי דרך זה כל סימני התקופה הנ"ל.

השאלה היא כמעט לעולם כיב נועמבר, רק לעתים רחוקות מאד משתנה. ונקום האי סימנא בדרך שלא תסעה, וא"ר יעלה מן הארץ, רצוני לומר אם תקופת חשרי נופלת ביום א' צריכה השאלה להיות ביום ר', ואם התקופה ביום ב' השאלה ביום ה', וכן חסיר ג' ימים בין התקופה לשאלה לפי ימי השבוע.

סימן ד' פרשיות.

זמ"ז ב"ז ד"ר ובי"ז, רצוני לומר ראש חודש אדר אינו חל רק באחד מימי זב"ר, ואם ראש חודש ב"ר סימנו זמ"ז, רצוני לומר ראש חודש ב' והתפסקה ס"ז בו. ואם ראש חודש ב"ר התפסקה ו' בו. וזהו ב"ז. ראש חודש ב"ר התפסקה ר' בו. ראש חודש ב' או י"ט ב' התפסקה ב' י"ז בו. והטעם מבואר מעצמו שלעולם בשבת שלפני ראש חודש אדר הסמוך לניסן או בשבת ראש חודש עצמו צריכה להיות פרשה שקלים ופרשת החודש צריכה להיות בשבת הסמוכה לניסן או בשבת ראש חודש עצמו. ומעתה תבין מעצמן טעם התפסקות.

סימן לסדרות אם מחולקות או מחוברות.

פקיד ופסיח. ובעיבור סגיר ופסיח. מגיר ועצרי. צמיר וצלי. קומ וחקעיר. ביג המליך פת וילך.

וזהו פירוש הסימן: פקיד ופסיח, רצונו לומר לעולם פרשח צו צריכה להיות בשבת הסמוכה לפסח שהיא שבת הגדול. פקיד הוא חרנומו של צו. לכן צריך אחת לעין שאם ויקהל סקורי מחולקות אם מנעת פרשח צו לשבת הגדול. ואם לאו צריכין להיות מחוברות. סגיר ופסיח, חרנום של נגע צרעת הוא מכתש סגיר ורצונו לומר בעיבור צריכה פרשח מצורע להיות סמוכה לפסח חוץ מה"ח וה"ש שאו אחרי מות סמוכה לפסח. מגיר ועצרי, רצונו לומר פרשח במדבר שיש בה כמה מנינים צריכה להיות סמוכה לעצרת שהוא שבועות. ולכן תעין אם יתירה לך פרשח אחת אם תהיינה כולן חלוקות או תחבר ב' האחרונות שאפשר לחבר דהיינו ב'ר ובחוקתי, ואם יתירות ב' או תחבר גם ב' הסמוכות לאחרונות, דהיינו אחרי וקדושים, ואם יתירות ג' תצטרך לחבר כולן אפילו תוריע ומצורע. צמיר וצלי, רצונו לומר ואתחנן שחרנומו תצלי צריכה להיות בשבת שאחר צום תשעה באב. וזה חבין לחבר הפרשיות שבין שבועות לתשעה באב על אופן הנ"ל, שלעולם תחלקם כל זמן שאפשר לך ותחבר האחרונות. קומיר וחקעיר, רצונו לומר נצבים צריכה להיות בשבת הסמוכה לראש השנה. ולענין אם וילך מחוברת עמו הוא הסימן ביג המליך פ"ת וילך, רצונו לומר אם ראש השנה שהוא מלך חל בב', ג', או וילך מפורדת ופתותה מנצבים, ואם חל ראש השנה ביום אחר או הן מחוברות. כלל התעניות בה"ב בחורף מאחרין התעניות כדי שיהא ב' האחרון סמוך לכסלו, ובקץ מקריטין שיהא ב' האחרון סמוך לל"ג בעומר. והסעם שמעתי שכ"י שלא להכביר על הציבור מקצרים ימי התעניות כל שאפשר, ובקץ הימים מאריכין והולכין ובחורף מקצצין והולכין, דוק תחשבה הסעם. אחרי כותבי מצאתי שכתב מהר"ו שאין להתחיל בה"ב בחשון עד י"ו בו והוא רביעה ראשונה, עד כאן. וממילא מה שבאיר מקריטין להתענות פעמו מפני שראוי לסמוך התענית לחול חסוער ככל האפשר.

לוחות של האינם נימולים.

שנותיהם מונים לחמה שהוא שס"ה ימים ו' שעות, לכן בכל ר' שנים לסחזור גדול עושין שאלם יאר דהיינו שמוסיפין על השנה יום אחד נגד ר' פעמים ו' שעות הנ"ל ומוסיפין יום ההוא בחורף ועבראיריש שעושין אותו כ"ס יום ועושין אותו בין ספר ומסיון שמאסיון נמשך יום אחד לאחריו יתר מכשאר השנים.

ואלו סדר חדשיהם וחגם חוץ מה' חוגאות דלקמן.

יואניכריוש ליא יום יארשטג א' בו, צוואלפט ר' בו, אכצהנר י"ג בו, סוניוש י"ז בו, פעשטיון ד' בו, פוילש כ"ה בו.

ועברואריוש כ"ח יום ובשאלס יאר כ"ט יום ליכטמעס ב' בו, זעלטן י"ד בו, פיסר כ"ב בו, מסיז כ"ד בו, ובשאלס יאר כ"ה בו.

סערץ ליא יום, גרא יורגן י"ב בו, גירטרויס י"ז בו, אשה בקלייבן כ"ה בו, סוניוש כ"ה בו.

אפריל ל' יום, פעשיון א' בו, פוילש ה' בו, יורגן סג כ"ג בו, מרקש כ"ה בו.

מאיוש ליא יום, חלפורג א' בו, עלויבעט ב' בו, צלס סג ג' בו, כל הצלמים ז' בו, אשה י"ז בו, סורבן כ"ה בו.

יוניוש ל' יום, בוניואציוש ה' בו, מעררוס ח' בו, חייץ סג ט"ו בו, סלבין כ"א בו, יחאניש ד' בו, פיסר פוילש כ"ט בו.

יוליוש ליא יום, אשה חדשה ב' בו, אולריך ד' בו, מתחילין ימי הכלבים ז' בו, ציליקוש ח' בו, סרגריסא י"ג בו, י"ב שלוחים ט"ו בו, מדיליגא כ"ב בו, יאקוסא כ"ה בו, קרישטאפיל כ"ז בו.

אוגוסטוס ליא יום, פיסר א' בו, שטעפין ג' בו, ציליקוש ח' בו, לורענץ י' בו, אשה חוירץ חייא יריר ורגנקבורס אין ליטין ט"ו בו, פרטיל מיאם כ"ד בו, יחאניש כ"ט בו, סוף ימי הכלבים ט"ז בו.

זעפטעמבר ל' יום, ילגין סג א' בו, אשה יריר אויו ליטין ח' בו, צלס סג י"ד בו, מאטיו כ"א בו, מיכל כ"ט בו.

אוקטבר ליא יום, בורקהרס י"ב בו, גלין סג ט"ז בו, לוקש י"ח בו, אורשיל כ"א בו, לוציאן כ"ה בו, זימן יודן כ"ה בו.

נופעמבר ל' יום, כל הקרושים א' בו, כל הנשמות ב' בו, לנהרט ז' בו, מרטינא י"א בו, עלוי בעס י"ט בו, אשה ד' בו, קטרין כ"ד בו, ענריוש כ"ט בו.

דעצעמבר ליא יום, כרכיל ד' בו, ניקלוש ו' בו, אשה ח' בו, לוציאן י"ג בו, טומש כ"א בו, חייץ נאכט כ"ה בו, שפעפין כ"ז בו, יאהניש כ"ז בו, קינדליין כ"ה בו.

אלו ה' חוגאות רהיינו וואוינאכט אושטערן פפינגשטן אופהרט ליכנסן עושין על פי חשבון מחזור קסן שלנו לשעם שרועים לקרב אושטערין לפסח שלנו ידוע, וזה סדרם וואוינאכט חל לעולם ביום ג' שאחר מולד אדר ראשון

או ואדר בעיבור, אושטערין ביום א' השביעי לואוינאכט ואלו שמותם של כל יום א' שבין וואוינאכט לאושטערין חיישן זונטאג או אינביקטי רעמנסירי אוקלי ופה פרנקפורט הוא הזמן ליריר אין ליטין ליטרי חצי פאשם יודיקא פלמן טאג ופה ביום ו' שלפניו הוא הזמן ליריר אויו ליטין אושטערין, פפינגשטו הוא ו' שבעות

אחר אושטרין בכיון, אופהרט הוא ביום ה' שלפני יום א' הסמוך לפסינגשטן לפניו לייכנום הוא ביום ה' שאחר יום א' לפסינגשטן. לאחריו כל הני"ל בכל שנות המחזור חוץ מה' ימים ובהם ואוינאכט ביום ג' שאחר ראש חודש ניסן וסדר שאר חוגאות על אופן הני"ל. והפעם לשינוי שנים האלו הוא מפני מה שאמרו חכמינו ז"ל ואותה שנה היתה י"ו למחזור קטן ומפני התחילו הם לחשב מנינם נמצא שבשנת י"ם שלנו הוא העיבור הוא שנה ג' למנינם שהוא ג"כ עיבור וכן כולם כשיש לנו עיבור מעברין חמה גם כן למנינם חוץ משנה שלנו שאין אנו מעברין היא שנה ח' למנינם ומעברין לכן ניסן שלנו הוא ואדר לחשבונם וכן ט"ז שלנו שאין בו עיבור הוא י"ם למנינם שיש בו עיבור.

כל חשבון חוגאות הני"ל הם לאסונת לומר אכן לאסונת אפיפור שקורין פאפשטן כל חוגאותיהם חוץ מה' חוגאות הני"ל מחאחרין מחוגאות לוסרשין " ימים, למשל אם חל חוץ נאכט ביום השבת ללוטרשן או חל פסינגשטן ביום ג' בשבוע שנית ולחם יש לוח חודש שקורין נייא קולענר שחורש אפיפור אחר גם יש לפאפשטן סדר משונה בה' חוגאות הני"ל והשינוי געשה אלף חקפ"ג למנינם על ידי האפיפור נורגוריאו כמו שכתוב בשלשלת הקבלה בדרוש הגלגלים והארץ שם כסעם כדבר עיין שם. ובסדרם בה' חוגאות אלו אין דבר ברור בירי ולדעתו לכל המעברים שבאשכנז רק אכתוב שני כללים שירים לשני שינויים שמשנין שקבלתי מאחי הגדול והחסיד מהר"ר אלחנן ז"ל, האחר שלפעמים מאחרין או מקרימין פסחם חודש אחר, ופעם הרבר שהמה מתחילין למנות מחזור קטן שלנו משנה ר' במחזור קטן לפי האמת מפני שבשעת התחלת שינוי פסחם עמרנו בשנה ר' במחזור קטן ולפי חשבון זה שנה ח' שלנו שאנו מעברין היא להם שנה ח' שאין בו עיבור, וכן שנה י"ם שלנו שהיא עיבור היא להם שנה י"ו שאינה עיבור, לכן בשנים אלו מקרימין פסחם חודש אחר. ובשנה ה' י"ו שהלוטרשן מעברין לפי סעוד ראש מנינם שהיא משנה י"ו שלנו כני"ל אין לפאפשטן עיבור לפי התחלת חשבונם כני"ל מאחרין פסחם חודש אחר אחר הלוטרשן. וכלל זה נקוט בידך כי הוא כלל ועיקר גדול לחשבונם. הכלל השני מה שלפעמים מקרימין פסחם להלוטרשן ח' ימים שמעתי הסעם מאחי הני"ל שהוא מפני שהם רוצים לקרב פסחם אל תחלת פסחנו בכל האפשר שכן הראוי היה להיותו כמו שכתוב בשלשלת הקבלה בדרוש הני"ל ולכן אם יבא לפי חשבון הלוטרשן באסרו חג או סמוך לסוף הפסח מקרימין אותו הפאפשיטן ח' ימים. וכלל זה אין לסמוך עליו בוראות כי ראיתי בחוש שלפעמים לא דרכו דרך זה וחקרתי על זה מפי מלוטרשן כמענץ ולא יכול לומר לי דבר ברור אכן הראה לי ספר לאטיין נרפס במענץ כמרומוני ששמו פרעפיראיריום ובחוכו רשומים לכמה וכמה שנים איך חלים בהם ה' חוגאות הני"ל והעתקתי מתוכו להיות בירי למשמרת לכותבם בלוחותי מרי שנה בשנה ונאבד ממני ולכן ככתתי שם ספר לאטיין הני"ל שמי שירצה לעמוד על הדבר יחקור וירוש אחר ספר הני"ל.

אנכי כותבי מחשבותי אמרתי לכתוב דבר נפלא שקבלתי על חשבונם
 שתוא ענין אמתי כדי לפסור מתוך דברי תורה והוא זה שהמה אינם מונים
 שנות העולם מהצורה כמוני רק מקדימין למנינם ר"ב שנים וזה ראיתי עין
 בעין ותסעם הוא מפני כי חירוש אמונתם היה קודם לחורבן ואמרו חכמינו
 ד"ל שיה אלפא שני הוי עלמא ואמרו שב' אלפים האחרונים חמה ימות המשיח
 והחורבן היה קע"ב שנים קודם שני אלפים האמצעים לכן כרי שיהיה חרש
 אמונתם בב' אלפים של משיח הוסיפו על מנינם בהתחלתו ר"ב שנים למלאות
 קע"ב שנים הנ"ל ולמלאות איוה שנים שנתחרשה אמונה קודם לחורבן ואז
 יבא חרש אמונתם בב' אלפים משיח.

סליק חלק הראשון.

חלק שני

אשר שמו
ש ע ר ה ת ו ד

פרק התורה

רוע כי מעלת התורה אין ערך אליה שהרי משנה שלימה שנינו ואלו דברים שאין להם שיעור וכו' שמוכח מזה שמעלת כל השנויים שמה גדולה מאד מאד ואף על פי כן שנו חכמים אחריהן ותלמוד תורה כנגד כולם וזה לנו לכפש יותר ראה מפורש ומורגש בחוש ממש ממה שאסרו חכמינו ז"ל דברי תורה קולטין ממלאך המות ומיחו עליה מעשה רב ממלאך המות לא הוה יכיל למקרב לנביא דרב חסרא דלא הוה שחקי פומיה מנירסא עד דסליק מלאך המות לארוא רבי רב חסרא ופקע ארוא ושחקי רב חסרא על ידי שנבעת ויכיל ליה, וכן בעובדא דרדור המלך עליו השלום בכמה מרליקין, וכן דרבה בר נחמני בבבא מציעא, גם אסרו במדרש רבה נכשל ארס בעבירה ונתחייב מיחה לשמים מה יעשה ויחיה אם היה רגיל לקרוא דף אחר יקרא כ' דפין, עד כאן. הרי מעלתה גדולה בעולם הוה שאין למעלה ממנה ועל ידי מעלתה הגדולה והעצומה ממור תלמיד חכם קורם לכהן גדול עם הארץ. וממעלתה בעולם הבא הוה מה שכתוב בקול בוכים גלאנסיי בפסוק מימינו בכסף שחינו וזה לשונו בקצרה: בשעת פטירה הצריך מתעוררין כל מעשיו וכל התורה שעסק בה וכל היחורים שיחד בחורתו ובמעשיו כולם חוזרין ומתחדשין וכשנפטר רב חסרא שמע בריה הוה ליליא כבי קברי חרוון רכחות רמחכנפו והוו אמרין נויל בחדוהא רהלולא דרב חסרא ושטעתי משטו של האלקי מהרייא ז"ל שבכל אותה הלולא אין מי שירוש כי אם הנפטר ההוא, ומצאתי בדברי המגיד שהיה מדבר לרבינו הגדול מהרר"י קארו ז"ל שהבטיחו שירדוש בנ ערן שבעת ימים ויסמן מסר לו שבעת ימים כחצר גנת ביתן המלך והימים שיראה גורל מעשיו לכל נשמות הצריקים ק"ף יום ויסמן בהראותו את עושר וכו' שמנים ומאת יום מלכד הכסחות מופלאות ירד לבושין דיקר וכו' ובה חולקיה, עד כאן. ומעלת יחורין הג"ל הנעשים על ידי עסק התורה כג"ל היוורע ומכיר עניניהם בקצת, יראה ויבין גורל זכות ומעלה תלמוד תורה מלבד מה שאסרו בכמה רוכתי בוורר מסעלה הג"ל הבל התורה שעולה מעלה מעלה ובוקעת הרקיעים, גם אסרו בחגיגה דאסרו בשמים על אחר לא גרייניה משום דגמר אורייתא וכשם שאין ערך למה רב טוב שכרה כן אין שיעור לעונש ביטולה. אסרו חכמינו ז"ל מצינו שיותר הקדוש ברוך הוא על גילוי עריות שפיכות רמים עבודה זרה ולא יותר על מאוסה של תורה. ומצאתי בספר דרך חיים שזכרתי לעיל איזה פעמים פעם מספיק לזה שסביא משל מיוורע נגן אשר אין רומה לו שהרבה לחסוא כנגבו ורצוח ונאוף

יהי כי הגירו למלך וצעקו אליו ואף על פי כן אין מושיע להם כי על כל פשעיו תכסה אהבת המלך לו מפני אשר נותן חינו עליו כקול שירו אשר אין רוסה לו, ויהי היום יש שנקסעה להמנגן ירו או סרה חמלת המלך מעליו אחרי שלא יוכל עוד לנגן לפניו, כך הענין בתורתנו הקדושה שהיא שעשעתי של הקדוש ברוך הוא שאין להקביה בעולמו אלא ארבע אמות של הלכה בלבד לכן כל עוד שלמרו ישראל תורה העביר ה' על כל חטאתיהם החמורים מפני שנשתעשע הקדוש ברוך הוא בתורחם אכן על ביטול החורה שלא עשו להקביה מה שהוא שעשע גרול לו כזה הראו בעיסתם הגרולה בו יתברך כי הלא אם מלך כשר ודם יבקש רבר מעבריו להשתעשע בו הלא יניל וישמח העבר שככה מצא חן בעיני ארוניו המלך שהוא יהיה נסע שעשעו ולכן העבר ההוא יודרו מאד לסהר ולהחיש מעשהו. והנה אם לא ישתרל העבר ההוא בעבודת המלך הואת אין זה כי אם לענו וכוותו לאהבת המלך אותו ולכן קראו חסמינו ו'ל לץ להיושב בטל מרבירי תורה כמו שכתוב בראשית חכמה, לכן מי שאינו לועג לשכר הגרול הזה יראה לדרקק שאל יאמר רנע אחד משעשעתי לבטלה שאינו לצורך כלל, אכן לצורך מה שהוא למחיתו וכיוצא זה שרי. ועל כל פנים ידרקק בלימודו שיהיה לשמה כג'ל שאם לומר שלא לשמה לא רי שאבר מעלות גדולות הג'ל רק גם עונש גדול יש לו. ודוקא אם לומר לקנתר את חבריו ולקפחם בהלכות אכל הלומר לאהבת השכר על זה נאמר לעולם ילמוד אדם אפילו שלא לשמה שמתוך שלא לשמה בא לשמה, כן חירצו החוספות. ליוהר מאד שלא יצא שכר הגרול מתלמוד תורה כג'ל בתפסרו על ידי למורו שלא בנקיות, ועיין לעיל ריני נקיות גבי חפלה סימן א' וסימן ס'. ואם נגע במה שאינו ראוי יודרו ליטול ידיו ואל ימנע מפני הבושה ויזכר לבושה ולכליסה שחשינהו לעתיד לעולם הבא אם ילמוד שלא בנקיות. ולפתוח ישפשה ויחכך ידיו בכותל או כצורר כרי לנקותם שזה מועיל קצת אבל לכתחלה יקנה אותם על ידי נטילה. בשלחן ערוך סימן צ' כתוב כל הנצרך לנקביו אסור בתלמוד תורה כל זמן שגופו משוקץ. ריני ברכת חתורה כתבתי בסימן ר"ר וריני מי שנישר כל הלילה ולומר כשחזור ולומר בשחרית כתבתי בסימן ר"ב. כתוב בסור סימן קי"ו הנכנס לכית המדרש יתפלל שלא תאדע תקלה על ידו ויאמר יהי רצון מלפניך אלקי ואלקי אבותי וכו' ויציאתו יורה ויאמר וכו' וכן כתב בשלחן ערוך. והנה ימים רבים נסתפקתי אם בקשה זו ותוראה זו המה בברכה, ולכאורה היה נראה לי אחרי שהוזכרו בתלמוד במשנה שלימה וראי החיין ברכות גמורות לסימן בשם ומלכות ואף על פי שלא הזכירום בשום פוסק בשם ומלכות אין זה תמיהה כי כן הוזכרו כמעט כל הברכות שסמכו על כללא רכל ברכה שאין בה שם ומלכות אינה ברכה, עד כי האיר ה' את עיני וסצאתי נוסחת הבקשה מראשה לטופה במפר הכונות ובסדר הדום ואין בתם שום סיוט. וראיתי להעתיק הגוסחא מסדר הדום וזו היא: יהי רצון מלפניך ה' אלקינו ואלקי אבותינו שלא יארע

יוסף אומץ

דבר תקלה על ידינו ולא נכשל בדבר הלכה וישמחו בנו חברינו ולא נאמר על סהור סמא ועל סמא סהור ולא על מותר אסור ולא על אסור מותר לא על כשר פסול ולא על פסול כשר ולא יכשילנו חברינו בדבר הלכה ונשמח בהם כי ה' יתן חכמה מפיו דעת ותבונה נל עיני ואכיסה נפלאות מתורתך תודיעני אורח חיים שובע שמחות את פניך נעימות כימיך נצח, עד כאן. גם נסחפקתי מה קרוי בית המדרש דוראי אם לומר בר כבד אין ענין לבקשה זו, ונהגתי שכשלמדתי לשלשה או אמרתי בקשה זו וההוראה שאחרי הלימוד. נוסח ההוראה: מורה אני לפניך ה' אלקי ואלקי אבותי ששמת חלקי מיושבי בית המדרש ולא שמת חלקי מיושבי קרנות שאני משכים והם משכימין אני משכים לדברי תורה והם משכימין לדברים במלים אני עמל והם עמלים אני עמל ומקבל שכר והם עמלים ואינם מקבלים שכר אני רץ והם רצים אני רץ לחי העולם הבא והם רצים לבאר שחת.

דיני קביעות העת לתורה.

אמרו חכמינו דיל שלעתיד שואלין את האדם נשאת ונתת כאמונה קבעת עתים לתורה, ושאלה זו רוקא על קביעות העת, שעל כלל לימוד התורה אסרו במסכת סנהדרין אין תחלת דינו של אדם אלא על תורה והכא אמרו קבעת עתים לתורה בשאלה השנייה ויישבו שם החוססות קשויא זו באופן הנ"ל. מזה מוכח חשיבות גדולה לקביעות עתים לתורה וקביעות היינו שקובע לו בכל יום ויום עת ידוע ללמוד בשעה ההיא ואינו מבטל חסירותו בשום ענין אף אם סבור להרויח ממון הרבה על ידי ביטול הוסן הקבוע לו, כן כתוב בסור סימן קנ"ב, בזה מראה חשיבות וחשיבות התורה בעיניו, לאפוקי מי שאין לו עת קבוע רק שהוא לומר בכל עת שהוא פנוי אף על פי שאפשר שלומד הרבה מאד מכל מקום אין שכרו כל כך גדול כאותו שלומד בעת ידוע אף על פי שלימודו אינו כל כך הרבה אחרי שעחו קבוע ותקע כל ימיש התורה מפיו בעת ההיא בשום אופן. וזה לשון הסדר היום: כל אדם מישראל בין עשיר בין עני בין בריא בין חולה צריך שיקבע לו שעה ידועה כיום ושעה ידועה כלילה שלילמוד בה תורה ולא יאבד השעה ההיא בשום צד אפילו יבא לו הנאה של מאה מנה וזהו ענין קובע שלוקח הרבה בקביעות ולא בדרך ארעי, עד כאן לשונו בקצרה. והנה מוכח מלשון הסדר וסדר היום הנ"ל שאפילו מחמת הפסד גדול אין לבטל העת, וכאן יש חיסה גדולה מהא דאמרינן רב אחא יויף ביממא ופרע כליליא, ואפשר ליישב שרב אחא לא היה מעביר זמן הלימוד לנמרי רק על כל פנים היה לומר דבר מה בעתו רק שלא גמר זמן קביעותו והנשאר מהזמן שלא למד פרע כליליא. אכן צריך עיון דלישנא דסדר היום אין לפרש כן אלא בדוחק גדול, ואפשר דמדת חסירות שנה כאן. לכן נראה לי שטוב לאדם לעשות כמירושו של מרש שמואל על עשה תורתך קבע אסור מעט ועשה הרבה וזה לשונו בקצרה, הותר שלא לקבוע לימודך יום

יוסף אומץ

ולילה שאולי לא תוכל וחפר נדרך לכן אמור מעם והעשייה תהא מרובה עד כאן. ומה טוב ומה נעים לקבוע עת ההיא בקנס לצרקה כרי שלא יעבור בלילה ואם יעבור לצורך סמונו תחשב לו הצרקה קצת לכפרת ביטול עתו ואחרי כותבי מצאתי כפירשי הנ"ל בח"ת. וטוב מזה מי שיש לו עת קבוע שאינו מבטלה בשום פנים וגם מלכד העת אינו יושב ובטל רק תיכף כשנפנה מעסקיו למחיתו אשר גם הוא מצוה חוזר לחלמורו על איש כזה כתבו הפוסקים תורתו אומנותו ואיש כזה צריך שכל יאכר אפילו רגע בבטלה ואפילו בשעת אכילתו כמו שאמרו חכמינו ז"ל בעירובין אם עושה אדם עצמו כחיה זו שרורסה ואוכלת תלמודו מתקיים בידו. וכתב בראשית חכמה שראוי לכל תלמיד חכם להתרחק מן התענוג ולא יאכל כי אם על צד הרפואה ולא ימלא נפשו מרברים נסים ואפילו בשבת רק יתנה מן הריח הטוב והמאכל המועט שיאכל יהיה מתובל ומחוקן יפה גם יתרה ממה שימצא מוכן ממאכל ולא יתעכב עד שיבשלו לו תבשיל שנמצא מבטל עבודה קונו בעבור עובדת גופו, עד כאן דבריו ועניניו במקומות שונים. ונראה לי מי שלומד תמיד בביתו אין קפידא בהסתנתו על המאכל רק ילמוד עד השעה שהמאכל לפניו על השלחן. אכן בערב שבת ויום טוב יש לו למהר ולהפסיק מלימודו כדי להכין לצרכי שבת ויום טוב אם יש רק קצת ספק שכשהשעה עוברת לא ימצא עוד מבוקשו ועל כל פנים טוב שגם בימים האלה לא יבטל עתו רק שיקצר לימודו מבחול עד כאן. ועל כל פנים אף אם הוא מרוד מאד בעסקים ילמוד מעט ביום ומעט בלילה כמו שכתב בעמק ברכה בשם בעל ברכת אברהם שאביו העיד על מהר"י קולן שכשהיו לו עסקים רבים היה פותח ספר אחר ביום לקרוא בו שורה או כ' וכן בלילה כדי לקיים והגית בו יומם ולילה, עד כאן. הרי אפילו בעסקי צרכי צבור שהמה מצוה רבה עד מאד לא רצה הנאמן הנ"ל לבטל הלימוד מכל וכל מכל שכן בעסקי שאר מצוה וקל וחומר בנו של קל וחומר בעסקי מסון. ובארחות צדיקים פירש ריהנית הוא לשון מחשבה שגם בלכתו לעסקיו יתהרר בדברי תורה במה שלמד. על כל הרברים האלה מה מאד ישרו בעיני התבורות של תלמוד תורה בפרט באותם שעתם קבוע ותקוע בתמידות אפילו בימי הידורים שכל הרברים האלה הטובים בהם שיש להם מקום קבוע ואף אם אחד מהם יבטל עונתו הלא הקביעות חשאר במקומה והתורה נלמדת ואז מסתמא לא ישקום האיש המבטל עונתו ולא ינוח בלילה לשכוב על מסתו עד שלמוד גם הוא השיעור שלמדו חבורתו בעת ההיא שביטל. בסדר היום כתוב ראם באה מצוה לידו שאפשר להעשות כחיקונה על ידי אחרים אל יבטל מרבית תורה, אבל אם לא תעשה כחיקונה על ידי אחרים בעל ידו יבטל מספיק דברי תורה, ואם יש במצוה נמילות חסר מבטלין דברי תורה מספיק, עד כאן לשונו בקצרה. ומשמע מרבירו אפילו אם תוכל המצוה ההיא להעשות כחיקונה, תצריך עיון. בספר חרדים כתב כל הקבוע כמחצה על מחצה לכן לא תניח מצוה קבועה בשביל אחרת רק להציל נפשות ולויה כהצלת נפשות

רמא שאמרו שכל מי שאינו עושה לוויה לאדם הוי כשופך דמים, ער כאן. מוכח מזה דקביעות של תלמוד תורה אין לבטל בשביל שום מצוה, וסדר היום רבסמוך לא איירי בקביעות. עיקר העת הראויה לקביעות תלמוד תורה חקיך אחר יציאת בית הכנסת שחרית כמו שכתבתי לעיל כדי שילכו מחיל אל חיל. והמקרים לקבוע עת ללימודו קודם עלות השחר. הוא טוב יותר שאז לא תבא ילדי שום סבה המבטלת ומסדרת אותו מלימודו. גם אמרו חכמינו דיל כל בית שנשמעין בו דברי תורה בלילה אינו חרב ואם אין נשמעין בו דברי תורה אש אוכלתו לאפוקי ביום רגילין לבא אליו כמה וכמה ביטולין, והמקרא דילכו מחיל אל חיל יוכל להחקים כמה שילמד גם אחר התפלה לפחות דבר מועט. צריך ליחד מקום קבוע ללימוד כראיחא בברכות כל הקובע מקום לחורחו אויביו נופלים תחתיו וכתב הר"ר יונה על זה אפילו מי שאינו יודע אלא מעט יש לו לקבוע מקום וללמוד מה שיודע כדי שיוכה לזה ויחשב בעיניו ויכנס בלבו יראת שמים ואם אינו יודע כלל יש לו ללכת לבתי מדרשות כי שם יש לומדין ושכר הליכה בידו.

דיני הנהגת האדם בשעת לימודו.

אמרו חכמינו דיל שקורם שיפתח בלימודו ישמח, ונראה לי רישמח בשמחה של מצוה על שזיכהו הקדוש ברוך הוא להשתעשע בתורתו כלי חמרתו שאין לו שעשועים אלא בה. וכתב מהר"ל כשהיה רבינו חם רוצה ללמוד תמצית הלכה חמורה היה נותן לפניו חל של זהובים כדי לשמוח בהן ונתרחב לבו ולמד בחשק. לכן נראה לי שטוב לרב לומר מילי דבריחוחא קודם שיתחיל ללמוד כדי לשמח עצמו עם תלמידיו. הלימוד יהיה רוקא בקול רם וכמו שדרשו חכמינו דיל כי חיים הם למצאיהם אל חקרי למצאיהם אלא למצאיהם בפה, וכן ברוריה במשא בהאי תלמידא דגרם בלחישא ודרשה מערוכה בכל תשמורה אם התורה ערוכה ושמורה ברס"ח אבריו של אדם או היא שמורה בלבו. ובוהר מחמיר מאד בדבר העונש של מי שגורם בלחש. כתוב במטה משה העיקר הלימוד המקוים ביד האדם הוא כשכותב דבריו ורמז לדבר כי תשמרם בכסנך ראשי תיבות כתב. כחוב בירושלמי כריח כרוחה שכל הינע בתורה בבית המדרש לא במהרה הוא שוכה, הסעם נכון מפני ששכינה ששורה בבית המדרש ומלמדה עמו ואם למד מפי השכינה לא שוכה. בספר הזנוות כתב שהארי דיל כשהיה קורא התלכה בין החבירים היה מקשה בכח עד שזאה נלאה מאד ומויע ויעה גדולה וכחב שם הסעם על דרך הקבלה כי עסק תהלכה הוא לשבר הקליפות לכן ראוי להסית ולשבר כחם ולהחישן, והנה מה סמך גדול לפלפול שלנו בועקה גדולה ומרה שרובא רעלמא מחלוצין עליהם וכמעט אני בעצמי קראתי חגר עליהם קודם שסמאחי סמך הנגיל, וגם כי המסלפלים בעצמם אינם יודעים דבר זה מסתמא כי ספר כונות הנגיל חרש הוא אצילנו בחוץ לארץ כי נכתב לי מארץ ישראל שהחרימו שלא לשלח

ספר ההוא חוצה לארץ הקדושה רק שבניבה הובא פה ברפוס בקרב שנים מועטות מכל מקום אפשר לומר על דבר זה וכיוצא בו סוד ה' ליראיו ליתן בלבם לכוון אל האמת. בח"ח כתוב וזה לשונו: פירש בחיקונן כשארם עוסק בתלכה ויתקשה לו קושיות חיקוני שיעשה צרקה או מצוה ומיר תתגלה לו כי הקושיות הם הקליפות המחשיכות אור שכלו ובהיותו עושה תשובה וצדקה הוא משכר הקליפות ובפרט ללוטרי חכמה הקבלה הכרח להם לעשות תשובה לבל יסגרו לפניהם דלתי הסודות. ונראה לי שמוה יש סמך לחבורות כתות כתות של לומדי תורה שיש להם קופה של צדקה וכל אחד מבני החבורה נותן פרוטה לתוכה קודם לימודם. עוד שם ומשום הכי נוהגין אנשי מעשה להתחזות קודם לימודם כדי שיברלו מהם הקליפות המחשיכות רעשם שלא יבינו לימודם. עוד שם, יתנהגו שיהיה לימודו כאימה וייראה לא מופה ולא מיסב אלא כעומד לפני המלך שנאמר הכון לקראת אלמך ישראל, עד כאן. ונראה לי רלישנא רעומר לאו רוקא שהרי משמט רבן גמליאל הזקן ואילך בטל כבוד התורה והיינו שפסקו ללמוד מעומר מפני חלישות ולא אחי לסעוסי רק ישיבה בהסיבה ולכן לא קאמר ולא יושב. עוד שם, וצריך שיהיה בחיקון מלבושיו כראוי, ונראה לי שכמו שצריך האדם להרר עצמו במלבושים לתפלה כן צריך להרר עצמו לחלמוד תורה כיון שלמד רין תלמוד תורה מקרא רהכין וכו' ומיניה ילפינן נמי הירור מלבושים לתפלה נמצא ששון הן. ואחר שהתחיל ללמוד בקביעותו לא ישיח שיחה בטלה ולא יפסיק אלא לצורך גדול ואפילו לצורך לא יפסיק באמצע הענין ויירא ויחרר בלבו מהעונש שאמרו חכמינו ויל בפרקי אבות השונה ומפסיק משנתו ואומר מה נאה אילן זה וכו' מתחייב כנפשו כפירוש המפרשים רלאו רוקא בשיחה זו אלא אפילו בכל שיחה בטילה רק שדברו בתוה או רבותא קמשמע לן ראף על גב שעל ידי הפסקה זו מברך הברכה רשנכה לוי בעולמו אף על פי כן גענש מכל שכן בשיחה בטלה שאין בה שום ברכה ושבח למקום שעונשה חמור מאד רחמנא ליציל ומיום עמרי על רעתי נצטערתי מאד להשמר מעונש זה כי מילחא רשכיהא היא מאד למי שלומד בחרד אשר בני ביתו הם חסידים בו וגם חנכסין והיוצאין תיריירי למיעל ולמיפק ולדבר עם כעל הבית מהצריך להם שבעל הבית יפסיק מלימודו פעמים רבות ואמרתי אל לכבי אולי אין עונש הנ"ל רק רוקא באמצע הענין אבל אם נוסר הענין שעוסק בו קודם רבורו אף על פי שערין לא נמר תלמודו בשעה זו ועדיין הספר פתוח לפניו ללמוד בו יותר, אפשר רלא מיקרי הפסקה והיינו אם על ידי ריבורו לא יצטרך לחזור ולכפול ללמוד מקצת הענין אשר כבר למד לפני רבורו כדי להבין הענין ההוא על בוריו לכן לא היו הפסקה, וגם אפשר לומר רלא חסירא חאי הפסקה מהפסקה דקריאת שמע וברכותיה ובין הפרקים שסותר לשאלו בשלום אדם נכבד ולהשיב לכל אדם לכן אם בא אדם אחר לגבולו ולא יפתח הבעל בית לדבר עמו מה שאלחו ובקשחו היו כמי שאינו משיב בשלום מי שפגע

בו ברחובות קריה או בכית הכנסת ולכן אפשר רשרי להפסיק בתלמודו כדי לדבר עם מי שבא לביתו. אכן כולי האי ואולי, כי צדרי היתרא אלו לא מצאחי בשום מקום רק שאני בדיתים מלבי כרי למצוא סער וסמך למה שמקילין כזה הרבר שעונשו רב ורבים מאנשי מעשה וגם רבנן קשישי לא ראיתי נזהרין מזה, לכן החרר לנפשו שלא יתחייב בהם יחמיר בכל ראפשר ליה שלא ידבר שום ריבור עד גמר לימודו כשעה ההיא ולפחות יוהר כזה עם בני ביתו אם לא שיתחילו לדבר עמו ברבר מה שהוא צורך ואף גם לואח יסחין לפחות עד גמר הענין ואז ישיב להם כפי הצורך אף שעדיין לא נגמר לימודו של שעה זו ואם יכא לביתו מי שיהיה יודרו באומץ לב לקבל פני הבא בנבולו בקצרה בסבר פנים יפות ויאמר לו שישב מעם עד כי יגמר הפשט שהוא עוסק בו ואז ידבר עמו כרצונו. ובסדר היום כחב שעונש הנזיל הוא למי שעוסק ברברי תורה בקביעות עתו ופוסק. אמר ר' יוחנן כל הקורא בלא נעימה וטונה בלא זמרה עליו הכתוב אומר גם אני נתתי להם חקים לא טובים ומשפטים לא יהיו בהם, ולכן נהגתי בעצמי כשאמרתי לתלמידי עשרים וארבע אמרת: בנינון כמו רוח וכיוצא ואף שהייתי כזה לשחוק לכל תלמידי, אכן בגמרא ופוסקים אין אני יודע נגן ואפשר ראופן אמירתנו בדרך פלפול מקרי זמרה. אמר רב משרשיא לבניה כי יתביתו קמי רבייכו חוו לפוטיה דכתיב והיו עיניך רואות את מוריד, ובריה כחב התסתכלות בפני חכם מקנה בנפשו מזה הסהרה המתהווה בפניו וכפרס בהקבלת פניו כשבת ורגל. תלמיד הנפטר מרבו יצד עצמו בענין שלא יהא אחוריו נגר רבו, ואם התלמיד רצה ללכת חזן לעיר ונסל רשות מרבו ונפטר ממנו ואחר כך נמלך ולן באותה העיר מחוייב לחזור ולסול רשות מרבו קורם שילך לדרכו.

סדר הלימוד בעצמו.

אופן הלימוד הוא הכל לפי מה שהוא אדם כי תלמיד חכם ששנה זקרא משנה תלמוד ידע בעצמו איזה ספר ילמוד הצריך לו בקצת, ועל כל פנים ילמוד הלכה בכל יום ואז מוכסח לו שהוא בן עולם הבא. ונראה לי אם לומר שיעור בספר אלפסי יוצא כזה ידי לימוד הלכה, ולנערים ולבחורים אין לימוד בעולם המצליח כידם כמו האלפסי ראיהו כרכא רכולהו ביה מבוא ומפתח לכל הפוסקים ומועיל מאד לעין החוספות במקומות שמביאין גמרא וזה. ולימוד האלפסי לנערים ולבחורים יהיה באופן שאבאר, בתחלה למגמר ביה כפשוטו ולחזור כמה וכמה פעמים עד שיהיה בקי בפנים והדר לעיניה ברין ושאר ספרשים וכן ראיתי לאבי מורי ורבי החסיד ולהיה נוהג ללמוד האלפסי עם תלמידיו במקום הלכה בין הזמנים והוא ז"ל היה המסציא הראשון להרגיל לימוד האלפסי בפי הבריות ועל ידי כן באו לרפוס באזיל האלפסי הקטנים בלי פירושם. ואפשר שגם בהנרות רעין יעקב יוצא ידי הלכה. וכתבו הפוסקים רמה שהאדם מחוייב ללמוד בכל יום מקרא משנה תלמוד יוצא אם שונה

הלכה מהלמוד בבלי שהוא כלול מכל מקרא משנה ותלמוד, ומסדר המעשרות נראה שהיתה כונתו לזה. אכן מי שירצה לצאת בו ידי חובתו צריך לאמרו בכונה דרך לימוד. ואם הוא איש שלא הורגל ללמוד סוגיות התלמוד או נזה לו שילמוד ספר אחר שיש לו לב להבין אותו. ונראה לי שבראשונה יש לאדם ללמוד פירוש סדר התפלות מחול שבת ויום טוב ופיוטים וסליחות ותהלים ומעשרות מי שנרבה לבו לאמרו כמו שהארכתי לקמן בהלכות תפילה. אחר כך ילמוד כל המקרא מתורה ונביאים וכתובים לא כמו שבדורותינו יש כמה רבנים אשר לא ראו המקרא מיניהם. ובתוספות בבא בתרא מוכיחין ראפילו בימי חכמי התלמוד לא היו בקיין במקרא. גם יש ללמוד מרי שבת בשבתו או בכל ימי השבוע פירוש רש"י על סדר השבוע. ולפחות בעלי בתים שאינם מכינים בקריאת שמירת ענין הסדרה המה ידקדקו להבינם על ידי רב שיאמר להם פירוש רש"י ולפחות חיבור הסדרה בעל פה. ומצאתי שבשנה אחת ילמוד רש"י ובשנה אחרת רמב"ן ושנה שלישית בחי וכן יעתיק משנה לשנה למפרש אחר. ובעיני טוב מאד ללמוד הסדרש על הסדרה רבות או תנחומא. ובפרטות ילמוד וידקדק מאד בריני ברכות בכל פרשהן שהם חמורין מאד ועונש הנהגה כלא ברכה חמור מאד ואם מברך ברכה שאינה ראייה עונשו כפול א' שנהגה כלא ברכה כ' שמברך ברכה לבטלה אחרי שהברכה ההיא בטעות ועונש ברכה לבטלה חמור מאד, וכן אם מברך ברכה אחרונה על פחות מכשיעור היא גם כן ברכה לבטלה. לכן צריך לדקדק על שיעור כל דבר לברכה אחרונה. ואני הארכתי בחלק א' מסימן תכ"א ואילך מה שראיתי צורך בהם. טוב ללמוד הלכות פסח סמוך לפסח והלכות חג והלכות יום טוב וחול המועד אחרון לולב סמוך לחג והלכות עצרת סמוך לעצרת והלכות ראש השנה סמוך לראש השנה והלכות יום כפור סמוך ליום כפור וכן תשעה באב חנוכה פורים וכיוצא לכל יכשל בשמץ איסור מרינחם, ובשבת טוב ללמוד דבר מה מקבלה ולחדש דבר מה שלא ידע כבר, כן כתבו המקובלים. כתיב מוסר ה' בני אל חסאם, לכן יש לזהר שלא לרדל בלימוד הלכות אבילות וחורבן וכיוצא, רק שראיתי רבותי מקפירין שכשלאמרו אלו הענינים קראו בכל פעם אחר סיום שיעורם שורה אחת מענין אחר שלא לסיים בדבר רע, שכן מצונו בנמרא כשם נביאים הראשונים ועל כן נהגו לכפול פסוקי יחזקאל כדי לסיים בדבר טוב. אכן ראיתי מקדמונים נוחי נפש שקודם שתחילו ללמוד חולין בישיבה נזרו תענית והסעם ספני שלא יקטרג המסמך על תלמידי חכמים המראים הלכות שחיטה בעצמם, וכן נהג אבי מורי החסיד ז"ל כשלמד עם תלמידיו הריף רמסכת חולין והריף ריבבטא, וכדומה נם מועד קטן שמזכירין בהם עניני מיתה והתענית*) בלע המוט לנצח. ואפילו מה שאינו מובן ראיתי מורי הנאק מהרר"ה סג"ל ז"ל אביד פה שלא רצה לרדל שכשאמר לנו סורים אמר לנו גם הלכות כתיבת תפילין רק בלשונם וכן סדר ניקור כי אמר שהוא ביוש גרול למה שמדלגין. וכן ראיתיו ז"ל שלא

ויהי מקפיד להתחיל רבתי תורה ביום ב' ולסיים ביום ד' כי אמר בשם מהרש"ל ויל' לסימן ב"ד קרש ילבש דרוקא בעניני חול יש להקפיד על ב"ד. אחרי לימוד הנ"ל ילמדו הבעלי כחים ספרי מוסר המביאין האדם ליראה השם כגון ספר המוסר, מעלות המדות, שערי התשובה, ארחות צדיקים וכיוצא, ועין יעקב, מגורת המאור ומדרשים המושכין לב האדם ליראה את השם הנכבד ותהנורא. ועל כל פנים ידרקו שלא ילמדו מה שאינם מבינים אם לא שאין להם רב שימנר אותם מה שהם מבינים כי או מוטב להם שישמעו לקול הקורא בספרים ההמה אף אם לא יבינו מלבב בס' כי יאמרו במרש לא יתקרא ורגלו עלי אהבה אלף ודילגו שאף שמרגלני ואינם מבינים מכל מקום הלימוד הוא אהוב להקדש ברוך הוא, או ילמדו בספרי לשון אשכנז. בענין לימוד הקבלה הפליג במסה משה מאד להרחיק וזה לשונו ועתה כומננו לא מצינו אחר מני אלף שמילא כריסו מכשר ולחם גם אם יחפש חפש מחושש לא ימצא מלמד טוב שיכול ללמדו לכן אל יהי לו עסק עמהם, עד כאן בקצרה. והוא אריך אחר כך בזה עד מאד. ואני לא כן עמתי כי בוראי אי אחת בו חורין לפטור מחכמה הקבלה והוא אריך בזה בעבודת הקודש חלק העבודה פרק י"ג בהביאו חשונה הריב"ש המורה כדברי משה ומוציא ליה אסחא ואכספ ובריוו אביא מאמר ארוך מרבתי הקדוש רשב"י עליו שלום און רצוני להעתיקו שכתבתי זה לא כתבתי רק להמונים שמבקשים דבר ה' והמה לא יבינו לשון הקדוש הנ"ל. אכן בעל עבודת הקודש כתב אחר מאמר זה וזה לשונו הרי ביאר המאור הקדוש בפירושו כי החכמה (צ"ל הקבלה) גדול יותר ממעשים ושמן דרך לזכות אל האור והטוב הצפון לצדיקים כי אם בה, עד כאן. גם כתבו על פסוק אם לא חדעי לך שרצוני לומר שאינך יודע בתכמה הקבלה או צאי לך ונ"י רהיני נשמה רוחין אותה לחץ. ומה שאמרו בנמרי רחמינה אכתי לא קשאי היינו דוקא על מעשה מרכבה מסמ. והאמת אחרי שיוצאי תכמה האמת באמת הסה מועטים בארצות הללו וסכנת הסעות החכמה זאת היא גדולה כדוע מפני זה נסגונוי אחר מלמוד כלל בתכמה זו ור' ששלחו מצפת לחץ ארץ שלום האלוף מהר"ר יעקב שווינפורט ויל' וגשאת' ונחתי עמו בדבר ואמר לי כשם הנאון המקובל מהור"ר יונה ויל' אביד רצפת אשר בר הוינא סליא ראיתי חתימתו כמה פעמים בכתבי צפת וכמרומני שהוא מחבר ספר כנפי יונה שמי שרק מקובל הקדמות אמתיות מפנה עליו לעין כפי יכולתו שעל זה נאמר ורגלו עלי אהבה אל תקרי ורגלו אלא ודילגו כי מי שיש לו הקדמות אמתיות מסתמא יכול להבחין שלא יבא לסעות שיש בו סכנה בנשמות וכיוצא. כתוב בא"צ בימי חכמי התלמוד היה עיקר לימודם לחזור התלמוד כיה לסיים שנתם לבנין שאם ישאלך דבר לא תסגדם אלא אמור לו מיד ויהי אם אפשר אלא ברוב חזרות ורשך לקיש היה חזר התלמוד מאה פעמים קודם שבא לפני ר' יוחנן, יש ראיות ברורות בתלמוד והיו כולם רגילים בחזרה עד כאן לשונו. עוד שם כשם מרש משל,

קשה יום הרין שתלמיד חכם בא לפני הקביה אמר ליה כלום עסקת בתורה אמר ליה הן אמר ליה הקביה מה קרית ומה שנית ומה שמעת? בשיבה מכאן אמרו כל מה שקרא אדם יתפוש כירו שלא תשינתו בושא וכלימה ליום הרין. עוד שם מעיקרא ליגמר אינש והרר ליסבר (רצונו לומר ילמוד הענינים כשפוטם מבלי שידקק בקושיות וחירוצים) כרי שיהיה בקי בריגין ואחר כך כשיעמוד על רעתו יסבור סברות וחירוצים, תל כל פנים ילמוד במתק ובדקרוק גדול להבין לימודו ולא ימהר ללמוד הרבה כי טוב מעט בכונה מהרבה שלא בכונה, וכל זה אינם עושים כי כל אחד רוצה ללמוד תוספות וכל החרושים וחירושי חירושים קודם שירע התלמוד. אם כן איך יעליה כיון שעושים להיפך ממה שאמרו חכמי התלמוד כי כל מה שנאמר בתלמוד הכל אמת ואין להוסיף עליו ולא לגרוע, ועל ידי רוב טורח העיון והפלפול רבים פורשים מן הלימוד מרוב טורח הדקרוק שאומרים על פה כי אומרים מה נוכל להבין סברות מבחוץ תלואי שהיינו יודעים מה שבחוץ הספרים ואם היו לומדים וחיו בקיאין בתלמוד היו מתארים ללמוד כי היה להם לב להבין בקל והיו התלמידים מתרבים, אבל עתה מרוב טורח הפלפול נעשית ההלכה עליהם כששא כבר ופורשים ממנה ורוב הלומדים מורים שאינם לומדין הישר כי מרוב טורח הפספוסים המה מתכסלים לגמרי (ואם זה נאמר על הראשונים כל שכן עלינו שנתחורשו בקרוב למאה שנה חידושי שקרים שפורין חילוקים). באיץ מאריך בראיות הרבה על זה וכתב עליהם במסה משה ורואתי מי שכתב וכי וכבודו מונה במקומו ותאריך שם בשני דפין להביא ראיות לחלוק על דברי מחבר ארחות צריקים שלפי רמיונו הוא החסיד רבינו יונה אשר קטנו עבה מסתני דורות האחרונים האלה, אבל באמת אין כאן מקום פלונחא שהא לא רחה הפלפול לגמרי ולא לכל אדם ריכר רק שלתלמידים ראוי מעיקרא ליגמר והרר ליסבר כרי שיבואו לכלל בקיאות אבל החכמים המפולאים מהתלמוד ופוסקים פשיטא שמחוייבין ללון בעומקה של הלכה להבין ולהורות תמצית הריגין על בורין שזה אי אפשר בלי פלפול, והמעין בדבריו יראה שהם משש כדברי, ובוה שהנירסא היא יותר מהפלפול גם מסה משה מורה כמו שהאריך שם בראיות על זה. כתב בסדר היום ואם יש לו ויכוז עם אדם יהיה הויכוח לשם שמים כדי לברר האמת אבל לא יהיה לקנח ולעמיד סברתו חלילה והעושה כן ואינו חושש לסברות רבים (רצונו לומר כשסברתו ישרה בעיניו כאמת) או לסברות האמת (רצונו לומר שיודע בעצמו שסברתו רחוקה רק שבט לחזור מרבירו) מחלל תורה משה רבינו עליו השלום ועליו נאמר ובי יקלו ומופב לו שנתפכה שלייתו על פניו ולא יצא לאויר העולם, עד כאן לשונו בקצרה. ומפני שענין זה הוא נגד סבע האדם ספני הבושא אשכילך ואורך מה שכתוב בספר חסידים שכשינצחון בדברי תורה תשמח ספני שנודע לך מה ילא ידעת כבר ואם תנח אחריים לא חשמת שלא הרוחת רבר חידוש. עונש הלומר שלא לשמה ידוע, וכתב במעלות המדות כל הרוש

בתורה כדי להתכבד בה וליסול עטרה לעצמו ואינו רורש כדי להוכיח רבים קורא אני עליהם וגם אני נחתי להם חקים לא טובים ומשפטים כל יחיו בס. לא המדרש הוא העיקר אלא המעשה שאם אדם לומר ואינו מקיים היה טוב לו שלא למד כי אז היה שונג ועכשיו שלמד הוא מויד, לכן צוה רמב"ן לבנו כאגרת שצוה עליו לקרותה בכל שבוע פעם אחת והביא ברי"ה האגרת ההיא שבקומו מהספר יעיין אם קיים כל מה שלמד ואם ימצא דבר שלא קיים יכתוב אותו לזכרון לחקן עזרתו בחשובה ולחקן דרכיו בענין ההוא מיום ההוא והלאה באופן שלא יעבור עליו עוד. כתוב בספר חסידים אם יש לחכם תלמידים ואחר עוסק לקנות את הרכ ואת התלמידים חבירו מוטב לנרש האחר לתקנת האחרים הסוכים שנאמר נרש לך ויצא מרון. אסרינן בחוריות ה' דברים שכתבין הלימוד האוכל ממה שאכל העכבר וממה שאכל החול והאוכל לב בחמה והרגיל ביומים עצמן אבל שמן יוח יפה לתלמוד והשוטה שיורי רחיצה והרוחץ ב' רגליו זו על גב זו ויש אומרים אף המניח כליו תחת טראשותיו. ואני כתבתי בסימן ר"א שכשלוש ב' מלבושים ביחד הוא גם כן קשה לשכחה. עוד שם עשרה דברים קשים לתלמוד העובר תחת אפסר נמל וכל שכן תחת נמל עצמו והעובר בין שני נמלים ושתי נשים ואשה העוברת בין שני אנשים והעובר תחת נשר שלא עברו תחתיו סים מ' יום והאוכל פת שלא בשל כל צרכו והאוכל בשר מזהמא ליסטרון והשוטה מאסת המים העוברת בין הקברות והמסתכל בפני המת ויש אומרים אף הקורא כחב שעל גבי הקבר, עד כאן. וראיתי מדרקין מניחין אבק על גבי המצבה ואומרים שמועיל שלא תהיה קריאתה קשה לתלמוד, ואפשר שקבלה היא מקרמונים. ומפני שכתוב בספר הכונות שאין זה ככתב שוקעת נראה לי לצרף שתי הסברות יחד שבכתב שלנו השוקע יש לסמוך על הנחת אבק כנ"ל. ועל כל פנים הירא דבר ה' ותלמודו חביב עליו אל ישליך דברים אלו אחרי גז ליוהר בהן בכל האפשר. ומה שכשאוכל עכבר וחחול ממנו שרגילין לחתוך מקום נשיכתו ולאכול השאר לא ירעתי אם הוא קבלה מקרמונים שזה פירוש מה שכתוב בנמרא כנ"ל או אם אין חותכין רק מכה נקיות ומאוסות ואינם רוצים לעשות תיקון ללימוד, לכן שומר תורתו ירחק מכל התחיבה שאכל העכבר או חחול ממנה. אמרו חכמינו ד"ל מחשבה מועלת לדברי תורה רצונם לומר שלא יאמר אלמוד ספר זה תוך זמן זה שאו חמקסרני מקסרני לבטל מחשבתי לכן יוהר האדם מאד מדבר זה רק יאמר מעט ויעשה הרבה. הסעודות שעושין לסיום מסכתא תמצא ענינו ומתנו בסוף תשובת מהר"ם מינץ ואנו בני אשכנז מקפידים מאד בכבוד הסיום כל הקהל כאחד ויפה הוא, ולכן נודרתי בכל תוקף בעתים שלא היה פה אב"ד לקיים המנהג אף שהיו מתנגדין בדבר, ובתשובות הג"ל החיר לאכול לאכל בסעודת הסיום. אכן מה שנהנו מקרב כע"י כן חבורות לומר תורה שהאכלים אוכלים בסעודה שניה לסיום איסור גרול הוא. אחרי כל האריכות כדינך אלו ובגודל מעלת תלמוד תורה וכאמת לא כולם

יחכמו ללמוד וללמד ואם כן לא ניהא למרייהו למימר הכי, לכן מצאתי להם תרופה ממה שאמרו חכמינו ו"ל על כי בעל החכמה בעל הכסף ועץ חיים היא למחויקים ולומדיה לא נאמר אלא למחויקים בה היינו מי שמסיע בממונו ללומדים שלמדו שיש לו שכר טוב מממונו כאלו למד, ואמרו חכמינו ו"ל כל חנביאים לא נתנבאו אלא לעושה פרקמטיא לתלמיד חכם ולמהנה תלמיד חכם מנכסיו וכי' ואם יתנה עם תלמיד חכם שהוא ימציא לו פרנסה על דעת שהתלמיד חכם יתן לו חלק מתורתו תנאו קיים כמו שדרשו רבותינו ו"ל על שמה וכולן בצאתך וגו' ולכן אמרו במשנה שמעון אחי עוריה שתורתו של שמעון נקראת על שם עוריה מפני שהיה מספיק לו פרנסה. וכדי שלא תהיה כמסופק מלהאמין כי יסופר שיחלק הקב"ה שכרו ליראיו על פי תנאי בני אדם אשר באמת הוא פלאי לכן ראיתי להלחיב את לבבך במה שכתוב בדרשות בן שועיב וזה לשוני שמעתי מרבותי שהיה מעשה בדורות שעברו בשנים שהסכימו שיעסקו האחד בתורה והשני בפרקמטיא ושיחלקו בכאן ובעולם הבא וכשנפטר החכם ככה עליו חברו כלומר זכור מה שהסכמו והעידו שראו למת ששחק ממנו והרכין בראשו להורות על הענין ואין להרחיק זה בחסידים שבסיתתן קרוין חיים והביא שם ראיות הרבה על זה. ואין מועיל תנאי אלא קודם לימודו של תלמיד חכם אבל לאחר הלימוד אמרו חכמינו ו"ל בסוטה אם יתן איש את כל הון כיחו באהבת התורה בוי יבנו לו וכן הוא בהרי"א בשלחן ערוך סימן רס"ו. ואחר שכתבתי שכר הגדול למחויק ירי לומדי התורה אכתוב עונש הגדול למי שאינו עושה כן כי בשערי תשובה רבינו יונה הביא בשם ספרי, אדם שלמד ושנה ולימד לאחרים ויש כח בידו להחזיק ירי העוסק בתורה ומצות ולא החזיק הוא בכלל ארור אשר לא יקום, ולכן מה מאד יש לכל אדם אפילו לתלמיד חכם העוסק בתורה יוסם ולילה וכל שכן להיושב בטל לחזור אחר מצוה זו לצאת מכלל ארור לברוך. ומכלל דברים אלו יש ללמוד שני מדרגות יש בענין זה זו למעלה מזה, הא' מי שנחתן ללמדו מממונו לפרנסתו אשר אי אפשר לו לידע שאם לא היה מקבל מממונו היה מתבטל מחלמודו ואפשר שהיה יכול לצמצם בפרנסתו, הב' ששוכר לנער עני מלמד שלא היה לו אפשר לשכור בלערו או מפרנסו ולא היה לו כעל בית בלערו, הג' מי שנחתן מוונות לחכם שעל ירי מוונות אלו ילמוד שעה או ב' עבדו שהיה צריך בהם להתבטל מלימודו ולילך אחר מוונותיו לולי שהוא היה בעורתו מעלה זו גדולה על כולן. וזה נלמד מדין תנאי הגי' דקשה מה מועיל תנאי אדרכה' הלא הוא מנרע כח המחזיק שכל המחזיק יש לו שכר כאלו לומד בעצמו כמו שכתבו הסור ושלחן ערוך סימן הנ"ל ועל ירי תנאי אין לו אלא החצי אלא על כרחנו צריכין אנו לומר שהחכם שמרכיב תורה ומורה דרך לעם אין ערוך לשכרו וחצי שכרו הוא יותר מכפלי כפליים שכר לימודו של תלמיד, נמצא מה רב מוב הצפון לו על ירי תנאי עם חכם גדול שעל כאלו נאמרו התנאים הנ"ל יששכר שמעון אחי עוריה ואחריני דמייתי

בסופה, הארכתי ברכבים אלו למען ידע אדם להוררו במדרגה עליונה הנ"ל. אחרי שכתבתי ריני רברי תורה ראוי להצטרף עליהם פרק קדוש ספרים והשמות. חייב לעמוד כשנושאים ספר תורה ער שחניע למקומה, או ער שתחסכה מעניני והשומע קול הנושא ספר תורה אף על פי שאינו רואה אותה חייב לעמוד, יורה רעה סימן רפ"ב. ונראה לי רבספר תורה איכא איסור לישען או להניח אצלי ידיו עליה ותחונים יש להם להזהר בזה ואפילו על השלחן שמניחין אותה עליו אסור לישען כאשר כתבתי לפנים באריכות. כתב בסה"ח בכ"מ ק"ז כל המונע ספר תורה מלהכניס לתוך ארון הקודש כגון הקובל לפני ההיכל שקורין קלוסן עתירה תורה שתצעק ותכריז על נשמחו איש פלוני אל יבא בשלום. עור בסימן ק"ס האומר לחבירו חושש לי ספר יקחנו ביד ימינו ולא בשמאלו לפי שהתורה נתנה בימין. עור שם אחר היה חוסס ספר תורה ורצה ארמאי לעזור לו ולא רצה היהורי על שם שכתוב ולכם אין חלק וצדקה וזכרון בירושלים. אסור להשהות בכיתו שום ספר שאינו מונה ולפחות הספרים שלומד ידקק להניחם מכל טעויהם. ספר תורה שנמצא בו ג' טעויות אסור לקרות בו ער שיחזור להניחו מראשו לסופו, ובעון זה נכשלים רבים. כתב ב"ח פרק י"ד צריך להנאות ספריו ולהצניעם במקום המוכרח שכתבו וכמו שעושין תחבולות ותולין אוכלים באויר לשמור אותן מעכברים ותחולים יעשה גם כן לשמור כבוד שמים וכן כתוב בספר חסידים סימן רע"ה על כבר את ה' מהונך כברהו יותר מהון שלך עיין שם. וכשהוא מסלמס לא יסלמס כאשר כלים כי אם דרך כבוד וצניעות כמסלמס בגרי סלך בפני המלך ולא ינע בהם כי אם בידים נקיות, הכל ב"ח הנ"ל. וכתב בספר חסידים סימן רע"ד אם ננע בכשר אשתו לא ינע בספר כי אם רחץ ידיו. עור בסימן רע"ד אם נשק את אשתו או בנו לא ינשק אחריהם את הספר. עור בסימן רע"ז לא יראה אדם כעסו בספר להכות על הספר או להכות אחרים בספר ולא יגין בספר מלקבל הכאות. עור בסימן ק"א לא ישרס אדם קונטרס על הספר מפני שהספר יש בו קדושה ולזה אין בו קדושה ער שיכתוב בו, כן הוא בסימן תתצ"ח וכל שכן שאסור לסרוק עליו ראשו אפילו בחלק שבו, ער כאן. סכאן מוכח שאין להשחמש בספרים אפילו בחלק שבו או הלוחות וקלף שקושרים בו שום חשמיש של חול כגון לכתוב רברי חול בגיר בפני עצמו כשמונה על הספר או להרעות עליו טעות או לחשוב עליו חשבונות וכיצא. ונראה לי ללמוד מזה ראסור לכסותו כלי פתוח בספר וכן כשהלון שבור אסור להעמיד ספר לפני הנקב שבהלון וכל שכן שאיסור גרול הוא לקשור ספרים בקלפים מספרי קורש, ואם על ידי משנה אירע שאומן נכרי הקטור ספריו קשרם בקלפי קורש מחוייב כעל הספר להסירו ולא יחוש על התצא הקשירה שהיא כחנם כי טוב לו שיאבר טעותיו ואל ינהוג בוין בספרי קורש חטור סבלי הפסק, הנם ששטעתי שיש בני אדם מקילין אם כבר נקשר הספר וסעמם שמצוה שישאר הקלף בספר שאו נשאר בקרשוחו על ידי הספר

שקשור בו ואם יסיר הקלף ממנו אידי רוטר מירכס על ידי שאינו רק חתיכה אחת, אכן בספר חסידים מוכח רצון זה היחיד שכתב בסימן תתקנ"ו וזה לשונו, אחר היה כותב ושם קונטרסים על הספר כדי שלא יטעה בשיטות ואמר לו רבו לא יתכן שישמש ספר לספר כזה הענין אפילו תלמוד לחוש. והחכם עיניו בראשו שכשנותן ספריו לאומן כדי לקשרם יתנה עמו כתנאי כפול שאל יקשרם בקלף של ספרים הנם דלאינשי משמע להו שמצוה עביר כשקושר בו ספריו, שאם יסיר ביד הנכרי יקשור בו ספריהם שבוראי יבא הקלף לירי כיוון גדול מזה, סברא זו רחוקה בעיני כי מפני הכיוון שאינו נעשה רק על ידי נכרי אין לו רשות שיכוה הוא בעצמו הספר או שיבא על ידו לירי כיוון. ואם יאמר האומר אם כן כאשרם יורע שיש לקושר קלף קרוש יתחייב לקנותו ממנו כדי להצילו מן הכיוון, נראה לי שזה אינו חיוב כי אמרו חכמינו וז"ל אין פורין ספרים יותר מכדי דמיהן כי הקלף לקשירה נמכר ברמים מרובים יותר ויותר מדמי הספר ללמוד מחוכו, ובפרס בוסן הזה שהרפוס שכיח שכיח ועל ידי כן ספרי הקלף אין נחשבים מאומה דמיהן, ואף על גב ראפשר לחלק ולומר דכיון דטעמא רצון פורין את הספרים וכו' הו' מפני חיקון העולם דהינו שלא יספרו הנכרים נפשם עליהם לגזולן וזה אינו שייך בקלפים אלו הקדושים שביד הנכרים בומנינו שהרי ספרי הקלף דשכיחי עתה רובם ככולם באו לירי הנכרים בעת הנזירות ובס"ה משמע רעל שעח הנזירות לא אמרו רצון פורין, מכל מקום אף אם חילוק זה אמר לא עלה בדינו כזה רק שאין איסור לפדותן יותר מכדי דמיהן אבל על כל פנים דהוי חיוב לפדותן יותר מכדי דמיהן לא מצינו. בס"ה בסימן ר"ף מיחא פלוגתא מב' חסידים דחד סבירא ליה שכשיש יהודי הקושר ספרים אין ליתן ספרי קודש לארמאי לקשור אף על פי שהארמאי קושר יותר בסוב ולאירך סבירא ליה דשרי רק שירקק עליו שלא יקח השוירים שמחתן מן הספרים לספריהם. בסימן הנ"ל מוכח דאסור ליהודי לקשור לארמאים ספריהם. עוד בסימן קמ"ב אל יכסה את ספרו בקלפים הכתובים לשון לעז או יוני. כתב בס"ה סימן צ"ז מעשה בחכם אחר שכשמת הוציאוהו מקברו והכוחו ונצטערו מאד על הדבר ובא לאחר בחלום ואמר לו מפני שכשהייתי רואה ספרים נחשקים קרועים עם רפי ספרים לא הייתי קושרם יחד ומצניעם. חתיכות רפיים קרועים אסור לשרפם רק חיוב לנגזם, כן מוכח בשבת בפרק כל כתבי. חיוב לנהוג קדושה בכל כתב מרובע, כן כתוב בריה בשער היראה פרק כ', ומשמע מזה דבכתב שלנו יש להקל. אכן ראיתי אי"מ החסיד וז"ל מקפיד מאד על הדבר וכשהחזיר כ"י לנכרי כשהיה כתוב עליו שמו בכתב יהודי כנהוג היה נזהר לקרוע הכתב ההוא מהכ"י ולשרפו בטרם נתן הכ"י לנכרי. כתב בס"ה סימן תתקנ"ו אל יצניע קונטרסים שלא נכתבו בספר, וקונטרס שנכתב בו תורה שבעל פה אל יצניע בתורה שבכתב, ובסימן תתצ"ט כתב מי שכבאים שופרים לכתו לחפש אחר מעות פסולות ואם ימצאום ישליכום למיט לא יטמין

אותן בחוך הספרים, עד כאן. ואם אפילו במקום הפסד מרובה אין היתר כל שכן וכל שכן שלא יצנע בלא הפסד שום דבר חול בתוכו. עוד כתב בסמ"ק קמ"ב מי שאמר חומש או כתובים והתחיל לכתוב אחר וכשנכתב חציו נמצא הראשון אסור לכתוב בחלק הנשאר דברים אחרים גם מברכי סופרים (רצונו לומר משנה וגמרא או שאר פוסקים) לפי שאז נקרא הוא עיקר והחומש ספל. ובסמ"ק רפ"א כתב אסור לכתוב צרכיו אפילו במה שנשאר מתורה שבעל פה ולא יכתוב באותן דפין סימתי ספר זה בכך וכך לחורש, ואם רוצה לכתוב יקח דף וידבק ללוח ולא יקשור על הקונטרסים. וגראה לי ראייה לזה מבראשית רבה פרשת ויגש, אע"ן דשיטתו הו' במגדלת דצבעין והו' נוהגין בהן איסור משום קדושת הארון, פירוש שנותרו מעצים אשר נעשה מהם ארון הקדוש. וגראה לי לדון מזה שקצצי חתיכות קלפים שנחתכו מהיריעות שכותבין עליהן ספרי תורה חפילין או סויות אין להשתמש מהן לצורך חול כגון לקסיעין או לשמרות וכיוצא וכל שכן שאיסור הוא להשתמש בהן תשמיש של גנאי כמו שראיתי בימי חורפי שעושין מהן לחינוקות נקבות. כצ"ץ שקורין בלשון אשכנז שאפ"ל. ובסימן תתצ"ג החמיר שלא להפיל לארץ מה שנוררין מהסי"ט העלצולן אי מהקולמוס שנכתבו בו ספר תורה וכל שכן הקולמוס עצמו אחרי שנשבר. בסימן תתצ"ד כתב כשיש חיכוך באדם לא יחכך בקולמוס וכל שכן בספר ולא יפתח אבעבעות לא בקולמוס ולא במרצע ולא במחט המיוחד לספרים. בסמ"ק קמ"ב הג"ל: וכן אל ישים ספרי תלמוד על ספרי מקרא ואפילו נביאים או כתובים על גבי חומש אסור, וזה פשוט בנמרא דמגילה. וגראה לי שמה נשתרבה המנהג שלא לקשור שום ספר אחר אצל החומש משום שלפעמים כשישתמש בספר האחר ויפתחנו נמצא שקצה ספר ההוא יהיה מונח על החומש בשעת הפתיחה. אכן הפסדות וחמש מגילות וכן כ"ד ספרי קורש רגילים לכורכם כך אחר, ויש להם לסמוך על דברי המרדכי בפרק השותפין והביאו השלחן ערוך בהג"ה יורה דעה סוף סימן רמ"ב בדברך אחר הכל שרי. אכן שאר ספרים לא ראיתי מנהג לכורכם אצל ספרי המקרא, ואפשר דאיסור גמור הו' מפני דקדושת ספרי מקרא חמורה יותר ויותר מקדושת התורה שבעל פה מאחר שמן הדיו לא ניתנה לכתוב רק מפני עת לעשות וכי' לכן אפילו בכרך אחר הו' גנאי לספרי המקרא, ודברי המרדכי הג"ל משמע הכי דקאי על ר"מ שאמר מרביק אדם תורה נביאים וכתובים כאחר דיש לדקדק הא ספרי תלמוד אצל תורה נביאים וכתובים הו' איסור. עוד שם סימן רנ"ג, לא יעזר חפילין או ספרים חוץ לחיק אלא יתפשמ בירו ויוציאם. (וגראה לי שרומה לזה מי שיש לו חפלה חשוקה בכסף ובה שלשלה כסף אל יתפוש הסכעת העליונה הגדולה בירו והתפילה תהיה תלויה למטה כמו שעושין הנשים פה ביום טוב, וכמרושני שכן הזהיר הגאון מהר"ר ישעי' ז"ל הג"ל לאיסור.) בסמ"ק תחק"כ כתב אם נפלו לאדם ב' ספרים לארץ והנביא האחד לא ינשק אותו עד שהנביא השני, וכן הוא בליקוסי מהר"ל, ואם צריך

להציל ספרים ושאר רבירים יקרים יציל תחלה הספרים שנאמר כבר את ה' מהונך, פתורנו יותר מהונך. כתוב בליקוטי מהר"ל שכשראה ספר מהונך עליונו למטה הפכו ונשקו. ראיתי מקפידין שלא לילך מהספר כשהספר פתוח אפילו כשרעתו לחזור להספר, ונראה לי הטעם דפתחת הספר כשאין לומר מתוכו היו ביוון לספר וגם יש לחוש שמא יפול עליו אבק או עפר או כל מירי דגנאי. אחרי כותבי סצאחי כן להריא בספר יש נוחלין. מנהג אנשי מעשה להתענות כשרואין ספר חושש נוסל לארץ, ואף על פי שלא ראיתי דבר זה בשום ספר לא ראיתי אינו ראיה. ונראה לי שהטעם הוא שנרמה לסימן רע חס ושלום, לכן יש לחוש למנהג זה, והיינו דוקא אם נפל על האותיות אבל על הלוחות שקורין סאבלין לית לן בו למיחש. אסור לישב על גבי מטה או ספסל ואצטבא שספרי קודש עליהן וכן המנהג פשוט, רק שהרבה מקילין בפריסה טלית או סרין תחתיהם, והמחמירין בעניניהם מניחין נסר תחתיהן, ונראה לי דלפחות צריך שיהיה הנסר כעובי ספח. אפילו על סררינות שיש לפני ארון הקודש אסור להניח ספרים וכל שכן על גבי קרקע ממש. בס"ה בסימן קנ"ז כתב לא יחכן שחשים ספרים על מטה שישנה עליה וכן לא יחכן שתתלה רבירי תורה בין גלילך או לאחוריו. לא יניח אדם ספר על ברכיו ושני אציל ידיו עליו, שלחן ערוך יורה דעה סימן רפ"ד עיין שם. אל תהרף ראשך על הספר, לשון חיי עולם. בסימן תתקכ"ב כתב בס"ה ילד עמר על השלחן שהיו ספרים תרירים עליו רק שבשעת אכילה הסיר הספרים ונחתך רגל הילד והוא ואמר אביו שנענש מפני עמידתו על השלחן, ומשמע מזה שבשלחן סחמא אין איסור, אכן בספר היראה רר"י כתב אל תהרוג כנה על השלחן שהוא מוכח מפני שהשלחן רומה למוכח. אסור לשמש בחרר שספרים או תפילין כתוכו עד שיתגם כלי בתוך כלי, והוא שאין הפנימי מיוחד להן, ואם הוא מיוחד להן אפילו במאה כלים אסור, ואם פירס טלית על תארנו ככלי בתוך כלי רמי, ואם ספר תורה בחרר אסור לשמש עד שתעשה לה מחיצה עשרה, ואם יש לו חרר אחר להניח ספר התורה שמה אסור לשמש עד שיוציאנה. כתב בס"ה סימן רפ"ג רמי שכתב יפה בקולמוס של עצם יש לו לכתוב בו תפילין ומזוזות, אף על פי שבנמרא משמש ריש לכתב בקנה. והביא שם בס"ה ראיה מקרא רחוב בעם ברול ועופרת לער בצור יחצבון. סכאן מוכח ראיה נמורה שבוסנגו שנוהגין לכתוב בקולמוס של ברול אין שום קפידא כלל, ולא כיש מרקקים שרצים לכתוב דוקא בקנה. בסימן תתקפ"ה כתב כשרוצה להפיח ירחיק ד' אמות מספרים אם לא שהוא אונס גרול שאו יפרוס בגר על הספרים, ועיין לקמן פרק גירול בנים. בסימן תתפ"ה כתב הכא לכתוב השם ירוק או ישילך מחוססו תחלה אם צריך לכך ויקנה ידיו ואחר כך יכתוב ולא יפסיק באלו באמצע השם ולא ירכר או ישחוק באמצע כתיבתו, גם לא ירוק בין כתיבה שני שמות סמוכים כגון ה' אלקים, וכן בחפלה לא ירוק ביניהם אם אפשר לו. בסימן תתפ"ז

כתב שכאמצע כתיבת השם לא יפסיק להעביר הקולמוס על אות אחר. אין לכתוב שם באנחה וכן אלקים רק בר' או בק' במקום ה' שלא יבא לירי ביוון, ואפילו שלום יש גוהרין שלא לנסרו רק שלו' בנקודה על הו', שלחן ערוך סוף סימן רע"ו בשם מהר"ל. ומפני זה רנילין העולם לכתוב במנין חשבונם ס"ו ולא י"ה. גם יש גוהרין שלא לכתוב כלל אותיות השם בהצירוף הן בתחלת השם או כאמצע או בסוף השם הן יודיים או ההי"ם כגון יהורא או יהושע וכן בסוף השמות אלי' ישעי' וכיוצא כותבין א' במקום ה' או אין גוסרין השם כלל וכן בשמותיהם כגון יהניש רק יאהנש או יחנש או יאנש וכיוצא, ואנב זה אמרתי להודיע ששם זה של יוהנש שהוא יום חגם שלהם הנקרא יהנש סאג ולכן הענבים הקטנים האדומים שנגמר גדוליהם קרוב ליום חגם הגיל יהנש סרייבן המרקרקים נהנו לכנותן תמוז סרייבן כרי שלא לזכור השם סהצירוף.

פרק נידול בנים.

תנך לגער על פי דרכו גם יכי יוקין לא יסור ממנו, היינו שמחויב האדם להרגיל ילדיו בעורם קטנים לעבודת הכורא ולכל מרה טובה ואל ירגילם מפני נענועיו אליהם בדרך שרירות לבם בקטנותם כדרך העולם שכשהקטן מכה ומקלל ומחרף, אבותיו ושאר אנשים חשובים החשובים האבות מעשים המטה להתיפות ושוחקים עליו ומלמדין אותו לעשות יותר כזה וכוה, ולא כן הרבר יען ההרגל על כל דבר שלטון ואם הגער יחנך עצמו על פי דרכים האלו מנעוריו גם כי יוקין לא יסור ממנו רק יסיל אימה עליהם בעוד שהם קטני קטנים על כל דבר ודבר למען יהיו סרים למשמעתו כשיגדלו. אכן אל יסיל עליהם אימה יתירה ביותר ובפרט לקטנים שהמה רכי לבב ביותר יש לחוש שאם יכבר עולו עליהם בקושי יכרה אנה ואנה ואפשר שיעשה חס ושלום מעשה לאבר עצמו לדעת. ולזה צריך דעת ותבונה יתירה איככה ינהג בהם, וישפוט כל אדם בעצמו טבע ילדיו מה הוא ועל אופן טבעם יתנהג עמהם לייסרם בדברים ובשמים דהיינו שבס המוסר שלא יהיה ראנה לדברים הרעים הגיל. כתב בס"ה סימן תתקכ"א ילד קטן שאינו מבין על מה מכין אותו אם הוא יושב אצל אביו וספרים לפניו וחקטן כורע להשתין או לעשות צרכיו אל יגער בו כי לא ידע להבין שכשביל הספרים מנעו ויעצור עצמו משום פחדו ויבא לירי סכנה אלא יכסה הספרים ואחר כך יקח עפר ויכבר, ואם השתין ישפוך מים עליהם. אפילו אופן המוסר הראוי להם אל יהיה בחמירות שמפני הרגלם אל ישנחו כלל, גם יש לחוש שעל ידי שתמיד חמה שפוכה עליהם יבעטו בו וישימו דברי מוסריו ככלב המנבח שכן דרך העולם באמת. וענין זה שיך אפילו במוסריו על גדולים כגון בניו ובני ביתו ובאיש נכבד לבני עירו שבכולם אל ירבה תוכחותיו בחמירות רק לעתים כפי היותו צריך שעל ידי כן דבריו נשמעים יותר מאלו יהיו דבריו רק רע כל היום ותמיד ששם מנאץ. אמרו

חכמינו ויל יצר תינוק ואשה תהא שמאל רוחא וימין מקרבת, שאחרי הכאותיו ותוכחותיו יחניף לו חיקף בדבר אחר באופן שלא ירגיש התינוק כאלו נחמס אביו על הכאותיו. ועל כל פנים לא יגום לקמן שביום מחר או לאחר זמן יכה אותו על מעשיו הרעים שיש לחוש שעל ידי כן יעשה מעשה בנפשו חס ושלום רק עונש יעניש אותו חיקף או ישחוק ער שישלם לו כספתו כי ראנה גדולה יש שעל ידי גיוזומים כג'ל לתינוק יפול לבו עליו ויחרר הדרה גדולה ער שיעשה מעשה בנפשו או שום מעשה רע אחר. יש לזהר שלא להבעית הקסן על ידי שום מורא בעולם פן מפני כן תסרף רעתו עליו חס ושלום או יסתכן למיתה חס ושלום שהרי החירו חכמים ביום כפור או בשבת לשבור דלת הננעלת לפני התינוק שחשבוהו לפקוח נפש אם ישאר יחיד. כתב בסת"ח אם אחר מכניו בעל מחלוקת או שירא פן יחטיא אחר מכניו מוטב לרחות הרשע בשתי ידיים ולא תהא ימין מקרבת במקום שהב לאחריים שיותר יבא לרעה אם לא ידחתו שהרי ר"ד המלך עליו השלום לפי שקרב את אבשלום כמה נפשות נהרגו עליו.

עתיק איה דברים מפרק גדול בנים דר"ח ע"ס איה הגהות שחוספתי עליהם.

כתב בשם המרדש וזה לשונו, יסר בנך כי יש חקוה, רצונו לומר אם תראה בנך שהוא ספס אל תאמר מה יועיל המוסר אלא עדין יש לו תקוה בלמוד ומוסר אם אלמרגו, ואם לא יבין תורה הרבה ילמוד לפחות לקרות בתורה ולהתפלל. ועל כל פנים ישחדל ללברו מקרא משנה תלמוד אולי יבין ואל תחייאש מלימודו; ער אשר עשית לו בכל האפשר לך, ואל תאמר אם אנדיל לו המוסר ימות תחת השבט הוי ואל המיתו אל חשא את נפשך, דבר אחר ואל המיתו אל חשא נפשך לעצקתו ולבכיתו; אל תחמול עליו כשחכנו בשבט רכתיב אתה חכנו בשבט ונפשו משאול הציל. עלי כהן גדול נ' כתרים היו בידו, מלך אב בית דין כהן גדול, ובעונות בניו ירד משלשתן. ילמד בניו תורה בקטנותו מעט כפי שיוכל הנער לסכול והשם יתברך תחעלם כשהקטנים משיחין בתורה אף על פי שהן מגמגמין והקרוש כרוך אוהב אותם שנאמר ורגלו עלי אהבה אל תקרי ורגלו אלא ורגלונ, ורגליו עליו בגימטריא קטן. כיצד, כשהקטן מתחיל לדבר מלמדו תורה צוה לנו משה ופסוק ראשון של קריאת שמע, ולכן ראוי לחנך הקטנים שיאמרו שמע ישראל בשעת נינוב ידיים וכשיגדל יותר מוסיף ללמדו מקצת פסוקים על פה, וכשיהיה בן שלש שנים מתחיל ללמדו האותיות. יפייס הקטנים כמה שהם מתאווים ויאמר להם הנה לך דבש קליות ואגוזים כרי שילך לבית הספר וילמוד, וכשיגדל יותר וימאם באלו הדברים אומר לו אביו לקנות לו מלבושים נאים, וכשיגדל יותר אומר לו למוד תורה ותקרא תלמיד הגון, רצונו לומר בחור, וכשיבין יותר אומר לו שיקרא רבי, וכשיבין יותר אומר לו שיקרא חכם ריין אב"ד ותשב בראש ער אשר ישגי כרעתו אמתות התורה ומואם בכל אלו הדברים ועוסק

כתורה לשמה שמתוך שלא לשמה בא לשמה. ילמוד קטן לנשק ירי אביו ואמו ורבו והגדולים והחסידים. ונראה לי רזה הוא לפי מנהגם כמו שכתוב בספר הכונות שבילל שבת המנהג כן וכחב על זה סוד גדול, וכל מי שהקטן מנשק את ירי צריך לשום ירי עליו ולברכה. לשון רכת חשבר גרם לשון החינוקות שהיא רכת שוברות כחן של צרות שהן חזקות כעצם, חשבר גרם ראשי חיבות "הינוקות" של "בית" רבן "גזירות" רעות "מבטלין". כשיעשה מצוה אחת מן המצוות יעשה אותה בעצמו כגון שיקשור הלולב בירו וילמד בנו לעשות כך שיהיו המצוות חביבין עליו. כתב בטה"ח טוב ליראי ה' שימחלו כבודם לבניהם בלא ידיעתם כדי שלא להענשם כי רצוני של אדם הוא כבודו, דאם לא כן אפילו צריך גמור לא יוכל להנצל מן העבירה כגון אם אביו ואמו יושבים לו כוס אחד או ימנוג. צריך האדם לאהוב את בנו כנפשו אבל לא יודיע לו האהבה אלא מצפינה בלבד. צריך האדם להשחית בנו בכל דבר, במאכל ובמשתה ובכסות ומחנה וירושה לכל דבר, והני מילי אם בנו שוים, אבל אם בנו האחר הולך על דרך טובה ובנו האחר וולל וסובא וסורר ומורה גות ירושתו לבנו ההולך על דרך הטובה. ונראה לי דרוקא מכן שאינו הגון מאד כאותו שהזכיר מותר להעביר נחלה ממנו, אבל אם איננו אינו הגון מאד אסור להעביר נחלתו ממנו לאחיו אף על פי שהוא חכם וטוב ממנו, כמו שאמר שמואל לרב יהורא שינא אל חור בעבורי אחסנתא אפילו מברא בישא לכרא סבא. מכל מקום משמע לי דוקא להעביר נחלה לנשרי אסור אבל להרבות לאחר ולמעט לשני שרי אם אחד חכם וטוב מהשני, אכן אם הם שוים צריך להשוותם לנשרי לענן ירושה, לאפוקי בחיי אפילו אינם שוים צריך להשוותם בכל דבר כדי שלא להטיל קנאה ושנאה ביניהם, שהרי בשביל משקל שני סלעים מילת שהוסיף יעקב ליוסף נחלגל הדבר שירדו אבותינו למצרים. אכן נראה לי אם כונתו בהרכותו לאחר מכניו ליסר על ירי כן השני שעל ירי קנאתו באחיו שמראה לו אביו סבר פנים יפות יותר ממנו ייטיב דרכיו, שרי, וקעביר מצוה, ויאמר לו בפירוש ראה אהבתי לאחייך ולא לך הלא דרכיך ומעלליך הרעים עשו אלה לך ואם היטיב דרכיך אז תרע שיש בידי להרבות לך על אחייך מה שהרביתי לאחייך עליך. אם ישמע האב דבר מנוגה שעשוהו אחרים יפליג מאד בננותו בפני בנו ויאמר חבא קללה על פלוגי שעשה כך ועל כל תעושה כמותו. ואם ישמע דבר משוכח שעשוהו אחרים יפליג בשכחו מאד בפני בנו כדי שיחאוה לעשותו. כשיקום כבוקר לחפילה יוליד בנו עמו לבית הכנסת, ודוקא כשיודע בנו להחפול או לפחות לענות אמן יהא שמייה רבא וכיוצא אבל קסני קסנים נראה לי דאסור גמור הוא להביאם לבית הכנסת דאיכא למיחש לביסול אבותיהם סכונה וגם שמא ילכלכו עצמם בצואה ומי רגלים והוי מכשול רבים, שלא ידעו להפסיק מחפלתן ער שישלקו הלכלוך, ועיין לעיל בחלק א'. כשילך לביקור חולים ולהכנסת כלה והוצאה המת וכיוצא יוליד בנו עמו כדי שירגילונו בעשיית המצוות, וביקור חולים שכתבתי

לאו דוקא, סמעם רחישנין שיסחכן הילד חס ושלום. כשיגדל הבן יזהר האב שלא לדרחקו וליסרו ביותר אלא יהיה דיבורו עמו בנחת, ולא יקללנו ולא יחרפנו ואין צריך לומר שלא יכנו שמה יחסא הבן על אביו ונמצא גורם לבנו לאברו מעולם הבא תעובר על לפני עור, עד כאן מפרק גידול בנים דריח בקצרה. ונראה לי ראל יסנע אף מכנו הגדול אפילו הגשוי מוסריו ותוכחותיו ובפרט פה עמנו שהעשירים משיאים בניהם כבני י"ד או ס"ו שנה שראוי לאב לשכור לבנו מלמד גם אחר נשואיו למען לא יפרוק הבן עול תורה ויראה מעליו על ידי רוב תאותיו בעושר בלי שום עול כלל שיש להם כמה שנים מזונות על שלחן אביהם וחמיהם ושייך בהם זרם לבבך ושכחת אח ה' אלקיך. וצריך שירביר עליהם כלשון רבה ויורעים עוגשי הרשעים וגנותן בעוה"ז וכעוה"ב ויחניף להם כממונם כרי שיקרבם תחת נפשי השכינה ויגום להם שירירם הנאה מממונו כחיו ובמותו אם לא יפרשו מרריהם הרעים, וצריך בינה רעה והשכל כאיזה אופן ידבר עמו שיכנסו דבריו באוזניו ושלא יחסא הבן באב, וכן כ"ב או כ"ד מקרי גדול. כחוב במעלה המדות אם ראתה כנך נוהג במדת הוריות אל האמר מעתה אינני צריך לזרוז רק חסיד חוסף לזרוז. עוד שם, לא ילמד בניו לאכול בשר ולשתות יין אפילו הוא עשיר ביותר אלא כמה שיוכל להיות את עצמו, ומתלא אמר אויז אייגנס פויאר איז גוט איין אירלמן צו ציגן אביר אויז אייגנס אירלמן קאן מן נים וואל איין פויאר ציגן. כלל גדול בהנהגת בניו להרגילם בקטנותם שלא יהא שום דופי בדיבורם הן כלשון הרע קללה שבועה ניבול פה או שום כינוי, ואמרו חכמינו ז"ל המכנה שם לחבירו הוא מהוורדים ואינם עולים אף על גב דרש בשמיה. ומוכח דרוקא היכא ריש בכינוי קצת נגאי, רק ירגילם חסיד להזכיר השם עם איזה סימן שיהיה הן על ידי מקומו או שם אביו או שום דבר אחר כרי שלא יצמרכו להזכיר כינויו, וגם לשון נגאי וסינופה לא ישמע על פיהם כגון להזכיר שם צואה ואחור. ובר"ח כתב בשער הקדושה פרק י"ד בשם הוזהר אהנהו דמפקין מלה כישא וסלה דסנופא מפומיהו וי להון בהאי עלמא וי להון בעלמא ראחי, על כן ראוי להשמר מרבירים הנ"ל שמרבירים העולם וכל כיוצא בזה. והכנס אחד עבר עם תלמידיו לפני נבילה אמרו תלמידים כמה מסרחת נבילה זו אמר החכם כמה לבנים שיניה, והיתה כונת החכם בזה שהגם שיש נבילה כמה חסרונות ודברי נגאי ואין בה רק מעלה אחת טובה והוא ליבון שינים אף על פי כן היה מן הראוי שיוכירו המעלה ההיא כרי שלא ליתן דופי ושמן לשום בריה. ותיקון גדול לזה הוא שהאב עצמו ישמר כמפני חרב שלא ירגיל על לשונו שום דבר רע מכל הנ"ל רק יעקום שפתיו הרבה כרי שלא יציא מפיו שום לשון מגונה, גם כשישמע אנשים אחרים מרבירים לשון גרוע בפני הבן יקפיד מאד על המדבר וממילא ישמור הבן פיו ולשונו מרבירי נגאי. כחוב בס"ח סימן חקס"ב אם הבן הולך יחיד בלילה והאב מצטער על זה והאב שמה שיאמר לו הבן חלך עמי או יאמר הבן לאביו אם תחפץ חלך עמי וכל כיוצא בו ובלבד שלא יאמר לאביו

כן בפני העולם, ואם רצה האב שיאמר לו בפני העולם רצון אביו יעשה. גם ירגיל בניו סנעוריהם בברכת הנהגין ובברכת המון, ומעתה שידעו לקרות בתפילה ירגילים לחלק ברכת המון לר' ה' ו' חלקים לברך בכל פעם חלק אחד, וכשהיו רגילים בזה יחלקו ברכת המון לב' או ג' חלקים עד שירגילו עצמם לברך ברכת המון מתחילה ועד סוף כפעם אחת. חינוך תעניות אין לאחר אפילו יום אחד אחר שנתמלאו י"ב שנה לזכר י"א לנקה, לא כמו שהעולם סובר דחליא רק במנהגם ועושין מנהג שהנקה תתחיל להחזקת רוקא בתענית אסתר וגם בזכרים יש שמקפידים על יום כפור וכיצא וזהו איסור גדול כי יום התענית הראשון שאחר י"ב לזכר ואחר י"א לנקה חיוב נסור להחזקתה בלי איחור כלל. ושיעור הנ"ל דוקא לחינוך החלש בסבב והיינו כמעט רוב החינוקות מה, ואפשר גם בכרכים אחרים, לאפוקי ערי הפרוות שהם בריאים שיעור הזכר י"א ושיעור הנקה י"ד. אל יכנה האב את בנו בשם מגונה הן דרך חבה או דרך רוגז כמו שרץ סמא מוסר חמור וכיצא. וכן אל יאמר לו דרך שחוק תחול ינשך אותך וכן כלב או סוס שמלכר שאין לאדם לפתוח פיו לשטן כתוב ב"ח עוד טעם אחר על דרך סור שכל אלו הם שמות לקליפות ועל ידי ריבורים אלו יתן חס ושלום מקום לקליפות שיהיה להם אחיזה מה בחינוך.

סדר למוד בנין קטנים.

מצות עשה שילמד האב את בנו זאת בן בנו תורה או לשכור להם מלמד. ואל יהיה קל בעיניו מה שאמרו חכמינו ז"ל המלמד את בנו תורה כאלו קבלה מהר סיני. ונראה לי שאם האב חכם ביותר טוב יותר שישכור להם מלמד משימור הוא עצמו עמהם בעורם קטנים, שלימור ההוא סבסלו מלימודו הגדול והחשוב. ואמרו בוור פרשת ויחי שר' יצחק ניצול מסלאך המות כרי שיגדל הוא עצמו את בנו לתלמוד תורה, והאריך שם באופן הצלתו. נקטינן מיהת שמעלה גדולה וחשובה היא המלמד כנפשו את בנו תורה. חזקיהו מלך יהודה הרכיב בעצמו ובכבודו את בניו על כתפיו לבית הספר ואם כן מי לנו גדול מסנו שיחוס על כבודו מלהוליקם לבית הספר, וגם ר' חייא בר אבא לא טעם מירי עד שהוליד בניו לבית הספר ורכ הונא עד שלמד עם בנו לימודו שלמד ביום שלפניו והוסיף עוד על לימודו. ונראה לי שאין לאב לבטל לימודו כשכיל הולכת בנו לבית הספר רק ישחרר במאמצי כח לזרז את בני ביתו על הולכתם והאשה ראוי לה להורדו ביתר שאת על זה ועל ידי כן היא מוכה את בעלה שלא יבטל מלימודו ואת בניה. ואמרו חכמינו ז"ל הני גשי במה זכין באקריו בנייהו לבי כנשחא ובאתנוי נכרייהו וכו', ואמרו שם שגדולה הכסחה שהכטיח הקב"ה לנשים יותר מן האנשים, ואשת חבר כ' אלו ביריה, שהיא מוכה את בעלה שלא יבטל מלימודו על ידי הולכת בניו לבית הספר, ואפילו אם בעלה עם הארץ מכל מקום שכרה גדול מאד שיוכל לילך לעסקיו. אל יכביר על החינוך יותר מהבנתו, ואם הניע

לכלל שנים ואין לו הבנה כלל יושיבהו בבית המדרש לשמוע לקול ילדים הלומדים ועל ידי הרגלי אפשר שיקנה לב. ואל יעתיקהו שלימוד אחד ללימוד אחר עד שיהיה רגיל ובקי מאד בלימוד שלמר כבר. על דרך משל אל יתחיל ללמוד הנקודות עד שיהיה בקי בהכרת האותיות מאד, וכן אל יתחיל ללמוד חיבור האותיות עד שירע היסב לקרות האותיות בנקודתן. ואני הנבר ראה ראיתי רבים טובים ושלמים ומבינים שלא ידעו לקרות בדיוק כפי הנקודות ואין זה רק מפני שלא הורגלו לקרואם בדיוק מקטנותם ושכשחא כיון דעל על גם כי יוקינו לא יסורו ממנו, והמקרים ללמוד קורם זמן הנ"ל לא עלתה בירו אלא צער בנו. וקרב בעיני לומר שלא זו שלא יועיל לימוד ההוא אלא אף זו שגם כי יבא זמנו תהיה רעתו עבודה מלקבל הלימוד כראוי, משל לסוס שמרעין אותו בהרים שנעשה על ידי זה עיף ויגע ולא יוכל אחר כך ללכת בדרך כלל עד כי ישקום וינח איהו ימים מעייפתו. גם במקרא יחסיר עד שיהיה רגיל בו מאד טרם שיתחיל משניות ונמרא. והנאמן מהור"ר ליוזא ז"ל מפראג כתב בספר גור אריה שלו שאל יתחיל האדם ללמד את בנו סדרא אחרת קודם שיגמור סדרא שלפניה ראם לא כן ככלות השנה אין ביד התינוק רק מעט מסדרא זו ומעט מסדרא אחרת רק לימוד סדרא אחת עם החיבור שיבין התינוק לימודו ואחר כך יעתיק לסדרא אחרת עם החיבור וכן חסיר עד שיתחיל ללמוד משניות. אבל אני לא ראיתי מי שמקפיד על לימוד כזה. מנהג ותיקין על פי המדרש כשמתחילין ללמד מקרא עם קטן מקפידין ללמוד עמו פרשה ויקרא דהיינו תורת כהנים. ואם אין לתינוק לב להבין צורחא רשעתא ילמדהו מקרא נביאים זמן מה אולי בתוך זה הזמן יתן לו הקב"ה לב להבין. וכשיהיה בן עשר נראה לי שילמדהו משניות אף אם אין לו הבנה על דרך ודילוגו עלי אהבה שכתבתי לעיל אולי ירחם הקדוש ברוך הוא ויתן לו לב להבין, ואל יתיאש מן הרחמים עד שיהיה הבן בר מצוה, ואם עוד לבבו אטום מהבין סוגיות ראבי"ה ורבא או נראה לי שישלקהו מלימוד החלמוד, ומכל מקום לא יסור שבטו מעליו בלימוד רק ילמדהו עשרים וארבע שאין צריך להבנתו לב כולי האי ומושך לבו של האדם לראיה וגם מרי שכת בשבתו עם ששת ימי המעשה הסדרא עם פירוש רש"י ולפחות עם החיבור וגם ילמדהו הנהגת האדם מספר היום בשלחן ערוך עד הלכות שבת. כתוב בסה"ח סימן ר"ש כשמלמד לתינוק מקרא ומניע לרביו יראה שמים צריך לומר לו ולהראותו שהבורא בשמים והוא המפרנס, וכשיגדל ילמדהו שיש גן עדן וניהגם כי הילדים לבם כלב הגדולים בחלום וסבורים שכל דבריו אמת בטרם ירגילוהו חברים רעים לדברים רעים. עוד שם סימן ש"ג, לא יתכן לבחור ללמוד בנות אפילו האב עומד עליהן שם לשומר פן יתנבר יצרו עליו או יצרה עליה וקול באשה ערוה.

אחרי פרק גידול בנים ראוי לכתוב

פרק הנהגת האדם עם בני ביתו

הכתוב ראשית הנהגת בראתו ה'.

כל אדם יקפיד מאד שילכו בני ביתו כדרכי השם יתברך ועבודתו בכל דבר אפילו בעניני עצמם שאין לבעל הבית שום שייכות בהם, שהרי אמרו חכמינו ז"ל מי שיש בירו למחות באנשי ביתו ואינו מוחה נחפש על אנשי

ביתו, ומי האיש אסין כה ולא רך הלבב יש ביכלתו לכוף אנשי ביתו ככל אשר ישית עליהם ומה גם אם כונתו לשם שמים יש כאן סיעתא רשמא אבל אם אין כונתו רק לנאות או לא יעשו דבריו רושם, וכחב כר"ח הרבנים היוצאים מן הלב נכנסין אל הלב ושאינם יוצאים רק מהשפה ולחץ אינם נכנסין רק ער האוזן, וכל שכן שכל בעל בית מחויב ליסר ולהוכיח את בני ביתו במה שיש בו ראנה שיכילוהו בדבר איסור כגון בסילי דאכילה ושתיה וקצת סילי רשבת שהינה מה שעשו הם או השבת חייבר באיסור. ראשית כל דבר מחויב להנך בני ביתו חתף שיבאו תחת צל קורתו ללמדם רינים הצריכים למה שיעשו לפיו כגון דיני מליחה והרחה וניקור ובריקות החולעים מתוך מיני זרעונים ופירות הרגילים להחליע ומילי שבת נפישין כמה שאין העולם יורעים או אין רגילים להזהר ודיני פסור חלה סחסת השיעור או סחסת טיגון שומן כל אלו וכיוצא בהם ילמדם בראשונה ויהוירם מאד שירעו שישיגה על מעשיהם ביתר שאת ואם ימצאם עוברים את פי ה' שיוצאים חתף מתוך ביתו או יגוס להם בענינים אחרים שיראה בעיניו שעל יריהם יוסרו ביותר, גם יצוה על המשרתות שלפחות יקראו קריאת שמע והפלתו שמונה עברה בקר וערב ויברכו ברכת המזון שגם ככל זה מקילות מאד ואין להם על מה שיסמכו. אכן המוסר יהיה בישוב הדעת כמו שאמרו חכמינו ז"ל שאם מסיל אדם אימה יתירה בתוך ביתו יכול לבא לירי גלוי עריות שפכות דמים וחילול שבת והרינו שאשחז משקרת ספני אימתו ותאמר שהיא סהורה בעה שהיא בנרתה ויבשל לו כשבת כרי שיהיה לו המאכל שחפץ ולוה צרף ישוב הדעת במאד לחוכחותיו שיקובלו כלי בעיסה והכל לפי חשיבות בעל הבית ושפלותו וסכע בני ביתו. גם לא ישא חסא בתוכחותיו בתכליתו אותן כרכים רק יאמר דבריו בצניעא ובלשון רכה, אבל אם הוכיחם בסתר איזו פעמים ואף על פי כן שונים באולחם או יכלימם ברכים אולי יסורו סדרכם הרעה, וכל שכן שלא יכלים אדם אחר שאינו מכני ביתו ברכים אפילו לצורך תוכחה. כחוב בספר היראה כל מי שיש בידו להוכיח ולא הוכיח העבירה בידו, ובשערי תשובה דרבינו יונה כתוב אם נחקק ונחקור כי החוסא שונא מוסר ולא ישמע לקול סוריו על זה נאמר אל תוכח לך מן ישנאך ומצוה שלא לומר דבר שאינו נשמע, ולוה רחמנא לבא בעי לפלם דרכיו ברקוק גדול אם להוכיח אם לא כי כתוב גם כן בש"ת דרכינו יונה לעיל מיניה וזה לשונו. בקצרה, הרואה קשה עורף ועל כן יחשוד פיו עוגו ישא וכו', לכן כל עוד שאין ברור לו כשמש שלא יקבל תוכחה אף אם יוכיחו הרבה פעמים אינו פסור מלהוכיחו. כל זה רוקא בעבירה מפורסמת אבל ברואה אחר עובר עבירה על מה שאינו יודע שהוא איסור הוי דינא הכי: אם האיסור מפורש בתורה מחויב למחות ואם אינו מפורש בתורה רק אתיא מדרשא אינו מחויב למחות אפילו אם הוי איסור דאורייתא אי איכא למיחש שלא ישמע לקולו ועל זה אמרי חז"ל מוטב שיהיו שונגין ואל יהיו סורין, כן כתוב באורח חיים בשלחן ערוך סימן

תרי"ה. עוד כתב בשלחן ערוך יורה דעה סימן של"ד שמקילין בתוכחות כומננו כי אין אדם חייב להוציא מטונו על זה ויש לחוש שעוברי עברה יעמדו על נפשם ומאודם על ידי התוכחה. ונראה לי שאף על פי כן טוב לבעל נפש שישם בטחונו בקונו ששלחו מצוה אינם ניוקין ויתאמץ בתוכחה מאד.

והנרות בני ביתו מיוחדו ונגבו שאר עניני ייחוד.

הבעל הבית מחויב להשגיח בכל ענין שבזמן שינחו עם אשתו לא ישאר שום זכר בחדרים, שלמטה שהמשרתת משמשת שמה הן בתולה או אלמנה, כי מלבד איסור ייחוד שגדול הוא גם מצאנו ראינו כומננו שהרבה מכשולים נעשים על ידי כן, ואפילו אם יהיו נ' זכרים ויותר בבית אצל המשרתת שאז אין מדינת איסור ייחוד ראלו בשני זכרים אסור מדינת ראיין היתר ייחוד בשנים רק ביום סכל מקום אפילו בשלשה כל בעל בית שהוא בעל נפש וירא מצוה הוא ישלים עניניו בהשגחה גדולה שאל יניח עם המשרתת נ' זכרים אם לא יהיה אחר מהזכרים רשום וברוק אצלו דליכא למיחש נביה אפילו מעין קריבה המביאה לידי גילוי עריות דהיינו חבוק וגשוק ומשמוש שכל אלה לאינשי להחירא משוי להו אבל באמת אין כאן היתר בעולם, חרא דלפחות יש בהם סלקות כמו שכתוב בחדרים רף מיא וזה לשוננו, כל הבא על אחת מן העריות דרך אברים או שחבק או נשק דרך תאוה הרי זה לוקה שנאמר ואין תקרבו לגלות ערוה בקריבה המביאה לידי גילוי עריות הכתוב מרבה, ואין לתקל ולצדד רדוקא בערוה הכתוב מרבה דהיינו חייבי כריתות ומיחיה בית דין אבל לא בפנייה ראיין בה רק איסור לאו דלא יהיה קרש, זה אינו, דהפניות בחשות מלסבול ואם כן היא נדה שהיא מחייבי כריתות ועוד מלבד איסור הנ"ל עונם גדול מנשוא משני מעמים, א' שזה דרכו של יצר הרע היום אומר לו עשה כך ולמחר אומר לו עשה כך עד שיבא לגופו של מעשה כמו שאמרו חכמינו ו"ל על המשבר כלי כחמיו שהוא כעובר עבודה זרה מסעם זה, ובזנות איכא חששא זו יותר כי רבים הכושבים תאוחם לפרוש מנקבות מפני הבושה שמא לא תתרה למלאות רצונו ואדרכה חגלה רעחו בקהל מהפרושים מפני כבוד שמם ולכן בהסרתו מסוה הבושה מעל פניו בנניעתו בת יד לא ינקה רע מהמעשה עצמו ואחרי שנודע לו שהוא גם היא חסכה אהבה על כל פשעים בפרט נשים רעתן קלות או הוא כרוך אחריה חמיר אחרי שלא כסתה כלמה פניו גם לריבות פסולות אחרות רעותיה מוכחות לו. הטעם הב' שפשוט שעל ידי קריבה המביאה לידי גילוי עריות כניל לא יבצר מהמקרב אליה הוצאות זרע לבטלה שעונשם כליון חרוץ המאבד גוף ונפש אשר תשובת עון זה קשה כמאור, ולכן מפני מעמים אלו לא יסמוך אדם על היתר ב' זכרים ויותר בייחוד הלילה בעת השינה כי באונתו שמענו רבים המתפרצים בעם כלילות על ידי קשר של רשעים מכמה זכרים. ומלבד טעם איסור הנ"ל הרוצה שלא יאבד מעותיו צריך להשגיח על זה בחר שאת פן יסבחו סבחו וימסכו יינו להרגיל דבר איסור זה, ואף

אם אין זכר אצל המשרתת יאיים עליה שלא תאריך בעניניה אחרי שהלך לשון מפני גזירת הנכנסין, ולפחות יעמרו הבעל בית או אשתו לעתים אחרי שכיבתם ויבא בפתע פתאום למקום שהמשרתת שמה אולי יראה בעיניו אי לבנו יכיו פתם: הרעה אשר נעשה בכית ועל ידי זה ידע להזהר מהפסד ואיסור. גם הבעל בית בעצמו אף אם הוא נשוי ורמין הנקיבות באפיה כקאקי חיוריו מכל מקום אין לו שום היחר ליחד עם המשרתת אחרי שבני ביתו הלכו לישן, ואם הוא תלמיד חכם ולומד או הוי מצוה הבאה בעבירה. ואפילו עם קרובותיו מאד כגון כלתו ואחותו אין היחר ליחד ואפילו הן זקנות, אכן עם בתו ואמו שרי. עובדי דרכים המתארחים בכית שאין איש שמה ואין עם האשה לפחות שני זכרים צריכין ליותר מאד מיוחד אפילו כיום, וכלילה אם אין שם נ' זכרים. גם בדרך שהארס הולך עם נקבה או אפילו נקבות רבות אין היחר כלל רק בני אנשים. צריך והירות גדולה מיוחד בכית האופה כשהולכות נקבות שמה לשמור העיסה מהיוק ומאיסור ולהכשיר התנור שיהיה לפחות נער ישראל שמה אם לא שהפתח פתוח שהרבה נכנסין ויוציאין. וגם כשהאופה לש או עורך העיסה בכית ישראל בשעה שבני הבית בכית הנכנסת וכל שכן בחורף שבני בית ישנים שיהיה לפחות נער אחד ישראל עמו והפתח יהיה פתוח לרשות הרבים. ומי שרואה כאנשי ביתו הן זכרים הן נקבות חשש פריצות מה שיהיה אל ישא להם פנים כלל אך וזהירם בסתר ולא ילכין פניהם תחילה, אם חזרו בהן מוטב ואם ספק אם סרו מדרבם הרעה יוציאם מביתו ואל יחנן לקול בכייתם, ועל זה וכיצא בזה אני קורא ורחמי רשעים אכזרי וסוף אפשר הרה לזנוגים ויוציאו שם רע עליו או על בניו ובני ביתו הכשרים ועל ידי כך אפשר לבא שאינם ניוולים יעלילו עליו עלילות כאשר בעינינו ראינו. ואם לחשך אדם לומר שאם תביישם ילכו אל עם אשר לא ירעו לא תשמע לו לרחם עליהם שאינו מחוייב להכניסם עצמו ובניו בחשש לעי או בסכנות מסון. אכן אם סוף זמן סממש לבוא יגלגל בעצמם ימים מספר אכן בהשגחה יחירה למען הציל מבושה גדולה. וכוה יש לנהוג בחשש נזבים וכל שכן בחשש שבני בית מאכילים אותו דבר איסור בעניני הכשר הבישול ומליחת והרחת הבשר וכיצא. אבל אם אין לו שום חשש חזק אם לא יכליםם אין להכלים במקום דאגת תרבות רעה. כן כתוב בא"צ. ואם המה חשודים בדברים רעים לעצמם ואין בהם מכשול לבעל הבית אינו מצווה לנרשם מביתו חזק זמנם אבל חייב אחרי כלות זמנם שהיה אסור בביתו ואל יספל עמהם עוד כלל. ואסרו חכמינו ז"ל לתת צדקה ספתו למי שאינו נוסל ידיו בלוקמן. ובין כך ובין כך קורם שיוציאם מביתו אל ימנע מהם מוסריו שעה אחת אולי יחזירו למסב.

אופן התנהגות עם בני ביתו במלי דעלמא ומי יהיה.

הנהגתו עם בני ביתו צריכה להיות בכלל באהבה וחבה ודברי נחה ופנים מאירות ולא בשום שמץ גאוה כלל, כי מלבר שהנאות בכל מקום מחועבת

ושקוצה כפני חבורא יחברך ובריותיו, ובפני אנשי ביתו היא שנאה ביותר כמו שאמרו חכמינו ז"ל האי מאן דיהיר אפילו אינשי ביתו לא מתקבל, וכן ראינו כחוש שעל ידי כן אין לבש שלם עמו, והביסה וראת כמה רעות אפשר להתגלגל מזה. גם כלל גדול שירגיל עצמו עם בני ביתו ששום ריבוי רע לא יצא מפייהם. ובחלק ראשון כתבתי הרעה הנדולה שאירעה בצפת לאשה אחת על ידי שאמרה תהא לשמן, ואפילו באכירה מסמן ושפיכה שמן ויין וכיוצא לא יחפעל ויחכעם מזה ואז יהיה לו בוראי היוק מסמן והוא לכפרת פשע כיון שמקבלו מאתה. וכתב בריח המריבה בבית היולדת סכנה לולד, ואני הכותב קבלתי שגם המריבה מחמת שם הולד סכנה לו. עוד כתב בריח המריבה במקום שמחה כגון חתן וכלה גורם חס ושלום רעה גדולה, לכן חתן אל לבך אחרי שעל ידי כעסך וריבך לא תוכל למלאות חסרונך שאל תבהל את פיה וגשמת מכל דבר רע. ואף שאין עניני בחיבורי זה לדרוש כגון מכל מקום אימא מילתא ווסרתא שאמרת בדרך הלצה בסעודה שעשה בני אייזיק בבית חמיו בשבת ראשונה ממוזנות עצמו על שמחתא דיומא שהיתה בכתובות והוא זה, אמרו שם לשון חכמים מרפא לשון חכמים עושר לשון חכמים ברכה ועל ברכה הביאו ראיא מברכת הבית ברובה שאמרו שם, והקשיחי קשיאי גדולה היא בעיני למה אמר ברובה לשון נקבה הלא בית הוא לשון זכר, ואמרת לבני וכלתי ובעל ובעלת הבית שהיה בני דר בו אז שחכמינו ז"ל רצו להראותנו מוסר יפה לסי שמתחיל לאכול ולהציא משלו איככה ינהוג והוא זה ברכית הבית ברוביה לישנא דנקבה קאי אברכה רצוני לומר הכל לפי רוב הברכה השגורה בפה היתה ברכת הבית שלא ירגילו על לשונם שעה רעה בר מינן היינו כלשון אשכנז שלים מול פורעניות מאה אויר אלף נוסל רק ירגילו כולם לומר פיל מול וברכה ורום אוני, אלס רייך אוני, ועלי, לשון חכמים מרפא, לאפוקי קללות הרגילים כגון שבירת עצמות והצואר והגוף רק בדיפך לשון חכמים עושר שירחיב פיו למלאות בעושר והיינו לשון המורגל כשתם ואפס היין והשמן מהחביות אומרים מאה פוריר, לשון חכמים ברכה היינו רייך אוני, ועלי, כנ"ל. הנה יצאתי חוץ לגדרי מפני מוסר הנאה הוזה חשיך לעניננו. וכתב בחידים ירגיל עצמו לומר שעה טובה ואם יאמר שעה שלים מול כנ"ל תדבקתו הרעה בר מינן. אמרו חכמינו ז"ל יהיו עניים בני ביתך שפועליך ומשרתיך יהיו עניים ולא מי שאינו נצרך תצדקה תחשב לך, וכל שכן שלא תעשה מלאכתך על ידי אחר במקום שאפשר לעשות על ידי יהודים. עוד יש פירוש שני, ביתך יהיה חסיד פתוח לכל מי שיחפץ באופן שכני ביתך יהיו כאלו אינם בני בית ותעניים שסבחו לביית יחשבו כבני תבית ולא יהיה להם שום כוזה כלל בכניסה לביית ותשמישם בבית. אחרי שכתבתי לעיל שיותר שלא להכלים בני ביתו ברכים אפילו לכבוד שמים כל שכן שאין לו להכלים מפני שאין עושי רצונו במילי דעלמא, ועל רברים אלו שבינם לבנינו אפילו בסתר לא יזיכרם כחרי אף באופן ראוי סוסקא ואחי חיוורא אלא

ידבר עמם בדרך כבוד וברך שאלה באופן שיבינו מעצמם שעשו שלא כהוגן ולא פניהם יחורו. על ידי רכריכו אם המה בני כושה, לאפוקי אם המה קלים וחסידי רעת שאינם מתביישין כמו שאמרו חכמינו ז"ל הָכֵל לִפִּי הַמַּתְבִּיִּישׁ או יוכיחם ברכים על כל דבר פשע אשר יעשו הן במילי רעלמא הן במילי רשמא. אבל לאותם שיש להם כושה אפילו רק לספר בפני רבים המאורע שאירע על ידיהם אסור אפילו בלי הזכרתם כלל, כגון אם הקריחה חבשיליו או יש בהם הרבה מלה וכיצא אל יאמר הקלקול ההוא בפני המבשלה שהרי גלוי וידוע לכל שהיא היא המקלקלת ומתביישת בכך וכל כיצא כזה, ואפשר שאפילו בינה לבינו אסור לדבר אפילו באופן האחרון הזה. אם נאמר דבר מה יסבב פני הדבר בחכמתו לחקור ולדרוש אחר אבירתו באופן שיבינו בני ביתו שלא עליהם תלונתו לשום חשד. וכתב בריח שרוב הקסמות הם בסבת אבירת סמון ואמרו חכמינו ז"ל שותחן מאריך ימים ומספרין לו עונותיו. אל יכביר עולו על בני ביתו אפילו אם עושין בשכרם ואל יבקש מהם מלאכה שאינה צריכה ובוזה איכא לאו דלא תרדה בו בפרך, ואפילו במלאכה הצריכה ידקדק שיעשו אותה בשעה וסקום הנוח להם ביותר האפשר כגון בשעת קור הגדול יתן להם מקום בבית החורף לאיזה מלאכות שלא יהיו חסיר במקומות הקרים ואל יכביר עולם בשעת הקור במלאכות כבדות כבבסה וכיצא, ואם בושם באיזה מלאכות לעשותן לעיני העם ישניה שלא יעשו ברחוב חעיר, ואפילו בבית יעשו במקום מוצנע מעיני הנכנסין והיציאין. המלאכות שנראה בעיני בעל הבית שנוח לבני ביתו לעשותן ביום אל יכבירם לעשותן בלילה וההפך בהפך והכל לפי המלאכה וסבב בני ביתו. אם רצונו לשלחם אנה ואנה יראה שיעשו כל שליחותיו בדרך אחת ולא ישלחם ויחזור וישלחם זה אחר זה איזה פעמים ואל ישלחם במה רויאל בהו מילחא, ובוחן לבנות יודע כונוה בעל הבית שעושה עצמו כאינו יודע שהשליחות הוא נגד כבוד השליח ובאמת יודע ומכיר בו. בשעת אכילה ידקדק ביותר שלא להסריחם להפסיק מאכילתם על ידי מלאכתם או שליחות להביא יין או שכר וכיצא רק יתן אל לבו שיעזה עליהם קודם האכילה שיעשו כל המצטרך, וכל שכן שאל יבקש מהם בשעת האכילה שיעשו שום דבר שאינו מצרכי הסעודה שאם יפסיקם מאכילתם בשעת אכילתו עם אשתו ובניו נמצא כשהזורים לאכילתן הבעל הבית ואשתו שבעים וחמה רעבים ואף על פי כן ימנעו מלאכול מפני הבושה שחשיגם אם יאכלו אחרי שהאיש ואשתו נמרו מלאכול. ואפילו אם לא יפסיקם מאכילתם אם אכילת בעל הבית מועטת כדרך רוב העשירים יאכל לאס ויארך מאכילתו המועטת יותר מהמה מאכילתן המרובה מפני סרתתם ויניעם או ידבר על לבם דברים המתחייבים שלא ישניחו מאכילתו המעוטה להרעיב את עצמם. ומצאתי כספר שלחן ארבע שבספר נהגו לעשות ארונם אחר מיתחם משלחן שאכלו עליו מפני שקדשוהו בחיהם על ידי דברים שמנה שמה ואחר מהם שהאריכו בסעודתם שאם יאב עני שיוכל לאכול עמם. וכל שכן

שאם יש לו נער או בחור בביתו ומבקש ממנו איזה שירות מה שראוי לשי כבודו או שיקבל עליו השירות בעת שהכניסו לביתו כרלקמן שירדק בכל עוז שלא יבטלחו מלימודו אם אפשר לו וכל שכן שלא ימסיקו מאמצע לימודו אם אפשר בשום אופן שתעשה מלאכתו על ידי אחרים. ואם על משרתיו העושים עמו כשכר מוותר האדם להשגיח שלא להכביר עולם ביותר ואמרו חכמינו ז"ל אפילו בעבר עברי שמשועבד יותר לארנו משכיר שנה שאל יאמר לו החם לי את הכוס והוא אינו צריך וכו' כל שכן שלא יכביר עולו על שאר בני ביתו שאינן מקבלין שכר ממנו בשום מלאכה רק במה שעושים כרצונם הסוב ואין מחבישין בו, וכל שכן שאיסור גדול ראורייתא הוא לנכבד לצוות שום דבר לטי שיהיה כי בעל כרחו יענה אמן וכן יעשה אף על פי שהוא נגר רצונו מפני שאין לו פנים למרות המצוה אחרי שהוא נכבד. וכן כחבד חסיד ר"י בשי"ת שלו בכוחו הלאוין שאין העולם נוהגין בהן וזה לשונו, ובאחיכם בני ישראל לא תדרה בו בפרך לא ישתעבד אדם בחבירו אם איסורו עליהם או שהם בושים להחל דברו לא יצוה אותם לעשות קסנה או גדולה אלא לרצונו ותועלתו ואפילו להחם צפחה מים או לשלחו אל רחוב העיר לקנות ער ככר לחם אבל אדם שאינו נוהג כשורה מותר לצוותו לכל אשר יחפון, ער כאן לשונו. וראיתי לאי"ם החסיד ז"ל מרקק בלשונו כשבקש מאחד מתלמידיו ללכת אל בית שכיניו אמר לו כדרך שאלה רצונך שתלך לבית פלוני ולא בלשון צווי. ונראה לי כשמכניס האדם לביתו נער או בחור תיודע ללמוד והבעל הבית צריך שיעשו לו איזה דברים שיש להם קצת בושה בהם או קורם שיקבלם בביתו לאכול עמו כשבתות או אף בחול יתנה עמם שאל מנה כן מכניסם לביתו שיקבלו עליהם כרצונם לעשות לו איזה שירות שמפרש להם ואז אין חייב להחניף להם בעת שיבקש מהם לעשות אחת מהמלאכות החסות אחר שתנאי התנה במעשה בראשית הענין שעל מנה כן מכניסם לביתו. לא יסתכל בשעת אכילת בני ביתו על מנותיהם וחלקם שלפניהם וכן לא יסתכל בפניהם בשעה שפושטים ידיהם לקערה לאכול למען לא יבושו ולא יסוגו אחור מאכילתם. לא יעשה בפני בני ביתו באכילתם שום ענין מאוס כגון לחכך ראשו או לאכול הלפתן בראשי אצבעותיו ולמצוץ את מוח העצמות בפיו ער שקול המצוה נשמע ולהסות פיו על הסרק בשעה שאוכל ממנו וכל כיוצא בזה, וכן לא ידבר בשעת אכילה דברים שממאסין רעה האוכל כגון מעכברים ושאר דברי טיאוס. מאד צריך ליוהר בפרעון שכר המשרתות והמשרתים שיהיה תיכף אחר גמר הזמן אף על פי שלא תבעתו שמסתמא מניעת תביעתם אינה אלא מפני הבושה. אכן נראה לי שאם הבעל בית אוסר להם אחר גמר הזמן שאם יצטרכו השכירות יתבעו לו ויתן להם תיכף או יוצא תבעל בית ידי חובתו. אבל מי שגם זה אינו עושה וכל שכן שאפילו לאחר התביעה דוחה אותם בלך ושוכ או שמשלם להם מעות רעות שתפסדם בשכרם עובר בה' שמות דהיינו ר' לאוין ועשה אחת ראורייתא

הספורשים בפרק המקבל ולא אחר מרבירי קבלה אל האמר לך תשוב וסחר אתן, וכן במלמדים ושאר שכר פעולה יש עונשים גדולים האלו. ומת סאר ההמיר המקבל הנדול מהררי אשכנוי ויל בעונש עון זה כהחלת ספר הכונות שחברו תלמידו משמו.

אחרי שכתבתי ראשונה פרק התורה כי לו משפט הנבדחה וגבנו סדרתי עוד איזה מיקים ראויים לתבסר לו לפי כבודו אמרתי לסדר פרק הבסחון אחרי שבו תלמי כמעט עיקר יסוד דת תורתנו הקדושה כמו שיבא באריות בזה הפרק. ואשר בקשת ממני ידידי לבאר לך אמרתי ההתחפפות ולירוד על ככה במצד באופן שיבאם הדברים בלבך וממני שיעקיר מזה זו תלוייה במדת הבסחון אבאר לך איזה כללים מהם ובכללם דברי שאלותיך.

פרק הבסחון.

ראשית כל צריך אני לתקרים לך חשיבות וטעלה שכר הבסחון ותהפך בהפך חס ושלום כרי שסחון כך יתלהב לך ויתחזק לחפוס בלב אמיץ מדה הבסחון בכלל ובפרטים המסתעפים ממנה. החסיד ר"י כתב בא"צ בשער השמחה וזה לשונו, הבסחון והאמונה שותפים אם אין אמונה אין בסחון ואם אין בסחון אין אמונה ואם אינו מאמין מה יועיל תורתו ובוטן שהארס מאמין מעומק הלב שהבורא יקיים כל מה שכתוב בתורה לעשות פורענות לחוסא ולשלם שכר טוב למקיימים אותה או שומר התורה, כי כל הנגבים והגולנים אם היו יורעים כוראי שיהיו נהרנים היו מונעים רק שהם כושחים להנצל לעולם על כן הם ערשים וכן החוסא אם מאמין בוראי בעונשו הנדול לא יהיה חוסא. עוד שם, תמאמין בלב שלם וכוסח בעור הצור הוא שמח לעולם והוא טובל כל דבר כמו החולה שאוכל סמים המרים כשביל הרפואה והטובל ססתקס במה שיש לו כי יאמר די לי כמה שגור הבורא והוא חפשי מראגות העולם והדואג על עולם הזה אין לו מגוחה ותמיר הוא מחשב להרריח ולא יסתפק כחלקו והשמח כחלקו הוא עשיר אף אם הוא עני כי ישמח בה שהוא חלקו ונחלתו, ער כאן לשונו. ואסביר לך איך יוכל העני או מי שלבו חלל בקרבו מחמת חסרונות אחרים להוכיח את לבו שהיה שמח ולא יצטער כי באמת זה כל האדם מנעוריו כסבעו ואשכילך ואורך בדרך זו חלך כרי שיפנה לבך לעומק הבסחון העיקרי שהאמונה תלוייה בו, ראשונה יבסח לבך בה' אלקיך הנזון לך חיל לפכה ראגותיך בעניני העולם הזה בין בעניני מסון או יסורים או מעניני אשחך וכניך קרוביך כי ביד השם כרוך הוא הכח והנבורה לשנות הרבר ההוא שראגותיך עליו ברנע, כי ישועת ה' כהרף עין, ואם יבסח לבך בזה לא תהיה סר וזועף ועצב רק יהיה לבך שמח אשר ייטיב נתה. והבסחון בזה לא יהיה רק מצד החיוב בלבד רק לכך יאמין באמת שתקדוש ברוך הוא יסחר ויחיש להפיג ראגותיך כי באמת ואמונה אנחנו עם ה' אנו מונגנים מאתו ויתברך בדרך זה העוסר לנס עמים מימות אבותינו ועד עתה ואל ישיאך לבך להסיר כסחונך ולחזק ראגותיך ולומר לך שאין אנחנו כרוורחיתנו אלה ראויים לכך ויבא כיותר כסענה זו אל איש ההמוני שיבא היצר הרע כלומר להתחסר עטף שיפחה לבך לחשוב איך תבסח בה' שיעשה לך נס חלא אין אחה ראוי מצד מעשיך הרעים וכי עביר רחסנא ניסא לשקרי, אל

תאבץ לו ואל חשמע אליו שהר ער היום הזה בעינינו ראינו וכאנונינו שמענו כי יש אל חי בקרבינו העושה לנו נסים ופלא בכל עת ושעה ולא כחמאינו עושה לנו ולא כענוחנינו נוסל עלינו וזה נראה כחוש ובפרסות על ידי אנשי המלחמה אשר עברו זה כמה שנים בעירות ובכפרים ואלו כל הימים דיו אי אפשר להעלות על הספר הנסים שעשה עמנו עושה נפלאות נדולות לברו הן כמה שהסיבו לבני עמינו ביתר שאת יותר מלשאינם נימולים שלהם הרעו כמאר ער שלעתים החביאו העמים כאיוה מקומות רכושם בבתי היהודים הן הנסים שנעשו לאותם שעלה חמת הצוררים עליהם ובקשו לשבותם ולא עלה בידם וגם כמה שבויים שניעלו בעור האל בקלות רובם בלי מחיר כסף וקצתם רק כמעט כסף, ומה יקח לכך משל על כל מה שהיצר הרע יראני ויעציב וישבר לבך עליו ואז ישמח לבך באמת בבסחונך על חשם ותחשוב שיעשה לך כמו שעשה והרבה להיטיב בזמננו זה לחוסאים כמותך שאל איבך יגדך וקניך ויאמרו לך כמה וכמה נסים גלויים שנעשו בדורותינו, גם לנו בזמן הזה ידועים לנו כמה וכמה ואלו אומר להעלות על הספר מה שידוע לי ולחבירי תהיה היריעה קצרה מחיל. ואף אם חס ושולם הצרה קרובה מאד אף על פי כן לא חסיר בסחונך מאד כמו שאמרו חכמינו ו"ל אפילו חרב חרה מונחת על צוארו של אדם אל ימנע מן הרחמים, וכיוצא בזה אירע בזמננו לעתות בצרה על ידי מצרקהות הרפתקהות שעברו מאנשי הצבא על איוה יחירים מלבר מה שאירע לקהלות ולמדינות כי רב הוא. ומפני שלפי סבע האדם אי אפשר לו שיבסח לבו בוראות בשעה שהצרה קרובה מאד שהצרה חסיר ממנו כרגע עין לכן אכתוב רפואה בריקה לזה ובאיוה אופן הבסחון יכול להיות בלב שלם לכל מאמין בשכר ועונש אפילו בשעת צרה מסמס והוא כלל גדול ועיקרי במדת הבסחון, וזהו, שהארם יאמין בחוקף אמונתו רכל מה רעביר רחסנא לסב עביר ושאפשר שתצרה תעוברת עליו בעת ההיא אפשר שהיא לסוכתו אפילו בעולם הזה כמו שדרשו חכמינו ו"ל על המקרא ראורך כי אנפת כי ועל ישוב נא אפק ותנחמני משל לבי בני אדם שהכינו עצמן זמן מה לעבור ררך אניה בלב ים לסחורה ישב קוף כרגלו של אחד מהם ולא היה יכול לעבור בספינה וחבירו עבר ארחות ימים בספינה התחיל זה שישב בביתו לקלל אח יוסו לימים שמע שנבסכת הספינה וסתו האנשים אשר בה אז שבח הכורא יתברך שראה שתקוף כרגליו לסוכתו היה כדי להחיותו, ועוברא רנחום איש גם זו ידוע, גם בזמננו אירעו מעשים רבים כאלה. לכן אין לאדם להצטער על מה שאירע לו שאפשר שעל ידי זה אחריתו ישנא מאד. ובש"ת דררי כתב שממקרא רכי תצא למלחמה וראית סוס ורכב וגר הוזהרנו שאפילו יראה האדם צרה קרובה חס ושולם אל יתיאש מן הרחמים שמע מינה ריש איסור לאו בדבר, גם יש מצות עשה להצריך הרין על כל מאורעותיו שנאמר וידעו עם לבבך כי כאשר יסר איש וגו', ולשפש במעשיו ולשוב עליהן, ואם אחר חשבותו עניני יותר כרעה מכחילה יחשוב שלסוכתו הרעות באין עליו לקבל עונשו

בעולם הזה ולא בעולם הבא. ומפני שדרך זה הוא רחוק מרעה בני אדם ואף אם ידוע להם שלעתים נעשו מעשים בהצלה כגיל אכן לא רבים יחזמו לחשוב מחשבות כאלו בפרט בעת שצרה נרולה לפניו בר מינן לא יכול האדם ליחובי רעתיה לחשוב מחשבות כאלו לפכוזי פחריה ולהסיר מעליו סררות בתלתו כי האדם לא ברול הוא ולא כשרו נחוש ואפילו לגבי מצטער בעלמא אסרו חכמינו ויל שלא יוכל לכון רעתו בחפילתו, לכן אכתוב עוד דרך נכון וישר וסוב לבסל ראנתו וצערו והוא שיעלה על לבו שלש סעיפים ועמודים גדולים לבסחון, הא' שאפשר שאף אם לפי הנראה הענין שעליו ראנתו מר מאד מכל סקום יכול להיות שסופו יהיה טוב כמשל האניה דלעיל, הב' שאף אם כלתה אליו הרעה בר מינן הלא איננה רק רעות העולם הזה אשר שעה אחת מקורח רוח בעולם הבא יפה מכל חיי העולם הזה, הג' שיאמץ בלב שלם בהשגחה ושכר ועונש שהוא עיקר גרול מרג עיקרי אמונתנו וכי עיני ה' פקוחות על דרכי בני אדם לתת לאיש כדרכיו וכפרי מעלליו לאפוקי מסכרת המינים האומרים עוב ה' אח הארץ ועולם כמקרה נוהג תעל ידי אמונה זו יוכל ויבין דלא עביר הקדוש ברוך הוא דינא בלא דינא ואו ישמח לבו ויגל כבודו על אשר בעל גמולו משלם גמול עונותיו בעולם הזה אשר כל טובו כאסם ואין נגד העולם הבא וממילא שרעתו באה לו לחועלה גרול מאד שלא יגרע מחלקו בעולם הבא כלום. ויזכור מה שכתוב בספר חרדים וזה לשוננו, הקדוש ברוך הוא אוהב אותנו דכתיב אהבתי אחכם אמר ה' ויסורים שמכיני לנו הכל לסובחינו דכתיב נאמנים פצעי אוהב וכל הזכות הגדול שוכה אברהם אבינו עליו השלום לו ולורעו אחרי: אינו רק על ידי נסיונות שנחננה וקבלם באהבה, ואם כן למה לו לצער עצמו על כל צרה שלא תבא אחרי שיבטח לבו שעל ידי כן וזכה ומוכה לו ולורעו אחרי, ואם יאמץ זה בלב שלם או יכול לקבל עליו כל מאורעותיו בשמחה שלימה שיחשוב שהקדוש ברוך הוא עושה זה לסובחו באחר מב' עולמים שאם אברה תקותו חס ושלום בעולם הזה הוא לו לסובה יותר גרול כרי שחלקו ישאר קיים לעולם הבא, לכן נקום האי כללא בידך ולא חבול משום סררות בעולם גם כמחשבת זו אתה עובר ה' חסיד בעיקרים גדולים, ומסעם זה כתב ר"י שהבסחון והאמונה שושפין. וכרי שיכנסו דברים אלו בלב האדם ראייתו להעתיק בקצרה מעשה שהביא בספר המוסר פרק י"ז וזה, מעשה כרופא ששמוהו בנחותתים בחסרון מוונות וכליו הסתבות ואחר זמן רב צוה המלך לקרובי הרופא שילכו אליו לדבר עמו הלכו ואמרו לו הנה הקיפוך כל היסורים ואיך לא נשתנה ויו פניך אמר להם עשיתי משקה מו' סממנים והם העמידוני ככה, הסם הא' הבסחת בה' שיוכל להצילני, הב' החקות, הג' ידעתי כי חסאי גרם ולמה אחרעם, הר' אם לא אוחיל היש בידי לעשות דבר נגד נזירת המלך ולמה אמות בלא עת ר"ל אם אצטער על צרותי, הה' ידעתי כי לסובחי הקדוש ברוך הוא מיסר אותי לכפר עונותי ולזכני לעולם תבא והשטח ביסורים מביא נאולה לעולם,

תו' שאני משבח להקדוש ברוך הוא על שהיה אפשר לי להיות ביסורים רעים מאלו, הו' ירעהי כי תשועת ה' כהרף עין.

גם אעתיק מה שכתוב בצ"ר חינוך קרוב לעיני סמים אלו.

וה' מי שיודע שההפסד מושל על עניניו ההיינה התלאות קלות בעיניו רצונו לומר שיש לאדם לזכור שהוא מוכן תמיד לכמה פגעים שיוכלו לבא עליו כרגע וכשזה תקוע בלבו כזכור שהוא לא יצטער בכואו עליו צער והפסד פתאום וזה הוא רפואת גדולה להראנה, ויקבל כל הבא עליו בסבר פנים יפות בלי שום עצב אחרי שכבר נתיאש שאפשר לבוא עליו ואם לא יבוא עליו רק קצת מראגחו ישמח ויגל על המעט שלא בא עליו. עוד שם פירוש על הכתוב רעושר שמור לבעליו לרעתו על דרך מרבה נכסים מרבה ראנה כי המלכים והשרים שנאמר מהם מלכות או עושר ונשאר להם הרבה יצטערו יותר ממי שלא היה לו מעולם רק מיעוטא רמיעוטא מהנשאר להם אם כן עושר הניתן להם היה לרעתם, לעצמם. עוד שם צריך שיעלה על לבו שכל מה שיש לו ממסון אשה ובנים ואוהבים וכבוד הכל שאול מהבורא ויחברך ואפשר שיקח שאלתו מתי שירצה לכן לא יצטער בלקחו שאלתו, ואם ישאר לו מקצת שאלתו ישמח שמחה גדולה שהשאר לו שארית מהשאלה ולא יצטער על אבדת קצתה. עוד הכי'א שם משל על ב' עשירים שעשו מסמנויות תחת הארץ לרוב עשרם ולא השאירו בידם רק כפי הצורך למונחיותיהם לימי חייהם ששערו כמה יחיו ואחר מהם אשר לא שם מבטחו בה' עלה לקץ הימים ראנה בלבבו אולי נגנב פקדונו מתחת לארץ בכן אמר לו לבו לתור אחרי המסמון אם עורגו במקומו ולאורך חומן כבר נשכח מלבו היה המסמון לכן יבוקש הדבר ולא ימצא ועל ידי זה היה כל ימיו יגע כעס ומכאובות אף על פי שהיה לו מוונות כדי חייו סמה שלא המסין גם אוצרו היה שמור במקומו רק על ידי השכחה שהיה עני ברעתו היתה לו רמעתו להם יומם ולילה ולא נסתפק במה שיש לו לאכול כדי לשבעה רק צמצם עצמו בלחם צר ומים לחץ. ואין כסות בקרן והשני אסף לבו לבטוח בה' בכו לא עלה על לבו לחפש אחר מסמנו ובאמת מסמנו נגנב והוא לא ידע מזה על ידי חווק בסחוננו ועל ידו אכל בשמחה לחמו ושתה כלב טוב יינו כל ימיו על ידי חווק מרת ההסתפקות והבטחות אשר לו, נמצא שזה שנאמר מסמנו היה בשמחה רבה כל ימי חייו ועשה תמיד מה שסוב לו לעולם הזה ולעולם הבא וזה שלא נגנב מסמנו רק שנשכח מקומו מלבו הוציא כל ימיו כינון גדול ולא הספיק להוציא לנופו ולנשמתו מסמנו הנשאר וכל זה בא לו על ידי מיעוט בסחון בה' שגם שלא קיבל עליו מרת ההסתפקות. לכן אותו במרת הבטחות והחוק בה אל תרף ממנה כי היא חייך ואורך ימים שמתו שמסון הבטחות חפש אחר מסמנו לא עלתה בידו אלא צערו ויוגו ואלו אלו במרת ההסתפקות ליהנות מסמנו הנשאר בידו היה מבלה ימיו בטוב ושותיו בנעימים כמו השני אשר מחווק בסחוננו לא חפש אחר מסמנו. אכתוב עוד צרי לינון סחלת לב תוחלת מסמנה על ידי מיעוט הבטחות

היא מליצה, לחזק לב האדם שיבטח בלב שלם באלקיו ולא יצטער כלל על מה שישניהו בעיני העולם הזה וזאת היא המליצה:

גורש מה תרגם הענין, הסבר אין והענין עדיין.
הענין כהרף עין, אם כן רצונה מניין.

וזה פירושו המליצה: העבר אין ולמה הצטער עליו הלא מה שעבר עבר ולא תוכל לשנות מה שכבר נעשה, והעתיד עדיין רצוני לומר עדיין עתיד לבא ולמה הצטער עליו הלא ישועה ה' כהרף עין, גם אפשר שהצטער על עולם שאינו שלך כי שם קורם בוא עת הראנה שאתה מצטער עליה יקחך ה' לעולמך, וההנה כהרף עין רצוני לומר ההנה אין זמנו אלא כרגע ואם כן למה הצטער על דבר שאינו אלא כרגע ורצוני לומר אם זמן צערך יגונך ארוך הלא כל רגע ורגע זמן בפני עצמו ואפשר שאחרי כלות הרגע ישתנה ענינו כמו שפירשתי העתיד עדיין. אתה כן אדם כחוב ואת המליצה על לוח לבך ואז תפיק ראנוחך. עוד יש מליצה יפה החכוש ורסייה לפעמי אוהב הראנה:

בפעלות הכס למטה מפקד, תן תודה לקינך על יתרונו.
בפדחת הכס למעלה מפקד, תביט בחסדונך ותוסף תוסף.

רצוני לומר אם יחסר לך מעלה אחת הן בעושר הן בכבוד הן בכריאות או במה שיהיה לך נזק והפסד בעיניך או חבים ותחשוב שיש אדם אחר לפחות בעולם שיש לו לפחות חסרת אחר גדול יותר מחסרונך וזה יהיה לך לנחמה על חסרונך שאינם גדולים כל כך מחסרונך של האחר לכן תשבח ותודה לקונך שהוא הקרוש ברוך הוא על שנתן לך יתרון ומעלה על אדם אחר ואף על פי שאפשר שאתה חוסא יותר גדול מהאדם ההוא והיית ראוי לעונש גדול יותר ממנו. במדות וכו' רצוני לומר אם אתה בעיניך בעל מרות טובות אל תתנאה בזה כי לעולם תמצא איש אחר בעולם שמדותיו ומעשיו יותר גדולים ממעשיך כי אינך רשאי להחזיק עצמך לחסיד גדול סכל העולם, ואם תמצא לומר שמעשיך טובים יותר מכל מקום אפשר שמעשי איש אחר הקטנים ממעשיך המה יותר רצויים ומקובלים נגד הבורא יתברך כמו שכתוב בא"צ שאמר חסיד אחר וזה לשונו, כל אדם שראיתי החזקתי יותר ממני אם היה חכם יותר ממני אמרתי שהוא ירא אלקים יותר ממני ממני רוב חכמתו ואם היה קטן בחכמה אמרתי הוא שונן ואני סויר ואם הייתי זקן ממנו אמרתי עונותיו מועטים מעונותי ואם כסוני בחכמה ובימים אמרתי לבו טוב לאלקים יותר מלבי לפי שאני יודע העבירות שעשיתי ואני יודע העבירות שעשיתי ואם הוא עשיר ממני אמרתי שהוא עושה צדקות יותר ממני. בחיה סמים הכי ואם הוא דל יותר ממני אמרתי כי הוא רכא ושלל רוח יותר ממני ולכן הוא טוב ממני. ולי נראה סברא פשוט שהרל יותר טוב מהעשיר מכמה מקרים, האי שהעשיר אינו עושה צדקות מסמנו כראוי לו לפי עשרו על דרך לפום גמלא שיחמא וגם כשאר מצות שייך לומר כן על דרך כל המקיים את התורה מעוני סופה לקיימה מעושר מוכח מזה רלפי הפכע אין עני יכול לקיים

יוסף אומץ

התורה כמו העשיר גם אמרו חכמינו ז"ל הירור מצוה ער שליש במצוה נמצא אם העני מוסיף אומץ כפי האפשר לו שכרו כפול ומכופל **מן העשיר**. וכר' להראותך שהעשיר יכול להכשל בעשרו **שיענש** בעונשים גדולים רחמנא ליעלן אעתיק בקצרה מה שכחוב בח"ה כרי להבינך הרבר על בוריו, וזה לשונו, רוב הסמון יהיה לאחר מנ' רברים, לטובה לנקמה לנסיון, סימן הטובה הוא שיהיה בעל העושר מוסיף בתורה ובעבודה ואל יבסח בעשרו כמו שאמר איוב אם שמתו זהב כסלי וגו', סימן הנסיון והנקמה מבוארים יותר בררשות בן שועיב מבח"ה לכן אעתיק לשונו, סימן הנסיון כשמצוי הסמון ברברים האסורים בתענוגים וכמאכל ומשתה וגשים ואינו מהנה לאחרים ואינו עושה צדקה ואינו עובד השם בו ועל זה נאמר עושר שמור לבעליו לרעתו. סימן הנקמה הוא סדרתו בהרויח סמון ססכן עצמו לחורב כיום ולקרה בלילה ומפחד עליו יומם ולילה ואינו נהנה ממנו ולא ישליטנו האלקים לאכול ממנו. ועל זה נאמר כל ימיו מכאובים, ער כאן לשון בן שועיב. אחזור ללשון ח"ה, והמשכיל כשחבא לו טובה מאח השם יחברך נותן לו שבח והוראה יח' ויכנע לו יחברך מיראחו שלא תהיה הטובה שלוהה לו מאתו יחברך לנקמה, ער כאן לשון ח"ה בקצרה. לכן כל בר לבב כשיזכהו הקדוש ברוך הוא בעושר יוסיף על ידו תורה ומצות ושבח להקדוש ברוך הוא ולא חסריריהו דאנת עסקי הסמון מלהחשרל בשום מצוה בעולם ולא ירום לבבו מאחיו העניים רק יחשוב בלבבו כי לגלג הוא שחזור בעולם ומי יודע אם אין העושר שלוח לו מאתו יחברך לנסיון לנקמה לכן צריך לשקול כל דרכיו ומעגליו בפלס סאוני משפס שלא יכשל בעשרו שיהיה שמור לו חס ושלוש לרעתו בעולם הזה ובעולם הבא.

ואם יבא לו הפסד בממונו חס ושלוש אל יצטער על כך ואל יפחח ככך מחורחו ועבודתו ומכל דבר מצוה ויזכור בלבבו מליצה רבסמון הנ"ל במעלות חבם למעלה מסך וכי' גם ישים אל לבו מקרא מלא ה' נתן וה' לקח שפירושו בריח כל סקום שנאמר וה' היינו הוא וכית דינו ואחרי שמבית דין שלמעלה נגור עליך הפסדך יהי שם ה' מבורד על דשקלת למטרפסך כל עונשך בהאי עלמא לכפרת עונותיו שלא תאכר על יריהם שום וכות מעולם הבא כי יפה שעה אחת בעולם הבא מכל חי העולם הזה ובפרט אחרי שלא בא לך שום הפסד מעונותיך רק הפסד ממנוך ואפשר שנשאר לך ממנו כפי צרכך למחיתך ולכלכל בני ביתך אם כן מה לך כי נזעקת להצטער סאר על זה הלא אף אם יש לך מלא ביתך כסף וזהב אין יתרון לבעליו כי אם ראות עיניו וסרף נפשו ובני ביתו והנחור לעת מצוא זו מיחה חשיריהו בקרב הארץ ולא חוליכתו עמך לעולם הבא ומי יודע הבא אחריו לקחת ממנוך החכם יהיה או סכל יהיה ומי יודע אם ישאר בידו על דרך שאמרו חכמינו ז"ל אם לא בא הוא בא בנו ואם לא בנו בא בן בנו וכל ראנחותיו לא יועילו לו שיבסח לבו שישאר ממנו ביד ורעו כאשר כוונתנו זה ראינו כמה וכמה שאבותיהם היו

בגמ' המעלות והעושר וזרעם הבאים אחריהם בהמות ירעו ויש מהם אפילו בחי' אבותיהם ויש מהם שהעשירים עצמם בשפל ישבו ואם כן למה יצטער על עולם שאינו שלו בראגה שאינה מועלת לו כלום ואם חמצא לומר שיוכל להועיל ולהיטיב לזרעו אחריו מכל מקום אין לו לחסור נפשו מסובה עבורם כמאמר חזקיה' טוב הדבר אשר דברת כי יהיה שלום ואמת בימי ואפילו אם ממונו נפסד עד שגם מזונותיו הצריכים לעצמו נתקפתו יחשוב שעניו ובשתו לקבל מתנת בשר ודם הם לכפרת עונותיו ולא יראג ולא יצטער. אמרו חכמינו ו"ל בערכין כל שעברו עליו ל' יום בלא יסורין קבל עולמו רצונם לומר חלקו בעולם הבא במערכא אמרי פורענות מווסתה לו. ובפרק חלק כשחלה ר' אליעזר נכנסו תלמידיו אצלו והיה ר' עקיבא מצחק אמר ליה מפני מה אחה מצחק אמר ליה שכל זמן שאני רואה רבינו שאין יינו מחמיץ ואין פשחנו לוקה ואין שמנו מכאיש ואין רבשו מרכיש אמרתי שמא קבל רבינו עולמו ועכשיו שאני רואה רבינו בצער אני שמח, אמר ליה, עקיבא כלום חסרתי דבר מן התורה כולה, אמר ליה למדתנו רבינו כי אין צדק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחסא. הרי שאפילו על צער החסידים הקדושים שמחו תלמידיהם בשמחה רבה כרי שלא יאבדו דבר מה מחלקם בעולם הבא כל שכן אנחנו אוזני קיר המתנוללים בריבוי חלאת צואת עונות שלא נצטער על שום הפסד או יסורין הכאין עלינו אדרבה נגילה ונשמחה בהם על כפרת עונותינו בעולם הזה למען ישאר לנו חלקנו המועט המוכן לנו בעולם הבא. גם מוכח מזה שכפרת פשע בכל היא ולא דוקא ביסורין גדולים אלא גם בכל אבידות ממון וגדולה מזו אמרו מי שביקש ליסול מכיסו ג' פרוטות ולא עלו רק כ' רהוי יסורים. אכן כרי שזוכה על ידי צערו לעולם הבא צריך שיפספש במעשיו על איוה חסא האלקים אנה לידו ויתקן דרכיו בדרכי התשובה ואל יאמר חס ושלום כי היסורין באים לו בדרך מקרה כי על זה נאמר ואם תלכו עבי בקרי והלכתי אף אני עמכם בחמת קרי שפירש בצרי יגון לשון קרי הוא לשון מקרה שענשו מרה כנגד מרה שיעזבוהו הכורא למקרים ויסתיר פני שסירתו ממנו. וחזקתו דרכיו יהיה מרה כנגד מרה שאם בא לו הפסד ממון יעיין אם חסא בממונו ואם בא לו היוק בידיו יעיין אם חסא בידיו וכל כיוצא בזה. ובספר חרדים מנה בתרי"ג מצות שעל כל צרה שלא חבא מצות עשה לזעוק ולתריע כרי שיעלו כל העם על לבם שאין זה מקרה אלא נזירה על העונות וישובו לפני ה' ולא יוסיפו לחסוא שנאמר על הצר הצורר אחכם והרעותם בחצוצרות עיין שם דף כ"ה. ומפני אהבתי מרה הבסתחן אצא חוץ מגורי לכתוב המשא ומתן שהיה לי עם חמי הפרנס הריר אברהם כרייסינג ו"ל כשעת אימה גדולה בהתחלה בלבולי המסור קריוו שהתחילו בשנת ושבת פרשת ויירש ורעך את שער ש"נא"י לפיך שרפו כל ידים וגמס כל לבב וגמאחו בשברון מחנים כי באמת היתה עת צרה גדולה ליעקב אשר באה בפתע פתאום כשטף מים ולפי המבט היה נראה שלא היה באפשרות

לבא ריוח והצלח' כי אותה קוססריא שהעמיד הנשר הגדול יריה על ידי הפצרת המסור היו נוגשים ואצים אותנו ובפרטות אחד מהם מושל ומקשיב על המסור ומשרתתו ואצל הנשר הגדול יריה סוגרו רלחים בשפל קול המענה נמצא שלא היה מי שיטה אוון לקול משולחי כלל אשכנו הבאים שמה בהשתרלות זה ולכן על פי הרבירים האלה היה חסי עליו השלום מצטער מאד באימתה ופחד וחרדה אשר תלבישהו שעל ידי כן נבהל מראות נעוה משמיע ואחווהו פלצות ורעוה ער שכמעט מת לבו בקרבו וזכראותי כל אלה בו רברתי עמו קשות שלא יסור מרת הבסחון מלבו ואל יעשה עצמו קסמני אמנה חלילה לו מעשות כדבר הזה, והשיב לי על מה אבטח אחרי ראותי שהמסור עומד לקטרנ וארוננו הקוססריא סר למשמעתו והנשר הגדול סחר פנים ישים שאי אפשר לאחר מהשתרלנים לראות פניו וכיון שנסתלק הסניגור פשוט הוא שהמקטרנ מקטרנ ויכול לסלואת בנו כל מאוי נפשו. השבתי לחסי ויל אם כן באיזה אופן נצטוינו על מרת הבסחון שהיא שורש גדול לאמונתנו הכי בשבתנו על סיר הבשר ושוחים מורקי יין ולא יד ה' נגעה בנו בכלום יהיה לנו שכר בהבסחתנו הלא לזה אין נכון לקרותו בוסח רק עיקר מרת הבסחון הוא בבוא כשואה פחרנו ואף על פי כן אנו בוסחין ברחמי שמים שיהפוך כרע מספרנו לסחול זהו הבוסח בה' אשר חסר יסוכבנהו מצד שכר כסחוננו וגם בדרך הסבע כי כשהארס בצרה גדולה דרך הארס שראגת צרתו תכלכל מחשבתו ער שאין לו לב להשכיל ולהבין מה לעשות לבסל הצרה כאשר אני הנבר ראיתי כן בעת ההיא סמוך לגירוש עירנו שמרוב בהלחם לא היה בהם כח למצא מנוס ומשלב לצרה אכן הבוסח בעומק לבבו שכל מה רעביר רחמנא לסב עביר נשאר לבבו בריא כאולם ככל הראגנות והבהלות הגדולות שעובכרים עליו כי לבו נכון בסח בדין אסת שוסם צרק אשר לו הגדולה והגבורה לעשות כרצונו בכל הברואים שאפשר שמחוק צרה גדולה ימצא פרות והרוחה כהרף עין ואף אם חס ושלום תחגבר עליו הצרה שאי אפשר לו בשום פנים לינצל מסנה הלא יאמין באמונה שלימה שניצול על ידי כן מכסה עונשי גיהנם שהיו ראויים לו לכפרת פשע ועל ידי צרה הקסנה בעולם הוה החולף והאובר יהיה שמחת עולם על ראשו בעולם המקיים והנצחי, ועל ידי כסחוננו באופן זה מעומק לבבו נמצא לבו חזק לפנות אנה ואנה למצוא צרי וחרופה למכת ראנתו מכלי שחמריהו ראנתו לכלכל מחשבתו ואז יוכל לעשות פעולות בדרך הסבע שיועיל בסחוננו בהקביה להסיר מעליו הצרה אשר ראנתו עליה. כל המשא ומתן הזה היה לי עם חסי ויל ופירשתי לו מקרא רתהלים על דרך זה, קוה אל ה' חזק ויאמץ לבך וקוה אל ה' שהמקרא הוה תמוה במאר שהוא כפיל ומשולש ומרובע ואסרתו לו שכונת המקרא הוא כך, קוה אל ה' ואז ויאמץ לבך, רצונו לומר יהיה לבך חזק בלי סדרא מטררת אותך ואז תוכל למצוא עזר וחרופה ליגונך ועצבונך ואז וקוה אל ה' רצונו לומר יהיה תקותך ובסתונך חקוה שלימה שיתיעיל בסחונך שתסתחן לא יתעיל לארס אם יסמוך על הנס כמו שכתבתי לעיל שתארס מחויב

לעשות כל מה שביכלתו רק שלא ישים כסחונו על פעולתו וחריצתו שבלא רצון הקדוש ברוך הוא לא יעזילו כל התחבולות ופעולות שבעולם וזהו שסיים וקוה אל ה' רצונו לומר שתקוהך חועילך, ואף הראגה של המסור הנ"ל לא באה רק להתנצח מסון. בכותבי פרק הכסחון במהדורא קמא והיינו מסון לפורים שפ"ט באו כחכים מוינא מרברים רעים מאד אשר עלו במחשבה אשר לקול השמועה אשר שמענו חרנו כסננו ולכן תקננו מה חשובה ונשלוה ספרים ביד הרצים לכל מדינות אשכנז שגם המה יקיימו כל חוקף דברי אגרת החשובה אשר כן עשו ויותר ממה שכתוב לפנייהם והיא שעמרה לנו שלא באו הרברים ההמה מכה המחשבה אל הפועל. ובשעה בתיבה פירוש זה בא אלי שאהבה נפשי הוא אשר הביאני בהפצרתו לחיבור ספרי זה בינון בצער מסריר ומכלכל מחשבתו בטבעו ואמרתיו לו רברים אלו בענין הכסחון מן המה יהיו לך למשיב נפש ולכלכל מחלת ראגתך ענה דרורי ואמר לי כל מה שגורר אוכל לקבל באהבה הן אכירת מסון הן אכירת הנופים חס ושלוה כי אני מאמין באמונה שלימה דכל מה רעביר רחמנא לסב עביר להרויח חלק עולם הבא אכן על זה פקחתי עיני ונשבר לבי בקרבי כי יגורתי מפני האף וההמה של חמת המלך הקשה שיסר ביסורין חס ושלוה ועל הצער ההוא יגון כלבבי יומם ולילה כי אני הגבר רואה התענוג רך וענוג מנעורי עניתי ואמרתיו אל יפול לכך על זה כי לפי האמת קבלה אמתית ביריני שהעומדים בנסיון לקרש השם אינם טועמים טעם יסורין אם גמרו בלבכם לעמוד בנסיון אף אם יהיה צער היסורין גדול מאד כמו שכתבתי בחלק א' ביריני קירוש השם, אכן באשר אין ראוי לסמוך על הנס אשיב לך לפי דרכך ואמשול לך משל כל חולה לוקח צרי לנפשו כמשקאות וחריפות מרים כרי למצוא חריפות לנופו הכלה ובלה וברגע איננו, גם יש שקוטע רגלו או ידו בצער יסורין גדול כדי להציל שאר גופו ואף על פי ששכאובו גדול מאד מאד על אחת כמה וכמה שייסבול האדם בשמחה שלימה צער נופי בעולם הזה מפני קורח רוחו ונשמתו בעולם הבא, והשיב לי אהובי הנ"ל כן דברת אם לא יהיה דאגת צער ארוך חס ושלוה, אמרתיו לו גם זה גכלל במשל הנ"ל כי יש שעושים רפואות על ידי משקאות העצים שקורין קואר שמגלגלים עצמם חרש ימים ויותר במשקאות המרים ההם ובכל יום פעמים שמועיים זיעה גדולה וארוכה בבי' או ג' שעות ועל ידי כן נעשו חלשים במאד ועם כל זה אוכלים לחמם במשקל ולא לחצי שובעם ואינם שותים שום משקה המוטרעם להם וכן אותם שרוחצים במרחצאות החמים כגון חיוביר וכיוצא שמענין את גופם כשבויעים ימים שישושים יומם ולילה במים חמים ההמה ואפילו בעה השינה שוכבים שמה על אצטבאות האכנים שבתוך המים וענין זה קורין אויו שלגין העצם גדול וארוך מאד והכל בשביל כריאות גופם כל שכן שאל יקח האדם בשום צער שיבא עליו לתועלת נשמתו כל זה ישים האדם אל לבו אף אם יהיה קצה האחרון בראגתו אכן בכל עת יבטח לבו בחסדו ה' כי לא תמו כי לא כלו רחמיו שהרבה שלוחים

למקום להצילו מרעתו ואפילו חרב חדה מונחת על צווארו של אדם אל ימנע מן החרמים. על פי הרבנים האלה תוכל להסיר ראגה מלבך ותעלה על לבך שהראגה מלבד שהיא רעה מאד לנשמה שהיא הפך מרת הבסחון גם היא מוקח מאד לנוף כמו שכתוב בצרי ינון גלוי וירוע שהראגה מחלת הנפש ולפעמים סבה למיתת האדם פתאום וזה כשיגבר הינון על האדם ויתחזק בו.

אחרי שהבסחון וההסתפקות שתיים צדדין עתה איזה כללים מנחות הלבבות שלא בכתבו וכלשונו אכן כלל הענין אשמור לדבר בקצרה והנהגתי אישים בזה.

פרק ההסתפקות.

הסכל יסעה בג' פנים, הא' שמקבץ ממנו באופנים רעים ואלו לא לקח אותו בדרך רע היה הקדוש ברוך הוא מוסין חלקו בדרך טוב והיה מחקים בירו ענין תורתו ועולמו כי מה שגור לו הקדוש ברוך הוא מהמסון שיהיה לו ממנו אין לנרוע, הב' שהוא חושב שכל המסון שיגיע לו הוא סרף מונוג ולכן הוא סמרה להשתרל עליו ואינו כן כי אפשר שיקבצנו לבעל אשתו אחריו ולחורגו ולגדול שבשונאיו ועל דרך זה מה שאמר שלמה בחכמתו עושר שמור לבעליו לרעתו כי על ידי מסון יתקנאו בו ויעטרו עליו לסטים להרגו מלבד שאר מאורעות שיוכל להגיע להאדם מחמת קנאה ושנאה. גם אפשר שיקבץ המסון ליחזקו למי שנגזר לו שיקבל מונוג ומחיתתו ממנו והוא רהיגו המקבץ ונתותן וזכר כאלו הוא כלכל אותם בחסרו וכסוכו הגדול ורועה שישבחוהו הרבה עליהם וירוס לכו עליהם ויחשוב שאם היה מונע ממנו מהם היה המסון כולו נשאר בירו הם היו מוטלים ברעב ואיש כזה יגיע לריק בעולם הזה ויפסיד שכרו בעולם הבא, הג' שיש בני אדם שמשחרלים להרבות מסון לאהבת הכבוד סבני אדם מפני שסכלים ועמי הארצות סככים בעלי הממו כרי שיקבלו הנאה מהם ואלו השכילו שאין ביכלתם למנוע מלחא למי שגזר לו השם יתברך ממנוגם לא היו כוסיים בהם ולא היו סככים רק לחסירים כמו שנאמר כי סכברי אכבר ועל ידי סעוהם בכבוד הגיל נכשלים להסריח עצמם ולבלות ימיהם בקנין המסון ומכסלים תורה ומצות, גם זה הכל ורעה רבה. אחד היה סופר ומהו היתה פרנסתו, שאלו אותו שכניו מה ענייך אמר להם בסוב בעוד ידי שלימה ולעת ערב נגרעה ידו ועושה זה היה לו על אשר בסת על ידו. ונראה לי שלא נענש רק מפני שהיה לו להזכיר רצון השם בדבריו כגון בעוד שהקדוש ברוך הוא שומר כל עצמותי. יש מי שממנוגו בא לו מדרך הירושה והרומה לזה רצוני לומר מציאה או מחנה מה שלא בא לו מיניעתו ויחשוב כי לולי הסכות ההמה לא היה מסונו מציע אליו ומשבת הסבה מכלערי המסכב יתכרך והוא רומה לאדם צמא במדבר ומצא מים שאינם מתוקים ושתה מהם כשמתה גדולה וכאשר הלך מעט מצא מתוקים ונצטער מאד על שחית המים המרים כן בעלי מסון שישיגוהו בסבה ירועה גם אם לא היתה סבה ההיא היו משיגים המסון בסבה אחרת. אופן הבסחון

בענין אשתו וקרוביו ואוהביו יהיה לבו נאמן בכל עניניהם לטוב להם וילמדם עניני תורה לעולם הבא לעבודה הכזרה ולא כדי שיקבל שכר והנאה מהם על זה ואם תהיה כונתו על אחד מדברים הנ"ל לא ישיג רצונו בעולם הזה ויפסיד שכרו בעולם הבא, ואם כונתו לעבודת האלקים יעוררו אלקים לנמול בעולם הזה וישם בפי העולם שבחו ותיקר נפשו בעיניהם ויגיע אל הנמול הנרדל בעולם הבא. כשיבקש שאלה ממי שהיה יבסח בו על אלקים שיתן בלב אותו ששואל ממנו שאלתו למלאכתו והוא יהיה סבה לעניניו כאשר ישם עבודתו בארץ וזריעתה סבה לסבת מזונו ואין לתודות על זה לארץ רק ההוראה לכזרה לברו ואם יהיה היוק בזרע הארץ אין להאשים הארץ רק אשם אשם הוא מצד עונו שלכן לא היה רצון הכזרה יחברך שהארץ חתן יכולת, כן הדבר בשאלתו שאם ימלאנה לו אותו שבקשה ממנו יורה לכזרה אשר השלים חפצו וגם יחזיק טובה למי שנעשה טובתו על ידו שאין מנללן זכות רק על ידו זכאי. ואם לא ימלא בקשתו אל יאשימנו אך יורה לאלקים אשר יבחר לו הטוב כזה רצוני לומר שמנע מעשות שאלתו לאויה סבה שהיה אם מצד עונותיו או מצד מה שבוחן לבבות יודע שהשגת בקשתו לא היתה טובתו כמשל הקוף ברגלו בשעה שרצה לפרוש כיס. וכחב בא"צ האדם אשר חיותו וצרכיו תלוין באדם אחר לא ישם כסחוגו זה על השם יחברך אשר לא עוב חסרו ואמתו, משל לסאה עורים התולכים זה אחר זה וכל אחד שם ידו על כתף חבירו ובראש כולם יש איש הרואה והוא מנהיג כולם וכל אחד יודע שאף על פי שכל אחד שם ידו על התולך לפניו והוא מנהיגו מכל מקום אין ההנהגה באה מכחו רק כולם נמשכים אחר הראשון הרואה ואם הוא ישמט מהם כולם יפלו, כן יחשוב אדם שהקדוש ברוך הוא מנהיג כולם כעורים וכל אחד מסתייע בעזר חבירו אך אין בחבירו כח לולי המנהיג העליון ברוך הוא. וכמו שהמפרנס לא יחשוב אלא בהקדוש ברוך הוא כן המפרנס לא יתנאה שהוא מפרנסו אך הוא כעזר המנהיג עזר חבירו בעזר המנהיג הראשון שהוא הרואה, עד כאן לשון א"צ. אופן הבסחון בעניני אויביו הוא שיסבול חרפתם ולא ינמול להם כמפעלם אדרבה ינמלם חסר ויוכזר בלבו שתועלתו ונקוט ביד השם יחברך לברו ואם אין רצונו בנקוט כל האויבים שבעולם אי אפשר להם לעשות לו שום רעה בעולם ואם יארע שהיה סבה להזיקו יחשוב עליהם הטוב ויתלה הזיקו בעונותיו ויחנן אל אלקים שיכפרם ואז ישובו אויביו לאהבתו כמו שנאמר ברצות ה' דרכי איש גם אויביו ישלים אתו. הכוונה אהוב לכל מפני שהם בטוחים מהזיקו והוא גם כן בטוח מהם מפני שיועד שתועלתו ונקוט אינו ביד שום נכרא ושהוא בטוח מהם והם בטוחים ממנו יאהבם ויאהבוהו והאינו כופה אין לו אוהב מפני שחושב שכל טובה המגיע להם סרה ממנו וכל מה שנמנע מתאוותיו הוא כעבורם ואם תבואהו רעה בממנו ובניו יחשוב כי הוא מאתם ושכירם להעביר הנזק וכיון שחושב כן יסאם ויקלם והוא הנמאם בשני העולמים.

הבוסח נששו במנוחה כי יאמין שהבורא יתני עניניו לסוכתו בעולם הזה ובעולם הבא ומי שאינו בוסח הוא תדיר בראגה תצער ועצב אפילו כשהיו כל עניניו בטובה נמורה שכל כונתו להרבות ולהוסיף שרואג חמיר אולי יחסר לו ממנו או אולי יחלה בענין שיעסר למסוך רב ואינו מכין צדה לעולם הבא כל שכן אם יהיו עניניו ברעה, ועל זה נאמר כל ימי עני רעים. הבוסח כשהיה לו מסון יתר על מונו יוציאנו לעבודת הבורא יתברך והאינו בוסח אינו רואה העולם וכל אשר בו די פרנסתו חס על מסונו מלהציא למה שהוא מחויב להקדוש ברוך הוא ולבני אדם, עד כאן לשון ח"ה. אחרי שמבואר חייב הגדול מחזק הבסחון בהשם יתברך ושכל חריצתו של האדם לא יועיל להיטיב לו או לרדות ממנו שום נזק אם אין רצונו יתברך אם כן יאמר האדם מה לי ליגע עצמי במלאכה או לכתת רגלי בדרך רחוקה כדי לצור ציר להביא סרף לכיתי ממה נפשך אם אין חסן הבורא לכלכלני הלא כל פרחותי לריק ולהבל ואם חסן ה' כי אם כן גם אם אשב ובטל רק ביראת ה' ותורתו כל היום היא שיחתי הלא מסרחק יבוא לחמי בגיורת הבורא יתברך, מחשבה זו היא שוא ומרחיקים שאף על פי שהקדוש ברוך הוא מוסין לכל אדם פרנסתו אין זה רק אחר שיעשה האדם המוטל עליו לסכת פרנסתו ולא יסמוך על הנס שיעשה הקדוש ברוך הוא ארובות להמסיר מן על הארץ להויל מטרות וזה וכסף ועון נדול להסריח כלפי מעלה כביכול לשנות הסבע בדרך נס ואין כל אדם זוכה לנס ואף אם עושין לו נס מנכי לו מכותיו ומקרא מלא צוח ואומר סוס מוכן למלחמה ולה' החשועה גם דרשו חכמינו ז"ל על וברכתך בכל אשר תעשה יכול אפילו יושב ובטל חלמוד לומר בכל אשר תעשה, וכן שועיב כתב בשם המכילתא ששת ימים תעבוד זו מצות עשה לעשות מלאכתו. ובח"ה האריך סאר בעונש מי שבוסח על השם יתברך הן בעניני החולי ותבראות הן בעניני מחיתו ופרנסתו או במה שיהיה והוא יושב ובטל ומקוה שיעשה לו הקדוש ברוך הוא גם בשנינו הסבע, וכל דברי ח"ה חמה שהאדם יעשה בכל עניניו חריצותו בסבות שיגיעוהו לכקשתו ויאמן כאמונה שלימה שאין הסבות מועילים אותו כלום כלא רצון השם יתברך כאשר יש לבעל הארמה לחורשה ולוורעה ולהשקותה ויבטח על השם יתברך שיכרך אותה להרבות תבואתה ואין לו לבסות שהצמיח הארמה בלא זריעה כן בעלי סחורות והמלאכות יבסחו בדם כאלקים שהוא משלים לאדם מונו באיזה סבה שירצה ולא יחשוב שהסבה שיעשה היא תועילתו, עד כאן מח"ה קצת בקיצור. אחרי שהודעתך כל אלו הדברים הנאמרים באמת תצק אודיעך את אשר עלתה על רוחי ימים ושנים להקשות עליהם קושיא נדולה והיא שראיתי במדרש שמפני שאמר יוסף הצדיק לשר המשקים שתי מלות רהינו והזכרתי והוצאתי נענש שנחאחר עוד שתי שנים בכית האסורים ולמה נענש אדרכת הרי כתבתי שיש עונש למי שיושב בטל בלי השתדלות וחריצות לעניניו, ואין לתרץ שמה שנענש הוא מפני שאמר לשר המשקים לשון נוכח רמזסע שיעקר בסחוננו היה ששר המשקים

יציאנו לא שיחיה השר רק סבה שיתצאנו הקדוש ברוך הוא מכיה חאסורים שהרי הבחי' כתב בפרשת יושב וזה לשונו, חס' שלום שיתלה יוסף הצדיק בסחוננו בשר המשקים רק בסח' בה' לברו אבל היתה כונתו שהשם יחברך הוסין אליו שר המשקים זה כרי שיעשה לו גם על ידו ומה שנענש באיחורו שם שתי שנים עור כמו שרשרו חכמינו ויל' זה היה על שחלה פני שר המשקים לדבר עבורו ולפי שבקש סבה ואין ראוי לצדיקים כיוצא בו לבקש סבה לכן נענש שחיה לו לבסוף בהקדוש ברוך הוא לברו שהוא יוסין אליו הסבה מבלי שיבקש הוא אותה ולצדיק כמוהו נחשב לעין שהקדוש ברוך הוא מרסק עם הצדיקים כחוס השערה, ער כאן לשונו, הרי מבואר שאף על פי ששם יוסף הצדיק עיקר בסחוננו בהקדוש ברוך הוא אף על פי כן נענש מפני שהיה מבקש סבה להצלתו, ואם כן הדרא קושיא לדוכחה. והתיסא היותר נדולה שהבחי' כתב ריש פרשת מקץ גם בשם חיה כדברים האלה. ואני לא מצאתי דברים האלה בחיה שבירינו ואם כן קשיא חיה ירירה אדיריה, ואין לחרץ דרוקא לצדיק נמור כיסוף נחשב דבר זה לעין וכדרייק לישנא דבחי' סוף וישב הנ"ל וגם דברי הבחי' ריש מקץ שסמעותם כן, ומה שכתבתי בשם חיה שמתחייב האדם לעשות חריצותיו היינו לאיש ההמוני, זה אינו, חרא שאי אפשר שדבר זה יתהפך מקצה אל קצה מצדיק לאיש ההמוני רהינו שלצדיק יהיה עונש על בקשתו סבה לענינו ולאיש המוני יהיה עונש על שלא בקש סבה, רק זה אפשר שיתחפך הענין מהקצה אל המצוע ודוק, ועוד שהרי כתב בחיה על שמואל הנביא שעם חוס צדקתו לא חקל ליכנס בסבה אחת קטנה מהסכות הסכנה אף על פי שחיה בסעות תבורא יחברך כשאמר מלא קרנך שמן ולך אשלחך אל ישי ביח הלחמי לכן אמר להקדוש ברוך הוא איך אלק תסע שאלו והרגני ולא נחשב לו לחסרון בבסחוננו יחברך אך השיב לו השם יחברך ענלה בקר תקח בידך וגו' שמורה כזה כי וריווחו משוכחת, ער כאן, אם כן מוכח שאפילו לצדיק נמור מצוה לבקש סבה להצלתו וכל שכן שלא יהיה לו עונש מזה ואם כן עונש יוסף נשאר בחימה, ואני כעני' לא מצאתי ישוב נמור לזה ויען ענין זה דבר אמוני' לא רציתי להוציא קושיא זו מבלי שום ישוב וינעתי ומצאתי קצת ישוב ואף על פי שאינו מספיק לגמרי אסרחי להעלות על ספר ער כי ירחיב ה' את לבבי או לבב אגוש גדול וסוב מסני לחרץ חירון יותר מספיק, ותוא זה, שיש חילוק בין סבה קרובה ורחוקה שוראי האדם מחייב לעשות בדרך הסבך לבריאותו ולמחיתו ולכל שאר עניניו אכן אם האדם יראה ללבב שהסבה הקרובה לא תועיל לו לענין בקשתו כגון שעשה איהו סבות קרובות ולא תועילו שמוה נראה קצת שאין רצון הקדוש ברוך הוא לעשות בקשתו והנה שערי סבות הרחוקות לא ננעלו כי אפשר לאדם לעשות כמה סבות אולי על ידי כן יעשה חס' יחברך בקשתו אכן צדיק נמור אל יבקש עוד סבות רחוקות אחרי רואו שסבות הקרובות לא תועילנה שנראה מזה שאין רצון הקדוש ברוך הוא לסלואו רצונו לא יעשה כאלו חס' שלום

רצה לבסל נזירת הקדוש ברוך הוא בעל כרחו כביכול וזה היה עונשו של יוסף הצדיק שסעלילתו שעל ידה בא לבית האסורים היה נראה שהקדוש ברוך הוא חפץ לרבאו ביסורים כי עלילה ההיא היתה כמעט חוץ סדרך הסבע וכמאמר יוסף לשר המשקים וגם פה לא עשיתי מאומה כי שמו אותי בבור ולכן לא היה ראוי לצדיק כמותו לבקש סבות ועילות לבסל רצונו כביכול והכי דייק לישנא רבחיי בשם ה'ה שכתב וזה לשונו, וכיון שרצון הקדוש ברוך הוא שיהיה לו אחת מן המאורעות והיסורין ההם יש לו לחפץ בזה ואין לו לבקש סבה, עד כאן. ובוה אחי שפיר ענינו של שמואל שהקשיתי לעיל שענינו היה בחיפץ מענינו של יוסף ששמואל שמע שרצונו של הקדוש ברוך הוא למשוך את דור המלך ועל ידי שמואל לכן לא היה נגר רצון הקדוש ברוך הוא במה שביקש סבה לענינים ההם כדי שלא ימלא הקדוש ברוך הוא את רבביו חוץ מן הסבע בדרך נס ולכן אמר להקדוש ברוך הוא איך אלך וגו' ושמע הקדוש ברוך הוא לקולו ונתן לו עצה לעשות ענינו בדרך הסבע, והו הישוב שסצאחי לעניות רעתי והמשכיל יוסיף לקח ליישב הענין יותר. כל זה אינו רק לצדיק נסור אכן איש ההמוני אין לו חסא במה שיבקש לענינו אפילו סבות רחוקות כרמשמע מלישנא רבחיי הנ"ל אך צריך שיאמין באמונה שלימה שכל תחבולותיו לא יועילו אם לא רצון השם בכך ושכל סבותיו אינם רק כנרון ביד החוצב. והנה אעתיק מה שכתוב בעקירה כיישוב הנהגות האדם מצד ההשגחה והמערכת וההשחרלות ששלשתן גראות כסותרות זו את זו ולא אאריך במקום שראוי לקצר גם אשנה לשוני הפלוסופיאל ללשון המוכן לכל וכלל רבביו הוא זה, שמי שנולד במול סוב וגם מעשיו טובים אז וראי ההשגחה תחוק טוב מולו ואיש כזה כמעט אינו צריך חריצות לענינו וכאלו נעשים מעצמם כמו שכתוב מה' מצערי גבר כנגנו ודרכו יחפץ ובשהיו מעשיו רעים אז לא יועיל לו מולו וגם חס כח חריצותו כמו שכתוב, וה' אמר להפר עצה אהיחוסל הסוכה למען הביא על אבשלום את הרעה, אמנם אם מעשיו בינונים אז לא יועילו מעשיו שההשגחה לברה תנהיג ענינו לסוב אם לא על ידי חריצותו והשחרלותו שעל ידם יעליה כסוב מולו, ואם מולו רע אז בינוני ומעשיו טובים מאד אף על פי שחספיק זכותו לבסל מולו הרע מכל מקום לא יהיה זה בלתי חריצותו ועל הרוב כשהאדם בינוני וכל שכן פחות ממנו צריך בלי ספק להשחרל בתכלית החריצות ואם יחשל בזה יפול ברע ונזקים רבים, לכן העצה על כל להחזיק עצמו כבינוני במעשיו ושכולו רעות שאז צריך לחזק שיהיה לרצון לפני ה' חסיר ויעשה חריצותו בכל האפשר ואף על פי כן יהיה עיקר כסחגו בה' שהוא יגמור סחשכתו על ידי השחרלותו ושם אין רצון הקדוש ברוך הוא בזה כל חריצות והשחרלות שבעולם לא יועילו לו, ואם תעשה כל אשר בידו לעשות על הרוב יהיה לו שכר טוב בעמלו, ואם אולי השחרלותו לא עמדה לו בעת צרתו עלה בידו כי הרין רין שמים על ררך העונש או נסיון איוה מהאופנים אשר יותר קרובים לעצמו

לפי מדותיו ועל כל פנים יקבל הדין בסבר פנים יפות, אמנם אם בתחלה לא יתאמץ לבשל הפנע המאורע לו הן מצד סכלותו הן מצד עצלותו אפשר הוא שתהרע היה מידו לו וה' לא צוה רצוני לומר שרצון האל היה שיעשה חריצותו לכפל הפנע הרע ההוא, משל אם יבא איש להמיתך תשמם ממנו במאמצי כחך ואם יהיו אתו רבים תבא החרדה ותסגור כעריך ואם ישברו הרלת תצא במחתרת אל מבצר שר העיר שהוא יהיה כעורך נגד אויבך אכן אם יהיה בידם כתב וחוחם המלך לחוששך יסגירך השר עצמו אליהם כאשר רבר המלך שלטון ואם כה עשית אין לך להצטער אחר אשר עשית כל מה שאפשר לעשות. וכן אם דבר כעיר חס ושלוש יחבא בחדריו ואם הרע מתחזק בעיר ימחר לצאת משם ואם יבא אחריהם והכירו יעשה כל מיני חרפות אשר יעשה אותם האדם וחי בהם בתסכמת בוראו ועל הרוב יועילו אלו ההשתרעויות להצילו ואם אולי לא יועילו לו יצא ירי חובתו בעשותו כל המוסל עליו וירע; וכל ספק שגוירה היא מלפניו ית' ויצדיק דין שמים וימחר לזכות נפשו כידיד וחשובה, וכוז הרך ילכו הצדיקים בכל מעשיהם והוא מסיר ראנה תעצב מכל סובלי התלאות כאשר ירעו באמונה שלא נחרשלו בהצלחם ומאריך שם בראיות על חיוב האדם להשתדל ברפואות רק שיאמץ בלבבו שכל השתרעויות לא יועיל אם לא ברצון הבורא יתברך. אכן הרסבין בפרשת בחקותי כתב שלא ניתנה רשות לחולה לקבל רפואה, וצריך לומר להרסבין לא איירי אלא כזמן הנביאים כרדיק לישניה שם ראם לא כן תיקשי ריירה אירייה ממה שכתב בספרו תורת האדם והביאו בסור יורה רעה סיסן שליה וכתב עוד שם רככלל פקוח נפש הוא עיין שם תעל זה חסנהג נהג האבות והנביאים בכל עסקיהם בענין עולם הזה אף על פי שהאמינו וירעו שהקדוש ברוך הוא משגיח ומפקח בסובחם כי ראו שההתרשלות כסה שסותיל לעניניהם לפי רעתם הוא חסא גמור, עד כאן מהעקירה בקצרה ושלא ככתבו וכלשונם. ודבריו אלו הם נגד ישובי על עתש יוסף הצריק רסבירא ליה אף אם לפי הסבע הענין נראה כי כלחה אליו הרעה אף על פי כן לא יחרשל מלעשות עצות בנפשו בכל מיני תחבולות אולי יוכל להריח הרעה ממנו. גם כן שותיב כתב בפרשת שלח לך וזה לשונו, והנ' יחקן עצמו עם כל זה רצונו. לומר עם התפלה להציל ואל יסמוך על הנס ויעשה תחבולות כל מה שיוכל ואפילו תחבולה גרועה וקלון כמו דור המלך עליו השלום שהוצרך לשנות פעמו והראה עצמו משתגע. עד כאן. ועוד האריך בזה בפרשת וישלח. ולשי דבריהם קשייתי העצומה במקומה עומדת. ואפשר שהעקירה וכן שותיב פליגי אבחי וסבירי להו רעונש יוסף היה מה שאמר והוצאתני לשון נוכח כאלו יהיה שר המשקים המוציא ואף על פי שבוראי יוסף הצריק שם עיקר בפתונו על השם יתברך רק שעשה את שר המשקים מזה להוצאתו מכל מקום אחרי שמשלשן והוצאתי היה משמע לשר המשקים ולשאר אינשי שזיה עיקר במחוגו על שר המשקים לכן נענש. ואחא המעיין פקח עיני שכלך אולי תמצא ישוב טוב מזה.

אחרי פרק הבטחתן והסתמכותן שיעקב לענין המצוין
ושלל יחס על מצותו לעברה השם ראוי למדק אליהם

פרק הצדקה ומעשר.

ראשית כל אוריעך שאין אדם יוצא ירי צדקה בחתו מעשרותיו כראוי שהמעשר איננו שלו ולכן הצדקה מצוה לחור, ואמרו חכמינו דיל לעולם אל יפחות אדם משלישי השקל לשנה, ומפני שזה הוא מעט בסמך נראה לי ששיעור זה אינו אלא לעני שנים כל עני חייב בצדקה אבל העשיר יוסף ואו יוסיפו לו משמים. וסוב בעני שאל יצמצם לתת רק המעשר שאותו קראוהו חכמינו דיל עין רעה רק יתן השמינית או החששית וכוה יוצא ירי צדקה ומעשר ובזרי יריקו לו ברכות בלי די כדכתיב גבי מעשר, וכוה יוצא מירי ספק אם נותן מעשרותיו למי שאינו ראוי לקבלם כי הלא אף אם יקבל מסנו מי שאינו ראוי לכך נשאר עוד בידו המעשר. וכתיב כחיי עולם זה לשוננו, ובמעשרות אל חרפה ירך מלשום כראוי כיצר מכל רבר שמשחכר הן ללמוד או לכתוב הן לעשות מלאכה או מצא אכירה או קיבל מחנה בכל ענין שיבא הן כסף או זהב הן שוים מהכל יפרוש מעשר כי רבר זה אין לו ערך כי את כל אשר אמר הכורא בכל רבר החיר במעשר. פה ראיתי מנהג פשוט שאין נותנין מעשר מן חקרקעות הכאים בנרונא או כירושה, ונראה לי שזרי אין חיוב ליתן המעשר לפי שוים אכן חיוב ליתן שנה מעשר פירותיהן דהיינו השכירות הראוי ליתן מהקרקע ההיא, אכן במקומות בבית הכנסת אם הוא גברא רלא עביר למיגר רק בערך הוול אלו לא היה לעצמו מקום יעריך השכירות בוול וכן אם ביתו חשוב ואלו לא היה לו בית ההוא יהיה סמצצם עצמו ברירה פחותה יעריך השכירות כערך דירה פחותה. ואיש רע עין אשר קרשיו ומעשרותיו לו יהיו שמעכבם בירו עונו גדול מנשוא אפילו אם רעתו שבתניע חור עתו למות יצוה לכיתו לחלק מעשרותיו לעניים אף על פי כן יכבד סאר עונו משני פעמים, חרא כי מי יורע אם חכם יהיה או סכל יהיה ססוך למיתחו שלא יוכל לצוה כרצונו או אפשר דישתקיל סלוליה ואו יסות ונולח העני בכיתו עולמית, ואף אם יעשה צאחול לסדר עניניו בעורנו חי ולבו בריא כאולם סכל מקום ענין המעשר אי אפשר לתקן בבריאותו כי ההוצאות וההכנסות עשויים להשתנות רבר יום כיומו, ואם חמצא לומר שיהיה לאל ירו לצוה על המעשר כראוי סכל מקום אחרי שהיא לא יתן המעשר רק יורשיו קרוב אני לומר שאיננו מקיים המצוה כראוי על דרך במחים חפשי כיון שמת אדם נעשה חפשי מן המצות ורומה הוא למה שאמרו חכמינו דיל חסרא לנגבא שלמנא נקס שאחרי שרואה שאולח ירו לכן מוציא הכסף מתחת ירי יורשיו אבל הוא לא קיים מצוה כראוי לפי כבודו וחיוכו. לכן ואח העצה היעוצה לכל חרר לרבר אלקים שמכל ריוח שיניע השם יתברך לירו יפרש חיקף המעשר ויתן אותו בחיבה מיוחדת וישים פתקא בחוכו

שכתוב עליו מעשר וכוה יש ג' חיקונים, הא' שבודאי יחלקו בזריות ואל ירע בעיניו לחתו לעניים כי כבר נחשב לו כאלו התציאו סידו אחרי שמיחד ומופרש לשם מעשר, הב' שאף אם ימות ונשאר ממעשרו בידו מופרש כגיל על ידי שלא ראה עניים הגונים בעיניו שיתן להם כל מעשרותיו מכל מקום אין לחוש למכשול עון שאחרי שהמעשר הוא בכלי מיוחד עם פיתקא כגיל יבינו יורשיו שהוא מעשר ולא ישלחו ידיהם במה שאינו שלהם, הג' שיצא כנתינת בניו מעשרותיו כאלו נתנם הוא כחיו אחר שהפרישם בכלי מיוחד רכל היכא ראיאת בי גוא דרחמנא איתא. ובאלשיך ריש פרשת חרוסה מאריך במעלת המפריש הצדקה קודם נתינתה עיין שם כי אני איני רוצה להאריך ברשות. אין חיוב להפריש המעשר מהרבית או מהריוו כעוד שהקד עדיין בספק, אכן לזה צריך והירות וזריות גדולה מאד לכתוב כל קבלותיו מחוב או עסק שהוא למען יוכל לחשוב באמונה שלא יעכב פרוסה מהמעשר. ואין לחשוב מעסק למען לנכות מהריוו שיש לו מעסק אחד כפי ההפסד שיש לו בעסק אחר. אסור לקנות ספרים או גרות לבית הכנסת או מצות מהמעשר כדמוכח בהנהגת שלחן ערוך יורה דעה סימן רמ"ט. תענה אפשר אופן נתינת המעשר והצדקה מצד הנותן והמקבל בכל חלקיהם, וראשית כל אפשר החנאים הצריכים למקבל צדקה שזולתם עון המקבל גדול שגוול עניים והנותן אינו יוצא ידי חובתו בצדקה ההיא וגוול עניים ובמעשר הוא כאלו סעכב המעשר לעצמו שעונשו מרובה כגיל. התנאי הא' הוא מה שאמרו חכמינו דל מי שיש לו מאחים וזו ואינו נושא ונותן בהם או ג' וזו ונושא ונותן בהם הרי זה לא יסול, כל זה רוקא כיסיהם שמחיתים היתה בשופי והיה זול ככל רבר ולא היה עליהם עול מלך ושרים ואנשי הצבא כמו כימינו ולכן כתבו הבתראי שבזמן הזה יוכל לקבל צדקה עד שיהיה לו קרן שיוכל להתפרנס עם בני ביתו מהריות, ואם נכסיו משועברים לבעל חוב או אפילו רק לכתובת אשתו מותר לקבל עד שיש לו שיעור הגיל מלבר המשועברים. אכן נראה לי דלאו משנת חסירים היא שעשיר יקבל צדקה מפני שיעבור כתובת אשתו. אין לחשוב בכלל סך הגיל בית דירתו אבל בית שאינו צריך לדירתו מחיב לחשוב, גם כלי בית אפילו כסף וזהב אין לחשוב, במה דברים אמורים ככלים שמשמשם בהם לגופו כגון כלי אכילה ושתיה אבל כלים שחוף לגופו כגון שלחן ומגורה של כסף וכיצא נחשבים, ואפילו כלי כסף וזהב השייכים לגופו אם בא ליטול מקופה של צדקה צריך לחשבם ולא אמרו שאין נחשבים רק לקבלתו מיחידים. וכל מה שאמרנו שאסור ליטול היינו דרך צדקה אבל דרך דורון וכבוד יוכל לקבל. ולחלמיר חכם מצוה להנותן והמאכילו נחשב כמביא בכורים והמסקהו יין כמנסך יין על גבי מובה. ושעורים אלו על המקבל שהוא יודע כסף ערכו כמה הוא אבל הנותן שאינו יודע כמסמנויות של חבירו רשאי ליתן צדקה ממעשר לכל מי שפושט יד ליטול אפילו כשהוא יודע שנותנים לו כתורת צדקה או מעשר, אף על פי שאומרים לו להנותן שהמקבל אסור

שאסור לו לקבל וגם לאינשי משמע להו חכי מכל מקום הרשות בירו ליתן לו צדקה כי אין אדם יודע מסמוניות של חבירו ועל זה אמרו חכמינו ד"ל כואו ונחזיק טובה לרמאין. אכן מי שהוא ודאי עני יותר ממנו לפי דעת הגותן, הוא קודם לזה. אכן למי שברי להנותן שהוא אמור יותר משיעור הראוי בוראי לזה אסור ליתן צדקה או מעשר. וכן אם המקבל בעצמו אינו יודע שנותנין לו בתורת צדקה ומעשר כי איננו רוצה לקבל צדקה וגם הוא אמור קצת בעיני הנותן גם לזה אסור לתת צדקה ומעשר. החנני ה' שהמקבל צריך להיות איש כשר אבל אם הוא עברין דהיינו שרגיל לעבור אפילו רק על מצוה אחת ראורייתא במודר לתיאבון ולא עשה חשובה אין מצוים להחיותו ולא להליתו: אכן אין איסור בדבר. תצריך עיון גדול אם רשאי ליתן לאיש כזה מן המעשר דמת שכתבו הפוסקים שאין איסור בדבר לא קאי רק על הצדקה, לכן, כל בעל נפש יחוש לעצמו שאם רוצה ליתן לו יתן לו מכיסו. ומי שרגיל לעבור על מצוה עשה אחת מדאורייתא להכעיס רשביק התיירא ואכל איסורא לזה אסור ליתן לו כלל, כל זה מוכח ממשמעות בית יוסף ושלחנו אף אם אינו מפורש בהריא. אסור חכמינו ד"ל ליתן פת למי שמסופק לו אם נפל ידיו ובכלל זה יש הגותנים פת לאותן הנערים המנוערים מכל סוב הצועקים הב הב לפני הפתחים שרובם ככולם אוכלים בלא סיבול ובלא כרכה ובלא קידוש, ואם חסו עיניו על הנער ההוא ידקדק שיתן לו פתו בביתו אחר נטילתו ואחר הקידוש ששמע ואז יהיה שכרו יותר גדול במה שמביאו לעולם הבא ממה שמביאו לעולם הזה. כתוב בס"ה סימן ש"ט ארס הנצרך טוב לו יותר לקבל טחקהלות ממה שיקבל מיחירים שמה מצטערים על הדבר שמוציא מידם. עד כה ביארתי שיעור הנותן למקבל, ועתה אבאר השיעור לנותן. כסור ובשלחן ערוך סימן רנ"א כתוב פרנסת עצמו קודמת לכל ארס ואינו חייב לתת צדקה עד שיהיה לו פרנסתו, ובריש סימן רמ"ח כתוב אפילו עני המתפרנס מן הצדקה חייב ליתן טמה שיתנו לו והיא טימרת מר זוטרא בפרק קמא רניסין, וכדי שלא תיקשי רידיה ארדיה יש לחלק רמעשר חייב גם העני ליתן מכל מה שישתכר או אפילו יקבל על דרך צדקה אכן צדקה נוספת על המעשר שמחייב הארס ליתן כמו שכתבתי לעיל מזה פסור העני. שני ענינים מותרים להחליף צדקה שלהם שיתן הוא הצדקה שהוא חייב לתת לחבירו וחבירו לו. אמרו חכמינו ד"ל המוכבו אל יכובו יותר מחומש, אכן הני מילי בחיים אבל לאחר מיתת דהיינו לצוה ליורשיו שיתנו ממכסיו אפילו יותר מחומש ליה לן בה. וכבר כתבתי לעיל בענין הכובו.

דיני מי ומי שיש להם קדימה.

רבו קודם לאביו ולאמו לפרנסה אבל לפריון שבויים אמו קודמת לכולם. ואם אביו תלמיד חכם הוא קודם לרבו לפריון שבויים ובפרנסה לא מצאתי מובאר מי קודם, ונראה לי ללמוד מאחר שנבי אבירה מצינו ראין אביו

קודם לרבו אף אם הוא תלמיד חכם רק אם הוא שקול כרבו ובפרט שבוים לא בעינן שיהיה שקול צריכין אנו לחלק ברבסכנת הגוף וצערו לא בעינן שיהא שקול, לכן נבי פירוק משאוי נמי לא בעינן שיהא שקול וכסמון בעינן שיהא שקול. מעתה זכינו לדין דאם אביו בחוסר כל ואם לא יתן לו בנו יהיה מוסל ברעב והוא תלמיד חכם הוא קודם לרבו אף על פי שאינו שקול, אכן אם אין אביו מחוסר לחם רק שאין לו במה ללפתו וכיוצא או אינו קודם לרבו אלא אם כן יהא שקול לו. וכתב בהנהגת שלחן ערוך אורח חיים סי' רמ"ב בשם ס"ה שאם אביו שוכר לו רבו שמלמרו שאביו קודם לרבו לכל דבר דרוקא אם רבו לומר עמו בחנם אז הוא קודם. והא דרשאי לזון ולפרנס אביו מצדקה דוקא במו שאינו עשיר אבל על עשיר אמרו חכמינו ז"ל תבוא מארה למי שמאכיל אביו ממעשר שלו. אביו ואמו קודמין לבניו, בניו ובנותיו הגדולים יותר מ' שנים שאינו חייב לפרנסם קודמין לאחיו. ומה שיתצא ידי צדקה בכל הגיל נראה לי שאינו משנה חסידים ועשיר קצת לא יעשה כן, וכן מה שנתן אחר לבני עשיר הגדולים ממש אם אינם סמוכים על שלחן אביהם גם הדין כן. אחיו מאביו קודמין לאחיו מאמו וכל שאר קרובים הקרוב קרוב קודמים. ובשערי תשובה מרכיני יונה פירש הכלל מה שאמרו חכמינו ז"ל שהדבר מחרבה כמוצאי החג שכל שנאסר^(*) מפני גזל מתנות עניים הוא הקופץ יד מאחיו האביון ומבשרו, ער כאן, לכן ישמור האדם עצמו מעתה זה. עניי ביהו קודמים לשכניו שכניו קודמים לאנשי עירו בני עירו לעיר אחרת. והקבועים בעיר קרובים עניי העיר והם קודמים אפילו לעניים אחרים הבאים לשם ממקומות אחרים. וישיבי ארץ ישראל קודמין לחוצה לארץ. לכל דבר אשה קודמת לאיש הן להאכיל הן לכסות הן לפדות הן להשיא וכל שכן לפדיון שבוים. כהן קודם ללוי לכל דבר לוי לישראל וישראל לממור, במה דברים אמורים בוסן שכולם שוין בחכמה אבל ממור תלמיד חכם קודם לכהן גדול עם הארץ. ואם התלמיד חכם אינו ירא שמים ועם הארץ ירא שמים הוא קודם לו כן כתב בספר חסידים סימן שס"א. ואשת חבר לחבר. וכל הקודם לחכמה קודם לחברו. ואם היה אחד מהם או רבו או אביו אף על פי שיש גדול מהם בחכמה רבו או אביו שהוא תלמיד חכם קודם לזה שהוא גדול מסנני, כן הוא לשון שלחן ערוך והסור והוא מלשון הרמב"ם ומשמע מלשון הוה רחלמיר חכם קודם לאביו שאינו חכם כלל וכל שכן לשאר קרובים, ואני בעניי ינעתי ולא מצאתי מאין לרמב"ם זה הדין, ולפי מה שמצאתי בפוסקים צריך שיהיה מקור דין זה מסשנה דאלו מציאות בעינן אבירת אביו ואבירת רבו, ולפי עניות דעתי אין משם הוכחה לדין קדימה רק לרבו נגד אביו שאינו תלמיד חכם אכן מי שאינו רבו אף על פי שהוא גדול בחכמה לא מצאתי לו דין קדימה כלל נגד אביו אף על פי שהוא עם הארץ, וצריך עיון. ראיתי לכתוב כאן מה שכתוב בס"ה וזה לשונו, אם צריך כא תצריך לצדקה שחתן לו ורשע

(*) נראה שצ"ל שכל שנה.

וולל וסבא עיסר גם תוא לקבל ואינך יכול לתת אלא לאחר סהם והנה הרשע אם לא תתן לו יסיר או יעשה עבירה תן לצדיק והרשע ילך לגיהנום, אבל אם בא לעשות רציחה יתן לו כדי שלא ירצחנו, ער כאן לשוננו. ויש לדקדק בלשוננו תא אם יש סיפק בידו לתת לשניהם מחויב ליתן לזה להצילו מרשעתו וששום הוא. וכדומה למה שכתוב בס"ה פסק בשלחן ערוך בשם פוסקים וכתבים שמגרין למי שחייב נירוי שאפילו יש לחוש שעל ידי כן יצא לתרכוח רעה אין לחוש בכך. כתב בספר המוסר וזה לשוננו, הנותן לעשרה עניים יש לו יוחר שכר מתנותו עשרה פרוטות לעני אחר, והטעם לפי כשנותן י' פעמים לבו מתעורר לטובה בכל פעם ופעם אבל כשהוא נותן בפעם אחת אין לבו מתעורר אלא פעם אחת, ער כאן לשוננו. ובאמת היטיב אשר דבר מילחיה בפעמיה, אכן בעניי אחוה רעי אף אני, ונראה לי שהטעם הוא על דרך שדרשו רבותינו ז"ל על ויהיו מוכשלים לפניך כעת אפך עשה בהם אמר ירמיה לפני הקדוש ברוך תוא אפילו בשעה שעשין צרקה הכשילים בבני אדם שאינם מהוגנים כדי שלא יקבלו עליהם שכר, גם אמרו חכמינו ז"ל בואו ונחזיק טובה לרמאין וכי' רהיינו שמקבלים צרקה אף על פי שאינם צריכים לזה, והנה האדם לא יראה לעינים מי עשיר ומי עני ולא למראה עיניו ישפוט מי חסיד ומי רשע וכהנ"ל עובדא רמסכתא תענית דשאל ר' ברוקא לאל"י ז"ל איכא בתיא שוקא בר עלמא וכו' ואחוי ליה אחר דגרמא לפי מלבושיו כרשע נמור והוליוכו לר' ברוקא ותו אחוי ליה אחרי אינשי בדיחי שנדמו בעיני ר' ברוקא להריוסין, ולכן אם האדם נותן מתנותיו לאדם אחר איכא למיחש פן אינו נתון מצד מעשיו או שאינו ראוי לקבל מצד שהוא אמור קצת אף על פי שמי שמדקדק במעשיו כוראי ידקדק היסב קורם שיתן לאחר מתנה מרובה מכל מקום יוכל תאדם למענות במחשבתו אבל אם נותן לכמה וכמה בני אדם אי אפשר שלא יהיו בהם ראויים והוגנים ויכול להיות שעל אותו שהוא בעיניו קל מכולם עליו יקבל שכר היותר גדול, ועל כל פנים ידקדק שלא יתן כל צדקתו רק לעני אחר שחכמינו ז"ל אמרו עליו שמביא רעב לעולם. מוזן קורם לכמות וכמות תלמיד חכם קורם למון עם הארץ ופריון שבויים קורם לכולם. נראה לי שאין נקרא עם הארץ רק מי שאינו קורא קריאת שמע ואינו מניח תפילין וכראיתא בנמרא. כשם שיש קריסה בניתוח צרקה מצד התורה והקורבה כך יש קריסה מצד ערך העוני והבושה וההרגל. מצד העוני כיצור, לעני המחזיר על הפתחים יש להקדים למי ששואל שלא בפרהסיא כולי האי, וכן מי שאי אפשר לו לבייש עצמו רק אחרים ממליצים עבורו וכל שכן מי שאין לו המלצה כלל מצוה רבה לשלוח לו על ידי אוהביו או באויה אופן שלא יתבייש והוא קורם לכולם. מצד ההרגל כיצור, מי שהיה עשיר ונחרשש ורגיל בכשר ויין צריך ליתן לו כדי הרגלו לאפוקי מי שמעולם לא ראה בסובה ויוכל להתפרנס בלחם צר ומים לחץ, ודרשו חכמינו ז"ל אשר יחסר לו אפילו סוס לרכוב עליו ועבר לרחץ לפניו, ועובדא באחחיה"ה רבא

(*) ע"י מנחת ס"ז ע"כ בגמרא דמכילתא דמכילתא

שהיתה רגילה לאכול בכל יום חרנגולות ולשתות יין ישן וכעס עליה רבא עד שראה שהזמין לה הקרוש ברוך הוא חיקף חרנגולות ויין ישן ידוע, מכל מקום אף אם הנותן צריך לרחם על המפונק ביותר אף על פי כן מרה טובה למקבל שיתניא עצמו מהרגיל: לאט לאט שאו לא יכבר עליו השינוי מאלו משנה עצמו מקצה לקצה בפעם אחת כדי שלא יבא למרה זו בר מינן, ואמרו חכמינו ז"ל עשה שבחך חול ואל תצטרך לבריות ועוד אמרו חכמינו ז"ל פשוט נבילתא בשוקא ואל תצטרך לבריות ואל תאמר גברא רבא אנא, ואם זה בחלמיר חכם ובשבת כל שכן כחול ולאיש בינוני.

ענת אבא בר באיה אופן תחית הנתינה עצמה.

כלל הרבר מה שיהיה נתינתו, שכל מה שנותן לעני שיוכל ליהנות ממנו בלי טורח הוא יותר טוב ממה שהוא צריך טורח ולזה שבחו חכמינו ז"ל הצרקה שאשה עושה כעובדא ררביהו רבאא חלקיה ומר עוקבא לפי שנותנה מאכל מבושל ומתוקן. אמרו חכמינו ז"ל הנותן פרוסה לעני מתברך בו ברכות והמפייסו בברכים מתברך בי"א ברכות, לכן עיקר המצוה ליתן הצרקה בשמחה ובסוב לבב ופנים מאירות ולדבר נוחמים על לב העני ואז הפרושה שנותן לו נחשבת בעיניו למנה יפה, אכן אם נותן ברוע לבו באכזריות ופנים זועפות לא זו שאינו יוצא ידי צרקה אלא עובר גם כן בכ"י לאין לאו דלא ירע לבבך ולאן דלא תאמץ את לבבך ונמצא ירית תרתי גיהנם. גם מצוה רבה לחת מה שנותנה ממנו מאכלים מן המוכתר כענין שכתוב נבי תרומה ומעשר כל חלב יצהר וגו'. גם מצוה רבה לחת לעני בעת מאכל בני אדם לא להמחין עד שובעו וכל שכן הנותנים לעני אחר שנתקלקל המאכל ונפסל בלינות הרבה רלאו שפיר עברי, ואם נפש בעל הבית קצה במאכל גם העני אדם כמוהו ואפשר שעל ידי מאכל כזה יחלה כמו שכתבו חכמי הרפואה שמאכל שעברה צורחו הוא קצה כמו סם. אכן מה שכתבתי לשלוח מאכל הכל צריך דעה והשכל שלא על ידי כן יכלם העני ופניו יחורו והכל לפי מה שהוא עני שיש עני שאין לו כושה מלקבל מאכל מבושל ויש שמחביש מלקבלו מבושל אבל מקבלו קודם האפייה או הבישול ויש שאינו מקבל שום מאכל כלל לזה מצוה גדולה יותר לחת לו מעות ולכל זה צריך החבוננות לשם שמים. והרועה להדר מצוה שולח לעני חתיכה הראויה להתכבד לפני איש נכבד ועשיר הן נא הן מבושל כמו שהודרך באותו מקום ובאותו זמן לשלוח מנות איש לרעהו ובזה תזוהר דעת העני עליו כאילו שאין שולח לו דרך צרקה ושהמשלה הוא אוהבו ביותר כי מנות אלו אינם נשלחים רק מאוהבים ורעים ודרך כבוד גדול. ולמי שנותן מעות יש לקרר ליחסם בזמן הראוי לו דהיינו שמצוי דבר בעתו מה טוב לקנות כנון תבואה עץ וכיחא שעשויים להשתנות ערכם בקל וכן כיוסא רשוקא או בעת שירוע שיוכל העני להרויח דבר מה כאשר רששו רכוחינו ז"ל על ואם רע זה המסמץ מעות לעני בשעת דחקו רצונו לומר ולא קודם וכן נגר הרגל או שבת שרגילים לחת לעניים צריך לרקק להמציא להם המעות

בתשכמה בעוד שיכולים לקנות צרכי יום טוב וכן אם נותנין להם עניני מאכל בלי כישול ואפסיה יש לדרקק ליתן להם כומן הראוי שיהיה עוד שהות להכין ליום טוב וכדי שלא יקנו ויבינו דבר אחר בסרם יקבלו המנה ההיא.

שנת מעלות בדרקק זו למעלה מזו.

א' הנותן אחר שבקש העני מתנה שאינה ראויה בעצב ובסבר פנים שאינם יפות, ב' הנותן בסבר פנים יפות מתנה קטנה, ג' הנותן מתנה ראויה אחר שישאל ובסבר פנים יפות, ד' הנותן בסרם שישאל העני ויבייש פניו, הנותן לעני והעני יודע סמי נוסל אבל הנותן אינו יודע מי מקבל מסנו כנון שמשפיל מעות בסרינו לאחוריו כדי שיבוא העני ויסול מאחוריו ולא יתבייש, ו' המסליך מעות לפתחי עניים בסתר שיודע הנותן לסי נותן ואין העני יודע ממי מקבל, ז' מעלות האלו הוא אפשר לעשותם על ידי אמצעי נבאר דמהימן וסעלי, ונראה לי שסוב יוחר באופן הוה מהאופן שביארחי למעלה שבאופן ההוא אפשר שתבוא צדקהו לירי אנשים שאינם מהוננים, ז' שאין העני יודע ממי מקבל ואין הנותן יודע לסי נותן וקרוב לזה הנותן לקופה של צדקה אכן אין ליתן לקופה של צדקה אלא אם כן יודע שהממונה נאמן ויודע לנהוג כשורה, ונראה לי שבקהלות גדולות שאין ניכר מתנה היחיד בקופה ואף אם יתן מנה יפה לא בשביל זה יוסף הנבאי לתת לעני אין מתנה הקופה קרוב למעלה הגדולה זו רק קרוב למעלה התחתונה, ח' והיא מעלה העליונה שאין למעלה הימנה המחויק כיר מי שסטה ירו להלות לו או עושה עמו שותפות או מציא לו מלאכה או באוה אופן שיהיה שיחויק ירו כרי שלא יצטרך לבריות. ובסמי כתב עני שיש לו חפץ למכור ואין קונים והוא קונה אותו אין צדקה למעלה הימנו. ונראה לי שבכלל זה הוא עני שבוש מלקבל רק מציא איוה סחורה או דבר מאכל לרפוק בה על פתחי הנריכים הקונה אותה שלא יבוש העני ולא פניו יחורו. אלו ח' מעלות מנה הרמכים ונמשך אחריו הסור ושלחן ערוך. וכדורותינו אלו יש עוד סדרנה פחותה מכולם ושכיחא סוכא דהיינו לא די שאין נותנין ער אחר השאלה ובעצב אלא גם אחר השאלה דוחין העני כלך ושוב פעמים רבות עד כי כסתה פניו כלימה אין מספר ועל ידי כן אירע כמה פעמים שסניחו העני והולך לו בלי סתנתו ואפשר שעל ידי רחייחו מקרב אח מיחתו כעובדא דנחום איש גמ זו וגם אם לרוב הרגלו או לרוב רוחקו סוכר שישכש ויכלם מכל שכן אם העני הוא ממקום אחר כמה פעמים אירע שחלבין אח פניו בחנם שסוכר לילך לדרכו בעה שחבורתו מוומנה בסרם יקבל המתנה וגם אפשר שעל ידי המתנתו יספיר כפליים מהמתנה אשר אליה הוא נשא אח נפשו ואפשר שלשווא ישמור שעל ידי כן תלך חבורתו לררכה והוא יצטרך ללכת יחירי בסכנה או להסתין זמן רב ונוסף על זה עונש הצער שמצער את העני ואשתו ובניו בהפרידם זה מזה על ידי שרוחה אותו סרדיו אל רחי שיצטרך להסתין, וכן הוא בעני שמרוב בושחו אין לו פנים לשאל בעצמו ויש לו אוהב או נוסל חסר שמרבר עכורו על לב גריכי עמים ואם כן אם הנדכן

ירחה המליץ ההוא מלכת אליו ואף אם המליץ ההוא לא יחוש על הסורה ועל העבודה מכל מקום ימנע מפני שחכמה כושה פניו כאלו חס ושלום שואל לצורך עצמו כי הנהו אינשי הרוחים אותם ררכם להראות פנים זועפות כאלו המליץ ממליץ לצורך עצמו, גלל כן כל בעל נפש ינער בהשטן הוא יצר הרע שאל יחסימו לילך בדרך זה וישתחרל בכל עוז ותוקף שלא ירחה העני או השואל בעבורו אפילו שעה אחת, ואם לאיוה אונס או שיצרו הסיתו לכך רחה אותו בפעם הראשון כי זה ההרגל מוסבע ברורחותינו מצד היצר הרע ילבש אחר כך חרטה וישלח להעני או המליץ ההוא נדבתו בסרם שיחזור לבוא אליו ואז ילבש צרקה כשריון מנין עליו מכל רעות שבעולם, ואם לא יעשה כזה הלא עונו גדול מנשוא שמצער העני מבלי שיש לו שום הנאה בעולם אחרי שסופו ליתן מה שיתן ולמה יפור מעותיו ואף על פי כן יחוש שיפסיד שכרו וגם יהיה לו עונש חס ושלום, ולכן טוב שיקים המצוה כמאמרה ויהיה זריו ונשכר ושמח במצוה ששלח לו הקדוש ברוך הוא לזכותו בה ועל ידי שימיה לעשותה והשמחה במצוה הוא עיקר השכר כמו שהאר"ץ בזה בספר חרדים וכתב שהאר"י ז"ל אמר שכל מה שהשיג ברוח הקודש היה בשכר עשייתו המצוה בשמחה רבה.

פרק הלואה לעני.

מצות עשה כפולה שתי פעמים בתורה להלוות לעני, ראם כסף חלוה אינו רשות אלא חובה ובמשנה חורה כתיב והעבט תעביטנו ר' מחסורו ומוכח מהפוסקים רמזות עשה זו אינה רק בעני. וכתב בש"ח רר"י וזה לשונו, השמר לך פן יהיה דבר עם לבבך בליעל לאמר קרבה שנת השבע שנת השמטה ורעה עינך באחריך האביון ולא תתן לו למרנו מזה כי הנמנע מלהלוות לעני עובר בשני לאוין שהם השמר ופן, ואם לעת אשר קרבה שנת השבע הוזהרנו שלא נחרול מלהלוות מיראת דבר השמטה אף כי בזמן שלא יפסיד חובו כי יגדל חסא הקופץ יד מלהלוות ועל גדול העון קרא הכתוב מחשבת צר עין מלהלוות, דבר בליעל, עד כאן. ואף שמשמעות לשון הנ"ל הוא שאף אם תהיה ראנה שיפסיד את חובו מכל מקום מחויב להלוות, מכל מקום המחבר הנ"ל בעצמו כתב בספר ח"י עולם שחבר וזה לשונו, ואל תקפון ידך מלהלוות לעני בשעת דחקו כי גדול המלוה יותר מן העושה צדקה וצדקתו עומדת לעד כי איננו חסר בדבר ויחשוב כי לכמה גוים הוא מלוה בלא רבייה ואם יקשה בענינו לחלוותו בלא משכון ילוגו במשכון ויקבע לו זמן בהלוותו, עד כאן. וגם בשלחן ערוך כתוב כשהמלוה מכיר את הלואה שלא ימצא לנכות חובו ממנו מוסב שלא ללוותו ממה שילוגו ויצטרך לנגשו אחר כך ויעבור בכל פעם על לא תהיה לו כנושה. וכ"י שלא יהיו דברי המחבר סותרים זה את זה צריכים אנו לחלק דוראי היתר נמור הוא להלוות על משכון כ"י שלא יפסיד את חובו אכן מפני ראנה השמטה אינו ראשי להמנע מלהלוות ראם כן תהיה מצות

שמיטת כספים במילה מכל וכל, אכן ערין קשה אם אין איסור שלא להלוות בלא משכון אם כן מטילא ראנח השמיטה אינה שום ראנה כלל שהרי רין ששום הוא שהלוואה במשכון אינה משמטת, ויש לחרץ דסמך לשמיטה איסור לבקש משכון סמי שהיה ראוי להלוותו בלא משכון אם לא היה סמך לשמיטה דאם כן היתה עיקר כונחו להפקיע מצות השמיטה וצריך עיון. עוד כתב בחיי עולם וזה לשונו, ובחוק ימי ההלוואה לא יקראו לעשות מלאכתו או כל דבר אם לא יתן שכרו שנראה כרביית, עד כאן. ודבר זה שייך בכל הלוואה אפילו לעשיר. בענין ההלוואה ושיעורה עד כמה ולכמה, נסתפקתי מנעורי ושאלתי כמה וכמה חכמים גדולים בכתב ובעל פה ואין משיב לי דבר ברור, ובעניות דעתי נראה לי אחרי שאין חיוב ההלוואה רק לעני כניל וכן השיעור למעלה שאסור להלוות הוא יותר מחומש עם הצדקה שגם היא תחשב בכלל חומש שהוא וכענין שאסרו חכמינו ו"ל המבוב אל יכבו יותר מחומש שנה ראשונה מן הקרן ואחר כך חומש מן הריית, אכן השיעור למטה שמחויב להלוות אין לי דבר ברור. אף על פי שביארחי שאין חיוב ההלוואה רק לעני מכל מקום מי שמסה ירו ולא נפל לנמרי לבוא לירי עניות ממש לקבל צדקה ואם לא יסיעוהו להתחוק ירו בדרך הלוואה יפול באין מקום לזה וראי מצוה כפולה להלוות לו כרי שלא יבוא לירי עניות לקבל צדקה. ההלוואה לעשיר אף על פי שאיננה בכלל חיוב העשין והלאוין הנ"ל מכל מקום הוא בכלל גמילות חסדים שהוא בין לעניים בין לעשירים. ועני המצטרף ליטול ומרוב בושה אינו רוצה לקבל מצוה כפולה ומכופלת ליתן לו לשם הלוואה ולומר לו הבא משכון, כרי שתזוה דעתו עליו לזכור שאין נותנין לו דרך צדקה והנותן יזמור ברעתו שנותן לו לשם סתנה וזהו מעלה היותר גדולה שבכל ח' מעלות הצדקה המנויים בכמה רוכתי שנמצא מקיים מצות עשה דאם כסף תלוה והעבט תעביטנו וכ' לאוין דהשמר ופן יהיה דבר עם לבבך בליעל וגו' כניל מלכר שמקיים מצות צדקה מתן בסתר שאין העני מחביש. ונראה לי שכשם שהיא מצוה גדולה להלוות לעני כן מצוה גדולה למי שאין בידו להלוות ויש עשירים שכרצונם ילוה רק אם ירעו שהלוה בסות ומי שיתערב עבור הלוה בזה עושה מצוה כמעט כמלוה עצמו, ואף על פי שאסרו חכמינו ו"ל לעולם יתרחק אדם מן הערבות מכל מקום יש לנו למצוא דרך שלא תנעל דלת בפני הלוי המשושים בנכסים רק שהמלוים אינם יודעים רמהימן ומעלי ומשופה בנכסים ויש הרבה שיוודעים שאסור לשלם חובו בלי ערעור והפסד כלל ואם לא יתערב אדם עבור אנשים כאלו יש לחוש שיפול הלוה המבקש ערבות ואין מקום לו כי יחסר לחמו ואין לבוש בקרה, גם לפעמים תצטרך בחי לישב ענונה עד שתלבין ראשה ותכסה כלמה פניה בביטול שידוכיה על ידי שאין לאביה למלאות גרוניא במומנים, מה יש לך לומר הלא אסרו חכמינו ו"ל להתרחק מן הערבות, זה דוקא בערב של ציון רהיניו שאין המלוה תובע הלוה תחלה רק תובע חיבף לערב, מכל מקום בומנינו זה שרגילים נהנו אינשי דלא מעלי לדחות את הנהו דמסקי בחו זויי סרחי אל רחי ער

שכמעט המלוח יאמר גואש למסונו ברי רלא למיקם עמיה ברינא ורינא ליה; להם שכר ולחוניהם ולסופריהם ולכן כשהלוח אינו בטוח בעיני המלוח אינו מלוח לו אפילו על ידי ערב בטוח מאד עד שיתן הערב שטר חוב בשם עצמו או לפחות יעמיד השטר על שניהם ונתן למלוח הברירה שיחבע איזה משניהם שיבחר הוא ואם כל אדם יתרחק מזה אם כן איה איפוא מצות נמילות חסדים ויהי אלקים עמך אם הלוח בטוח ותם ררך בעיניך מבלי שתמצא אחריו עלילות רברים שיבקש הפסדך קבל מאתו שטר פיצוי בכל אופן היותר מועיל אשר ייטב בעיני מלמדך להועיל ותתן עבורו שטר חוב למלוח שלו. וזה רוקא להלואה למוננות או לנדוניא וכיצא אבל לפרקמסיא וכיצא על זה אמרו חכמינו ד"ל להתרחק מן הערבות. וכתוב כמעלות המדות הערבות פתח העניות. ומה טוב חלק בני פולין והנלוח אליהם ומה טוב גורלם אשר שמעתי עליהם שהעשירים גרילים מאד מאד להשאיל לבינונים כספם וזהבם כרי שיוכלו המה לתתם ררך משכון וללוח עליהם. אכן אם הלוח אינו בטוח בעיניו מכל צד על זה וכיצא בזה לא רמיא מצות נמילות חסדים להתערב עבורו או להשאילו בלי משכון כי במקום רשכיאח היוק ממון אין לו שום נמילות חסד ואפשר שיהיה ערך הערבות או המשכון יותר מערך הצרקה המוטלת עליו לפי ערכו ואם לא יהיה יותר מערכו מכל מקום על ידי שחושש שהוא יצטרך לשלם החוב מכיסו אם כן ימנע בכל העת שלא נסחלק מערובתו או שלא הוחזר לו משכונו מתת צרקה לעניים אחרים, ואם כן גדול עונו מנשוא משני טעמים הראשון שאפשר שאין הלוח ראוי לקבל צרקה ועוד אם יפרע את חובו או יחזיר לו משכונו נמצא שלא קיים מצות צרקה בממון ההוא.

אבב דיני הלואה אכתוב

דיני המשתמש במשכון ופקדון ולהתרחק

מפקדון ותיקון לזה.

אסור להשתמש במשכון, ראי ברשות קעביר רכיה הוא ואי שלא ברשות גזלן הוא, וכן המשתמש בפקדון נקרא גזלן. ופקדון הואיל ואתא ליהן אימא ביה מילתא, אמרו חכמינו ד"ל לעולם יתרחק אדם מפקדון ואמרתו אל לבי אם כן מצות נמילות חסדים מה תהא עליה, בפרט בשעת חירום או שאר ענינים המתרגשים לעתים שאפשר שעל ידי שלא יקבלו מאדם פקדון ילך כל אשר לו למסית, לכן איעצך ויהי אלקים עמך שתקבל פקדון ולא תוכל לבוא לידי הפסד או למיקם ברינא ורינא, שיתן לך המפקיד כתוב וחתום שלא יהא עליך אפילו רין שומר חנם דהיינו שאפילו מפשיעה תהיה פסור כל וכן שלא תזיק הפקדון בידים ותהיה נאמן על כל דבר הפקדון שבעולם בלי שום שבועה ואפילו על ידי גלגל.

פרק גמילות חסדים.

מעלה גמילות חסדים רבה וגדולה היא מאד מאד שהרי אמרו חכמינו ו"ל כל העוסק בתורה ולא עסק בגמילות חסדים רומה כמי שאין לו אלוה, ולכן כתב בח"ח שידקק האדם שיעשה ככל יום מצוה אחת מגמילות חסדים ובסדר היום כתב שאין לבטל דברי תורה מפני שום מצוה שאפשר לעשות על ידי אחרים חוץ מגמילות חסדים. לכן הנלכב ישים דברים אלו אל לבו וירודף אחרי גמילות חסדים כרודף אחר החיים. כתוב ביש נוחלין שהוא הצוואה שצוה מִתְרַרְיָא שֶׁעַפְסֵלֵשׁ לִבְנֵי ווה לשוננו, תעשו כרצון איש ואיש כפי יכולתכם וכבר ידעתם שהייתי רגיל למלאות בקשות בני אדם אם היו כהונן אפילו במקצת ועל כל פנים לא היה אדם שהלך ממני בפחי נפש כי אם ברצון טוב וספויים וכן תעשו, עד כאן לשוננו. ראה כמה הפליג החסיד להיות שבע רצון לכל אדם אף כי הוא היה אדם גדול במאד כגראה מחיבורים רבים וצוה כן גם לבנו הגדול כמִתְרַרְיָא יִשְׁעִי סג"ל ו"ל מכל שכן שאנחנו אוזני קיר יש לנו לאחוז במרה זו הטובה. יש גמילות חסד בגופו בממונו בדרכיו, בגופו כיצור, שמשפחה עצמו ללכת בשליחות ובהשתדלות רעהו אל מקום אשר יפנה הרוח ורצונו חבירו שילך הוא בנינו והעולה על כולם הוא מי שהולך בהשתדלות עבור חבירו אל השררה להציל ממנו מיר נכרים וכל שכן מקום שיש בו פיקוח נפש קצת כמו שדרשו רבותינו ו"ל על כתא מכמר כיון שנפל מסון ישראל ביר נכרים אין לו מרחמין, ויש לרמותו קצת לפיקוח נפש רעל ידי עלילה כל רהו יעלילו עליו ויתנהו בשבי דכולהו איתנהו ביה ומי שכבחו להשתדל אצל השליטה ומונע טוב מבעליו עובר על לא תעמוד על דם רעך. וכל שכן אחס שירעים להשתדל בצרכי ציבור ואינם עושים מפני הנאווה או נצחון כדרך איוה שחרלנים שעונים גדול מנשוא, אבל כשמשחרלים בצרכי צבור באמונה מה טוב שכרם הצפון להם, ודוקא אם כונתן רק לשם שמים לא להשתדל, אבל אם על ידי כן רצונם להשתדל על אנשי עם קודש בגאווה ובגדול לבב יצא שכרם בהפסדם פי ארבעה וחמשה כי אנשים כאלו קראום חכמינו ו"ל ושנתנו חיחתם בארץ החיים ואמרו עליהם שיורדין ואינן עולים. וכן מי שיועד להיטיב לחבירו במה שיועד לרצות איש אחר מבני עמנו בדברים הנשמעים אליו שימלא שאלתו ובקשת חבירו והולך אליו גם זה גמילות חסד הוא, ואם האיש המרצה חבירו בתליכתו ובדרכיו הוא איש גדול ממנו ואף על פי כן מקטין עצמו ללכת אחריו אז היא מצוה רבה מאד גמילות חסד עם ענוה שאין ערך לשכרם. ומי שמשפחה עצמו עבור עני לדפוק על פתחי גריבים לדבר על לבבם שיתנו לו מנה יפה הוא גמילות חסד שיש בה צדקה ועליו רשו רבותינו ו"ל גדול המעשה יותר מן העושה. בממונו כיצור, זה שמשאיל לחבירו כלי ביתו או שאר דברים הצריכים לו בשעת רחקו או לעסק מה שירוח בו חבירו כי בכל אלה הקרן קיימת וגמילות חסד תחשב לו כי אם יחסר ממנו צדקה תחשב לו שהיא מצוה בפני עצמה. וכתב בא"צ להלוות לעשיר בשעת חצרכו למעוה

ולקצת עתים ישלח מנות ודורות נם לעשירים ולעולם יחפץ שחבירו יהנה ממנו והוא לא ישתדל ליהנות מחבירו. גם נמילות חסד גדול מאד וחלמוד תורה עמו המשאיל ספריו ללמוד מתוכם ועל זה אמרו חכמינו ז"ל הן ועושר בכיתו וצדקה עוסרת לעד זה הכותב ספרים ומשאילן לאחרים. וגדול מזה המשאיל חריו וכותו פתוח להיות בית ועד לחכמים או לבחורים או לנערים. וגדול מזה המאכיל ומשכיב נערים ובחורים הלומדים בכיתו בשכר ההוצאות בלא שום ריוח לאותם שאינם עשירים כל כך ותכבד עליהם או על אבותיהם ושיבת כרכים שהוצאתם מרובה. ולזה הנהינו מאד קדמונינו פה ליתן שכחות בחנם לפי בעלי מחיה טובים המשושים בנכסים ולא בעושר כי לאלו תכבד עליהם הוצאת בניהם לחלמוד תורה כמאר למי שיש לו ב' או ג' בנים, יותר מלבני עניים כי עניים מורגלים לשאול על פתחי נריכים מה שאין כן כבעלי מחיה לכן נמילות חסד גדול הוא המהנה בניהם של בעלי מחיה בלי הייזיק לקרבם תחת כנפי השכינה ולגדלם לחלמוד תורה ראלו לעניים בחנם היא צדקה ולא נמילות חסד. בדיבורו כיצר, שהיה דיבור בלא הליכה היינו שנותן עצה לחבירו ההוגנת לו לטובתו ולא על פי רכבו של היועץ שהוא עובר על ופנה עור לא חתן מכשול כמו שפירש רש"י על זה וגם יש בו נתיבת רעה שעונשו כבר מאד, ועל כולם אם ישא ויתן עמו מעומק לבבו עד שיעשה כל האפשר לו להפיק רצונו בעצתו ועל זה אמר שלמה המלך עליו השלום שמן וקטרה ישמח לב ומחק רעהו מעצת נפש ופירש הבחי רקאי אקרא רלעיל מיניה כצפור נודר מן קנה כן איש נודר ממקומו והוריענו כזה הכחוב שאחריו שמלכר שחייב לשמח לבו בשמן וקטרה עיר יצטרך מתק רעהו במחק שפתים ורכות הרברים מעצת נפשו השכלית דרך אהבה וחבה ולא דרך חנופה וכן אמרו חכמינו ז"ל טוב המלבין שנים לחבירו (רצונם לומר דמראה לו פנים שוחקות רחינו גילוי שנינו הלבנים) יותר ממשקהו חלב שנאמר ולכן שנים מחלב אל תקרי לכן שנים אלא לבון שנים, עד כאן לשון הבחי. יש עוד נמילות חסד בממון בלי הלואה ובלי הוז כלל ומצה רבה היא, עשיר שיוכל להוציא כל המסבעות בערך גבוה ואפילו אם המסבעות קטנים משיעורם או יש בהם רעות אחרות יוכל להצאם על ידי שכוללם בסך הרבה מסבעות הטובים שרגיל להוציא והבינוני שאין לו הרבה מהם אין יכול להוציאם בערך גבוה נמצא מהנה חבירו במסונו אם מחליף לו מסבעותיו בלי שום הוז בעולם, אכן מפני רוע לבבות איזה אנשים מונעים עצמם מזה וסוב בעיניהם ליהן מהנה פיין ממה שחלפו זה בלי הוז אין בזה כי אם רוע וורון לב. ואל יעץ אדם לפי רכבו של היועץ רחינו שהעצה לטובתו ולא לסובת המכשע עצה כי מלכר הלאו רלפני עור לא חתן מכשול יש עוד איסור נתיבת רעה שאסור אף לנכרי ועונשו כבר מנשוא. וגדול מכולם המלכר לחבירו תורה בנחת ובלשון רכה ואם ישאלו אותו כמה פעמים אפילו על דבר אחד לא יקפיד עליהם כלל וזה גדול מכל נמילות חסד שהרי מחייב אדם לפרות את רבו קורם לאכיו

שזה הכניסו לחי העולם הזה וזה מכניסו לחי העולם הבא. כלל ועיקר גדול בכל הענינים האלו נגמילות חסדים שממנה לעשות שאלתו ובקשתו מבלי שיראה אותו מרחי אל רחי ואם ימהר לילך אחר השואל ללכת לביתו למלאות בקשתו מה טוב חלקו. ואף אם ישאל ממנו חבירו דבר שאי אפשר לעשותו או שאין רצונו לעשותו לסבה וסעם ידוע שאצלו מכל מקום יסביר לו פנים מאירות וישא ויתן עמו לסובתו במה ראפשר ליה ואל יראה לו פנים וזעפות כלל וכל שכן שאל יגנוב רעתו ויאמר לו הן הן ואחר כך ירחתו בלך ושוב. ואם כאולי באמת וחסדים לסבה מה צריך זמן לגמילות חסד הנדרש מאתו יסבב פני הרבר בחכמתו ובלשונו הרכה באופן שלא יבין השואל מאתו שרצונו להסריח את השואל עד שמעצמו לא יבקש עוד פניו ברבר הזה רק יסביר לו הסעם למה יבקש זמן ושם היה אפשר לו לא היה מאחר אותו אפילו רגע רק חיתק היה ממלא שאלתו כשמחה ובטוב לבב. אכן אם באמת אין ביכולתו למלאות שאלתו או שאין ברצונו למלאותו אל יגנוב רעתו לומר לו שימלאנו ואחר כך ירחנו מרחי אל רחי עד כי ילאה השואל שלא ללכת עוד אליו במבוקשו או שאחר שרחה את השואל איוה פעמים יאמר לו אמחלא ברזיה למה לא יוכל לגמור מבוקשו, כי מלכר איסור ועונש נגיבת רעת הגדול מאד מאד אפשר שהמבקש יבא לכלל חזק גדול שמצפה בצפייתו הכל זמן מה ואפשר שבזמן ההוא היה אפשר לבוא לכלל מבוקשו ועתה על ידי משיכת חבלי השוא אברה חקותו עוד בענין מבוקשו, ולכן מי שיש לו לב מהור ילך מדרך זו. עשיר ונכבד הגומל חסדים טובים לכל אדם אפילו לרלים וקטנים בסבר פנים יפות אפילו אין צריך להם כלל זהו בוראי גמילות חסד של אמת שאינו מצפה לתשלום גמול אף על פי שאמרו חכמינו ז"ל אין לך אדם שאין לו שעה וכן באמת ואמונה ראינו בעינינו ובאזנינו שמענו שיוכל לגמול טובה או רעה הנקלה בנכבד ורש בעשיר ובפרטות כעניני חיתונים כי זה כל האדם ומסתמו להתחתן בנכבדי הארץ ואציליה וגם לפעמים בשאר ענינים כאשר יעיר החוש על זה מכל מקום לאינשי לא משמע להו שיעלה על לב העשיר אימת הרל ובזוי עם ולכן גמילות חסד על אופן הנ"ל עד לב השמים יעלה שיאו. ולכן כדי לעשות מכל גמילות חסד חסד של אמת טוב לאדם שיקטין מעשהו שהיטיב עם המבקש חסד מאתו אף אם באמת רב הוא ולכשיבא המבקש להחזיק לו טובה על פעולתו אשר עבר לפניו ולומר לו תשואות חן חן יאמר לו מה לך להחזיק הלא עשיתי עמך רק דבר קטן מאד בלי סורה או אך דבר שפחיתים אף אם האמת בהפך שינע ועמל מאד מאד עבדו ולא כאותם העושים רק מעשה קטן הערך והיגיעה ומגדילים מעשיהם יותר מפי שנים כמה שעשו כדי שאור פני השואל יפלו על יגיע כפי לפי דבריו ולא ידעו כמה יקרמו פניו לשלם תודות לו. אמרו חכמינו ז"ל בפרקי אבות יהי ביתך פתוח לרוחה שפירשו לפי מפרש אחר שהיה הכל נכנסין ויוצאין בו באופו שתהיה רעת הבעל הבית מעורבת עם הכריות ונדרש לכל שואל ומבקש ממנו דבר

הן בהלואות סמך הן בשאלת כלים הן במחק צוף אמרי נועם לשואל עצמו או שישתמשו בביתו לכל חפצם. וירגיל בני ביתו שאל ידברו קשות להבאים בביתו באופנים הנ"ל באופן שימנעו רבים רגלם על ידי פנים ועומות שלהם מבוא לביתו, ולזה סיים התנא אחר שאמר יהי ביחך פתוח לרוחה ויהיו עניים בני ביתך. וכפי פירוש אחר היינו שישתדל אצל בני ביתו שיעשו את עצמם נגר האורחים ושאר היתראין ונכנסין בבית כאלו הבני בית הם עניים ואורחים והאורחים ושאר היוצאים והנכנסין כאלו הם בני בית. וכל שכן שמצוה רבה היא למי שיש לו רחבת ידים וגם מסות רבות ויש לו שכנים שצר להם המקום להשכיב כל אורחיהם או לפעמים אין להם חדר למסות נערה ובחולה אשר בבית או לנער ובחור אשר אתו בבית שישכיבם בביתו. אכן לא יכניס לביתו מבתיים אחרים לשכב בביתו רק מי שברוק אצלו שלא יגנוב לו מאומה וגם באופן שאין ראנה כלל ליחור זכרים ונקבות, ואם יהיה קצת ראנה לאחר מכל הנ"ל לא זו בלבד שאין בירו מצוה אלא אף זו איסורא רבה קא עביר. ואפילו ביום לא יתן רשות ליכנסו לביתו באופנים הנ"ל רק מי שברוק אצלו שאינו בכלל אחת מר' כתות אלו לא רי בהרואות להם פנים נועמים רק ידבר להם קשות אכן בעלי ר' כתות אלו לא רי בהרואות להם פנים נועמים רק ידבר להם קשות במאור שיסורו מדרכס הרעה ולגרשם מביתו בסתר ימשיכו אחריהם גם את לב בני ביתו, שסורם רע במאד, ואם יאמר בעל הבית לחפוס במרת הענה ולשתוק יהיה לו עונש גדול מנשוא שמחוייב לשכר מלחעות עול בדברים קשים כנירים. ומי שרצה לחפוס במרת נמילות חסד בתום וכיושר צריך להתנהג עצמו בלשון רכה במאד למען יהיה לב השואל ממנו בריא כאולם לשאול שאלתו ממנו ולא יבוש מפניו. אכן במה שנוגע ליראה את השם הנכבד והנורא ולתורתו הקדושה יעשה עצמו נגר אינשי רלא מעלי חשוב לדבר להם קשות במקום לא יחם ומהמונם לא יענה וכל שכן מי שהוא איש נכבד שרבריו נשמעין שאל יקטין עצמו ויחניף או יעשה עצמו כחרש וסנור פתחי פיו במקום שיש קצת חילול השם הלא אמרו חכמינו ז"ל במקום שיש חילול השם אין חולקין כבוד לרב וכל שכן לעשיר או לפרנס.

דין לדון לכף זכות

שייך לדון נמילות חסדים.

הרעה לזכות במצות אלו בחיובן ידקדק ליהרר במצוה אחת שטמאה בספר הדרים למצות עשה דאורייתא והיינו לדון כל אדם לכף זכות ולמדה מרכיב בצדק חשפוס עמיחך רלא קאי דוקא אריין אלא גם על כל אדם שאם ירגיל אדם עצמו לדון מעשה אדם לרוע בקלות ימצא יצרו הרע המורגל ביותר במקום שיש חסרון כים או חסרון כבוד ליעץ עם כוזי עם או לדבר בשבילו אל כל אחד מהעם מקום ועלילה שלא למלאות רצון השואל שאפשר שישם עליו עון אשר חסא במה שלא עלה על רעת השואל מעולם, לכן ימנע כל אדם עצמו מסרה זו לדון לכף חובה לא סבעיא אם הרבר רק מנע לאונזי

מבעלי הלשון רפשיטא ראיסור קבלת לשון הרע ועונשו התמור ידוע אלא אפילו כמה שברור לו שעשה או ריביר חבירו אף על פי כן אל יאשימונו שעשה: מרוע וזרן לכבו רק יחפש בחפש מחופש למצוא טענה וסבה למעשה או ריביר ההוא שלא אשם נגדו והחכם עיניו בראשו לכלכל כל הדברים במשפט ובצדק שרע כמה תלות מעשה ההוא הרע בעיניו כגון בשגנה או בשכחה וכיוצא ומי שדרכו לרן תמיד לכף חובה בזה מנלה רוע לב עצמו ועליו אמרו חכמינו ו"ל כל הפוסל במומו פוסל. ואף אם הענין שעשה חבירו הוא כל כך רע שאין ללמד עליו זכות בשום צד מכל מקום לא מפני זה ימנע ממנו שאלת: ובקשחו ואדרכה שכרו כפול וכמו שאמרו חכמינו ו"ל אוהב לפרוק ושונא לסעון מצוה בשונאו ואף על פי שמצות פריקה קורמה למצות טעינה דבפריקה שייך צער בעלי חיים מה שאין כן בטעינה מכל מקום לגבי שונא אמרו חכמינו ו"ל שכרי לכונף את יצרו טעינה קורמת. וכן אם אין האדם משאיל כליו למי שהשאל לו איננו עובר כלאו רק שאינו מקיים מצות עשה דנמילות חסד כראוי. אכן אם אינו משאיל למי שלא רצה להשאיל לו עובר בלאו דלא תטור. מכל זה מוכח גורל המצוה מי שנוטל חסד למי שעשה לו רעה. אכן מפני שאין כל אדם זוכה למרה זו כי יצר לב האדם רע מנעוריו לכן טוב שירגיל האדם את עצמו לרן לכף זכות כי אם ירן לכף חובה יכשל בהרכה לאוין גדולים לא תשנא לא תקום ולא חטור וקרוב שירביר עליו לשון הרע או לפחות יקבלהו עליו, והבס נא וראה עונש זה הגדול, וקיים מצות עשה רבצדק תשפוט עמיתך. והנה אעתיק לשון רבינו יונה בשערי חשובה שלו שכתב בענין לרן לכף זכות וזה לשונו: כי תראה אדם אשר ירבר דבר או יעשה מעשה ויש לשפוט את דברו ומעשהו לצד חובה או זכות אם האיש ההוא ירא אלקים נתחייבת לרן אותו לכף זכות על דרך אמת (רצונו לומר שלא תדינהו לזכות כפה נגד בני אדם אף כי לבך כל עמך כי אין זה אלא רוע לב אלא תכריח ותרגיל לבבך להאמין באמת שכונת חברך לטובה) גם כי יהיה הרבר קרוב ונוטה אצל הרעה לכף חובה ואם הוא מן הבינונים אשר יזהרו מן החטא ופעמים יכשלו בו יש עליך להטות הספק ולהכריעו לכף זכות והיא מצות עשה מן התורה שנאמר בצדק תשפוט עמיתך, ואם הרבר נוטה לכף חובה יהיה הרבר אצלך כמו ספק ואל תכריעהו לכף חובה, ואם האיש ההוא רוב מעשיו לרוע או כחנתו כי אין יראת אלקים כלבכו תכריע מעשיו ורבריו לכף חובה. אמנם אם החוטא ההוא מן האוילים אשר משפסם לשנות באולתם טוב כי יגידו אל השופטים להפרישו מן האיסור (היינו כשיש עוד ער אחר עמו אבל אם הוא ער אחד לא טוב היות האדם לבדו מעיר על חבירו לפי שאין סומכין עליו לכן מציא שם רע יחשב). ואם החוטא איש אשר איננו ירא לפני אלקים כמו הפורק מעליו עול מלכות שמים ואינו נוהר מעבירה אחת אשר כל שאר עמו יורע כי עבירה היא מותר להכלימו ולספר בגנותו (ואפילו חיובא איכא) כמו שאמרו חכמינו ו"ל מפרסמין את החנפין

מפני חלול חשם, אבל אם נכשל בחטא על דרך מקרה ורוב הימים דרכו להשתמר מעוננו אין לנלות חטאו כאשר ביארנו, ער כאן לשון רבינו יונה בעצרה. ואף כי יצאתי מענין לענין מכל מקום הוא באותו ענין וכלול בהם דברי חכמה ומוסר והשכל לרעת הנהגת האדם בטה שלא מצאתי כתוב ומפורש בשום ספר אחר וירעתי כי ינעם אל הקורא החרר לדבר ה' ומצותיו. ומפני שהכנסת אורחים וביקור חולים והכנסת כלה גם המה נמילות חסדים וכפרירי*) בפרק מפנין ראיתי לסדרם אחר פרק נמילות חסדים ובסדר שנסדרו בסדר חפילת שחרית דני' ארצות, ואף על גב דבתשובת מהרש"ל מקהא אקהיתא על סדר ההוא מכל מקום מאחר דלפום דינא לא נפקי מירי איזה ראשון או אחרון לכן לא רציני לשנות סדר המפורסם.

סר הכנסת אורחים.

שאלת ידידי אופן הכנסת אורחים הנה אעתיק לך מה שכתב החסיד מהר"ר יונה בחי' עולם שחבר ככתבו וכלשונו והנהגתי בצרו על ידי היכרא ברשם וזה לשונו, אם יבואו אורחים לביתו יכניסם לביתו בסדר פנים יפות (ונראה לי שאל ישאל חיכך לביאתו מי הוא ומאין יבוא ואם לא היה עוד סימיו בעיר הזאת שמחארה עכשו כי דברים אלו משברים לבו כי האורח סובר שעיקר שאלות אלו הלא המה להראות שיש בלב בעל הבית עליו למה הוא מתארח בביתו ולא בבית אחר רק אם איזה שעות אחר ביאתו נכנס עמו בדברים מענין לענין ער שיוודע לו מי הוא ומאין יבא ואנה ילך אשרי וטוב לו שבוה הוא מראה לו פנים יפות ולא כאותם שנאלמו רומיה עם האורחים שרואה האורח עין בעין שלב בעל הבית עליו) ומיד בבואם ישים להם לאכול כי פעמים בא העניי והוא לא אכל והוא ברש לשאול, ויחן להם לחמו כפנים מאירות ואף אם היה לבבו עצב וראנה ישחנו מלכו בפניהם וינחמם בדבריו והיה להם למשיב נפש ואפילו יהיה לו אלף עבדים יסרה הוא בעצמו ויעמוד עליהם, מי לנו גרול מאברהם ששמש למלאכים והיו לו כמה עבדים ושפחות ובני ביתו ואף על פי שנראו לו כערביים כררשת חכמינו ז"ל ובכל מה שעשה על ירי עצמו שלם הקדוש ברוך הוא לישראל ככבדו ובעצמו, ואל יספר לפניהם כך וכך אירע לי קצת תלאותיו כי דברים אלו שוברים את רוחם וכמרוסה להם שבשבילים אמר כך וכמעט אין לו שכל בעמלו, ויכבדם כארזים לו, וגרול הכנסת אורחים יותר מקבלת פני שכינה, ובשעת האוכל יראה עצמו כמצטער שאינו יכול להיסיב להם יותר וכן הוא אומר וחפץ לרעב נפשך כלומר הצא נפשי שאין לי מה ליתן לך, ואם ילינו אצלו ישכיבהו במיטב מסחו וטוב להציע לו סדינים לכנים שלא תהיה נפשו קצה עליו לשכב בהם כי גרולה מנוחת העיף בהיותו שוכב בסוב והוא לו יותר נחת רוח מן המאכילו והמסקהו (ונראה לי שבכלל זה אם יש לו אורח שהוא עיף וינע יסרה להתחיל סעודתו

(*) נראה דעל ודבריו.

ואל יאריך בה למען ימהר האורח לבוא למנוחתו, אכן אם איננו עיף יש לו להאריך בסעודתו אף אחר שביעתו כי האורח בוש ואינו מסתר לאכול כמו הבעל הבית ונמצא אם יכרך בעל הבית תיכף אחר שבעו מוכרח האורח לעמוד מהשלחן בעורו רעב, עיני בריני הנהגת בני הבית, ובצאתם ילזם ויהן להם פת צרה לדרך כי על אשר לא נתן יהונתן לרור פת לחם בהפרדו מאתו נחגלגל הדבר ונהרגו כהני גוב פיה גושאי אפוד בר, והענק תעניק להם מסה נדבה ירך, עד כאן לשון ספר חיי עולם. ואיתא במדרש כמה גדול פת עובדי ררכים שהרי מיכה שעשה פסל אצל המסכן עד שהיה עשן הפסל והמערכה מתערכים אמר הקדוש ברוך הוא הניחו לו שפחו מצויה לעובדי ררכים, וזה עיקר וכלל הנהגת הכנסת אורחים וסתר ידים יוסיף אומץ בפרטות. בעיני לאו שפיר עבדי הבעלי בתים שאוכלים סעודתם לברם במקום המיוחד או קודם סעודת האורחים או אחריה. מה טוב ומה נעים לנמול חסד עם האורחים כאשר רובם צריכים סער וסמך מאנשי העיר לענינים המצטרפים אליהם כי הנכרים אינם יודעים אנה ילכו להשיג מבוקשם ולכן אין לך נמילות חסד גדול מזה במי שמסיע להם על ידי עצמו או על ידי בני ביתו או לפחות מראה להם הדרך ילכו בה שעל ידי כן תחמלא שאלהם. וכן אם מומין להם מלבושים המצטרפים להם ובפרטות סרבול להצריך לו או בשבת מצנפת וקוטא שקרין רא"ק למען לא פניו יחורו בלכתו ובשובו וקומו כאחד הריקים או כתונה לבן ביום השבת מה רב טוב הצפון לו. לשון הכנסת אורחים נראה לי שאין משמעותו שאל יגרש מביתו האורח שכא אליו כי זה הוא יותר גרוע ממעשה קמצא ובר קמצא שעל ידי מעשה ההוא נחרב הבית ולכן אי אפשר לומר שבהכנסת אורחים כאופן זה יהיה שכרו גדול יותר מקבלת פני שכניה ושאר המעלות הנאמרים בהכנסת אורחים אלא ביאורו הוא על מי שמכניס אורח לביתו מרחוב העיר כשהוא הולך ותועה בה שלא ידע מי יאספתו לביתו שכן מוכח בעובדא דפלגש בנכבה שסיפר הכתוב פעמים ברע המעשה ואין איש מאסף אותו הביתה או איוה אורח שכבר גרשהו איש בליעל רוע מעללים מביתו כאשר בומן הדור הרע הזה יש מי ומי העושין כן ואחר מכניסו לביתו מעצמו לזה וראי שכרו כפול ומכופל מכל המעלות הנאמרים על הכנסת אורחים שלא נתן לכו ביד יצר הרע המסיתו ואומר לו מה לך יותר חיוב בזה מאותו שגרשהו שהוא רמו בראשו ואתה וכסאך נקי וגם יוסיף החל כך אם כזה תעשה אם כן כל אילי נכיות והצאן והבקר אשר ישחטו לא יספיקו לך לכלכל מאה איש אורחים אשר יבואו אליך ויצרך יביא לך למיעתו ראייה מרבירי חז"ל מה שדרשו על סבך רעהו בקול בבקר השכם קללה תחשב לו שאסור מטעם הנ"ל לאורח לשבת את בעל הבית יותר מראי, אכן האמת הוא כרי שלא יאספו אליו ריקים ופוחזים אינשי דלא מעלי ולבוקי סריקי לא נאמרה מצות הכנסת אורחים ולכן הנביר הכובש את יצרו כאסור מה רב טוב הצפון לו. ולא זו בלבד שאין מצוה להכניס אורח לא טוב אלא אף זו שיש איסור להכניס אורח רע מעללים וכבר אסרו חכמינו ד"ל ליתן פת לשי שמסופק בו אם נטל ידיו.

פרק ביקור חולים.

ובו יתבארו כל הריגים עד כי הולך האדם אל בית עולמו וכל ריני שמחות. ביקור חולים הוא מצוה רבה מנמילות חסדים וגם היא מצוה עשה בפני עצמו שדרשו חכמינו ז"ל ילכו זה ביקור חולים ואין ענינו כמו שרגילים לילך אל החולה בשבת ברוב עם לומר שבח רמריה סב שאז מפני קול המולה אין יכול לישא וליתן מעניניו, וגם אסור להחפז עליו, רק ענינו שילך ביחידות לבקר ולשאול מה ענף חליו וישא ויתן בענין רפואתו ובשאר ענינים הצריכים לחולה ואם הנהנתו והנהנת בני ביתו לשמשו עמו בדרך ישר לפני איש חולה. ואפילו לאותן חללים שאינן ראיין לבקר כגון חולי מעיים וכיוצא רכספא לתו מילתא או לחולה רקשי ליה דיבורא מכל מקום יכנס לבית החיצון לשאל מעמדו. בספר חרדים כתב שהריבוי יפה לחולים ולכן ירדק המבקר לילך לחולה כשאין אחר איש שאז נפש החולה מרה עליו בהיותו יחיד ואפשר לבוא לירי סירוף רעת חס ושלום ועל ידי הריבוי יסבה ראיתו גם צערו. עוד כתב שם בשם הוזהר שמצוה לומר לחולה שיפושש במעשיו וישוב בחשוכה (ונראה לי דהיינו אם חטא בדברים שבין אדם לחבירו יפייסו או יצוה ליורשיו לפייסו ואם חטא בדברים שבינו למקום יקבל עליו חשוכה בעצת חכם שיעשינה תיכף כשיבירא או לפחות יקבל עליו שחיכת שיבירא ילך אצל חכם לסדר לו חשבותו ויעשינה ואז קבלתו ואז נחשבת לו למעשה כמו שמצינו נבי דניאל מיום אשר נחת אל לבך להבין ולהתענות נשמעו דבריו, וגם עיקר החשוכה הוא היורו דהיינו שיפרט חטאיו בפרטות לא בדרך כלל על ידי אשמונו. וכתוב בכל בו וסוב לפרוט חטאיו וגם מה שלא נכשל בהן שמתוך כך יזכור הנשכחות ויחזור בחשוכה שלימה (ונראה לי דהיינו אם אמר אשמונו בדרך כלל אכל אם אמר אשמתי כלשון יחיד אינו לומר מה שבורא לא נכשל בו) ועליו נאמר אשרי משיכיל אל דל שהוא גורם לחולה שיתרפא ואם נזורה נזירה ימלטהו מרינה של ניהנם וגם המשיכו בחשוכה ביום רעה ימלטהו ה', עד כאן, וסיפא דקרא ראשרי משיכיל וגו' הוא ביום רעה ימלטהו ה'. וכל שכן שיש לזרז לפחות לומר וירי ואל יחוש לשברון לבו, אכן החכם ענינו בראשו לדבר ברכות ומתק שפחים להשמר כל מה ראפשר משברון רוחו ויאמר לו שהיורו ותשובה המה רפואה לחליו וכיוצא וגם אם אפשר לו לעשות שלא בפני אשתו ובניו יעשה ואם אי אפשר אל ימנע היורו מפניהם. המבקר אינו יצא ירי ביקור אם לא יחפז על החולה, ומה נהנו לומר לחולה המקום ישלח לך רפואה שלימה. ונראה לי שסוב להחפז עליו בפרטות ובברכת רפואתו כלשון צח כפי יכלתו ולפחות יזכור שם החולה בלבו ברפואתו ויכלול אותו בתוך חולי ישראל, ושלא בפניו דוקא כלשון הקודש ובפניו ככל לשון. אפילו הגדול ילך לבקר את הקטן ואפילו כמה פעמים ביום ובלבר שלא יסריח, בית יוסף יורה דעה סימן שלמה. ונראה

לי שמוה יש מקום גדול לפטור מביקור חולים לעשירים ונכבדים רעל הרוכ הוא בעיניהם לפטור כשבאים אליהם מי שאינו רגיל עמהם בבריאותם ובפרטות קסנים מהם בעיניהם רמססתא לא מייחבא רעתיה מנייהו. אכן לבינונים ועניים ומרוכאים המצוה כפולה הגם שיש לצרר לקולא שהקסנים מתביישין על ירי ביקור חולים מכל מקום אין לסמוך על זה ולפחות יש חיוב לשאול אחריהם בביתם למען יוכלו ליעץ לרפואתו ולבקש עליו רחמים על ידי שישמעו צערו ולעניים יתן להם די מחסורם ולהללח לבינונים ולהמציא להם מי שילך עבורם אנה ואנה כי על הרוב אנשים כאלו אין להם משמשים. כתוב בסיה סימן שס"א עני ועשיר חולים ורבים חולכים לעשיר לכבודו אתה תלך אצל העני, ואפילו אם העשיר תלמיד חכם, כיון שרבים מצויין אצלו ואצל העני אין אדם הולך, אבל לענין צדקה כבוד התורה עדיף, עם הארץ ירא שמים וחסיד אין ירא שמים עם תארץ קורם.

הנהגת החולה עצמו.

כתב רבינו ירוחם יעשה צוואה, ובעיני נראה שטוב ונכון לאדם לעשות שטרות בעדים וימסרם החומים לנאמן בעיניו ואם ירצה לעשות הרבה כסתר יכתוב כל דבריו בכתב ידו ויחתום הכתב ההוא וימסרנו לנאמן, אכן אם לא נעשה בעדים אין לכתב ידו קיום להתחייב על ידו רק אם יאמר ויצוה בשעת תרנשת חליו בפני עדים כשרים שמצוה שכל הכתב החתום ביד פלוני הנאמן ההוא יקיים ככל תוקף ועו. גם טוב וכמעט חיוב שיוכרז כי חייב לשום אדם או אם יש לו פקדונות בידו משל אחרים ואינו רשום בפנקסו. אכן מה שהוא חייב אף אם הוא רשום בפנקסו צריך להוכיח בצוואתו כדי שלא יענינו יורשיו או בית דין עבורם שמא פרע המוריש מה שאין כן בפקדון ואחר שהוא בעין אין שייך לומר החזיר. ומי שהוא ירא שמים צריך לכתוב כל עניינו בספר זכרון חייב שיקבל או שיתחייב לשום אדם ולא ימחין עד שעת חליו מסעמים הנ"ל ויכתוב בפנקסו שיהיה לו דין שטר נמור ולא יהיו יורשיו נאמנים בסענת פרוע כל זמן שאין הכתב ההוא מחוק וגם אם חייב לו שום אדם ואין כתוב בפנקסו מצוה עליו להוכיחו ולא יגזול את יורשיו. ואם החולה בר מינן אינו זוכר חענינים הנ"ל מצוה על העומדים סביבו להוכיחו בכל הנ"ל ויראו לדבר עמו בביתו וברעת למען לא ישברו לבו ויאמרו לו שזכותם שאולי על ידי סדרות כאלו ישבר תוא את לבו אחר כך כיום או יומיים אף אם לא יהיה חקיף ליה עלמא טובא לכן ראנה בלב איש ישחנה. עוד כתב רבינו ירוחם יבקש מחילה לכל מי שחטא, ואני כתבתי שיש לכל אדם למחול למי שחטא לו בכל לילה ולילה קורם שילך לישן ואם כן כל שכן סמוך לסומו. עוד שם, יבקש מרבים שיעזרתו בחפילה ויעשה תשובה שלימה ויטול ידיו ויתעטף בעציתה ויאמר ח' אלקינו אמת ותורתו אמת ומשה נביאו אמת כרוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד ויאמר אשרי ער לעולם תער אשרי יושבי ביתך עוד

יהללך סלה אשרי אדם עוו לו בך מסלות בלבכם עוכרי בעמק הבכא מעין שיתיהו גם ברכות יעסה מורה ילכו מחיל אל חיל יראה אל אלקים בציון ה' אלקים צבאות שמעה חפליה האוינה אלקי יעקב סלה מנינו ראה אלקים והבט פני משיחך כי טוב יום בחצריך מאלף בחרתי הסתופף בבית אלקי מרור באהלי רשע כי שמש ומגן ה' אלקים חזן וכבוד יתן ה' לא ימנע טוב להולכים בתמים ה' צבאות אשרי אדם כוסח בך חפלה לרור הסה וגו' ער סוף המזמור פיו, למנצח מזמור לרור בקראי ענני ער סוף המזמור ר', שיר למעלות אשא ער סוף המזמור קכ"א. ובס"ה כתוב לומר גם כן מזמור כ"ט. מורה אני לפניך ה' אלקי ואלקי אבותי אלקי האלקים וארוני הארונים בשמים מסעל ועל הארץ מתחת אין עוד עושה שמים וארץ עושה חסד ומשפט כארץ היה הוה ויהיה שרפואתי וסיתתי בדרך יהי רצון מלפניך שתרפאני רפואה שלימה כי אתה אל רופא וחנן ואם אמות חס ושלום תהא מיתתי כפרה על כל עונותי וחטאי ופשעי שחטאתי ושעיתי ושפשעתי וחת חלקי בתורתך ובגן עדן וזכני לעולם הבא הצפון לצדיקים ואני מורה ומאמין כי אתה הנמצא מציאות גמורה ואתה אחר ולא ככל האחרים וראש לכל הנמצאים ואינך גוף ולא כח הגוף ולא ישנוך משיגי הגוף ומקרייו ואין כך דבר מתארי הנפשים ואתה קרמון לכל הנמצאים ואתה ראוי להעבד ולגדל ולהרים ואתה הנותן נבואה בפי כל הנביאים ונבואת משה נביאך למעלה מכל הנביאים ואתה נתת לנו על ידו מן השמים תורתנו שלימה ומשיבת נפש מפי הנבורה ולא תהיה זאת התורה מוחלפת ואתה יודע מעשי בני אדם ולא תתרגל בהם ודרךך לנסול טוב לצדיקים ולענוש רע לרשעים ותביא משיחנו האהוב ותחיה מתנינו. אלו הנ"ל הם י"ג עקרים. עוד שם אם השעה רחוקה עליו יוקף אצבעותיו כלפי מעלה ויאמר רבונו של עולם יהי רצון מלפניך שתהא שלום מנוחתי ויזכין משה בשמים עלה ובמעמד הר סיני ויאמר אל מלך נאמן שמע ישראל ה' אלקינו ה' אחד, ער כאן לשון רבינו ירוחם. כתוב בשערי חשוכה אמרו רבותינו ויל כל העושה מצוה אחת בסמוך למיתתו כאלו קיים כל התורה כולה ותהיפק בעבירה. וכתב בספר חרדים מעשה בריי ניקסילי' שחלה עד סמוך למיתתו וגם ולא נים ותיר ולא חיר וראה שוקלין עונותיו וזכיותיו במאונס שוקלין זה כזה מיד נתעורר ונתחזק שאל התפילין והניח אותם וסיד התחיל להרפא ועלה מטפסו לחיים כי הכריע בך וזכיותו, ער כאן. לכן יש לכל חולה להתחזק במצוות מה שאפשר לו גם אוהביו וזכירותו וזיווהו על ככה ואם ירצו ליתן צדקה עבורו וזכירותו שהוא יצוה ליתנה ולא כדרך העולם שנותנין צדקה בלי ידיעתו. העומרים אצל החולה כשעה רחוקה ליה עלמא יזהירוהו שלא יצאי אחר מאכריו חץ למסתו בשעת מיתה כראיאת בוהר על ויאסוף יעקב רגליו אל המטה. כתוב בספר החסידים סימן תמ"ח מי שנסה למות ירכבו עמו דברי תורה כרי שחצא נפשו בדברי תורה. אם יש לחולה בן הבן יעצים עיני אביו חיבק אחר המיתה כענין ויוסף ישית ידו על עיניו ששירש בוהר על רך

זו. מי ששמים דברים אלו אל לבו תמיד בשעת שמחתו יקיים בו מה שכתבו בעלי סוסר רצונך שלא תמות מות עד שלא תמות, רצונם לומר שיראה אדם לשבור תאוותו במאכל ובמשתה ובשאר ענינים בכל עת לכבוד הבורא יתברך וכמו שכתבתי למעלה, ואז צריך כזה המיתה והפרידה מעולם התאוה אינה לו צער ובמיתתו נקרא חי. העוסרים בשעת יציאת נשמה של אדם כשר מחויבין לקרוע. ובשולי המלבוש יוצאין ירי קריעה זו.

דיני אונן.

אונן, רהיינו שמחו מוסל לפניו בר מינן, אסור בבשר ויין ולישן על גבי מטה וכן פסור סקריאות שמע ותפילין וכל המצוות והיינו דוקא בחול אכן בשבת ויום טוב ראשון מותר והייב בכל אבל ביום טוב שני ולילו אסור. וכן אם רתעו לקברו ביום טוב ראשון על ירי עממין. אבל אם נשאו את המת מהבית ושמותו בתיבה בבית הסהרה על רעת שיקברוהו למחר ראייתו הלכה למעשה לעשות חסדר ליל ב' רפסח. במצאי שבת לא יעשה הברלה ומותר ליגע בנר ולמחרתו אחר הקבורה יכריל על הכוס ולא יכרך רק הברלה ובורא פרי הנפן ולא יתפלל עד שיבא מן הקבורה אם עוד עדיין לא עבר זמנה, אכן תפלת ערכית אינו מחויב לשלם ולמחרתו אם בא מהקבורה קודם ר' שעות על היום אז קורא קריאת שמע ומתפלל כדרכו רק שאינו מניח תפילין אפילו במנחה. ואם עברו ר' שעות יתפלל עד ישחבה ואחר ישחבה יקרא קריאת שמע בלא הברכות ולפניה ולאחריה ואחר קריאת שמע יתפלל שמונה עשרה, ואם עברו ו' שעות לא יתפלל רק עד ברוך שאמר ומשם ואילך לא יקרא רק פסוקי דוסרה בלא ברוך שאמר וישחבה וקריאת שמע בלא הברכות.

דיני הוצאת המת ולוייתו והנהגת המלוין וקבורתו.

מיום עמרי על רעתי הקלושה נסתפקתי כמה שפה עמנו מחלקים התצאה המת לשנים רהיינו מהבית עד בית הסהרה והוא שקורין פה לוייה ומבית הסהרה עד הקבר והוא שקורין פה מצוה, ולכן לא ידעתי איזה מהם עקרי, ואחרי שלא ידעתי דבר ברור ראיכא פנים לכאן ולכאן לקחתי ספק מן השם רלמה שקורין קרמונינו שם מצוה הוא עיקר המצוה. כשהולכין ללוות את המת נראה בעיני רלא יאות עברי אותם העוסרים לפני המטה ומסתנין עד כזא המטה להעביר אותה על פניהם ואחר כך תולכין אחריה רק ילכו להסתין באופן שיהיו אחורי המטה חיקף יציאתה מן הבית ופעמא דמסתבר הוא. שכן הלוייה המת הנדול מאד ידוע ומבטלין חלמור חורה בשכילו מסתמא, אם לא שידוע שלא למר משנה ומקרא. ובאשה איכא פלונתא, ונראה לי רהיכא דליכא ביסול חורה טוב להחמיר אבל מספק אל יבטל חורה עבודה. ואפילו היכא דליכא חיובא אם ראה נושאי המת אז מחויב לפחות ללוותו ר' אמות ולקום מפניו. כשיש שני סחים בר מינן מוציין הראשון תחלה, אכן אם

אשה גדולה היא השניה או מוציאין האשה תחלה ודוקא גדולה אבל קטנה לא, וכן נעשו מעשים פה. נוסח הברכה לרואה קברי ישראל וריגיה כתבתי. תוך ר' אמות של סח או קבר אסור לרבר רברי חורה אם לא להספידו. וכן אין שואלין שלום תוך ר' אמות של קבר או בכית הקברות כולו כל זמן שלא נקבר המת אפילו חוץ לר' אמותיו. ומה יש לרזו רעוסקי המת והקבר צריכין שיהיו רבריהם באימה ויכיראה ולא בליצנות ועניני שחוק וקלות ראש האסורים חסיד רק שבוה המקום עונשן גדול מאד יותר. הנטילה רנהונה בחצר בית עלמין ובחצר בית הקברות והזהירות לנטילה קודם שיכנסו לשום בית אף על פי רלפוס רהיטא יש מקום חסיהא בענינים אלו מכל מקום אל יליוו בעיני מנהג קרמונינו הותיקין כי לכולם יש סמך. בשעת נטילה יש לומר בלע המוח לנצח וגו'. מנהגי לישוב ו' פעמים בין הכל בשתי הישיבות שבחצר בית עלמין וחצר בית הקברות כמנן המעמדות ומשובות שבימיהם נגר שבעה הבלים שאמר שלמה המלך עליו השלום. ויש לומר ויהי נועם עד סופו להבריה רוחות הסומאה כמו שכחתי בארוכה בביאור סרר קריאת שרע לגבי ויהי נועם דקריאת שמע ולפי רבריו במנן חיבות דויהי נועם אין צורך לכפול פסוק אורך ימים לא בקריאת שמע הסמוך למסתו ולא בישיבה הנ"ל לאפוקי מדעת משה שכתב לכופלו בכולן ולא כאותן המחלילי מיושב בסתר ולא כאותם המסיימים בכי אחה ה' מחסי. מקום ישיבות הנ"ל רגילות הוא שאינו נקי לכן יש לזהר מלוסר שם ויהי נועם או אפילו חיבה אחת, וצריך דקדוק רב לעיין שיהיה סביב לישיבתו מר' רוחותיו נקי מטינופת כרין המבואר בקריאת שמע, לפניו מלא עיניו ומלאחריו ר' אמות ממקום שכלה הריח, שאם יש חשש טינופת או היתה שחיקתו יפה מריבורו אלף אלפי פעמים ראו איכא עליה עונש דרבר ה' כזה הכרת עונה בה שדרשו חכמינו ו"ל שנכרת מכל העולמות רחמנא ליעלן ובפרס כשאין מים בכיור שבחצר בית עלמין שרגילים ליסול לפני הפתח ברחוב העיר אשר שם סחמא כל המקומות סלאים צואה. מה מאד צריך והירות לפרוש מבין הנשים בשעת הליכתן וחזירתן מהמט ובפרטות אחר נטילה ידים שהבריה על ידי זה רוחות הסומאה מעליו שלא יחורו להתרבק בו על ידיהן. ושמעתי שבק"ק וירמיישא נוהגין האנשים להפוך פניהם לצד הכותל כשבאות הנשים. המלך מחו עובר בלאו ומלבר הלאו איכא כיווי גדול למח מצר הקבלה בענינים נפלאים כמבואר במדרש נשא וכרקנר רכי תצא. אכן אם יש צורך בהלנתו לכבודו שרי ועל כל פנים אל להוציאו סמוך למיתה ממש פן יהיה בו עור רוח חיים כאשר אירע איוה פעמים ומפי השמעה נאמר שאירע בוסננו שאחר הקבורה חזר הנקבר לאיתנו ומפני שעל ידי נחל שושף התצרכו לפנות הקבר מצאו אז הארון מלא רשימות סרס והראש בפצעים סרוכ צער הנקבר ומקורב נעשה חיקון פה שלא להתציא המת מהבית עד שעברו עליו נ' שעות קודם לוייתו ואם נפטר סמוך לשבת תקנו הקבר קודם הלוייה שאז אף אם הסתינו

ג' שעות קודם הלוייה מכל מקום היו יכולים לסהר בקבורתו. מאז היה המנהג כשהיה מח בר מינן ברחובותינו לא סעדו כל העולם קודם הלוייה להוציאו לחצר בית עלמין וכן כתוב במהר"ל בהלכות ספח, אכן כ"י שנה נתבטל המנהג בלי טעם, ואפשר שמתחלה היו בני הקהל מועטין ולעתים רחוקים היה מח בר מינן ואלו אכלו הקהל לא היו. מלחין רק מחי מספר ולא היה הכבדה לקהל לחמחין באכילתן מאחר שלא אירע כן להיות מח בר מינן בשעת הסעודה רק מעט מועיר לכן המחינו, אכן עתה שנחברו הקהל כן ירבה וכן יפרוץ נתבטל הענין, ועל כל פנים מי שראוי לבטל עכורו תלמוד חורה מכל שכן שראוי לבטל זמן האוכל. קבורת קרקע כמש"כ אינו חיוב בחוצה לארץ ומכל מקום מצוה היא ולא ידעתי למה אין מקפידין על זה, ושמעתי שבפולין קוברין כהן ובכור בלי גסר מתחתית הארון וזולת יולדת וכהן שעושים להם ארון. צריך שיחיה בין ארון לארון הפסק רופן הקבר, ונראה ששיעורו ר' ספחים ולמעלה מפורש שיעור ההפסקה שהוא ר' ספחים. ומנעורי קראתי חגר על זה שנכשלין פה ברוב הקברות בהפסקה זו ואמרחי לחקן זה בהגבהה על ידי סילוי עפר וליח מאן רמשהנ כי.

דיני קריעה והבראה וברכת המזון אצל האבל והנהגת השבעה.

בענין הקריעה ראיתי שערוריה רעל אביו ואמו צריך לקרוע כל מלבושיו חוץ מן הכתונת של פשתן ער שיגלה לבו ורובא רובא לא עכרי הכי ובשאר מתים צריך לקרוע ספח במלבוש העליון וכוה צריך דקרוק ועיון אם הקראנן של הסכרל והקוסא ככלל שיעור זה אחר שמונה כפול על המלבוש באופן שתחת הקריעה המלבוש שלם וכל זה החי יתן אל לבו וגם על הרוב הקרע שבקראנן הוא לאחריו ושם אינו יוצא ידי קריעה. מקום הקריעה הוא בכל מקום בבית הצואר רק שפה נהגו לקרוע על אב ואם בצד שמאל ואפשר דטעמם הוא מפני שנחננו חכמינו ז"ל השיעור ער שיגלה לבו שהוא מצד שמאל ועל שאר קרובים קורעים בצד ימין. מי שתקפוהו שני אבילות זה אחר זה בר מינן משאר קרובים אחר שבעה מוסיף רק משהו על הקריעה הראשונה, ונראה שאפילו אם קריעה הראשונה היתה על אביו ועל אמו מוסיף רק משהו אף על פי שלפי המנהג היתה ראויה להיות בצד האחר מכל מקום הלכה כדברי המיקל ב"בא"י) ותוך שבעה מוסיף ספח, ועל אביו ואמו אפילו לאחר שבעה מוסיף ער שיגלה לבו. פה נהגו לעשות קרע חדש על אביו ואמו אפילו אחר ז' של שאר קרובים. דין קריעה בחול המועד כתוב בשולחן ערוך אורח חיים בהנהגותיו סימן תקס"ו בשם מהר"ל וס"ה שנהגו באשכנז שלא לקרוע רק על אביו ואמו, ועל שאר קרובים קורעים לאחר המועד. ופה חקרתי ודרשתי בפטירת ועקל הונעק ד"ל בהושענא רבה שאין מנהג מבורר וכן נראה לי לנהוג כנ"ל. על רבו או תלמיד חכם שידועים טעמיו וחורתו חייבים לקרוע לפחות

כשולי הכנר. סעודת הכרמא שקילין האבילים וסכרי דלא עכרי מצוה ועברי עכירה גדולה במה ששולחים כל הבצעים והלחם ויין הנשלח להם כסעודה ראשונה לביה ההקדש או לעניים אחרים ואינהו לא סעמי מירי מיניהו והמהררים סעמי מיניהו כוית כי חיוב גדול הוא שלא יאכל האבל כל סעודה הראשונה משלו. אכן אם נמשך שלא אכל האבל עד הלילה מותר לאכול סעודה הראשונה משלו. האבל חוץ ו' סחויב לשנות ברכה רביעית בברכה המזון וכן יאמר, ברוך אתה ה' אלקינו מלך העולם האל אבינו מלכנו בוראנו נואלנו קדושנו קדוש יעקב המלך החי הטוב והמטיב אל אמת דין אמת שופט צדק לוקח נפשות במשפט שליט בעולמו לעשות בו כרצונו כי כל דרכיו משפט ואנחנו עמו ועבריו ובכל אנחנו חייבים להודות לו ולברכו נודר פרצות ישראל הוא יגדור פרצה הזאת מעלינו ומעלי לחיים ולשלום הרחמן וכו', ואף רבכל הפוסקים ובגמרא איחא כמקום ומעלי דסוף ברכה זו ומעל, אבל זה היינו כשאחר מברך בביה האבל או צריך לומר כן, ולא ראינו לאחר מברך כן ולא ירעתי למה. אבל כשבת כשהאבל מברך ביחוד או ביומנו דג' אבילים יש לברך כן, אבל כשאחר מברך או אפילו האבל עצמו ואיחא אחרים אצלו שאינם אבילים היו מילתא דפרהסיא ואין לברכה. אבל פסור מתפילין כל יום ראשון ולא כאותם הסועים שמניחין תפילין במנחה. מצוה להתפלל בעשרה כל שבעה בחרר מיתח המת אף אם אין שם אבל ואיחא במסכתא מועד קטן¹) ראיחתי מיתנא בחלמא לפאן דעבדי ליה הכי ואמר ליה תנוה דעתך שהנחת את רעתי. במהרי"ל כתב בהלכות חנוכה שאין אוסרים הלל בראש חורש וחנוכה אצל האבל. המנהג בנר שמרליקין בחרר שמת בו אדם כל ו' וכן המנהג שמרליקין נר אחר ו' בכיח הכנסת עד תום אחר עשר חורש כל היום וכל הלילה לא תכבה לא מצאתי בשום מקום ואפילו בספרי הבחראי טובא וגם שמעתי שבארץ איטליא אין מנהג בנר חסיד רק כל זמן תפילת הצבור ואחרי התפלה מכבין אותה, ואף על פי שאין לזווי מהמנהג שהנהיגו אבותינו נוחי נפש בארץ אשכנז אכן להדר הרבה אחריו להרליק נרות משעוה מפני שאינם עשויין לכבות, זה אין חיוב. וראיתי שכן שאיסור גדול תוא אמירה לנכרי שבות בנרות הנזיל שכבו בשבת. וראיתי חומרא של שטות שמחמירים האבילים חוץ ו' לישב בארץ במצואי שבת שעה אחת להשלים האבילות של יום השבת ואינו צריך כלל שהשבת עולה בלי אבילות דברים שבפרהסיא, ועור איך תעלה הלילה השייכת ליום א' לאבילות יום השבת, ומלכר שאין להחמיר באבילות יחר ממה שהחמירו חכמינו ז"ל גם חומרא זו אחי לדי קולא שלפעמים בשמיעה קרובה במצואי שבת יושבין חיכף שעה אחת ביה בלילה וכסבורים שהו' נשלמו בערב שבת ולאן מילתא היא מטעם הנזיל. נראה בעיני רנחמא ראשכונים גרופה מפני שאין תולכים רק חיכף אחר יציאת ביה הכנסת וכל היום כולו אין איש

¹) בתהינגאל של ר' משה מייזן: שבת דף קצ"ב ע"י י"ד סי' ע"ד.

אח: ונמצא האכל יושב ודומם משחוסם באכל ומצטער, וכן בעניי טוב ללכת אל בית האכל אחד אחד באופן שלא יניחו לשבת אותו שכול וגלמוד. קבלתי מסורי הנאון מהר"ה כג"ל ד"ל שמה שנהנין שלא ליקח מבית האכל שום דבר תוך ד' א"ן לו שום עיקר בעולם ואמר שמעון זה בא מהא רכתבו הפוסקים המשאיל חלוק לחבירו לילך בו לבית האכל אינו רשאי ליסלו ממנו עד שיעברו ימי האכל. דין שינוי מלבושים בשבת לקרובי האכילים והטעות בזה כתבתי לעיל ס' תקצ"ה. מה שהולכין פה האב"ד וב"י בכניסת שבת סמוך לברכו לחצר בית הכנסת ללוח האכל לבית הכנסת קבלתי שהוא זכר לשורה שעשו בימיהם ו"ל אחרי קבורת המה ושמעתי שבפראג עושין שורה ממש קודם ברכו, וזכרנו בימי חורפי שבשחרית בשבת כשיצאין מבית הכנסת היו רוב העולם יושבין אחד אחד על האבן שבין שני פתחי בית הכנסת כמעט רגע כמיתריה והיו קמים תיכף וישוב אחרי תחתיו וקבלתי מסורי מהר"ה ד"ל שהיה אב"ד פה שהמנהג הזה נשתרשב שמוזז היו רגילים להושיב האכל בחצר בית הכנסת בשבת אחר החפילה והקהל יושבין אצלו כמו שכתוב בסור יורה דעה בסימן שצ"ד*) בשם הרא"ש שכן מנהג אשכנז על פי המדרש שהיה זכר למקדש ומאז שנחבטל המנהג כישיבה עם האכל הנהני לזכר לישוב אחר אחר כג"ל והן עתה בטל הזכר לזכר ולדעתיו אין זה רק מפני שהכסילים לא יבינו את זאת ושיבה זו מה היא משמשת וזו חכמו השכילו זאת לראשיתם לא בסלו המנהג כי אין ללעוג על שום מנהג שכל מנהג אבותינו תורה רק שלאריכות הגלות ואיבוד הספרים בגזירות ומיעוט הלכות לא נודע לנו הסעם כלום. לכן אין לשנות שום מנהג אם לא שיש בו חשש איסור שאין להניח הספק מפני הוראי.

דיני שלושים וי"ב חודש.

בכתובות לבנות מקילין מאד והמהדרין מלבשין אותן לנער רק רגע אחד ופושטין אותן תיכף וזהו איסור גמור כי לפחות נראה לי שצריך ללבשם קודם הפשיטה שעה חרא, ואף אם יש לצרר להקל שלשון שעה הכתוב בפוסקים איננו מה שאנו קוראין שעה שהוא אחד מכ"ד שעות מיום ולילה ובאמת השעה שרגילין האכלים לישוב ביום השביעי הוא חזקרא של שעות כי פירוש שעה בגמרא הוא זמן מה, וכן אם התחילו השכעה סמוך לשבת וישוב רק עישור שעה או פחות יצא בו מכל מקום גבי דין לבישה לבנים אין סברא לקולא זו. כל שלושים וי"ב חודש צריכין לימנע מטיול, וראה נרולה לזה המנהג שבשבת אין האכל יוצא מפתח ביתו רק לבית הכנסת, וקשה וכי נהג אבילות בשבת יותר מבחול אלא על כרחך בחול מסתמא הליכתו היא צורך למחיתו לכן שרי מה שאין כן בשבת מסילא רטיול בחול אסור כל

שכן בשבח*) ענין הקרישים וברכו ולמנצח וברכה המון לאבלים ידוע שמעלים המה על ידי כן מניהנם, ולהחפיל כל החפילה טוב יותר ויותר, אכן חיון זה אינו רק לעמי הארצות אבל לימור תורה מעילי שבעתים מכל החפילה ועל ידי כן מכניסין הסת לנן ערן, ואם הבן מחדש חירושי תורה אין ערך להכבד שווכה אביו על ידי כן בישיבה של מעלה, כן מוכח במרש הנעלם ררות, לכן כל אבל על אב ואם יוררו בהשחרלות גדול להרכות בלימור כל מה ראפער לו לפי חכמתו. מאז היה המנהג שנחשפו האבלים בחצר בית עלמין רק שאחר צדוק הרין פשמו סליחותיהם מפני לועג לרש אכן הבעלי בתים שהיו מעוספים כגון באפי"א לא וזו מעל ראשם עד כניסתם לביתם. ונראה לי פשוט שהמעם היה כרי שלא יכנסו לקהל בבית עלמין בלי עיוסף, ולכן נהגין בחירוש שבכל יום חגם שאין היהודים הולכין מחוץ לרחוב הולכין האבלים כל היום ההוא בעטיפה המסרון בלשון אשכנז קאפי"א, לכן אל ישנה אדם גם כזה ממנהג אבותינו, וכן יש להם להתעסף בחצר כ"ה על פי המנהג מסעם הנ"ל. כל י"ב חודש כשמוכיר אביו ואמו בכתב או בפה אומר וחוחם הריני כפרת משכבו או משכבה לאמו וכוה מקיים מצות כיבור אחרי מותם, כן פשוט בפוסקים אכן נראה לי דלדין שאין הבנים אומרים קריש רק י"א חרשים כרי רלא אחי לאחוזקי אביהו כרשיעי שמשפסם י"ב חדש כניהנם אם כן מסעם זה אין ראוי לחתום ולומר כפרת הריני כפרת משכבו אחר י"א חודש. שכלל מכבדם בחייהם ובמותם האמור אצל כיבור אב ואם הוא שכשחוחם עצמו יכתוב בר פלוני כרי להזכיר שם אביו ובפרט אם האב תלמיד חכם שזה לו כבוד גדול לכתוב בן החסיד וכיצא ומסעם זה הארכתי בחתימתי ככל פסקי הרינין שחתמתי שמי עליהן ולדעתי הוא כבוד גדול שעל תורה ודינים יזכיר שמו מלבד מעם הנ"ל.

פרק הכנסת כלה.

מצוה גדולה בהכנסת כלה לחופה שהיא מאלו הרברים שאין להם שיעור, והנה רובא דעלמא אינם מקפידין כלל לקיים מצוה זו ואף אם שומעים קול הקורא ללכת לחופה וגם כעניניהם רואים ההליכה מכל מקום אינם הולכים הנה שאין להם בזה שום נגדור הפסד בעולם לא כנופם ולא ככסומם ולא בכבודם נמצא שאין זה כי אם רוע לב ובכלל פורקי עול יחשבו או בכלל עובר על רברי חכמים שחייב מיחה יחשבו שמכזה המצוה מצד שאינה מפורשת בתורה וכמו שפירש רבינו יונה בשערי חשוכה שזהו המעם למה העובר על רברי חכמים חייב מיחה. לכן מאד מאד יש ליוהר במצוה זו הקלה בלי סורח וחסרון כים וגדולה מצד מתן שכרה. ונראה לי שמלשון הכנסת כלה יש לדקדק שמהגנו הקדום על פי וחקין שהולכים בקהל עם לבית

*) נראה דב"ל ממילא ודחיל בשבת אסור כל שכן בב"ל.

החתן והולכין אחריו לחופה הוא מתוקן ומקובל וטוב ולא שאחר שהחתן והכלה
המה בחצר בית הכנסת יבואו לחופה ואני נהנתי חסיד כנ"ל רק שעל ידי שלא
באו רק אנשים מועטים לבית החתן אירע על הרוב שמסתין החתן מלכת
לחופה זמן רב אחר קריאת השמש לחופה ועל ידי כן הוצרכתי להסתין
כרחובות עיר זמן רב ולכן מנעתי מלכת לבית החתן מפני איבוד זמן. אכן
ההולכין לחופה צריכין לרקדק שלא יעשו מצוה הבאה בעבירה רהינו לרקדק
לשמע הברכות ולענות אמן על כולם כי גדול שכר אמינים, אכן העומדים
מרחוק בשיחה והיתול ולא יוכלו לשמע הברכות וכל שכן השומעים הברכות
ועל ידי שיחתן אין מקפידין להאזין אליהם ולענות אמן לא זו בלבד שיצא שכרם
בהפסדם רק שעונשם גדול מאד ועל כל פנים ירקדקו שלא יעמדו קרוב
לסינופה חרגיל להיות בחצר בית הכנסת רק יעמדו ברחוק מקום כשיעור
שכתבתי לעיל. בחלק ראשון כתבתי שהחתן יחפץ מנה קודם לכתו לחופה
למען יוכל להתפלל ענגו קודם שיטעום כוס של ברכה. ענין מה שהחתן משליך
להכלה הסלית אחר יציאת בית הכנסת בשושבינו כתוב ברוקח סימן שנה"ה
וסעמו בצדו. אין למנוע לעשות ב' חופות לב' אחים או אחיות בשבוע אחד
דרוקא ביום אחד איכא קפידא, וכן נהנתי. כתוב בשלחן ערוך ראוורח חיים
סימן ס"ב דאחר שמצא בתולים מברך כרוך אתה ה' אלקינו מלך העולם
אשר צנ אננו כנן ערן שושנת העמקים כל ימשל ור במעין חתום על כן
אילת אהבים שמרה בטהרה וחוק כל הפרה ברוך הכוחר כורעו של אברהם,
עד כאן. ומסתפקא לי אי חחמינן בשם לכן מספק אל יחתום בשם וגם מוכח
מדברי הרא"ש שהביא בית יוסף על הברכה זו שנתקנה אחר חתימת החלמוד
ואם כן אינה ברכה לברך בשם ומלכות כדמוכח מבית יוסף אורח חיים
סימן ס"ו ואם כן יש כאן מקום עיון למה הברכה מתחלה בשם ומלכות
וצריך עיון. הנאון מהר"ר ישעי' סג"ל ז"ל כתב מירושלים לחוץ לארץ
גזירות חמורות לבעול בעילה מצוה בליל ראשון מפני עונש הגדול דמוציא
ורע לבטלה והאר"ך בכתבו מאד בזה, לכן בעל נפש יהוה לבנו על ככה.

אחר שכתבתי איזה פרקים במעלות המדות הטובות מה שרציתי לכתוב מתן וידוע שהשיטה מעטים טובים
כי להתפאר בהן לא זו שהמשיגים ההמה לא עלו בידו לקבל בהן שכר אלא אף זו יש לו עונש עליהם לכן
מן הראוי לכתוב גזרי פרקים אלו

פרק התפארת.

ראשית דבר אפרש כמה רע ומר מאד המתפאר במצותיו. בא"צ כתב
בהקדמה זוה לשוננו, הכסיל יעשה מרות הטובות לרעות שמי שהולך בחושך ואינו
מתכוון בחיקון המדות אפשר שתהיה מרה אחת המאבדת כל זכיותיו כגון
המתנאה על מעשיו ומתפאר וסיפה עצמו חסיד כגנות של חבירו והאיש

הוא רומה למי שממלא חבית יין המשובח ויש בתחתיות החבית נקב קטן
 אין ספק שיאבד כל היין המשובח בנקב הקטן אם לא יסתום אותו, ער כאן
 לשונו המהור, ואחה האיש הנלבב וחרר לרבר ה' ראה גם ראה בעיניך
 שלכן מה מאד הפליג החסיד הנ"ל בעונש המסתפאר במעשיו. אכן המדקדק
 כלשון ספר זה יראה ויבין שעונש החסיד הזה איננו רק למי שרגיל במדת
 ההתפארות חסיד אכן מה שסיים כלשונו וכחב ומיפה עצמו חסיד בגנות
 חבירו נראה ראוב שיטפא רלישיניה כתב הכי ולא שיהא תנאי לעונש הנ"ל
 ראי הוי ככתבו וכלשונו ממש דעריפא מיניה הוי ליה למכתב שאין לו חלק
 לעולם הבא כמו שאמרו חכמינו ז"ל על המתכבד בקלון חבירו. ומי שאינו
 בעל מרה זו שאינו רגיל חסיד להתפאר במעשיו רק לעתים אף שאינו ככלל
 עונש הנדול הנ"ל מכל מקום עון גדול הוא בירו ומלכד שאינו מקבל שכר
 על המצוה שמסתפאר עליה גם יש לו עונש על כך כמו שכתוב ב"ח מירושלמי
 ר' יוסי בר חנינא אומר צירא דתרעא רניהנא קבוע באודנא אמר לון למה
 רא כן א"ל רחות צייטא ומפרסמא. עוד כתב שם המסתיר מעשיו הטובים
 מבני אדם שכרו שיהא נסתר מבעלי הדין. והנה אעתיק לשון חובת הלכות
 לירע רעה הנדולה של העובר את השם יתברך בשתוף כונה אחרת הן
 להריוח בעבודה ההיא ממון הן לחת כבוד לשמו בעיני הכריות וזה שקורא
 הסחבר בשער ההוא חונף וזה לשונו בקיצור, והשלישי מספסירי יחוד המעשה
 לאלקים (רצונו לומר שיעבוד עבודתו כעבור סבה אחרת ואינו מיהר עבודתו
 להשם יתברך בלבד) הוא מפני שכל מי שאינו יודע את אדוניו לא יעברו
 כלבו אבל יעבוד מי שנודע ענינו ויתכן ממנו התועלת והנזק ועובר בני
 אדם ולא הבורא אותם ולא מכיר ענינו ויש יתרון לעובר הצלמים על החונף
 בר' דברים, הא' כי עובר הצלמים בוסן הזה אינו מוותר על ידי נביא (רצונו
 לומר כי אינו מאמין בנביאים) אבל המחניף קבל המצוה בעבודת אלקים
 והאזהרה מעבור וזולתו, הב' כי העובר צלמים עובר מי שאינו מסרה באלקים
 אבל המחניף עובר את מי שמסרה באלקים, והג' כי עובר הצלמים אין
 ענינו נסתר מבני אדם והם נשמרים ממנו מפני פרסום כפירתו אבל החונף
 אין כפירתו נראית ובני אדם כפוחים בו ויכול להוסיק והוא הנדול שבמרה
 העולם ונקרא כלשונו חונף יהיר וספחה, והר' כי העובר הצלמים עובר
 דבר אחר בלבד והחונף אין תכלית לנעבריו, עד כאן לשונו. הראית בעיניך
 כי החסיד הזה מחשב עון החונף יותר מעון עובר עבודה וזה רחמנא ליצול
 סמילא מי שמסתפאר במעשיו הטובים או לפחות מפרסם אותם הוא החונף הנ"ל
 שבוראי עושה מעשיו מפני בני אדם. ענין חונף הנ"ל שייך בכל המצות
 שאפשר לעשותם כדי להתפאר בהם כדי שיחזיקוהו העולם לחסיד וישיבוהו
 כראש ויאמינו לו סמונ ויתנו אותו או בכמה אופנים שונים שיש שייכות
 הנאה ממון וכבוד או הנאה דתיתנים שעולה על כולם ובבעלי תורה שכיח
 דבר זה מאד מאד יותר מכשאר המצות שאין כל ההתפארות רק שיחזיקוהו

לחסיר אכן בדברי תורה מלכד שיחזיקוהו לחסיר איכא גם התפארת שיש לו יד ושם בחכמה כשם הגדולים אשר בארץ ופי' שעושה כזה לדברי תורה עונשו כפול ומכופל כי מאחר שהיא שעשועים לפני הקדוש ברוך הוא וכלי חמרתו ולקדושת התורה אין ערך לכן אם יעשה הקדושה חולין לקנח עולם אוכר בעולם קיים בוראי אין ערך לעונשו, לכן שומר נפשו ירחק סכל זה ביותר. ובפרט שלא ירום החכם את לבבו בשעה שרורש כרבים או בשעה שיושב ושונה פרקו או ספרו לתלמידים או לחברים המקשיבים לקולו וכן בשעה שיושב על מרין והעם נצבים עליו והוא שם לפניו משפטים. ורב אמר לתלמידים כשהיו הולכים אחריו לכברו אם יעלה לשמים שיאו וראשו לעב יניע כגללו לנצח יאבד רואיו יאטרו איהו וזה יזכור כל אדם לשבר את רום לבבו. וכן החזן בשעה שמשבח ומפאר לאדון הכל אל תהיה כונתו למצא חן בקולו בעיני הקהל. ועל ררכים אלו יש לכל אדם ליקח עצות בנפשו בכל מעשיו שלא יעביר עבודתו רק לשם שמים בלבד ולא משום פניה אחרת בעולם, ואפילו תהיה עיקר עבודתו לשם שמים סכל מקום לא יצרף שם שמים ודבר אחר. אמרו חכמינו ז"ל כסוכה עשות משפט זה הרין אהבת חסד זה נמילות חסדים והצנע לכת זה הוצאת המת והכנסת כלה לתופה והלוא דברים קל וחומר דברים שררכם לעשות כפרהסאי אמרה תורה והצנע לכת דברים שררכם לעשות בצנעה על אחת כמה וכמה, עד כאן. מזה מוכח דמלכד שאין לפרסם מעשיו גם אפילו כל מה שאפשר לו לעשות בצנעה יעשה ואז אין ערך לשכרו דמקרא הגיל התחלתו הגיד לך אדם מה טוב ומה ה' דורש ממך כי אם עשות חסד וגו' דמשמע שאין הקדוש ברוך הוא דורש מהאדם רק מעשים האלו וזה תימא גדולה הלא יש תרי"ג מצות, לכן נראה לי דעיקר הדרישה לא קאי רק אהצנע לכת שהוא כלל לכל המעשים אשר יעשה אוחס האדם וחי בהם. ובא"צ כתוב וכאשר יגלגל השם יתברך מצוה על ידו יזהר כפי יכלתו להסתירה ואם לא יוכל להסתירה יזכור שכל התועלת והנוק לא יהא מן הכרואים כי אם ברשות הבורא יתברך ולכן יחשוב בלבו כי היא טובה מאתו יתברך ואל ישמח כשמשבחים איתו בני אדם.

אחר שכתבתי מה שאסיר מעיני התפארת אשר יש החיזר ממנו ומה שחרא מצוה.

בא"צ כתב עוד שם וזה לשונו, אף על פי שמצינו כמה גדולים שנשתכחו לא עשו אלא לפני תלמידיהם וחבריהם כדי שימשכו אחריהם ותופשים מעשיהם וראי זה מצוה כדי לחבב להם מעשים טובים, ואפילו בפני אלו לא יהנה בלבו באמרו זה אני יודע או אני עושה אבל בפני העולם כאמת אסור לגלות להם, עד כאן לשונו. והנה אי אפשר לפרש כל הפרטים ואופנים שמותר להתפאר רק מדבריו אלו אנו מבינים כלל הדברים שאם ראה האדם תועלת

כמה שמציע מעשיו לפני אחרים יהיה התועלת באיזה אופן שיהיה רחמנא לבא בעי ותוא כוחן לכבות ויודע מצפוני לב אנוש לאיזה כונה הוא מספר רבריו ואל ישים אשם בנפשו כזה, ואף על פי שכונתו לסובה מכל מקום לא יהנה בלבו אם יאמר כך נראה לי שאינו מחויב מפני זה לסגור פיו אם כונתו לסובה ויצא מריבורו תועלת. ונראה לי שאפילו אם התועלת ההיא איננו מניע לשום מצה רק להוציא עצמו מן החשד באיזה דבר שיהיה או אפילו לא יהיה התועלת ההוא רק לענין סמונו כגון מי שיבכו ממנו לצדקה ולשאר דברי מצות ומחויקים העולם אותו לעשיר להסיל עליו הסלות גדולות וארנוניות מפני שאינם יודעים התנאיתו המרובה כל כי האי נוגא נראה לי רשרי לאודעי נפשיה שלא להשביע את עצמו, אכן בחנאי כפול כגיל שלא יהנה לבי בסיפורו כגיל ולא ירצה להחכר במחשבתו על ידי סיפורו ולכל לבבות דורש ה' אם מצטנניהם לכבודו אם לאו, אבל אם מחשבתו להחכר בסיפורו אף שעל ידי כבוד ההוא יהיה לו ריוח ממנו אסור. והנה אפשר לך במה ירצה האדם את לכו שלא יהנה לכו כזה כי לפי טבע האדם הוא כמעט בלתי אפשר ולכן אעתיק לשון ח"ה מה שכתב בהשער הכניעה וזה לשונו, ואם ישכחתו על הסובה יבין למשכחו עליה ותהיה נקלה בנפשו וקטנה בעיניו לקטנותה אצל מה שהוא חייב בו סכפלי הסובה תהיה ויאמר למשכחו רב לך אחי אינה נגר עונותי אלא כניצוץ מן האש ואפילו אם תהיה נחשבת למאומה איך ארע אם היא ניצלת מפניי ההפסד המשינים אותה, עד כאן. רצוני לומר שלא עשה המצוה בשלימות בכל דקדוקיה או עשהה לכונה שאינה ראויה ועל דרך זה יוכל האדם להקשות את לכו נגר טבעו שלא יהנה בסיפורו מעשים הטובים ובפרטות יעלה על לכו שזאת ההנאה עצמה מספרת עיקר המצוה ונקרא על ידי כן חונף אשר רמה בספר ח"ה לעובר עבודה וזה ואם כן יזכור איך יגיל וישמח בלבבו על עשיית המצוה מצד העולם הנה הלא על ידי השמחה הזאת המצוה כסלה וגם מקבל עליה עונש כעובר עבודה וזה יזכה בוראי יכסל שמחתו. כתב ר"י בספר אי"צ וזה לשונו, היצר יסיתך ויאמר לך לא יתכן שחיה עוברתך בלב שלם עד שתכסה מעשיך הטובים ולהורות היפך ממה שהיה כבר כלכך התפלל קצר ולא תתראה כשום מה טובה אך להראות העצלות במעשה העבודה ולא תצוה על הטוב ולא תזהיר מן הרע ולא תראה סימן יראת שמים אלא תתנהג במנהגי הקלים ותהיה מעורב עמהם במאכל ובמשתה וחזרה ורוב השחק והעושה ענין זה לשם מצוה הפסרו אלף אלפים יותר משכרו ודומה לבורח מאש קטנה לאש גדולה אך הישר והטוב שיחללל בכונה ובאריכות ועשה כל הטובות בגלוי ובסתר ואם יכבדוהו על זה וישכחוהו אין סוּק לו בשבח אחרי שלא כיון לזה בשעת מעשה. עוד כתב שם כעת אשר תעשה מעשה הטוב תבחין עצמך ממי אחת מקוה הנסול אשר מאל הוא ראוי להיות אבל אם מאחרים אינו שלם וגם תבחין אם זה המעשה אשר תעשה לפני העולם אם היית עושה

ביחוד בחררי חדרים בזה הענין אשר אחת עושה ברכים ואם יכרך לך. זה אז מעשיך שלם, עד כאן לשון ר"י. וזה הענין כלל גדול בענין המעשה שלא יהיה בעבודתו בכלל חונף שרמה אותו החסיד בעל הדין לעובר עבודה זרה כרלעיל. והנה במה שיספר מעשיו לכונה טובה תהיה מה שתהיה שלא יהיה בזה עליו עונש ההתפארות והחכם ידע להבין ולהשכיל מכלל זה כל פרטי הספיקות הנולדים בענין זה כי אי אפשר להעלות כולם על ספר.

חלק שלישי

אשר שמו
ש ע ר ה ת ח ת ו ן .

הקדמה לפרק המצות.

מרו חכמינו ויל הוי רץ למצוה קלה ובורח מן העבירה, עד כאן. והטעם שמלבר שאין אתה יודע שכרו של מצות יש לאדם ליתו אל לבו מה שאמרו חכמינו ויל שלעולם יראה האדם את עצמו כאלו חציו חייב וחציו זכאי וגם כל העולם כולו חציו חייב וחציו זכאי עשה מצוה אחת אשריו שהכריע את עצמו ואת כל העולם לכף זכות עבר עבירה אחת או לו שהכריע את עצמו ואת כל העולם כולו לכף חובה, עד כאן, נמצא שכל אותם הנענשים על ידו הוא ישר והוא יסבול עונש כאלו הרגם או הויקם בידים, גם ישים אל לבו הפגמים הרבים שפוגם בענותיו בעליונים ובתחתונים כמו שהאריך בזה מאד בקול בוכים בפסוק נחמשה רכינו, ואל ירמה האדם בנפשו שכל זה אינו רק למי שעובר מצות לא תעשה שעושה מעשה אבל העובר מצות עשה שאינו רק בשב ואל תעשה אין בו עונש שארבה הרבה בהיפך שעונש ביטול מצות עשה אין לו ערך ושיעור כמו שהאריך בזה בספר חרדים בהקדמה. והואיל ואחי לירן ענין זה מחומרת מצות עשה על מצות לא תעשה שכתב בספר חרדים אי אפשר ליפטר ממדרש בלא חירוש מקושיא עצומה וגדולה ונפלאה היא בעיני שהרי אמרו חכמינו ויל ארבעה חילוקי כפרה הן ושם מוכח דמצות עשה היא חקלה שבכולן וקושיא זו לא נתישבה בשינויא שכתב שם בספר חרדים על מה שהקשה שמה והוא שחומרת עונש מצות עשה הוא מאחר שאין בית דין שלמטה מענשין אותו עליו כמו על מצות לא תעשה אם כן עונשו גדול מאד מפני שמענשין אותו על מצות עשה בעולם הבא כי טוב לאדם לקבל כל עונשו בעולם הזה שלא יפסיד שכרו בעולם הבא גם לפי זה צריכין לסימור דפסח ומילה שעונשם כרת הם קלים משאר מצות עשה ומוכח בכמה דוכתי שאין הדבר כן. ונראה לי ליישב כל זה שמה שעונש מצות חמור מאד הוא מפני שביטולה הוא על ידי ביטול מעשה לאפוקי מצות לא תעשה אינה רק בשב ואל תעשה לכן אין עונשה חמור כל כך, וכן הטעם בשכר שניהם ופסח ומילה היינו חומריהו ששלבר איבוד מחלקם בעולם הבא נכרחים גם מעולם הזה, וכן מה שחשובה מצות עשה קלה מכולם היינו מעמא שהחשובה אינה מועלת שיהיה לו שכר בעולם הבא כעושה מצות רק מועלת לבטל ממנו עונש הניהם ומפני שעונש איבוד מחלקו בעולם הבא נשאר במקומו לכן חשובה קלה אבל מצות לא תעשה שאין בביטולה עונש רק בניהם ועל ידי החשובה מחבטל העונש סכל וכל לכן חשובה חמורה יותר ממצות עשה דריק.

אמרו חכמינו ו"ל במסכת שבת כל העושה מצוה כמאמרה אין מבשרין אותו בשורות רעות אמר ר' יוסף אפילו הקדוש ברוך הוא נוזר גזירה מבטלה. וזה כמה נסתפקתי בפירוש לשון כמאמרה גם היה בלבי שאיך יעלה על הדעת שבשביל מצוה אחת לזכר יוכה למעלות עליונות הללו אחמהא, ועוד ראם כן מצות האחרות מה תהא עליהן, עד שמצאתי שאהבה נפשי ואהבתי לאחרים ותרגלתי בפי חבריות ללמדו בחברות הוא ספר חרדים שכתב רף ס"א וזה לשונו, ואף על פי שחייב אדם להזהר בכל המצות מכל מקום יש לו להחזיק באחת מכל המצות בכח גדול ובהחמדה שלא יעבור עליה כל ימיו שהאוחז ענף אחד מן האילן יפה נמשכים אחריו כל הענפים אבל אם בא לאתחזק כל הענפים יחד לא יוכל לאחוז כולם, עד כאן לשונו בקצרה, ומביא שם כמה ראיות על זה. וצריך אני לומר ראשחמיסחיה לחרדים מאמר הנ"ל כי נראה לי פשוט שלפי דרכו זה כונן מצוה כמאמרה. ובח"ח הביא בשם סרגניתא ר"י מאיר יש בידו מצוה על אמתתה וכו', ונראה לי רשני מאמרים הנ"ל עולים בקנה אחד ועדיין אנו צריכין למדוע.

וחנה אפשר בקצרה איהו כללים המצטרפים לעשיית המצות מספר חרדים ואלו הם, א' לעשותם בכונה לצאת בה ובעיני עצה טובה לזה לומר קודם עשייתה אעשה מצוה פלוגית כדי לייחד הקדוש ברוך הוא ושכינתיה. ב' לעשותה ביראה ובאהבה ושמחה רבה רכל מצוה דורגא הוא דשרר ליה הקדוש ברוך הוא, והמקובל מהר"א ו"ל נלה לאיש סודו הוא תלמידו הזקן המקובל היותר גדול בוטנינו מהר"ר חיים קאלפרים ו"ל שזה ר' או ר' שנים שהלך לעולמו שכל מה שהשיג שנפתחו לו שערי חכמה ורוח הקודש היה בשכר שהיה שמח בעשיית כל מצוה לאין חכמות. הג' שיעשה המצוה כולה ולא מקצתה. הד' שיעשה בקרקוק גדול ככל פרסיה. הה' שיעשה בעצמו ולא על ידי שליחו. הו' שימחר לעשותה בכל האפשר. הו' שיהיה המצוה בכל היותר אפשר הן בהידור המין שהיא באה ממנה הן בהידור תיקונה ואמרו חכמינו ו"ל בהידור מצוה עד שליש במצוה. הח' שלא יעשה המצוה חנם אלא בדמים, עד כאן לשון חרדים בקצרה, ואשר במצותיו חפץ מאד יעין שמה כל הדברים על בוריים ויותר מחמה.

כתוב בשלחן ערוך מי שאין לו אחרונ או שאר מצוה עוברת אין צריך לבזבז עליה הון רב וכמו שאמרו המבזבז אל יבזבז יותר מחומש ודוקא מצוה עשת אבל מצוה לא תעשה יתן כל ממונו שלא יעבור.

CONFIDENTIAL

SECRET

OLD COPY.

נחנתי לי איסור בדבר זה. בענין הפסק עור בין צמר לפשתן טועים רבים כי אין היתר רק לתפור הצמר בשפה אחת מן העור והפשתן בשפה השניה והמה תופרים הבגד והצמר והעור בתחיבה אחת ובוה אין מועיל הפסק העור והיו שעטנו נמור. ראיתי א"מ החסיד ז"ל מחמיר בשמלנים ובטירקשין גרוב גרין שלא לתפורם בפשתן או בכגד פשתים אף על פי שפשוט שאינו מצמר רק מנמלים או נוצה של עיוס מטעם שמא יש בו חוס אחר מצמר בהמה וכמרומו שכן הוא בחשכין ואם כן ממילא יש להזהר גם כן כהור שטרנג הרגילים בזמן הזה ולא בחיי אבי ז"ל. עוברי דרכים השוככים במלון במטותיהם צריכין לברוק אחר המטות אם אין בהם העשויין מביירר וזאל שהוא שעטנו כמו שרגילין לעשות המכסה למטות מהם, וכן כשיוצאין ממרחץ ושוככים על מטותיהן צריכין לדרקק בזה, וגם אחר המחצלות הפרוסות על המטות שרובם שעטנו כמו שאכתוב בדיני מרחץ. בליקוסי מהר"ל אסר יריעות שעטנו התלויות בחדרים ואסר גם כן לתלות על השלחן מפה של שעטנו לגוי. ונראה לי שיש לזהר גם כן לישיב בבית נכרי על כרים וכסתות ראיא בהם חשש שעטנו והיינו אם אינם עשויים על פני כולן מעור, אף על גב דרשם בליקוסיס מחיר לא התירו אלא מפני שלא נתכוין להנאה ואין כל אדם יכול לשמור סוד וגם כתב שם כהנ"ה בשם מהר"י זי"ל לאיסור ובסוף הליקוסיס כתב מהר"ל עצמו לאיסור. ואיסור זה יש לדרקק בו בשעה שאדם מסתפר בבית נכרי שלא לישיב על הספסלים להיות כסתות עליהם אם לא יראה וידקק שעליונם ותחתיהם אינם מצמר כי התפירה ודאי מפשתן.

דיני נדה וערה.

תחרר אל דבר ה' ידקק מאד בפרישת העונה הסמוכה לוסחה שהיא ראוריתא, וכפרס אם הוסת אינו קבוע בקבע נמור צריך לדרקק רב מחי יתחיל לפרוש ועד מחי יפרוש על פי חכם. אסור להסתכל באשתו נדה אפילו בעקבה וכל אבר שרגיל להיות מכוסה, וכן לא ירבה עמה בדברים שאינם צריכין וסביאין לירי שחוק. כשם שאסור ליגע בה כך אסור לזרוק לה דבר. לא יאכל עמה בקערה אחת ואפילו כימי ליבונה יש להחמיר בזה. לא ישחה סכוס ששחתה היא רק אם איננו מלא תצריך לשפוך אחר שחיתה עור משקה בכוס ששחתה היא או ששחה אדם אחר כיניהם או שהלכה לה קודם שישחה הוא. אסורה לסלואת לו כוס, ואם עושה על ידי שינוי כגון שמנחה הכוס ביד שמאלה על השלחן, ועל האצטבא או על הכר והכסה שרי אפילו ביד ימינה. אסורה להציע מטתו בפניו עם פריסת הסרינים אבל בלא הסרינים שרי. אסור לשגר לה כוס של ברכה או להעמידו בפניה, ודוקא לא לברכה אבל אם גם כני הבית שותין סמנו לית לך בה. אסורה ליצק לו מים לרחוץ בו פניו ודיו ורגליו, ונראה לי דשלא בפניו שרי דומיא דמזינת הכוס. נהגות הוולדות להחמיר נגד הרין חוסרא דאחי לירי קולא ככבוד השם יתברך ברוך הוא

שכל ימי הלידה רהיני ער שהולכות לבית הכנסת אינן מוכירות שם שמים בפיו ועל ידי כן אוכלות בלא גטילה ובלא ברכה ובלא ברכת המזון מלבד שאינן מתפללות וקוראות קריאת שמע. ולפום רהיטא היה נראה דאחר שאינה עוד מתבוססת ברמיה אין מקום כלל לסנהגן שהרי גם המסמירין בנדה לא החמירו רק תוך ימי ראייתה, אכן אפשר ליישב בדוחק מנהג בנות ישראל שהחמירו עליהן מפני הטומאה כל זמן שלא סבלה רק שבשעה שהולכות לבית הכנסת היה להן דבר זה לעגמת נפש ולכן הקילו מחומרתן אכל קורס שהולכות לבית הכנסת רלח בהו משום עגמת נפש החמירו אף שפסקו רמיה, ואף על פי שבשאר ימות השנה מקילין נשי רידן שבארצנו אף בימי ראייתה הוא גם כן מפני עגמת נפש. כן אפשר ליישב המנהג, מכל מקום נראה לי ראשה שרוצה לברך אחר שפסקו דמי לירחה לא הפסידה וחבוא עליה ברכה רלא נרע משאר סמאים ולא רמיה לבעל קרי שבא על ידי קלות ראש וכן יסדתי בשירי ליל שבת תרי"א וזה לשוני בלשון אשכנז איר קינס בעס זינגט ערשט אן אנצינדן; מוז ער, ועל כל פנים לא חקל בנסילת ידים כלל. רוב היולדות אינן מרקקות בזמן סבילהן; כראוי רלא ידעי הזמן הראוי לנקבה ולזכר רק סברי דהאיתור לסבילה נקבה אינו רק שנהגו סלסול בעצמן, ובאמת לזכר מאחרות הסבילה יותר מן הראוי, אכן לנקבה אסורות לסבול*) ער הלילה שלמחרתו פ"ב ללירחה, כן הוא במהר"ל ובאגודה. לכו אותן נשים המקדימות לסבול חיכך אחרי י"א שבועות או ב' ג' וד' ימים אחריהן לפי שסבורות שהאיתור אינו רק מהמת סלסול כנ"ל איסורא עבדי. צריך והירות רב שלא ללכת אחורי אשה כלל ואפילו היא אשתו ואמרו חכמינו ז"ל אחורי ארי ולא אחורי אשה, ויסה עצמו לצרדין בכל האפשר גם ירחק מזה שלא ילך בין שתי נשים ולא תעבור אשה בין שני אנשים רקשה לשכחה, ואם האשה נדה איכא סכנתא. וענין זה צריך דקדוק בפרסות כציאה והליכה לבית הכנסת, וסוב שילך בצד האחר שאין הנשים הולכות בו, ואם אי אפשר להסות עצמו לצרדין כאשר רוחב הרחוב מלאה נשים או יהיה שח עינים. וכתב בספר היראה ואם פגע באשה אפילו פניה וקסנה יעצים עיניו או יסבב לצד אחר ולא יכיס כלל במלכותי אשה אף כשהן רק שטוחים על הכותל, ער כאן, וכל שכן בעקבה שהוא מכון נגד הערוה ובנקיבה מנעילה ובאדום האדום שהוא בתוך הוולן ובבתי שוקיה הלבנים וכל שכן צבועים שלא נהנו כן אמותינו רק מקרוב באו ללבשן בצבעים מצבעים שונים ובעיני רומה לפריצות וכל שכן כרגליה יורדות מוח הערומות מכלי לבוש עליהן קורא אני עליהן וברגליהם תעכסנה, ודרשו חכמינו ז"ל ועצם עיניו מראות ברע על הנשים העומדות על הכניסה בנהר שרגליה ערומות והוא הרין בוריעות המג לין בשעת מלאכתה וכל שכן שלא יעלה במעלות הכבש אחורי שום נקבה אשר לא תגלה ערותה לנגד עיניו. ושה עינים בתמירות הוא ממדות הענות, ובעלי מעשה חושבים לאיסור גסור להסחכל חוץ לד' אמות. ואמר

*) בהשגיחאל של ר' משה מייזן: ד' ש"ך ר"ס קצ"ד

החכם, אין חתץ בפני התאוה כעצמת העינים. כתב בחשובת מתי"ק סימן פ"ח בשם חערך, כלבישת ארום פריצות הוא לנקיבת, ולכן רע עלי המעשה שתתחילו כנות ישראל לנהוג כלבישת הארום מה שלא שערו אבותינו כימי חורפי ואפילו בכל מיני צבעים היו נוהרות חוץ משחור ולבן. וכתב עור שם מסורת בירדנו לתקפיר על לבישת הארום לבני עמנו, עד כאן, והיינו אפילו לזכרים, והפעם מכואר שם. *) המספר מעות לאשה כדי להסתכל בה אף על פי שמלא חורה ומעשים טובים לא ינקה מדינה של ניהגם וכל שכן הנוגע בידה ממשי, ובמחול של מצוה המרקקים כורכים סביבות יריהם בנר שקורין וטשינלן, ואם יודע בעצמו כוראות שלא יבא לירי הרהור שרי.

אל ירבה שיחה עם אשתו סתורה וכל שכן נרה וכל שכן אשת חבירו, ובשוק אפילו שיחה קלה אסור עם אשת חבירו, ואף על פי שאסרו בכרכות לתלמיד חכם אפילו עם אשתו בשוק לפי שאין הכל מכירין אותה, נראה לי רבעירות קטנות כדירן בארץ אשכנז שרוב העולם מכירין בהן שרי. אכן ביריד שהרבה אורחים בעיר והמה מכירים האנשים ולא הנשים יש לתחביר. איסור דאורייתא שלא לראות בסמא שקורין שפיל, ולצורך כגון שיש לללוק בפניו וכיוצא שרי, אבל אחרי שנסתפר אסור.

דיני פאות.

מאד יש לזהר בענין גילוח הפאות הראש והזקן שעונשם גרול מאד כמו שכתוב בספר הגן. על פי הרבנים האלה ראוי לזהר בענין הפאות ושיעורם בכל הרקדוקים שאפשר. והנה אין מבורר באר היטב בדברי הפוסקים המפורסמים שיעור רוחב וגובה הפאות הראש לכן אעתיק לשון ספר הכונות שרוחב הפאות הוא השער שיש מן האוזן עד שליש המצח וגובהו יהיה מניח כשיעור שאם יקימו האזנים למעלה בראש ויותר מעט למעלה. ונראה לי הפירוש דהיינו עד מקום שסניע כפיפת האוזן כשיכפפנו למעלה וכמו שנחנו הפוסקים סימן זה נבי מקום שחיטה לבהמה. ואני קודם שזכינו לקדושת טפר הכונות בחוץ לארץ נהנתי השיעור עד נקב האוזן כי מלישנא דגמרא המשוה צרעיו לאחריו אוניו משמע לי שהוא שיעור זה. ואם כן אותם הסגלחים כל שער הראש שקורין קולבין רובם אינם מניחים שיעור הגיל ברוחב וגובה וגם אינם יכולים לסמוך על מה שאין איסור אלא דוקא בתער שבגילוח כזה גילוח לזנות במספרים כעין חער, אבל המניחים שערות ראשם ארוכים בגילוחם אין חששא כולי האי. אכן לשעמים רגילים האומנים גם באלו לעשות כעין חער ליפות הגילוח לכן נראה לי שגם המה ידקדקו כשיעור הגיל. ובפאות הזקן כתבו הפוסקים שירא שמים לא יעביר חער על זקנו כלל, ובמספרים כעין חער שרי, וכדי שלא יבא לירי סכשול עין הגדול הגיל במה שכתוב בשלחן ערוך בשם הרומת הרשן

(*) במתי"ק של ר' משה מייזן: ע' י"ד קע"ח.

טוב לעשות כמו שכתוב בספר הכונות שאין לנלח כלל בזקן רק למעלה מן השפה מה שמעכב האכילה ובמספריים.

קצת דיני עבודה זרה וצורות.

אסור להשהות בביתו צורה שלימה מאדם הבולטת או מלאך חסה ולבנה וכובים אפילו אינם בולטים הן על כלי זהב או על כלי כסף או כלים סמה שיהיו רק צריך לפחות הצורה במקצת בעין או כחוסם או כסה שירצה. יש להתרחק מפתח עבודה זרה ומדרכה ר' אמות אם אפשר. שלא להסתכל בצורות וריוקנאות, ומאחר שאיסור זה נלמד מפסוק אל תפנו אל האילילים משמע רשמץ ע"ז יש בו ובפרט לפי פירוש בעל הערוך, אכן לפי רבנו התוספות והנמשכים אחריהם אין איסור אלא בצורות הנעשות לשם עבודה זרה ובאותן הצורות ודאי עונם גדול מנשוא. פרצוף המסלח מים אסור לשחות ממנו, ונראה לי דרוקא אם המים יוצאים מפי הפרצוף אבל אם קנה יוצא מהפה מותר לשחות מחנה רזה אין נראה כמנשק לעבודה זרה.

דיני טבילת כלים.

אסור להטביל כלים חרשים על ידי קטן, ומה טוב לבעל הבית שיזכה בעצמו במצוה ובברכה, ומצינו שנשתבח אברהם אבינו עליו השלום כמה שחשב החמור בעצמו לעקירה שלא היה רק מכשירי מצוה כל שכן במצוה עצמה שידורו בעצמו לעשותה ולא יניח לעשות על ידי שלוחו וריוח בזה שירקק במצוה הטבילה לעשותה כראוי רהיטנו שירקק שיבואו המים לתוך הכלי בכל צדדיו בפנים ובחוץ ושיהא רפוי במקום הנחת היר בו. כלי חרס המחוּפּין בזכוּת שקורין גלזווארנים יש פלפול אם מחויבים בטבילה לכן יש לטובלם בלא ברכה. ריחיים של כשמים שקורין הנ"ס מו"ל צריכין טבילה אף על פי שמחושקים כעץ גם שטופל אינן כרוזות של ברזל ונחשת מחט שחופרין בה מוליחא ומשפך של נחושת ואפילו אם רק השפופרת של נחושת והשאר כלי עץ כולם צריכין טבילה. כן כתוב באיסור והיתר הארוך. מקרה ליין הצריך מהר"ל טבילה, וכן גרון לחתוך בו בשר. ונראה לי שבגרונ שאינו מיוחד לכך הו' חומרא יתירא וגם מה שהצריך שם ליבן לגרונ לחתוך בשר מלוח הו' נמי חומרא יתירה.

דיני ערלה.

אילן חרש כל פירותיו אסורים בהנאה עד שיעברו עליו ג' שנים שלימות אחר נטיעתו והשנה מתחלת מחשירי אם היתה נטיעת האילן מ"ז או ואילך שאז צריך להמתין ג' שנים שלימות אחר חשירי אחר הנטיעה, ואם נטעו קודם י"ז באב אוי מונין שנה א' עד חשירי ואחר כלות כ' שנים מחשירי מתחלת שנה הרביעית. ובשנה הרביעית אסורים פירותיו בלא פירון והפירון

הוא בפרוטה או בשוה פרוטה וזרקנה לים תנודל ואו אין צריך לשחקה, ואם יזרקנה לשאר נהרות או לרוח צריך שישחוק הפרוטה. ובשעת הפריה מברך ברוך אתה ה' אלקינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וצונו על פריין רבעי והפריין צריך שיהיה דוקא אחר שיגמרו הפירות ויתלשו. ספק ערלה או רבעי בחוץ לארץ מותר, ופירות שלהם אף על פי שידוע שהם מערלה מותרין רק אם לא ראה בעיניו שלקס אותו מערלה אבל אם ראה לקיפתו אסורים אף בשלהם.

סדר ודיני פדיון הבן.

שיעור הפדיון הוא כ' והובים ריג'ים רהיינו סמעות מדינתו ושערם מהרריל לערך עשרים אלפי טורנש ממטבע פראנקפורט, ולכן תואיל תנפק סמוסיה דמהרריל רקדקתי כשוכתי לפדות בני בכורי אייזק יצ'ו ליתן להכתן כ'ף טורנש, ואף שמסרתי לו קערת כסף אחת מלאה מסבעות והב וכסף כנהוג פה להראות העמים את יקר עשרם מכל מקום צויתי להכתן שיקח לפחות כ'ף טורנש מפני שזה רכסם ככל לכו שאין הכהנים לוקחים רק חצי והוב או מעט יותר לכן צויתי ליקח השיעור, והנה רובא רעלמא נכשלים בשיעור הפדיון כג'ל וגממא שאין הבן פדוי עולמי עד והוי ברכה לבטלה, לכן צריך רקדוק ליקח שיעור הג'ל, והכתן או האב שידוע שלא נפרה הבן כשיעור הג'ל מחוייב לחזור ולפרותו בברכה. אכן אחר שלקח הכתן כשיעור הרשות בידו ליתנו ח'כף לאבי הבן או לאמו במתנה. סדר הפדיון נוהגין פה שח'כף אחר שבירכו המתניא לוקח אבי הבן את הבן בידו ועומד לנגד הכתן ואומר להכתן אשתי ילדה לי בן ובר פטר רחם והרי הוא שלך, והכתן משיב לו במאי בעית ספי בכנך בכורך או בחמש סלעים רמי פדיונך, והאב משיב לו בכני בכורי נחא לי ספי והא לך חמש סלעים רמי פדיונך, וח'כף אחרי האמירה מושיט האב לכתן הקערה עם המעות וכשעת ההושטה מברך האב ברוך אתה ה' אלקינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וצונו על פדיון הבן ושהחיינו קודם שיקח הכתן המעות. וח'כף אחר הלקיחה מברך הכתן כורא פרי הגפן על כוס מלא מין העומר מוכן מקודם הפדיון לכרך עליו. כשאין הולד במקום הפדיון ראיתי נוהגין שהאב לוקח בידו סדן קטן שקורין ח'גנל כפולה לכמה כפלים עד שיהא קצת רוגמט ילד ונוהגין ככל הג'ל שאחר שאמר האב הרי הוא שלך מוסיף ואומר בכל מקום שהוא. הסעודה היא סעודת מצוה, ואפילו בערב ראש השנה ואחר ראש חודש אב אוכלין פה כל הקרואים בשר וזין, כן נוהגין פה ואין צריך התרה. ראיתי פה מעשה רב בימי חורפי בכך בכור שלא נימול תוך שלשים ללידתו והיו מפוקפקים אם לפדותו קודם המילה או אחריה, סוף דבר עלתה הסכמה חכמי עירנו נוחי נפש ז"ל שלא לפדותו עד אחר המילה שהיתה יותר מבי' חדשים אחר הלידה ותאב והאם היו הסנדקים אחר שסבלה האם ללידתה, וכשעת הפדיון היו פה כל חכמי אשכנז ז"ל על

יום הועד לחקן כמה חקנות שחקנו או בשנה ש"ס שמיום ועד שהוא התגולל והתנפל עלינו המסור קריו בעלילותיו בשנה שס"ז שכמעט באנו עם כלל אחינו שכלל אשכנז לירי סכנה שאין למעלה הימנה לולי ה' שהיה לנו, לא ירעתי אם גם חכמי אשכנז הנ"ל היו באותה עצה להמתין בפריז עד אחר המילה שכמרומי שלא היו פה קודם המילה רק מעט ימים שלא היה או אפשר לפרותו בזמנו, ואף שאינני כראי לחלק על הוראת חכמינו הנ"ל מכל מקום לא ירעתי שעם מספיק לאחר מצות פדיון הבן אפילו יום אחד דוריון מקרימין למצות וחביבה מצוה בשעחה ואין פדיון חלוי במילה כלל לפי עניות דעתי ועוד ראם מה הילר קודם מילתו אם כן ביטל האב מצות עשה שהיה חייב בה ואין לה חשלוס, לכן צריך עיון בעוברא הנ"ל. בן פטר רחם שלא פראו אביו או שמת אביו קודם ל' מחויב הבן לפדות עצמו כשיגדל, ונהוג על פי מהרי"ל לחלות בצוארו סם כסף וכוחבין עליו בן בכור למען לא ישכח לפדות את עצמו.

דיני בכור בהמה

מי שנולד לו בכור מבהמה טהורה עשה שיקרשהו כפה להוציא בשפתיו שיהיה קרוש בקרושה בכורה. כתב בשלהן ערוך בהנהגותיו ליורה דעה סימן ס"ז על בכור בעל מום שטוב למוכרו חי לנכרים משום חששא רשמא יסרף ואז אסור בהנאה ומעון קבורה, אכן מהרש"ל ז"ל פליג עליה בתשובותיו סימן צ"א וכתב ראסור מדאורייתא למוכרו לנכרים.

דיני קימה מפני זקן ואב ואם

חייב אדם לקום מפני זקן ומפני חכם אף על פי שאינו זקן מלא קומתו ממש ולא כאותם שמנענעים רק גבם ואחוריהם ועוברין מצות עשה שנאמר בה ויראת מאלקיך בלי הנאה. וחייב לקום מעת כואו לחוד ר' אמתיו עד שיעבור מנגד פניו או עד שישב. וזקן מקרי כשמגיע לשיבה רהינו שכעים שנה. כתוב בס"ה שמחויב לקום אפילו מפני זקינה ואף נשים תקומנה. ובשבות מוכח ראשת חבר כחבר לקום מפניה. גם הזקן מוזהר מיראת מאלקיך שלא להטריח את הצבור רק כל האפשר לו שלא ילך לפניו יעשה בתקדמה ואיתור הליכתו לבית הכנסת וכיוצא וכן לא ילך לסעודה אחרי שהעם יושבין כדי שלא יעטרנו לומר שב במקומנו. חייב לעמוד מפני אביו או אמו מלא קומתו, ולא ראייתו מפורש בפוסקים מהיכן סתחיל לעמוד ועד כמה, רק מאחר שאמרו בירושלמי ר' טרפון הוה קם סקמה ראימיה מכר שמע קול כרעאה שמע מינה רחויב הוא כמו ברבו מובקע סמלוא עיניו עד שיחכסה מעיניו, וגם שאפשר לומר שר' טרפון החמיר על עצמו ממדת חסידות כמה דקם כר שמע קל כרעאה ומשמע קודם שראה אותה מכל מקום נראה לי דאחר ראייתה הוי חייב כמו שכתבתי. וכתב בספר חרדים רדיוב זה הוא גם כן בקונן וזקנתו וחמיו וחמותו ובעל אמו ואשת אביו כה"י אביו או אמו ואחיו הגדול ודורו ודודתו. כתוב בשי"ת

ררי' רפירש ארור מקלה אביו ואמו שאין מכבדם כראוי, ובר"ח כתב שאפילו ברמיות היו בכלל ארור, לכן יוהר האדם מאד בכבודם, ועיין בחלק ב'.
כשעושה צרכיו במקום מגולה יוהר פניו שהוא לצפון ואחוריו לדרום או איפכא אבל בין מורח למערב אסור מפני כבוד השכינה השורה בין מורח למערב.
גם ברי"ח כתב מענין זה.

דיני נחושים וסימנא מלתא.

כתב בספר היראה אל תאמר שום נחוש ובכמה מקומות הוזהרה החזרה על זה ואין לנו לשום שום סימן אלא מה שאמרו חכמינו ז"ל. ואם יש לו אדם לעשות מצוה כגון להתחיל מסכתא או להושיב בנו על הספר לא יאמר אמתין עד ראש חודש. ואף על פי ששולחן ערוך כתוב דנהגו להתחיל בראש חודש שאף על פי שאין נחוש יש סימן, נראה לי רטוב להתחמיר לקיים מצוה עשה דחמים תהיה עם ה' אלקיך, וכן כתב בס"ה סימן ג"ט ראין זה דרך הטובה כי אם ימות בתוך החודש נמצא מה ולא קיים המצוה. ומי שאינו מקפיד לעולם אל יקפידו עמו, אך המקפידים השמן עומד על ימינם לשוטנם, עד כאן. ובספר המצות סיים וסתוך שאין אדם יכול ליוהר בהקפות נכשל, גם הביא ראייה לזה שהכל חלוי בהקפדה שהרי הנכרים קוראים לבניהם בשם אביהם בחייהם ואין בכך כלום והיהודים מקפידין, לכן כל הענינים שרגילים בפומיהו ראינשי להקפיד עליהם שאנו קוראין כישוף של נשים כל המקפידים עליהם ועושין מעשה או מונעים ממעשה על ידי קפידא שהוא עוברים בלאו החסור כמו שכתב ר"י לעיל בש"ת שלו ובס"ה סימן ג"ט וגם בסימן שהוא הביא כמה נחושים האסורין המעין ימצאם שמה, רק אחת מהם אוכיר, שרגילות גם כן קצה ברורות האלו והוא שכתב וזה לשוננו, אותם הנודרים למיחוש ראשם שלא יאכלו ראש של בהמה ולמיחוש בני מעיים שלא יאכלו בני מעיים של בהמה הרי זה סורכי האמורי. ועניני נחוש הרגילות עתה אין צריך לכתוב אותם רק מה שאין לו סעוד בסבוע ואינו מפורש בספר אסור. אכן מאחר שירעתי ענין אחר המחוורש הנאמר בנמרא להריא לכן ארשמהו למען ידעו להזהר בו והוא מה שאמרו חכמינו ז"ל אל תתחיל בו ראש חדש הוא לכן כשתוכעים ממנו מעות מונע מלהצניא מעות בראש חודש שברעתו נחש ינחש שעל ידי כן כל החדש שהוא מעילנא לית ליה ומפקנא אית ליה, והנה בראש חדש אין ענין זה מורגל כל כך אכן בסנאצי שכת רגילים לוטר על כל מה שנעשה בו שכן יהיה בכל השבוע ואם על ידי כן עושה מעשה או מונע ממעשה הוי איסור גדול, אכן אם אינו רק בדרך שיחה והיתול לית לן בה. בקפידא דתרנגולת שקראה כתרנגול אין איסור רק אם אוטר בפה ששוחטה בשביל כן אבל לשחוט סחטא שרי. הנה אפרש קצת כמה שמפורש בנמרא או בפוסקים שרוטה לניחוש ושרי וטוב לעשות כן: איתא בחולין בית חינוך ואשה אף על פי שאין נחוש יש סימן ופירש רש"י אף על פי שאסור לסמוך על הניחוש סימנא בעלמא הוי ראי

מצלח בסחורה ראשונה אחר שבנה בית או אחר שנולד חינוך או שנשא אשה סימן הוא שהולך ומצליח ואם לאו אל ירגיל לצאת יותר מראי, עד כאן לשונו. ונראה לי דמה שזה לא מקרי סומך על הניחוש כיון שאינו מונע הליכתו לנמרי רק שאינו יוצא יותר מראי ולפי זה היה נראה לאסור מה שמקפידים בנשיאת אשה וחנוכה הבית על מילוי הלבנה, רק הפוסקים התיירוהו שאין הענין שמילוי הלבנה וחסרונה הוא בעצמו בענין הניחוש רק שעושין כן שהיה סימן טוב לעתיד. וכל שכן רקפירא דהקוה ושאר הרפואות שתלויין במילוי הלבנה שאין בזה איסור מאחר שהוא מצד הסכע. יש הרבה דברים שאסרו חכמינו ד"ל מפני סכנת רוח רעה או מויקים או שאר ראנות ומפני שעל איזה מהן אמרו כל מאן רקפיר קפרי בהדיה ועל איזה מהן אמרו שאין אותו הרוח רעה שורה בינינו ואפילו מה שאסרו מפני שהוא סכנה לכריאות אפשר שמה שלא כתבו אותם הפוסקים הוא מפני שאין סכני בני אדם שוין עתה כמו שהיו בימיהם וזה יוכיח שהרי כמה דברים אסרו בנמרא שיש בהם סכנה גדולה עד מאד ומעולם לא שמענו ולא ראינו מי שניזוק בהם, לכן לא אכתוב רק מה שכתבו הפוסקים האחרונים ורגילות לעשותם רק מה שאכתוב למטה מכרסם וכישא דירקא וכיוצא אף גל פי שלא כתבום הבחראי הוא מפני שראיתי אנשי מעשה נוהגין בהם ואף על פי שלא כתבתי שאר דברים המוזכרים בנמרא שיש ליוהר בהם מכל מקום המחמיר תבוא עליו ברכה רק שלדעתי אין חיוב גדול בהם כמו שכתבתי. כתב בס"ה כל דבר שהוא ג' פעמים אף על פי שאין ניחוש יש סימן ומכאן ראה שם לכן יש להשמר מכל כיוצא בזה. ענין קפירה התחלת מלאכה כב' ור' כתבו הפוסקים גם כן טעם לדבר בדרך הסכע חוץ מלדבר מצוה אין להקפיר כמו שכתבתי בחלק שני. עוד איתא בחולין, רב הוה קאזיל וכי חזי מברא דאתאי לאפיה אמר יומא טבא לנו ופירש רש"י סימן טוב הוא לעוברי דרכים כשמעבורת (רהיינו הספינה שעוברים בה לרחוב הנהר) באה לקראתם מאליה קודם שזימונה שיום טוב להם בבית אושפיום. שילינו בו. עוד שם, משתי אוספא, רצונו לומר השושה קצף שקורין שוים קשה לכרסם רצונו לומר שנופן מינפח ביה קשיא לרישא מרהייה קשיא לעניותא מאי חקנחיה לשקעי שקועי. עוד שם, ראכל ירקא מכישא דאסר נינאה קשה לכשפים, ומסעם זה צריך להתיר אגורת הבצלים או השומים או הצננות טרם שאוכלין מהם ומסעם זה אפילו בשבת חייב ומותר לפתוח את הכריכה אם אינה רק סקש וכיוצא אבל אם היא מחוט של פשתן צריך עיון אם רומה למה שכתב בשלחן ערוך סימן ש"ד סעיף י' ודוק. עוד שם שאין לחניח שום דבר תחת הצנור היורד מן הגג כי שמה חונים מויקין. עוד שם שיש לשפוך מים מן הכר קודם ששחה הראשון מהם כי לפעמים שחת מהם שר. בתאשה שלום אמרו כיס וארנקי מנחשי אינשי ולא מושלי ופירש רש"י מנחשי שלא יפול מלגם ואף על פי שהזכירו בלשון ניחוש רמזשעם דתוי איסורא מכל מקום אין נראה לי דאחזוקי אינשי ברשיעי לא

יוסף אומץ

מחזקין ואסו בשופטא עסקין בנמרא אלא וראי חיתר גמור תוא מאחר שיש
 טעם לענין זה. וקרוב לענין זה אמרו חכמינו ז"ל בכבא מציעא שאחר מן'
 הצועקים ואינם נענין הוא סאן רביש ליה בהאי מחא ולא אול למתא אחריתא
 ונראה לי דההפך בהפך, ולכן מוקנים מתכונן שאותם שדרו בנעוריהם בתי
 עקתא וכשראו דקיימא להו שעתא בבית ההוא אף על פי שרכו בני ביתם
 למעלה שהיה הבי עקתא קסן מהכילם וכמעט רלא מתרר להו כלל ביה אף
 על פי כן נשארו ברירת בית ההוא ושכרו או קנו להם בית או חדרים אחרים
 לחשימש כרי שלא יצאו מן הבית ההוא אשר בו גדלו והצליחו ועשו פרי.
 ונראה לי שדבר זה הוא בכלל בית חינוך ואשה וכו' שכתבתי, וכן עשה
 מחותני לוחא האנ אבי חותני יידי הריר ולמן השם ישמרהו ויחיהו מאושר
 בארץ ונבור בארץ עם אשתו בתי וריירלן שתי יתיו ורעם דודר ישרים יחברכו
 אמן כן יהי רצון. אמרו חכמינו ז"ל בפסחים הוי משתדל עם מי שהשעה
 משחקת לו רהיני לעסוק עסקיו עם איש מצלח שעל ידיו יצליחו גם כן
 רכיו ועניניו ועל זה אמרו כל הנוטל פרוטה מאיוב מתברך מפני שכל
 ממונו היה מתברך יהיה ביד מי שיהיה. וכן אמרו חכמינו ז"ל להתנאות
 עם רשע שהשעה משחקת לו שמע מינה רעננים אלו אינם בכלל ניהוש.
 מה שמקפירין שלא להתחיל רבר בבי ור' כתבו הפוסקים טעם לרבר אכן
 כתבתי בחלק ב' שלרבר מצות אין להקפיד. והנה הראייתך בעיניך איזה כללות
 מדברי חכמינו ז"ל כמה שאין בו טעם ניהוש ועל ידיו כן אתה הראית לדעת
 ולהבין ולהורות מעצמך את האסור והמותר בכל פרטיו כן יא אפשר להעלות
 על ספר כל הפרטים שמרגלא בפומיהו דהנהו נשי, גם אין ידועים כולם לי או
 לשום אדם בעולם שאיזה מהנה מנחשות ניהושים אלו ואיזה מהן אחרים
 עד כי כולם ואפילו רובם חדלו לספור רק מענינים אלו שביארחי מוכח דכל
 ענין שיש לו טעם בקצת על פי הטבע לא מקרי ניהוש וזה כל פרי הסר חסאח
 הניהוש. ואם כן מה שמסמנין העולם כשפכות שמן שראנין על כל צרה
 שלא תבוא עליהן אפשר ריאות עברי וטוב להם לפשפש במעשיהם ולחקק
 להם דרכי תשובה. וכן מה שאמרו חכמינו ז"ל מה אחר במשפחה הראג
 כל המשפחה לא אמרו לענין זה אלא להורות להם דרך תשובה. וכתב בחדרים
 מצות עשה מדברי סופרים להתענות על כל צרה שלא תבא על הצבור
 ואם לא יעשו כן נראה כי מקרה הוא ועל זה נאמר ואם תלכו עמי בקרי
 ותלכתי אף אני עמכם בחמת קרי, כלומר כשאביא עליכם צרה כרי שתשובו ואם
 תאמרו שהוא קרי אוסיף לכם חמת אותו קרי, עד כאן. ונראה לי דצבור דנקט
 לאו דוקא דליחיד הוא הדין והוא הטעם כמו שכתבתי. ומשמע מתוך דברי
 שית דריי שאין עיקר התשובה להעביר הצרה מעליו רק אפילו אם עברה
 מחוייב לשוב על עונותיו אחר חיפוש דרכיו שחראו לו מן השמים ביסוריו,
 ועל הא דמת א' וכו' אמרו נולד בן וכו' באותה משפחה נרפאה כל המשפחה.
 ונראה לי רמזה יש לרן בעניני שירוכין לרקק סאר ולרבק במשפחה שרובה

עולה ואינה יורדת וכן ראיתי חכמי לב עושין. כשלחן ערוך יורה דעה סימן קי"ו כתב צריך לזוור מועת הפנים ולא יתן מעות בפיו ולא יתן חבשיל או משקין תחת המטה אפילו וכו' כן כתוב ביש נוחלין מפני שרחו רעה שורה עליהן. באורח חיים סימן ר' כתב הרוחץ פניו ולא נגבם יפה פניו מתבקעים או עולה בהן שחק. אמרו בכרכות רחולה היה חתן וכלה צריכין שימור ויש אומרים אף אכל ויש אומרים אף חלמיד חכם כלילה. וראיתי שמקפידין הרבה על שמירתו אלו וכפרסות לאכל ולחיה אין מניחין אפילו רגע אחד ביחידות וגם אין יוצאין אפילו רק לפני פתח בית החורף אם אין גרול או קסן עמה ובחיה ראיתי נוהגות לדקק שלוקחות סכין בידן כשהולכות בחדרי הבית ביחידות בסוף ימי לירחן. איתא בניטין ה' דברים העושה אותן קרוב למיתה יותר מלחיים: אכל ועמר, פירש מיר. שחה ועמר. הקיז רם ועמר. ישן ועמר. שמש מסתו ועמר. ומצאחי בליקוסים של מהריר יעקב מרגלית ז"ל ששמע מסחרר מעבלין ז"ל והעתיק א"ס החסיד ז"ל מכתב ידי הנאון כשהוריר משה לוריא ז"ל אביר דקיק וירשש וזה לשונו, ושמעתי מפי הרריר ישיע שישב עד כי שיסיים כרכה אחרונה וסימן ואשימים בראשיהם, עד כאן לשון ליקוסין הנ"ל. והנה חפשתי באגודה אחר הרברים האלו במקום מקור דין זה שהוא בניטין ויינעתי ולא מצאתים ואף על פי כן נאמנים הם נאונים הנ"ל ונאמנים דבריהם ואחרי דכתראי רכתראי הו המעתיקים יש לחוש לכל ה' ענינים הנ"ל אף על פי שלא ראיתי הרבה נוהגים כזה ותהלה לאל אין ידוע מי שניזק על ידיהם מכל מקום מהיות טוב אל תקרא רע. המקובלים כתבו שהמשליב ידו אחת בחברתה על ידי שכופף מצבעות יד אחת בחברתה מעורר עליו הרינים, ולכן יש לזוהר כזה ובפרס בחולה בר סינן. כס"ה כסימן חס"א כתב אדם שבוטח בית חרש במקום בית ישן יש לזוהר שלא ישנו הפתחים והחלונות מכמות שהיו בישינ ואם לאו יהא להם סכנה מפני המסונים שדים או מלאכים ואין כזה משום דרכי האמורי. ושמעתי שמשמעם זה מקפידין לזרז בבית חרש רק מניחין לזרז בו בחנם מי שלא יקפיד על כך או נותנים לו גם שכר מוסף על הרירה. ראיתי א"ס החסיד ז"ל נוהר שלא לכבות נר בפה דקשה לנכפה בר סינן וכן הוא בחופת אלי' רבת. כתב כס"ה סימן רמ"ז ראובן שיש לו בן ונוטה למות יבא שמעון ויאמר לאביו פלוגי בן פלוגי הא לכם שקל הא לכם ככר כשר ויין ואני שורח את בנכם שיהיה בני ויחיה ואין בו משום נחוש. עוד שם סימן תתשס"ג, מי שאוכל וופ"א ולא אכל פת חרבת אחריה אם יבוא על אדם הרוג יוצא רם חפצע כאלו הרגו הוא, עד כאן. לכן יש לכל אדם להשמר מפני זה כמפני חרב שעל ידי זה יהיה בסכנת נפשות אם יהיה חרוג ולא נודע מי תהורג שצריכין כל הנחשדים ללכת אצלו וכשבא הרצח אליו יצא רם חפצע. וכן קבלתי שמי שיש אצלו סכין שאיננו נקי משיוירי המאכל הנדבקים בו ויבא אל הנרצח חוציא המכה גם כן רם כנ"ל, לכן יש לדקק גם בזה, ומלבד זה השעם יש לנקות הסכין אחר כל אכילה מפני מרפות

מבשר לחלב. עוד קבלתי סגולה למי שנסבע במים בר מינן ולא נודע איה מקומו וחיה זאת, יורקו קערה מעץ על פני המים ויניחנה צפה מאלה עד המקום שתתנו מעצמה או במקום שהוא שמה יהא הנסבע, ושמעתי שעל ידי סגולה זו מצאו בנהר איש אחד שהיה שמו מאיר חתנו של סעבילן רי"ד הסמוך לפירקאס', ואם אמת הדבר הוא סגולה וענין נפלא להתיר אשת הנסבע שלא תצטרך לשבת ענוגה. מצות עשה שיכתוב כל אדם ספר תורה אף על פי שיש לו ספר תורה או לפחות ישכור סופר לכתובה אף על פי שיש לו ספר תורה והלוקח ספר תורה אינו יצא בזה אם לא שמנה אותה או מסיע להנהחה, ועכשיו שמקילין מאד במצוה רבה הזאת אפשר שסומכין על דברי הראש"ש שכתב שבזמננו עיקר המצוה לכתוב ולקנות נמרא ופירותים ושאר פוסקים, ואם כן אף לפי דבריו מי שגם זאת אינו עושה ביטל מצות עשה זו לגמרי. אכן השלחן ערוך כתב לפסק הלכה שהראש"ש לא בא לבטל מצוה זו רכתיבת ספר תורה ממש רק בא להוסיף שבזמננו יש גם באלו מצוה רבה לכן כל בעל כס קצת ירקרק עד מאד לקיים מצוה זאת. עניני שמות לילדיו הלא המה כתובים בסוף הספר. אסור לשאול במכשפים רק לנגיבה מצינו היתר, ובחולה החיר מהרירו אכן מהרש"ל בתשובותיו פלג עליה אפילו בסכנת אבר היכא דליכא סכנת נפשות, אכן חולי הבא מכישוף או מקרה או רוח רעה התיר שם.

קצת פרטים מנדרים.

בר"ח החמיר מאד לירור נדרים ואם נדר ישתדל ככל עוז להתירם, ואף אם רצוני לקיים יקיים בלי נדר. ומיהו לקמן כתב שאין להתיר נדר מצוה רק לאונס גדול, ואם התירו לו, מן השמים אין מחירין לו. ועוד כתב בזמן הזה אין לירור אפילו נדר מצוה שהשטן מקסרנ' שלא יקיים את נדרו אם לא שהוא ירא שמים שיורע בעצמו שבוראי יקיים את נדרו. אכן בעת צרה בר מינן מצוה לירור אכן במתון ובמועצות ורעה שאל ירור רברים שקרוב לו לעבור עליהם. לכן נראה לי שאל יקבל עליו הנדרים ההמה רק לזמן קצר ואפילו תוך הזמן הנ"ל יתלה נדריו בקנס מסונ' שאם יכשל בנדריו יוכל לחקן המכשול במזמנו כמו שכתבתי בסדר החשובה שלי. וכתב בר"ח שיכתוב נדריו למען ירע באויה אופן הם ולא יבא לירי מכשול שיצר הרע יסיתנו לאמר עד כך לא נדרתי, וכן אם יורע בעצמו שנכשל באויה עבירות טוב לו לירור אכן גם כן באופן הנ"ל. וכל פרישות שעושה הן בחזקת וסניעה בשר ויין ופירות וכיצא יתנה בפה מלא בפעם הראשונה שאינו עושה כן משום נדר רק אף שיעשה כן פעמים רבות לא יהיה הדבר עליו בנדר. ונראה לי ששוב יותר להתנות כן פעם אחת בכל סדר של שלש שלש שעושה כן. ודבר שרעתו לנתון כן חמיר הוי פעם ראשונה נדר נמור תצריך התרה, ולא אמרו ג' פעמים אלא אם כן אין רעתו לנתון כן חמיר. ומסני' שעושה ביטול

הגדרים חמור מאד מאד טוב לאדם לפשפש בכל חורש אם עבר מימיו על שום נר ובפרט בגדרים שנודרים רבים בבית הכנסת לפני ספר תורה כגון יולדת וגומל וסיוע ספת לחון וירקק לפורעם מיר במעוה טובים. וכתב בש"ח יש עונש באיחור גדרים והצדקות אף על פי שמשלם אותם כי חייב לשלם אותם מיד ואם ישכח משלם כזמנם ומשלם אחר כך אף גם ואח עונש יענש. ולכן כשהשמש גובה בבית הכנסת בראש חרש הנרכות לסמור שנרבה העולים לספר תורה בחרש ההוא במי שכירך ואין נוחנין רק פשוט שאין יוצאין ירי נדר, הגע בעצמך וכי פשוט יהיה הנרבה לכבוד התורה הא רישנא להאי פרשנרתא ועוד כמה פעמים שעלה הנורב ההוא בחרש אחר ג' וד' פעמים וכי לכולם לא יהיה רק פשוט. כתוב ב"ח אל ידיר וישבע בנפשו לפי שהנפש היא חלק אלוך ממעל, עד כאן. אם כן אין ליטבע על נשמתו. כתוב בס"ה סימן תרס"ו אל יאמר אם אעשה כן איני יודי דדבר רע אפילו בתנאי אסור לאסור. בכלל לאו רלא תננוב שלא יקח אדם חפץ מחבירו כרי לצערו כו אפילו עשה למובתו כרי שידע להוהר לשמור חפציו שמירה מעולה אף על פי כן אסור. אסור חכמינו ז"ל לא תחמוד לאינשי בלא דמי משמע להו רצונם לומר ותאמח אינו כן רק אף שרצה ליתן דמים עובר בלא תחמוד. וכתב בספר חרדים רעל לא תחמוד אינו עובר עד שבאה חסרתו לירי מעשה רהינו שלקחו אבל על לאו רלא תחמוד מיר שנמר והסכים כלבו להשתרל בכל עו לקנותו עבר, ראין תאווה אלא בלב. וכתב בש"ח דריי החסור לקחת חפץ ותוא איש נכבד שאם ישאלו שאלה אור פניו לא יפילו אסור לשאול מקח או סתח אם לא ידע שלא ידע לבבו בתחו לו, ואיסור זה הוא מילחא רשכחא בהפצרת קונים איזה סדות יין במי שאין רצונו לסוכרו.

דיני מרחץ.

במרחץ עצמו אסור אפילו להרהר אפילו בדברי תורה וכל שכן לדבר ואין הענין תלוי בלשון כי דברים של חול מותר לאמרו בלשון הקודש ודברים של קודש רהינו דברי תורה ודינים אסור לאמרו אפילו בלשון חול. אכן אם רואה שנעשה איסור במרחץ מחויב לאמרו כרי לאפרשוי מאיסורא, ואפילו שאלה שלום ממש אסור במרחץ עצמו כי שלום הוא שמו של הקדוש ברוך הוא. בחרר שפושטים המלבושים שמקצה אנשים עומרים שם ערומים ומקצתן לבושים מותר להרהר בדברי תורה אבל לא לדבר ושאלת שלום מותר שם אף על פי שהוא שם של הקדוש ברוך הוא מכל מקום כיון שאינו מכוון להוכרת שם רק לשלום בעלמא מותר. ראיתי שותין בבית המרחץ ומפני שאי אפשר לכרך שם גדול עונו מנשוא ולפי דברי הרמב"ם קשה מאד לכריאות. מה שנתנות הבאר חייב לשמש לאנשים במרחץ בחפיפה והיכוך ורחיצה וכיצא כתב מהרמ"א בהנהגותיו באבן העזר סימן כ"א להתיר על פי חמנהג בשם המרדכי, אף על גב דבית יוסף כתב על היחר ההוא והמרדכי רחלמיד פתח

כתבו. ומורי חנאן מהר"ר הירץ דל כתב דברי בית יוסף הג"ל בגליון סררכי שלו לפסק הלכה מכל מקום דברי מהרמ"א המה כרי לסמוך עליהן לקיים המנהג. אכן נראה בעיני ראו לאו משנת חסידים הוא ופי שרועה לתחמיר על עצמו שלא להשתמש כלל הבאר ויזכר בבית המרחץ בוראי לא מיקרי ויהא וכל הרועה ליטול שם זה יבא ויטול וזווי ראינש אינהו עברי ליה ספסירא כי בהוצאה מועפת יכול לקיים זה שאם יתן לעברי המרחץ ב' פשיסין יותר סמך שנותנין להנכריה בוראי המה יעשו לו כל צרכו. גם נראה לי משום שאף המקילין לא החירו*) רק למי שבריא לו שלא ישסה היצר הרע בעצמו על ידי שימוש דרמין באפיה כקאקי חיורי רבעידיהו סרידי אבל במי שיש לו ראנה שעל ידי שימוש יבא לירי הרהור פשיסא שאסור שהרי יש ראנה שיקשה עצמו לדעת שאמרו עליו חכמינו דל שהוא בנידיו רחמירא מאיסורא כרמוכא שם, ואם יבא על ידי כן להוצאה שכבת זרע לבסלה עונן גדול מנשוא וכמעט אין לו השוכה כמו שהאריך בזה ברי"ח פרק י"ז עין שם. ואני סררתי סרר תשובה לחסא ההוא בקונטרס בפני עצמו. כיציאתו ממרחץ אל וסכב על המטה עד שיכרוק אחר שעטנו כמו שכתבתי. ואם אין למטה כרים וכסתות רי סיכופו אל יתן מלבושיו תחת מראשויו כי קשה לשכתתו. ולאו רוסא במרחץ אלא שרברתי כהוה. אחר יציאה מהמרחץ צריך ליטול ידיו במים אף שרץ ושפשף ידיו היסב במרחץ.

קצת דיני התלויים בדבור.

המקלל את חבריו אף על פי שאינו מקללו בשם מכל מקום איכא איסורא ראורייתא, רק חילוק זה יש ביניהם דמקלל בשם לוקה אע"פ שאין בו מעשה, כן כתב בספר חרדים. ובמקלל עצמו יש ב' לאוין ומלכר העונש הגדול בכל אלה יש לזוהר כי לא כל העתים שוים, לפעמים יש כח למקסר לקיים קללתו וכאלה שמענו רבות רק שלא באתי להאריך. לכן מה מאד הסכילו עשו אותם שפיתם מלא קללות ועל ידי כן גם לבניהם ואהוביהם עד מאד לא פסיק פומיהו מקללתם ואפילו שלא בדרך רגונו רק שלטרו לשונם לדבר רע בדרך שחוק וגעגועים לבניהם הקטנים ועל זה וכתבנו בו נאמר שומר פיו ולשונו שומר מצות נפשו. מחוייב האדם להרגיל לשונו לדבר טוב ולא רע כדכתב ברי"ח שהדבור גורם רעה גדולה ואל יפתח פיו לשטן בשום דבר רע ושום דבר מנהג או סינופת לא יציא מפיו וכמו שכתבתי בחלק ב'. וכל שכן שאל יבול פיו בשום דבר נבלה שכתב ברי"ח הרכה שמענים אותן באש וכמים וסובלין הכל ואינם מורים שום דבר שיתחייבו הרגה ואף על פי שיודעים שהיום או מחר ימותו על אחת כמה וכמה למי שאין כוסין אותו לדבר נבלה ואין לו הגנה ממנו ובאוסרו יתחייב סיחה עולמית שהיה לפתוח פיו מלאמרו שהרי אמרו חכמינו ז"ל כל המגבל פיו אפילו נגזר עליו גזר רין של ע' שנה לסובה קורעין אותו ותופסין אותו לרעה. הביטה וראה עונשו החמור. ועוד מוכח שעונשו

(*) עין במסין גזל מה שכתב תב"ח שפסא במדכי ישן ושפסני השמטת המדפיסים בשולבשה כונה המדכי לחזיר מה שאמר צ"ע.

נרוד מאר ממה שאמרו שם שמעמיקן לו ניהנם וגראה מזה מאלו אין כל העונשים בניהנם כראון לגדל עונותיו שצריכין להעמיק לו ניהנם יותר ממה שהיה. גם אמרו שאפילו רק השומע מנבל פיו ושותק ענש יענש כמוהו מה שלא נאמר כן בשאר עבירות חמורות. לכן כל אדם יסתר פיו מכל אבק נבלות פיו ואפילו כינו לבין אשתו אין שום היחר לפה רובר נבלה. ספסוק אל תלשן עבר אל ארוננו וגו' למדו חכמינו ד"ל שלא ילמד אדם קסיגוריא על ישראל ואפילו ברור רשעים. וכתב בחררים בשם המרדש שהשליש שרמסו אותו העם כשער ויסת מפני שאמר והנה ה' עושה ארובות בשמים היהיה כדבר הזה היה מאמין שהיכולת כיד ה' לעשות כן רק נענש מפני שאמר הרור חות כדור המכול דכתיב נביתו גם כן וארובות השמים ואין נעשה גם לרור רע כזה. לכן צריך לזהר באזהרה יתירה לדבר רק טוב על הצבור. אמרו חכמינו ד"ל המוסר רין לשמים הוא נענש תחילה, ולמען ירעו העם להזהר ביותר בעונש ראיתי לכתוב מה שכתב לי החסיד מהור"ר שלוימ"ל מדרעניץ מצפת והוא זה, רכבו של המקובל הגדול האר"י ד"ל היה ללמד חכמת הקבלה לתלמידיו החכמים בהחבורות בכפר קטן והנה בחיותם שם פעם אחת ראה האר"י ד"ל חיל גדול מארבה כבר הלך ונסוע עד קרוב לשמים נוכח עירה צפת אז אמר לתלמידיו החכמים ראה ראיתי שגורה קשה ממכת הארבה גזורה על יושבי צפת שהקדוש ברוך הוא רוצה להענישם מפני שחכם כמרומי הר"ר יעקב גוידיז שהוא עני מסר דינו לשמים לכן הבה נתחכמה לקבץ לו מאתנו נרבות וגשלתה לו להשקיעו ממסירת דינו לשמים וכן עשו אספו לו כמרומי בערך ג' סליר והביאום לו ב' מתלמידים הנ"ל ושאלו אותו מה לך כי נועקת למסור דינך לשמים אמר כד מלא מים היה לי (כי בארץ ישראל אין שותין מי באר רק מי נשמים וכשהנשם על הארץ צריכין לקבלו ולשמרו שמירה מעולה לשחות מתם עד כי יחזיר להסטר) והנה אותו כד נשבר ונשפך לארץ ואז מחמת עני ומרורי אמרתי וכי אני קשה יום יותר מכל העולם וכי לית מאן רמשתה לרחם עלי הגם שירעתי שאין למסור דין לשמים מה אעשה אין אדם נתפס על צערו ואקוה שלא אשוב עוד לכסלי, וכשבאו תלמידים הנ"ל אל חרר מורם הנ"ל אמר האר"י כבר נתבטלה הנוירה רק מפני שהארבה היה אז בדרך יירדתו לא הייתה הנוירה מתבטלת מכל וכל וראיתיו שפנה דרך הים למקום שאין בו היקף. עד כאן המעשה כפי שרשום בוכרונ' כי הכתב נאמר ממני כמרומה על ידי הנוירה. וגראה לי שעל דרך זה יחיישב לישראל רפויס ותשובה ותפילה וצדקה מעבירין את רוע הנוירה ולישנא דרוע מנומנם קצת ובהכי אחי שפיר ררצונו לומר שאף שאי אפשר לנוירה להתבטל מכל וכל מכל מקום הרוע שבנוירה מתבטל כנ"ל. ואף שיש לי עוד פירוש אחר על לישנא דרוע, אין כאן מקומו. לשון הרע עונשו הגדול להאומרו והמקבלו ידעת ואין צריך להאריך בזה רק כאחי לבאר איזו עניני אבק לשון הרע ראינשי להחזירא משוו לחו, המרכה לדבר בסובחו של חבירו כפני שונא הוא אבק

לשון הרע שהמרביר היו ליה לאסוקי ארעתיא שעל ירי כן יתקנא בו שונאו וירביר עליו רע, וכן האורח המרביר בשבב בעל ביתו בקהל עם שעל ירי כן יבואו בני אדם שאינן מוהונגים להתאכנסן עמו, וכן אם הלוח לו או עשה לו שום סובב אחרת, וכן האומר איה אש אם לא בכית פלוני שצולין בו ומבשלין תמיד וכל כיוצא באלו. המספר לשון הרע בדרך חסימות שמרביר מעשים רעים שידוע לו שפלוני חשור עליהם והוא אינו מוכיר שמו או אומר ררך שחוק ותיחול כאלו אין כונחו לדבר רע בפלוני, כל אלו הם לשון הרע ממש ולא אבק לשון הרע. צריך לזוהר בוהירות גדולה מכל שם כינוי כי אמרו חכמינו ויל על המכנה שאין לו חלק לעולם הבא ובפרט באותן שמות שרשו בהו אינשי והמה קצת לגנאי שצריך והירות גדולה לעקם בשפתיו הרבה כשמוכיר אותן תאנשים בפני תהמון ליתן בהם סימנים רבים ער שידעו השומעים את מי הוא מוכיר מבלי שיוכיר הכינוי דרשו ביה אינשי. אמרו חכמינו ויל מאן ראת ליה זקיפא בריוותקיה רצונם לומר תלוי במשפחתו לא נימא ליה זקוף לי בינתא רצונם לומר רג, דהיינו שכל אדם ידקרק בריבורו שלא על ידי כן יחורו פני השומע. אמרו חכמינו ויל גדול אונאת דברים יותר מאונאת ממון וכל השערים ננעלו חוץ משערי אונאה לכן מאד צריך לזוהר בזה, ולא כאותן חכמים בעניניהם שבוסים כמקורות חרב ברמיוות וקריצות ובפרסות נכשלים רובא רעלמא בהנהו אלו העננים המוחזקים לשוטים בתהל בהם בשחוק ומילי רכריחותא גם הוא בכלל לצנות כמו שכתבתי. צריך והירות גדולה ודקדוק רב בכבוד בקלון חבירים שאין לו חלק לעולם הבא, ומילתא רשכיתא היא שמספר אדם בשבב מעשיו הטובים כרי שמכללם יוכן גנאי חבירו אף על פי שאין מוכיר את חבירו כלל וגם חבירו איננו שם מכל מקום מתכבד בקלון חבירו יחשב, וגם מילתא רשכיתא היא ררך שיחה וסיפור בעלמא לחפש במומי אדם וגנותם, שומר נפשו ירחק מהם. המגלה סוד חבירו עובר בלאו מרבירי קבלה והוא בכלל הולך רכיל שהוא אחר מחלקי לשון הרע. וכתוב בספח שלא יהיה לך שום אותב שתגלה סודות אחרים. וזכר צריך לזכרה, מכאן למדו חכמינו ויל שכשמוכירין צריך מחוייבין לספר בשבחו ולכן אומרים אחר מותו וזכרנו לזכרה או עליו השלום. ונראה לי שמה נחננו העולם לומר בחיי הצריך לשנא מעליא בלשון אשכנז כנון גאס נעב אים איין גוסי צייט. ומשם רשעים ירקב למדו שחייבים לחזכירו לגנאי כנון ימח שמו וכיתא בזה. אמרו לחתייחד עם נכרי בדרך, ובאיסור זה נכשלים הרבה, ואם הנכרי תושב אפשר למצוא ברוחק סעם לקולחם דסמכי דלא מרע חוקתיה כמו שמצינו בהרכה דברים שהחזירו חכמינו ויל מסעם זה. אכן אם אינו תושב אין מקום כלל לחזק ושומר נפשו ירחק מהם אמילו בחושבים שספק נפשות לחזמר. אמרו לחשהות בביתו כלי שאין עשוי למרה דלמא אתי למסעי ביה להשתמש בו למרה, ומה שאנו מקילין בזה נראה לי דהסעם הוא מפני שבוסננו סתם הכלים אינם עשויים למרה, ולכן אין מחזיקים שום כלי למרה אם אין בו רועם,

אכן כלי שיש בו רושם אפילו אינו רק מלאכה הדיוט בחקיקה בעלמא אין בו היתר בעולם. ולכן צריך לזהר במקומות שהסרות משנות מסביבותיהן שלא יהיו כליהם רשומים כפי המרה של הגלילות. לאו רלא תעשו עול במדה ובמשקל שיך אפילו בקונה סוכרי או מוכר לו וקשה עתשם של מרות מעונשן של עריות. וכחב בסמ"ג המשקל במדה או משקל קרוי ע"ם שחיה פירוש עול משוקץ שנאוי חרם תועבה ומסמא את הארץ ומחלל את השם ומסלק את ישראל מארצם ומפילם בחרב. ומפני חומרת האיסור לסרו חכמינו דיל מן הכחוב שמעמירין אנדרמים למרות, רצונם לומר שהבית דין מוזהרים להעמיד ממונים לענש העבריינים מה שלא מצינו בן בשאר איסורים. מי שנעשה בן י"ג שנים בשבת נעשה בשבת ההיא גדול לקרות בספר תורה ולהוציא את הרבים בחפלה וברכת המזון אף על פי רבעינן שיהיה בן י"ג ויום אחד. ומאז בימי חורפי תורו רבוחינו חכמי עירנו פה כמה פעמים למעשה מטעם זה שלא לקרות בתורה בשבת ההיא ער השבת שאחריו מכל מקום החכמים שבאו אחריהן ואני הייתי עמם בוועד חזרו להורות לקרות בתורה בשבת הראשון מטעם שמאחר ששבת ההיא הוא יום הלידה אם בן נמר שנחז הוא בערב שבת שהוא יום האחרון משנתו מסילא רמקצת יום השבת הוא ככולו ליחשב לכן י"ג יום אחד, ומאז נורקה ההלכה ספי חבורה קרשה הגיל הנהגנו בן פה כלא פסקוק. בכלל לאו רלפני עור לא תתן מכשול יש לא יתן עצה לאדם לסוכחו של היועץ והעושה בן עובר גם בן משום איסור נגיבת רעה. אסור לאכול מסעורה שאינה מספקת לבעליה אף על פי שהומינהו מפני הכושה. האוכל עם ער עין אפילו אם הוא עשיר עובר בב' לאוין סוכרי קבלה, בן הוא בסוטה. כתב בספר חרדים בשם הרמב"ן רבכלל זכור את יום השבת לקרשו הוא לזכור בכל ימי השבוע את יום השבת לקרשו כראיאתו במכילתא שהנכרים קורין לכל אחר מימי השבוע שם בפני עצמו אבל מצות אלקים בפסוק זה לקראו אותם א' בשבת ושני בשבת וכיוצא (ומפני זה נהגתי לכתוב בכל כתבי הרבים נכתב ראשון בשבת וכיוצא). ומתקיימת מצוה זו גם בסאכלים וכלים ומלבושים שכל דבר טוב יומין כפיו יאמר זה לשבת, ער כאן לשונו בקצרה.

חומת התורן בכלל גדול לעשיית כל המצות.

על הא דאמר ר' חנניא בן עקשיא רצה הקדוש ברוך הוא לזכות את ישראל לפיכך הרבה להם תורה ומצות, פירש רש"י שלא היה צריך לצוות כמה מצות וכמה אוהרות של שקצים ורמשים ונבילות שאין לב אדם שאינו קץ בהם אלא שיקבלו שכר על מה שפירשו מן העבירות. וכחב בחרדים על זה בשעת טניעתו מן האיסורים יכוין שמפני צו"ה השם יתברך הוא נמנע, ער כאן, וזהו שאסרו חכמינו דיל אל יאמר אדם אי אפשי בבשר חזיר אלא אפשי אבל מה אעשה ואבי שבשמים נור עלי. ואותן האנשים והנשים דרמנלא

בפסטיהו דבר זה הוא מאוס בעיני כמו חזיר לא יאות עברי. וכתב בספר מעלות המדות וזה לשונו בקצרה, כל הפורש עצמו מעבירה עבור אחת הבורא או עושה מצוה אחת מכל המצות שבחורה כרי לקיים מצות הבורא הרי זה קירש את השם.

פרק המדות.

כתוב בס' ס' ס' אל ישבח עשיר בפני עשיר אחר ולא סופר בפני סופר אחר וכן כל איש שהוא מענינו, אבל ירא שמים מזהר לספר בשבחיו בפני ירא שמים אחר שאינו מתקנא בו אלא מוסיף חכמה ואומר אעשה כמעשיו. אל יגנה אדם בפני אוהביו ואל ישבחו בפני שונאו, ואף על פי שכתבתי לעיל שהוא אבק לשון הרע נראה מלשון ההוא שאיננו רק כשסברה לספר בשבחיו הא לאו הכי לא, ואף על פי כן מרה טובה היא שלא לשכר לב השומע ברברים הנ"ל. ומסעם זה אמרו חכמינו ז"ל מי שלקח מקח מן השוק ישבחנו בעיניו וכל שכן בשירוק שכבר נגמר. מסעם זה כתב בא"צ אם אדם אומר דבר שירעת כבר שחוק אולי יחרש בו דבר שלא ידעת מהחלה ואפילו ידעת שלא יחרש דבר שתחוק עד שיגמור כי יש לו הנאה שיאמר הרבר. עוד שם, שנים שהיה להם מריבה יחד ונתפייסו אין לשום אחד מהם לדבר אחת עשית כך וכך ולכן עשיתי כך וכך כי מתוך שיאמר לו עשית לי כך וכך אז ישיב לו חבריו ויאמר לו אררבה הפשיעה היתה שלך ומתוך כך יעוררו המריבה פעם אחרת, גם חבישהו שפשע. עוד שם, מי שיש לו מרח הבחשה קשה לו שחבירו מתכיש ממנו, לכן לא ישאל ממנו מתנה או שום דבר שיודע שאינו עושה כרצון רק שמתכיש להשיב פניו ריקם. אמרו חכמינו ז"ל הנעלבים ואין עולבין שומעין חרפתם ואינן משיבין עושין מאהבה ושמתין ביסורים עליהן הכתוב אומר ואוהביו כצאת השמש בנבורתו, ופירש בספר חררים בשם החסיד רנ' מרגנות ריבך התנא זו למעלה מזו, מי ששומע חרפתו ומשיב אבל אינו מעליב את חבריו בחשובותו, שנית שאינו משיב כלל רק לבו מר לו בקרבו, שלישית ששם ביסורין הם הרברים של חרפה אשר שמע. וכתב בראשית חכמה שער הענוה פרק ג' על חסיד אחר שלא שמח בכל ימיו שמחה גדולה כאותה שעה שסוחר אחר רק בפניו והשתן עליו. אמר החכם המדות הטובות הן הסבל (רצונו לומר שסובל חרפתו אף על פי שיכולת בידו לנקום) זהו כלל המדות החשובות, ומי שיש בידו מדה זו אוהביו רבים בוראי ויקנה לו חברים רבים והמדות הרעות הן הנקמה. אל יבא אצל בני אדם המתלחשין וכן כל כיוצא כשרואה שמבקשים להסתיר דבר ממנו אל יפצירם לגלותו, וכן כשקורא כתב אל יסתכל בו לקרות דבר מה ממנו אם לו שפשוט לו שאין לחבירו שום קפידא בקריאתו כי אפשר שמקפיד עליו רק שבט מלכסות הכתב. וכן כשבני אדם עושים דבר שצר להם אם יראו אותם אל יכנסו אצלם לעשות שיבושו

ממנו, ורבר זה שכיח באכילה וכיחא. ומשעם זה אמרו חכמינו דיל אל תכנס לביתך פתאום כל שכן לבית חבירך שטע מינה שאפילו בביתו אל יעשה שום דבר שיבושו בני ביתו ויעשה עצמו לפעמים כחרש לא ישמע וקעור לא יראה, מכל שכן שמאר צריך לדקדק על בושח אחרים וחזק לביתו. כתב בש נוחלין אל חרברו נבוהה אלא בלשון רכה וקול נסוך הן במילי רשמיא ואפילו בפלפול יהיו דברייך כנחת ובוה יהיו דברייך נשמעים. כתב בספר היראה אל תהרונ כנה ואל תעשה שום דבר מיאוס בפני חבירך, ואמרו חז"ל על מקרא רעל כל אלה יביאך אלקים במשפט זה ההורג כנה והרק בפני חבירו וכמו שכתבתי בהנהגה בני ביתו. וכתב עוד שם, ואם עשו אחרים תנאספת תסחול לתם, ואם מצאת רוק מוטל יסלקהו או יכסהו וימחול לאשר עשה אותו פן יבא אחר ויכשילנו שלא ימחול, ער כאן. ראה כמה הזהיר החסיד על ענין הכתוב ענוש לצדיק לא טוב, שימחול האדם על כל דבר פשע למען לא יענוש שום אדם על ידו, ואפילו על העונש שלא בא על ידו הזהיר החסיד הג"ל שעל כל פנים יבטל העונש בכל מה ראפשר ליה. עוד שם, אל תביא עצמך לירי חשד להיות נקי מה' ומישראל, ולכן אמרו חכמינו דיל התושרים אותו ואין בו צריך להודיע. מזה מוכח שמה מאד גואלו אותם האומרים מה לי בדבריי פלוגי ופלוגי אם אני נקי בלי פשע נגד הקדוש ברוך הוא. כתוב בריח אל תען כסיל כואלחו במקום שמכירין אותך ענה כסיל כואלחו במקום שאין מכירין אותך שלא יאמרו אלו לא היה חשוד במה שמדברין עליו לא היה שותק. ובחוכת הלבבות כתוב שמי שחושד לחכירו במה שאין בו נוחנין לו חוכות הנחשד ולנחשד זכיות החושד. ואף על פי שאמרו לחשוד מכל מקום אל יאמץ אדם בריע או אפילו כגדול מאד רק ישבור עצמו וממנו ככל האפשר אם לא שהוא ברוך לו בוראי. ואמרו חכמינו דיל לעולם יהיו כל אדם בעיניך כלסטים ומנוברין כרכן גמליאל. עוד בספר היראה, אל ילך בקומה זקופה שמסלק המורא מעליו ואל ישוח יחר סראי אלא במדה כנונית שלא יראה חבירו כנגדו מלא עיניו. אמרו חכמינו דיל מאד מאד תוי שפל רוח ופירשו המפרשים הכפלות דמאר להורות שאף על פי שבכל חמדות המיצע הוא יותר טוב מהקצות אכן במדת הנאות צריך לתפוס בקצה האחרון של השפלות לנסרי. וכתב בחיה שכשהוא מתעסק בכניעה לא ישים נאווה בלבבו רק יכנע כנגלחו ונסתרהו ואל יחשבוהו בנפשו לסאוסה נגד גודל מה שהוא חייב בו לאלקים מבעלי המעשה ההוא ואמר החכם פרי הענוה הנצחון רצונו לומר שעל ידי ענותו ינצח לכל אדם. כתב באמצע לפעמים יש מצוה ברדיפת כבוד כגון איש צדיק וחכם שרבריו בוויים ואינם נשמעים ואם היה לו כבוד יכונן אותם שישמעו לחוכחתו לזה יש לדרוך אחר הכבוד ואם בוהו ברבים אין לו למחול ער שיפסידוהו, ער כאן. ובכלל זה שבמילי רשמיא אין להקטין עצמו רק יוכיח החוטאים בחוקה וימסרם כפי יכלתו אם לא ישמעו לו ברכות. אל יסמוך אדם על חנם ולא יכניס עצמו

בשום סכנה נוף או ממון. כתב בס"ה סימן חמ"ו אם אמרו לאדם בשורה טובה בחלום או אליהו או מלאך לא יגיד לאשחזו שמא תגיד לאחרים ואין רגילים לעשות ניסים בגלוי. כתב בהנחה שלחן ערוך כמה שאדם יודע שהוא נגד המול אל יעשה ויסמוך על הנס אלא שאין לחקור אחר זה משום חסיד תחיה עם ה' אלקיך. ועובר שארו אכזרי אמר ר' אלכסנדר ז"ל ששמעת לו שמחה ואינו מרבה קרובו עמו משום עניות. אמרו חכמינו ז"ל קנה לך חבר עוד אמרו על פסוק סוכים השנים מן האחר מכאן אמרו יקנה חבר לעצמו להיות קורא עמו ואוכל עמו ומנלה לו סתרי, אכן אמר החכם אל תגלה לאותו חבר מה שתסתיר לשונאך אם לא בחנתו פעמים רבות להיותו אוהב נאמן (ונראה לי דכולי האי ואולי, שכן אירעו מעשים רבים) מן יהפוך להיות שונאך ויגלה סודך.

אעתיק מה שכתב בראשית חכמה בקצרה:

אלו הרבירים צריך לעשות החבר לחבירו ואז תהיה חברותו שלימה בלי מרמה, יקדים בשלומו ויומינו בכל חפציו הטובים ובים שמחתו וישמור לו סודו ולא יגלהו ויהיה לו מושע בעת צרתו יבקרנהו בחליו וישתדל לעשות לו צרכיו בחליו ויעסק בצרכי קבורתו אם מת יתקן רכרו כפניו ושלא בפניו על כל פשע שפשע ויחול לו מיד יוכיח אותו אם עשה שלא כדך יעשה כל מה שידור לו לעשות יבקש עליו רחמים חסיד ויבקש סובתו בלבו וישא ויתן חסיד בסובתו. כתב בס"ה סימן תתקפ"ג הוזהר מלחזור אחר חיתון או מלמר או מוהל בשביל אהבה בני אדם. כתב בעל המדות בני התרצו לחבריהם קודם בקשתם המחילה, עד כאן. רצונו לומר אם יודע שיהיה לחבירו בקשה מסמו יקדים למלא שאלתו מרם יבקשה וכיוצא. וכתב בס"ה מוסב להתחבר עם ותרן אף על פי שהוא עם הארץ מלהתחבר עם חכם שהוא קפדן ועצור. בא"צ כתב בשם אבות רר' נתן אסור להתחבר עם רשע אפילו לדבר מצוה ובמעלות המדות הוזהר מאד מלהתחבר עם רשע. עיקר צורך קנין החבר הוא כדי לעשות כל עניינו בעצה ואל ישען על בינתו, ומה שאמר שלמה המלך עליו השלום שמע עצה וקבל מוסר פירשו בספר חרדים דקאי על עניני העולם, והחוש יעיר שאפילו חכם גדול בעניני העולם צריך לענינו עצה בפרט בענינים גדולים שמשברין את לב האדם בקרבו שעל ידי כן לבו כל עמו, ועל כיוצא בזה אמרו חכמינו ז"ל אין חבוש סתיר עצמו סביב האסורים. אמר החכם, אלף אוהבים יהיו בעיניך כאחד ושונא אחד יהיה כאלף ואל תסמוך על עושרך ועושר רמה בכל כי על זה אמרו חכמינו ז"ל אין לך אדם שאין לו שעת, ועוד אמר החכם אין ברעות כשנאה. אמרו חכמינו ז"ל הוי רואה את הנולד וזהו כלל גדול בכל דרכי איש ועלילותיו הן במילי רשמיא הן במילי דעלמא הן במעשה הן בדבור דהיינו שלא ישיב לאדם שום תשובה עד ישים מועצות בנפשו איך ומה ישיב וכל שכן שלא יעשה האדם מעשה כי ברעתו ובהשכל יחשוב עליו קודם שיעשהו, ואמר החכם פרי המהירות חרטה

ומתן מתן ח' וזוי שויא, וטוב יותר שישים אל לבו מה שיורע שכשעתיד לבוא עליו לא יהיה לו פנאי לעיין בכל הצורך. אמר החכם סדר ההוצאה חצי סיפוק רצונו לומר שיש לקנות כל דבר בזמנו, ועיין בריני כל חשחית עונש גדול למי שהוא מכפוי טובה, וזה דרכם של הנרגנים שאינם רודשים הטובה שעשו להם שהיא לטובתם רק לטובה הערשה, רק יש לאדם לרדן כל אדם לכף זכות שלא עשה רק לטובת המקבל ויראה לשלם לו טובה תמורתה ואפילו לבניו ישלם הטובה שעשה לו אביהם כמו שעשה רוד המלך ע"ה לבני ברזילי הגלעדי. כתב בס"ה סימן תתנ"א כתיב לא חשים דמים כביתך אחר היה מתקן מפתחות לחררים שלו ואותן שכפנים לא היו יכולין לפתוח וגשרף ולא יכלו לצאת ונאכדו המפתחות, עד כאן. ואני הכותב אמרתי אספרה מה שעשיתי בבית רירתי שהדלת שבביתי הפנימית לא היתה אפשר להפתח וזלח מפתח ותליתי המפתח בשלשלת התלויה כמסגר מפני ראנה הגיל קודם שראיתיה כתובה על ספר מפני שעלה על לבי על ידי הרבה אימה ופחד שעלו על ראשנו מפני הדברים הרעים מהניזומים שגזמו עלינו שכינינו אשר בקרבם אנו יושבים קודם הגירוש וגם אחרי הסמוך שנכתר הקיסר יר"ה בשנת י"ח"ר"נ"ג"ר"ס לפ"ק ולא רציתי לסמוך במה שהיו המפתחות ההם חלויין אצל שאר המפתחות או שיהיה תלוי בקרן וזית כי בשעת סכנה חס ושלום דרך השמן לרקד בין קרני האדם שאי אפשר לו למצוא אפילו מה שמונח לפני עיניו ממש כי כיוצא באלה ראינו כמה פעמים. כתב ביש נוחלין שלא יריב אדם עם חקהל בשום ענין רק יקבל בסבר פנים יפות כל מה שעושין וגוזרין עליו והאריך שם מלחא כטעמיה והזהיר על זה לבניו באזהרה יתירה. עוד צוה שם לבניו שלא ידברו עם מקולקל שאינו מודה על האמת מפני שיבוזה דבריהם ותרגילו לשבת בין החכמים לשמוע דבריהם ולא בין הכסילים. עוד כתב שם, קבלה ישנה לכשתרצה לעשות מעשה וידעת שיש קצת בני אדם נוחים ממנו וקצת אינם נוחים ממנו ושקולים הם הדעות שב ואל תעשה ערף.

קריאת שמות לבנים.

כתב בס"ה סימן רס"ה יש אדם שכל הנקראים בשמו יצליחו לגדולה ויהיו בניו קיימים ויעמידו תולדות ויש להפך, פעמים האחים קוראים שם אחר אביהם ומתו בניהם בלא תולדות או נכשלו או לא האריכו ימים, ואם יאמר האדם אף על פי כן אקים שם לאבותי שלא ישחכת הרי הוא נותן אל נפשו עון ואין באלו הדברים משום נוחש. ובסימן רס"ז כתב אם לאחיו מתקיימן בניו באוחו שם ולו אין מתקיימן המקום גורם וצא למרינה אחרת. כפירוש התפילה דפוס פולין כתוב שמי שאין בניו מתקיימים יקראו שמות בניו שיולדו אחר כך בשם שיש בו שיתוף שמו של הקדוש ברוך הוא כגון שמואל

רפאל מיכאל ישראל או ירמיה אליה ישעיה וכיוצא. כתוב בס"ח בסימן תע"ז: אם מתה בתו ונולדה לו בת אחרת אם הראשונה הניחה זרע או יקרא השנייה בשם המתה ואם אין לה זרע או לא יקרא השנייה בשם המתה^(*) ויהיו בנים לשנייה כך ענין השער וצריך רחמים גדולים להפך השער מענינו. ואנכי אורחא דקריאת שמות ראיתי לכתוב פירוש לשון חול קריש המורגל בינינו ואף על פי שאין מירכי לכתוב פשטם בחבורי זה מכל מקום אחרי שזכרה אותי המסייע לכאים לסהר לסיים חיבורי זה שכונתי בו לזכות את הרבים יראי ה' וחושבי שמו ראיתי לסיים בדבר טוב ואין טוב אלא תורה וגם לקיים מה שאמרו חכמינו ויל הנפטר מחבירו אל יפטר אלא סתוך דבר הלכה וזהו הפירוש לשון הנ"ל מפני שאנו בגלותנו המר רגילים לקרות להילדים שני שמות, שם של קורש שעולה בו לספר תורה נותנין להם ביום המילה ושם של חול המורגל בינינו על ידי האיגוס גימולים שמכנין שם של קורש לשם אחר נותנין להילד בשבת שהולכת אמו מלידתה לבית הכנסת וזהו לשון חר"ל קריש רצוני לומר צעקת חול שבאמת המנהג לתרים קול גדול בשעת קריאת השם בשבת ההיא^(**) כן ראיתי בסדר גס ישן ומוכח גם כן מזה בחשובת סהר"ם מינץ בכמה רוכתי. ואנכי זה ראיתי לכתוב מעט שראיתי בסדר הנ"ל על מה שיש לשם אחר של חול כמה שמות של קורש כגון ועלמקן קוראין לספר תורה פינחס יצחק חיים ראובן שמריה אבי עזרי גרשון ועוד יותר מאלו וכן שם ולמן ושמות אחרים של חול שיש להם הרבה שמות של קרש והוא זה, שלפעמים האב והאם חלוקים על השם שכל אחד מהם רוצה לקרות הילד על שם משפחתו ועל ידי כן מתפשרין לפעמים ששם של חול יהיה לצד משפחה אחת ושם של קורש יהיה למשפחה השנית, אכן כר"ח כתב המריבה בבית היוולדת גורם סכנה לולד לכן החכם אל יריב מחמת ענין זה רק יהיה תחלת דברי פיהו ואחריתו לשלום טוב וברכה חן וחסד ו"ה"ח"מ"ים ו"ל"ג"ו לפ"ק. ברוך הנותן לעוף כח ולאין אונים עצמה ירבה אשר יוכני להתחיל ולהשלים חיבורי זה אשר בו ימצאו מרגוע לנפשם החרדים אל דבר ה' כאשר נדרשתי על ככה מהם ותהי השלמתו ביום שזכה ליסול עשר עשרות ויהיו נא דברי אלה גם המה לעשרת צבי ולצפירת חפארה לשאר עמו רהיניו המשימין עצמם כשיריים וכאסקופא הנרסת שבעלי הנאווה אין יכולים לקיים שום מצוה בעולם בשלימות. גם על טוב יזכר חתימת הספר על שנפל חבלו בנעוטים ביום שלישי לסילת בן בגו של הירא דבר ה' אשר במצותיו חפץ מאד אשר נעתרתי ונפצתי לסדר חיבורי זה והוא היה סגור ואקוה שיזא רצון מלפני אבינו שבשמים שכונתי להלכה בכל מה שכתבתי ואם אולי שניתני לא אחי תלוי משונתי רק התונן לאדם דעה יתן אל לבי לחזור סתדברים ההמה ולתקן עותתי ויקומו כי הפסוקים שמצאתי בפי בהשכמה שני לילוח שבת רצושים

(*) בהשגיגתו של ר' משה מינץ: עי' מ"ק ר' ונ"ק עי' רש"י דברי יחזקאל ב' ד"ה והל"ה

(**) בהשגיגתו של ר' משה מינץ: עי' ספר חסידים ס"ה תתש"ס

זה אחר זה בהיותי עוסק קרוב לסיום הספר כי פסוקים כאלו קרובים יותר להחקיים מאקריין בחלמא כמו שיבין המרקרק בעניני שניהם, והן אלו, הא', ידיך עשוני ויכתונגני הבינני ואלמרה מצותיך, הב', כי ה' יתן חכמה מפיו רעה וחכמה. גם לרבות הלילה שלפני יום הסיום השכמתי ומצאתי בפי פסוק ימלא שחוק פינו ׀ לשונינו רנה וגורק לפי חיקף שראשי חיבות שלו יוסף הוא הכותב רברים אלו וחחמם כראשון ביר"ח ניס"ן לס"ק.

לילה	קעה—קעט, קסג—קסח, קצו—קצח	ח	חולח
לשון הרע	323	חולח חמור	חולח חמור
מ	מאכלות אסורות	362	חולח קריש
מאכלות אסורות	מרות	279, 283	חולח חמור
מרות	מזוה	חקסח—חקענ	חולח חמור
מזוה	מילה		חולח חמור
מילה	מנחה	חמץ	
מנחה	מעקה	— נסור ותערובת —	
מעקה	מעריב	חשכ, חשצר, חשצה	
מעריב	מעשר	חשיא—חשמו	כריקה —
מעשר	מצה	חשמו—חשים	מכירת —
מצה	מצות (כללים)	חרצט, חש, חשכא	נקיות מ—
מצות (כללים)	מרחץ		
מרחץ	משא ומתן שלו, שמה, שנא—שעב	חרטסו—חררפב, 133	חטובה
משא ומתן שלו, שמה, שנא—שעב	משחק בקוביא	252	חשבון העיבור
משחק בקוביא	משכון		
משכון		ט	
	נ	345	טבילה כלים
	נבול פה	רטו—רטט	טלית
	נדה		
	נדר	י	
	נחוש	286	יחוד
	נסילה ידים	יום טוב	
	נסין	חשלב—חשלט	ערב יום טוב
	נשיאת כפים	חשצו—חתת, חתכ—	יום טוב
		חחכנ, חתנה	
	ס	חחטו—חחית	שמחת י"ט
	חחריג—חחרכו, חחרן	חחכד—חחכט	הכנה מ"ט
	חחקמס—חחקס	חחמכ—חחמד	לחבירו
	סעודה		י"ט אחרון
	נקיות ל—	יום כפור	
	הכנת השלחן ל—	חחקפה—חחקצר	ערב י"ב
	הפלה קודם ה—	חחקצה—חחריב	יום הכפורים
	נסילה ידים ל—		
	בציעת חפת וברכת המוציא	כ	
	קצח חלכות — קמט—קנר, קנר	347	כיבוד אב ואם
	ברכות לדברים הבאים בתוך הסעודה	ל	
	קיב—קידר, קכג—קכה	ע"י קדוש לבנה	לבנה
	מים אכזעים	חחקלב, 252	לוח
	מים אחרונים	257	לוח תנצרי
		חחרכה—חחרטס	לולב ושאר חמינים

ש		ספירה העומר וימי הספירה תחל,	
שמו—שן	שבועה והזכרת השם	תחלה, תחמה—תחמט	
חתן—חתנה	שבעות	ע	
שבח		345	עבודה זרה
ערב — (הכנת —)		קפט—	עונת חהירות מורע לכסלה
תקל—תקסו,	קבלת —	קצה, רג	עלינו
תקער—תקפ	ליל —	נפ, ס	עננו
תקפת, תקפט	זמר לליל —	הצו, חצו	עירוב חבשילין
ע, תר—תרו	שחרית ב—	חשמ, חשמא	עירובי חחוסין
129	והירות ב—	חרן	ערות
תרכב—תרלא	מלאכות ב—	342	ערלח
תרסה—תרסט	אסירה לנכרי	343	עשרת ימי תשובה
תרנא—תרסח	סאה ברכות ב—	תחקט—תחקפור	פ
תרסג, תרסד	קצח ריני —	344	פאות
תריד, תרמו	שחיה והסמנה	346	פרין חכן
תריח—תריכא	סעודה ב—	תחפסו—תחשו,	פורים
תקפא—תקפור,	סעודה שלישית	133	פורים פרנקפורט
תקלב—תקלד	תוספות —	תחשט	פסח
תקלה, תרמב	סחצוי —	ערב —	
תרסט—תרטא	שחרית	תחשכנ—תחשלא	
נו—נח, עא—פא	שינת צהרים	תחשב—תשעה, תשפח—תשעג	
ע"י תפלה		315	פקרון
תרמו, תרמח	שמחת תורה	שלג—שלה	פת שחרית
תתרס—תתרסה	שמיני עצרת	צ	
תתרנו—תתרנט	שמנה עשרה	תקמר—תקמט,	צדקה ומעשר
ע"י תפלה	שמע	רסו—רמט	ציצית
ע"י קריאת שמע	שני וחמישי	ק	
תקכו	שעסנו	קדש חשם	
341	ת	קדש לבנה	
תלמוד תורה		קדש	
רברי תורה בסעודה		קריאת התורה	
קכט, קל	הנהגות הארס בשעת הלימוד	תקד—תקכו, תרכו	קריאת שמות לבנים
267	לימוד בנים קטנים	361	קריאת שמע
283	לימוד בעצמו	כג, תקא—תקג	קריאת שמע על חמסה
269	מעלות התורה	קפ—קפב,	תחשלא
263	קביעת עתים לתורה	ר	
שלא, שלב,	שלה, שלט, שעג,	רבינו חם (חפלה מריח)	
265	תחקט—תחקמח	ראש חשנה ועריה	
תענית חלום		ראש חורש	

— שחרית מכרוך שאמר ואילך רענ—	העניית יחיד תצח—הצם, תצצו—
של	החקן, תחקלא, תחקלג—החקמב
ל—נה	העניית פרנקפורט (כ"ז אלול) תחקנג
— תשלוטין שנ—שו, תחשי—תחשיג	—תחקנה
	— (י"ט אדר) תחשו, תחשח
	חפלה
חפילין	דקרוקים ב—
רן—רעב, של, שיא—שטו	כ—כב, כו—כח
255	חפסקה ב—
תתקס—תחקיה, וע"ע אלול	יב, יג
	תחשיר—תחשלג
חשעה באב	טעות ב—
	מלכשים ל—
ימים שלפני — —	ג, ד
תחסה—חחעא	א
תחעב—חחעה	ב, ג
תחעו—תחפח	ז, ח
תחצג—תחצה	חנג—חסו
שהם ימי נחמה	תפז—חק
	—הררך
	—מנחה
	—מעריב יא, יב, כט, סא, חקא—חקג
	— שחרית ער ברוך שאמר רו—רכד

